

TÜRK HALK ANLATMALARINDA DEĞERLER EĞİTİMİ

Dr. Yasemin KATI

TÜRK HALK ANLATMALARINDA DEĞERLER EĞİTİMİ

Dr. Yasemin KATI¹

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10515688>

¹ kt.yasemin@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9244-8512>

Copyright © 2024 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or
transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical
methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses
permitted by copyright law. Institution of Economic Development and Social
Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TÜRKİYE TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications – 2024©

ISBN: 978-625-367-620-9

Cover Design: İbrahim KAYA

January / 2024

Ankara / Türkiye

Size = 16x24 cm

ÖN SÖZ

İnsan, çevresinden en fazla etkilenen, kendisini yetiştirme yeteneğine en fazla sahip olan varlıktır. Sosyal bir varlık olduğu için bulunduğu her ortam aile, okul, arkadaş ve iş çevresi, yaşadığı, gezip dolaştığı yerlerde bulunan insanlar gibi etrafını saran diğer insanlar ve hayatındaki çeşitli etmenler, yaşadıkları, onun kişiliğini etkiler ve kişiliğinin oluşmasını sağlar.

Halk anlatmaları, vaktin içini doldurmak, zamanı eğlenceli geçirmek, doğrudan verilmeyen iletileri kimseyi üzmeden, kırmadan, rencide etmeden vermek amacıyla oluşturulmuş, anlatılmış, nesilden nesile aktarılarak günümüze ulaştırılabilmiş ürünlerdir. Bizim, kültürel mirasımızdır. Nesilden nesile anlatılarak belli bir birikim oluşturmuşlardır. Bu birikimin de gelecek nesillere aktarılması gerekir.

Kültürümüz, halk anlatmaları açısından oldukça zengindir. Türk halk anlatmaları, bünyelerinde birçok değer barındırırlar ve bu değerleri okuyanlara dolaylı olarak / sezdirerek veya doğrudan aktarırlar, değer aktarıcısı görevi görürler. Bunu da temsili bir olayla, bazı olması gerekenlerin yapılmadığı, yapılması gerekene uygun davranılmadığı durumlarda başa gelebilecek örnek olayların aktarımı yoluyla yaparlar. Dolayısıyla değer eğitiminde birer araç olarak kullanılabilirler.

Yaşadığımız çağda, günlük hayatın yoğunluğu nedeniyle bireysel, toplumsal, yurt-millet ve din ile ilgili pek çok değerimiz unutulmayla karşı karşıyadır. Değerlerini yitiren bireyler ve toplumlar da doğal olarak öz kültürüne yabancı hale gelir. Bu çalışmada, değer aktarımında Türk halk anlatmalarının yeri ve önemi üzerinde

durulmuştur. Çalışmanın, alana katkı sunması ve sonrasında yapılacak çalışmalara yol göstermesi hedeflenmiştir.

Kitap giriş, iki bölüm, sonuç ve öneriler ve kaynakçadan oluşmaktadır. Giriş bölümünde problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, varsayımlar, araştırmanın sınırlılıkları, araştırmanın modeli, evren ve örneklem, verilerin toplanması, verilerin analizi hakkında bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde ‘Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar’ yer almıştır. Bu bölümde değer, değerler eğitimi, Türk halk anlatmaları ve Türk halk anlatmalarından olan destanlar, masallar, halk hikâyeleri, efsaneler ve fıkralar hakkında kısa bilgiler, ayrıca bu türlerde değerler eğitimi konusunda yapılan akademik çalışmalar hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde destanlarda, masalarda, halk hikâyelerinde, efsanelerde ve fıkralarda tespit edilen değerler; bireysel, toplumsal, yurt-millet ve dini değerler genel başlıkları altında ve onlara ek olarak tespit edilen alt değerler, başlıklar halinde verilmiş, bu başlıklar altında değerlerin tespit edildiği metinlerin özetleri ve yorumlar yer almıştır.

Son bölüm, ‘Sonuç ve Öneriler’ bölümüdür. Elde edilen verilerden hareketle çıkarılan sonuçların yazıldığı bu bölüm, yine sonuçlardan yola çıkılarak yapılan önerilerle tamamlanmıştır. ‘Kaynakça’ nın da verilmesiyle birlikte çalışma tamamlanmıştır.

Bu kitap Prof. Dr. Nedim Bakırcı danışmanlığında hazırlanmış olan ‘Türk Halk Anlatmalarında Değerler EĞitimi’ başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Dr. Yasemin KATI

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
İÇİNDEKİLER	v
GİRİŞ	1
Problem Durumu	2
Araştırmanın Amacı	2
Araştırmanın Önemi	3
Varsayımlar	3
Araştırmanın Sınırlılıkları	3
Araştırmanın Modeli	4
Evren ve Örneklem.....	4
Verilerin Toplanması.....	4
Verilerin Analizi.....	5
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	6
1.1. Değer, Değerler Eğitimi ve Halk Anlatmaları	6
1.1.1. Değer Nedir?	6
1.1.2. Değerler Eğitimi.....	8
1.1.3. Halk Anlatmaları	20
1.2. Değerler Eğitimi ile İlgili Çalışmalar	25
1.2.1. Destanlarda Değerler Eğitimi ile İlgili Yapılan Çalışmalar	26
1.2.2. Masallarda Değerler Eğitimi ile İlgili Yapılan Çalışmalar	29
1.2.3. Halk Hikâyelerinde Değerler Eğitimi ile İlgili Yapılan Çalışmalar.....	38
1.2.4. Efsanelerde Değerler Eğitimi ile İlgili Yapılan Çalışmalar ...	40
1.2.5. Fıkralarda Değerler Eğitimi ile İlgili Yapılan Çalışmalar	42
İKİNCİ BÖLÜM	46
2. DESTANLARDA TESPİT EDİLEN DEĞERLER	46

2.1. Bireysel Değerler.....	50
2.1.1. Büyük Konuşmamak	50
2.1.2. Büyük Sözü Dinlemek.....	51
2.1.3. Cesaret	53
2.1.4. Çalışkanlık	62
2.1.5. Doğruluk ve Dürüstlük	65
2.1.6. Fedakârlık	67
2.1.7. Görevi Tamamlamak	71
2.1.8. Haksızlık Karşısında Durmak.....	78
2.1.9. Her Söze İnanmamak.....	82
2.1.10. İyi Niyetli Olmak.....	83
2.1.11. Kıskanç Olmamak	85
2.1.12. Kibirli Olmamak.....	86
2.1.13. Mantıklı Düşünmek	88
2.1.14. Öz Güven.....	89
2.1.15. Pişmanlık	95
2.1.16. Sorumluluk Sahibi Olmak	97
2.1.17. Sözünde Durmak	99
2.1.18. Tedbirli Olmak	100
2.1.19. Vefa ve Sadakat	102
2.2. Toplumsal Değerler.....	104
2.2.1. Adalet.....	104
2.2.2. Çocuklara Önem Vermek	107
2.2.3. Dayanışma	109
2.2.4. Dostluk ve Arkadaşlık	113
2.2.5. Emanet ve Hediyeye Sahip Çıkmak	116
2.2.6. Güven.....	117
2.2.7. Misafirperverlik	118

2.2.8. Saygı.....	119
2.2.9. Sevgi.....	120
2.2.9.1 Aile Sevgisi.....	121
2.2.9.2. Aşk.....	123
2.2.9.3. Hayvan Sevgisi.....	125
2.2.10. Tarihi Mirasa Sahip Çıkmak.....	126
2.2.11. Yardımlaşmak.....	126
2.3. Yurt-Millet ve Din ile İlgili Değerler.....	131
2.3.1. Yurt- Millet ile İlgili Değerler.....	131
2.3.1.1. Bağımsızlık.....	131
2.3.1.2. Barış.....	137
2.3.1.3. Milliyetçilik.....	138
2.3.1.4. Vatanseverlik.....	139
2.3.2. Din ile İlgili Değerler.....	143
2.3.2.1. Tanrı İnancı ve Dua Bilinci.....	144
2.3.2.2. Din Büyükleri Bilinci.....	151
2.3.2.3. Şehitlik.....	151
3. MASALLARDA TESPİT EDİLEN DEĞERLER.....	155
3.1. Bireysel Değerler.....	161
3.1.1. Affetmek.....	161
3.1.2. Alçak Gönüllülük.....	168
3.1.3. Büyük Konuşmamak.....	170
3.1.4. Büyük Sözü Dinlemek.....	173
3.1.5. Cesaret.....	174
3.1.6. Çalışkanlık.....	180
3.1.7. Dış Görünüşe Aldanmamak.....	182
3.1.8. Doğruluk ve Dürüstlük.....	186
3.1.9. Ekonomik Gücü Kötüye Kullanmamak.....	192

3.1.10. Elindeki ile Yetinmek (Kanaatkârlık).....	194
3.1.11. Fedakârlık.....	196
3.1.12. Görevi Tamamlamak.....	198
3.1.13. Gösteriş Düşkün Olmamak.....	209
3.1.14. Haksızlık Karşısında Durmak.....	210
3.1.15. Her Söze İnanmamak.....	214
3.1.16. Hoşgörü.....	218
3.1.17. İyi Niyetli Olmak.....	220
3.1.18. Kıskaç Olmamak.....	229
3.1.19. Kibirli Olmamak.....	236
3.1.20. Mantıklı Düşünmek.....	240
3.1.21. Öz Denetim.....	253
3.1.22. Öz Güven.....	256
3.1.23. Pişmanlık.....	262
3.1.24. Sabır.....	268
3.1.25. Sır Saklamak.....	273
3.1.26. Sözünde Durmak.....	276
3.1.27. Tecrübe.....	280
3.1.28. Tedbirli Olmak.....	281
3.1.29. Vefa ve Sadakat.....	285
3.2. Toplumsal Değerler.....	286
3.2.1. Adalet.....	286
3.2.2. Alay Etmemek.....	298
3.2.3. Çocuklara Önem Vermek.....	300
3.2.4. Dayanışma.....	305
3.2.5. Dostluk ve Arkadaşlık.....	309
3.2.6. Emanet ve Hediyeye Sahip Çıkmak.....	311
3.2.7. Merhamet.....	314

3.2.8. Misafirperverlik	317
3.2.9. Paylaşmak.....	320
3.2.10. Saygı	320
3.2.11. Sevgi	324
3.2.11.1. Aile Sevgisi.....	324
3.2.11.2. Arkadaş Sevgisi	331
3.2.11.3. Aşk	333
3.2.11.4. Hayvan Sevgisi	341
3.2.12. Tarafsız Olmak	342
3.2.13. Yardımlaşmak.....	345
3.3. Yurt-Millet ve Din ile İlgili Değerler	350
3.3.1. Din ile İlgili Değerler	350
3.3.1.1. Allah İnancı ve Dua Bilinci	351
3.3.1.2. Kadere Rızalı Olmak.....	355
4. HALK HİKÂYESLERİNDE TESPİT EDİLEN DEĞERLER ..	358
4.1. Bireysel Değerler.....	363
4.1.1. Affetmek.....	363
4.1.2. Büyük Sözü Dinlemek.....	364
4.1.3. Cesaret	366
4.1.4. Cömertlik	371
4.1.5. Dış Görünüşe Aldanmamak.....	372
4.1.6. Ekonomik Gücü Kötüye Kullanmamak	373
4.1.7. Fedakârlık	374
4.1.8. Görevi Tamamlamak	375
4.1.9. Haksızlık Karşısında Durmak.....	380
4.1.10. Her Söze İnanmamak.....	384
4.1.11. İyi Niyetli Olmak.....	385
4.1.12. Öz Denetim.....	387

4.1.13. Öz Güven.....	388
4.1.14. Sözünde Durmak	393
4.1.15. Tecrübe	394
4.1.16. Vefa ve Sadakat	395
4.2. Toplumsal Değerler.....	398
4.2.1. Adalet.....	398
4.2.2. Çocuklara Önem Vermek	399
4.2.3. Dayanışma	403
4.2.4. Dostluk ve Arkadaşlık	405
4.2.5. Merhamet.....	405
4.2.6. Saygı.....	406
4.2.6.1. Ermişlere Saygı.....	406
4.2.6.2. Hızır'a Saygı	407
4.2.6.3. Nimete Saygı.....	408
4.2.7. Sevgi	409
4.2.8. Yardımlaşmak.....	418
4.3. Yurt-Millet ve Din ile İlgili Değerler.....	420
4.3.1. Yurt- Millet ile İlgili Değerler	420
4.3.1.1. Bağımsızlık	420
4.3.1.2. Vatanseverlik	421
4.3.2. Din ile İlgili Değerler	422
5. EFSANELERDE TESPİT EDİLEN DEĞERLER	425
5.1. Bireysel Değerler.....	435
5.1.1. Affetmek.....	435
5.1.2. Alçak Gönüllülük	438
5.1.3. Büyük Sözü Dinlemek.....	440
5.1.4. Cesaret	440
5.1.5. Çalışkanlık	445

5.1.6. Dış Görünüşe Aldanmamak.....	446
5.1.7. Doğruluk ve Dürüstlük	449
5.1.8. Ekonomik Gücü Kötüye Kullanmamak	453
5.1.9. Elindeki ile Yetinmek (Kanaatkârlık).....	454
5.1.10. Fedakârlık	458
5.1.11. Görevi Tamamlamak	464
5.1.12. Gösteriş Düşkün Olmamak.....	470
5.1.13. Haksızlık Karşısında Durmak.....	471
5.1.14. Her Söze İnanmamak.....	473
5.1.15. Hoşgörü	474
5.1.16. İyi Niyetli Olmak.....	474
5.1.17. Kibirli Olmamak.....	486
5.1.18. Mantıklı Düşünmek	488
5.1.19. Öz Denetim.....	490
5.1.20. Öz Güven.....	495
5.1.21. Pişmanlık	501
5.1.22. Sabır.....	503
5.1.23. Sır Saklamak.....	504
5.1.24. Sorumluluk Sahibi Olmak	505
5.1.25. Sözünde Durmak	507
5.1.26. Tecrübe	510
5.1.27. Tedbirli Olmak	512
5.1.28. Vefa ve Sadakat	512
5.2. Toplumsal Değerler.....	515
5.2.1. Adalet.....	515
5.2.2. Çocuklara Önem Vermek	518
5.2.3. Dayanışma	521
5.2.4. Dostluk ve Arkadaşlık	521

5.2.5. Duygudaşlık.....	523
5.2.6. Emanet ve Hediyeye Sahip Çıkmak	525
5.2.7. Güven.....	527
5.2.8. Merhamet.....	529
5.2.9. Misafirperverlik	530
5.2.10. Paylaşmak.....	531
5.2.11. Saygı.....	533
5.2.11.1. Büyüklere Saygı.....	534
5.2.11.2. Hayvanlara Saygı.....	534
5.2.11.3. Nimete Saygı.....	535
5.2.12. Sevgi	536
5.2.12.1. Aile Sevgisi.....	536
5.2.12.2. Aşk	539
5.2.13. Tarafsız Olmak	543
5.2.14. Yardımlaşmak.....	545
5.3. Yurt-Millet ve Din ile İlgili Değerler	550
5.3.1. Yurt-Millet ile İlgili Değerler	550
5.3.1.1. Bağımsızlık	550
5.3.1.2. Vatanseverlik	554
5.3.2. Din ile İlgili Değerler	559
5.3.2.1. Allah İnancı ve Dua Bilinci	559
5.3.2.2. Din Büyükleri Bilinci.....	569
5.3.2.3. Kutsal Mekânlara Saygı.....	574
5.3.2.4. Şehitlik	575
6. FIKRALARDA TESPİT EDİLEN DEĞERLER	578
6.1. Bireysel Değerler.....	587
6.1.1. Affetmek.....	587
6.1.2. Alçak Gönüllülük	589

6.1.3. Cesaret	590
6.1.4. Doğruluk ve Dürüstlük	597
6.1.5. Elindeki ile Yetinmek (Kanaatkârlık).....	603
6.1.6. Mantıklı Düşünmek	606
6.1.7. Öz Denetim.....	614
6.1.8. Öz Güven.....	621
6.1.9. Sözünde Durmak	633
6.1.10. Tecrübe	634
6.1.11. Tedbirli Olmak	640
6.1.12. Temizlik.....	641
6.1.13. Tutumluluk	643
6.1.14. Vefa ve Sadakat	644
6.1.15. Zaman	646
6.2. Toplumsal Değerler.....	648
6.2.1. Adalet.....	648
6.2.2. Dedikodu Yapmamak	653
6.2.3. Dostluk ve Arkadaşlık	654
6.2.4. Duygudaşlık.....	656
6.2.5. Emanet ve Hediyeye Sahip Çıkmak	661
6.2.6. Güven.....	664
6.2.7. Hasta Ziyareti Yapmak.....	667
6.2.8. Komşuluk.....	668
6.2.9. Misafirperverlik	670
6.2.10. Sevgi	675
6.2.10.1. Aile Sevgisi.....	676
6.2.10.2. Arkadaş Sevgisi	676
6.2.10.3. Hayvan Sevgisi	677
6.2.10.4. Padişah Sevgisi	678

6.2.10.5. Yaşam Sevgisi.....	679
6.2.11. Yardımlaşmak.....	679
6.3. Din ile İlgili Değerler	682
6.3.1. Allah İnancı ve Dua Bilinci	683
6.3.2. Cennet-Cehennem-Mahşer ve Kıyamet Bilinci.....	692
6.3.3. Din Büyükleri Bilinci	694
6.3.4. Kutsal Mekânlara Saygı.....	696
6.3.5. Namaz Bilinci	697
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	700
KAYNAKÇA	710

Kısaltmalar Listesi

çev. : Çeviren

ed. : Editör

haz. : Hazırlayan

S: Sayı

s. : Sayfa

TDK: Türk Dil Kurumu

TS: Türkçe Sözlük

vb.: Ve Benzeri

vs.: Ve saire

vd.: Ve diğerleri

Yay. : Yayını, yayınları, yayıncılık

Yy: yüzyıl

GİRİŞ

Yazıdan önce söz vardı. Dolayısıyla sözlü edebiyat ürünleri, yazılı edebiyat ürünlerinden çok daha eski dönemlere aittir. Modern anlamda edebiyat ürünleri ile tanışmamız ise Tanzimatla birlikte başlar. Daha öncesinde var olan sözlü edebiyat ürünlerimiz ve sonrasında yazıya geçirilen bu ürünler, Tanzimatla beraber yerini modern anlamdaki edebi türlere bırakırlar. Halk anlatmaları olarak da adlandırılan sözlü edebiyat ürünleri; masallar, efsaneler, destanlar, fıkralar, halk hikâyeleri vs. den oluşur.

Bu ürünler, kültürümüz açısından hazine kıymetindedir. *“Tarihin derinliklerinden süzülerek gelen kültürel değerlerimiz ve tarihi mirasımız, milletimizin en büyük hazinesidir.”* (Yaman, 2016: 9).

Türk halk anlatmaları, milli kültürümüzün özünü oluşturur. Bazen mizah yoluyla bazen de örtülü ya da açık şekilde ders verme amacıyla sözlü veya yazılı olarak nesilden nesile aktarılırlar. Bu anlatılar, milli kültürümüzün yapı taşlarındandır. İnsanoğlunun neşe, keder, heyecan vs. gibi hemen her duygusuna ev sahipliği yaparlar.

İnsanlar, topluluk halinde yaşamaya başladıktan sonra birtakım değerler ve değer yargıları edinmişlerdir. Bu durum, birlikte yaşamının gerekliliğidir. Bir arada olmanın ve kalmanın getirdiği mecburiyetlerdendir.

Bireyin, içinde bulunduğu toplumla uyum içinde yaşaması, topluma ait olan değerler ve değer yargılarına uygun olarak hareket etmesiyle mümkün olur. İnsan, değerler sayesinde olgun insan mertebesine ulaşır.

Çalışmada, Türk halk anlatmalarından olan destan, masal, halk hikâyesi, efsane, fıkra olmak üzere beş tür ile ilgili çeşitli dokümanlar temin edilmiştir. Bu dokümanlarda yer alan Türk halk anlatmaları içerisinde bulunan anlatılar, değerler eğitimi açısından incelenmek üzere fişlenip, gruplandırılarak hangi değerlerin ne oranda işlendiği tespit edilmiştir. Tespit edilen değerler; bireysel değerler, toplumsal değerler, yurt-millet ve din ile ilgili değerler şeklinde üç genel başlık altında toplanmış; elde edilen veriler, yorumlanarak çalışmanın sonucuna ulaşılmıştır.

Problem Durumu

Türk halk anlatmalarından destan, masal, halk hikâyeleri, efsane ve fıkralarda yer alan değerlerin tespitinin toplu şekilde yer aldığı bir bilimsel çalışma yapılmamıştır. Yapılan çalışmalar kısmi şekilde, genellikle sadece bir tür üzerine yapılan çalışmalardır. Bu nedenle Türk halk anlatmalarında yer alan değerlerin tespiti ve bu anlatıların değer eğitiminde kullanılabilirliği konusunda yapılmış akademik çalışmalara ihtiyaç vardır.

Araştırmanın Amacı

Türk halk anlatmaları içerisinde yer alan destan, masal, halk hikâyesi, efsane ve fıkraları değerler eğitimi açısından incelemek ve analizler yapmak. Bu türlerin ve tespit edilen değerlerin tanımlarını yapmak, bu alanda yapılmış çalışmalarını tanıtmak. “Türk halk anlatmalarında hangi değerler verilmeye çalışılmıştır ve bu anlatılar, değerler eğitiminde kullanılabilir mi?” sorularına cevaplar bulmak.

Araştırmanın Önemi

Bazı değerlerle donanmayan ve bu doğrultuda yaşamayan toplumlar, varlıklarını uzun zaman sürdüremezler. Günümüzde, değerler eğitiminin öneminin farkına varan toplumlar, değerler eğitimi ile ilgili çalışmalara da önem vermişler. Bu doğrultuda, nesillere değer eğitimi verme çalışmaları ciddiye kazanmıştır. Araştırmanın önemi, değerler eğitimi için Türk halk anlatmalarında ideal değerlerle ilgili seçimler ve değerlerin dökümünü yapmaktır. Böylece bu anlatıların, değer eğitiminde kullanılabilirliği açığa çıkmış olacaktır.

Varsayımlar

Türk halk anlatmalarından olan destanlar, masallar, halk hikâyeleri, fıkralar ve efsanelerde değerler eğitimi konusunda hazırlanan çalışmanın varsayımları şunlardır:

1. Türk halk anlatmaları bireysel, toplumsal, yurt-millet ve din ile ilgili değerler içerir.
2. Türk halk anlatmalarının içerdikleri değerler, içerik analizi yöntemi ile tespit edilip değerler başlıkları altında gruplandırılarak yorumlanabilir.
3. Toplumsal yapının varlığını devam ettirmesine Türk halk anlatmalarının, değer aktarımı yolu ile katkı sundukları varsayıldığında, Türk halk anlatmalarının bunu yaparken hangi değerlere daha fazla ağırlık verdiklerini tespit etmek mümkün olabilir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, Türk halk anlatmalarından olan destan, masal, halk hikâyeleri, efsane ve fıkralarda yer alan değerler ile sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın Modeli

Çalışmada, Türk halk anlatmaları nitel araştırma yaklaşımlarından doküman analizi yöntemi esas alınarak metin merkezli olarak değerler eğitimi açısından incelenmiştir. Metinlerde tespit edilen değerler, doküman analizi yöntemi ile fişlenerek kayıt altına alınmış, değer başlıklarına göre sınıflandırılarak, anlatıların kısa özetleri ile birlikte verilmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Türk halk anlatmalarından olan destanlar, masallar, halk hikâyeleri, efsaneler ve fıkralar oluşturur. Bu anlatılardan seçilen örnekler, metin merkezli olarak içerik analizine tabi tutulup değerler açısından incelenmiştir.

Verilerin Toplanması

“Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.” (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 189). *“Belgesel tarama, belli bir amaç için kaynaklara ulaşip onları okuma, not alma ve son olarak da değerlendirme işlemlerini içerir.”* (Karasar, 2018: 183).

Çalışma nitel bir araştırma olduğu için verilerin toplanması amacıyla, yazılı dokümanların incelenmesi yöntemi kullanılmıştır. İlk olarak anahtar sözcükler yardımıyla literatür araştırması yapılmış, daha sonra elde edilen kitap, tez, makale vs. yazılı belgeler değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Verilerin Analizi

Yazılı kaynaklardaki metinlerde tespit edilen veriler, içerik analizi yöntemi kullanılarak değer tasnifine tabi tutulmuştur. Değerlerin tespit edildiği metinler, kısa özetler şeklinde verilip içerik olarak çözümlenmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışma yapılırken değer eğitimi ile ilgili sözlükler, kitaplar, tezler, makaleler gibi materyallerden de faydalanılmıştır. Metin merkezli olarak tespit edilen değerler; bireysel değerler, toplumsal değerler, yurt-millet ve din ile ilgili değerler başlıkları altında toplanmıştır. Sonuçta, Türk halk anlatmalarından destan, masal, halk hikâyesi, efsane ve fıkraların değer eğitiminde kullanılıp kullanılmayacakları değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1.1. Değer, Değerler Eğitimi ve Halk Anlatımları

1.1.1. Değer Nedir?

Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğünde; değer sözcüğü için, “1.Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet. 2.Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, paha. 3.Yüksek ve yararlı nitelik.” (TDK,1998:538) tanımını yapar.

Yaman (2012: 17)’a göre değer, “Bireylerin herhangi bir kişi, varlık, olay, durum vb. karşısında ortaya koyduğu duyarlılıklar.” dır.

Ulusoy ve Dilmaç değer kavramı için, “... İnsanı insan yapan özelliklere sahip olan ve insanı diğer canlılardan ayıran temel özellikleri içinde barındıran ve insanların davranışlarına yön veren inançlar bütünü olarak tanımlayabiliriz.” (2020:16) tanımını yaparlarken diğer bir kaynakta da aynı kavram için “Değer bir sosyal yapının varlık, birlik, işleyiş ve devamının sebebi olarak kabul edilen, tasvip ve teşvik gören, korunmaya çalışılan inanışlara değer denir.” (Ulusoy ve Dilmaç, 2020:15) şeklinde tanım yaparlar.

Yapılan tanımlardan yola çıkılarak denilebilir ki değerler; önemleri toplumdan topluma ve bireyden bireye değişiklik gösteren, toplumun beklentilerini bireye aşılıyarak onun ideal insan tipi olmasına yardımcı olan, insanların kişiliğinin oluşması ve şekillenmesinde, toplumda yer edinmelerinde etkili olan, toplum bireylerini donandırdıktan sonra onları bir arada tutarak toplumun sürekliliğini

sağlayan, insanlara rehberlik edip yol gösteren maddi ve manevi kabul ve inançlar bütünüdür.

Bir bireyin, kendisinde bulundurması gereken değerler olduğu gibi her milleti de bir arada tutmaya yarayan ortak değerler vardır. Bu değerler, toplumda huzur ortamının oluşmasını sağlar. Değerler, aile ve içinde yaşanan toplum tarafından uygulanmaları suretiyle yaşatılırlar. Aile tarafından temelleri atılan değerler, toplum tarafından kontrol edilerek sosyal hayatta uygulanırlar. Toplum tarafından kabul gören değerler, doğrultusunda hareket edenler iyi insan olarak kabul edilirken, bu değerlerin tersi yönünde hareket edenler ise kötü insan olarak kabul edilir.

Değerler sayesinde toplum ve bireyleri, uyum içerisinde yaşar. Toplum içerisinde, bireyler arasında ortaya çıkan sorunlar da yine değerler sayesinde çözüme ulaştırılır. Toplumun, ahlak olarak çökmesi önlenmiş olur. Değerler, toplumda kontrol mekanizması görevi görürler. Gizli ve açık olarak bireyleri denetim altında tutarlar. Kişilik ve duygu bakımından düzgün bireylerin yetişmesini, insanların doğru tercihler yapmalarını sağlarlar. Bireyin bireyle ve bireyin toplumla olan ilişkilerini düzenlerler. Değerler sayesinde insanlar, olaylar karşısındaki tutumlarını belirler. Kişinin, bulunduğu toplumda mantıklı düşünebilmesi ve hareket edebilmesinin yolu, değerleri edinmesi ve hayatını onlar doğrultusunda sürdürmesine bağlıdır. Kişiler arası ilişkileri düzenledikleri için değerler, toplumun huzuru için gereklidirler.

Değerler, nesilden nesile, kuşaktan kuşağa aktarılır. Değişkenlerdir, durağan değildir, toplumdan topluma farklılık gösterdikleri gibi aynı toplumda yıldan yıla da değişiklik gösterebilir.

Aynı toplumun farklı kuşakları arasında da farklılık gösterebilir, farklı önem arz edebilirler. Zaman içerisinde çeşitli değişikliklere uğrarlar; etkileri artabilir, azalabilir. İnsanların yıllar içerisindeki vücutsal ve düşünce olarak değişimleri de değerlerin kendilerindeki önemini değiştirebilir.

Örneğin misafirperverlik değerinin eski zaman dilimlerinde büyük önem arz ettiğini söyleyebilmemize rağmen günümüzde bu değer, insan ilişkilerinin yüzeyselleşmesiyle beraber eski önemini büyük ölçüde kaybetmiştir. Yardımlaşma ve duygudaşlık değeri için de aynı şeyi söylemek mümkündür.

Kişiler, değerlerle donandıkça toplumda itibarları artar, çevrelerinde sözleri daha fazla dinlenir. İnsan, aynı zamanda tercihleri doğrultusunda değerli olarak kabul edilir. Bu nedenle değerler eğitiminin ertelenmesi, ötelenmesi doğru değildir.

1.1.2. Değerler Eğitimi

Bireyler ve toplumlar, yaşadıkları evren üzerinde değerlerine sahip çıkabildikleri ölçüde varlardır. Bu nedenle insan veya toplum, isteyerek ya da zorla değer edinmek ve değerler doğrultusunda hareket etmek mecburiyetindedir. Aksi takdirde tutunamaz ve dışlanırlar. Bireyler ve toplumlar bu duruma düşmek istemezler. Çünkü buldukları ortam içerisinde kabul görmek, varlık olarak bir ortama ait olmak isterler. Dolayısıyla bulunmak istenen yerden ayrı tutulmamak adına, bireyler ve toplumlar istedik donanımlara sahip olmaya çalışırlar.

“Değerler eğitimi, geçmişten beri neredeyse bütün toplumlarda farklı adlarla (terbiye, karakter eğitimi, ahlak eğitimi vb.) yapılmış olan, sonraki nesillere kültürün devamlılığı için toplumun sahip olduğu değerlerin aktarıldığı ve iyi kişilik özelliklerinin kazandırıldığı bir süreç olarak tanımlanabilir.” (Yıldırım ve Demirel, 2020:52).

Yaman’a göre; *“Türkiye’de insanı ve toplumu ilgilendiren her kurum ve kuruluş, bir biçimde ‘Değerler Eğitimi’ etkinliklerinin kapsama alanı içine dâhil edilmelidir. Hatta mümkünse ‘Değerler Eğitimi’ konusu, hükümetin öncelikli konularından birisi olarak ele alınmalıdır.”* (Yaman, 2012: 65).

Toplumun varlığının ve huzurunun sürdürülmesi, değerleri edindirmek ve bu doğrultuda hareket etmekle mümkün görünmektedir. Aynı zamanda yeni nesillerin de değerlerden haberdar edilmesi, onların da değerlerle donanmış şekilde yetişmeleri gerekmektedir.

Değerler, çeşitli normlar koyarlar. Bu normlara uyulduğunda toplumsal düzen sağlanır. Uyulmadığı takdirde ise ciddi kargaşa ortamı olur. Çünkü ister yazılı olan kurallar olsun ister yazılı olmayan kurallar olsun, toplumsal düzenin sürekliliğini sağlar. İnsanları ve toplumları birbirlerine bağlar, toplumsal huzuru oluşturur. İyi ve kötü, kabul edilebilir ve kabul edilemez davranışlar arasındaki ayrımı belirler, bu konuda insanlara yardımcı olarak onların yanlışta düşmesini önlerler. Değerler, zamana ve topluma göre şekillenirler. Değerler sayesinde bireylerin kişilikleri oluşur ve gelişir. Birey, kendisine ve topluma karşı sorumluluklarını öğrenmiş olur.

Değerlerin yeterince oturmadığı ve ciddiye alınmadığı toplum ve ailelerde, sık sık istenmeyen olumsuz durumlarla karşılaşılır. Farklı zorbalıklar yüzünden, toplumdaki güven ve asayiş ortamı zarar görür. Hoşgörüsüzlük ve tahammülsüzlük baş gösterir. Bu nedenle bireylerin, gerekli eğitimlerle donanması gerekir. Bu konuda Yaman'ın da dediği gibi, *“İnsanlar, her türden değerlerinden uzaklaştıkça insanlığını da kaybetmeye yüz tutmaktadırlar.”* (2016: 16).

Bireysel, sosyal, dini ve yurt-millet ile ilgili değerlerini edinmiş, önemsemiş ve özümsemiş, bu nedenle de varlığı, toplumda anlam kazanmış şahıslar, her zaman ideal tiplerdir. Değerlerle donanmış insanlar, kendilerinin ve başkalarının haklarına saygı duymayı da öğrenmiş, ‘hep bana’ düşüncesinden sıyrılmış olacakları için toplumda huzur ortamına katkı sunmuş olurlar.

Sosyal değerlerin genel işlevleri Fichter’e göre aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

a. Değerler kişilerin ve birlikteliklerin sosyal değerinin yargılanmasında hazır birer araç olarak kullanılır. Tabakalaşma sistemini olanaklaştırır. Bireyin çevresindekilerinin gözünde ‘nerede durduğunu’ bilmesine yardım eder.

b. Değerler, kişilerin dikkatini istenilir, yararlı ve önemli olarak görülen maddi kültür nesnelere üzerinde odaklaştırır. Çok değerli bir nesne her zaman birey veya grup için ‘en iyi’ olmayabilir. Fakat o nesnenin sosyal olarak değerli görülmesinin, o nesne için çaba gösterilmesine yol açtığı da bir gerçektir.

c. Her toplumdaki ideal düşünme ve davranma yolları, değerler tarafından işaret edilir. Sosyal olarak kabul edilebilir davranışın adeta şemasını çizer. Böylece kişiler de hareket ve düşüncelerini ‘en iyi’ hangi yolda gösterebileceklerini kavrayabilirler.

d. Değerler, kişilerin sosyal rollerini seçmesinde ve gerçekleştirmesinde rehberlik eder. İlgi yaratır, cesaret verir. Böylelikle kişiler de çeşitli rollerin gerekliliklerinin ve beklentilerinin birtakım değerli hedefler doğrultusunda işlemekte olduğunu kavramış olurlar.

e. Değerler, sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır. Kişileri törelere uymaya yöneltir, ‘doğru’ şeyleri yapmaya yüreklendirir. Değerler, ayrıca onaylanmayan davranışları engeller, yasaklanmış örüntülerin neler olduğuna işaret eder ve sosyal ihlallerden kaynaklanan utanma ve suçluluk duygularının kolaylıkla anlaşılabilmesini sağlar.

f. Değerler, dayanışma araçları olarak da işlevde bulunur. Sosyal bilimcilerin aksiyonlarından biri de grupların yüksek düzeyde bazı değerlerin paylaşılması amacıyla oluştuğudur. Kişiler, aynı değerleri güden kişilere doğru çekimlenirler. Ortak değerler, sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerden biridir (2016:176).

Değer eğitimi, yeni ve istendik neslin yetişmesi için önem arz eden eğitimidir. Aile, arkadaş çevresi, akrabalar, toplum, okul ortamı çocuğun yetişmesinde ve bazı değerlerle donanmasında etken unsurlardır. Çünkü insan, bir toplumda yaşayan sosyal bir varlıktır ve değerler eğitimi, bireyler ve bireylerin yer aldığı toplumlar açısından çok fazla önem arz eden eğitimlerdir. Hem örgün hem de yaygın eğitimler vasıtasıyla verilebilir.

“Sahip olunan değerler bireyin gelecekte kişiliğini, bakış açısını, davranışlarını, hatta hayatını belirleyecek etkenler olduğu için bireyin belli başlı değerlerin farkına varması, gerekli değerleri kazanması, yeni değerler benimsemesi; bütün bu değerleri kişiliğinin temel taşları haline getirerek davranışa dönüştürmesi gerekir. Neredeyse hayat boyu devam eden bu değer kazanma/ kazandırma süreçlerine değerler eğitimi denilmektedir.” (Yaman, 2016:18).

İnsanların zor durumlarında yanlarında olmak, onlara maddi ve manevi destek olmaya çalışmak değer edinmiş insanların yapacakları işlerdir. Bir toplumda yaşadığı halde toplumsal değerlerle donanmamış kişi, toplum dışına itilir. Çevresindekiler tarafından itibar görmez. Değerler, toplumdaki ideal insan tipini çizerler; insanların nasıl davranacaklarını, nasıl tavır ve tutum geliştireceklerini belirleyen, doğru davranışlar sergilemelerine yardımcı olan yol gösterici işaretlerdir.

Teknolojinin gelişmesiyle daha fazla yalnızlaşan bireyler arasındaki iletişim oldukça sınırlandırıldığı için bu durum halk anlatmalarının aktarımını, halk anlatmaları vasıtasıyla yapılacak olan değer aktarımını da kısıtlamıştır. Ancak değerlerin, kesintisiz bir şekilde sonraki kuşaklara aktarılması gerekir. Aktarılmadığı takdirde rotasını şaşırın gemi gibi bir toplum, neyi nasıl yapacağını, hangi durumda nasıl davranacağını bilemeden bocalar ve kargaşaya sürüklenir.

Değerler, insanı topluma ait kılan, onun toplumda yer almasını sağlayan, yazılı olmayan kurallardan oluşur. Bu eğitim verilmeye çalışılırken doğrudan ders vermek yerine, verilmek istenen değeri içeren bazı görsellerden yararlanmak, bu görseller yardımıyla anlatılar anlatmak daha etkili olur. Ayrıca yaşanan ülkenin eğitim sistemi de

değerleri nesillere aktarma konusunda üstüne düşen görevi yerine getirmelidir. Aksi takdirde sonuç hem birey hem de toplum için kötü olacaktır.

“Araştırmalara göre, toplumda çeşitli sosyal problemlerin artması, faydalı değerlerin yeterince kazanılmadığını ortaya koymaktadır.” (Yıldırım ve Demirel, 2020:46).

Dünyada, değerler ile ilgili Eduard Spranger, Shalom H. Schwartz, Milton Rokeach gibi yabancı bilim insanları ve Cahit Kavcar gibi Türk bilim insanları çeşitli sınıflandırmalar yapmışlardır.

Yapılan değer sınıflandırmaları içerisinde kapsamlı olan sınıflandırmalardan birisi, Milton Rokeach’ın değer sınıflandırmasıdır. Rokeach, değerleri amaç değerler ve araç değerler olmak üzere iki gruba ayırarak sınıflandırmıştır.

AMAÇ DEĞERLER

Aile güvenliği

Barış içinde bir dünya

Başarılı olma

Bilgelik

Dini olgunluk

Eşitlik

Gerçek dostluk

Güzellikler dünyası

ARAÇ DEĞERLER

Bağımsız olma

Bağışlayıcı

Cesaretli

Dürüst

Entelektüel

Geniş görüşlü

Hırslı

İtaatkâr

Heyecan verici bir yaşam	Kendini kontrol eden
İç huzur	Kibar
Kendine saygı	Kendine hâkim
Mutluluk	Mantıklı
Gerçek dostluk	Neşeli
Özgürlük	Sevecen
Rahat bir yaşam	Sorumluluk sahibi
Sosyal kabul	Temiz
Ulusal güvenlik	Yardımsever
Zevk	Yaratıcı olma

(Rokeach 1973'ten Akt: Akbaş, 2004: 57).

Cahit Kavcar ise konu ile ilgili daha kapsamlı bir sınıflandırma yapmıştır. Kavcar'ın değerler sınıflandırması üç ana başlık altında ve alt başlıklardan oluşmaktadır. Kavcar'ın sınıflandırması şu şekildedir:

I. Fertlerde Gerçekleşmesi İstenen Davranışlar

a) Yaşama Sevgisi

b) İyi Bir İnsan Olmanın Şartları:

1. Doğruluk ve Dürüstlük
2. Çalışkanlık
3. Dayanıklılık (Azim, Sabır, Cesaret)

4. Yardımseverlik (Sevgi ve Merhamet)

5. Fedakârlık

6. Namus ve Şeref

7. Aşırı İsteklerden Uzak Durma

8. Aşırı Kıskançlıktan Kaçınma

II. Sosyal Hayatla İlgili Telkinler

a) Hürriyet ve Adalet Sevgisi

b) İnsan Sevgisi

c) Aile Sevgisi

ç) Medeniyet Sevgisi

d) Bilgisizlikle Savaş

e) Taassup ve Batıl İnançlarla Mücadele

f) Yanlış Batılılaşma ile Savaş

g) Ahlak ve İdeal

ğ) Evlilik Hayatı

1. Görücü ile Evlenme

2. Evlilikte Yaş Farkı

3. Birden Fazla Kadınla Evlenme

4. Yabancı Kadınla Evlenme

III. Yurt Millet ve Din Duyguları

a) Yurt ve Millet Sevgisi

b) Din ve Tanrı Duygusu (Kavcar, 1988: 4-5)

Bu çalışmadaki değer sınıflandırması ise Cahit Kavcar'ın sınıflandırması esas alınarak incelenen halk anlatmalarından hareketle, bazı kısmi değişikliklere gidilerek yapılmıştır.

Çalışmada değer sınıflandırması Bireysel değerler, Toplumsal değerler, Yurt-millet ve din ile ilgili değerler ana başlıkları altında ayrıca anlatmalarda tespit edilen alt başlıklardan oluşmaktadır.

Genel olarak yaptığımız değer tasnifi ise aşağıdaki şekildedir:

1. Bireysel Değerler
 1. Affetmek
 2. Alçak Gönüllülük
 3. Bencil Olmamak
 4. Büyük Konuşmamak
 5. Büyük Sözü Dinlemek
 6. Cesaret
 7. Cömertlik
 8. Çalışkanlık
 9. Dış Görünüşe Aldanmamak
 10. Doğruluk ve Dürüstlük
 11. Ekonomik Gücü Kötüye Kullanmamak
 12. Elindeki ile Yetinmek (Kanaatkârlık)
 13. Fedakârlık
 14. Görevi Tamamlamak
 15. Gösteriş Düşkün Olmamak

16. Haksızlık Karşısında Durmak
17. Hazırcevaplık
18. Her Söze İnanmamak
19. Hoşgörü
20. İyi Niyetli Olmak
21. Kıskanç Olmamak
22. Kibirli Olmamak
23. Kötü Alışkanlıklardan Uzak Durmak
24. Mantıklı Düşünmek
25. Namus ve Şeref Sahibi Olmak
26. Önyargısız Bakmak
27. Öz Denetim
28. Öz Güven
29. Pişmanlık
30. Sabır
31. Samimiyet
32. Sır Saklamak
33. Sorumluluk Sahibi Olmak
34. Sözünde Durmak
35. Tahammül Sahibi Olmak
36. Takdir Etmek
37. Tatlı Dilli Olmak
38. Tecrübe
39. Tedbirli Olmak
40. Temizlik
41. Tutumluluk
42. Vefa ve Sadakat

43. Zamanı Verimli Kullanmak

44. Zararlı Alışkanlıklardan Uzak Durmak

II. Toplumsal Değerler

1. Adalet

2. Alay Etmemek

3. Bilimsellik

4. Çocuklara Önem Vermek

5. Dayanışma

6. Dedikodu Yapmamak

7. Dostluk ve Arkadaşlık

8. Duygudaşlık

9. Emanet ve Hediye'ye Sahip Çıkmak

10. Güven

11. Hasta Ziyareti Yapmak

12. Komşuluk

13. Kurallara Uymak

14. Merhamet

15. Misafirperverlik

16. Paylaşmak

17. Saygı

a. Büyüklere Saygı

b. Ermişlere Saygı

c. Hayvanlara Saygı

d. Hızır'a Saygı

e. Nimete Saygı

18. Selam Vermek

19. Sevgi

- a. Aile Sevgisi
- b. Arkadaş Sevgisi
- c. Aşk
- d. Hayvan Sevgisi
- e. İnsan Sevgisi
- f. Tabiat Sevgisi
- g. Yaşam Sevgisi

20. Takdir Etmek

21. Tarafsız Olmak

22. Tarihi Mirasa Sahip Çıkmak

23. Temizlik

24. Yardımlaşmak

III. Yurt-Millet ve Din ile İlgili Değerler

1. Yurt-Millet ile İlgili Değerler

- a. Bağımsızlık
- b. Barış
- c. Demokrasi
- d. Milliyetçilik
- e. Vatanseverlik

2. Din ile İlgili Değerler

- a. Allah İnancı ve Dua Bilinci
- b. Cennet, Cehennem Bilinci
- c. Din Büyükleri Bilinci
- d. Kadere Rız Olmak
- e. Kurban Kesmek
- f. Kutsal Mekânlara Saygılı Olmak
- g. Namaz Bilinci

- h. Şehitlik
- i. Şükretmek

Değer eğitimi, günümüzde artık üzerinde en fazla durulan konulardan birisidir. Çünkü değer eğitiminin yeterince ciddiye alınmadığı ve değerler eğitiminin verilmediği toplumlarda sosyal problemler fazlasıyla mevcuttur. Değerler eğitiminin öneminin kavrandığı son yıllarda, bu konuda yapılan çalışmaların da sayısı artmış, birçok makale, tez, bildiri gibi akademik çalışmalar hazırlanmıştır.

1.1.3. Halk Anlatmaları

Halk anlatmaları, ait oldukları toplumun inanç, gelenek, görenek, kültürel, sosyal ve ekonomik yapılarını yansıtan ayna görevindedirler. Bu anlatılar, insanları gerçek hayata hazırlar. Bunu bazen hayal dünyasıyla ilişkilendirdikleri bir dünya ortamında, bazen de gerçek hayatta vuku bulduğunu belirttikleri dünya üzerinde yaparlar. Bir toplumun değer yargıları, hayata dair tecrübeleri, gelenek, görenek, sosyal yaşam, dini inanç, kültürel faaliyet, eğitim ve ekonomik durumları, yönetim şekli, günlük yaşamları hakkında bilgiler verirler. Diğer edebi türlerin oluşmasına kaynaklık ederler; edebiyatçılara, psikologlara, sosyologlara, halk bilimi (folklor) alanı ile ilgilenenlere yardımcı olurlar.

“Türk milleti binlerce yıllık maziye, köklü bir devlet geleneğine, zengin bir tarihe, kültüre ve dile sahiptir.” (Demiray, 2003: XX). Türk milletine ait değer yargıları, inanç ve düşünce tarzı, gelenek ve görenekleri, maddi ve manevi kültürel unsurları halk anlatmaları içerisinde yer alır.

Halk anlatmaları, toplumun amaçları, hayalleri, gelenekleri, psikolojileri, düşünce yapılarını yansıtır, toplumsal belleği canlı tutar; milli kimliği korur, bireyin dünyasını zenginleştirir, ufkunu açar, çevresini ve kendisini tanımasına, keşfetmesine, yeteneklerini geliştirmesine yardımcı olur, yaşamını anlamlı kılar, değer kazandırır. Zorlu yaşam şartlarına onu hazırlar, direnç ve yaşama sevinci verir. Çevresine duyarlılık edindirir. Böylece kişi, kendi yaşam şartları ve çabalarıyla elde edemeyeceği nice dersler edinir. Anlatılarda görev alan kahramanlarla hayal dünyasında iletişime geçer, onlarla dost olarak maceralara birlikte katılır. Bu vesileyle çeşitli tecrübeler edinir.

Genel olarak halk anlatmaları, düzgün, dürüst insan olma, olaylardan dersler çıkarma açısından görevler üstlenmiş gibidirler. Dolayısıyla insan ilişkileri ve toplumsal hayatın düzenlenmesi, birçok değer, dini inanç, gelenek ve görenek açısından zengin içeriğe ve didaktik işleve sahiplerdir.

İnsanlar, hayvanlar, tabiat dışı varlıklar, belirsiz, dünyada olmayan yerler, Yemen, Çin, Mısır gibi uzak ülkeler, konuşan, akıl veren hayvanlar, hayvandan insana veya tersi dönüşümler, olağanüstü özellikler gösteren insanlar sayesinde doğrudan hedef seçilmeyen insan; anlatılan, dinlenen hikâyelerden dolayı olarak çıkardığı dersler sayesinde, kendisini düzeltme yoluna gider. Gerektiği şekilde hareket etmeyen kahramanların başlarından geçenlerden çıkarılacak dersler, insan eğitimi için daha verimli olur. Dolayısıyla bu anlatılar, büyüklere çeşitli dersler verir, çocukları hayata hazırlar, geleceğin neslini şekillendirirler. Bu nedenle halk anlatmaları, halkın eğitimi için vazgeçilmez ürünlerdir.

Halk anlatmalarında verilen ana fikirler, genç, yaşlı demeden insanları eğitmek amacı taşır. Kötü, haksız olanların zarara uğraması, iyi ve haklı olanların ise neticede haklarının teslim edilmesi yoğun şekilde işlenir. Güzel ahlaklı, düzgün insan olmak gerektiği, aksi takdirde cezaya uğranılacağı telkin edilir. Ahlakı güzelleştirmenin, iyi insan kalmanın yollarını gösterir.

Halk edebiyatı ürünleri incelendiğinde, kültürel unsurlar ve değerler açısından oldukça zengin oldukları, pek çoğunun birden fazla değer içerdiği görülmektedir. Bu nedenle, değer eğitiminin insan hafızasında kalıcı hale gelmesi için halk anlatı ürünlerini kullanmak gerektiği söylenebilir.

Halk anlatmalarından olan destanlar; milletlerin, daha çok dini değerleri uğruna yaptıkları mücadeleleri konu edinen, ilham kaynağı savaş, göç, kıtlık gibi tarihi olaylar olan, kökleri tarihe dayanan, ilk dönemlerde sözlü, daha sonra yazıya geçirilmiş, manzum ve uzun, halk şairleri tarafından sazla söylenen halk anlatmalarındadır. Halk, yaşadıklarını anlattığı için, halkın ruhunun içine sindiği anlatılardır. Halkın muhayyile gücü ile de zenginleşir, şekil alırlar. Halka ait inanç, düşünüş ve yaşayış şekilleri hakkında bilgiler içerirler. Zaman net değildir. Tarihi olaylardan yola çıkılarak zaman tayini yapılabilir.

Masallar, gerçek hayatta pek fazla rastlanmayacak olayların, gerçek üstü zemin, zaman ve şahıslar ekseninde vuku bulduğu, içerisinde gerçek yaşam içerisinde yer alan şahıslara dersler barındıran, mutlu sonla biten halk anlatmalarındandır. Genellikle nesir biçimindedirler, tekerlemeler ile başlarlar ve kalıplaşmış ifadeler barındırırlar. Masallarda iyiler çok iyi, kötüler çok kötüdür. Masalların sonunda iyiler

ödüllendirilirken, kötü olanlar cezalarını çekerler. Böylece masalla içli dışlı olan birey, kahramanların başlarına gelenlerden kendisine dersler çıkarır, bazı değerler edinir. İlk anlatıcıları belli değildir, yer ve zaman belirsiz, insan ve insan dışı hatta olağanüstü ve özel yetenekli kahramanlara sahip anlatılardır. İçerisinde ahlaki ve kültürel unsurlar, motifler barındırırlar. Gerçek hayatta meydana gelmesi pek mümkün olmayan olaylar, masallar sayesinde kolaylıkla gerçekleşebilir.

Bakırcı, masalların anlatılma amacını, “... insanlar göçebe hayatta hep bir arada yaşadıkları için çocuk da, o toplumun bir ferdi olarak herkesle birlikte halk edebiyatı mahsulleri ile beslenir. Bütün dünya edebiyatında çocuk için hazırlanmış olan eserlerin, cemiyetin dünya görüşünü, inançlarını, kendinden sonraki nesillere aşulamak maksadıyla yazılmış olduğu anlaşılır.” (2010:45) şeklinde açıklar.

Masallarda yetişkin, çocuk ayrımı yoktur. Her yaş grubuna hitap eden, zevkle anlatılan ve dinlenen edebi bir türdür. Eskiden masalcı anneler, günümüzde ise daha çok yaşlılar veya televizyon vasıtası ile aktarırlar. Masalların anlatımı yalın ve akıcı olduğu için akılda kalma oranları daha fazladır. Bu nedenle bu anlatılar vasıtası ile değer eğitimi yapmak kolay olacaktır.

Halk hikâyelerinin konuları genellikle, aşk veya kahramanlıktır. Yaşanmış ya da yaşanması mümkün olan olaylardan oluşurlar. Halk hikâyeleri, süslü ve akıcı cümlelerle başlar. Meddahlar ve âşıklar tarafından anlatılırlar. Fasil, döşeme (soylama), asıl hikâye, sonuç (duvak kapama) bölümlerinden oluşan halk hikâyeleri, genellikle erkek anlatıcılar tarafından anlatılır. Fasılda kalıplaşmış ifadeler yer alır, döşemede dinleyici hikâyeye hazırlanır, asıl hikâyeye başlamadan dua

edilir ve hikâyeye geçilir, olay anlatılır. Duvak kapama bölümünde ise âşık, “*Ustamızın adı Hıdır, elimizden gelen budur.*” diyerek hikâyeyi bitirir.

Halk hikâyelerinde yer alan olaylar, destanlarda olduğu gibi geniş çapta ve birçok kişiyi ilgilendiren olaylar değildir. Genellikle iki seven arasında vuku bulan bir aşk, nesilden nesile aktarılarak hikâyeye formuna büründürülerek meydana getirilir. Olmuş veya olabilecek olaylar, aşk ve kahramanlık hikâyeleri, halk hikâyelerinin konularını oluşturur.

Boratav’a göre halk hikâyeleri, “*Âşık-şair dolaşırken maceralar geçirir; bunlara dair şiirler söyler; bu şiirler halk arasında yayılır, bilinmez kimseler tarafından katılan yeni parçalarla zenginleşir. Bir sevgi hikâyesi olur, ağızdan ağıza dolaşır.*” (Boratav, 2015:177). Halk hikâyeleri, folklorik unsurları geniş şekilde içerirler. Bu nedenle değer aktarımı açısından zengin örneklerdir.

Efsaneler; belirli bir kişi, olay veya yere dayandırılan, olağanüstü unsurlarla süslü, inandırıcılık özelliğine sahip kısa, mensur ve anonim halk anlatımlarıdır. Efsane hakkında Alptekin, “*Milli bütünlüğümüzün sağlanmasında önemli bir yeri olan efsaneler, insanlarımızın sadece inancını değil, gelenek-görenek, örf ve adetlerini de ihtiva ederler.*” (Alptekin, 1993:XI) görüşüne sahiptir. “*Efsane türünü şekil ve yapı, içerik, işlev ve yaratım özelliklerini dikkate alarak şu şekilde tanımlamak uygun olacaktır. Efsane; anlatı türleri içinde, masal, destan ve halk hikâyesine göre daha kısa, içinde abartma ve olağanüstülük bulunan nesir anlatıdır.*” (Aça; Ekici ve Yılmaz, 2018:145).

Efsaneler, içlerinde birçok değer barındırırlar. Örneğin dış görünüşe aldanılmaması gerektiği, önemli olanın dış görünüş değil, iç güzellik olduğu, kimi görünüşü itici olan insanların, Yaradan katında daha değerli kişiler olduğu, efsanelerde vurgulanır.

Fıkralar ise başa gelen bir olaydan hareketle anlatılan, ilk anlatanı bilinmeyen, hazırcıca gerektiren kıvrak zekâ ürünü, içerisinde gülmece unsurları ve eleştiri barındıran, güldürürken düşündürdüren ve dersler veren, nesir şeklindeki kısa anlatılardır.

“Şurası bir gerçektir ki, herkes fıkra anlatamaz. İbretli ve hikmetli sözler söylemek, kulaklara küpe hazırlamak, insanları hem güldürmek, hem de düşündürmek için keskin zekâ kadar, ilim ve irfan hazinesine ihtiyaç var.” (Gürlek, 2009:9) görüşünden hareketle denilebilir ki, yerinde ve zamanında fıkra anlatmak herkesin harcı değildir. Ancak yerinde ve zamanında hakkıyla dile getirilen fıkraların da, hedef kişide davranış değişiklikleri oluşturması beklenir. Duruma göre fıkra ile muhatap olan kişi, hal ve hareketlerine çeki düzen verecek, olması gerektiği gibi konuşup davranış sergileyecektir. Bu durum da o kişinin bazı değerlerle donanmasını sağlar. Kısacası denilebilir ki seçilmiş ve duruma göre yerine kondurulmuş fıkralar, bireyleri değer eğitimine tabi tutarlar.

1.2. Değerler Eğitimi ile İlgili Çalışmalar

Özellikle son yıllarda, değerler eğitimine yönelik ilgi ve yapılan bilimsel çalışmalar yoğunluktadır. Değerler eğitimi ile ilgili bilimsel çalışmalar hakkında bilgi almak amacıyla ‘YÖK Tez Merkezi’ veri tabanında araştırma yapıldığında, ‘Değerler Eğitimi’ başlığı altında

yapılan taramada, erişim tarihi 23.03.2023 tarihi itibarıyla karşımıza; 1000 yüksek lisans, 157 doktora olmak üzere toplamda 1157 akademik çalışma çıkmaktadır. Bu sayılardan yola çıkılarak değerler eğitimi ile alakalı yapılan çalışma sayısının yüksek olduğu söylenebilir. Bu sayıya basılı kitaplar, yayımlanmış makaleler ve diğer çalışmalar da eklendiğinde elde edilen verinin oldukça yüksek olacağı ortadadır.

Literatür taraması yapılırken daha çok konumuzla ilgili çalışmalar ele alınmış ve aşağıda destan, masal, halk hikâyesi, efsane ve fıkralarda değerler eğitimi konu alan çalışmalar değerlendirilmiştir.

1.2.1. Destanlarda Değerler Eğitimi ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Destanlarla ilgili yapılan akademik çalışmalar daha çok motif, motif incelemesi, mitolojik unsurlar, tipler, belirli konular (kurt, aile, kadın), kültürler, söz varlığı, dil özellikleri, geçiş dönemleri, adet ve inanmalar, törenler, epik unsurlar, karşılaştırma, metin-inceleme-araştırma vb. yapılan çalışmalardır.

Destanlarda değerler eğitimi ile ilgili yapılan akademik çalışmalar şunlardır:

1. Özbay, Murat ve Karakuş Tayşi, Esra. (2011). *Dede Korkut Hikâyelerinin Türkçe Öğretimi ve Değer Aktarımı Açısından Önemi*, başlıklı makalede hikâyeler, sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerler açısından incelenir. En çok saygı değerine rastlanır. Bu hikâyelerin eğitimin her kademesine bilinçli bir şekilde öğrencilere seviyelendirilerek okutulması, böylece milli ve manevi değerlerimizin öğrencilere kazandırılabilmesi görüşü ileri sürülür.

2. Küçük, Barış (2013). *Dede Korkut Kitabı'nda Toplumsal Değer Algıları*, başlıklı yüksek lisans Çalışmanında, Dede Korkut hikâyeleri dini ve ahlaki değerler açısından ele alınır. Hikâyelerin, maddi ve manevi pek çok zenginlikle dolu oldukları; kültürel, dini ve ahlaki eğitimde kullanılabilecek, değer açısından zengin anlatımlar oldukları sonucuna varılır.

3. Yiğittir, Süleyman. (2014). *Türk Destanlarının Değer Odaklı Analizi* başlıklı makalede, Türk destanlarında yetmiş dokuz farklı değer yüz seksen kez vurgulandığı belirtilir. En fazla adil olma değerinin yer aldığı altı çizilerek destanların, sosyal bilgiler dersi değer eğitiminde kullanılabilecekleri sonucuna ulaşılır.

4. Susar, Serhat (2015). *Dede Korkut Hikâyelerinde Değerler Eğitimi*, başlıklı yüksek lisans Çalışmanında, Dede Korkut hikâyelerinde hangi değerlerin öne çıktığı, hangi sıklıkla kullanıldıkları ve Dede Korkut hikâyelerinin değerler eğitimine uygun olup olmadıkları araştırılır. Sonuçlar, tablo ve şekiller kullanılarak verilir. En çok sevgi değerine rastlanır. Sevgi değerini saygı, dayanışma, cesaret ve misafirperverlik gibi değerler takip eder. Dede Korkut hikâyelerinin değer eğitiminde kullanılabileceği sonucuna ulaşılır.

5. Topçu, Firdevs (2016). *Saltuknâme'nin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*, başlıklı yüksek lisans Çalışmanında destanın içeriğinde ahlaki, dini, sosyal, siyasi ve ilmi değerler ana başlıkları altında değerler tespit edilir. Saltuk-name'nin değerler açısından fazlasıyla zengin bir eser olduğu ve değer eğitiminde kullanılabileceği sonucuna ulaşılır.

6. Hotamışlı Dağ, Betül (2018). *İslami Dönem Anadolu Türk Destanlarından Müseyyeb-name, Battal-name, Danişmend-name ve Saltık-name'nin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*, başlıklı yüksek lisans Çalışmanında Müseyyeb-name destanında otuz dört, Battal-name'de otuz sekiz, Danişmend-name'de otuz yedi, Satık-name'de kırk bir değer varlığı tespit edilir. İsimleri destanlara ad olan söz konusu kahramanların, değer eğitiminde olumlu rol model olacakları sonucuna varılır.

7. Albayrak, Burhan Mikdat (2019). *İlkokul 4. Sınıfta Destanlarla Değer Eğitimi Uygulamalarının Etkililiği*, başlıklı yüksek lisans Çalışmanında öğrencilere uygulanan destanlar neticesinde elde edilen verilere dayanılarak eskiden yaşayan ünlü modellerin öğrencilerin ilgilerini çektiği, öğrencileri olumlu yönde etkilediği, değerler eğitimi etkinliklerinin de öğrenciler tarafından değerlerin anlaşılmasına katkı sağladıkları sonucuna ulaşılır.

8. Çetin Efe, Şeyda (2019). *Çocuk Edebiyatı Kapsamında Çizgi Romanlaştırılan Dede Korkut Hikâyelerinin Yapı ve Eğitsel Değerler Yönünden İncelenmesi*, başlıklı yüksek lisans Çalışmanında Dede Korkut hikâyeleri eğitsel değerler açısından incelenir ve Dede Korkut başta olmak üzere diğer kahramanların da olumlu modeller oldukları vurgulanır. Çizgi romanların çocuk eğitiminde materyal olarak kullanılması gerektiği, Dede Korkut hikâyelerinin de değer eğitiminde kullanılabileceği sonucuna varılır.

9. Çoban, Ali (2020). *Değerler Eğitimi Bağlamında Türk Destan Örneklerinde Kök Değerler*, başlıklı yüksek lisans Çalışmanında Türkçe dersi öğretim programında yer alan on kök değere göre Oğuz Kağan,

Manas, Maaday Kara ve Edigey destanlarını inceler. Yirmi altı kez tespit edilen vatanseverlik değeri, destanlarda en fazla işlenen değerdir. Vatanseverlik değerini sevgi ve saygı değerleri izler. Toplamda ise yüz altmış dört, kök değer tespit edilir ve öğrencilere, on kök değer verilmesi konusunda bu metinlerin kullanılabileceği sonucuna ulaşılır.

10. Öden, Utku Mehmet (2023). *Türk Destanlarında Değer Aktarımı*, başlıklı doktora Çalışmanında Türk destanlarında aktarılan değerler ve değerlerin hiyerarşisi tespit edilmeye çalışılır. Bu amaçla Türk destanları güç, başarı, hazcılık, uyarılım, özyönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, gelenekselcilik, uyma, güvenlik olmak üzere on değer açısından incelenir. Türk destanlarının toplumsallaşmaya katkı sağlayan, toplumsal değerleri en etkili şekilde aktaran, değer içeriği açısından zengin metinler oldukları sonucuna varılır.

1.2.2. Masallarda Değerler Eğitimi ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Masallarla ilgili yapılan akademik çalışmalar, daha çok derlemeler şeklindedir. Bu çalışmalarda, tespit edilen masal metinleri yazılı hale getirilmiştir. Masallarda değerler eğitimi ile ilgili çalışmalar ise derleme çalışmalarına göre sınırlı fakat diğer halk anlatı türleriyle ilgili yapılan değer eğitimi çalışmalarına göre daha fazladır. Masallarda değer eğitimi ile ilgili tespit edilen akademik çalışmalar şunlardır:

1. Yavuz, Muhsine (1996). *Masalların Eğitim İşlevleri ve Dil Öğretimindeki Yeri*, başlıklı doktora Çalışmanında masallarda yer alan iletiler; etik, psikolojik, sosyolojik, ekonomik, öteki iletiler başlıkları altında gruplandırılır. Toplamda beş yüz on yedi ileti tespit edilir.

Geleneklerin iletileri oluşturduğu, iletilerin ise gelenekleri pekiştirdiği belirtilir.

2. Karatay, Halit (2007). *Dil Edinimi ve Değer Öğretimi Sürecinde Masalın Önemi ve İşlevi* başlıklı makaleye göre, masallar çocukların hem bilişsel, hem de duyuşsal yönlerini geliştirir; milli ve evrensel kültür açısından çocuklarda bilinç oluşturur. Çocukların, farkında olmadan değer edinmelerini sağlar.

3. Kaplan, Osman (2012). *Eflatun Cem Güney'in Derleyip Yazdığı Masalların Çocuklarda Karakter Eğitimi Açısından İncelenmesi*, başlıklı yüksek lisans Çalışmanında masallardaki iletiler; etik, psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve öteki iletiler ana başlıkları altında, çeşitli alt başlıklara ayrılır. İncelenen yirmi dokuz masal metninden hareketle Eflatun Cem Güney'in kendine özgü üslubuyla kaleme aldığı masalların, Türkçenin zengin anlatım olanaklarını yansıttığı ve çocuk karakter eğitimi açısından zengin iletilerle dolu olduğu tespit edilir.

4. Tok, Mehmet (2012). *Mesnevideki Masalların Farklılığı ve Eğitimsel İşlevleri* başlıklı makalede, Mevlana'nın Mesnevi'sindeki kırk masal örneği incelenir. Alegorik anlatımları olan masalların hepsinin, tasavvufi anlamlara sahip oldukları ve bu masalların psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve etik açıdan birçok ileti içerdiği görülür.

5. Tahiroğlu, Mustafa; Kayabaşı, Onur Alp ve Kayabaşı, R. Gökçen (2013). *Türk Halk Masallarının Öğrencilerin İnsani Değerlere Yönelik Tutumlarına Etkisi* başlıklı makalede, Türk halk masallarından faydalanılarak değerler eğitimine uygun olarak etkinlikler geliştirilir.

Geliştirilen etkinlikler, 8. sınıf öğrencilerine uygulanır. Bu sürece katılan ve katılmayan öğrencilerin birtakım insani değerlere yönelik tutumları arasındaki farkları ortaya koymak amacıyla yapılan çalışmada, masallardan yararlanılarak değerler eğitimi yöntemlerine uygun olarak geliştirilen etkinliklerin, öğrencilerin insani değerlere yönelik tutumları üzerinde yürürlükte olan programa göre daha etkili olduğu sonucuna ulaşılır.

6. Ünlüer, Pınar (2013). *Masalların Dinî ve Ahlaki Değerler Açısından İncelenmesi (Billur Köşk Masalları Örneği)* başlıklı yüksek lisans Çalışmanında masallar, dini ve ahlaki açılarından değerlendirilir. Eserde yer alan on dört masalda toplam üç yüz elli beş yerde dinî değer, üç yüz yetmiş üç yerde ise ahlaki değer geçtiği tespit edilir. Masalların tamamının olumlu mesajlar içermediği, toplam on dört masalda seksen yedi yerde ahlaki değerlere aykırı ifadelerle karşılaşıldığı, bunların ikisinin dinî değerlerle diğer seksen beşinin ise ahlaki değerlerle ilgili olduğu belirtilir.

7. Akkaya, Nevin (2014). *Keloğlan Masallarında Yer Alan Değerlerin İncelenmesi* başlıklı makale, Tahir Alangu'nun Keloğlan Masalları adlı kitabında yer alan masalları, değerler eğitimi açısından inceler. Ortaokul seviyesi öğrenciler için bu masalların, Türkçe öğretiminde ve değer eğitiminde kullanılabileceği sonucuna varılır.

8. Aslan, Erkan (2015). *Keloğlan Animasyon Filmi Örneğinde Kültürel Animasyon ve Kültür Ekonomisi* başlıklı yüksek lisans Çalışmanında TRT Çocuk'ta yayımlanan Keloğlan Masalları isimli animasyon filminin belirli bölümleri seçilerek incelenir ve bu filmin, kültürel ve ahlaki açıdan aktardığı değerler tespit edilir. Genel olarak

kültür aktarımının büyük ölçüde anne, baba gibi şahıslardan televizyon gibi aygıtlara geçtiği bu ortamdan da animasyon filmler vasıtasıyla gerçekleştiği, özellikle animasyon filmler vasıtasıyla reklamı yapılan bir ögenin, hızlı bir şekilde giyim, kırtasiye ve oyuncak sektöründe yayıldığı, bu nedenle kültürel animasyonlarla, kültür öğelerinin reklamının yapılmasının en doğru iş olacağı sonucuna varılır.

9. Özkan, Seyhan (2015). *Hakkâri Yöresine Ait Halk Anlatılarının Eğitsel Değeri ve Çocuk Edebiyatı Açısından İncelenmesi* başlıklı yüksek lisans Çalışmanında, Hakkâri’de derlenen elli beş halk anlatısı (fabl, hikâye, masal) örnekleri; etik, psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve öteki iletiler açısından alt başlıklara ayrılarak irdelenir. Neslin sağlam şekilde yetişmesi açısından halk anlatmalarının önemi vurgulanır. Bu anlatıların, çocuklarla buluşturulmaları gerektiği sonucuna varılır.

10. Erdoğan, Reyhan (2017). *Eflâtun Cem Güney’in Masallarındaki Değerler ve Bu Değerlerin Davranışa Yansıma Biçimleri*, başlıklı yüksek lisans Çalışmanında tespit edilen iletiler; etik, psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve öteki iletiler olarak ana başlıklara ve bu başlıklar da alt başlıklara ayrılarak masallar, değerler açısından analiz edilir. En çok doğruluk ve dürüstlük değerinin işlendiği, dürüst insanların en nihayetinde kazançlı çıkacakları mesajının verildiği belirtilir. Çalışma sonucunda Eflatun Cem Güney’in masal kitaplarının değerler eğitimi açısından zengin kaynaklar olduğu görülür. Bu nedenle yazarın eserlerinin daha çok okunması ve okutturulması gerektiği sonucuna varılır.

11. Özcan, Esmâ (2017). *Türk Dünyası Masallarının Değerler Eğitiminde Kullanılabilirliği*, başlıklı yüksek lisans Çalışmanında Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan, Türkiye, Türkmenistan, Başkurt, Karaçay Malkar, Kırım-Tatar, Uygur'larda mevcut olan kırk adet Türk dünyası masalı incelenir. İnceleme neticesinde, bir değeri örnekleyen birden fazla masalın bulunabileceği gibi bir masalda birden fazla değer tespit edildiği belirtilir. Türk dünyası masallarının değerleri örnekleyebilme gücüne sahip olduğu sonucuna ulaşılır.

12. Dağı, Fahri, Alptekin, Mehmet ve Kaplan, Tuba (2018). *Türk Dünyası Hayvan Masallarında Tespit Edilen Değerler* başlıklı araştırmada, Ali Berat Alptekin'in '*Hayvan Masalları*' ve Nedim Bakırcı'nın '*Türk Dünyası Coğrafyasında Tespit Edilmiş Hayvan Masalları Üzerinde Bir İnceleme*', adlı eserleri ve Türk dünyasının farklı coğrafyalarında tespit edilen hayvan masallarında yer alan değerler irdelenir ve başarı, evrensellik, geleneksellik, güç, güvenlik, hazcılık, öz yönelim, uyarılma, uyma ve yardımseverlik değerlerine yer verildiği tespit edilir. Araştırma sonucunda masalarda özellikle küçük yaş gruplarında hayvan masallarının, değer eğitimi amaçlı kullanılabileceği sonucuna varılır.

13. Tümen, Tuğba (2018). *Naki Tezel'in Masalları ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi* başlıklı yüksek lisans çalışmasında, Naki Tezel'in '*Türk Masalları*' eserinde mevcut olan elli dört masal, Cahit Kavcar'ın değer sınıflandırmasına göre incelenir, sınıflandırılır. Toplamda yüz kırk dokuz değer tespit edilir. İncelenen masalarda kızının gözünü çıkarmak isteyen üvey anne, kardeşlerini uçurumdan

atmak isteyen ağabeyler, hayvanlara yapılan işkenceler gibi olumsuz örneklerin de yer aldığı belirtilir. Bu tarz içerik barındıran masalların, değer eğitiminde kullanılmaması gerektiği, bunlara dikkat edildiği takdirde Naki Tezel masallarının, öğrenciye istendik davranış kazandırmada kullanılabileceği sonucuna varılır.

14. Öner, Büşra (2019). *Elâzığ Masallarından Seçilmiş 15 Masalın Yeniden Yazımı ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi* başlıklı yüksek lisans Çalışmanında masalların, hem çocuklara hem de yetişkinlere hitap etmedikleri düşünüldüğünden ‘Elâzığ Masalları ve Propp Metodu’ isimli eserden, on beş masal seçilir ve bu masallar dil, üslup, konu, çocuk psikolojisi gibi hususlar dikkate alınarak yeniden yazılır ve incelenir. İncelenen on beş masalda tespit edilen değerler, bireysel ve sosyal değerler başlıkları altında gruplandırılır. Toplamda on yedi değer tespit edilir ve yorumlanır. En çok yardımlaşma değerinin işlendiği belirtilir. Derlenen masalların güncelleştirilip yeniden yazıldıktan sonra ders materyali olarak kullanılabilecekleri, dolayısıyla çocuklar için masal seçiminde dikkatli davranılması gerektiği sonucuna varılır.

15. Özer, Deniz (2019). *Keloğlan Masallarının Değer Aktarımı Açısından İncelenmesi*, başlıklı yüksek lisans Çalışmanında farklı kitaplardan otuz adet Keloğlan masalı, 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda yer alan on değere göre incelenir ve bu masalların ilettikleri değerler ortaya konulur. Sonuç olarak da masalarda yer alan değerlerin bir kısmının, değer aktarımı için yeterli olduğu görülürken bazı değerlerin yeterince işlenmediği tespit edilir.

16. Çomaklı, Aslıhan (2020). *Fabl Türünde Değerler Eğitimi* başlıklı yüksek lisans Çalışmanında, fabl türü anlatılar incelenir ve yirmi beş adet değer, on dört adet de bencillik, hırsızlık, kibir, tembellik, yalancılık gibi değer karşıtı kavram tespit edilir. Yaşanılan bilgi ve dijital çağda fablların, temel insani değerlerin topluma ve bireye kazandırılmasında önemli katkılarının olabileceği sonucuna varılır.

17. Kardaş, Sezer (2020). *Bitlis Halk Masallarının Çocuğa Uygunluğu ve Değerler Eğitime Katkısı Üzerine Bir İnceleme* başlıklı yüksek lisans Çalışmanında, Bitlis yöresine ait altmış adet masal incelenir, en fazla ‘inanç’ değeri tespit edilir. Bu masalların, birçok açıdan masal özelliklerini büyük ölçüde taşıdığı ve değerler eğitimi açısından zengin içeriğe sahip oldukları belirtilir. Ancak çocuklar için büyük önem arz eden söz varlığı, söz sanatları, tekerlemeler, doğru-etkili anlatım, imla ve noktalama, tasvirler, estetik ve dua bakımından oldukça yetersiz oldukları sonucuna ulaşılır. Bitlis masallarının belirtilen eksiklerinin giderilmesinden sonra çocuk edebiyatı için önemli nitelik taşıyacakları söylenir. Mevcut halleriyle bu masalların, çocuklar için nitelikli eserler olarak değerlendirilmesinin doğru olmayacağı görüşü savunulur.

18. Mutlu, Abdullah (2020). *Türk Dünyası Hayvan Masallarının Değerler Aktarımı Bakımından İncelenmesi* başlıklı yüksek lisans Çalışmanında, kırk iki Türk dünyası hayvan masalı, Schwartz’ın değerler ölçeğine göre incelenir ve bu hayvan masalarında yüz seksen değer tespit edilir. En yüksek frekansta iyilikseverlik değerinin olduğu görülür. Türk Dünyasından derlenen hayvan masallarının, Millî Eğitim Bakanlığının yayımladığı 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programını

oluşturan değerlerin aktarımı, genç kuşakların millî ve evrensel değerlere sahip bireyler olarak yetiştirilmelerinde kullanılabilir olacak önemli metinler olduğu sonucuna varılır.

19. Aydeniz, Süleyman (2021). *Masal ve Efsanelerde Değerler Eğitimi: Muş İli Örneği* başlıklı makalede, Muş ilinde anlatılan masallar ve efsaneler dört tezde yer alan yüz yirmi yedi masal ve yüz beş efsane örneği dikkate alınarak değer eğitimi bakımından incelenir. Kök değerler haricinde otuz farklı değer tespit edilerek bu yörede anlatılan masallar ve efsanelerin değerler açısından zengin oldukları sonucuna ulaşılr.

20. Karadağ, Seyhan (2021). *Elazığ Masallarındaki Ahlaki Değerler* başlıklı yüksek lisans çalışmasında, Elazığ ilinde derlenen masallardan oluşan, Umay Günay'ın 'Elazığ Masalları ve Propp Metodu' adlı eserinde mevcut olan on masal değerlendirilir. Değerlendirme neticesinde masalarda beş olumlu, beş de olumsuz ahlaki değer tespit edilir.

21. Kaya, Serhat (2021). "Gümüşhane ve Bayburt Masalları" Adlı Eserdeki Masalların Türkçe Dersi 1-8. Sınıflar Öğretim Programı Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi başlıklı yüksek lisans çalışmasında, "Gümüşhane ve Bayburt Masalları" adlı eserde yer alan yetmiş masal, Türkçe Dersi 1-8. Sınıflar Öğretim Programı'nda yer alan on kök değer bakımından değerler eğitiminde kullanılabilirlikleri incelenir. Araştırma sonucunda, Prof. Dr. Saim Sakaoglu'nun 'Gümüşhane ve Bayburt Masalları' adlı eserinde yer alan kırk altı masalda elli beş değer işlendiği, en sık işlenen değer yardımseverlik, en az işlenen değer ise vatanseverlik olduğu; yirmi dört masalın ise Türkçe Dersi Öğretim Programında yer alan değerlerle herhangi bir

ilişkinin olmadığı, öz denetim ve sabır değerlerinin hiçbir masalda işlenmediği, genel olarak masalların, değer öğretiminin bir kültür unsuru olarak kullanılması gerektiği, bu masalların ilk öğretim ikinci kademe için uygun nitelikler taşıdıkları sonucuna ulaşılır.

22. Özdemir, Haydar ve Ataş, Mehmet Sena (2021). *Van Masallarının Değer Eğitimi ve Dil Unsurları Açısından İncelenmesi* başlıklı makalede, Van iline ait kırk bir masal, değer eğitimi ve dile katkıları açısından incelenir. Kök değerler açısından sınıflandırılır. Masalların, kök değerleri içerdiği bu nedenle değer eğitiminde kullanılabilecekleri sonucuna varılır.

23. Özhanlı, Döne (2021). *Ege Bölgesi Masallarında Değerler* başlıklı yüksek lisans çalışmasında, Afyonkarahisar, Denizli, Manisa ve Muğla illeri masallarından oluşan iki yüz seksen masal incelenir. Bu masalarda, altmış üç değer üzerinden beş yüz otuz değer tespit edilir ve bu değerler etik, psikolojik, sosyolojik değerler ana başlıkları altında ayrıştırılır, içerik analizleri yapıp değerler yorumlanır. En fazla tespit edilen değer, eş seçimi değeri olduğu belirtilir. Elde edilen değerlerden yola çıkılarak çeşitli tespitlerde bulunulur ve masalarda, hayatın nasıl yaşanmaya değer kılınacağı öğretildiği sonucuna varılır.

24. Sarıkaya, Bünyamin ve Aydeniz, Süleyman (2021). *Van Yöresine Ait Halk Masallarının Değer Aktarımı Açısından İncelenmesi* başlıklı makalede, Van iline ait olan yetmiş halk masalı, değer aktarımı açısından incelenir. Kök değerlerin hepsine ve kök değerlerin dışında kırk farklı değere ait örnekler tespit edilir. Van yöresine ait olan masalların değerler açısından zengin içeriklere sahip oldukları bulgusuna ulaşılır.

25. Yavuz, Aliye (2021). *Göller Yöresi Masallarında Değerler Eğitimi* başlıklı yüksek lisans Çalışmanında, tespit edilen altı masal kitabındaki masal metinleri, değerler eğitiminde kullanılabilirlikleri açısından doküman analizi yöntemi ile incelenir, toplam seksen iki ana değer tespit edilir, masalarda bazı değerlerin yeterince işlendiği, bazılarının ise yeterince işlenmediği sonucuna varılır. Tezde ayrıca değerlerin öğretilmesi için sakınılması gereken davranışlar da işlenir, ideal insanın meydana gelmesi için değerlerimize sahip çıkılması gerektiğinin altı çizilir.

26. Yüksel, Ceren (2023). *Erzurum Masalları'nın Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*, başlıklı yüksek lisans Çalışmanında incelenen masalarda yardımseverlik, saygı, dua etme, misafirperverlik, temizlik, cesaret, çalışkanlık gibi toplamda yirmi dört değer tespit edilir. Değer eğitiminde evrensel değerlerin yanında milli değerlerin de verilmesi gerektiği üzerinde durulur. Erzurum yöresi masallarının değer eğitimi inşasında oldukça faydalı olacağı sonucuna varılır.

1.2.3. Halk Hikâyelerinde Değerler Eğitimi ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Halk hikâyeleri ile ilgili yapılmış çalışmalar daha çok, derleme çalışmaları şeklindedir. Aşıkların hayatları ve halk hikayecilikleri, araştırma-inceleme (epizot, motif yapısı, zaman, mekan, şahıs kadrosu), mukayese, metin, tahlil, içerik, şekil, yapı özellikleri, dil ve anlatım özellikleri, halk hikayelerinde belli konular (kadın, çocuk, şiddet, korku, mitolojik unsurlar vs), motif incelemesi, varyantların karşılaştırılması gibi çalışmalar bu türdeki akademik çalışmaları oluşturur. Halk

hikâyelerinde değerler eğitimi ile ilgili fazla akademik çalışma olmamakla birlikte yapılan çalışmalar şunlardır:

1. Memiş, Yavuz Selim. (2013). *Âşık Şeref Taşlıova'dan Derlenen Halk Hikâyelerinde Değerler Eğitimi*, başlıklı yüksek lisans Çalışmanında UNESCO tarafından 2018 yılında 'yaşayan insan hazinesi' seçilen Âşık Şeref Taşlıova'dan derlenen on iki halk hikâyesi incelenir. Hikâyelerde, yirmi bir ahlaki değer, yedi toplumsal değer, on iki dini ve tasavvufi değer tespit edilir. Hikâyeler yoluyla Taşlıova tarafından, ideal insan tipinin çizildiği belirtilir. Hikâyelerin, değer açısından zengin anlatılar oldukları vurgulanır.

2. Özlek, Emine. (2014). *Kırk Vezir Hikâyelerinde Eğitici Değerler ve Söz Varlığı*, başlıklı yüksek lisans Çalışmanında değerlerin bazılarının doğrudan, bazılarının da dolaylı olarak okuyucuya verildiği, öğüt bölümlerinin de bulunduğu, eserin özellikle aile hayatına ve kadın erkek ilişkilerine ışık tuttuğu belirtilir. Toplamda otuz iki değer tespit edilir. Söz varlığı açısından da ele alınan Kırk Vezir Hikâyelerinin değerler açısından oldukça zengin oldukları sonucuna varılır.

3. Bunsuz, Halil. (2015). *Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Dinî Motifler Üzerine Bir Araştırma*, başlıklı yüksek lisans Çalışmanında halk hikâyelerimiz; Esmâ-i Hüsnâ, peygamberler, kutsal kitaplar, abdest, namaz, dini mekân ve zamanlar, kader, sayılar, sadaka verme, hayırda bulunma, hacca gitme, kurban kesme, ayetler, hadisler, İslami şahsiyetler, dini söz kalıpları, selamlaşma, helalleşme, kabir ziyareti, dua, melekler, şükretme gibi dini motifler açısından incelenir. Neticede halk hikâyelerinin, İslamiyet'in öğretilmesinde büyük önem taşıdıkları sonucu çıkarılır.

4. Uçgun Yaşar, Yeliz. (2018). *Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyelerinde Eğitsel Unsurlar* başlıklı yüksek lisans Çalışmanında, derlenen on beş halk hikâyesi; dini ve tasavvufi, toplumsal ve kültürel, ahlaki, bilimsel, milli eğitsel unsurlar olmak üzere başlıklara ayrılır. Âşık Şevki Halıcı'dan derlenen halk hikâyelerinin ideal insan modelini tarif ettiği, tespit edilen yetmiş dokuz eğitsel unsurdan hareketle, toplumsal özelliklerin geçmişten geleceğe taşınmasını sağlayan ve eğitsel açıdan son derece önemli malzemeler içerdiği sonucuna ulaşılır.

1.2.4. Efsanelerde Değerler Eğitimi ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Efsaneler konusunda yapılan çalışmalar daha çok derleme odaklı çalışmalardır. Şahısların, büyüklerinden dinleyerek muhafaza ettikleri ve onların hafızalarından süzülüp elde edilerek yazıya aktarılan efsane metinleri yoğunluktadır. Bu doğrultuda saha çalışmaları yapılarak farklı illere ait efsanelerin derlenmesi, efsane konusunda yapılan bilimsel çalışmaların merkezini oluşturmaktadır.

Efsanelerde değerler eğitimi ile ilgili akademik çalışmalar olarak aşağıdaki çalışmalardan söz edilebilir:

1. Akyalçın, Necmi (2002). *Anadolu Efsanelerinin Dil Özellikleri ve Eğitim İşlevleri* başlıklı doktora Çalışmanında efsaneler, eğitimsel işlevleri açısından incelenir. Tespit edilen iletiler; etik, sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve diğer iletiler olmak üzere beş ana, yirmi altı ara başlık altında toplanır. Toplam iki yüz yetmiş üç ileti tespit edilir. Sonuç olarak efsanelerin, tündengelim yöntemiyle öğretim materyali olarak kullanılabilecekleri görüşü ifade edilir.

2. Atakan, Asiye (2002). *Afyonkarahisar Efsanelerinin Eğitim Açısından İncelenmesi*, başlıklı yüksek lisans Çalışmanında Afyonkarahisar’da derlenen otuz efsane incelenir. Efsanelerin, toplumun eğitimindeki yeri, önemi ve işlevi üzerinde durulur. Çeşitli bilim insanlarının efsanelerin işlevleri konusundaki görüş ve bulgularına yer verilir. Neticede, Afyonkarahisar efsanelerinin; dini, ahlaki ve kültürel açılarından eğitici vasıflarının bulunduğu, bu nedenle sosyal değerlerin, inanç, gelenek, görenek, dini ve ahlaki kuralların gelecek nesillere aktarılması amacıyla kullanılabilecekleri sonucuna ulaşılr.

3. Kızır, Kadir. (2004). *Konya’da Anlatılan Efsanelerin Çocuk Eğitimine Katkısı*, başlıklı yüksek lisans Çalışmanında çocuk eğitimi üzerinde durulur. Efsanelerin, çocuk eğitime katkıları incelenir. Efsanelerin verdikleri eğitici mesajlar; etik, sosyolojik, psikolojik mesajlar başlıkları altında incelenir. Kahramanlık duyguları, vatan ve millet sevgisi kazandırılması amacıyla kullanılabiliirlikleri üzerinde durulur. Çocuk eğitiminde efsanelerin rollerinin çok fazla olduğu sonucuna varılır.

4. Güven, Ahmet Zeki (2014). *Türk Efsanelerinin Değerler Eğitimi Bakımından İncelenmesi*, başlıklı makalesinde Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı 6. ve 7. sınıflarında yer alan yirmi değer temel alınarak Sara Gürbüz Özeren’in, Büyük Türk Efsaneleri adlı on kitabında yer alan yüz seksen sekiz efsane, doküman analizi yöntemi ile incelenir. Tespit edilen değerler sınıflandırılır. İncelenen efsanelerin elli dokuzunda tespit edilen ‘sevgi’ değerinin en fazla işlenen değer olduğu, en az işlenen değerler olarak da ‘hoş görü, bağımsızlık ve barış’ değerlerinin ise üçer efsanede tespit edildiği belirtilir. İncelenen yüz

seksen sekiz efsanede, toplamda iki yüz yirmi altı değer tespit edildiği vurgulanır.

5. Aydeniz, Süleyman. (2021). *Masal ve Efsanelerde Değerler Eğitimi: Muş İli Örneği* başlıklı makalede, Muş ilimize ait masal ve efsaneler, değerler eğitimi açısından irdelenir. Sonuçta, on kök değer ile kök değerler ve onlardan hariç otuz farklı değer tespiti yapılır. Masal ve efsanelerin değerler eğitimi açısından zengin içeriklere sahip oldukları sonucuna ulaşılır.

6. Polat, Mehmetnuri (2021). *Sara Gürbüz Özeren'in Efsanelerinin Kök Değerler Bağlamında İncelenmesi*, başlıklı yüksek lisans Çalışmanında yer alan efsaneler, on kök değer olan; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, saygı, sabır, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik değerleri açısından ve bu başlıklar altında incelenir. Aile, Milli Eğitim, okul ve öğretmen ve Türkçe dersinin değer eğitimindeki önemi üzerinde durulur.

7. Can, Melek; Göde, Halil Altay (2022). *Isparta Efsanelerinde Değerler Eğitimi* başlıklı makalede, Halil Altay Göde'nin Isparta Efsaneleri adlı kitabında bulunan yüz kırk beş efsane, MEB'in Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan değerler odaklı incelenir. İnceleme neticesinde, değerlerin yoğun olarak verildiği; en çok da sevgi, saygı ve yardımseverlik değerlerinin işlendiği sonucuna varılır.

1.2.5. Fıkralarda Değerler Eğitimi ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Fıkralar konusunda yapılan akademik çalışmalar daha çok Nasreddin Hoca, Bektaşî, İncili Çavuş, Bekri Mustafa, Temel gibi fıkra

tiplerine atfedilen veya Karadeniz gibi belli bölgelerle ya da şehir adları ile özdeşleşmiş olan fıkraların derlenerek bir araya getirilmesi ayrıca bazı fıkra tiplerinin karşılaştırılmalarıyla yapılan akademik çalışmalar şeklindedir. Fıkralar ile ilgili fazla çalışma bulunmamakla birlikte, fıkralarda değerler eğitimi ile ilgili yapılan akademik çalışmalar şunlardır:

1. Dedebağı, Hakan (2007). *Nasreddin Hoca Fıkralarının Eğitim Yönünden Değerlendirilmesi*, başlıklı yüksek lisans Çalışmanında, hocanın çok yönlü bir kişilik olduğu, bu nedenle onun sadece komik olarak algılanmaması gerektiği vurgulanır. Nasreddin Hoca'ya ait olan fıkralar; toplum ve aile yaşantısı, ferdin kendini gerçekleştirme, sosyal adalet ve ahlak ile ilgili verilmeye çalışılan mesajlar ve eğitime katkıları açısından incelenir. Hocanın fıkralarının, edinilmesi gereken değerlere vurgular yapılarak, eğitsel değerler açısından incelendiği belirtilir.

2. Karakaya, Selman (2007). *Nasreddin Hoca Fıkralarının Eğitim Değeri ve Fıkraların Benlik Durumlarına Göre Değerlendirilmesi*, başlıklı yüksek lisans Çalışmanında, Nasreddin Hoca fıkralarının, nesillere aktarılırken gereksiz yükler aldıkları, bu nedenle çirkin bir anlatıma büründükleri, fıkraların hangilerinin hocaya ait olduklarının net tespitinin yapılması gerektiği, fıkraların bu halleriyle olumlu değer yargıları olduğu kadar olumsuz değer yargılarını da barındırdıkları sonucuna varılır.

3. Demirtaş, Tuğba (2012). *Değerler Eğitiminde Edebi Ürünlerden Yararlanma: Nasreddin Hoca Fıkraları*, başlıklı yüksek lisans çalışmasında, Saim Sakaoğlu ve Ali Berat Alptekin tarafından kaleme alınan 'Nasreddin Hoca' kitabında bulunan yüz yirmi dört adet

fıkra, Shalom H. Schwartz'ın on boyuttan oluşan değer listesi esas alınarak incelenir. Fıkraların, ulusal ve evrensel değerler açısından zengin oldukları, bu nedenle de fıkraların, başta Türkçe öğretiminde değer aktarımı olmak üzere, diğer derslerde de okul içi ve okul dışı etkinliklerde kullanılabileceği, ders kitaplarında yer alabileceği sonucuna varılır.

4. Zekerya Batur, Ayşe Nur Sır ve Hafız Bek. (2012) tarafından hazırlanan *Nasreddin Hoca Fıkralarında Değer Yargıları ve Eğitim* başlıklı makalede, Nasreddin Hoca fıkralarındaki değer yargıları; sosyal ve kültürel açıdan birkaç değer başlığı altında, örnek fıkra metinleri ışığında incelenir. Fıkralarda, değerlerin aktarılırken didaktik ve teorik bilgilerden ziyade, hayatın gerçekleri ışığında verilmeye çalışıldığı sonucuna ulaşılır.

5. Yalçınkaya, Elvan (2015). *Bektaşî Fıkralarının Eğitici Yönü ve Değerler Eğitimi Açısından Önemi*, başlıklı makalede Bektaşî fıkralarının, Alevi-Bektaşî geleneği değerleri üzerine kurulduğu, bu fıkraların değerler eğitimi ile doğrudan ilişkili oldukları, eğitici yönlerinin ağır bastığı dolayısıyla ilköğretimde değerler eğitiminde kullanılabilecekleri sonucuna varılır.

6. Yıldırım, Nurşen (2018). *İncili Çavuş Fıkralarında Eğitici Değerler*, başlıklı yüksek lisans çalışmasında; yüz otuz beş İncili Çavuş fıkrası doküman analizi yöntemi ile incelenir. Bu fıkralarda yirmi sekiz bireysel değer, yedi sosyal değer, beş dini değer tespit edilir ve çalışmanın sonunda İncili Çavuş fıkralarının, değer eğitimi açısından zengin örnekler içerdiği, bu nedenle değer aktarımında faydalanabileceği görüşüne varılır.

7. Taner Duman, Mine (2019). *Değerler Eğitimi ve Söz Varlığı Açısından Bektaşî Fıkraları*, başlıklı yüksek lisans Çalışmanında Bektaşî fıkraları, MEB'in müfredatında yer alan on kök değer (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) açısından incelenir. Neticede; Bektaşî fıkralarının eğitici yönlerinin ağır bastığı, başta Türkçe öğretim programında yer alan kök değerler olmak üzere, diğer milli ve evrensel değerleri de bünyelerinde barındırdıkları ve bu değerlere vurgu yaptıkları sonucuna varılır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DESTANLARDA TESPİT EDİLEN DEĞERLER

Destanlar, Türk kültür ve tarihinden izler taşırlar. Türk milletinin geçmişi, dost ve düşmanları, kahramanlıkları hakkında bilgiler verirler. Bu nedenle destan dinleyerek yetişen nesiller, geleceğe sağlam adımlar atar ve atalarının kahramanlıklarından ilham alarak vatanları için yeni kahramanlıklar yapma noktasında güdülenirler.

Bir toplumun başına gelen olağan dışı olayları, bu olaylar karşısında toplumun sergilediği tutumları ve yaptıkları kahramanlıkları konu edinen destanlar ile ilgili çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlardan bazılarını burada vermek istiyoruz.

“Milletlerin din, fazilet ve milli kahramanlık maceralarının manzum hikâyesidir.” (Rayman, 2010:92). *“Farsça’da destan olarak adlandırılan kahramanlık temalı anlatılar, Türkçede de bilim adamlarınca destan, epe ve epik (epique) terimleriyle karşılanmaktadır.”* (Aça; Ekici ve Yılmaz, 2018:160).

“Yazarı belli olmayan, bilinen en eski dönemlerden başlayarak bir toplumun yaratılış, gökyüzü ve yeryüzü ilişkilerini, büyük toplumsal çalkantıları, yüksek kahramanlık ve varoluş öykülerini ağızdan ağıza söyleyerek önceleri sözlü olarak anlatılan manzum öykülere de destan adını veriyoruz.” (Yalçın ve Aytaş, 2017:158).

Destan, İslam Ansiklopedisi’nde *“Âşık edebiyatı ve musikisinde bir nazım şeklinin de adı olan destan kelimesinin aslı Farsça dâstân Batı dillerinde bunun karşılığı olarak, Grekçe’de şairlerin saz eşliğinde*

söyledikleri şiirlere verilen epos adından türetilen epopee (epopoeia) kullanılır.” (1994:202-209) şeklinde tanımlanır.

Destan, eski zamanlarda milletlerin başından geçen savaş, göç, kıtlık, olağan dışı tabiat olayları gibi insanları derinden etkileyen olayların, asırlarca dilden dile aktarılarak ve bu maceralarında olağanüstü özelliklerle de süslenerek anlatılmaları ve sonradan yazıya geçirilmeleriyle oluşan edebi bir türdür.

Çobanoğlu'na göre destan, “*Çoğu kez, çeşitli zaman dilimlerinde meydana gelmiş bazen birbiri ile hiçbir ilişkisi olmayan olayları bile bir araya toplayıp hepsini başkahraman etrafında gerçekleşen olaylar olarak kurgular ve sunar.*” (2007:22).

Destan kahramanları genellikle sıradan olmayan insanlardır. Halkın içinde yaşamalarına rağmen halktan ayrı güçlü, kuvvetli, önder kişilikli insanlardır. Kimi zaman da destan kahramanı, olağanüstü kişiliğe sahiptir.

“*Genel olarak destanların tasvir ettikleri alplar devrinde mertlik geleneklerine riayet edildiği anlaşılmaktadır.*” (İnan, 1954:189-206).

Destanlar, bir toplumun tarihi, dili, düşünce yapısı, yaşayış şekli, toplumsal kodları ve kültürel değerleri hakkında pek çok bilgi sunarlar. Bir toplumun, vatandaşlarının kimlik bunalımı yaşamaması için yetiştirdikleri nesillerini mutlaka destanlarından haberdar etmesi gerekir. Destanların, coşkulu ve samimi bir anlatımı vardır. Bir tek destan metninde bile ait olduğu toplumun ortak hayatı hakkında pek çok bilgi edinilebilir. Destan dili açık, anlaşılır, sade bir dildir.

Banarlı'ya göre, “Kahramanları arasında; Tanrılar, Tanrıçalar; gün ışığından, su köpüğünden yaratılmış; bir Bozkurd'un çocuğu olmuş veya ağaç karnında doğmuş, mukaddes insanlar bulunan bu destanlar; ilk bakışta, ilk insanların hayal âlemlerini tanıtan masallar gibi görünür. Ancak derin görenler, bu masalların yapılarında milletleri, faziletleri, fikir ve sanatları meydana getiren büyük medeniyet mimarisinin temel taşlarını bulurlar; insanlık tarihinin nasıl başlayıp nasıl geliştiğini bir masal atmosferi içinde öğrenirler.” (2001:1)

Destanların kökü tarihe ve vuku bulduğu düşünülen olaylara dayanır. “Destanlar, genelde folklorun özelde halk edebiyatının bir türü olarak mitsel dönemden tarihsel döneme kadar hem içerisinde o milletin bütün değerler sistemini barındırmakta hem de ortak dil, anlatım tekniği ve üslubunu görmek açısından büyük önem arz etmektedirler.” (Çeribaş, 2010:1235). Destanlar sayesinde Türklerin hayat algıları, maddi ve manevi unsurları, gelenek ve görenekleri, kimlik ve kişilikleri hakkında bilgi edinilebilir.

Destanlar, onları anlatan ozanlar vasıtasıyla asırlarca kuşaktan kuşağa, kulaktan kulağa aktarılırlar. Daha sonra yerli ve yabancı destan derleyicileri tarafından halktan derlenerek yazıya geçirilirler. Bu durum, doğal destanlar için geçerlidir. Bir de yapma destanlar vardır ki bu destanlar, uzun süreçlerden geçmeden vuku bulan büyük olaylar neticesinde yazıya geçirilen destanlardır. Destanlar, zamanla yerlerini halk hikâyelerine, ozanlar da yerlerini âşıklara bırakmışlardır.

Destanlar hakkında farklı sınıflandırmalar yapılmıştır. Yapılan sınıflandırmalardan birisi şu şekildedir:

“... sadece bir Türk boyuna ait olan ve birden çok Türk boyu tarafından paylaşılma durumlarına göre genel bir tasnif yapmak yerinde olacaktır:

1. Türk boyları arasında ortak destanlar: Oğuz Kağan, Dede Korkut, Alpamış Destanı, Köroğlu Destanı vb. gibi.
2. Sadece bir Türk boyuna ait destanlar: Manas Destanı, Kırk Kız Destanı, Ötegen Batır Destanı, Battal Gazi Destanı, Danişmend Gazi Destanı vb. gibi.” (Aça; Ekici ve Yılmaz, 2018:166).

Genel olarak İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası dönemlere ait olarak kabul edilen destanların, İslamiyet öncesine ait olan metinlerinde tek tanrı inancı ve çeşitli değerler mevcuttur. İslamiyet sonrası döneme ait olan destanlarda ise İslam dini etkisi ve yine birçok değer unsuru bulunmaktadır. Destanlar, özellikle kahramanları rol model olmasından dolayı değerler eğitiminde kullanıma oldukça elverişli anlatılardır.

Destanlar, daha çok yurt ve millet ile ilgili değerleri içeren, özellikle cesaret, görevi tamamlamak, haksızlık karşısında durmak, yardımlaşmak gibi değerler üzerine kurgulanmış kahramanlık konulu halk anlatımlarıdır.

Destanlarda yer alan değerler incelenirken Orhan Şaik Gökyay'ın *Dedem Korkudun Kitabı*, Muharrem Ergin'in *Dede Korkut Kitabı*, Necati Demir'in *Oğuz Kağan Destanı* ve *Türk Dünyasında Köroğlu*, Naciye Ata Yıldız'ın *Türk Dünyası Destancılık Geleneği ve Destanlar*,

Yusuf Azmun'un *Dede Korkut'un Üçüncü Elyazması (Yeni Soylamalar ve Boylar ile Türkmen Sahra Nüshası*, Metin Ekici'nin *Dede Korkut Kitabı Türkistan-Türkmen Sahra Nüshası / Soylamalar ve 13. Boy / Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi* ile *Türk Dünyasında Köroğlu*, Saim Sakaoğlu ve Ali Duymaz'ın *İslamiyet Öncesi Türk Destanları (İncelemeler - Metinler)*, Pertev Naili Boratav'ın *Köroğlu Destanı* adlı kitaplarında yer alan metinlerden yararlanılmıştır. Tespit edilen değerler, verilen başlıklarda ele alınıp yorumlanmıştır.

2.1. Bireysel Değerler

2.1.1. Büyük Konuşmamak

Hayat zor ve yorucu bir yolculuktur. İnsanoğlu, bu zorlu yolculuk esnasında bazen, kesinlikle yapmayacağını ifade ettiği şeyleri yapmak mecburiyetinde kalabilir. Bu duruma düşmeyi ise kimse istemeyecektir. Bu nedenle büyük konuşmamak gereklidir.

Bu değer sözlüklerde, “*Büyük konuşmak: Yapamayacağı, başaramayacağı, sonuçlandıramayacağı bir konu hakkında kesin konuşmak.*” (Saraçbaşı, 2010:264). “*Büyük söz söylemek: Yapacağı bir şey hakkında kesin konuşarak övünmek.*” (Sevim, 2005:46) şeklinde tanımlanır.

Büyük konuşmak değeri destanlarımızda aşağıdaki örnekte tespit edilmiştir:

Altay Türklerine Ait Tufan Efsanesi'ne göre (Sakaoğlu; Duymaz, 2020:176-178) yeryüzünde tufan olur, yedi gün zelzele olur. Dağlar ateş püskürür, yağmur yağar, fırtına olur, dolu, kar yağar... Bunların hepsi, yedi gün sürer. Yedi aziz kardeş, bir gemi yapar ve her cins hayvandan

bu gemiye birer çift bindirir. Daha sonra kardeşler arasında dargınlık olur, kardeşlerden Ülgen, hikmet kitabından kuvvet alarak insan yaratmaya girişir ve Kuday'dan can istemek üzere kuzgunu gönderir. Kuzgun, canı götürürken bir leşe dalar ve taşıdığı canı, çamlığa düşürür. Tanrı Ülgen'in de yaratmasıyla yeryüzündeki canlılar oluşur. Erlik, sürekli olarak Tanrılık iddiasıyla Ülgen ile söz yarışına girer. Ülgen, Erlik ile mücadele eder ve Erlik'in tüm çabalarına ve büyük konuşmalarına rağmen, Ülgen onu yener. Böylece büyük konuşmamak gerektiği sonucu çıkarılır.

2.1.2. Büyük Sözü Dinlemek

Büyükler, tecrübeli insanlardır. Hayatta pek çok şeyi görüp geçirmişlerdir. Bu nedenle akıllı insan, her şeyi kendisi tecrübe etmeye kalkmaz ve bu konuda bilgisi olduğunu düşündüğü insanlara başvurur. Dolayısıyla bir işe girişmeden önce büyüklerin fikrine müracaat eder.

Destanlarımızda büyük sözü dinlemek değeri, aşağıdaki örneklerde işlenmiştir:

Köroğlu Destanı'nda (Ekici, 2004:106-138; Boratav, 2016: 36-39) Köroğlu'nun babası, hizmetinde olduğu beyin isteği üzerine ona bir tay getirir. Ancak bey, tayı yetersiz bulur ve Köroğlu'nun babasının gözlerine mil çektirerek onun kör olmasına sebep olur. Bu tay, Köroğlu tarafından yetiştirilir ve tayı ile birlikte Köroğlu, beyden babasının intikamını alır. Düşkünlere yardım eder, adaleti sağlar. Babasının sözünü dinleyerek hareket eden Köroğlu, geniş çevrelere nam salar. Dünyayı terk etmek zamanı gelince de kırklara karışır.

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nda (Gökyay, 2000:4-15; Ergin,2017:19-36) bir gün Bayındır Han, tepe gibi et yığdırıp göl gibi kıımız sağdırarak ziyafet verir. Ziyafette, oğlu kıızı olmayan kara çadıra oturtulur ve onlara kara koyun yahnisi ikram edilir. Bu durum, çocuğu olmayan Dirse Han'ın ağırına gider ve evine gelerek durumu eşine anlatır. Onun tavsiyesi ile ziyafet vererek gelenlerden dua ister, açları doyurur, çıplakları giydirir, borçluyu borcundan kurtarır. Nihayetinde bir oğlu olur. Oğlan, bir boğayı yenerek Boğaç adını alır. Babası ona taht ve beylik verir. Ancak tahta çıktıktan sonra babasının kırk yiğidini tanımayan delikanlı, kırk yiğidin babasını kışkırıtması ile babası tarafından yaralanır ve ölüme terk edilir. Delikanlı, annesi ve kırk ince belli kıız tarafından bulunarak tedavi edilir. İyileşen delikanlı kaçırılan babasını kurtarmak üzere yola çıkar. Neticede babasını kurtarır. Dede Korkut gelerek dua eder. Destana göre Boğaç, annesinin sözünden çıkmaz. Onun telkinleri doğrultusunda hareket eder.

Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda (Ergin,2017:61-98; Gökyay, 2000:31-58) Han Bayındır, karayerin üstüne ak otağını diker ve Oğuz beylerini, sohbeta davet eder; beyler yerler içler. Burada Pay Püre Bey, oğlu olması için Oğuz beyleri ile dua eder. Pay Piçen Bey de kıızı olması için dua eder. Bir zaman sonra, bunların dilekleri kabul olur. Çocukları, beşik kertme birbirine verirler. Bamsı Beyrek, bir gün geyik avına çıkar. Burada, Banu Çiçek ile karşılaşır. Bir dizi yarıştan sonra birbirlerinin beşik kertmesi olduğunu anlarlar. Bamsı Beyrek, parmağındaki yüzüğu çıkararak Banu Çiçek'e takar. Daha sonra Bamsı Beyrek, kıızı istemesi için Dede Korkut'u gönderir fakar kıızın abisi Deli Karçar, çeşitli isteklerde bulunur. Bunlardan birisi de bin piredir. Pireleri

getiren Dede Korkut, Deli Karçar'ın soyunarak pirelerin yanına girmesini ister. Onun sözünü dinleyince vücudunu pireler sarar. Deli Karçar, pirelerden kurtulmak için Dede Korkut'a yalvarır ve yine onun sözünü dinleyerek suya atlar, pirelerden kurtulur.

2.1.3. Cesaret

Cesaret değeri sözlüklerde, “*Güç veya tehlikeli bir işe girişirken kişinin kendinde bulunduğu güven; yüreklilik, yiğitlik, yürek ve göz pekliği.*” (Yurtbaşı, 2013:158). “*Cesaret: Yiğitlik, cesurluk, cüret.*” (Parlatır, 2011:248) şeklinde anlam bulur.

Destanlarımızın hemen hepsinde cesaret değeri işlenir. Cesaret sahibi olmayan kahraman, zaten destan konusu olamaz. Destan kahramanı, yaptığı tüm kahramanlıkları cesareti sayesinde yapar. Cesaret sahibi olmayan, toplumdan dışlanır. Dede Korkut destanlarında, cesaret örneği göstermeyen, kahramanlık sergilemeyen kişiye ad bile verilmez.

Cesaret değeri destanlarımızda, aşağıdaki örneklerde işlenmiştir:

Şu Destanı (Ata Yıldız, 2015:356-358)'nin Türkmen varyantına göre Zülkarneyn, Semerkant'ı geçip Türk ülkesine yönelir. Burada, Türklerin kuvvetli ve büyük bir ordusu bulunan Şu adında genç hakanı ile karşılaşır. Onunla çeşitli mücadelelere girer. Savaşın başlarında Şu, tek başına mücadele etmek için yola düşer. Onun gittiğinin farkına varan halk, önce ümitsizliğe kapılır. Sonra Hakan'ın peşine düşer. Hakan, gittiği ve savaşıp aldığı yerlerdeki insanlara çeşitli isimler verir. Bunlar, Türk boylarını oluştururlar. Böylece mücadelelerine devam eden Hakan, Şu topraklarını genişletir. Şu adını verdiği şehri yaptırır ve oraya, bir

tılsım koydurur. Efsaneye göre günümüzde hala leylekler, o şehrin karşısına kadar gelirler fakat şehri geçemezler yani tılsım bozulmamıştır. Destan, tamamen Şu adlı kahramanın cesaretle yaptığı mücadeleler üzerine kuruludur.

Oğuz Kağan Destanı (Demir, 2016:56-132)'na göre, Ay Kağan'ın bir gün gözü parlar ve bir erkek çocuk dünyaya getirir. Bu çocuk, annesinden ilk sütü emer daha sonra emmez, çiğ et ve şarap ister. Günler sonra büyür ava gider çeşitli hayvanları avlar, etrafa korku salan bir gergedanı öldürmeyi başaracak kadar cesaretlidir. Bir ışığın içerisinde gördüğü kızla evlenir. Ondan üç oğlu olur. Daha sonra, bir ağacın kovuğunda bulduğu kızla evlenir, ondan da üç oğlu olur. Kağan olduğunu ilan eder. Ülkesinin sınırlarını genişletmek için savaflara katılır. Kendisine baş eğip hediye verene karışmaz, diğerlerini savafla dize getirir. Ülke sınırlarını genişlettikten sonra büyük bir kurultay toplar, ülkesini oğulları arasında paylaşır. Gök tanrıya borcunu ödediğini ifade eder ve yurdunu oğullarına bırakır. Böylece cesaretle çıkmış olduğu yolda, oğullarına yurt bırakmış olur.

Ergenekon Destanı'na göre (Sakaoğlu; Duymaz, 2020:200-201) yenilgiye uğrayan Türk boyundan geriye kalan iki aile, düşmanlarından kaçarak dağlarla çevrili Ergenekon isimli bir yere saklanır. Böylece düşmanlardan korunmaya çalışırlar. Zamanla bu iki aile, büyüyerek buraya sığmaz bir hale gelir ve Ergenekon'dan çıkmaya karar verirler. Çıkış yolunu bulamadıkları için dağın demir olan bir kısmını eritmeye karar verirler. Ciddi bir çalışmayla odunlar ve kömürler çekerek dağın demir kısmını eriterek buradan çıkmayı başarırlar. Çıktıktan sonra da eski memleketlerine gider, düşmanlarını yener, tekrar orada yaşamaya

başlarlar. Böylece düşmanlardan kaçan iki ailenin torunları, cesaret örneği sergileyerek düşmanları ile yüzleşmiş olur.

Uygurların Türeyiş Destanı'na göre (Ata Yıldız, 2015:429-431) Uygurlar, iki ağaç arasında gökten inen bir ışık görürler. Daha sonra ışığın yanında, dağlar büyümeye başlar. Bir gün de aynı yerde beş ayrı çadır görürler. Her bir çadırdaki, birer çocuk oturmaktadır. Bu çocukları alan Uygurlar, her birini sütanneye verir. Çocuklar büyüdükten sonra da bu çocuklardan fiziki yapısı, sabrı, iradesi ve ileri görüşlülüğü ile diğerlerinden farklı olanını başlarına Hakan yaparlar. Hakanın adı, Böğü Tigin'dir. Bu hakan bir gün penceresinin önünde bir kız bulur, onunla konuşur. Kız ona, doğudan batıya kadar bütün dünyanın bayrağının altına gireceğini; bu nedenle çalışmasını ve dostlarının değerini iyi bilmesini söyler. Böğü Han, toprak elde etmek için komutanlarının yardımıyla savaşmaya başlar. Savaşçılığı ve cesareti sayesinde, topraklarını çok fazla büyütür. Sonrasında, aldığı ganimetleri yanında bulunan beylere paylaşır. Mutlu bir hayat yaşar.

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'na göre (Gökyay, 2000:4-15; Ergin,2017:19-36) bir gün Bayındır Han, tepe gibi et yığıldırıp göl gibi kımız sağdırarak ziyafet verir. Ziyafette, oğlu kızını olmayan kara çadıra oturtulup onlara kara koyun yahnisi ikram edilir. Bu durum, çocuğu olmayan Dirse Han'ın ağırına gider ve evine gelerek durumu eşine anlatır. Onun tavsiyesi ile ziyafet vererek gelenlerden dua ister, açları doyurur, çıplakları giydirir, borçluyu borcundan kurtarır. Nihayetinde bir oğlu olur. Oğlan, bir boğayı yenerek Boğaç adını alır. Babası ona taht ve beylik verir. Ancak tahta çıktıktan sonra babasının kırk yiğidini tanımayan delikanlı, kırk yiğidin babasını kışkırtması ile babası

tarafından yaralanır ve ölüme terk edilir. Delikanlı, annesi ve kırk ince belli kız tarafından bulunarak tedavi edilir. İyileşen delikanlı kaçırılan babasını kurtarmak üzere yola çıkar. Neticede babasını kurtarır. Dede Korkut gelerek dua eder. Destana göre Boğaç'ın, babasını kurtarmak amacıyla yaptıkları, yiğitlik değerine örnek davranışlardır.

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Destan'a göre (Ergin, 2017:37-59; Gökyay, 2000:16-30) Kazan Bey, üç yüz yiğit ile birlikte oğlu Uruz'u yurdunun üstüne bekçi bırakarak ava gider. O, avda iken kötü niyetli Şökli Melik, Kazan'ın yurduna girer ve yurdu yağmalar. Kazan'ın annesi, karısı, oğlu ve pek çok kişiyi esir alır. Kazan'ın koyun sürüsü üzerine de altı yüz kâfir gelir fakat Karaçuk Çoban'ın üstün gayreti ile sürüyü alamadan giderler. Kötü haberi alan Kazan Bey, Şökli Melik'in yurduna doğru yola çıkar. Çoban da onun peşine düşer. Daha sonra Oğuz beylerinin de onlara yardıma gelmesiyle birlikte kâfir ile savaşırlar ve mallarını geri alırlar. Destanın sonunda Dede Korkut gelerek deyiş söyler, dua eder. Destana göre Karaçuk Çoban, Kazan Bey ve diğer Oğuz beylerinin Şökli Melik karşısında gösterdikleri tavır, cesaret örneğidir.

Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Esir Olduğu Destan'a göre (Ergin,2017:99-121; Gökyay:2000:59-74) Kazan Bey, bir davet verir. Davet esnasında, Oğuz beylerinin içerisinde üzülür. Oğlu Uruz'un yiğit olmadığını, baş kesip kan dökmediğini söyler, dert yanar. Uruz, itiraz eder ve babası ile birlikte ava çıkarlar. Fakat avda, düşman saldırısına uğrarlar ve Uruz, mücadele ederken esir düşer. Babası, onu kurtarmak üzere yola çıkar. Kazan, düşman askerlerine yenilmek üzere iken onun peşinden giden karısı Burla Hatun ve diğer Oğuz beylerinin yardımı ile

baba ve oğul, kâfirlerin elinden kurtularak geri dönerler. Uruz, Kazan Bey, Burla Hatun ve diğer Oğuz beylerinin hepsi yiğitlik örneği sergiler.

Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı'na göre (Ergin, 2017:137-157; Gökyay, 2000:83-97) Kanglı Koca'nın, adı Kan Turalı olan bir oğlu vardır. Oğlunu evlendirmeye karar verir fakat oğlanın istediği niteliklere sahip kız, Oğuz ellerinde bulunmaz. Babası, bu kızı bulabilmek için Tırabuzan tekürünün diyarına kadar gider ve tekürün kızı olduğunu öğrenir, gelir oğluna haber verir. Bunu duyan Kan Turalı, yola düşer. Kız için yetiştirilen boğa, aslan ve deveyi yenerek kızı alır. Babasının memleketine dönerken, kızın babası tarafından saldırıya uğrar. Bu belayı beraberce def eden gençler, muratlarına ererler. Kan Turalı'nın, üç hayvanla ve tekürün askerleriyle mücadelesi, yiğitlik örneğidir.

Kazılık Kocaoğlu Yigenek Destanı'na göre (Ergin, 2017:159-167), Kazılık Koca adlı bir Oğuz beyi, Direk Tekür adlı bir kâfir ile vuruşurken ona esir olur ve bir kalede, 16 yıl esir olarak tutulur. O, esir olmadan önce karısı hamiledir ve kadın, bir erkek çocuğu doğurur. Babasının esir olduğunu, bu çocuktan gizlerler. 16 yıl sonra bu erkek çocuğu, birisiyle ağız dalaşı yaparken onun söylemesiyle babasının esir olduğunu öğrenir. Bayındır Han'a giderek babasını kurtarmak üzere ondan yardım ister. Bayındır Han, yanına güçlü Oğuz beylerinden vererek Yigenek'i kaleye gönderir. Yigenek, yiğitçe vuruşarak tekürü yener ve babasını kurtarır. Tanrı'ya şükür ederler. Dedem Korkut gelerek destan söyler.

Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Destan'a göre (Ergin,2017: 169-182; Gökyay, 2000:105-114) Oğuzlar, düşmandan kaçarken bir çocuk kaybolur. Çocuk, bir aslan tarafından büyütülür. Çok güçlü, kuvvetli

olan bu çocuğun ismi Basat'tır. Basat'ın babası Aruz Koca, peri kızı tarafından doğrulan Tepegöz'ü evlat edinir fakat Tepegöz, bir insan gibi hareket etmemektedir. Oğuzlara türlü zorluklar çıkarır. Onun yaşattıkları yüzünden çok zor durumda kalan Oğuzlar, Basat'ın Tepegöz'ü öldürmesiyle rahat bir nefes alırlar. Basat, çok cesur bir kişiliktir. Tepegöz'ü öldürerek de ciddi bir cesaret örneği sergilemiştir.

Begil Oğlu Emren Destanı'na göre (Ergin,2017:183-196; Gökyay, 2000:115-124) Oğuz'a, Gürcistan'dan haraç gelir. Bu haraç; bir at, bir kılıç ve bir çomaktır ve Begil adlı yiğide verilirler. Bu yiğit, bunlarla sınırı koruyacak, karakolluk yapacaktır. Ancak Bayındır Han'ın verdiği bir yemekte Kazan Bey ile bozuşan Begil, Oğuz'a başkaldırmaya karar verir. Daha sonra kafasının dağılması için eşi tarafından ava gönderilir. Burada düşerek kemiğini kırar. Onun bu kötü durumunu haber alan düşman, ona saldırmaya karar verir. Babasının bu durumunu bilen oğlu Emren, düşman üzerine gider. Çok zor durumda kalan Emren, Tanrı'dan yardım diler. Kendisine, kırk er kadar kuvvet verilir. Böylece düşmanı dağıtır, babasıyla birlikte Bayındır Han'ın huzuruna çıkar. Kendisine, Bayındır Han tarafından çeşitli hediyeler verilir. Böylece yiğitliğinin ödülünü almış olur.

Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı'na göre (Ergin,2017:197-211; Gökyay, 2000:125-133) Egrek isimli bir Oğuz beyi, kâfirler tarafından esir edilir. Egrek'in, henüz beşikte olan bir kardeşi vardır. Bu kardeşe, ağabeyinin esir olduğu söylenmez. Kavga eden çocukları ayırmaya çalışan Segrek, onların söylemesi ile ağabeyinin durumunu öğrenir ve onu kurtarmak üzere, cesaretle yola çıkar. Ağabey ile birlikte hareket ederek düşmanı yener, babalarının memleketine geri dönerek evlenirler.

Salur Kazan'ın Esir Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Destan'a göre (Ergin,2017:213-228; Gökyay, 2000:134-144) Salur Kazan ava gider ve orada uykuya dalar. O uyurken düşman saldırır ve Kazan'ı esir eder. Bir kuyuda hapis olan Kazan, tekürün karısı tarafından ziyaret edilir. Kazan, kadına yerin altında kadının ölen kızına bindiğini ve ölüleri için bıraktıkları yemekleri alarak yediğini söyler. Buna dayanamayan kadın, onun kuyudan çıkarılmasını sağlar. Öte yandan babasının esir olduğunu öğrenen oğlu Uruz, amcasını çağırarak ona akıl danışır, diğer beylere de haber salınır ve hepsi, Kazan'ı kurtarmak üzere yola çıkar, kurtararak geri dönerler. Uruz'un cesareti sayesinde Kazan, özgürlüğüne kavuşmuş olur.

Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürdüğü Boy (Ekici, 2019:200-204) destanında Kazan, beyleri ile beraber dağlara ava gider. Burada üzerlerine düşmanın geldiğini işitir. Düşmanı yendikten sonra, tek başına avda kalmaya karar vererek askerlerini geri gönderir. Askerler arasında olan Lala Kılbaş, Kazan'ı arkasından gizlice takip eder. Kazan, bir süre sonra yedi başlı bir ejderha ile karşılaşır ve yanında gelen Lala Kılbaş'ı fark eder. Kazan ona, ne yapıp yapmaması gerektiğini sorar. Lala Kılbaş, ejderhanın üzerine gitmemesini söylediği takdirde, Kazan'ın öfkelenerek kendisine gazap edeceğinden korktuğu için onunla savaşmasını tavsiye eder. Kazan, uğraşları neticesinde ejderhayı alt etmeyi başarır ve ejderhanın derisini israf ettirmeden kendisine, okuna, kılıcına giysi yaptırır. Bunları giyerek Bayındır Padişah'ın karşısına çıkar. Onun geldiğini uzaktan görenler, Kazan'ın ejderha olduğunu düşünürler. Ancak kısa süre sonra gerçek anlaşılır. Kazan, ejderhanın derisinden yaptırdığı gölgelikte Bayındır Padişah'ı yedi gün, yedi gece

ağırlar. Hemen her destanda olduğu gibi bu destanda da Kazan, cesaret ve yiğitliği ile adından söz ettirir. Tek başına koca ejderhayı yenmeyi başarır.

13. Boylama (Azmun, 2019:84-85) başlıklı destana göre Bayındır padişahının vekili Gazan, beyleri ile birlikte dağlara ava gitmiş iken bir ulak, on bin düşmanın üstlerine geldiği haberini getirir. Gazan Bey umursamaz. Düşman sayısı yirmi bin, otuz bin şeklinde artar. Ancak Gazan Bey, düşman sayısı yüz bini buluncaya kadar yerinden kımlıdamaz. En nihayetinde yüz bin sayısını duyunca yerinden kalkar, abdest alır, namaz kılar. Muhammed'e ve Allah'a bağlılığını bildirir, Allah'tan yardım ister. Gaza yapmak üzere hazırlıklara başlar. Oğuz beyleri ile beraber, yüz bin kâfire karşı gelir ve yedi gün yedi gece savaşır. Sonunda kâfirlere, diz çöktürür. Gazan Bey tüm destanlarda cesaret ve yiğitliği ile ön plana çıkan bir kişidir. Bu destanda da düşman sayısı yüz bini bulunca yerinden kalmaya değer bulup onlarla savaşır.

Saltuk-name destanında (Ata Yıldız, 2015:466-468) asıl adı Şerif Hızır olan Sarı Saltuk, birçok kahramanlık örneği gösterir. Kâfirlerle sürekli bir savaş halindedir. Zaten babası, o henüz üç yaşındayken kâfirler tarafından öldürülür. Kısa süre sonra annesi de ölür. Rüyasında, Battal Gazi'yi görür. Onun işaret ettiği yerde, Battal Gazi'nin atını ve silahlarını bulur. Bunlarla kâfirler üzerine yürür, çeşitli mücadeleler verir. İslam dinini yüceltmeye çalışır, şöhreti artar. Birçok Hristiyan, onun sayesinde Müslümanlığı kabul eder. Çeşitli olağanüstü özelliklere sahip olduğu da düşünülür. Örneğin Kaf Dağı'na gider, gelir, devlerle çarpışır. Hayatı boyunca Allah rızası için savaşlar yapar. İslam dinini geniş coğrafyalara yayar. Sonunda, bir fedainin hançeri ile şehit olur.

Destan boyunca cesareti ile ön plandadır. Cesareti sayesinde, pek çok kahramanlıklar yapar.

Battal-name (Ata Yıldız, 2015:447-464) destanına göre bir gün Hz. Muhammed, ashabıyla oturur. O sırada vahiy gelir ve güzel konulardan konuşulması istenir. Mecliste bulunanlar da Rum vilayetinden bahseder. Bu sırada, Cebrail tarafından vahiy gelir ve Cafer adında bir yiğidin, Müslümanlar için hizmetlerde bulunacağı söylenir. Bunun üzerine Hz. Muhammed, ona ulaştırılmak üzere çeşitli emanetler bırakır. Bu yiğidin adı Battal Gazi olarak duyulur ve İslam için kâfirlerle sürekli olarak savaş yapar. Rüyasında sık sık, peygamber efendimizi görür ve onun yönlendirmeleri ile hareket eder. İslam'a, ciddi hizmetler ve savaşlar yapar, yanındakiler şehit olur. Olaylar, Malatya ve çevresinde geçer. Destanın sonunda ise Battal Gazi, kendisini uyarmak amacıyla kendisini seven bir kız tarafından atılan taşın, göğsüne çarpmasıyla şehit olur. O, öldükten sonra İslam âlemi yasa boğulur. Her yere haber gönderilir, onun ruhu için hatimler indirilir. Battal Gazi destan boyunca hep, cesaretiyle ön plana çıkar. Bu cesareti sayesinde birçok başarı elde eder.

Danişmend-name (Demir, 1999:20-40) destanında, Battal Gazi'nin torunlarından Melik Ahmet Danişment, halifeden izin alarak Malatya beylerinin başına geçer. Onlarla birlikte, onlardan destek alarak Anadolu'da fetihlere başlar. Sivas'ı mamur hale getirir. Çeşitli şehitler verirler. Sivas'tan Karadeniz'e kadar bölgeyi fetheder. Birçok Hristiyan'ın, Müslümanlaşmasına vesile olur. Anadolu'nun İslamlaşmasına büyük katkı sağlar. Başka ülkelere doğru sefere çıkar

fakat yolda, pusuya düşürülerek şehit edilir. Diğer destan kahramanları gibi, Danişment Gazi de cesaret sahibi bir insandır.

Köroğlu Destanı'nda (Ekici, 2004:106-138; Boratav, 2016: 36-39) Köroğlu'nun babası, hizmetinde olduğu beyin isteği üzerine ona bir tay getirir. Ancak bey, tayı yetersiz bulur ve Köroğlu'nun babasının gözlerine mil çektirerek onun kör olmasına sebep olur. Bu tay Köroğlu tarafından yetiştirilir ve tayı ile birlikte Köroğlu, beyden babasının intikamını alır. Düşkünlere yardım eder, adaleti sağlar. Babasının sözünü dinleyerek hareket eden Köroğlu, geniş çevrelere nam salar. Cesaret ve yiğitliği dilden dile dolaşır. Dünyayı terk etmek zamanı gelince de kırklara karışır.

2.1.4. Çalışkanlık

Çalışkan insanlar, toplum tarafından sevilir, takdir ve kabul edilir. Bu kimseler, kimseye yük olmayıp kendi kendilerine çabalayan insanlar oldukları için kişisel başarılarla da imza atarlar.

Çalışkan kelimesi sözlükte, “Çalışmayı seven, çok çalışan, çalışmaktan yılmayan, sürekli bir şeyler üreten kimse.” (Püsküllüoğlu, 2004:294). Çalışkanlık değeri ise “*Çalışkan olma hali, çalışkan olanın hali.*” (Doğan, 1982:160) şeklinde tanımlanır.

Çalışkanlık değeri destanlarımızda, şu örneklerde işlenmiştir:

Şu Destanı (Ata Yıldız, 2015:356-358)'nin Türkmen varyantına göre Zülkarneyn, Semerkant'ı geçip Türk ülkesine yönelir. Burada, Türklerin kuvvetli ve büyük bir ordusu bulunan Şu adında genç hakanı ile karşılaşır. Onunla çeşitli mücadelelere girer. Savaşın başlarında Şu, tek başına mücadele etmek için yola düşer. Onun gittiğinin farkına varan

halk, önce ümitsizliğe kapılır. Sonra Hakan'ın peşine düşer. Hakan, gittiği ve savaşıp aldığı yerlerdeki insanlara çeşitli isimler verir. Bunlar, Türk boylarını oluştururlar. Böylece mücadelelerine devam eden Hakan, Şu topraklarını genişletir. Şu adını verdiği şehri yaptırır ve oraya, bir tılsım koydurur. Efsaneye göre günümüzde hala leylekler, o şehrin karşısına kadar gelirler fakat şehri geçemezler yani tılsım bozulmamıştır. Şu ise bu kadar başarıyı, azmi ve çalışkanlığı ile elde etmiştir.

Oğuz Kağan Destanı (Demir, 2016:56-132)'na göre, Ay Kağan'ın bir gün gözü parlar ve bir erkek çocuk dünyaya getirir. Bu çocuk, annesinden ilk sütü emer daha sonra emmez, çiğ et ve şarap ister. Günler sonra büyür ava gider çeşitli hayvanları avlar, etrafa korku salan bir gergedanı öldürmeyi başarır. Bir ışığın içerisinde gördüğü kızla evlenir. Ondan üç oğlu olur. Daha sonra, bir ağacın kovuğunda bulduğu kızla evlenir, ondan da üç oğlu olur. Kağan olduğunu ilan eder. Ülkesinin sınırlarını genişletmek için savaşlara katılır. Kendisine baş eğip hediye verene karışmaz, diğerlerini savaşla dize getirir. Ülke sınırlarını genişlettikten sonra büyük bir kurultay toplar, ülkesini oğulları arasında paylaşır. Gök tanrıya borcunu ödediğini ifade eder ve yurdunu oğullarına bırakır. Destana göre Oğuz Kağan sürekli olarak çalışır, çabalar, mücadeleden geri durmaz.

Ergenekon Destanı (Sakaoğlu; Duymaz, 2020:200-201) yenilgiye uğrayan Türk boyundan geriye kalan iki aile, düşmanlarından kaçarak dağlarla çevrili Ergenekon isimli bir yere saklanır. Böylece düşmanlardan korunmaya çalışırlar. Zamanla bu iki aile, büyüyerek buraya sığmaz bir hale gelir ve Ergenekon'dan çıkmaya karar verirler. Çıkış yolunu bulamadıkları için dağın demir olan bir kısmını eritmeye

karar verirler. Ciddi bir çalışmayla odunlar ve kömürler çekerek dağın demir kısmını eriterek buradan çıkmayı başarırlar. Çıktıktan sonra da eski memleketlerine gider, düşmanlarını yener, tekrar orada yaşamaya başlarlar. Ergenekon'dan çıkanlar, uzun uğraş ve çalışma neticesinde dışarı çıkmayı başarmışlardır.

Uygurların Türeyiş Destanı'na göre (Ata Yıldız, 2015:429-431) Uygurlar, iki ağaç arasında gökten inen bir ışık görürler. Daha sonra ışığın yanında, dağlar büyümeğe başlar. Bir gün de aynı yerde beş ayrı çadır görürler. Her bir çadırdaki, birer çocuk oturmaktadır. Bu çocukları alan Uygurlar, her birini sütanneye verir. Çocuklar büyüdükten sonra da, bu çocuklardan fiziki yapısı, sabrı, iradesi ve ileri görüşlülüğü ile diğerlerinden farklı olanını başlarına Hakan yaparlar. Hakanın adı, Böğü Tigin'dir. Bu hakan bir gün penceresinin önünde bir kız bulur, onunla konuşur. Kız ona, doğudan batıya kadar bütün dünyanın bayrağının altına gireceğini; bu nedenle çalışmasını ve dostlarının değerini iyi bilmesini söyler. Böğü Han, toprak elde etmek için komutanlarının yardımıyla savaşmaya başlar. Çok çalışır ve topraklarını çok fazla büyütür. Aldığı ganimetleri, yanında bulunan beylere paylaşır. Mutlu bir hayat yaşar.

Saltuk-name (Ata Yıldız, 2015:466-468) başlıklı destana göre, asıl adı Şerif Hızır olan Sarı Saltuk birçok kahramanlık örneği gösterir. Kâfirlerle sürekli bir savaş halindedir. Zaten babası, o henüz üç yaşındayken kâfirler tarafından öldürülür. Kısa süre sonra, annesi de ölür. Rüyasında, Battal Gazi'yi görür. Onun işaret ettiği yerde, Battal Gazi'nin atını ve silahlarını bulur. Bunlarla kâfirler üzerine yürür, çeşitli mücadeleler verir. İslam dinini yüceltmeye çalışır, şöhreti artar. Birçok

Hristiyan, onun sayesinde Müslümanlığı kabul eder. Çeşitli olağanüstü özelliklere sahip olduğu da düşünülür. Örneğin Kaf Dağı'na gider, gelir, devletlerle çarpışır. Hayatı boyunca Allah rızası için savaşlar yapar. İslam dinini geniş coğrafyalara yayar. Sonunda bir fedainin hançeri ile şehit olur. Çalışkanlığı sayesinde ölene kadar durmadan koşturan, gazalar yapan bir kahraman olarak tarihe geçer.

Danışmend-name (Demir, 1999:20-40) başlıklı destanına göre Battal Gazi'nin torunlarından Melik Ahmet Danışmend, halifeden izin alarak Malatya beylerinin başına geçer. Onlarla birlikte, onlardan destek alarak Anadolu'da fetihlere başlar. Sivas'ı mamur hale getirir. Çeşitli şehitler verirler. Sivas'tan Karadeniz'e kadar bölgeyi fetheder. Birçok Hristiyan'ın, Müslümanlaşmasına vesile olur. Anadolu'nun İslamlaşmasına büyük katkı sağlar. Başka ülkelere doğru sefere çıkar fakat yolda, pusuya düşürülerek şehit edilir. Danışmend Gazi çok çalışkandır. Bu nedenle ülke topraklarını çok genişletmiştir.

2.1.5. Doğruluk ve Dürüstlük

Doğruluktan şaşmayan dürüst insanlar, toplum tarafından sevilen ve kendilerine son derece güvenilen insanlardır. Bu insanlar, toplumda önemli yerlere sahip insanlardır.

Şahin'e göre *“İnsanların öz değerlerinden biri de “dürüstlük” değeridir. Erdemli insan tariflerinde adil olma özelliğinden hemen sonra dürüst olmanın gerekliliği üzerinde durulmuş, “dürüstlük” bir değer olarak değerlendirilmiştir.*” (2023:28).

“Doğruluk: 1. Doğru olma durumu. 2. Düzlük, doğru taraf. 3. Gerçeklik, sağlıklı olma. 4. Yalan söylemeyen adamın durumu, sıdk. 5. Namus, iffetlilik. 6. Hilesizlik, saflık, yanlışsızlık.” (Parlatır, 2011:357).

“Dürüst: 1. Doğru, düzgün, sağlam.” (Parlatır, 2011:371).
“Dürüstlük: Doğruluk hali.” (Yurtbaşı, 2013:236).

“Dürüst; 1. Sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan, doğru, onurlu. 2. Doğru, yanlışsız.” (Parlatır vd., 1998: 657). “Dürüstlük; Doğruluk.” (Parlatır vd., 1998: 657) gibi tanımları yapılan bu değer, aşağıdaki destan örneklerinde işlenmiştir:

Saltuk-name (Ata Yıldız, 2015:466-468) destanında, asıl adı Şerif Hızır olan Sarı Saltuk birçok kahramanlık örneği gösterir. Kâfirlerle sürekli bir savaş halindedir. Zaten babası, o henüz üç yaşındayken kâfirler tarafından öldürülür. Kısa süre sonra, annesi de ölür. Rüyasında, Battal Gazi’yi görür. Onun işaret ettiği yerde, Battal Gazi’nin atını ve silahlarını bulur. Bunlarla kâfirler üzerine yürür, çeşitli mücadeleler verir. İslam dinini yüceltmeye çalışır, şöhreti artar. Birçok Hristiyan, onun sayesinde Müslümanlığı kabul eder. Saltuk Bey, dürüstçe İslam’a hizmet eden cesur bir savaşçıdır.

Battal-name (Ata Yıldız, 2015:447-464) destanında, Hz. Muhammed bir gün ashabıyla oturur. O sırada vahiy gelir ve güzel konulardan konuşulması istenir. Mecliste bulunanlar da Rum vilayetinden bahseder. Bu sırada, Cebrail tarafından vahiy gelir ve Cafer adında bir yiğidin, Müslümanlar için hizmetlerde bulunacağı söylenir. Bunun üzerine Hz. Muhammed, ona ulaştırılmak üzere çeşitli emanetler bırakır. Bu yiğidin adı Battal Gazi olarak duyulur ve İslam için kâfirlerle

sürekli olarak savaş yapar. Rüyasında sık sık, peygamber efendimizi görür ve onun yönlendirmeleri ile hareket eder. İslam'a, ciddi hizmetler ve savaşlar yapar. Tamamen dürüst bir insan, iyi bir Müslüman savaşçıdır. Ömrü, İslam'a hizmet üzere geçer.

Danışmend-name (Demir, 1999:20-40) destanına göre, Battal Gazi'nin torunlarından Melik Ahmet Danışmend, halifeden izin alarak Malatya beylerinin başına geçer. Onlarla birlikte, onlardan destek alarak Anadolu'da fetihlere başlar. Sivas'ı mamur hale getirir, şehitler verirler. Sivas'tan Karadeniz'e kadar bölgeyi fetheder. Birçok Hristiyan'ın, Müslümanlaşmasına vesile olur. Anadolu'nun İslamlaşmasına büyük katkı sağlar. Başka ülkelere doğru sefere çıkar fakat yolda, pusuya düşürülerek şehit edilir. Destana göre Danışmend Gazi, dürüst bir insandır. Tek amacı ise İslam'ı yüceltmektir ve bu uğurda şehitlik mertebesine erişir.

2.1.6. Fedakârlık

İnsanın kendi çıkarlarından vaz geçerek başkaları için fedakârlıkta bulunması çok zordur. Bu nedenle bu değer, çok önemlidir. Öz verili insanlar, çevrelerine hayatı kolaylaştırır, daha istenir ve yaşanabilir bir duruma getirirler.

“Fedakârlık: Özveri, özverili davranma.” (Parlatır, 2011:445).

“Fedakârlık: Bir amaç uğruna veya gerçekleştirilmesi istenen herhangi bir şey için kendi çıkarlarından vazgeçme.” (Yurtbaşı, 2013:275).

Fedakârlık değeri, destanlarda yoğun şekilde işlenir. Özellikle aile üyeleri arasında görülen fedakârlık bazen de yakın arkadaşlar veya

birbirlerine iyilikleri dokunmuş, hakları geçmiş insanlar arasında olabilir.

Fedakârlık değeri destanlarda, aşağıdaki örneklerde tespit edilmiştir:

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'na göre (Gökyay, 2000:4-15; Ergin,2017:19-36) bir gün Bayındır Han, tepe gibi et yığdırıp göl gibi kıımız sağdırarak ziyafet verir. Ziyafette, oğlu kıızı olmayan kara çadıra oturtulup onlara kara koyun yahnisi ikram edilir. Bu durum, çocuğu olmayan Dirse Han'ın ağırına gider ve evine gelerek durumu eşine anlatır. Onun tavsiyesi ile ziyafet vererek gelenlerden dua ister, açları doyurur, çıplakları giydendirir, borçluyu borcundan kurtarır. Nihayetinde bir oğlu olur. Oğlan, bir boğayı yenerek Boğaç adını alır. Babası ona taht ve beylik verir. Ancak tahta çıktıktan sonra babasının kırk yiğidini tanımayan delikanlı, kırk yiğidin babasını kışkırıtması ile babası tarafından yaralanır ve ölüme terk edilir. Delikanlı, annesi ve kırk ince belli kıız tarafından bulunarak tedavi edilir. İyileşen delikanlı kaçırılan babasını kurtarmak üzere yola çıkar. Böylece, babasına karşı fedakârlık yapmış olur.

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Destan'a göre (Ergin, 2017:37-59; Gökyay, 2000:16-30) Kazan Bey, üç yüz yiğit ile birlikte oğlu Uruz'u yurdunun üstüne bekçi bırakarak ava gider. O, avda iken kötü niyetli Şöklı Melik, Kazan'ın yurduna girer ve yurdu yağmalar. Kazan'ın annesi, kıızı, oğlu ve pek çok kışiyi esir alır. Kazan'ın koyun sürüsü üzerine de altı yüz kâfir gelir fakat Karaçuk Çoban'ın üstün gayreti ve fadakarlığı neticesinde sürüyü alamadan giderler. Kâfirler, Kazan'ın eşinin kim olduğunu bulmaya çalışırlar. Ancak Uruz,

kendisinin öldürülüp etinin yemek yapıp kadınlara yedirilmesine razı olur, annesini ele vermez. Aynı zamanda kırk ince belli kız da Kazan'ın eşini sorduklarında kendileri olduğunu söyleyerek onu ele vermezler. Hepsinin amacı, Burla Hatun'un namusunu korumaktır. Bu nedenle canlarını feda etmekten geri durmazlar.

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı (Ergin,2017:123-135; Gökyay, 2000:75-82)'a göre, Deli Dumrul bir köprü yaptırır. Köprüden geçenden 33 akçe, geçmeyenden ise döve döve kırk akçe alır. Bir gün, köprüsünün yanında halkın ağladığını görür. Durumun ne olduğunu sorduğunda, güzel bir yiğidin Azrail tarafından öldürüldüğünü öğrenir. Azrail'e meydan okur ve Azrail tarafından sıkıştırılır. Bulacağı bir cana karşı, canı bağışlanacaktır. Annesine ve babasına gider fakat onlar, can vermezler. En son eşine gider; eşi, canını onun için seve seve vereceğini söyler. Bu, Tanrı'nın çok hoşuna gider; anne ve babanın canını aldirarak eşlerin her ikisine de 140 yıl daha ömür verir. Eşinin, Deli Dumrul için canını vermeye kalkması ciddi bir fedakârlık örneğidir.

Kazılık Kocaoğlu Yigenek Destanı'na göre (Ergin, 2017:159-167; Gökyay, 2000:98-104), Kazılık Koca adlı bir Oğuz beyi, Direk Tekür adlı bir kâfir ile vuruşurken ona esir olur ve bir kalede, 16 yıl esir olarak tutulur. O, esir olmadan önce karısı hamiledir ve kadın, bir erkek çocuğu doğurur. Babasının esir olduğunu, bu çocuktan gizlerler. 16 yıl sonra bu erkek çocuğu, birisiyle ağız dalaşı yaparken onun söylemesiyle babasının esir olduğunu öğrenir. Yigenek, babası için fedakârlık yapar ve Bayındır Han'a giderek babasını kurtarmak üzere ondan yardım ister. Bayındır Han, yanına güçlü Oğuz beylerinden vererek Yigenek'i kaleye

gönderir. Yigenek, vuruşarak tekürü yener ve babasını kurtarır. Tanrı'ya şükür ederler. Dedem Korkut gelerek destan söyler.

Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı (Ergin,2017:197-211; Gökyay, 2000:125-133)' na göre, Egrek isimli bir Oğuz beyi, kâfirler tarafından esir edilir. Egrek'in, henüz beşikte olan bir kardeşi vardır. Bu kardeşe, ağabeyinin esir olduğu söylenmez. Kavga eden çocukları ayırmaya çalışan Segrek, onların söylemesi ile ağabeyinin durumunu öğrenir ve ciddi bir fedakârlık yaparak onu kurtarmak üzere yola çıkar. Ağabey ile birlikte hareket ederek düşmanı yener, babalarının memleketine geri dönerek evlenirler.

Salur Kazan'ın Esir Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Destan (Ergin,2017:213-228; Gökyay, 2000:134-144)'a göre, Salur Kazan ava gider ve orada uykuya dalar. O uyurken düşman saldırır ve Kazan'ı esir eder. Bir kuyuda hapis olan Kazan, tekürün karısı tarafından ziyaret edilir. Kazan, kadına yerin altında kadının ölen kızına bindiğini ve ölüleri için bıraktıkları yemekleri alarak yediğini söyler. Buna dayanamayan kadın, onun kuyudan çıkarılmasını sağlar. Öte yandan babasının esir olduğunu öğrenen oğlu Uruz, amcasını çağırarak ona akıl danışır, diğer beylere de haber salınır ve hepsi, Kazan'ı kurtarmak üzere yola çıkar, kurtararak geri dönerler. Babası için kendisini feda eden Uruz ve diğer Oğuz beyleri, başarı elde ederler.

İç Oğuz'a Dış Oğuz'un Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan (Ergin,2017:229-238; Gökyay, 2000:145-152)'a göre, Kazan Han her yıl evini yağmalatır ancak bir yıl yağmalamaya dış Oğuz davet edilmez. Bu durum, dış Oğuz'un iç Oğuz'a düşman olmasına sebep olur. Daha sonra Bamsı Beyrek'i davet eden dış Oğuz'dan Aruz, Kuran-ı Kerim getirir.

Beyrek'in, onun üstüne yemin ederek Kazan'a düşman olmasını ister. Ancak Beyrek, ekmeğini çok yediği Kazan'a böyle bir kötülüğü kesinlikle yapmayacağını söyler. Buna çok öfkelenen Aruz, Beyrek'e saldırır ve onu ağır yaralar. Evine dönen Beyrek, Kazan'a haber göndererek durumunu bildirdikten sonra vefat eder. Kazan ise dayısı Aruz'u öldürerek Beyrek'in intikamını alır. Destana göre Beyrek, Kazan için; Kazan ise Beyrek için fedakârlık yapar.

2.1.7. Görevi Tamamlamak

Destanlarda kahramanlar ya üzerlerine gelen düşmandan kurtulmak ya da düşman üzerine gitmek amacıyla harekete geçerler. Mücadelelerinin büyük çoğunluğunda da başarı elde ederek üstlendikleri görevlerini tamamlarlar. Başaramadıklarında ise esir düşerler veya şehit olurlar.

Görev kelimesi sözlükte, *“Bir kimsenin ya da bir şeyin yapageldiği, göregeldiği iş ya da kendisinden beklenen eylem, iş.”* (Püsküllüoğlu, 2004:556) şeklinde tanımlanır.

Destanlarda bu değer, aşağıdaki örneklerde işlenmiştir:

Altay Türkleri'nin Yaratılış Efsanesi 1'e göre (Sakaoğlu; Duymaz, 2020:160-164) evvelce sadece su vardır. Tanrı Kuday ile bir kişi, kara kaz şeklinde su üzerinde uçarken bu kişi, kendisinin tanrıdan büyük olduğunu sanır ve suya dalar. Boğulacak gibi olur, Tanrı onu kurtarır. Tanrı, kişinin suyun dibine girip toprak çıkarmasını ister. Bu toprakla yeryüzünü yaratır. Kişi, ikinci defa suyun altına dalarken kendisi de toprak alır ve toprağı, ağzında saklar. Tanrı, bunu anlar çünkü toprak, kişinin ağzında büyür. Tanrı ona, tükürmesini söyler. Böylece

dağlar oluşur. Tanrı, kişiye onun günahlı olduğunu söyler. Fenalık düşündüğü için bu kişiye, Erlik ismini koyar ve günahkâr olanların onun halkı olmasını söyler. Erlik, insanlara yasak meyveyi yedirtir. Tanrı, bu işte parmağı olan herkese cezalandırır. İnsanlar, şeytana uydukları için pişman olur ve tanrıya yalvarırlar. Tanrı ise insanları yönlendirmesi için Maytere'yi ve başka farklı insanları gönderir ve onları görevlendirir. Neticede herkes, görevini tamamlar.

Şu Destanı (Ata Yıldız, 2015:356-358)'nın Türkmen varyantına göre Zülkarneyn, Semerkant'ı geçip Türk ülkesine yönelir. Burada, Türklerin kuvvetli ve büyük bir ordusu bulunan Şu adında genç hakani ile karşılaşır. Onunla çeşitli mücadelelere girer. Savaşın başlarında Şu, tek başına mücadele etmek için yola düşer. Onun gittiğinin farkına varan halk, önce ümitsizliğe kapılır. Sonra Hakan'ın peşine düşer. Hakan, gittiği ve savaşıp aldığı yerlerdeki insanlara çeşitli isimler verir. Bunlar, Türk boylarını oluştururlar. Böylece mücadelelerine devam eden Hakan Şu topraklarını genişletir. Şu adını verdiği şehri yaptırır ve oraya, bir tılsım koydurur. Böylece görevini tamamlamış olur.

Oğuz Kağan Destanı (Demir, 2016:56-132)'na göre, Ay Kağan'ın bir gün gözü parlar ve bir erkek çocuk dünyaya getirir. Bu çocuk, annesinden ilk sütü emer daha sonra emmez, çiğ et ve şarap ister. Günler sonra büyür ava gider çeşitli hayvanları avlar, etrafa korku salan bir gergedanı öldürmeyi başarır. Bir ışığın içerisinde gördüğü kızla evlenir. Ondan üç oğlu olur. Daha sonra, bir ağacın kovuğunda bulunduğu kızla evlenir, ondan da üç oğlu olur. Kağan olduğunu ilan eder. Ülkesinin sınırlarını genişletmek için savaşa katılır. Kendisine baş eğip hediye verene karışmaz, diğerlerini savaşla dize getirir. Ülke sınırlarını

geniştettikten sonra büyük bir kurultay toplar. Büyük zorluklarla edindiği ülkesini oğulları arasında paylaşır. Gök tanrıya borcunu ödediğini ifade eder ve yurdunu oğullarına bırakır. Dolayısıyla Oğuz Kağan, kendince görevini tamamlar.

Ergenekon Destanı'nda (Sakaoğlu; Duymaz, 2020:200-201) yenilgiye uğrayan Türk boyundan geriye kalan iki aile, düşmanlarından kaçarak dağlarla çevrili Ergenekon isimli bir yere saklanır. Böylece düşmanlardan korunmaya çalışırlar. Zamanla bu iki aile, büyüyerek buraya sığmaz bir hale gelir ve Ergenekon'dan çıkmaya karar verirler. Çıkış yolunu bulamadıkları için dağın demir olan bir kısmını eritmeye karar verirler. Ciddi bir çalışmayla odunlar ve kömürler çekerek dağın demir kısmını eriterek buradan çıkmayı başarırlar. Çıktıktan sonra da eski memleketlerine gider, düşmanlarını yener, tekrar orada yaşamaya başlarlar. Böylece onlar, görevlerini tamamlamış olurlar.

Uygurların Türeyiş Destanı'nda (Ata Yıldız, 2015:429-431) Uygurlar, iki ağaç arasında gökten inen bir ışık görürler. Daha sonra ışığın yanında, dağlar büyümeye başlar. Bir gün de aynı yerde beş ayrı çadır görürler. Her bir çadırda, birer çocuk oturmaktadır. Bu çocukları alan Uygurlar, her birini sütanneye verir. Çocuklar büyüdükten sonra da, bu çocuklardan fiziki yapısı, sabrı, iradesi ve ileri görüşlülüğü ile diğerlerinden farklı olanını başlarına Hakan yaparlar. Hakanın adı, Böğü Tigin'dir. Bu hakan bir gün penceresinin önünde bir kız bulur, onunla konuşur. Kız ona, doğudan batıya kadar bütün dünyanın bayrağının altına gireceğini; bu nedenle çalışmasını ve dostlarının değerini iyi bilmesini söyler. Böğü Han, toprak elde etmek için komutanlarının yardımıyla savaşmaya başlar. Topraklarını çok fazla büyütür. Aldığı

ganimetleri, yanında bulunan beylere paylaştırır. Görevini tamamlar ve mutlu bir hayat yaşar.

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nda (Gökyay, 2000:4-15; Ergin,2017:19-36) bir gün Bayındır Han, tepe gibi et yığıdırıp göl gibi kıımız sağdırarak ziyafet verir. Ziyafette, oğlu kızı olmayan kara çadıra oturtulup onlara kara koyun yahnisi ikram edilir. Bu durum, çocuğu olmayan Dirse Han'ın ağırına gider ve evine gelerek durumu eşine anlatır. Onun tavsiyesi ile ziyafet vererek gelenlerden dua ister, açları doyurur, çıplakları giydirebilir, borçluyu borcundan kurtarır. Nihayetinde bir oğlu olur. Oğlan, bir boğayı yenerek Boğaç adını alır. Babası ona taht ve beylik verir. Ancak tahta çıktıktan sonra babasının kırk yiğidini tanımayan delikanlı, kırk yiğidin babasını kışkırtması ile babası tarafından yaralanır ve ölüme terk edilir. Delikanlı, annesi ve kırk ince belli kız tarafından bulunarak tedavi edilir. İyileşen delikanlı kaçırılan babasını kurtarmak üzere yola çıkar. Neticede babasını kurtarır. Dede Korkut gelerek dua eder. Destana göre Boğaç, annesi tarafından kendisine verilen babasını kurtarma görevini tamamlar ve babasını, kırk namertin elinden kurtarır.

Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı'na göre (Ergin,2017:137-157; Gökyay, 2000:83-97) Kanglı Koca'nın, adı Kan Turalı olan bir oğlu vardır. Oğlunu evlendirmeye karar verir fakat oğlanın istediği niteliklere sahip kız, Oğuz ellerinde bulunmaz. Babası, bu kızı bulabilmek için Tırabuzan tekürünün diyarına kadar gider ve tekürün kızı olduğunu öğrenir, gelir oğluna haber verir. Bunu duyan Kan Turalı, yola düşer. Kız için yetiştirilen boğa, aslan ve deveyi yenerek kızı alır. Babasının memleketine dönerken, kızın babası tarafından saldırıya uğrarlar. Bu

belayı beraberce def eden gençler, muratlarına ererler. Böylece Kan Turalı, çıktığı yolda tüm zorlukları aşarak görevini tamamlamış olur.

Kazılık Kocaoğlu Yigenek Destanı'na göre (Ergin, 2017:159-167; Gökyay, 2000:98-104), Kazılık Koca adlı bir Oğuz beyi, Direk Tekür adlı bir kâfir ile vuruşurken ona esir olur ve bir kalede, 16 yıl esir olarak tutulur. O, esir olmadan önce karısı hamiledir ve kadın, bir erkek çocuğu doğurur. Babasının esir olduğunu, bu çocuktan gizlerler. 16 yıl sonra bu erkek çocuğu, birisiyle ağız dalaşı yaparken onun söylemesiyle babasının esir olduğunu öğrenir. Bayındır Han'a giderek babasını kurtarmak üzere ondan yardım ister. Bayındır Han, yanına güçlü Oğuz beylerinden vererek Yigenek'i kaleye gönderir. Yigenek, vuruşarak tekürü yener ve babasını kurtarır. Böylece görevini tamamlamış olur. Tanrı'ya şükür ederler. Dedem Korkut gelerek destan söyler.

Begil Oğlu Emren Destanı'na göre (Ergin,2017:183-196; Gökyay, 2000:115-124) Oğuz'a, Gürcistan'dan haraç gelir. Bu haraç; bir at, bir kılıç ve bir çomaktır ve Begil adlı yiğide verilirler. Bu yiğit, bunlarla sınırı koruyacak, karakolluk yapacaktır. Ancak Bayındır Han'ın verdiği bir yemekte Kazan Bey ile bozuşan Begil, Oğuz'a başkaldırmaya karar verir. Daha sonra kafasının dağılması için eşi tarafından ava gönderilir. Burada düşerek kemiğini kırar. Onun bu kötü durumunu haber alan düşman, ona saldırmaya karar verir. Babasının bu durumunu bilen oğlu Emren, düşman üzerine gider. Çok zor durumda kalan Emren, Tanrı'dan yardım diler. Kendisine, kırk er kadar kuvvet verilir. Böylece düşmanı dağıtır, babasıyla birlikte Bayındır Han'ın huzuruna çıkar. Kendisine, Bayındır Han tarafından çeşitli hediyeler verilir çünkü görevi, başarıyla tamamlamıştır.

Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı (Ergin,2017:197-211; Gökyay, 2000:125-133)' na göre, Egrek isimli bir Oğuz beyi, kâfirler tarafından esir edilir. Egrek'in, henüz beşikte olan bir kardeşi vardır. Bu kardeşe, ağabeyinin esir olduğu söylenmez. Kavga eden çocukları ayırmaya çalışan Segrek, onların söylemesi ile ağabeyinin durumunu öğrenir ve ciddi bir fedakârlık yaparak onu kurtarmak üzere yola çıkar. Ağabey ile birlikte hareket ederek düşmanı yener. Böylece görev, başarıyla tamamlanmış olur.

Salur Kazan'ın Esir Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Destan (Ergin,2017:213-228; Gökyay, 2000:134-144)'a göre, Salur Kazan ava gider ve orada uykuya dalar. O uyurken düşman saldırır ve Kazan'ı esir eder. Bir kuyuda hapis olan Kazan, tekürün karısı tarafından ziyaret edilir. Kazan, kadına yerin altında kadının ölen kızına bindiğini ve ölüleri için bıraktıkları yemekleri alarak yediğini söyler. Buna dayanamayan kadın, onun kuyudan çıkarılmasını sağlar. Öte yandan babasının esir olduğunu öğrenen oğlu Uruz, amcasını çağırarak ona akıl danışır, diğer beylere de haber salınır ve hepsi, Kazan'ı kurtarmak üzere yola çıkar, kurtararak geri dönerler. Böylece görev, tamamlanmış olur.

İç Oğuz'a Dış Oğuz'un Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan (Ergin,2017:229-238; Gökyay, 2000:145-152)'a göre, Kazan Han her yıl evini yağmalatır ancak bir yıl yağmalamaya dış Oğuz davet edilmez. Bu durum, dış Oğuz'un iç Oğuz'a düşman olmasına sebep olur. Daha sonra Bamsı Beyrek'i davet eden dış Oğuz'dan Aruz, Kuran-ı Kerim getirir. Beyrek'in, onun üstüne yemin ederek Kazan'a düşman olmasını ister. Ancak Beyrek, ekmeğini çok yediği Kazan'a böyle bir kötülüğü kesinlikle yapmayacağını söyler. Buna çok öfkelenen Aruz, Beyrek'e

saldırır ve onu ağır yaralar. Evine dönen Beyrek, Kazan'a haber göndererek durumunu bildirdikten sonra vefat eder. Kazan ise dayısı Aruz'u öldürerek Beyrek'in intikamını alır. Böylece Kazan, bir anlamda Beyrek'in kendisine verdiği görevi tamamlamış olur.

Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürdüğü Boy'da (Ekici, 2019:200-204) Kazan, beyleri ile beraber dağlara ava gider. Burada üzerlerine düşmanın geldiğini işitir. Düşmanı yendikten sonra, tek başına avda kalmaya karar vererek askerlerini geri gönderir. Askerler arasında olan Lala Kılbaş, Kazan'ı arkasından gizlice takip eder. Kazan, bir süre sonra yedi başlı bir ejderha ile karşılaşır ve yanında gelen Lala Kılbaş'ı fark eder. Kazan ona, ne yapıp yapmaması gerektiğini sorar. Lala Kılbaş, ejderhanın üzerine gitmemesini söylediği takdirde, Kazan'ın öfkelenerek kendisine gazap edeceğinden korktuğu için onunla savaşmasını tavsiye eder. Kazan, uğraşları neticesinde ejderhayı alt etmeyi başarır ve ejderhanın derisini israf ettirmeden kendisine, okuna, kılıcına giysi yaptırır. Bunları giyerek Bayındır Padişah'ın karşısına çıkar. Tek başına koca ejderhayı yenmeyi başaran Kazan, görevi başarıyla tamamlamıştır.

13. Boylama'ya göre (Azmun, 2019:84-85) Bayındır padişahının vekili Gazan, beyleri ile birlikte dağlara ava gitmiş iken bir ulak, on bin düşmanın üstlerine geldiği haberini getirir. Gazan Bey umursamaz. Düşman sayısı yirmi bin, otuz bin şeklinde artar. Ancak Gazan Bey, düşman sayısı yüz bini buluncaya kadar yerinden kıımıldamaz. En nihayetinde yüz bin sayısını duyunca yerinden kalkar, abdest alır, namaz kılar. Muhammed'e ve Allah'a bağlılığını bildirir, Allah'tan yardım ister. Gaza yapmak üzere hazırlıklara başlar. Oğuz beyleri ile beraber,

yüz bin kâfire karşı gelir ve yedi gün yedi gece savaşır. Sonunda kâfirlere, diz çöktürür. Böylece görevi tamamlamış olur.

Cengiz-name'de (Ata Yıldız, 2015:471) Cengizhan'ın soyu, baba tarafından Oğuzhan'a varmaktadır. Cengiz, kardeşleri tarafından çeşitli eziyetler görür. Daha sonra onlardan kurtulmak için evden kaçarak bir dağda yaşamaya başlar. Fakat Türk boyları kendi aralarında temsilciler seçer ve Cengiz'e gönderirler. Onu çağırıp başlarına han yaparlar. Cengiz han yıllarca mücadele ederek ülkesinin sınırlarını epeyce genişletir. Sonunda ise devletini, çocukları arasında paylaşır ve vefat eder. Böylece dünya üzerindeki görevini tamamlamış olur.

Köroğlu Destanı'nda (Ekici, 2004:106-138; Boratav, 2016: 36-39) Köroğlu'nun babası, hizmetinde olduğu beyin isteği üzerine ona bir tay getirir. Ancak bey, tayı yetersiz bulur ve Köroğlu'nun babasının gözlerine mil çektirerek onun kör olmasına sebep olur. Bu tay Köroğlu tarafından yetiştirilir ve tayı ile birlikte Köroğlu, beyden babasının intikamını alır. Düşkünlere yardım eder, adaleti sağlar. Dünyayı terk etmek zamanı gelince de kırklara karışır. Dolayısıyla görevini tamamlayarak dünyayı terk eder.

2.1.8. Haksızlık Karşısında Durmak

Destan kahramanları, haksızlığa boyun eğmezler. Hayatları da haksızlıklar karşısında durmakla geçer. Bunun için bu değer, destanlarda yoğun olarak işlenmiştir.

Haksızlık karşısında durmak değerinin işlendiği destan örnekleri şunlardır:

Köroğlu Destanı'nda (Ekici, 2004:106-138; Boratav, 2016: 36-39) Köroğlu'nun babası, hizmetinde olduğu beyin isteği üzerine ona bir tay getirir. Ancak bey, tayı yetersiz bulur ve Köroğlu'nun babasının gözlerine mil çektirerek onun kör olmasına sebep olur. Bu tay, Köroğlu tarafından yetiştirilir ve tayı ile birlikte Köroğlu, beyden babasının intikamını alır. Düşkünlere yardım eder, adaleti sağlar. Haksızlıkların karşısında dimdik durur. Dünyayı terk etmek zamanı gelince de kırklara karışır.

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Destan'a göre (Ergin, 2017:37-59; Gökyay, 2000:16-30) Kazan Bey, üç yüz yiğit ile birlikte oğlu Uruz'u yurdunun üstüne bekçi bırakarak ava gider. O, avda iken kötü niyetli Şökli Melik, Kazan'ın yurduna girer ve yurdu yağmalar. Kazan'ın annesi, karısı, oğlu ve pek çok kişiyi esir alır. Kazan'ın koyun sürüsü üzerine de altı yüz kâfir gelir fakat Karaçuk Çoban'ın üstün gayreti ile sürüyü alamadan giderler. Kötü haberi alan Kazan Bey, Şökli Melik'in yurduna doğru yola çıkar. Çoban da onun peşine düşer. Daha sonra Oğuz beylerinin de onlara yardıma gelmesiyle birlikte kâfir ile savaşır ve mallarını geri alırlar. Kazan, bir haksızlığa uğrar ve haksızlığı gidermek için çaba harcar. Sonuçta ise başarı elde eder.

Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda (Ergin,2017:61-98; Gökyay, 2000:31-58) Han Bayındır, kara yerin üstüne ak otağını diker ve Oğuz beylerini, sohbeta davet eder; beyler yerler içerler. Burada Pay Püre Bey, oğlu olması için Oğuz beyleri ile dua eder. Pay Piçen Bey de kızı olması için dua eder. Bir zaman sonra, bunların dilekleri kabul olur. Çocukları, beşik kertme birbirine verirler. Bamsı Beyrek, bir gün geyik avına çıkar. Burada, Banu Çiçek ile karşılaşır. Bir dizi yarıştan

sonra birbirlerinin beşik kertmesi olduğunu anlarlar. Bamsı Beyrek, parmağındaki yüzüğü çıkararak Banu Çiçek'e takar. Daha sonra ailesini gönderir fakat kızın abisi, olmayacak isteklerde bulunur. Zor da olsa bu istekler yerine getirilir; kız, Beyrek'e verilir. Fakat Beyrek, düğün günü kâfirler tarafından kaçırlır. On altı yıl, ondan haber alınamaz. Bu süre içerisinde Yalancı Oğlu Yaltacuk, Beyrek'in kendisinde bulunan gömleğini kana bulayarak getirir, onun öldüğünü söyler. Söylediklerine inanırlar ve kızı, Yalancı Oğlu Yaltacığa verirler. Bunu duyan Bamsı Beyrek, kâfir dünderinin kızının yardımıyla kaçar ve Banu Çiçek'in düğününe gelir. Burada bir dizi işler yapar ve en nihayetinde, kendisini tanıtır. Böylece gençler kavuşmuş olurlar. Bamsı Beyrek esir edilir, sevdiği elinden alınmaya çalışılır. Ancak o nihayetinde bunlarla başa çıkar ve uğradığı haksızlıklardan kurtulur.

Kazılık Kocaoğlu Yigenek Destanı'na göre (Ergin, 2017:159-167; Gökyay, 2000:98-104), Kazılık Koca adlı bir Oğuz beyi, Direk Tekür adlı bir kâfir ile vuruşurken ona esir olur ve bir kalede, 16 yıl esir olarak tutulur. O, esir olmadan önce karısı hamiledir ve kadın, bir erkek çocuğu doğurur. Babasının esir olduğunu, bu çocuktan gizlerler. 16 yıl sonra bu erkek çocuğu, birisiyle ağız dalaşı yaparken onun söylemesiyle babasının esir olduğunu öğrenir. Bayındır Han'a giderek babasını kurtarmak üzere ondan yardım ister. Bayındır Han, yanına güçlü Oğuz beylerinden vererek Yigenek'i kaleye gönderir. Yigenek, vuruşarak tekürü yener ve babasını kurtarır. Böylece bir haksızlığı önlemiş olur. Tanrı'ya şükür ederler. Dedem Korkut gelerek destan söyler.

Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı'na göre (Ergin,2017:197-211; Gökyay, 2000:125-133) Egrek isimli bir Oğuz beyi, kâfirler tarafından

esir edilir. Egrek'in, henüz beşikte olan bir kardeşi vardır. Bu kardeşe, ağabeyinin esir olduğu söylenmez. Kavga eden çocukları ayırmaya çalışan Segrek, onların söylemesi ile ağabeyinin durumunu öğrenir ve ciddi bir fedakârlık yaparak onu kurtarmak üzere yola çıkar. Ağabeyi ile birlikte hareket ederek düşmanı yener. Böylece, bir haksızlığın önüne geçmiş olur.

Salur Kazan'ın Esir Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Destan'da (Ergin,2017:213-228; Gökyay, 2000:134-144) Salur Kazan, ava gider ve orada uykuya dalar. O uyurken düşman saldırır ve Kazan'ı esir eder. Bir kuyuda hapis olan Kazan, tekürün karısı tarafından ziyaret edilir. Kazan, kadına yerin altında kadının ölen kızına bindiğini ve ölüleri için bıraktıkları yemekleri alarak yediğini söyler. Buna dayanamayan kadın, onun kuyudan çıkarılmasını sağlar. Öte yandan babasının esir olduğunu öğrenen oğlu Uruz, amcasını çağırarak ona akıl danışır, diğer beylere de haber salınır ve hepsi, Kazan'ı kurtarmak üzere yola çıkar, kurtararak geri dönerler. Bir haksızlığı, önlemiş olurlar.

İç Oğuz'a Dış Oğuz'un Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan'da (Ergin,2017:229-238; Gökyay, 2000:145-152) Kazan Han her yıl evini yağmalatır ancak bir yıl yağmalamaya dış Oğuz davet edilmez. Bu durum, dış Oğuz'un iç Oğuz'a düşman olmasına sebep olur. Daha sonra Bamsı Beyrek'i davet eden dış Oğuz'dan Aruz, Kuran-ı Kerim getirtir. Beyrek'in, onun üstüne yemin ederek Kazan'a düşman olmasını ister. Ancak Beyrek, ekmeğini çok yediği Kazan'a böyle bir kötülüğü kesinlikle yapmayacağını söyler. Buna çok öfkelenen Aruz, Beyrek'e saldırır ve onu ağır yaralar. Evine dönen Beyrek, Kazan'a haber göndererek durumunu bildirdikten sonra vefat eder. Kazan ise dayısı

Aruz'u öldürerek Beyrek'in intikamını alır. Böylece, Beyrek'e yapılan haksızlığın bedelini ödetmiş olur.

Saltuk-name'de (Ata Yıldız, 2015:466-468) asıl adı Şerif Hızır olan Sarı Saltuk birçok kahramanlık örneği gösterir. Kâfirlerle sürekli bir savaş halindedir. Zaten babası, o henüz üç yaşındayken kâfirler tarafından öldürülür. Kısa süre sonra, annesi de ölür. Rüyasında, Battal Gazi'yi görür. Onun işaret ettiği yerde, Battal Gazi'nin atını ve silahlarını bulur. Bunlarla kâfirler üzerine yürür, çeşitli mücadeleler verir. İslam dinini yüceltmeye çalışır, şöhreti artar. Babasına yapılan haksızlığın intikamını alır.

2.1.9. Her Söze İnanmamak

Hayatın akışı içerisinde, her söylenene inanmamak gerekir. İnanıldığı takdirde, kaybedenlerden olunacaktır çünkü herkes doğru sözlü değildir. Bu nedenle duyulan sözlerin araştırılması lazımdır. Özellikle de söyleyen kişiler, çok güvenilir insanlar değilse tamamen temkinli davranılmalıdır.

Bu değer destanlarda, şu örneklerde işlenmiştir:

Uygurların Türeyişi ve Göçleri ile İlgili Çin Kaynaklarında Yer Alan Efsane'ye göre (Sakaoğlu; Duymaz, 2020:208-209) Uygur hanı, Çinli bir prenses ile evlenmek ister ve evlenir. Aslında amacı, halkını barışa ve rahata kavuşturmaktır fakat Çinliler kendi aralarında konuşarak Uygurlara güç kazandırdığını düşündükleri İyi Talih Dağı'nın taşlarını memleketlerine götürmek isterler. Böylece Uygurları yeneceklerini düşünürler. Uygur hakani, tekliflerine itiraz etmez ve taşları verir. Taşlar çok büyük olduğu için onları taşımak mümkün değildir. Bu nedenle

taşlar, ateş ve asit yardımıyla küçük parçalara ayrılarak Çin'e taşınır. Taşların gitmesinden sonra hayvanlar, tuhaf tuhaf bağırmaya başlar. Uygur hakani, on beş gün içerisinde ölür, halkın başına türlü felaketler gelir. En sonunda çaresiz kalan Uygurlar, başka bir yere göç etmek zorunda kalırlar. Aslında Uygur hanının, niyeti kötü değildir. Çinlilerden de kötülük beklemediği için onların sözlerine inanır. Ancak her söze inanmaması gerektiğini hükümdar ve tüm halk, acı bir şekilde anlar.

2.1.10. İyi Niyetli Olmak

İyi niyetli olmak, çok güzel bir değerdir. Çünkü insanların niyeti, yaptıklarından daha gerçekçidir. Hayatta ise iyi niyetli olanlar, kısa vadede kaybetseler dahi uzun gelecekte kazançlı çıkarlar.

“İyi: İstenilen, beğenilen nitelikleri taşıyan, beğenilecek biçimde olan.” (Parlatır, 2011:799) şeklinde tanımlanan iyi kavramını kendisinde bulduran insan, iyi niyetli insandır. İyi niyetli insan da bir toplumda, her daim aranılacak insandır.

İyi niyetli olmak değeri, destanlarda yoğun olarak işlenir. Kahramanların geneli, iyiden yana olan insanlardır. İyi niyetli olmak değerinin işlendiği destan örnekleri şunlardır:

Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı (Ergin,2017:197-211; Gökyay, 2000:125-133)' na göre, Egrek isimli bir Oğuz beyi, kâfirler tarafından esir edilir. Egrek'in, henüz beşikte olan bir kardeşi vardır. Bu kardeşe, ağabeyinin esir olduğu söylenmez. Kavga eden çocukları ayırmaya çalışan Segrek, onların söylemesi ile ağabeyinin durumunu öğrenir ve onu kurtarmak üzere, cesaretle yola çıkar. Ağabey ile birlikte hareket

ederek düşmanı yener, babalarının memleketine geri dönerek evlenirler. Segrek, iyi niyetle yola çıkar ve ağabeyini kurtarır.

İç Oğuz'a Dış Oğuz'un Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan'da (Ergin, 2017:229-238; Gökyay, 2000:145-152) Kazan Han her yıl evini yağmalatır ancak bir yıl yağmalamaya dış Oğuz davet edilmez. Bu durum, dış Oğuz'un iç Oğuz'a düşman olmasına sebep olur. Daha sonra Bamsı Beyrek'i davet eden dış Oğuz'dan Aruz, Kuran-ı Kerim getirir. Beyrek'in, onun üstüne yemin ederek Kazan'a düşman olmasını ister. Ancak Beyrek, ekmeğini çok yediği Kazan'a böyle bir kötülüğü kesinlikle yapmayacağını söyler. Buna çok öfkelenen Aruz, Beyrek'e saldırır ve onu ağır yaralar. Evine dönen Beyrek, Kazan'a haber göndererek durumunu bildirdikten sonra vefat eder. Kazan ise dayısı Aruz'u öldürerek Beyrek'in intikamını alır. Destana göre Beyrek, Kazan için; Kazan ise Beyrek için fedakârlık yapar. Çünkü her ikisi de iyi niyetlidir. Ancak iyi niyetlerine rağmen Beyrek, canından olur.

Saltuk-name'de (Ata Yıldız, 2015:466-468) asıl adı Şerif Hızır olan Sarı Saltuk birçok kahramanlık örneği gösterir. Kâfirlerle sürekli bir savaş halindedir. Zaten babası, o henüz üç yaşındayken kâfirler tarafından öldürülür. Kısa süre sonra, annesi de ölür. Rüyasında, Battal Gazi'yi görür. Onun işaret ettiği yerde, Battal Gazi'nin atını ve silahlarını bulur. Bunlarla kâfirler üzerine yürür, çeşitli mücadeleler verir. İslam dinini yüceltmeye çalışır, şöhreti artar. Birçok Hristiyan, onun sayesinde Müslümanlığı kabul eder. Saltuk Bey, dürüstçe İslam'a hizmet eden iyi niyetli bir insandır.

Battal-name (Ata Yıldız, 2015:447-464) destanında Hz. Muhammed, ashabıyla oturur. O sırada vahiy gelir ve güzel konulardan

konuşulması istenir. Mecliste bulunanlar da Rum vilayetinden bahseder. Bu sırada, Cebrail tarafından vahiy gelir ve Cafer adında bir yiğidin, Müslümanlar için hizmetlerde bulunacağı söylenir. Bunun üzerine Hz. Muhammed, ona ulaştırılmak üzere çeşitli emanetler bırakır. Bu yiğidin adı Battal Gazi olarak duyulur ve İslam için kâfirlerle sürekli olarak savaş yapar. Rüyasında sık sık, peygamber efendimizi görür ve onun yönlendirmeleri ile hareket eder. İslam'a, ciddi hizmetler ve savaşlar yapar. Tamamen iyi niyetlidir. İyi bir Müslüman savaşçıdır. Ömrü, İslam'a hizmet üzere geçer.

Danişmend-name (Demir, 1999:20-40) destanında Battal Gazi'nin torunlarından Melik Ahmet Danişment, halifeden izin alarak Malatya beylerinin başına geçer. Onlarla birlikte, onlardan destek alarak Anadolu'da fetihlere başlar. Sivas'ı mamur hale getirir. Çeşitli şehitler verirler. Sivas'tan Karadeniz'e kadar bölgeyi fetheder. Birçok Hristiyan'ın, Müslümanlaşmasına vesile olur. Anadolu'nun İslamlaşmasına büyük katkı sağlar. Başka ülkelere doğru sefere çıkar fakat yolda, pusuya düşürülerek şehit edilir. Destana göre Danişmend Gazi tamamen iyi niyetlidir. Tek amacı ise İslam'ı yüceltmektir ve bu uğurda şehitlik mertebesine erişir.

2.1.11. Kıskanç Olmamak

Kıskançlık, daima kişiye zarar verir. Kıskanmak yerine, çeşitli dersler alarak ileriye adım atmaya çalışmak kişiyi daha kazançlı kılar.

Kıskanç kelimesi sözlükte, “*Kıskanan, kıskanmayı huy haline getiren. Haset eden, başkalarını çekemeyen.*” (Doğan, 1982:572) olarak tanımlanır.

Bu değer destanlarda, Altay Türkleri'nin Yaratılış Efsanesi 1' de geçer.

Altay Türkleri'nin Yaratılış Efsanesi 1'e göre (Sakaoğlu; Duymaz, 2020:160-164) evvelce sadece su vardır. Tanrı Kuday ile bir kişi, kara kaz şeklinde su üzerinde uçarken bu kişi, kendisinin tanrıdan büyük olduğunu sanır ve suya dalar. Boğulacak gibi olur, Tanrı onu kurtarır. Tanrı, kişinin suyun dibine girip toprak çıkarmasını ister. Bu toprakla yeryüzünü yaratır. Kişi, ikinci defa suyun altına dalarken kendisi de toprak alır ve toprağı, ağzında saklar. Tanrı, bunu anlar çünkü toprak, kişinin ağzında büyür. Tanrı ona, tükürmesini söyler. Böylece dağlar oluşur. Tanrı, kişiye onun günahlı olduğunu söyler. Fenalık düşündüğü için bu kişiye, Erlik ismini koyar ve günahkâr olanların onun halkı olmasını söyler. Erlik, insanlara yasak meyveyi yedirtir. Tanrı, bu işte parmağı olan herkese cezalandırır. İnsanlar, şeytana uydukları için pişman olur ve tanrıya yalvarırlar. Tanrı ise insanları yönlendirmesi için Maytere'yi ve başka farklı insanları gönderir ve onları görevlendirir. Neticede herkes, görevini tamamlar. Erlik, Tanrı'yı kıskandığı için ağzında toprak saklar. Ancak kıskançlığı neticesinde, neredeyse canından olacaktır.

2.1.12. Kibirli Olmamak

Kendini büyük görmek insana her zaman zarar getirir. Kibirli insan, toplum tarafından kabul görmez ve dışlanır. Bu durum efsanelerde de açıkça görülür. Tanrı'ya karşı kibirli davranan Şeytan Erlik, neticede pişmanlık yaşar.

Kibir ve kibirli kelimeleri sözlükte, “*Kibir: Büyüklük, ululuk, azamet. Kendini beğenme, büyüklük satma.*” , “*Kibirli: Kibri olan, büyüklenen.*” (Doğan, 1982:579) şeklinde tanımlanır.

Kibirli olmak değeri destanlarda, aşağıdaki şekilde işlenir:

Altay Türkleri'nin Yaratılış Efsanesi 1'de (Sakaoğlu; Duymaz, 2020:160-164) evvelce sadece su vardır. Tanrı Kудay ile bir kişi, kara kaz şeklinde su üzerinde uçarken bu kişi, kendisinin tanrıdan büyük olduğunu sanır ve suya dalar. Boğulacak gibi olur, Tanrı onu kurtarır. Tanrı, kişinin suyun dibine girip toprak çıkarmasını ister. Bu toprakla yeryüzünü yaratır. Kişi, ikinci defa suyun altına dalarken kendisi de toprak alır ve toprağı, ağzında saklar. Tanrı, bunu anlar çünkü toprak, kişinin ağzında büyür. Tanrı ona, tükürmesini söyler. Böylece dağlar oluşur. Tanrı, kişiye onun günahlı olduğunu söyler. Fenalık düşündüğü için bu kişiye, Erlik ismini koyar ve günahkâr olanların onun halkı olmasını söyler. Erlik, insanlara yasak meyveyi yedirtir. Tanrı, bu işte parmağı olan herkese cezalandırır. İnsanlar, şeytana uydukları için pişman olur ve tanrıya yalvarırlar. Destana göre Erlik, kibirli bir varlıktır ve bunun cezasını çeker.

Altay Türklerine Ait Tufan Efsanesi'nde (Sakaoğlu; Duymaz, 2020:176-178) yeryüzünde tufan olur, yedi gün zelzele olur. Dağlar ateş püskürür, yağmur yağar, fırtına olur, dolu, kar yağar... Bunların hepsi, yedi gün sürer. Yedi aziz kardeş, bir gemi yapar ve her cins hayvandan bu gemiye birer çift bindirir. Daha sonra kardeşler arasında dargınlık olur, kardeşlerden Ülgen, hikmet kitabından kuvvet alarak insan yaratmaya girişir ve Kудay'dan can istemek üzere kuzgunu gönderir. Kuzgun, canı götürürken bir leşe dalar ve taşıdığı canı, çamlığa düşürür.

Tanrı Ülgen, Şeytan Erlik'in her türlü engellemelerine rağmen, yeryüzündeki canlıları yaratır.

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı (Gökyay, 2000:75-82)'na göre Deli Dumrul bir gün, köprüsünün yanında halkın ağladığını görür. Durumun ne olduğunu sorduğunda, güzel bir yiğidin Azrail tarafından öldürüldüğünü öğrenir. Güzel yiğidin canını kurtarmak amacıyla Azrail'e meydan okur ve karşısına çıkmasını, kendisiyle savaşmasını söyler. Onun bu meydan okuyan sözleri ve kibirli halleri, Hak Teâla'ya hoş gelmez ve *“Bak bak, bre deli kavat benim birliğimi tanımıyor, birliğime şükür kalmıyor, benim ulu dergâhımda gezsin, benlik eylesin.”* (Ergin,2017:126) der ve canını alması amacıyla Azrail'i gönderir. Çünkü kibirli olmak doğru bir davranış değildir. Hak Teâla tarafından da iyi karşılanmaz. Bu nedenle Deli Dumrul af dileyene kadar sıkıştırılır.

2.1.13. Mantıklı Düşünmek

Mantıklı düşünmek hayatın her anında gerekli bir davranıştır. Mantıksızca yapılan eylemler ise kişiye zarar verir. Destanlarda kahramanlar daha çok ani kararlarla hareket etseler de bunun zararını görmekten kurtulamazlar.

Mantık kelimesi sözlükte, *“Doğru düşünme, hüküm verme yollarını ve kaidelerini araştıran ilim. Düşünce ve muhakeme doğruluğu, tutarlılık.”* (Doğan, 1982: 661) olarak tanımlanır.

Mantıklı düşünülmediği takdirde başa gelecekler, aşağıdaki destan örneğinde görülmektedir.

Uygurların Türeyişi ve Göçleri ile İlgili Çin Kaynaklarında Yer Alan Efsane'ye göre (Sakaoğlu; Duymaz, 2020:208-209) Uygur hanı,

Çinli bir prenses ile evlenmek ister ve evlenir. Aslında amacı, halkını barışa ve rahata kavuşturmaktır fakat Çinliler kendi aralarında konuşarak Uygurlara güç kazandırdığını düşündükleri İyi Talih Dağı'nın taşlarını memleketlerine götürmek isterler. Böylece Uygurları yeneceklerini düşünürler. Uygur hakanı, tekliflerine itiraz etmez ve taşları verir. Taşlar çok büyük olduğu için onları taşımak mümkün değildir. Bu nedenle taşlar, ateş ve asit yardımıyla küçük parçalara ayrılarak Çin'e taşınır. Taşların gitmesinden sonra hayvanlar, tuhaf tuhaf bağırmaya başlar. Uygur hakanı, on beş gün içerisinde ölür, halkın başına türlü felaketler gelir. En sonunda çaresiz kalan Uygurlar, başka bir yere göç etmek zorunda kalırlar. Her insan, mantıklı düşünerek hareket etmelidir. Han olan kişi ise fazlasıyla mantıklı düşünmelidir. Ancak destana göre han, mantıklı düşünmez. Bunun sonucu da koca bir halk için felaket olur.

2.1.14. Öz Güven

İçten gelen bir güç olmadığı sürece, kişinin dışarıdan güçlü olması, güçlü görünmesi pek mümkün değildir. Çünkü içten desteklenmeyen hiçbir duygu, kalıcı ve enerji verici değildir. Güven duygusu da bu şekildedir. Kendisine güveni olmayan bireyin, dış dünyaya faydası sınırlı olacaktır. Kendisinden ümidi olmayan, bir şeyleri başarabileceği inancına sahip olmayan bireyler, pek tabi olarak hayatta, büyük oranda başarısız kimselerdir.

Sözlükte, “İnsanın kendine güvenme duygusu.” (TDK, 1998:1748). “Kişinin kendine olan güveni.” (Püsküllüoğlu, 2004:1038) şeklinde tanımlanan öz güven değeri, destanlarda en fazla görülen değerlerden birisidir. Öz güveni olmayan kahraman, zaten destan

kahramanı olamaz. Bu değerle donanmış olan destan kahramanı ise düşmanlarıyla kahramanca mücadele eder.

Öz güven değerinin yer aldığı destanlar şunlardır:

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nda (Gökyay, 2000:4-15; Ergin, 2017:19-36) bir gün Bayındır Han, tepe gibi et yığıldırıp göl gibi kırmızı sağdıracak ziyafet verir. Ziyafette, oğlu kızı olmayan kara çadıra oturtulup onlara kara koyun yahnisi ikram edilir. Bu durum, çocuğu olmayan Dirse Han'ın ağırına gider ve evine gelerek durumu eşine anlatır. Onun tavsiyesi ile ziyafet vererek gelenlerden dua ister, açları doyurur, çıplakları giydirir, borçluyu borcundan kurtarır. Nihayetinde bir oğlu olur. Oğlan, bir boğayı yenerek Boğaç adını alır. Babası ona taht ve beylik verir. Ancak tahta çıktıktan sonra babasının kırk yiğidini tanımayan delikanlı, kırk yiğidin babasını kışkırtması ile babası tarafından yaralanır ve ölüme terk edilir. Delikanlı, annesi ve kırk ince belli kız tarafından bulunarak tedavi edilir. İyileşen delikanlı kaçırılan babasını kurtarmak üzere yola çıkar. Bu durum, onun öz güvenini gösterir.

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Destan'da (Ergin, 2017:37-59; Gökyay, 2000:16-30) Kazan Bey, üç yüz yiğit ile birlikte oğlu Uruz'u yurdunun üstüne bekçi bırakarak ava gider. O, avda iken kötü niyetli Şökli Melik, Kazan'ın yurduna girer ve yurdu yağmalar. Kazan'ın annesi, karısı, oğlu ve pek çok kişiyi esir alır. Kazan'ın koyun sürüsü üzerine de altı yüz kâfir gelir fakat Karaçuk Çoban'ın üstün gayreti ile sürüyü alamadan giderler. Kötü haberi alan Kazan Bey, Şökli Melik'in yurduna doğru yola çıkar. Çoban da onun peşine düşer. Daha sonra Oğuz beylerinin de onlara yardıma gelmesiyle birlikte kâfir ile savaşılır ve

mallarını geri alırlar. Çoban ve Kazan, son derece öz güven sahibi kişilerdir.

Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Esir Olduğu Destan'da (Ergin,2017:99-121; Gökyay:2000:59-74) Kazan Bey, bir davet verir. Davet esnasında oğlu Uruz'un yiğit olmadığını, baş kesip kan dökmediğini söyler, dert yanar. Uruz, itiraz eder ve babası ile birlikte ava çıkarlar. Fakat avda, düşman saldırısına uğrarlar ve Uruz esir düşer. Babası, arı sudan abdest alıp, iki rekât namaz kılıp, adı güzel Muhammed'i anarak oğlunu kurtarmak üzere yola çıkar. Kazan, düşman askerlerine yenilmek üzere iken onun peşinden giden karısı Burla Hatun ve diğer Oğuz beylerinin yardımı ile baba ve oğul, kâfirlerin elinden kurtularak geri dönerler. Destanda adı geçen herkes, öz güvene sahip kişilerdir.

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı'na göre (Ergin,2017:123-135; Gökyay, 2000:75-82) Deli Dumrul bir köprü yaptırır. Köprüden geçenden 33 akçe, geçmeyenden ise döve döve kırk akçe alır. Bir gün, köprüsünün yanında halkın ağladığını görür. Durumun ne olduğunu sorduğunda, güzel bir yiğidin Azrail tarafından öldürüldüğünü öğrenir. Azrail'e meydan okur ve Azrail tarafından sıkıştırılır. Bulacağı bir cana karşı, canı bağışlanacaktır. Annesine ve babasına gider fakat onlar, can vermezler. En son eşine gider; eşi, canını onun için seve seve vereceğini söyler. Bu, Tanrı'nın çok hoşuna gider; anne ve babanın canını aldirarak eşlerin her ikisine de 140 yıl daha ömür verir. Deli Dumrul, fazlasıyla öz güvene sahiptir. Bunun neticesinde Azrail'e kafa tutar.

Kazılık Kocaoğlu Yigenek Destanı'na göre (Ergin, 2017:159-167; Gökyay, 2000:98-104), Kazılık Koca adlı bir Oğuz beyi, Direk

Tekür adlı bir kafir ile vuruşurken ona esir olur ve bir kalede, 16 yıl esir olarak tutulur. O, esir olmadan önce karısı hamiledir ve kadın, bir erkek çocuğu doğurur. Babasının esir olduğunu, bu çocuktan gizlerler. 16 yıl sonra bu erkek çocuğu, birisiyle ağız dalaşı yaparken onun söylemesiyle babasının esir olduğunu öğrenir. Bayındır Han'a giderek babasını kurtarmak üzere ondan yardım ister. Bayındır Han, yanına güçlü Oğuz beylerinden vererek Yigenek'i kaleye gönderir. Yigenek, vuruşarak tekürü yener ve babasını kurtarır. Onun öz güveni neticesinde, babası özgürlüğünü elde eder.

Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Destan'da (Ergin,2017: 169-182; Gökyay, 2000:105-114) Oğuzlar, düşmandan kaçarken bir çocuk kaybolur. Çocuk, bir aslan tarafından büyütülür. Çok güçlü, kuvvetli olan bu çocuğun ismi Basat'tır. Basat'ın babası, peri kızı tarafından doğrulan Tepegöz'ü evlat edinir fakat Tepegöz, bir insan gibi hareket etmemektedir. Oğuzlara türlü zorluklar çıkarır. Onun yaşattıkları yüzünden çok zor durumda kalan Oğuzlar, Basat'ın Tepegöz'ü öldürmesiyle rahat bir nefes alırlar. Basat, öz güveni fazlasıyla olan bir kişiliktir. Bunun neticesinde de Tepegöz'ü, o alt eder.

Begil Oğlu Emren Destanı'na göre (Ergin,2017:183-196; Gökyay, 2000:115-124) Oğuz'a, Gürcistan'dan haraç gelir. Bu haraç; bir at, bir kılıç ve bir çomaktır ve Begil adlı yiğide verilirler. Bu yiğit, bunlarla sınırı koruyacak, karakolluk yapacaktır. Ancak Bayındır Han'ın verdiği bir yemekte Kazan Bey ile bozuşan Begil, Oğuz'a başkaldırmaya karar verir. Daha sonra kafasının dağılması için eşi tarafından ava gönderilir. Burada düşerek kemiğini kırar. Onun bu kötü durumunu haber alan düşman, ona saldırmaya karar verir. Babasının bu durumunu

bilen oğlu Emren, düşman üzerine gider. Çok zor durumda kalan Emren, Tanrı'dan yardım diler. Kendisine, kırk er kadar kuvvet verilir. Böylece düşmanı dağıtır, babasıyla birlikte Bayındır Han'ın huzuruna çıkar. Kendisine, Bayındır Han tarafından çeşitli hediyeler verilir. Böylece öz güvenli davranmasının karşılığını almış olur.

Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı'nda (Ergin,2017:197-211; Gökyay, 2000:125-133) Egrek isimli bir Oğuz beyi, kâfirler tarafından esir edilir. Egrek'in, henüz beşikte olan bir kardeşi vardır. Bu kardeşe, ağabeyinin esir olduğu söylenmez. Kavga eden çocukları ayırmaya çalışan Segrek, onların söylemesi ile ağabeyinin durumunu öğrenir. Segrek'in öz güveni fazladır. Bu nedenle, onu kurtarmak üzere yola çıkar. Ağabey ile birlikte hareket ederek düşmanı yener. Kardeşler, babalarının memleketine geri dönerek evlenirler.

Salur Kazan'ın Esir Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Destan'da (Ergin,2017:213-228; Gökyay, 2000:134-144) Salur Kazan ava gider ve orada uykuya dalar. O uyurken düşman saldırır ve Kazan'ı esir eder. Bir kuyuda hapis olan Kazan, Tekür'ün karısı tarafından ziyaret edilir. Kazan, kadına yerin altında kadının ölen kızına bindiğini ve ölüleri için bıraktıkları yemekleri alarak yediğini söyler. Buna dayanamayan kadın, onun kuyudan çıkarılmasını sağlar. Öte yandan babasının esir olduğunu öğrenen oğlu Uruz, amcasını çağırarak ona akıl danışır, diğer beylere de haber salınır ve hepsi, Kazan'ı kurtarmak üzere yola çıkar, kurtararak geri dönerler. Uruz'un öz güveni ve Oğuz beylerinin yardımıyla başarı elde edilir.

Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürdüğü Boy (Ekici, 2019:200-204) başlıklı destana göre Kazan, beyleri ile beraber dağlara

ava gider. Burada üzerlerine düşmanın geldiğini işitir. Düşmanı yendikten sonra, tek başına avda kalmaya karar vererek askerlerini geri gönderir. Askerler arasında olan Lala Kılbaş, Kazan'ı arkasından gizlice takip eder. Kazan, bir süre sonra yedi başlı bir ejderha ile karşılaşır ve yanında gelen Lala Kılbaş'ı fark eder. Kazan ona, ne yapıp yapmaması gerektiğini sorar. Lala Kılbaş, ejderhanın üzerine gitmemesini söylediği takdirde, Kazan'ın öfkelenerek kendisine gazap edeceğinden korktuğu için onunla savaşmasını tavsiye eder. Kazan, uğraşları neticesinde ejderhayı alt etmeyi başarır ve ejderhanın derisini israf ettirmeden kendisine, okuna, kılıcına giysi yaptırır. Bunları giyerek Bayındır Padişah'ın karşısına çıkar. Hemen her destanda olduğu gibi bu destanda da Kazan, öz güveni, cesareti ve yiğitliği ile adından söz ettirir. Tek başına koca ejderhayı yenmeyi başarır.

13. Boylama (Azmun, 2019:84-85) başlıklı destana göre Bayındır padişahının vekili Gazan, beyleri ile birlikte dağlara ava gitmiş iken bir ulak, on bin düşmanın üstlerine geldiği haberini getirir. Gazan Bey umursamaz. Düşman sayısı yirmi bin, otuz bin şeklinde artar. Ancak Gazan Bey, düşman sayısı yüz bini buluncaya kadar yerinden kımıldamaz. En nihayetinde yüz bin sayısını duyunca yerinden kalkar, abdest alır, namaz kılar. Muhammed'e ve Allah'a bağlılığını bildirir, Allah'tan yardım ister. Gaza yapmak üzere hazırlıklara başlar. Oğuz beyleri ile beraber, yüz bin kâfire karşı gelir ve yedi gün yedi gece savaşır. Sonunda kâfirlere, diz çöktürür. Gazan bey, öz güvene fazlasıyla sahip bir kişidir. Bu nedenle düşman sayısı yüz bini buluncaya kadar oralı olmaz, zahmete girmeye değer bulmaz.

Saltuk-name’de (Ata Yıldız, 2015:466-468) asıl adı Şerif Hızır olan Sarı Saltuk birçok kahramanlık örneği gösterir. Kâfirlerle sürekli bir savaş halindedir. Zaten babası, o henüz üç yaşındayken kâfirler tarafından öldürülür. Kısa süre sonra, annesi de ölür. Rüyasında, Battal Gazi’yi görür. Onun işaret ettiği yerde, Battal Gazi’nin atını ve silahlarını bulur. Bunlarla kâfirler üzerine yürür, çeşitli mücadeleler verir. İslam dinini yüceltmeye çalışır, şöhreti artar. Birçok Hristiyan, onun sayesinde Müslümanlığı kabul eder. Çeşitli olağanüstü özelliklere sahip olduğu da düşünülür. Örneğin Kaf Dağı’na gider, gelir, devlerle çarpışır. Hayatı boyunca Allah rızası için savaşlar yapar. İslam dinini geniş coğrafyalara yayar. Sonunda bir fedainin hançeri ile şehit olur. Sarı Saltuk, öz güveni zirvede bir insandır. Bu sayede babasının intikamını alır, pek çok başarılı mücadeleler yapar.

2.1.15. Pişmanlık

Pişmanlık, çok güzel bir değerdir. İnsanoğlu kusursuz bir varlık değildir çünkü. Bazı kusurları, yanlış ve eksiklerinin olması çok normaldir. Önemli olan, eksilerinden ders almayı başarıp onları artıya çevirmeye çalışmasıdır.

Pişman ve pişmanlık sözlükte, “*Pişman: Yaptığı bir şeyden ötürü üzülen, nadim.*” “*Pişmanlık: Pişman olma hali.*” (Doğan, 1982:817) olarak tanımlanır.

Pişmanlık değeri destanlarda, aşağıdaki örneklerde verilmiştir:

Altay Türkleri’nin Yaratılış Efsanesi 1’e göre (Sakaoğlu; Duymaz, 2020:160-164) evvelce sadece su vardır. Tanrı Kuday ile bir kişi, kara kaz şeklinde su üzerinde uçarken bu kişi, kendisinin tanrıdan

büyük olduğunu sanır ve suya dalar. Boğulacak gibi olur, Tanrı onu kurtarır. Tanrı, kişinin suyun dibine girip toprak çıkarmasını ister. Bu toprakla yeryüzünü yaratır. Kişi, ikinci defa suyun altına dalarken kendisi de toprak alır ve toprağı, ağzında saklar. Tanrı, bunu anlar çünkü toprak, kişinin ağzında büyür. Tanrı ona, tükürmesini söyler. Böylece dağlar oluşur. Tanrı, kişiye onun günahlı olduğunu söyler. Fenalık düşündüğü için bu kişiye, Erlik ismini koyar ve günahkâr olanların onun halkı olmasını söyler. Erlik, insanlara yasak meyveyi yedirtir. Tanrı, bu işte parmağı olan herkese cezalandırır. İnsanlar, şeytana uydukları için pişman olur ve tanrıya yalvarırlar. Tanrı ise insanları yönlendirmesi için Maytere'yi ve başka farklı insanları gönderir ve onları görevlendirir. Neticede herkes, görevini tamamlar. Destana göre Tanrı'ya karşı gelen Erlik ve yasak meyveyi yiyen insanlar, pişmanlık duyarlar.

Uygurların Türeyişi ve Göçleri ile İlgili Çin Kaynaklarında Yer Alan Efsane'ye göre (Sakaoğlu; Duymaz, 2020:208-209) Uygur hanı, Çinli bir prenses ile evlenmek ister ve evlenir. Aslında amacı, halkını barışa ve rahata kavuşturmadır fakat Çinliler kendi aralarında konuşarak Uygurlara güç kazandırdığını düşündükleri İyi Talih Dağı'nın taşlarını memleketlerine götürmek isterler. Böylece Uygurları yeneceklerini düşünürler. Uygur hanı, tekliflerine itiraz etmez ve taşları verir. Taşlar çok büyük olduğu için onları taşımak mümkün değildir. Bu nedenle taşlar, ateş ve asit yardımıyla küçük parçalara ayrılarak Çin'e taşınır. Taşların gitmesinden sonra hayvanlar, tuhaf tuhaf bağırmaya başlar. Uygur hanı, on beş gün içerisinde ölür, halkın başına türlü felaketler gelir. En sonunda çaresiz kalan Uygurlar, başka bir yere göç etmek zorunda kalırlar. Dolayısıyla ciddi bir pişmanlık hali söz konusudur.

2.1.16. Sorumluluk Sahibi Olmak

Sorumluluk sahibi olmak değeri, her insanda bulunması gereken değerlerdendir. Aksi takdirde hiç kimse, üstüne düşen görevi yerine getirmediği için toplumda işler yürümez, aksaklık ve kargaşa olur. Toplum ise sorumluluk duygusuna sahip fertleri sayesinde kalkınır ve geleceğe yönelir.

“Sorumluluk: Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, mesuliyet.” (Yurtbaşı, 2013:626) şeklinde tanımlanan bu değer, kişiyi kendisinden mesul tutmaktadır. Yaptıkları ve yapmak durumunda olup da yapmadıkları sonucunda ortaya çıkan sonuçların hesabını vermek noktasında kişiyi zorlar. Destanlarda kahramanlar, sorumluluk sahibi kişilerdir. Sorumluluklarını yerine getirmek için ellerinden geleni yapmaya çalışırlar. Bu değer destanlarımızda, aşağıdaki örneklerde işlenmiştir:

Salur Kazan’ın Evinin Yağmalandığı Destan’da (Ergin, 2017:37-59; Gökyay, 2000:16-30) Kazan Bey, üç yüz yiğit ile birlikte oğlu Uruz’u yurdunun üstüne bekçi bırakarak ava gider. O, avda iken kötü niyetli Şökli Melik, Kazan’ın yurduna girer ve yurdu yağmalar. Kazan’ın annesi, karısı, oğlu ve pek çok kişiyi esir alır. Kazan’ın koyun sürüsü üzerine de altı yüz kâfir gelir fakat Karaçuk Çoban’ın üstün gayreti ile sürüyü almadan giderler. Kötü haberi alan Kazan Bey, Şökli Melik’in yurduna doğru yola çıkar. Çoban da onun peşine düşer. Daha sonra Oğuz beylerinin de onlara yardıma gelmesiyle birlikte, kâfir ile savaşılır ve mallarını geri alırlar. Kazan Bey’in çobanı, sürüye karşı sorumluluklarını

yerine getirir ve onları düşmana vermez. Kazan Bey de ailesine karşı sorumluluklarını yerine getirerek onları, düşman eline bırakmaz.

Kazılık Kocaoğlu Yigenek Destanı'na göre (Ergin, 2017:159-167; Gökyay, 2000:98-104), Kazılık Koca adlı bir Oğuz beyi, Direk Tekür adlı bir kâfir ile vuruşurken ona esir olur ve bir kalede, 16 yıl esir olarak tutulur. O, esir olmadan önce karısı hamiledir ve kadın, bir erkek çocuğu doğurur. Babasının esir olduğunu, bu çocuktan gizlerler. 16 yıl sonra bu erkek çocuğu, birisiyle ağız dalaşı yaparken onun söylemesiyle babasının esir olduğunu öğrenir. Babasına karşı sorumluluk duyan Yigenek, Bayındır Han'a gider ve babasını kurtarmak üzere ondan yardım ister. Bayındır Han, yanına güçlü Oğuz beylerinden vererek Yigenek'i kaleye gönderir. Yigenek, vuruşarak tekürü yener ve babasını kurtarır. Böylece onu, bağımsızlığına kavuşturur. Tanrı'ya şükür ederler. Dedem Korkut gelerek destan söyler.

Salur Kazan'ın Esir Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Destan'da (Ergin,2017:213-228; Gökyay, 2000:134-144) Salur Kazan ava gider ve orada uykuya dalar. O uyurken düşman saldırır ve Kazan'ı esir eder. Bir kuyuda hapis olan Kazan, tekürün karısı tarafından ziyaret edilir. Kazan, kadına yerin altında kadının ölen kızına bindiğini ve ölüleri için bıraktıkları yemekleri alarak yediğini söyler. Buna dayanamayan kadın, onun kuyudan çıkarılmasını sağlar. Öte yandan babasının esir olduğunu öğrenen oğlu Uruz, babasına karşı kendisini sorumlu hisseder. Bu nedenle amcasını çağırarak ona akıl danışır, diğer beylere de haber salınır ve hepsi, Kazan'ı kurtarmak üzere yola çıkar, kurtararak geri dönerler.

Battal-name’de (Ata Yıldız, 2015:447-464) Hz. Muhammed bir gün, ashabıyla oturur. O sırada vahiy gelir ve güzel konulardan konuşulması istenir. Mecliste bulunanlar da Rum vilayetinden bahseder. Bu sırada, Cebrail tarafından vahiy gelir ve Cafer adında bir yiğidin, Müslümanlar için hizmetlerde bulunacağı söylenir. Bunun üzerine Hz. Muhammed, ona ulaştırılmak üzere çeşitli emanetler bırakır. Bu yiğidin adı Battal Gazi olarak duyulur ve İslam için kâfirlerle sürekli olarak savaş yapar. Rüyasında sık sık, peygamber efendimizi görür ve onun yönlendirmeleri ile hareket eder. İslam’a, ciddi hizmetler ve savaşlar yapar, yanındakiler şehit olur. Olaylar, Malatya ve çevresinde geçer. Destanın sonunda ise Battal Gazi, kendisini uyarmak amacıyla kendisini seven bir kız tarafından atılan taşın, göğsüne çarpmasıyla şehit olur. O, öldükten sonra İslam âlemi yasa boğulur. Her yere haber gönderilir, onun ruhu için hatimler indirilir. Battal Gazi, vatana karşı sorumluluk duyguları ile hareket eder ve sorumluluklarını yerine getirmeye çalışır.

Köroğlu Destanı’nda (Ekici, 2004:106-138; Boratav, 2016: 36-39) Köroğlu’nun babası, hizmetinde olduğu beyin isteği üzerine ona bir tay getirir. Ancak bey, tayı yetersiz bulur ve Köroğlu’nun babasının gözlerine mil çektirerek onun kör olmasına sebep olur. Bu tay Köroğlu tarafından yetiştirilir ve tayı ile birlikte Köroğlu, düşkünlere yardım eder, adaleti sağlar. Babasının intikamını alma sorumluluğunu hakkıyla yerine getirir ve babasının intikamını alır.

2.1.17. Sözünde Durmak

Dürüst insan, yapabileceklerinin sözünü verir, yapamayacakları için kesinlikle söz vermez. Söz verdiğinde de yerine getirebilmek için elinden geleni yapmaya çalışır.

“Verdiği sözü yerine getirmek, verdiği sözden dönmek, verdiği sözü tutmak.” (TDK, 1998:2025) şeklinde tanımlanan bu değer, bünyesinde çok önemli kişilik özellikleri barındırır. Verdiği sözü yerine getiren ile getirmeyen insana, toplumun bakış açısı eşit değildir, olamaz da. Birisi, sözüne itibar edilen; diğeri, sözüne itibar edilmeyen insan tipidir.

Bu durum, destan kahramanları için de geçerlidir. Sözlerinde durmak adına, gerektiğinde canlarını tehlikeye atmaktan çekinmezler. Sözünde durmak değerinin işlendiği destan metinleri şunlardır:

Saltuk-name’de (Ata Yıldız, 2015:466-468) asıl adı Şerif Hızır olan Sarı Saltuk, birçok kahramanlık örneği gösterir. Kâfirlerle sürekli bir savaş halindedir. Zaten babası, o henüz üç yaşındayken kâfirler tarafından öldürülür. Kısa süre sonra, annesi de ölür. Rüyasında, Battal Gazi’yi görür. Onun işaret ettiği yerde, Battal Gazi’nin atını ve silahlarını bulur. Bunlarla kâfirler üzerine yürür, çeşitli mücadeleler verir. İslam dinini yüceltmeye çalışır, şöhreti artar. Birçok Hristiyan, onun sayesinde Müslümanlığı kabul eder. Saltuk Bey, Battal Gazi’nin atı ve silahlarını alırken amacı, gaza yapmaktır. Hayatı boyunca savaşmış böylece sözünde durmuş, amacını gerçekleştirmiş olur.

2.1.18. Tedbirli Olmak

Türkler, tarih sahnesinde var olduklarından beri varlık savaşı vermişlerdir. Toprak almak ve onu korumak kaygısıyla daima tedbirli davranmak, tedbirli yaşamak durumunda kalmışlardır.

Tedbir, tedbirli, tedbir almak kelimeleri sözlüklerde, “*Tedbir: İdare etme, çekip çevirme. Bir işin sonunu hesaplama. Bir işin yürütülmesi ile*

ilgili zorlukların çaresini önceden düşünme.”, “*Tedbirli: Tedbir almış olan, hazırlıklı hareket eden. İhtiyatlı.*” (Doğan, 1982:960), “*Tedbir almak: Bir şeyin olmasını ya da olmamasını anlamak için gerekeni yapmak.*” (Köklügiller, 2008:173) şeklinde tanımlanır.

Bu değerın işlendiği destan metinleri şunlardır:

Ergenekon Destanı’nda (Sakaoğlu; Duymaz, 2020:200-201) yenilgiye uğrayan Türk boyundan geriye kalan iki aile, düşmanlarından kaçarak dağlarla çevrili Ergenekon isimli bir yere saklanır. Böylece düşmanlardan korunmaya çalışırlar. Zamanla bu iki aile, büyüyerek buraya sığmaz bir hale gelir ve Ergenekon’dan çıkmaya karar verirler. Çıkış yolunu bulamadıkları için dağın demir olan bir kısmını eritmeye karar verirler. Ciddi bir çalışmayla odunlar ve kömürler çekerek dağın demir kısmını eriterek buradan çıkmayı başarırlar. Çıktıktan sonra da eski memleketlerine gider, düşmanlarını yener, tekrar orada yaşamaya başlarlar. Böylece tedbir gereği gizlendikleri yerden güçlenmiş bir şekilde ayrılmış olurlar.

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı’na göre (Ergin,2017:19-36; Gökyay, 2000:4-15) Bayındır Han bir gün, tepe gibi et yığdırap göl gibi kıımız sağdıarak ziyafet verir. Ziyafette, oğlu kızı olmayan kara çadıra oturtulur ve onlara kara koyun yahnisi ikram edilir. Bu durum, çocuğu olmayan Dirse Han’ın ağırına gider ve evine gelerek durumu eşine anlatır. Onun tavsiyesi ile ziyafet vererek gelenlerden dua ister, açları doyurur, çıplakları giydirir, borçluyu borcundan kurtarır. Nihayetinde bir oğlu olur. Oğlan, bir boğayı yenerek Boğaç adını alır. Babası ona taht ve beylik verir. Ancak tahta çıktıktan sonra babasının kırk yiğidini tanımayan delikanlı, kırk yiğidin babasını kışkırtması ile babası

tarafından yaralanır ve ölüme terk edilir. Delikanlı, annesi ve kırk ince belli kız tarafından bulunarak tedavi edilir. İyileşen delikanlı kaçırılan babasını kurtarmak üzere yola çıkar. Neticede babasını kurtarır. Dede Korkut gelerek dua eder. Destana göre evlat isteyen Dirse Han, tedbir olarak ziyafet verdirip dua ister, açları doyurur, çıplakları giydirir, borçluyu borcundan kurtarır. Zor durumda olan Boğaç için ise annesi bekleyip durmaz ve yola düşerek oğlunu bulur. Onu tedavi etmek için gerekenleri harfiyyen yerine getirir.

2.1.19. Vefa ve Sadakat

İnsanlar, kendilerine iyiliği dokunana karşı güzel duygular beslerler. İyilik yapana zarar gelmesini istemez, bunun için ellerinden geleni yaparlar.

Vefa ve sadakat değeri sözlükte, “*Vefa: Sözüünü yerine getirme, sözünde durma, borcunu ödeme. Sevgi, dostluk ve bağlılıkta sebat.*” (Doğan, 1982:1022), “*Sadakat: Samimi ve sürekli bağlılık, dostluk.*” (Doğan, 1982:848) şeklinde tanımlanır.

Bu durum destanlarda da benzer şekildedir. Kahramanlar canlarından da olsalar, iyiliğini gördüklerine sadık kalmaktan geri durmazlar.

Vefa ve sadakat değerine örnek destan metinleri şunlardır:

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı’na göre (Ergin,2017:123-135; Gökyay, 2000:75-82) Deli Dumrul, bir köprü yaptırır. Köprüden geçenden 33 akçe, geçmeyenden ise döve döve kırk akçe alır. Bir gün, köprüsünün yanında halkın ağladığını görür. Durumun ne olduğunu sorduğunda, güzel bir yiğidin Azrail tarafından öldürüldüğünü öğrenir.

Azrail'e meydan okur ve Azrail tarafından sıkıştırılır. Bulacağı bir cana karşı, canı bağışlanacaktır. Annesine ve babasına gider fakat onlar, can vermezler. En son eşine gider; eşi, canını onun için seve seve vereceğini söyler. Bu, Tanrı'nın çok hoşuna gider; anne ve babanın canını aldirarak eşlerin her ikisine de 140 yıl daha ömür verir. Eşler, birbirlerine karşı gösterdikleri vefa ve sadakatten dolayı böyle bir ödülle ödüllendirilirler.

İç Oğuz'a Dış Oğuz'un Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan'da (Ergin,2017:229-238; Gökyay, 2000:145-152) Kazan Han her yıl evini yağmalatır ancak bir yıl yağmalamaya dış Oğuz davet edilmez. Bu durum, dış Oğuz'un iç Oğuz'a düşman olmasına sebep olur. Daha sonra Bamsı Beyrek'i davet eden dış Oğuz'dan Aruz, Kuran-ı Kerim getirtir. Beyrek'in, onun üstüne yemin ederek Kazan'a düşman olmasını ister. Ancak Beyrek, ekmeğini çok yediği Kazan'a böyle bir kötülüğü kesinlikle yapmayacağını söyler. Buna çok öfkelenen Aruz, Beyrek'e saldırır ve onu ağır yaralar. Evine dönen Beyrek, Kazan'a haber göndererek durumunu bildirdikten sonra vefat eder. Kazan ise dayısı Aruz'u öldürerek Beyrek'in intikamını alır. Kahramanların her ikisi de birbirlerine karşı oldukça vefalıdır. Bu nedenle canına mal olsa da Beyrek, Kazan'a ihanet etmez. Aynı şekilde Kazan da, Beyrek'in intikamını alır.

Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürdüğü Boy (Ekici, 2019:200-204) başlıklı destana göre Kazan, beyleri ile beraber dağlara ava gider. Burada üzerlerine düşmanın geldiğini işitir. Düşmanı yendikten sonra, tek başına avda kalmaya karar vererek askerlerini geri gönderir. Askerler arasında olan Lala Kılbaş, Kazan'ı arkasından gizlice takip eder. Kazan, bir süre sonra yedi başlı bir ejderha ile karşılaşır ve

yanında gelen Lala Kılbaş'ı fark eder. Kazan ona, ne yapıp yapmaması gerektiğini sorar. Lala Kılbaş, ejderhanın üzerine gitmemesini söylediği takdirde, Kazan'ın öfkelenerek kendisine gazap edeceğinden korktuğu için onunla savaşmasını tavsiye eder. Kazan, uğraşları neticesinde ejderhayı alt etmeyi başarır. Destana göre Kazan, askerlerini göndererek tek başına kalmak istediği halde Lala Kılbaş, onu terk etmez ve ona göz kulak olmak için onu gizlice takip eder.

2.2. Toplumsal Değerler

2.2.1. Adalet

Adalet, bir toplumun en temel değerlerinden birisidir. Adaletin olmadığı toplumlarda anarşi, başıboşluk, kargaşa, kesintisiz şiddet olayları olur. Devlet eliyle sağlanamayan adalet, bireyler eliyle sağlanmaya çalışılır ki bu durum, toplumun huzur ve düzeninin bozulmasına, sonrasında ise toplumun parçalanmasına sebebiyet verir. Adaletin olmadığı toplumlar geleceğe adım atamazlar, iz bırakamazlar.

“Adalet: Hak ve hukuka uygun olma hali, hak ve hukuku yerine getiren devlet teşkilatı.” (Yurtbaşı, 2013: 14).

“Adalet: 1. Hak ve hukuku gözetme, doğruluk, türe. 2. Hukuk işlerini uygulayan ve yürüten devlet kuruluşları. 3. Adil yargı, kanunlara uygun olarak yapılan yargılama sonucu verilen hüküm. 4. Herkese yaraşanı veya hakkı olanı verme.” (Parlatır, 2011:41) şeklinde tanımlanan adalet, toplum düzeni açısından çok önemli bir değerdir. Bu nedenle de destanlarımızda, yoğun şekilde işlenir.

Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda (Ergin,2017:61-98; Gökyay, 2000:31-58) Han Bayındır, karayerin üstüne ak otağını

diker ve Oğuz beylerini, sohbete davet eder; beyler yerler içerler. Burada Pay Püre Bey, oğlu olması için Oğuz beyleri ile dua eder. Pay Piçen Bey de kızı olması için dua eder. Bir zaman sonra, bunların dilekleri kabul olur. Çocukları, beşik kertme birbirine verirler. Bamsı Beyrek, bir gün geyik avına çıkar. Burada, Banu Çiçek ile karşılaşır. Bir dizi yarıştan sonra birbirlerinin beşik kertmesi olduğunu anlarlar. Bamsı Beyrek, parmağındaki yüzüğü çıkararak Banu Çiçek'e takar. Daha sonra ailesini gönderir fakat kızın abisi, olmayacak isteklerde bulunur. Zor da olsa bu istekler yerine getirilir; kız, Beyrek'e verilir. Ancak düğün günü Beyrek, esir düşer. On altı yıllık esirliğin ardından, bağımsızlığına kavuşur. Sevdiğini geri alır. Sorumluların hepsi cezalandırılır. Böylece adalet, yerini bulmuş olur.

Kazılık Kocaoğlu Yigenek Destanı'na göre (Ergin, 2017:159-167; Gökyay, 2000:98-104), Kazılık Koca adlı bir Oğuz beyi, Direk Tekür adlı bir kâfir ile vuruşurken ona esir olur ve bir kalede, 16 yıl esir olarak tutulur. O, esir olmadan önce karısı hamiledir ve kadın, bir erkek çocuğu doğurur. Babasının esir olduğunu, bu çocuktan gizlerler. 16 yıl sonra bu erkek çocuğu, birisiyle ağız dalaşı yaparken onun söylemesiyle babasının esir olduğunu öğrenir. Bayındır Han'a giderek babasını kurtarmak üzere ondan yardım ister. Bayındır Han, yanına güçlü Oğuz beylerinden vererek Yigenek'i kaleye gönderir. Yigenek, vuruşarak Tekür'ü yener ve babasını kurtarır. Böylece adalet, yerini bulmuş olur.

Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı'nda (Ergin,2017:197-211; Gökyay, 2000:125-133) Egrek isimli bir Oğuz beyi, kâfirler tarafından esir edilir. Egrek'in, henüz beşikte olan bir kardeşi vardır. Bu kardeşe, ağabeyinin esir olduğu söylenmez. Kavga eden çocukları ayırmaya

çalışan Segrek, onların söylemesi ile ağabeyinin durumunu öğrenir ve onu kurtarmak üzere yola çıkar. Ağabey ile birlikte hareket ederek düşmanı yener, babalarının memleketine geri dönerek evlenirler. Böylece geç de olsa, adalet sağlanmış olur.

İç Oğuz'a Dış Oğuz'un Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan'da (Ergin,2017:229-238; Gökyay, 2000:145-152) Kazan Han, her yıl evini yağmalatır ancak bir yıl yağmalamaya dış Oğuz davet edilmez. Bu durum, dış Oğuz'un iç Oğuz'a düşman olmasına sebep olur. Daha sonra Bamsı Beyrek'i davet eden dış Oğuz'dan Aruz, Kuran-ı Kerim getirir. Beyrek'in, onun üstüne yemin ederek Kazan'a düşman olmasını ister. Ancak Beyrek, ekmeğini çok yediği Kazan'a böyle bir kötülüğü kesinlikle yapmayacağını söyler. Buna çok öfkelenen Aruz, Beyrek'e saldırır ve onu ağır yaralar. Evine dönen Beyrek, Kazan'a haber göndererek durumunu bildirdikten sonra vefat eder. Kazan ise dayısı Aruz'u öldürerek Beyrek'in intikamını alır. Böylece adalet yerini bulur.

Saltuk-name'de (Ata Yıldız, 2015:466-468) asıl adı Şerif Hızır olan Sarı Saltuk birçok kahramanlık örneği gösterir. Kâfirlerle sürekli bir savaş halindedir. Babası, o henüz üç yaşındayken kâfirler tarafından öldürülür. Kısa süre sonra, annesi de ölür. Rüyasında, Battal Gazi'yi görür. Onun işaret ettiği yerde, Battal Gazi'nin atını ve silahlarını bulur. Bunlarla kâfirler üzerine yürür, çeşitli mücadeleler verir. İslam dinini yüceltmeye çalışır. Babasının intikamını alarak adalet sağlar.

Köroğlu Destanı'nda (Ekici, 2004:106-138; Boratav, 2016: 36-39) Köroğlu'nun babası, hizmetinde olduğu beyin isteği üzerine ona bir tay getirir. Ancak bey, tayı yetersiz bulur ve Köroğlu'nun babasının gözlerine mil çektirerek onu kör eder. Bu tay Köroğlu tarafından

yetiştirilir ve tayı ile birlikte Köroğlu, beyden babasının intikamını alır. Düşkünlere yardım eder, adaleti sağlar. Dünyayı terk etmek zamanı gelince de kırklara karışır. Köroğlu hayatı boyunca adalet peşindedir. Babasına yapılanların intikamını alması, zor durumda olanların yardımına koşarak adalet dağıtması bunun göstergesidir.

2.2.2. Çocuklara Önem Vermek

Çocuklar, bir toplumun geleceğini oluşturur. Gelecek, çocuklarıdır çünkü geleceğin toplumunu ayakta tutacak olan onlardır. İçinde yaşanılan zaman dilimindeki toplumun varisleri, geleceğin teminatıdır. Bu nedenle çocuk faktörü çok önemlidir ve destanlarda sıklıkla işlenir. Çocuğu olmayanların, Tanrı katında kıymetleri olmadığı düşünülerek bu kişilere toplum içerisinde de itibar gösterilmez. Çocuğu olmayanlar ise çocuk edinmek için ellerinden geleni yaparlar.

Bu değer destanlarda, aşağıdaki örneklerde işlenmiştir:

Uygurların Türeyiş Destanı (Ata Yıldız, 2015:429-431) başlıklı destana göre Uygurlar, iki ağaç arasında gökten inen bir ışık görürler. Daha sonra ışığın yanında, dağlar büyümeye başlar. Bir gün de aynı yerde beş ayrı çadır görürler. Her bir çadırdaki, birer çocuk oturmaktadır. Bu çocukları alan Uygurlar, her birini sütanneye verir ve onlara, büyük bir saygıyla yaklaşır. Çocuklar büyüdükten sonra da, bu çocuklardan fiziki yapısı, sabrı, iradesi ve ileri görüşlülüğü ile diğerlerinden farklı olanını başlarına Hakan yaparlar. Hakanın adı, Böğü Tigin'dir. Bu hakan bir gün penceresinin önünde bir kız bulur, onunla konuşur. Kız ona, doğudan batıya kadar bütün dünyanın bayrağının altına gireceğini; bu nedenle çalışmasını ve dostlarının değerini iyi bilmesini söyler. Böğü Han, toprak elde etmek için komutanlarının yardımıyla savaşmaya

başlar. Topraklarını çok fazla büyütür. Aldığı ganimetleri yanında bulunan beylere paylaşır. Mutlu bir hayat yaşar.

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nda (Ergin,2017:19-36; Gökyay, 2000:4-15) Bayındır Han bir gün, tepe gibi et yığdırıp göl gibi kıımız sağdırarak ziyafet verir. Ziyafette, oğlu kızı olmayan kara çadıra oturtulur ve onlara, kara koyun yahnisi ikram edilir. Dirse Han'ın da çocuğu yoktur. Bu nedenle o da kara çadıra oturtulur ve kendisine kara koyun yahnisi ikram edilir. Bu durum Dirse Han'ın ağırına gider ve evine gelerek durumu eşine anlatır. Onun tavsiyesi ile ziyafet vererek gelenlerden dua ister, açları doyurur, çıplakları giydirir, borçluyu borcundan kurtarır. Nihayetinde bir oğlu olur. Oğlan, bir boğayı yenerek Boğaç adını alır. Babası ona taht ve beylik verir. Dede Korkut hikâyelerinden anladığımız üzere eski Türklerde çocuk, özellikle de erkek evlat çok önemlidir. Çünkü erkek çocuk, babasının yerine yetişendir. Dolayısıyla kendisinden sonra beyliğini devam ettirmek isteyen her bey, erkek evlat isteğinde bulunur.

Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Esir Olduğu Destan (Ergin,2017:99-121; Gökyay:2000:59-74) başlıklı destana göre Kazan Bey, bir davet verir. Davet esnasında, Oğuz beylerinin içerisinde üzüdür. Oğlu Uruz'un yiğit olmadığını, baş kesip kan dökmediğini söyler, dert yanar. Uruz, itiraz eder ve babası ile birlikte ava çıkarlar. Fakat avda, düşman saldırısına uğrarlar ve Uruz, mücadele ederken esir düşer. Babası, onu kurtarmak üzere yola çıkar. Kazan, düşman askerlerine yenilmek üzere iken onun peşinden giden karısı Burla Hatun ve diğer Oğuz beylerinin yardımı ile baba ve oğul, kâfirlerin elinden kurtularak

geri dönerler. Destana göre anne ve babanın tüm çabası, çocuklarını kurtarmak içindir.

Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'na göre (Ergin,2017:61-98; Gökyay, 2000:31-58) Han Bayındır, karayerin üstüne ak otağını diker ve Oğuz beylerini, sohbeta davet eder; beyler yerler içerler. Burada Pay Püre Bey, oğlu olması için Oğuz beyleri ile dua eder. Pay Piçen Bey de kızı olması için dua eder. Bir zaman sonra, bunların dilekleri kabul olur. Çocukları, beşik kertme birbirine verirler. Çocuğu olmayan beylerin, çocuk edinmek için ziyafetler esnasında dua istemelerine, bu destanda da rastlanır.

2.2.3. Dayanışma

Birlikten, kuvvet doğar. Dayanışma içerisinde olan insanlar, sorunların üstesinden daha kolay gelirler, hayatları daha kolaylaşır. Bu nedenle dayanışma, hayatı daha yaşanabilir hale getiren bir değerdir.

Sözlükte dayanışma, *“Bir topluluğu oluşturanların duygu, düşünce ve ortak çıkarlarda birbirlerine karşılıklı bağlanması.”* (Yurtbaşı, 2013:190) olarak tanımlanır.

Dayanışma değeri destanlarımızda, özellikle savaş esnasında mücadele eden kahramanların birbirlerine destek olmaları şeklinde karşımıza çıkar. Bu değere yer verilen destanlarımız ise şunlardır:

Ergenekon Destanı'nda (Sakaoğlu; Duymaz, 2020:200-201) yenilgiye uğrayan Türk boyundan geriye kalan iki aile, düşmanlarından kaçarak dağlarla çevrili Ergenekon isimli bir yere saklanır. Böylece düşmanlardan korunmaya çalışırlar. Zamanla bu iki aile, büyüyerek buraya sığmaz bir hale gelir ve Ergenekon'dan çıkmaya karar verirler.

Çıkış yolunu bulamadıkları için dağın demir olan bir kısmını eritmeye karar verirler. Ciddi bir çalışmayla odunlar ve kömürler çekerek dağın demir kısmını eriterek buradan çıkmayı başarırlar. Çıktıktan sonra da eski memleketlerine gider, düşmanlarını yener, tekrar orada yaşamaya başlarlar. Bu olumlu sonucu, birbirleri ile dayanışma içerisinde elde etmişlerdir.

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Destan'da (Ergin, 2017:37-59; Gökyay, 2000:16-30) Kazan Bey, oğlu Uruz'u yurdunun üstüne bekçi bırakarak üç yüz yiğit ile birlikte ava gider. O, avda iken kötü niyetli Şökli Melik, Kazan'ın yurduna girer ve yurdu yağmalar. Kazan'ın annesi, karısı, oğlu ve pek çok kişiyi esir alır. Kazan'ın karısı, kırk ince belli kız ile birlikte bir yere hapsedilir. Bu kızlar, Burla Hatun'un kimliğini açık etmemek için Kazan'ın karısının kim olduğu sorulduğunda, hep birlikte kendileri olduğunu söyleyerek Burla Hatun ile dayanışma içerisinde olurlar. Kazan'ın koyun sürüsü üzerine de altı yüz kâfir gelir fakat Karaçuk Çoban'ın üstün gayreti ile sürüyü alamadan giderler. Kötü haberi alan Kazan Bey, Şökli Melik'in yurduna doğru yola çıkar. Çoban da onun peşine düşer. Daha sonra Oğuz beylerinin de onlara yardıma gelmesiyle birlikte, kâfir ile savaşılır ve malları geri alırlar. Bu dayanışma neticesinde, başarı elde edilir.

Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Esir Olduğu Destan'da (Ergin,2017:99-121; Gökyay:2000:59-74) Kazan Bey, bir davet verir. Davet esnasında, Oğuz beylerinin içerisinde üzülür. Oğlu Uruz'un yiğit olmadığını, baş kesip kan dökmediğini söyler, dert yanar. Uruz, itiraz eder ve babası ile birlikte ava çıkarlar. Fakat avda, düşman saldırısına uğrarlar ve Uruz esir düşer. Babası, onu kurtarmak üzere yola çıkar.

Kazan, düşman askerlerine yenilmek üzere iken onun peşinden giden karısı Burla Hatun ve diğer Oğuz beylerinin yardımı ve güç birliği ile baba-oğul, kâfirlerin elinden kurtularak geri dönerler.

Kazılık Kocaoğlu Yigenek Destanı'na göre (Ergin, 2017:159-167; Gökyay, 2000:98-104), Kazılık Koca adlı bir Oğuz beyi, Direk Tekür adlı bir kâfir ile vuruşurken ona esir olur ve bir kalede, 16 yıl esir olarak tutulur. O, esir olmadan önce karısı hamiledir ve kadın, bir erkek çocuğu doğurur. Babasının esir olduğunu, bu çocuktan gizlerler. 16 yıl sonra bu erkek çocuğu, birisiyle ağız dalaşı yaparken onun söylemesiyle babasının esir olduğunu öğrenir. Bayındır Han'a giderek babasını kurtarmak üzere ondan yardım ister. Bayındır Han, yanına güçlü Oğuz beylerinden vererek Yigenek'i kaleye gönderir. Yigenek, Oğuz beyleri ile dayanışma içerisinde, vuruşarak tekürü yener ve babasını kurtarır. Tanrı'ya şükür ederler. Dedem Korkut gelerek destan söyler.

Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı'nda (Ergin,2017:197-211; Gökyay, 2000:125-133) Egrek isimli bir Oğuz beyi, kâfirler tarafından esir edilir. Egrek'in, henüz beşikte olan bir kardeşi vardır. Bu kardeşe, ağabeyinin esir olduğu söylenmez. Kavga eden çocukları ayırmaya çalışan Segrek, onların söylemesi ile ağabeyinin durumunu öğrenir ve onu kurtarmak üzere yola çıkar. Ağabey ile birlikte hareket ederek dayanışma içerisinde düşmanı yener, babalarının memleketine geri dönerek evlenirler.

Salur Kazan'ın Esir Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Destan'a göre (Ergin,2017:213-228; Gökyay, 2000:134-144) Salur Kazan ava gider ve orada uykuya dalar. O uyurken düşman saldırır ve Kazan'ı esir eder. Bir kuyuda hapis olan Kazan, tekürün karısı tarafından ziyaret edilir. Kazan,

kadına yerin altında kadının ölen kızına bindiğini ve ölüleri için bıraktıkları yemekleri alarak yediğini söyler. Buna dayanamayan kadın, onun kuyudan çıkarılmasını sağlar. Öte yandan babasının esir olduğunu öğrenen oğlu Uruz, amcasını çağırarak ona akıl danışır, diğer beylere de haber salınır ve hepsi, Kazan'ı kurtarmak üzere yola çıkar, kurtararak geri dönerler. Dayanışma neticesinde, başarı elde ederler.

13. Boylama (Azmun, 2019:84-85) başlıklı destana göre Bayındır padişahının vekili Gazan, beyleri ile birlikte dağlara ava gitmiş iker iken bir ulak, on bin düşmanın üstlerine geldiği haberini getirir. Gazan Bey umursamaz. Düşman sayısı yirmi bin, otuz bin şeklinde artar. Ancak Gazan Bey, düşman sayısı yüz bini buluncaya kadar yerinden kımlıdamaz. En nihayetinde yüz bin sayısını duyunca yerinden kalkar, abdest alır, namaz kılar. Muhammed'e ve Allah'a bağlılığını bildirir, Allah'tan yardım ister. Gaza yapmak üzere hazırlıklara başlar. Oğuz beyleri ile beraber, yüz bin kâfire karşı gelir ve yedi gün yedi gece savaşır. Sonunda kâfirlere, diz çöktürür. Gazan Bey, diğer Oğuz beyleri ile dayanışma halinde yüz bin kâfiri yenmeyi başarır.

Danişmend-name'de (Demir, 1999:20-40) Battal Gazi'nin torunlarından Melik Ahmet Danişment, halifeden izin alarak Malatya beylerinin başına geçer. Onlarla birlikte, onlardan destek alarak Anadolu'da fetihlere başlar. Sivas'ı mamur hale getirir. Çeşitli şehitler verirler. Sivas'tan Karadeniz'e kadar bölgeyi fetheder. Birçok Hristiyan'ın, Müslümanlaşmasına vesile olur. Anadolu'nun İslamlaşmasına büyük katkı sağlar. Başka ülkelere doğru sefere çıkar fakat yolda, pusuya düşürülerek şehit edilir. Danişmend Gazi,

kahramanlıklar yaparken Malatya beyleri ile dayanışma halindedir. Onların yardımıyla başarılar elde eder.

2.2.4. Dostluk ve Arkadaşlık

Dostluk ve arkadaşlık, en az iki birey arasında meydana gelir. Bu değerler, ortak sevgi ve muhabbeti, duygu yoğunluğunu oluşturur. Dostluk ve arkadaşlığın olmadığı ortamlar, toplumlar kişiyi güvensiz hissettirir. Çünkü dost ve arkadaşın olması demek, sırtını dayayacağı bir gücün olması demektir. Bu nedenle dostluk ve arkadaşlık bağları olmayan veya zayıf olan insanlar, toplumda genellikle yalnız ve savunmasızdır. Yalnız olan toplumlar dahi, dünya sahnesinde varlıklarını uzun süre devam ettiremeyecekleri için bu iki değer, hem bireyler, hem de toplumlar arasında yerleştirilmeli ve yaşatılmalıdır.

Sözlüklerde, “*Ahbab; Dost.*” (Yeğin vd., 1995:29). “*Dost: 1. Sevilen kimse, yakın arkadaş, muhib, yar; Dostluk: Dost olma durumu, muhabbet.*” (Parlatır, 2011:360) şeklinde tanımlanan bu değer destanlarımızda, aşağıdaki destan metinlerinde işlenmektedir:

Uygurların Türeyiş Destanı’nda (Ata Yıldız, 2015:429-431) Uygurlar, iki ağaç arasında gökten inen bir ışık görürler. Daha sonra ışığın yanında, dağlar büyümeye başlar. Bir gün de aynı yerde beş ayrı çadır görürler. Her bir çadırda, birer çocuk oturmaktadır. Bu çocukları alan Uygurlar, her birini sütanneye verir. Çocuklar büyüdükten sonra da bu çocuklardan fiziki yapısı, sabrı, iradesi ve ileri görüşlülüğü ile diğerlerinden farklı olanını başlarına Hakan yaparlar. Hakanın adı, Böğü Tigin’dir. Bu hakan bir gün penceresinin önünde bir kız bulur, onunla konuşur. Kız ona, doğudan batıya kadar bütün dünyanın bayrağının altına gireceğini; bu nedenle çalışmasını ve dostlarının değerini iyi

bilmesini söyler. Böğü Han, toprak elde etmek için komutanlarının yardımıyla savaşmaya başlar. Topraklarını çok fazla büyütür. Aldığı ganimetleri yanında bulunan beylere paylaştırır. Mutlu bir hayat yaşar. Destanda, dostların önemi vurgulanır ve han, onların yardımları ile başarıya ulaşır.

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nda (Ergin,2017:19-36; Gökyay, 2000:4-15) bir gün Bayındır Han, tepe gibi et yığıdırıp göl gibi kırmızı sağdırarak ziyafet verir. Ziyafette, oğlu kızı olmayan kara çadıra oturtulup onlara kara koyun yahnisi ikram edilir. Bu durum, çocuğu olmayan Dirse Han'ın ağırına gider ve evine gelerek durumu eşine anlatır. Onun tavsiyesi ile ziyafet vererek gelenlerden dua ister, açları doyurur, çıplakları giydirir, borçluyu borcundan kurtarır. Nihayetinde bir oğlu olur. Oğlan, bir boğayı yenerek Boğaç adını alır. Babası ona taht ve beylik verir. Ancak tahta çıktıktan sonra babasının kırk yiğidini tanımayan delikanlı, kırk yiğidin babasını kışkırtması ile babası tarafından yaralanır ve ölüme terk edilir. Delikanlı, annesi ve kırk ince belli kız tarafından bulunarak tedavi edilir. İyileşen delikanlı kaçırılan babasını kurtarmak üzere yola çıkar. Destandaki kırk ince belli kız, Boğaç'ın annesinin dostlarıdır. Ayrıca babasının yanındaki kırk yiğit de düşmanlık yapmadan önce Dirse Han'ın dostlarıdır.

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Destan'a göre (Ergin, 2017:37-59; Gökyay, 2000:16-30) Kazan Bey, üç yüz yiğit ile birlikte oğlu Uruz'u yurdunun üstüne bekçi bırakarak ava gider. O, avda iken kötü niyetli Şökli Melik, Kazan'ın yurduna girer ve yurdu yağmalar. Kazan'ın annesi, karısı, oğlu ve pek çok kişiyi esir alır. Kazan'ın koyun sürüsü üzerine de altı yüz kâfir gelir fakat Karaçuk Çoban'ın üstün

gayreti ile sürüyü alamadan giderler. Kötü haberi alan Kazan Bey, Şöklı Melik'in yurduna doğru yola çıkar. Çoban da onun peşine düşer. Daha sonra Oğuz beylerinin de onlara yardıma gelmesiyle birlikte kâfir ile savaşır ve mallarını geri alırlar. Oğuz beyleri, çoban ve Burla Hatunu'n yanındaki kırk ince belli kız, dostluk ve arkadaşlığı temsil ederler.

Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda (Ergin,2017:61-98; Gökyay, 2000:31-58) Han Bayındır, karayerin üstüne ak otağını diker ve Oğuz beylerini, sohbete davet eder; beyler yerler içerler, güzelce ağırlanırlar. Burada Pay Püre Bey, oğlu olması için Oğuz beyleri ile dua eder. Pay Piçen Bey de kızı olması için dua eder. Dualar kabul olur ve gençler, beşik kertmesi yapılırlar. Onlar büyüdükten sonra düğün kurulur. Düğün esnasında kaçırılan Bamsı Beyrek, dostları ile birlikte hapsedilir. Yıllar sonra hapsedildiği yerden kaçmayı başaran Bamsı Beyrek, dostlarını da kurtarıp evlendirmeden kendisi de evlenmez.

Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Esir Olduğu Destan'da (Ergin,2017:99-121; Gökyay:2000:59-74) Kazan Bey, davet verir. Davet esnasında, Oğuz beylerinin içerisinde üzüdür. Oğlu Uruz'un yiğit olmadığını, baş kesip kan dökmediğini söyler, dert yanar. Uruz, itiraz eder ve babası ile birlikte ava çıkarlar. Fakat avda, düşman saldırısına uğrarlar ve Uruz esir düşer. Babası, onu kurtarmak üzere yola çıkar. Uruz, babasına kendisini bırakarak dönmesini söyler. Kazan, düşman askerlerine yenilmek üzere iken onun peşinden giden karısı Burla Hatun ve diğer Oğuz beylerinin yardımı ile baba ve oğul, kâfirlerin elinden kurtularak geri dönerler. Yardıma gidenler, dostluk ve arkadaşlığın sembolü kişilerdir.

2.2.5. Emanet ve Hediyeye Sahip Çıkmak

“*Emanet: Eminlik. İstikamet üzere bulunmak. Birisine, koruması için teslim edilen şey.*” (Yeğin vd., 1995:222). Hediye, “*Parasız verilen, bağışlanan şey. Armağan.*” (Yeğin vd., 1995:349) şeklinde tanımlanan bu değer, teslim edilen bilgi veya maddenin, korunması gerektiğini ifade eder. Çünkü korunacağı düşünülüğünden verilmiştir.

Hediyeleşmek, güzel davranışlardandır. Alanı da vereni de mutlu eder. Emanet ise verilen tarafından aynıyla teslim edilmeyi gerektirir. Teslim edilen kişi zaten güvenilir kabul edilir ki emanetçi tayin edilmiştir. Bu nedenle emanetçinin, emanete sonuna kadar sahip çıkması gerekir.

Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda (Ergin,2017:61-98; Gökyay, 2000:31-58) Han Bayındır, karayerin üstüne ak otağını diker ve Oğuz beylerini, sohbete davet eder; beyler yerler içerler. Burada Pay Püre Bey, oğlu olması için Oğuz beyleri ile dua eder. Pay Piçen Bey de kızı olması için dua eder. Bir zaman sonra, bunların dilekleri kabul olur. Çocukları, beşik kertme birbirine verirler. Bamsı Beyrek bir gün, saldırıya uğrayan bir kervanı kurtarır. Kervan, Bamsı Beyrek için babasının sipariş verdiği boz aygır, yay ve gürz getirmektedir. Bamsı, iyiliği karşılığında bunları ister ancak kervandakiler bunların kendilerine emanet olduklarını, başka sahibinin olduğunu bildirerek onları vermezler. Emanetlere sahip çıkarlar.

Begil Oğlu Emren Destanı'na göre (Ergin,2017:183-196; Gökyay, 2000:115-124) Oğuz'a, Gürcistan'dan haraç gelir. Bu haraç; bir at, bir kılıç ve bir çomaktır ve Begil adlı yiğide verilirler. Bu yiğit,

bunlarla sınırı koruyacak, karakolluk yapacaktır. Kendisine hediyeler, bu amaçla verilmiştir.

Saltuk-name'de (Ata Yıldız, 2015:466-468) asıl adı Şerif Hızır olan Sarı Saltuk birçok kahramanlık örneği gösterir. Kâfirlerle sürekli bir savaş halindedir. Zaten babası, o henüz üç yaşındayken kâfirler tarafından öldürülür. Kısa süre sonra, annesi de ölür. Rüyasında, Battal Gazi'yi görür. Onun işaret ettiği yerde, Battal Gazi'nin atını ve silahlarını bulur. Bunlarla kâfirler üzerine yürür, çeşitli mücadeleler verir. İslam dinini yüceltmeye çalışır, şöhreti artar. Birçok Hristiyan, onun sayesinde Müslümanlığı kabul eder. Emanet olarak aldığı at ve silahlar ile bu başarıları elde eder, kahramanlıklar yapar.

2.2.6. Güven

İnsan ihtiyaçlarının ilk sırasını fiziksel ihtiyaçlar alır. Fiziksel ihtiyaçlarını karşılayan insan, ikinci aşamada kendisini güvende hissetmek ister ve bunun çabası içerisine girer. Güvenin olmadığı ortamlar, bireylerin varlıklarını sürdürmek istemeyecekleri ortamlardır.

“Güven: Bir şeyden beklenen, umulan niteliğe, duruma inanma duygusu.” (Yurtbaşı, 2013:326). *“Güven Duymak: Yüreklilik, cesaret göstermek; korku, çekinme ve kuşku duymadan inanmak.”* (Yurtbaşı, 2013:326) şeklinde tanımlanan bu değer, destanlarımızda da işlenir. Yakınında bulunanlara güven duyan destan kahramanı, korkusuzca düşman üzerine gider.

Güven değerinin tespit edildiği destan örnekleri şunlardır:

Danişmend-name'de (Demir, 1999:20-40) Battal Gazi'nin torunlarından Melik Ahmet Danişmend, halifeden izin alarak Malatya

beylerinin başına geçer. Onlarla birlikte, onlardan destek alarak Anadolu’da fetihlere başlar. Sivas’ı mamur hale getirir, şehitler verirler. Sivas’tan Karadeniz’e kadar bölgeyi fetheder. Birçok Hristiyan’ın, Müslümanlaşmasına vesile olur. Anadolu’nun İslamlaşmasına büyük katkı sağlar. Bu işleri hep, Malatya beyleri ve onlara duyduğu güven sayesinde başarır.

2.2.7. Misafirperverlik

Kültürümüz ve inancımız, bizlere misafirperver olmayı tavsiye eder. Misafir ağırlama adabı, kültürümüzde geniş yer tutar. Misafiri hakkıyla ağırlamak, ev sahibine şan katar. En iyi ağırlayan da toplumda pek kıymetli kabul edilir. Misafirperver olmayan kişiler ise toplumda sevilmez ve dışlanır, sürekli olarak rencide edilirler.

Sözlükte, “*Misafir: Konuk. Misafir ağırlamak: Konuğa gerekli ilgiyi göstermek, ikramda bulunmak.*” (TDK, 1998:1569). “*Misafirperverlik: Konukseverlik.*” (TDK, 1998:1570) şeklinde tanımlanır. Gelen misafirin bereketiyle geleceği inancı, kültürümüzde misafire fazlasıyla önem verilmesine sebeptir. Tuz ekmek hakkı olarak kabul edilen hak, insanlar üzerinde yaptırım gücü yüksek olan haklardandır. İnsanlar, ekmeğini yedikleri kişilere ihanet etmeyi düşünmezler.

Dede Korkut hikâyelerinin hemen hepsinde, misafirperverlik değerine rastlanır. Avdan dönenler, gazadan gelenler, normal zamanlarda davet edilenlere çeşitli ikramlarda bulunulur. Bu gelenler, en ağır ikramlarla ağırlanır. Diğer destan metinlerinde de misafirperverlik örnekleri mevcuttur.

Misafirperverlik değeri, Dede Korkut destanlarında ve diğer destanlarda aşağıdaki örneklerde bulunur:

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nda (Ergin,2017:19-36; Gökyay, 2000:4-15) bir gün Bayındır Han, tepe gibi et yığdırıp göl gibi kımız sağdırarak ziyafet verir. Ziyafette, oğlu kızı olmayan kara çadıra oturtulup onlara kara koyun yahnisi ikram edilir. Bu durum, çocuğu olmayan Dirse Han'ın ağırına gider ve evine gelerek durumu eşine anlatır. Onun tavsiyesi ile ziyafet vererek gelenlerden dua ister, açları doyurur, çıplakları giydiren, borçluyu borcundan kurtarır. Nihayetinde bir oğlu olur. Oğlan, bir boğayı yenerek Boğaç adını alır. Babası ona taht ve beylik verir. Ancak tahta çıktıktan sonra babasının kırk yiğidini tanımayan delikanlı, kırk yiğidin babasını kışkırtması ile babası tarafından yaralanır ve ölüme terk edilir. Delikanlı, annesi ve kırk ince belli kız tarafından bulunarak tedavi edilir. İyileşen delikanlı kaçırılan babasını kurtarmak üzere yola çıkar. Neticede babasını kurtarır. Dede Korkut gelerek dua eder. Misafir ağırlamak amacıyla yapılan hazırlıklar, bu değere Türkler tarafından ne kadar önem verildiğini gösterir.

Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda (Ergin,2017:61-98; Gökyay, 2000:31-58) Han Bayındır, karayerin üstüne ak otağını diker ve Oğuz beylerini, sohbeta davet eder; beyler yerler içerler, güzelce ağırlanırlar. Burada Pay Püre Bey, oğlu olması için Oğuz beyleri ile dua eder. Pay Piçen Bey de kızı olması için dua eder.

2.2.8. Saygı

Saygı, “1. Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram. 2. Başkalarını

rahatsız etmekten çekinme duygusu.” (TDK, 1998:1922) şeklinde tanımlanır.

Büyüklerle saygı göstermek kültürümüzde fazlaca önem arz eder. Dede Korkut hikâyelerinde de sefere çıkmaya karar veren, gaza dileyen, başarı elde eden, farklı istekleri olan Oğuz beyleri, Bayındır Hanın karşısına çıkar, yeri öper, saygı çerçevesinde isteklerini dile getirir veya çeşitli hediyeler ümit ederler.

Bu değer, aşağıdaki destan metinlerinde işlenir:

Begil Oğlu Emren Destanı'na göre (Ergin,2017:183-196; Gökyay, 2000:115-124) Oğuz'a, Gürcistan'dan haraç gelir. Bu haraç; bir at, bir kılıç ve bir çomaktır ve Begil adlı yiğide verilirler. Bu yiğit, bunlarla sınırı koruyacak, karakolluk yapacaktır. Ancak Bayındır Han'ın verdiği bir yemekte Kazan Bey ile bozuşan Begil, Oğuz'a başkaldırmaya karar verir. Daha sonra kafasının dağılması için eşi tarafından ava gönderilir. Burada düşerek kemiğini kırar. Onun bu kötü durumunu haber alan düşman, ona saldırmaya karar verir. Babasının bu durumunu bilen oğlu Emren, düşman üzerine gider. Çok zor durumda kalan Emren, Tanrı'dan yardım diler. Kendisine, kırk er kadar kuvvet verilir. Böylece düşmanı dağıtır, babasıyla birlikte Bayındır Han'ın huzuruna çıkar, ona saygı gösterir. Kendisine, Bayındır Han tarafından çeşitli hediyeler verilir.

2.2.9. Sevgi

Sevgi, çok yönlü bir tabirdir. Her türlü varlığa ve var olduğu kabul edilene duyulabilir. Kimi zaman karşılıklı, kimi zaman ise karşılıksızdır. Sevgi, ne şekilde olursa olsun, insanı insan kılan bir

değerdir. Sevgi duyulmayan canlılar, kendilerini kıymetli ve gerekli hissetmezler. Sevmeyi bilmeyenler de, sadece nefes alan canlılardır. İnsan olma açısından ciddi eksikleri vardır. Sözlüklerde, “*Sevi, muhabbet, aşk, şefkat.*” (Parlatır, 2011:1498). “*İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu.*” (TDK, 1998:1954) olarak tanımlanan bu kavram destanlarımızda, verilen örneklerdeki şekilleriyle yer bulur.

2.2.9.1 Aile Sevgisi

“Aile tipolojilerinin nelere göre ve nasıl oluştuğu etnolog ve sosyologların üzerinde en çok kafa yordukları hususların başında gelir. Böyle bir değerlendirme hiç kuşku yok ki, kültürel veriler ışığında yapılabilir. Kültürlerin köken mitleri, efsaneleri, destanları, masalları, tarihi kaynaklar, modern araştırmalar ışığında elde edilen antropolojik, etnolojik bulgular bu değerlendirmeyi yapabilmenin en temel verileridir.” (Aslan, 2019:457)

Destan kahramanları, ailelerine düşkün kişilerdir. Bu nedenle ailelerini tehlikede gördüklerinde, kendilerini hemen tehlikeye atmaktan geri durmazlar.

Kazan Bey Oğlu Uruz Bey’in Esir Olduğu Destan’da (Ergin,2017:99-121; Gökyay:2000:59-74) Kazan Bey, bir davet verir. Davet esnasında, Oğuz beylerinin içerisinde üzülür. Oğlu Uruz’un yiğit olmadığını, baş kesip kan dökmediğini söyler, dert yanar. Uruz, itiraz eder ve babası ile birlikte ava çıkarlar. Fakat avda, düşman saldırısına uğrarlar ve Uruz esir düşer. Babası, onu kurtarmak üzere yola çıkar. Uruz, babasına kendisini bırakarak dönmesini söyler. Kazan, düşman askerlerine yenilmek üzere iken onun peşinden giden karısı Burla Hatun

ve diğer Oğuz beylerinin yardımı ile baba ve oğul, kâfirlerin elinden kurtularak geri dönerler. Destanda; Uruz'un babasına, Burla Hatun'un oğlu ve eşine, Kazan'ın evladına duyduğu açık bir sevgi vardır.

Begil Oğlu Emren Destanı'na göre (Ergin,2017:183-196; Gökyay, 2000:115-124) Oğuz'a, Gürcistan'dan haraç gelir. Bu haraç; bir at, bir kılıç ve bir çomaktır ve Begil adlı yiğide verilirler. Bu yiğit, bunlarla sınırı koruyacak, karakolluk yapacaktır. Ancak Bayındır Han'ın verdiği bir yemekte Kazan Bey ile bozuşan Begil, Oğuz'a başkaldırmaya karar verir. Daha sonra kafasının dağılması için eşi tarafından ava gönderilir. Burada düşerek kemiğini kırar. Onun bu kötü durumunu haber alan düşman, ona saldırmaya karar verir. Babasının bu durumunu bilen oğlu Emren, düşman üzerine gider. Çok zor durumda kalan Emren, Tanrı'dan yardım diler. Kendisine, kırk er kadar kuvvet verilir. Böylece düşmanı dağıtır, babasıyla birlikte Bayındır Han'ın huzuruna çıkar. Kendisine, Bayındır Han tarafından çeşitli hediyeler verilir. Emren, babasına sevgi duyar. Bu nedenle de düşman üzerine gider.

Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı'nda (Ergin,2017:197-211; Gökyay, 2000:125-133) Egrek isimli bir Oğuz beyi, kâfirler tarafından esir edilir. Egrek'in, henüz beşikte olan bir kardeşi vardır. Bu kardeşe, ağabeyinin esir olduğu söylenmez. Kavga eden çocukları ayırmaya çalışan Segrek, onların söylemesi ile ağabeyinin durumunu öğrenir ve ona büyük bir sevgi duyar. Bu nedenle, onu kurtarmak üzere yola çıkar. Ağabey ile birlikte hareket ederek düşmanı yener. Kardeşler, babalarının memleketine geri dönerek evlenirler.

Salur Kazan'ın Esir Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Destan'da (Ergin,2017:213-228; Gökyay, 2000:134-144), Salur Kazan ava gider ve

orada uykuya dalar. O uyurken düşman saldırır ve Kazan'ı esir eder. Bir kuyuda hapis olan Kazan, Tekür'ün karısı tarafından ziyaret edilir. Kazan, kadına yerin altında kadının ölen kızına bindiğini ve ölüleri için bıraktıkları yemekleri alarak yediğini söyler. Buna dayanamayan kadın, onun kuyudan çıkarılmasını sağlar. Öte yandan babasının esir olduğunu öğrenen oğlu Uruz, amcasını çağırarak ona akıl danışır, diğer beylere de haber salınır ve hepsi, Kazan'ı kurtarmak üzere yola çıkar, kurtararak geri dönerler. Böylece Uruz, babasına kavuşmuş olur.

Köroğlu Destanı'nda (Ekici, 2004:106-138; Boratav, 2016: 36-39) Köroğlu'nun babası, hizmetinde olduğu beyin isteği üzerine ona bir tay getirir. Ancak bey, tayı yetersiz bulur ve Köroğlu'nun babasının gözlerine mil çektirerek onun kör olmasına sebep olur. Bu tay Köroğlu tarafından yetiştirilir ve tayı ile birlikte Köroğlu, beyden babasının intikamını alır. Düşkünlere yardım eder, adaleti sağlar. Babasının sözünü dinleyerek hareket eden Köroğlu, geniş çevrelere nam salar. Dünyayı terk etmek zamanı gelince de kırklara karışır. Köroğlu, babasını ve atını çok sever. Bu iki varlık aynı zamanda, Köroğlu'nu Köroğlu yapan varlıklardır.

2.2.9.2. Aşk

Aşk değeri destanlarımızda, kahramanı harekete geçiren bir güdüdür. Kahraman, sevdiğine kavuşabilmek için bazı kahramanlıklar göstermek mecburiyetindedir.

Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'na göre (Ergin,2017:61-98; Gökyay, 2000:31-58) Han Bayındır, karayerin üstüne ak otağını diker ve Oğuz beylerini, sohbete davet eder; beyler yerler içerler. Burada Pay Püre Bey, oğlu olması için Oğuz beyleri ile

dua eder. Pay Piçen Bey de kızı olması için dua eder. Bir zaman sonra, bunların dilekleri kabul olur. Çocukları, beşik kertme birbirine verirler. Bamsı Beyrek, bir gün geyik avına çıkar. Burada, Banu Çiçek ile karşılaşır. Bir dizi yarıştan sonra birbirlerinin beşik kertmesi olduğunu anlarlar. Bamsı Beyrek, parmağındaki yüzüğü çıkararak Banu Çiçek'e takar. Daha sonra ailesini gönderir fakat kızın abisi, olmayacak isteklerde bulunur. Zor da olsa bu istekler yerine getirilir; kız, Beyrek'e verilir. Fakat Beyrek, düğün günü kâfirler tarafından kaçırılır. On altı yıl, ondan haber alınamaz. Bu süre içerisinde Yalancı Oğlu Yaltacuk, Beyrek'in kendisinde bulunan gömleğini kana bulayarak getirir, onun öldüğünü söyler. Söylediklerine inanırlar ve kızı, Yalancı Oğlu Yaltacuğa verirler. Bunu duyan Bamsı Beyrek, kâfir düandarının kızının yardımıyla kaçar ve Banu Çiçek'in düğününe gelir. Burada bir dizi işler yapar ve en nihayetinde, kendisini tanıtır. Böylece gençler kavuşmuş; Bamsı ise sevdiğini başkasına kaptırmamış olur.

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı'na göre (Ergin,2017:123-135; Gökyay, 2000:75-82) Deli Dumrul, bir köprü yaptırır. Köprüden geçenden otuz üç akçe, geçmeyenden ise döve döve kırk akçe alır. Bir gün, köprüsünün yanında halkın ağladığını görür. Durumun ne olduğunu sorduğunda, güzel bir yiğidin Azrail tarafından öldürüldüğünü öğrenir. Azrail'e meydan okur ve Azrail tarafından sıkıştırılır. Bulacağı bir cana karşı, canı bağışlanacaktır. Annesine ve babasına gider fakat onlar, can vermezler. En son eşine gider; eşi, canını onun için seve seve vereceğini söyler. Çünkü eşi, Deli Dumrul'u çok sever. Bu, Tanrı'nın çok hoşuna gider; anne ve babanın canını aldirarak eşlerin her ikisine de 140 yıl daha ömür verir.

2.2.9.3. Hayvan Sevgisi

Destan kahramanının en sevdiği hayvan atıdır. Onunla bütünleşmiş olan kahraman, savaşlara onunla gider. Kahraman ve atı arasında özel bir iletişim ve muhabbet söz konusudur. Atı iyi, kendisi yiğit olan kahraman mutlak zafer elde eder. Aynı şekilde destanlarda insanlar ile kurtların arasında da özel bir iletişim mevcuttur. Hatta Türklerin, kurttan türediğine inanıldığı için kurda daha farklı bir sevgi ve saygı duyulur. Köpek, koyun gibi hayvanlar da sosyal hayat içerisinde bulunur. Bu hayvanlara da sevgi duyulur.

Göktürklerin Kurttan Türeyişi (Sakaoğlu; Duymaz, 2020:197-198) başlıklı destana göre, Göktürkler saldırıya uğrar. Bu saldırı sonucunda sadece on yaşında küçük bir çocuk sağ kalır. Düşmanlar onun da ayaklarını keserler ve bataklık içerisinde otlar arasına bırakırlar. Çocuğa bir dişi kurt sahip çıkar, onu besler, sonra onunla evlenir. Çocuğun yaşadığını duyan düşmanlar, onu da öldürmek üzere geri gelirler. Kurt kaçarak derin bir mağaraya girer, orada gizlenir. Bu çocuktan on çocuk doğar. O çocuklar büyüyünce dışarıdan kızlar getirerek onlarla evlenirler. Göktürklerin, bu on boydan türediğine inanılır. Diğer destanların aksine bu destanda, hayvana sevgi duyma ve onunla evlenme motifi vardır.

Köroğlu Destanı'nda (Ekici, 2004:106-138; Boratav, 2016: 36-39) Köroğlu'nun babası, hizmetinde olduğu beyin isteği üzerine ona bir tay getirir. Ancak bey, tayı yetersiz bulur ve Köroğlu'nun babasının gözlerine mil çektirerek onun kör olmasına sebep olur. Bu tay, Köroğlu tarafından yetiştirilir. Köroğlu, atını çok sever. Tüm başarılarını, atı sayesinde elde eder.

2.2.10. Tarihi Mirasa Sahip Çıkmak

Tarihi miras, tüm toplumların sahip çıkması gereken değerlerdendir. Sahip çıkmayan toplumlar ise varlıklarını tehlikeye atmış olurlar. Destanlarda, bu değer konusunda en güzel örnek, Uygurlara ait Göç destanıdır.

Uygurların Türeyişi ve Göçleri ile İlgili Çin Kaynaklarında Yer Alan Efsane'ye göre (Sakaoğlu; Duymaz, 2020:208-209) Uygur hanı, Çinli bir prenses ile evlenmek ister ve evlenir. Aslında amacı, halkını barışa ve rahata kavuşturmaktır fakat Çinliler kendi aralarında konuşarak Uygurlara güç kazandırdığını düşündükleri İyi Talih Dağı'nın taşlarını memleketlerine götürmek isterler. Böylece Uygurları yeneceklerini düşünürler. Uygur hanı, tekliflerine itiraz etmez ve taşları verir. Taşlar çok büyük olduğu için onları taşımak mümkün değildir. Bu nedenle taşlar, ateş ve asit yardımıyla küçük parçalara ayrılarak Çin'e taşınır. Taşların gitmesinden sonra hayvanlar, tuhaf tuhaf bağırmaya başlar. Uygur hanı, on beş gün içerisinde ölür, halkın başına türlü felaketler gelir. En sonunda çaresiz kalan Uygurlar, başka bir yere göç etmek zorunda kalırlar. Uygur hanı, tarihi mirasa sahip çıkmaz. Bu davranışının karşılığında da ciddi bir bedel öder.

2.2.11. Yardımlaşmak

Kültürümüz ve dini inançlarımız bizlere, zor durumda olana yardım eli uzatmamızı emreder. Komşumuz açken tok yatmamamız gerektiğini tembihler. Yardıma koşmayanın da dini inancı ve kültürel pozisyonu sorgulanır. İnsan olan, her şeye güç yetiremeyip mutlaka başkalarının yardımına ihtiyaç duyar.

“Yardım: İyilik yapma... Yardım etmek: İhtiyaç sahibi birisine yardımcı olmak.” (Yurtbaşı, 2013:751). “Yardım: 1. Kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma, muavenet. Bağış, iane.” (TDK, 1998:2396). “Yardımlaşmak: Karşılıklı yardımda bulunmak.” (Yurtbaşı, 2013:752). “Yardım; 1.Kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma, muavenet. 2.Etki. 3.Bağış, iane. 4.Bir ülkeye bağış veya ödünç olarak verilen para, ihtiyaç maddeleri.” (Parlatır vd., 1998: 2396) şeklinde tanımları yapılan bu değer; düşmez kalkmaz bir Allah, anlayışında olan insanlar için her an bir uyarıcı niteliği taşır.

Yardımlaşmak değeri destanlarda işlenir. Özellikle çocuğu olmayanların fakirlere yardım etmesi, savaşa giden kahramanlara dost ve arkadaşlarının yardımı gitmesi şeklinde karşımıza çıkar. Bu değer işlendiği destan örnekleri aşağıdadır:

Uygurların Türeyiş Destanı’nda (Ata Yıldız, 2015:429-431) Uygurlar, iki ağaç arasında gökten inen bir ışık görürler. Daha sonra ışığın yanında, dağlar büyümeye başlar. Bir gün de aynı yerde beş ayrı çadır görürler. Her bir çadırda, birer çocuk oturmaktadır. Bu çocukları alan Uygurlar, her birini sütanneye verir. Çocuklar büyüdükten sonra da, bu çocuklardan fiziki yapısı, sabrı, iradesi ve ileri görüşlülüğü ile diğerlerinden farklı olanını başlarına Hakan yaparlar. Hakanın adı, Böğü Tigin’dir. Bu hakan bir gün penceresinin önünde bir kız bulur, onunla konuşur. Kız ona, doğudan batıya kadar bütün dünyanın bayrağının altına gireceğini; bu nedenle çalışmasını ve dostlarının değerini iyi bilmesini söyler. Böğü Han, toprak elde etmek için komutanlarının yardımıyla savaşmaya başlar. Topraklarını çok fazla büyütür. Aldığı ganimetleri yanında bulunan beylere paylaşır. Mutlu bir hayat yaşar.

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'na göre (Ergin,2017:19-36; Gökyay, 2000:4-15) Bayındır Han bir gün, tepe gibi et yığdırıp göl gibi kırmızı sağdırarak ziyafet verir. Ziyafette, oğlu kızı olmayan kara çadıra oturtulup onlara kara koyun yahnisi ikram edilir. Bu durum, çocuğu olmayan Dirse Han'ın ağırına gider ve evine gelerek durumu eşine anlatır. Onun tavsiyesi ile ziyafet vererek gelenlerden dua ister, açları doyurur, çıplakları giydirir, borçluyu borcundan kurtarır. Nihayetinde bir oğlu olur. Oğlan, bir boğayı yenerek Boğaç adını alır. Babası ona taht ve beylik verir. Ancak tahta çıktıktan sonra babasının kırk yiğidini tanımayan delikanlı, kırk yiğidin babasını kışkırtması ile babası tarafından yaralanır ve ölüme terk edilir. Delikanlı, annesi ve kırk ince belli kız tarafından bulunarak tedavi edilir. İyileşen delikanlı kaçırılan babasını kurtarmak üzere yola çıkar. Neticede babasını kurtarır. Dede Korkut gelerek dua eder. Dirse Han'ın, çocuk edinmek amacıyla insanların ihtiyaçlarını karşılaması, bu değere örnek gösterilebilir.

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Destan'da (Ergin, 2017:37-59; Gökyay, 2000:16-30) Kazan Bey, üç yüz yiğit ile birlikte oğlu Uruz'u yurdunun üstüne bekçi bırakarak ava gider. O, avda iken kötü niyetli Şöklı Melik, Kazan'ın yurduna girer ve yurdu yağmalar. Kazan'ın annesi, karısı, oğlu ve pek çok kişiyi esir alır. Kazan'ın koyun sürüsü üzerine de altı yüz kâfir gelir fakat Karaçuk Çoban'ın üstün gayreti ile sürüyü alamadan giderler. Kötü haberi alan Kazan Bey, Şöklı Melik'in yurduna doğru yola çıkar. Çoban da onun peşine düşer. Daha sonra Oğuz beylerinin de onlara yardıma gelmesiyle birlikte kâfir ile savaşrlar ve Kazan, kendisine ait olan her şeyi geri alır.

Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda (Ergin,2017:61-98; Gökyay, 2000:31-58) Han Bayındır, karayerin üstüne ak otağını diker ve Oğuz beylerini, sohbeta davet eder; beyler yerler içerler. Burada Pay Püre Bey, oğlu olması için Oğuz beyleri ile dua eder. Pay Piçen Bey de kızı olması için dua eder. Bir zaman sonra, bunların dilekleri kabul olur. Çocukları, beşik kertme birbirine verirler. Bamsı Beyrek, bir gün geyik avına çıkar. Burada, Banu Çiçek ile karşılaşır. Bir dizi yarıştan sonra birbirlerinin beşik kertmesi olduğunu anlarlar. Bamsı Beyrek, parmağındaki yüzüğü çıkararak Banu Çiçek'e takar. Daha sonra ailesini gönderir fakat kızın abisi, olmayacak isteklerde bulunur. Zor da olsa bu istekler yerine getirilir; kız, Beyrek'e verilir. Fakat Beyrek, düğün günü kâfirler tarafından kaçırlır. On altı yıl, ondan haber alınamaz. Bu süre içerisinde Yalancı Oğlu Yaltacuk, Beyrek'in kendisinde bulunan gömleğini kana bulayarak getirir, onun öldüğünü söyler. Söylediklerine inanırlar ve kızı, Yalancı Oğlu Yaltacuğa verirler. Bunu duyan Bamsı Beyrek, kâfir düNDARının kızının yardımıyla kaçar ve Banu Çiçek'in düğününe gelir. Bamsı Beyrek burada, düNDARın kızından yardım görür. Aksi takdirde oradan kaçamaz.

Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Esir Olduğu Destan (Ergin,2017:99-121; Gökyay:2000:59-74) başlıklı destana göre Kazan Bey, bir davet verir. Davet esnasında, Oğuz beylerinin içerisinde üzüdür. Oğlu Uruz'un yiğit olmadığını, baş kesip kan dökmediğini söyler, dert yanar. Uruz, itiraz eder ve babası ile birlikte ava çıkarlar. Fakat avda, düşman saldırısına uğrarlar ve Uruz esir düşer. Babası, onu kurtarmak üzere yola çıkar. Kazan, düşman askerlerine yenilmek üzere iken onun

peşinden giden karısı Burla Hatun ve diğer Oğuz beylerinin yardımı ile baba ve oğul, kâfirlerin elinden kurtularak geri dönerler.

Kazılık Kocaoğlu Yigenek Destanı'na göre (Ergin, 2017:159-167; Gökyay, 2000:98-104) Kazılık Koca adlı bir Oğuz beyi, Direk Tekür adlı bir kâfir ile vuruşurken ona esir olur ve bir kalede, 16 yıl esir olarak tutulur. O, esir olmadan önce karısı hamiledir ve kadın, bir erkek çocuğu doğurur. Babasının esir olduğunu, bu çocuktan gizlerler. 16 yıl sonra bu erkek çocuğu, birisiyle ağız dalaşı yaparken onun söylemesiyle babasının esir olduğunu öğrenir. Bayındır Han'a giderek babasını kurtarmak üzere ondan yardım ister. Bayındır Han, yanına güçlü Oğuz beylerinden vererek Yigenek'i kaleye gönderir. Yigenek, Oğuz beylerinden aldığı yardım ile vuruşarak tekürü yener ve babasını kurtarır.

13. Boylama (Azmun, 2019:84-85) başlıklı destana göre Bayındır padişahının vekili Gazan, beyleri ile birlikte dağlara ava gitmiş iker iken bir ulak, on bin düşmanın üstlerine geldiği haberini getirir. Gazan Bey umursamaz. Düşman sayısı yirmi bin, otuz bin şeklinde artar. Ancak Gazan Bey, düşman sayısı yüz bini buluncaya kadar yerinden kılmıdamaz. En nihayetinde yüz bin sayısını duyunca yerinden kalkar, abdest alır, namaz kılar. Muhammed'e ve Allah'a bağlılığını bildirir, Allah'tan yardım ister. Gaza yapmak üzere hazırlıklara başlar. Oğuz beyleri ile beraber, yüz bin kâfire karşı gelir ve yedi gün yedi gece savaşır. Sonunda kâfirlere, diz çöktürür. Bu başarıyı, diğer Oğuz beylerinden aldığı yardımlarla elde eder.

Danişmend-name'de (Demir, 1999:20-40) Battal Gazi'nin torunlarından Melik Ahmet Danişment, halifeden izin alarak Malatya beylerinin başına geçer. Onlarla birlikte, onlardan destek alarak

Anadolu’da fetihlere başlar. Sivas’ı mamur hale getirir. Çeşitli şehitler verirler. Sivas’tan Karadeniz’e kadar bölgeyi fetheder. Birçok Hristiyan’ın, Müslümanlaşmasına vesile olur. Anadolu’nun İslamlaşmasına büyük katkı sağlar. Bu işleri hep, Malatya beylerinin yardımları ile başarır.

Köroğlu Destanı’nda (Ekici, 2004:106-138; Boratav, 2016: 36-39) Köroğlu’nun babası, hizmetinde olduğu beyin isteği üzerine ona bir tay getirir. Ancak bey, tayı yetersiz bulur ve Köroğlu’nun babasının gözlerine mil çektirerek onun kör olmasına sebep olur. Bu tay Köroğlu tarafından yetiştirilir ve tayı ile birlikte Köroğlu, beyden babasının intikamını alır. Düşkünlere yardım eder, adaleti sağlar.

2.3. Yurt-Millet ve Din ile İlgili Değerler

2.3.1. Yurt- Millet ile İlgili Değerler

2.3.1.1. Bağımsızlık

“Bağımsız: 1. Davranışlarını, tutumunu, girişimlerini herhangi bir gücün etkisinde kalmadan düzenleyebilen, hür, özgür, müstakil. Bağımsızlık: Bağımsız olma durumu veya niteliği, istiklal.” (TDK, 1998:194) şeklinde tanımlanan bu değer, Türk milleti için çok büyük ve derin anlamlar ifade eder. Zira bizim milletimiz, her ferdi ile bağımsızlık adına kanının son damlasına kadar savaşır, bu uğurda vatani için canını seve seve verir.

Bir millet varlığını, bağımsızlığına borçludur. Bağımsız olmayan milletler, başka milletlerin boyunduruğu altında yaşayacakları için bağımsız bir varlıkları olmayacaktır. Tarih sahnesinde varlıklarını, uzun zaman sürdüremeyeceklerdir. Bu nedenle uluslar, bağımsız olmak için

sürekli savunma halindedir. Bu durumun farkında olan destan kahramanlarının ömrü de, varlıklarını koruyabilmek için savaşmakla geçer.

Bağımsızlık değerinin işlendiği destan metinleri şunlardır:

Şu Destanı (Ata Yıldız, 2015:356-358)'nın Türkmen varyantına göre Zülkarneyn, Semerkant'ı geçip Türk ülkesine yönelir. Burada, Türklerin kuvvetli ve büyük bir ordusu bulunan Şu adında genç hakanı ile karşılaşır. Onunla çeşitli mücadelelere girer. Savaşın başlarında Şu, tek başına mücadele etmek için yola düşer. Onun gittiğinin farkına varan halk, önce ümitsizliğe kapılır. Sonra Hakan'ın peşine düşer. Hakan, gittiği ve savaşıp aldığı yerlerdeki insanlara çeşitli isimler verir. Bunlar, Türk boylarını oluştururlar. Böylece mücadelelerine devam eden Hakan, Şu topraklarını genişletir. Şu adını verdiği şehri yaptırır ve oraya, bir tılsım koydurur. Efsaneye göre günümüzde hala leylekler, o şehrin karşısına kadar gelirler fakat şehri geçemezler yani tılsım bozulmamıştır. Destan, Şu'nun bağımsızlığı ve ülkesinin topraklarını genişletmek için verdiği mücadeleler üzerine kuruludur.

Oğuz Kağan Destanı (Demir, 2016:56-132)'na göre, Ay Kağan'ın bir gün gözü parlar ve bir erkek çocuk dünyaya getirir. Bu çocuk, annesinden ilk sütü emer daha sonra emmez, çiğ et ve şarap ister. Günler sonra büyür ava gider çeşitli hayvanları avlar, etrafa korku salan bir gergedanı öldürmeyi başarır. Bir ışığın içerisinde gördüğü kızla evlenir. Ondan üç oğlu olur. Daha sonra, bir ağacın kovuğunda bulduğu kızla evlenir, ondan da üç oğlu olur. Kağan olduğunu ilan eder. Ülkesinin sınırlarını genişletmek için savaşlara katılır. Kendisine baş eğip hediye verene karışmaz, diğerlerini savaşla dize getirir. Bağımsızlığını ilan eder.

Ülke sınırlarını genişlettikten sonra büyük bir kurultay toplar, ülkesini oğulları arasında paylaşır. Gök tanrıya borcunu ödediğini ifade eder ve yurdunu oğullarına bırakır.

Ergenekon Destanı'nda (Sakaoğlu; Duymaz, 2020:200-201) yenilgiye uğrayan Türk boyundan geriye kalan iki aile, düşmanlarından kaçarak dağlarla çevrili Ergenekon isimli bir yere saklanır. Böylece düşmanlardan korunmaya çalışırlar. Zamanla bu iki aile, büyüyerek buraya sığmaz bir hale gelir ve Ergenekon'dan çıkmaya karar verirler. Çıkış yolunu bulamadıkları için dağın demir olan bir kısmını eritmeye karar verirler. Ciddi bir çalışmayla odunlar ve kömürler çekerek dağın demir kısmını eriterek buradan çıkmayı başarırlar. Çıktıktan sonra da eski memleketlerine gider, düşmanlarını yener, tekrar orada yaşamaya başlarlar. Yıllar sonra da olsa, bağımsızlıklarını elde ederler.

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nda (Ergin,2017:19-36; Gökyay, 2000:4-15) bir gün Bayındır Han, tepe gibi et yığıdırıp göl gibi kırmızı sağdırarak ziyafet verir. Ziyafette, oğlu kızı olmayan kara çadıra oturtulur ve onlara kara koyun yahnisi ikram edilir. Bu durum, çocuğu olmayan Dirse Han'ın ağırına gider ve evine gelerek durumu eşine anlatır. Onun tavsiyesi ile ziyafet vererek gelenlerden dua ister, açları doyurur, çıplakları giydirir, borçluyu borcundan kurtarır. Nihayetinde bir oğlu olur. Oğlan, bir boğayı yenerek Boğaç adını alır. Babası ona taht ve beylik verir. Ancak tahta çıktıktan sonra babasının kırk yiğidini tanımayan delikanlı, kırk yiğidin babasını kışkırtması ile babası tarafından yaralanır ve ölüme terk edilir. Delikanlı, annesi ve kırk ince belli kız tarafından bulunarak tedavi edilir. İyileşen delikanlı, kaçırılan babasını kurtarmak ve onu, bağımsızlığına kavuşturmak üzere yola

çıkarak Babasını kurtararak bağımsızlığına kavuşturur. Dede Korkut gelerek dua eder. Destana göre Boğaç, annesinin sözünden çıkmaz. Onun telkinleri doğrultusunda hareket eder.

Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda (Ergin,2017:61-98; Gökyay, 2000:31-58) Han Bayındır, karayerin üstüne ak otağını diker ve Oğuz beylerini, sohbeta davet eder; beyler yerler içerler. Burada Pay Püre Bey, oğlu olması için Oğuz beyleri ile dua eder. Pay Piçen Bey de kızı olması için dua eder. Bir zaman sonra, bunların dilekleri kabul olur. Çocukları, beşik kertme birbirine verirler. Bamsı Beyrek, bir gün geyik avına çıkar. Burada, Banu Çiçek ile karşılaşır. Bir dizi yarıştan sonra birbirlerinin beşik kertmesi olduğunu anlarlar. Bamsı Beyrek, parmağındaki yüzüğü çıkararak Banu Çiçek'e takar. Daha sonra ailesini gönderir fakat kızın abisi, olmayacak isteklerde bulunur. Zor da olsa bu istekler yerine getirilir; kız, Beyrek'e verilir. Ancak düğün günü Beyrek, esir düşer. On altı yıllık esirliğin ardından, bağımsızlığına kavuşur.

Kazılık Kocaoğlu Yigenek Destanı'na göre (Ergin, 2017:159-167; Gökyay, 2000:98-104) Kazılık Koca adlı bir Oğuz beyi, Direk Tekür adlı bir kâfir ile vuruşurken ona esir olur ve bir kalede, 16 yıl esir olarak tutulur. O, esir olmadan önce karısı hamiledir ve kadın, bir erkek çocuğu doğurur. Babasının esir olduğunu, bu çocuktan gizlerler. 16 yıl sonra bu erkek çocuğu, birisiyle ağız dalaşı yaparken onun söylemesiyle babasının esir olduğunu öğrenir. Bayındır Han'a giderek babasını kurtarmak üzere ondan yardım ister. Bayındır Han, yanına güçlü Oğuz beylerinden vererek Yigenek'i kaleye gönderir. Yigenek, vuruşarak Tekür'ü yener ve babasını kurtarır. Böylece onu, bağımsızlığına kavuşturur. Tanrı'ya şükür ederler. Dedem Korkut gelerek destan söyler.

Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Destan'a göre (Ergin,2017: 169-182; Gökyay, 2000:105-114) Oğuzlar, düşmandan kaçarken bir çocuk kaybolur. Çocuk, bir aslan tarafından büyütülür. Çok güçlü, kuvvetli olan bu çocuğun ismi Basat'tır. Basat'ın babası, peri kızı tarafından doğrulan Tepegöz'ü evlat edinir fakat Tepegöz, bir insan gibi hareket etmemektedir. Oğuzlara türlü zorluklar çıkarır. Onun yaşattıkları yüzünden çok zor durumda kalan Oğuzlar, Basat'ın Tepegöz'ü öldürmesiyle rahat bir nefes alırlar çünkü Tepegöz, onların rahatça yaşamalarına engel olmakta, bağımsızlıklarına gölge düşürmektedir.

Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı'nda (Ergin,2017:197-211; Gökyay, 2000:125-133) Egrek isimli bir Oğuz beyi, kâfirler tarafından esir edilir. Egrek'in, henüz beşikte olan bir kardeşi vardır. Bu kardeşe, ağabeyinin esir olduğu söylenmez. Kavga eden çocukları ayırmaya çalışan Segrek, onların söylemesi ile ağabeyinin durumunu öğrenir ve onu kurtarmak üzere yola çıkar. Ağabey ile birlikte hareket ederek düşmanı yener, babalarının memleketine geri dönerek evlenirler. Böylece küçük kardeş, ağabeyini bağımsızlığına kavuşturmuş olur.

Salur Kazan'ın Esir Olup Oğlu Uruz'un Çıkardığı Destan'da (Ergin,2017:213-228; Gökyay, 2000:134-144) Salur Kazan ava gider ve orada uykuya dalar. O uyurken düşman saldırır ve Kazan'ı esir eder. Bir kuyuda hapis olan Kazan, Tekür'ün karısı tarafından ziyaret edilir. Kazan, kadına yerin altında kadının ölen kızına bindiğini ve ölüleri için bıraktıkları yemekleri alarak yediğini söyler. Buna dayanamayan kadın, onun kuyudan çıkarılmasını sağlar. Öte yandan babasının esir olduğunu öğrenen oğlu Uruz, amcasını çağırarak ona akıl danışır, diğer beylere de

haber salınır ve hepsi, Kazan'ı kurtarmak üzere yola çıkar, kurtararak geri dönerler. Böylece Kazan, bağımsızlığını elde etmiş olur.

13. Boylama (Azmun, 2019:84-85) başlıklı destana göre Bayındır padişahının vekili Gazan, beyleri ile birlikte dağlara ava gitmiş iker iken bir ulak, on bin düşmanın üstlerine geldiği haberini getirir. Gazan Bey umursamaz. Düşman sayısı yirmi bin, otuz bin şeklinde artar. Ancak Gazan Bey, düşman sayısı yüz bini buluncaya kadar yerinden kımlıdamaz. En nihayetinde yüz bin sayısını duyunca yerinden kalkar, abdest alır, namaz kılar. Muhammed'e ve Allah'a bağlılığını bildirir, Allah'tan yardım ister. Gaza yapmak üzere hazırlıklara başlar. Oğuz beyleri ile beraber, yüz bin kâfire karşı gelir ve yedi gün yedi gece savaşır. Sonunda kâfirlere, diz çöktürür. Böylece, bağımsızlıklarına kast edenlere hak ettikleri cezayı vermiş olur.

Saltuk-name'de (Ata Yıldız, 2015:466-468) asıl adı Şerif Hızır olan Sarı Saltuk, birçok kahramanlık örneği gösterir. Kâfirlerle sürekli bir savaş halindedir. Zaten babası, o henüz üç yaşındayken kâfirler tarafından öldürülür. Kısa süre sonra, annesi de ölür. Rüyasında, Battal Gazi'yi görür. Onun işaret ettiği yerde, Battal Gazi'nin atını ve silahlarını bulur. Bunlarla kâfirler üzerine yürür, çeşitli mücadeleler verir. İslam dinini yüceltmeye çalışır, şöhreti artar. Birçok Hristiyan, onun sayesinde Müslümanlığı kabul eder. Çeşitli olağanüstü özelliklere sahip olduğu da düşünülür. Örneğin Kaf Dağı'na gider, gelir, devlerle çarpışır. Hayatı boyunca Allah rızası için savaşlar yapar. İslam dinini geniş coğrafyalara yayar. Sonunda bir fedainin hançeri ile şehit olur. Şehit olana kadar da bağımsızlık mücadelesi verir.

Battal-name’de (Ata Yıldız, 2015:447-464) Hz. Muhammed bir gün, ashabıyla oturur. O sırada vahiy gelir ve güzel konulardan konuşulması istenir. Mecliste bulunanlar da Rum vilayetinden bahseder. Bu sırada, Cebrail tarafından vahiy gelir ve Cafer adında bir yiğidin, Müslümanlar için hizmetlerde bulunacağı söylenir. Bunun üzerine Hz. Muhammed, ona ulaştırılmak üzere çeşitli emanetler bırakır. Bu yiğidin adı Battal Gazi olarak duyulur ve İslam için kâfirlerle sürekli olarak savaş yapar. Rüyasında sık sık, peygamber efendimizi görür ve onun yönlendirmeleri ile hareket eder. İslam’a, ciddi hizmetler ve savaşlar yapar, yanındakiler şehit olur. Olaylar, Malatya ve çevresinde geçer. Destanın sonunda ise Battal Gazi, kendisini uyarmak amacıyla kendisini seven bir kız tarafından atılan taşın, göğsüne çarpmasıyla şehit olur. O, öldükten sonra İslam âlemi yasa boğulur. Her yere haber gönderilir, onun ruhu için hatimler indirilir. Battal Gazi yaşadığı süre içerisinde her zaman bağımsızlığını elde tutmuş, bunu başarabilmek için de her şeyi yapmış bir insandır.

2.3.1.2. Barış

Destanlarda barış değeri, çok fazla işlenmez. Çünkü destanlar daha çok savaş mantığı üzerine kuruludur. Kahramanlar, isteklerini savaşarak kabul ettirirler. Güçleri ve savaşta oldukları oranda varlıklarını korurlar.

Barış kelimesi sözlükte, “*Barışmak eylemi. Savaş halinde olmama durumu.*” (Püsküllüoğlu, 2004:174) olarak tanımlanır.

Barış değeri, destanlarda şöyle işlenmiştir:

Oğuz Kağan Destanı (Demir, 2016:56-132)'na göre, Ay Kağan'ın bir gün gözü parlar ve bir erkek çocuk dünyaya getirir. Bu çocuk, annesinden ilk sütü emer daha sonra emmez, çiğ et ve şarap ister. Günler sonra büyür ava gider çeşitli hayvanları avlar, etrafa korku salan bir gergedanı öldürmeyi başarır. Bir ışığın içerisinde gördüğü kızla evlenir. Ondan üç oğlu olur. Daha sonra, bir ağacın kovuğunda bulduğu kızla evlenir, ondan da üç oğlu olur. Kağan olduğunu ilan eder. Ülkesinin sınırlarını genişletmek için savaflara katılır. Kendisine baş eğip hediye verene karışmaz. Esasında, barışa gölge düşürmez ve önem verir. Ancak baş eğmeyenleri savaşla dize getirir. Ülke sınırlarını genişlettikten sonra büyük bir kurultay toplar, ülkesini oğulları arasında paylaşır. Gök tanrıya borcunu ödediğini ifade eder ve yurdunu oğullarına bırakır.

2.3.1.3. Milliyetçilik

Milleti oluşturan insan topluluklarının, ortak amaçları olmalıdır. Ortak amaçlar, insan topluluklarını millet yapar ve bir devlet çatısı altında toplar. Aynı devlet çatısı altında toplanan milletler de milliyetçilik değerine sahip olmalıdırlar. Aksi takdirde parçalanıp yok olmaktan kurtulamazlar. Milliyetçilik değerine dikkat edilmediği durumlarda, milletin başından musibetin eksik olmayacağı, destan örneğinde mevcuttur.

Uygurların Türeyişi ve Göçleri ile İlgili Çin Kaynaklarında Yer Alan Efsane'ye göre (Sakaoğlu; Duymaz, 2020:208-209) Uygur hanı, Çinli bir prenses ile evlenmek ister ve evlenir. Aslında amacı, halkını barışa ve rahata kavuşturmadır fakat Çinliler kendi aralarında konuşarak Uygurlara güç kazandırdığını düşündükleri İyi Talih Dağı'nın taşlarını memleketlerine götürmek isterler. Böylece Uygurları yeneceklerini

düşünürler. Uygur hakanı, tekliflerine itiraz etmez ve taşları verir. Ancak taşlar çok büyük olduğu için onları taşımak mümkün değildir. Bu nedenle taşlar, ateş ve asit yardımıyla küçük parçalara ayrılarak Çin'e taşınır. Taşların gitmesinden sonra hayvanlar, tuhaf tuhaf bağırmaya başlar. Uygur hakanı, on beş gün içerisinde ölür, halkın başına türlü felaketler gelir. En sonunda çaresiz kalan Uygurlar, başka bir yere göç etmek zorunda kalırlar. Uygur hanı, yabancı bir bayan ile evlilik yapmıştır. Karşılığında istenen şeye de rıza gösterir. Milletini düşünmez ve bedelini canı ile öder.

2.3.1.4. Vatanseverlik

Yurdun her yerine, özellikle daha rahat görülebilsin diye dağ, taş, yüksek yerlere yazılan “Önce vatan” yazısı göze çarpar. Çünkü Türk milleti için önce vatan gelir. Vatanın tehlikede olduğu yer ve zamanlarda ise canlı, cansız her varlık elinden geleni yapmaya, gerekirse canını vermeye hazırdır.

“Vatan: Bir ülkenin üzerinde kurulduğu toprak parçası.” (Yurtbaşı, 2013:729). *“Vatansever: Yurtsever kimse... Vatanseverlik: Vatansever olma durumu.”* (TDK, 1998:2335) olarak tanımlanan bu değer, destanlarda geniş şekilde yer alır. Destan kahramanları da vatan konusunda çok hassastırlar. Vatanlarının tehlikede olduğunu düşündükleri zamanlarda, hemen korkusuzca harekete geçerler.

Bu değer in işlendiği destan örnekleri şunlardır:

Şu Destanı (Ata Yıldız, 2015:356-358)'nın Türkmen varyantına göre Zülkarneyn, Semerkant'ı geçip Türk ülkesine yönelir. Burada, Türklerin kuvvetli ve büyük bir ordusu bulunan Şu adında genç hakanı

ile karşılaşır. Onunla çeşitli mücadelelere girer. Savaşın başlarında Şu, tek başına mücadele etmek için yola düşer. Onun gittiğinin farkına varan halk, önce ümitsizliğe kapılır. Sonra Hakan'ın peşine düşer. Hakan, gittiği ve savaşıp aldığı yerlerdeki insanlara çeşitli isimler verir. Bunlar, Türk boylarını oluştururlar. Böylece mücadelelerine devam eden Hakan, Şu topraklarını genişletir. Şu adını verdiği şehri yaptırır ve oraya, bir tılsım koydurur. Efsaneye göre günümüzde hala leylekler, o şehrin karşısına kadar gelirler fakat şehri geçemezler yani tılsım bozulmamıştır. Şu, tüm mücadeleyi vatan edinmek için verir ve vatanını korumak için de tılsım yaptırır.

Oğuz Kağan Destanı (Demir, 2016:56-132)'na göre, Ay Kağan'ın bir gün gözü parlar ve bir erkek çocuk dünyaya getirir. Bu çocuk, annesinden ilk sütü emer daha sonra emmez, çiğ et ve şarap ister. Günler sonra büyür ava gider çeşitli hayvanları avlar, etrafa korku salan bir gergedanı öldürmeyi başarır. Bir ışığın içerisinde gördüğü kızla evlenir. Ondan üç oğlu olur. Daha sonra, bir ağacın kovuğunda bulduğu kızla evlenir, ondan da üç oğlu olur. Kağan olduğunu ilan eder. Ülkesinin sınırlarını genişletmek için savaşlara katılır. Kendisine baş eğip hediye verene karışmaz, diğerlerini savaşla dize getirir. Ülke sınırlarını genişlettikten sonra büyük bir kurultay toplar. Büyük zorluklarla edindiği ülkesini oğulları arasında paylaşır. Gök tanrıya borcunu ödediğini ifade eder ve yurdunu oğullarına bırakır.

Ergenekon Destanı'nda (Sakaoğlu; Duymaz, 2020:200-201) yenilgiye uğrayan Türk boyundan geriye kalan iki aile, düşmanlarından kaçarak dağlarla çevrili Ergenekon isimli bir yere saklanır. Böylece düşmanlardan korunmaya çalışırlar. Zamanla bu iki aile, büyüyerek

buraya sığmaz bir hale gelir ve Ergenekon'dan çıkmaya karar verirler. Çıkış yolunu bulamadıkları için dağın demir olan bir kısmını eritmeye karar verirler. Ciddi bir çalışmayla odunlar ve kömürler çekerek dağın demir kısmını eriterek buradan çıkmayı başarırlar. Çıktıktan sonra da eski memleketlerine gider, düşmanlarını yener, tekrar orada yaşamaya başlarlar. Böylece yıllar sonra da olsa, vatanlarına kavuşmuş olurlar.

Uygurların Türeyişi ve Göçleri ile İlgili Çin Kaynaklarında Yer Alan Efsane'ye göre (Sakaoğlu; Duymaz, 2020:208-209) Uygur hanı, Çinli bir prenses ile evlenmek ister ve evlenir. Aslında amacı, halkını barışa ve rahata kavuşturmadır fakat Çinliler kendi aralarında konuşarak Uygurlara güç kazandırdığını düşündükleri İyi Talih Dağı'nın taşlarını memleketlerine götürmek isterler. Böylece Uygurları yeneceklerini düşünürler. Uygur hakanı, tekliflerine itiraz etmez ve taşları verir. Taşlar çok büyük olduğu için onları taşımak mümkün değildir. Bu nedenle taşlar, ateş ve asit yardımıyla küçük parçalara ayrılarak Çin'e taşınır. Taşların gitmesinden sonra hayvanlar, tuhaf tuhaf bağırmaya başlar. Uygur hakanı, on beş gün içerisinde ölür, halkın başına türlü felaketler gelir. En sonunda çaresiz kalan Uygurlar, başka bir yere göç etmek zorunda kalırlar. Böylece vatansever olmayan ve her şeyden önce vatanını düşünmeyen hakan yüzünden hem halk, hem de hakanın kendisi perişan olur.

Begil Oğlu Emren Destanı'na göre (Ergin,2017:183-196; Gökyay, 2000:115-124) Oğuz'a, Gürcistan'dan haraç gelir. Bu haraç; bir at, bir kılıç ve bir çomaktır ve Begil adlı yiğide verilirler. Bu yiğit, bunlarla sınırı koruyacak, karakolluk yapacaktır. Ancak Bayındır Han'ın verdiği bir yemekte Kazan Bey ile bozuşan Begil, Oğuz'a başkaldırmaya

karar verir. Daha sonra kafasının dağılması için eşi tarafından ava gönderilir. Burada düşerek kemiğini kırar. Onun bu kötü durumunu haber alan düşman, ona saldırmaya karar verir. Babasının bu durumunu bilen oğlu Emren, düşman üzerine gider. Çok zor durumda kalan Emren, Tanrı'dan yardım diler. Kendisine, kırk er kadar kuvvet verilir. Böylece düşmanı dağıtır, babasıyla birlikte Bayındır Han'ın huzuruna çıkar. Kendisine, Bayındır Han tarafından çeşitli hediyeler verilir. Begil, vatansever bir kimsedir. Vatanını korumak amacıyla karakolluk yapar. Oğlu da vatanın düşman tarafından çiğnenmemesi için savaş verir.

13. Boylama (Azmun, 2019:84-85) başlıklı destana göre Bayındır padişahının vekili Gazan, beyleri ile birlikte dağlara ava gitmiş iker bir ulak, on bin düşmanın üstlerine geldiği haberini getirir. Gazan Bey umursamaz. Düşman sayısı yirmi bin, otuz bin şeklinde artar. Ancak Gazan Bey, düşman sayısı yüz bini buluncaya kadar yerinden kılmıdamaz. En nihayetinde yüz bin sayısını duyunca yerinden kalkar, abdest alır, namaz kılar. Muhammed'e ve Allah'a bağlılığını bildirir, Allah'tan yardım ister. Gaza yapmak üzere hazırlıklara başlar. Oğuz beyleri ile beraber, yüz bin kâfire karşı gelir ve yedi gün yedi gece savaşır. Sonunda kâfirlere, diz çöktürür. Böylece vatanına saldıranlardan hesap sormuş olur, vatanını kurtarır.

Battal-name'de (Ata Yıldız, 2015:447-464) Hz. Muhammed bir gün, ashabıyla oturur. O sırada vahiy gelir ve güzel konulardan konuşulması istenir. Mecliste bulunanlar da Rum vilayetinden bahseder. Bu sırada, Cebrail tarafından vahiy gelir ve Cafer adında bir yiğidin, Müslümanlar için hizmetlerde bulunacağı söylenir. Bunun üzerine Hz. Muhammed, ona ulaştırılmak üzere çeşitli emanetler bırakır. Bu yiğidin

adı Battal Gazi olarak duyulur ve İslam için kâfirlerle sürekli olarak savaş yapar. Rüyasında sık sık, peygamber efendimizi görür ve onun yönlendirmeleri ile hareket eder. İslam'a, ciddi hizmetler ve savaşlar yapar, yanındakiler şehit olur. Olaylar, Malatya ve çevresinde geçer. Destanın sonunda ise Battal Gazi, kendisini uyarmak amacıyla kendisini seven bir kız tarafından atılan taşın, göğsüne çarpmasıyla şehit olur. O, öldükten sonra İslam âlemi yasa boğulur. Her yere haber gönderilir, onun ruhu için hatimler indirilir. Böylece halk, vatansever bir kahramana karşı son görevlerini yerine getirmeye çalışır.

2.3.2. Din ile İlgili Değerler

Din kavramı sözlüklerde, *“Allah'a inanma ve ibadet etme konusunda herkesin veya her milletin tuttuğu yol.”* (Parlatır, 2011:350). *“Tanrı'ya inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum.”* (Yurtbaşı, 2013:211) şeklinde tanımlanır.

Sözlükte, *“1. Kıymet, baha, senem. 2. Onur, itibar, haysiyet, şeref. 3. Belli bir kıymeti olan, şu bahada bulunan. 4. Karşı, mukabil, muadil, şayan, şayeste.”* (Parlatır, 2011:325) şeklinde tanımlanan değer kavramı ve değer kavramı çatısı altında yerini alan birçok değer, Türk milletinin bireysel ve sosyal hayatını şekillendirir ve bu millete yön verir.

Destan metinlerinin genelinde Gök Tanrı inancı vardır ve kahramanlar, bu inanç çerçevesinde hareket ederler. Gök Tanrı'yı memnun etmek için çaba gösterirler.

Dede Korkut hikâyelerinde ise; Allah'ı ve peygamberi anma, abdest alma, namaz kılma, daha sonra cenge katılma, Allah'a güvenme, dayanma, bel bağlama. Zor sıkıntılı anlarda dua etme Allah'a yalvarma

sıklıkla yer alır. Hemen her destanın sonunda Dede Korkut gelerek Allah'a dua eder, Muhammed'e salavat getirir. Dünyanın faniliğinden bahseder.

2.3.2.1. Tanrı İnancı ve Dua Bilinci

İslamiyet öncesi döneme ait olan destan metinlerinde 'Tanrı' kavramı sıklıkla geçer. İslamiyet sonrasında ise daha çok 'Allah' kavramı kullanılır. Türk insanının, İslamiyet öncesi ve sonrası dönemlerde tek yaratıcıya iman ettikleri açıktır. Destan kahramanları özellikle başları sıkıştığında hemen ellerini açarak yaratıcıdan yardım dilerler, ona sığınarak mücadeleye girişirler. Zafer elde ettiklerinde de şükür ederler.

Örnek destan metinlerimiz şunlardır:

Altay Türkleri'nin Yaratılış Efsanesi 1'e göre (Sakaoğlu; Duymaz, 2020:160-164) evvelce sadece su vardır. Tanrı Kuday ile bir kişi, kara kaz şeklinde su üzerinde uçarken bu kişi, kendisinin tanrıdan büyük olduğunu sanır ve suya dalar. Boğulacak gibi olur, Tanrı onu kurtarır. Tanrı, kişinin suyun dibine girip toprak çıkarmasını ister. Bu toprakla yeryüzünü yaratır. Kişi, ikinci defa suyun altına dalarken kendisi de toprak alır ve toprağı, ağzında saklar. Tanrı, bunu anlar çünkü toprak, kişinin ağzında büyür. Tanrı ona, tükürmesini söyler. Böylece dağlar oluşur. Tanrı, kişiye onun günahlı olduğunu söyler. Fenalık düşündüğü için bu kişiye, Erlik ismini koyar ve günahkâr olanların onun halkı olmasını söyler. Erlik, insanlara yasak meyveyi yedirtir. Tanrı, bu işte parmağı olan herkese cezalandırır. İnsanlar, şeytana uydukları için pişman olur ve tanrıya yalvarırlar. Tanrı ise insanları yönlendirmesi için Maytere'yi ve başka farklı insanları gönderir ve onları görevlendirir.

Neticede herkes, görevini tamamlar. Destan tamamen, yaratılış, günah, Tanrı ile şeytan arasındaki mücadele üzerinedir.

Altay Türklerine Ait Tufan Efsanesi'ne göre (Sakaoğlu; Duymaz, 2020:176-178) yeryüzünde tufan olur, yedi gün zelzele olur. Dağlar ateş püskürür, yağmur yağar, fırtına olur, dolu, kar yağar... Bunların hepsi, yedi gün sürer. Yedi aziz kardeş, bir gemi yapar ve her cins hayvandan bu gemiye birer çift bindirir. Daha sonra kardeşler arasında dargınlık olur, kardeşlerden Ülgen, hikmet kitabından kuvvet alarak insan yaratmaya girişir ve Kuday'dan can istemek üzere kuzgunu gönderir. Kuzgun, canı götürürken bir leşe dalar ve taşıdığı canı, çamlığa düşürür. Tanrı Ülgen'in de yaratmasıyla yeryüzündeki canlılar oluşur. Ayrıca Erlik ile süren mücadeleler de konu edilir. Tanrı, şeytan yaratmak kavramları, dini inancı simgeler.

Oğuz Kağan Destanı (Demir, 2016:56-132)'na göre, Ay Kağan'ın bir gün gözü parlar ve bir erkek çocuk dünyaya getirir. Bu çocuk, annesinden ilk sütü emer daha sonra emmez, çiğ et ve şarap ister. Günler sonra büyür ava gider çeşitli hayvanları avlar, etrafa korku salan bir gergedanı öldürmeyi başarır. Bir ışığın içerisinde gördüğü kızla evlenir. Ondan üç oğlu olur. Daha sonra, bir ağacın kovuğunda bulduğu kızla evlenir, ondan da üç oğlu olur. Kağan olduğunu ilan eder. Ülkesinin sınırlarını genişletmek için savaflara katılır. Kendisine baş eğip hediye verene karışmaz, diğerlerini savaşla dize getirir. Ülke sınırlarını genişlettikten sonra büyük bir kurultay toplar, ülkesini oğulları arasında paylaşır. Gök tanrıya borcunu ödediğini ifade eder ve yurdunu oğullarına bırakır. Borcunu ödediğini ifade etmesi onun, dini inanç hassasiyetini gösterir.

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nda (Ergin,2017:19-36; Gökyay, 2000:4-15) bir gün Bayındır Han, tepe gibi et yığdırıp göl gibi kıımız sağdırarak ziyafet verir. Ziyafette, oğlu kıızı olmayan kara çadıra oturtulup onlara kara koyun yahnisi ikram edilir. Bu durum, çocuğu olmayan Dirse Han'ın ağırına gider ve evine gelerek durumu eşine anlatır. Onun tavsiyesi ile ziyafet vererek gelenlerden dua ister, açları doyurur, çıplakları giydirir, borçluyu borcundan kurtarır. Nihayetinde bir oğlu olur. Oğlan, bir boğayı yenerek Boğaç adını alır. Babası ona taht ve beylik verir. Ancak tahta çıktıktan sonra babasının kırk yiğidini tanımayan delikanlı, kırk yiğidin babasını kışkırıtması ile babası tarafından yaralanır ve ölüme terk edilir. Delikanlı, annesi ve kırk ince belli kıız tarafından bulunarak tedavi edilir. İyileşen delikanlı kaçırılan babasını kurtarmak üzere yola çıkar. Neticede babasını kurtarır. Dede Korkut gelerek dua eder. Zor durumda olanların ve destanın sonunda Dede Korkut'un gelerek dua etmesi, dini değerlere örnektir.

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Destan'da (Ergin, 2017:37-59; Gökyay, 2000:16-30) Kazan Bey, üç yüz yiğit ile birlikte oğlu Uruz'u yurdunun üstüne bekçi bırakarak ava gider. O, avda iken kötü niyetli Şöklı Melik, Kazan'ın yurduna girer ve yurdu yağmalar. Kazan'ın annesi, kıarı, oğlu ve pek çok kişiyi esir alır. Kazan'ın koyun sürüsü üzerine de altı yüz kâfir gelir fakat Karaçuk Çoban'ın üstün gayreti ile sürüyü alamadan giderler. Kötü haberi alan Kazan Bey, Şöklı Melik'in yurduna doğru yola çıkar. Çoban da onun peşine düşer. Daha sonra Oğuz beylerinin de onlara yardıma gelmesiyle birlikte kâfir ile savaşırlar ve mallarını geri alırlar. Destanın sonunda Dede Korkut gelerek deyiş söyler, dua eder. Kazan Bey, düşman üstüne varmadan önce arı sudan

abdest alır, namaz kılar, Muhammed'e salavat getirir, dua eder. Destanın sonunda Dede Korkut da dua eder.

Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda (Ergin,2017:61-98; Gökyay, 2000:31-58) Han Bayındır, karayerin üstüne ak otağını diker ve Oğuz beylerini, sohbeta davet eder; beyler yerler içerler. Burada Pay Püre Bey, oğlu olması için Oğuz beyleri ile dua eder. Pay Piçen Bey de kızı olması için dua eder. Bir zaman sonra, bunların dilekleri kabul olur. Çocukları, beşik kertme birbirine verirler. Bamsı Beyrek, bir gün geyik avına çıkar. Burada, Banu Çiçek ile karşılaşır. Bir dizi yarıştan sonra birbirlerinin beşik kertmesi olduğunu anlarlar. Bamsı Beyrek, parmağındaki yüzüğü çıkararak Banu Çiçek'e takar. Daha sonra ailesini gönderir fakat kızın abisi, olmayacak isteklerde bulunur. Zor da olsa bu istekler yerine getirilir; kız, Beyrek'e verilir. İsteklerin yerine getirilmesi aşamasında kızın kardeşi Deli Karçar ile mücadeleye tutuşan Dede Korkut, ism-i azam duasını okuyarak Allah'a sığınır, namaz kılar.

Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Esir Olduğu Destan'a göre (Ergin,2017:99-121; Gökyay:2000:59-74) Kazan Bey, bir davet verir. Davet esnasında, Oğuz beylerinin içerisinde üzülür. Oğlu Uruz'un yiğit olmadığını, baş kesip kan dökmediğini söyler, dert yanar. Uruz, itiraz eder ve babası ile birlikte ava çıkarlar. Fakat avda, düşman saldırısına uğrarlar ve Uruz esir düşer. Babası, arı sudan abdest alıp, iki rekât namaz kılıp, adı güzel Muhammed'i anarak oğlunu kurtarmak üzere yola çıkar. Kazan, düşman askerlerine yenilmek üzere iken onun peşinden giden karısı Burla Hatun ve diğer Oğuz beylerinin yardımı ile baba ve oğul, kâfirlerin elinden kurtularak geri dönerler.

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı'nda (Ergin,2017:123-135; Gökyay, 2000:75-82) Deli Dumrul bir köprü yaptırır. Köprüden geçenden 33 akçe, geçmeyenden ise döve döve kırk akçe alır. Bir gün, köprüsünün yanında halkın ağladığını görür. Durumun ne olduğunu sorduğunda, güzel bir yiğidin Azrail tarafından öldürüldüğünü öğrenir. Azrail'e meydan okur ve Azrail tarafından sıkıştırılır. Bulacağı bir cana karşı, canı bağışlanacaktır. Annesine ve babasına gider fakat onlar, can vermezler. En son eşine gider; eşi, canını onun için seve seve vereceğini söyler. Bu, Tanrı'nın çok hoşuna gider; anne ve babanın canını aldirarak eşlerin her ikisine de 140 yıl daha ömür verir. Allah ve Azrail ile sonradan tanışan Deli Dumrul, onun yücelerden yüce olduğunu kabul eder ve Allah'ın ikramına mazhar olur.

Kazılık Kocaoğlu Yigenek Destanı'na göre (Ergin, 2017:159-167; Gökyay, 2000:98-104), Kazılık Koca adlı bir Oğuz beyi, Direk Tekür adlı bir kâfir ile vuruşurken ona esir olur ve bir kalede, 16 yıl esir olarak tutulur. O, esir olmadan önce karısı hamiledir ve kadın, bir erkek çocuğu doğurur. Babasının esir olduğunu, bu çocuktan gizlerler. 16 yıl sonra bu erkek çocuğu, birisiyle ağız dalaşı yaparken onun söylemesiyle babasının esir olduğunu öğrenir. Bayındır Han'a giderek babasını kurtarmak üzere ondan yardım ister. Bayındır Han, yanına güçlü Oğuz beylerinden vererek Yigenek'i kaleye gönderir. Yigenek, Allah'a sığınır. Vuruşarak tekürü yener ve babasını kurtarır. Tanrı'ya şükür ederler. Dedem Korkut gelerek destan söyler.

Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Destan'a göre (Ergin,2017: 169-182; Gökyay, 2000:105-114) Oğuzlar, düşmandan kaçarken bir çocuk kaybolur. Çocuk, bir aslan tarafından büyütölür. Çok güçlü, kuvvetli

olan bu çocuğun ismi Basat'tır. Basat'ın babası, peri kızı tarafından doğrulan Tepegöz'ü evlat edinir fakat Tepegöz, bir insan gibi hareket etmemektedir. Oğuzlara türlü zorluklar çıkarır. Onun yaşattıkları yüzünden çok zor durumda kalan Oğuzlar'ı kurtarmak için Basat, harekete geçer. Tepegöz ile mücadele ederken de salavatlar getirir, 'la ilahe illallah' çeker, her defasında kendisini Tanrı'nın kurtardığını söyler. Bu söylemlerin hepsi, dini inanç göstergesidir.

Begil Oğlu Emren Destanı'na göre (Ergin,2017:183-196; Gökyay, 2000:115-124) Oğuz'a, Gürcistan'dan haraç gelir. Bu haraç; bir at, bir kılıç ve bir çomaktır ve Begil adlı yiğide verilirler. Bu yiğit, bunlarla sınırı koruyacak, karakolluk yapacaktır. Ancak Bayındır Han'ın verdiği bir yemekte Kazan Bey ile bozuşan Begil, Oğuz'a başkaldırmaya karar verir. Daha sonra kafasının dağılması için eşi tarafından ava gönderilir. Burada düşerek kemiğini kırar. Onun bu kötü durumunu haber alan düşman, ona saldırmaya karar verir. Babasının bu durumunu bilen oğlu Emren, düşman üzerine gider. Çok zor durumda kalan Emren, Tanrı'dan yardım diler. Kendisine, kırk er kadar kuvvet verilir. Böylece düşmanı dağıtır.

İç Oğuz'a Dış Oğuz'un Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan'da (Ergin,2017:229-238; Gökyay, 2000:145-152) Kazan Han her yıl evini yağmalatır ancak bir yıl yağmalamaya dış Oğuz davet edilmez. Bu durum, dış Oğuz'un iç Oğuz'a düşman olmasına sebep olur. Daha sonra Bamsı Beyrek'i davet eden dış Oğuz'dan Aruz, Kuran-ı Kerim getirir. Beyrek'in, onun üstüne yemin ederek Kazan'a düşman olmasını ister. Ancak Beyrek, ekmeğini çok yediği Kazan'a, böyle bir kötülüğü kesinlikle yapmayacağını söyler. Buna çok öfkelenen Aruz, Beyrek'e

saldırır ve onu ağır yaralar. Evine dönen Beyrek, Kazan'a haber göndererek durumunu bildirdikten sonra vefat eder. Kazan ise dayısı Aruz'u öldürerek Beyrek'in intikamını alır. Destanın sonunda Dede Korkut gelerek gazi erenlerin başına ne geldiğini söyler ve dua eder. Allah'ı ve Muhammed'i anar.

Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürdüğü Boy (Ekici, 2019:200-204) başlıklı destana göre Kazan, beyleri ile beraber dağlara ava gider. Burada üzerlerine düşmanın geldiğini işitir. Düşmanı yendikten sonra, tek başına avda kalmaya karar vererek askerlerini geri gönderir. Askerler arasında olan Lala Kılbaş, Kazan'ı arkasından gizlice takip eder. Kazan, bir süre sonra yedi başlı bir ejderha ile karşılaşır ve yanında gelen Lala Kılbaş'ı fark eder. Kazan ona, ne yapıp yapmaması gerektiğini sorar. Lala Kılbaş, ejderhanın üzerine gitmemesini söylediği takdirde, Kazan'ın öfkelenerek kendisine gazap edeceğinden korktuğu için onunla savaşmasını tavsiye eder. Kazan, savaşırken çok zorlanır ve Allah'ı, peygamberi anar, yalvarır, yardım ister. Sonunda, uğraşları neticesinde ejderhayı alt etmeyi başarır.

13. Boylama (Azmun, 2019:84-85) başlıklı destana göre Bayındır padişahının vekili Gazan, beyleri ile birlikte dağlara ava gitmiş iken bir ulak, on bin düşmanın üstlerine geldiği haberini getirir. Gazan Bey umursamaz. Düşman sayısı yirmi bin, otuz bin şeklinde artar. Ancak Gazan Bey, düşman sayısı yüz bini buluncaya kadar yerinden kılmıdamaz. En nihayetinde yüz bin sayısını duyunca yerinden kalkar, abdest alır, namaz kılar. Muhammed'e ve Allah'a bağlılığını bildirir, Allah'tan yardım ister. Gaza yapmak üzere hazırlıklara başlar. Oğuz

beyleri ile beraber, yüz bin kâfire karşı gelir ve yedi gün yedi gece savaşır. Sonunda kâfirlere, diz çöktürür.

2.3.2.2. Din Büyükleri Bilinci

Dini bilinci ve dine inancı olan insanın, din büyüklerine karşı da bilinç, saygı ve sevgisi olur. Destanlarda bu durum işlenir. Örnek destan metni, Battal-name'dir.

Battal-name'de (Ata Yıldız, 2015:447-464) bir gün Hz. Muhammed, ashabıyla oturur. O sırada vahiy gelir ve güzel konulardan konuşulması istenir. Mecliste bulunanlar da Rum vilayetinden bahseder. Bu sırada, Cebrail tarafından vahiy gelir ve Cafer adında bir yiğidin, Müslümanlar için hizmetlerde bulunacağı söylenir. Bunun üzerine Hz. Muhammed, ona ulaştırılmak üzere çeşitli emanetler bırakır. Bu yiğidin adı Battal Gazi olarak duyulur ve İslam için kâfirlerle sürekli olarak savaş yapar. Rüyasında sık sık, peygamber efendimizi görür ve onun yönlendirmeleri ile hareket eder. İslam'a, ciddi hizmetler ve savaşlar yapar, yanındakiler şehit olur. Olaylar, Malatya ve çevresinde geçer. Destanın sonunda ise Battal Gazi, kendisini uyarmak amacıyla kendisini seven bir kız tarafından atılan taşın, göğsüne çarpmasıyla şehit olur. O, öldükten sonra İslam âlemi yasa boğulur. Her yere haber gönderilir, onun ruhu için hatimler indirilir. Battal Gazi destan boyunca kâfirlerle gaza ve onları Müslüman yapar, bazen şehitler verilir, Hz. Muhammed'i rüyasında görür. Kendisi öldüğünde de hatimler indirilir.

2.3.2.3. Şehitlik

“Şehit: Kutsal bir ülkü veya inanç uğruna savaşırken ölen kimse. Şehitlik: Şehit olma durumu.” (TDK, 1998:2081) şeklinde tanımlanan bu değer dinimizde, bir insanın yükselebileceği en yüce makamdır. Bu

nedenle dini bilince sahip her Müslüman, şehitlik makamına erişmeyi canı gönülden arzu eder. Bu amaç doğrultusunda hareket eder.

Şehit olanların doğrudan cennete gideceğine inanılır. Şehit olmak hem cennete gitmek isteyenler için hem de halk nazarında üstün değer edinmek adına istenen, arzu edilen bir sonudur. Destanlarımızda kahramanlar, şehit olmayı can-ı gönülden arzu ederler. Bunun için mücadele verirler. Bu değer, destanlarda sıklıkla işlenir.

Örnek metinler şunlardır:

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Destan'da (Ergin, 2017:37-59; Gökyay, 2000:16-30) Kazan Bey, üç yüz yiğit ile birlikte oğlu Uruz'u yurdunun üstüne bekçi bırakarak ava gider. O, avda iken kötü niyetli Şökli Melik, Kazan'ın yurduna girer ve yurdu yağmalar. Kazan'ın annesi, karısı, oğlu ve pek çok kişiyi esir alır. Kazan'ın koyun sürüsü üzerine de altı yüz kâfir gelir fakat Karaçuk Çoban'ın üstün gayreti ile sürüyü alamadan giderler. Kötü haberi alan Kazan Bey, Şökli Melik'in yurduna doğru yola çıkar. Çoban da onun peşine düşer. Daha sonra Oğuz beylerinin de onlara yardıma gelmesiyle birlikte kâfir ile savaşılır ve mallarını geri alırlar. Destanın sonunda Dede Korkut gelerek deyiş söyler, dua eder. Destanda, kâfirle savaşarak ölenlerin, şehit oldukları belirtilir.

Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Esir Olduğu Destan'da (Ergin,2017:99-121; Gökyay:2000:59-74) Kazan Bey, bir davet verir. Davet esnasında, Oğuz beylerinin içerisinde üzülür. Oğlu Uruz'un yiğit olmadığını, baş kesip kan dökmediğini söyler, dert yanar. Uruz, itiraz eder ve babası ile birlikte ava çıkarlar. Fakat avda, düşman saldırısına

uğrarlar ve Uruz esir düşer. Babası, arı sudan abdest alıp, iki rekât namaz kılıp, adı güzel Muhammed'i anarak oğlunu kurtarmak üzere yola çıkar. Kazan, düşman askerlerine yenilmek üzere iken onun peşinden giden karısı Burla Hatun ve diğer Oğuz beylerinin yardımı ile baba ve oğul, kâfirlerin elinden kurtularak geri dönerler. Ancak bu savaşta, Oğuz'dan üç yüz şehit verilir.

Cengiz-name'de (Ata Yıldız, 2015:471) Cengizhan'ın soyu, baba tarafından Oğuzhan'a varmaktadır. Cengiz, kardeşleri tarafından çeşitli eziyetler görür. Daha sonra onlardan kurtulmak için evden kaçarak bir dağda yaşamaya başlar. Fakat Türk boyları kendi aralarında temsilciler seçer ve Cengiz'e gönderirler. Onu çağırıp başlarına han yaparlar. Cengiz han yıllarca gazalar yaparak, şehitler vererek ülkesinin sınırlarını epeyce genişletir. Sonunda ise devletini, çocukları arasında paylaştırır ve vefat eder.

Battal-name'de (Ata Yıldız, 2015:447-464) başlıklı destana göre bir gün Hz. Muhammed, ashabıyla oturur. O sırada vahiy gelir ve güzel konulardan konuşulması istenir. Mecliste bulunanlar da Rum vilayetinden bahseder. Bu sırada, Cebrail tarafından vahiy gelir ve Cafer adında bir yiğidin, Müslümanlar için hizmetlerde bulunacağı söylenir. Bunun üzerine Hz. Muhammed, ona ulaştırılmak üzere çeşitli emanetler bırakır. Bu yiğidin adı Battal Gazi olarak duyulur ve İslam için kâfirlerle sürekli olarak savaş yapar. Rüyasında sık sık, peygamber efendimizi görür ve onun yönlendirmeleri ile hareket eder. İslam'a, ciddi hizmetler ve savaşlar yapar, yanındakiler şehit olur. Olaylar, Malatya ve çevresinde geçer. Destanın sonunda ise Battal Gazi, kendisini uyarmak amacıyla kendisini seven bir kız tarafından atılan taşın, göğsüne çarpmasıyla şehit

olur. O, öldükten sonra İslam âlemi yasa boğulur. Her yere haber gönderilir, onun ruhu için hatimler indirilir.

Saltuk-name'de (Ata Yıldız, 2015:466-468) asıl adı Şerif Hızır olan Sarı Saltuk, birçok kahramanlık örneği gösterir. Kâfirlerle sürekli bir savaş halindedir. Zaten babası, o henüz üç yaşındayken kâfirler tarafından öldürülür. Kısa süre sonra, annesi de ölür. Rüyasında, Battal Gazi'yi görür. Onun işaret ettiği yerde, Battal Gazi'nin atını ve silahlarını bulur. Bunlarla kâfirler üzerine yürür, çeşitli mücadeleler verir. İslam dinini yüceltmeye çalışır, şöhreti artar. Birçok Hristiyan, onun sayesinde Müslümanlığı kabul eder. Çeşitli olağanüstü özelliklere sahip olduğu da düşünülür. Örneğin Kaf Dağı'na gider, gelir, devlerle çarpışır. Hayatı boyunca Allah rızası için savaşlar yapar. İslam dinini geniş coğrafyalara yayar. Sonunda bir fedainin hançeri ile şehit olur.

Danişmend-name'de (Demir, 1999:20-40) Battal Gazi'nin torunlarından Melik Ahmet Danişmend, halifeden izin alarak Malatya beylerinin başına geçer. Onlarla birlikte, onlardan destek alarak Anadolu'da fetihlere başlar. Sivas'ı mamur hale getirir. Bu gazalar esnasında, şehitler verirler. Sivas'tan Karadeniz'e kadar bölgeyi fetheder. Birçok Hristiyan'ın, Müslümanlaşmasına vesile olur. Anadolu'nun İslamlaşmasına büyük katkı sağlar. Başka ülkelere doğru sefere çıkar fakat yolda, pusuya düşürülerek şehit edilir. Gaza yapmak, şehit vermek, şehit olmak dini inançlarımız içerisinde yer alan kavramlardır.

3. MASALLARDA TESPİT EDİLEN DEĞERLER

Masallar, yüzyıllardır varlıklarını sürdüren, nesilden nesile aktarılan Türk halk anlatımlarındandır. Masallar, bünyelerinde barındırdıkları olağanüstü unsurların fazlalığı ile diğer türlere göre gerçek hayattan daha fazla kopuk olan halk anlatı türüdür. Aynı zamanda çocuklar ve çocuk dünyasına da en fazla hitap eden türdür.

Yapılan masal tanımlarından bazıları şunlardır:

“Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür.” (Sakaoğlu, 1999:2).

Şimşek’e göre, *“Hayal dünyamızı süsleyen, bizi gerçek hayattan alarak rüyalar âlemine götüren dertlerimizi, sıkıntılarımızı bir an da olsa unutturan masalların mazisi oldukça eskidir.”* (2001:2)

“Masal; olayları bilinmeyen bir zamanda geçtiği hâlde mekânı bazen belli olan bazen belli olmayan, kahramanlarından bazıları hayvanlar, tabiatüstü varlıklar ve insanlar olan, hayal mahsulü olduğu hâlde dinleyenleri inandırıp düşündüren, anlatılan yerin sosyal hayatından izler taşıyan, bazen sonunda konuya uygun bir darb-ı mesel bulunan bir sözlü anlatım türüdür.” (Bakırcı, 2006:23)

“Masal, bütünüyle hayal ürünü olan, doğaüstü olaylara ve varlıklara yer veren, belirli olmayan bir yer ve zamanda ortaya çıkan, insanların ve tanrıların başından geçen olağanüstü olayları anlatan, düş ürünü olaylarla örülü, öğüt verici yanı olan, kısa ve mensur, sözlü bir anlatım türüdür.” (Artun, 2018:153).

“Dili, ele aldığı olaylar, olağanüstü mekânların etkili büyüleyiciliği ve kahramanlar ile gerek çocukların, gerekse yetişkinlerin ilginç buldukları bir sanat türüdür.” (Yalçın ve Aytaş, 2017:124).

Aslan, masalların işlevi hakkında şunları söyler: *“Diğer sözlü edebiyat yaratılarının bütününe olduğu gibi, masalların da asli işlevi; en ilkel çağlarda evrensel insanî müsterekleri, ilerleyen çağlarda da bununla birlikte kültürel değerleri muhafazadır.”* (2015:224).

Kıbrıs’a göre ise *“Masal; özgün eğitim kurumlarının olmadığı dönemlerde eğitim aracı olarak kullanılmış, insanların yaşantılarından yola çıkılarak oluşturulmuş öyküleyici anlatım örnekleridir.”* (2016:78).

Masallar, canlı cansız her şeyin kahraman olabildiği, zamanın belirsiz olduğu, olağanüstü unsurlarla süslü, akıcı ve sade bir üsluba sahiptirler. Giriş kısımlarında *“Bir varmış, bir yokmuş...”* şeklinde başlayan giriş tekerlemesi, giriş, geçiş ve bitiş formelleri yer alır. Çeşitli kalıp sözler bulunur. Genellikle –miş’li geçmiş zaman ifadesi kullanılır. Deyimler, atasözleri, tasvirler, kinayeler, söz sanatları, sembolik anlatımlar sıklıkla kullanılır. Masal anaları tarafından anlatılırlar.

“İyi ve kötünün var oluş mücadelesi insanlık tarihi kadar eskidir. Tercih edilen her zaman iyi, doğru ve güzel olduğu halde insan hayatında zıtlıklar hep olagelmıştır.” (Katı, 2015:3) bu durum masalarda sıklıkla işlenir. Hemen her masalda iyi ile kötünün çatışması ve sonunda iyinin kazanması vardır. Genellikle masalların sonunda adalet yerini bulur. Bu durum, masal okuyan veya dinleyene, iyi insan olması yönünde telkinler yapar. Yaşamın zorlukları karşısında bocalayan insanlar için bu gibi sorunlarla karşılaşan başkalarının da olduğu, yalnız

olmadıkları duygusunu aşarlar. Doğrudan verilmeyen, verilmek istenmeyen iletileri açıklarlar.

Masal kahramanları, genellikle olağanüstü özelliklere sahiplerdir. Uçarlar, güçleri çok fazladır yenilmezler, birden bire var olup aynı şekilde yok olabilirler. Göz açıp kapayınca kadar zaman ve mekân değişir, günlük hayatta karşılaşılmayacak eşyalar vardır; uçan halılar, işlevleri farklı lambalar vs bulunur. Amacına ulaşmak üzere yola çıkan şehzadeye yaşlı bir zat (kadın / erkek) akıl verip yol gösterir. Genellikle olağanüstü varlıklar (cin, peri, dev, dev anası) vardır. Masallarda yer alan perilerin kimisi iyi niyetli olmamakla beraber bazıları iyi niyetlidir. Dev anaları ise kendi sütünü emen insanoğluna zarar vermezler.

Bir masal metninde Peynir Tulumu (Tezel 1: 1997), diğerinde Eşek Kafası (Boratav, 1992:127-133) olur. Bir masalda Üşengeç (Boratav, 1992:134-137), diğerinde Yatalak Mehmet (Boratav, 2007:136-144). Bir masalda Mehmed-Eşkîya (Boratav, 1992:157-163), diğerinde Kırk Haramiler (Tezel, 1997:102-122) vs. bir nesnenin içinden bir kızın çıkıp evi silip süpürmesi, Ağaca yaslanıp “Of” diyen Keloğlan’ın karşısına bir Arap’ın çıkarak hemen her dileğini yerine getirmesi şeklinde ortak masal metinleri de mevcuttur.

Sakaoğlu, Masal Araştırmaları adlı eserinde; “*Masalların belirli yerlerinde birtakım sözler yer alır... bir kalıptan çıkmış gibi görünen bu sözlere ‘formel’ yani ‘kalıp sözler’ adını veriyoruz.*” der ve masalın formellerini başlangıç (giriş) formelleri, bağlayış (geçiş) formelleri, benzer durumlarda kullanılan formeller, bitiş formelleri ve çeşitli formel

unsurlar şeklinde beş ana bölüme ayırarak incelemeyi uygun bulur. (1999: 57-68).

Sakaoğlu, Gedeon Huet'nin masalların kaynağı konusundaki sınıflamasının aşağıdaki gibi olduğunu aktarır:

“a. Tarih Öncesi Görüş (Kablettarih Nazariyesi)

b. Tarihi Görüş (Tarihi Nazariye)

c. Etnografik Görüş (Etnografik Nazariye)” (1999: 5).

Sakaoğlu ise masalların kaynakları konusunda, “Masalların kaynağı olarak hiçbir coğrafyayı, kültürü ve dini temel olarak ele almamak gerekir. Masalların bir bütün olarak değil de tek tek ele alınması halinde belki bazılarını belirli coğrafyaya, kültüre veya dine bağlayabiliriz. Örneklerde görülen değişme, ne kadar büyük boyutta olursa olsun her masalda aslından gelen bir iz, bir kalıntı mutlaka bulunacaktır. Aslında bir masalın üç tür değişmesi ve farklılaşması vardır.

1. İlk defa anlatılmaya başlanılan bir masal hiçbir zaman mükemmel değildir. Zamanla hem ortaya çıktığı bölgede, hem de yayıldığı bölgelerde gelişip güzelleşecektir. Bu masalın birinci değişmesidir; biz, bunu “olumlu gelişme” olarak adlandırıyoruz.

2. Bir masal gelişip ulaşabileceği en güzel şekli aldıktan sonra da yayılmaya ve değişmeye devam edecektir. Yayılan her masal artık aslında bir şeyler kaybetmeye başlamıştır. Bu, o masalın zayıfladığı veya küçüldüğü anlamına gelmemelidir. Başka coğrafyalarda, kültür ve dinlerin etkisiyle masallar asıl şekillerinden uzaklaşmakla birlikte belki de güzelleşmeye devam edecektir. Ancak bu arada asıl şekil, birinci

maddede ifade ettiğimiz şekil az veya çok değişikliğe uğramıştır. Kişi ve yer adlarının yanında unvanlar, hayvanlar, yiyecekler ve daha da pek çok şey değişmiştir artık. Masal, belki de ilk defa ortaya atıldığı yerde bile saf şekliyle anlatılmamaktadır. Masalın bu tür gelişmesini de “yayılan gelişme” olarak adlandırıyoruz.

3. Artık masal pek çok ülkede anlatılmaya başlanmıştır. Öyle ki başka ülkelere göçen masal tekrar ana yurduna dönmüştür. Ancak iki şekil arasında son derece önemli değişimler görülmektedir. Ülkeden ham madde olarak göçürülen masal adeta işlenmiş madde olarak geri gelmiştir. Burada unutulmaması gereken konu, işlenmiş olarak geri dönmüş olması değil, aslından çok şey kaybetmiş olmasıdır. Göçtüğü ülkelerde de aynı değişiklik elbette görülecektir. Bu tür gelişmeye de “tersine gelişme” diyebiliriz.” (1999:9) görüşlerine sahiptir.

Masalların eğitim değerleri konusunda da farklı görüşler vardır. Yalçın ve Aytaş’ın görüşü, “Çocuk edebiyatı ve çocuğun dünyası bakımından Türk masallarının eğitim değerinin ortaya konulması gerekmektedir. Buna göre masallarımızı:

1. Tekerleme bölümü,
2. Asıl masal bölümü,
3. Sonuç olmak üzere üç ana bölümde değerlendirmemiz gerekecektir.” (2017:139) şeklindedir.

Her yüze güleni dost zannetmemek, kaba kuvvete başvurmamak, dış görünüşe aldanmamak, anne-baba haklarını gözetmek, büyük sözü dinlemek, yetim ve öksüzleri koruyup kollamak, haksızlığa göz yummamak, istemez ve haset olmamak, yardıma ihtiyacı olanın

yardıma koşmak, kimseyi küçümsememek, elindeki ile yetinmek vs. masallarda verilmeye çalışılan mesajlardandır. Duygudaşlık, saygı, yardımlaşma, adalet, doğruluk, iyilik, misafirperverlik gibi pek çok değer içerirler. Bu değerler, insan hayatında çok önemli yer tutan hasletlerdir. Bu türden değerlerin özellikle çocuklara kazandırılmasında masallar, büyük önem taşırlar. Hayvan masalları da değer aktarımı için vaz geçilemez masallar içerisindedir.

Günümüzde teknolojik gelişmeler, kültürel değişmelerin önüne geçmiş, kültürel değişmeleri olumsuz yönde etkilemiştir. Bireyselleşmeyi getirmiş, birçok değer yok olup gitmesine sebep olmuştur. Günümüzde toplumlar bu önemli probleme çözüm yolu bulmak zorundadır. Aksi takdirde kültürel yozlaşma ve değer kaybı son sürat ilerleyecektir.

Dünya genelinde değerlerin yok olması neticesinde, değerler eğitimi açısından insanlığın zararına olan çalışmaların sayısı artış göstermekte, insana ve onun yaşam hakkına saygı tükendikçe de insanlar ve insanlık yok olup gitmektedir. Masallar toplumların gelenek, görenek, maddi, manevi kültürel özellikler, örf, adetler gibi toplumu toplum yapan kodları bünyelerinde barındırırlar.

Masallar daha çok iyi niyet, mantık, adalet, sevgi, yardımlaşmak değerlerinin işlendiği, değerleri canlı tutmak kaybolup gitmelerine izin vermemek adına kullanılabilir halk anlatı türlerindedir.

Masallarda yer alan değerler incelenirken Nedim Bakırcı'nın *Niğde Masalları ve Türk Dünyası Coğrafyasında Tespit Edilmiş Hayvan Masalları Üzerinde Bir İnceleme ve Keloğlan Masalları*, Saim

Sakaoğlu'nun *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*, *Masal Araştırmaları ve Türk Masalları*, Esmâ Şimşek'in *Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması*, Ali Berat Alptekin'in *Hayvan Masalları ve Taşeli Masalları*, Tahir Alangu'nun *Billur Köşk*, Pertev N. Boratav'ın *Az Gittük Uz Gittik ve Zaman zaman İçinde*, Muhsine Helimoğlu Yavuz'un *Masallar- 1/ Uçar Leyli*, Eflatun Cem Güney'in *Masallar*, İgnac Kunos'un *Forty Four Turkish Fairy Tales*, H. Latif Sarıyüce'nin *Anadolu Masalları* ve Naki Tezel'in *Türk Masalları* kitaplarında yer alan masal metinlerinden yararlanılmıştır. Masallarda tespit edilen değerler ise şunlardır:

3.1. Bireysel Değerler

3.1.1. Affetmek

Toplum halinde yaşayan insanlar, birbirleri ile sürekli iletişim halinde bulunmak zorundadır. Süregelen bu iletişim neticesinde, kimi zaman istenmeyen durumlar meydana gelebilmektedir. Yaptığı işin hata olduğunun farkına varan ve bu hatasını tamir etmeye çalışan kişi, anlayışla karşılanır, affedilir. En azından diğer bireyler ve toplum tarafından, affedilmesi beklenir, istenir. Bu nedenle affetmek büyük bir erdem, toplum nazarında çok önemli bir değerdir.

Affetmek değeri, "*Hoş olmayan ya da suç olan bir davranışa anlayış göstererek karşılıklı bulunmamak; bağışlamak, özürli saymak, cezasını iptal etmek.*" (Yurtbaşı, 2013:16) şeklinde tanımlanır.

Affetmek değeri masallarda fazlaca işlenen bir değerdir. Bu değer işlendiği masal örnekleri aşağıdadır:

Gangan Kuşu (Bakırcı, 2006:202-204) masalına göre bir padişahın bahçesine bir dev dadanarak ne var, ne yok toplayıp götürür. Padişahın üç oğlu sırayla bahçeyi beklemeye başlarlar ancak küçük oğlan dışında diğerleri korkar. Küçük oğlan da dev yaralar ve bu halde kaçan devin peşine düşer. Bir kuyunun içinde dev öldürür. Orada bulunduğu üç kızla üç kardeş evlenecektir ancak ağabeyler kızları kuyudan çıkarıp kardeşlerini orada bırakırlar. Kuyunun içindeki oğlan, yukarı çıkayım derken yanlışlıkla yedi kat yerin dibine iner. Burada Gangan Kuşu'nun yavrularını kurtarır ve bir dev öldürerek padişahın kızını kurtarır. Kızı kurtarması karşılığında da yeryüzüne çıkarken beslemek amacıyla Gangan Kuşu'na yiyecek ister. Yeryüzüne çıktıktan sonra iki ağabeyini öldürür. Duruma kızan ve neden yaptığını soran padişaha da kızları şahit tutarak her şeyi anlatır. Padişah ona hak verir ve onu affeder.

Peri Padişahının Oğlu (Şimşek, 2001:103-105) masalına göre bir padişahın kızına dünürçüler gelir ve düğün yapılır. Kız, evlendikten sonra gittiği sarayda çok rahattır, hiçbir şeyi de araştırmaz. Fakat bir gün kızın kardeşleri kızı, gece uyumayıp olacakları öğrenmesini söylerler. Kız da o gece uyumaz ve kocası yanına geldikten sonra, onun üstünü araştırırken bir anahtar bulur. Bu anahtarla bir kapıyı açar. Burada farklı şeyler görür ve kocasının peri padişahının oğlu olduğunu anlar. Sırrının açığa çıkmasından sonra oğlan, kızın öldürülmesini emreder. Kızı öldürmeye kıyamayanlar, onu çok uzak bir yere götürüp terk ederler. Bir zaman sonra kız, üstü başı çok kötü bir halde yine peri padişahın oğlu tarafından bulunur. O sırada kız, hamiledir ve doğum yapar. Bebeğin karnında anahtar vardır. Böylece çocuğun, peri padişahının oğlunun oğlu

olduğu anlaşılır. Kızı öldürme emrini verdiği için de zaten pişmanlık duyan padişahın oğlu ve kız birbirlerini affeder, yeniden evlenirler.

Hızır'ı Bulan Keloğlan (Sakaoğlu, 2002:328) masalına göre padişah, Hızır'ı görmek ister. Keloğlan, onu bulabileceğini söyler ancak bulamaz. Bu nedenle cezalandırılmak üzere padişahın karşısına çıkarılır. Padişah, vezirlerine Keloğlan'a ne ceza verelim, diye sorar. Vezirlerin üçü, babalarının mesleği doğrultusunda fikir belirtirken dördüncü vezir ise affetmesi gerektiğini söyler. Sonra ortaya Hızır çıkar, herkesin soyuna çektğini belirtir, dördüncü veziri takdir ederek kendisini tanıtır. Masalda, dördüncü vezirin verdiği hüküm ile affetmek değeri ön plana çıkarılmaktadır.

Tuz, masalına göre, bir padişahın üç oğlu vardır. Bir gün oğullarına, kendisini ne kadar sevdiklerini sorar. Büyük oğlan, mücevherler kadar; ortanca oğlan, tatlı kadar; küçük oğlan da tuz kadar sevdiğini söyler. Küçük oğlanın cevabı, padişah babanın hoşuna gitmez ve cellatlara haber vererek onun öldürülmesini emreder. Cellatlar, ona acıdıklarından onu serbest bırakırlar. Oğlan da uzak bir ülkeye gider ve talih kuşunun kafasına konması ile oranın padişahı olur. Bir zaman sonra da babasını yemeğe davet eder. Yemeklerin hiçbirinde tuz yoktur. Durumun sebebini soran babasına; kendisinin, tuz sevmemesinden dolayı koydurmadığını bildirir. Baba, buna itiraz ederek tuz sevdiğini söyler. Oğlu ise, *“Ama küçük oğlunuz size: ‘Ben seni tuz kadar severim.’ Dediği zaman, onu cellatlara teslim etmişsiniz.”* (Tezel 2, 1997:100) cevabını verir. Bu cevap üzerine, her ikisi de birbirlerini affedip kucaklaşırlar.

Kayıkçı Keloğlan (Helimoğlu Yavuz, 2001:86) masalına göre, bir padişahın bir kızı ve bir oğlu vardır. Padişah, kendisinden sonra tahta oturacak oğlunun, iyi bir eğitim alması gerektiğini düşünür ve bu nedenle, ülkenin en iyi öğretmenlerini tutar. Fakat oğlan, at binmekten başka hiçbir şeyden hoşlanmamaktadır ki, ders almayı hiç istemez. Bir gün şehzade, Keloğlan ile karşılaşır ve onu, kendi yerine geçmesi konusunda ikna eder. Hiçbir şeyden haberi olmayan hocalar, uzun bir süre Keloğlan'ı eğitir. Eğitim tamamlandıktan sonra, bilgi yarışması düzenlenmesine karar verilir. Burada gerçekler açığa çıkar. Çok kızan padişah, Keloğlan'ın başını uçurmayı düşünür fakat sonradan vazgeçip bu işi, yarışmanın sonuna bırakır. Keloğlan, yarışmada karşısına çıkan herkesi alt eder. Bu arada, padişahın kızına da âşık olmuştur. Padişah en sonunda Keloğlan'ın, memleket için lazım bir adam olduğunu düşünerek onu affeder ve kendisinden dileğini sorar. Buna, Keloğlan hiçbir cevap veremez fakat padişah onun, kızına olan sevgisini anlar ve gençleri birbiriyle evlendirir. Padişah, mantıklı düşünür ve hareket eder. Dolayısıyla Keloğlan gibi zeki ve bilgili bir kişiyi de affeder.

Yatalak Mehmet (Boratav, 2007:136-144) masalına göre bir padişah, üç kızına kendisini ne kadar sevdiklerini sorar. Küçük kızın tuz kadar sevdiğini söylemesi, padişahı çok sinirlendirir ve kızını cellada teslim eder. Cellat, öldürmeye kıyamadığı kızını serbest bırakır. Kız, ağlaya ağlaya yollara düşer ve yolda, çok fakir bir kulübeye denk gelir, onlara misafir olur. Bu kulübede yaşayan kadının, yatalak şeklinde duran bir oğlu vardır. Annesinin, hasta zannettiği oğul, tembelliğinden yatmakta ve on yıldır, annesini bu şekilde kandırmaktadır. Kız, bu durumun farkına varır. Yaşlı kadının evde olmadığı bir gün kız, yatalak

Mehmet'i döve döve ayağa kaldırır ve işe gönderir. Sonra Mehmet, zengin bir tüccarın yanında işe girer. Bir gün yolda giderken Mehmet, tüccar tarafından suyu kesilen bir kuyuya, suyu tekrar salması amacıyla indirilir. Kuyunun içerisinde bir dev vardır. Dev'in yanında bir dünya güzeli kız, bir de kurbağa vardır. Dev, hangisinin daha güzel olduğunu sorar. Mehmet, kurbağanın daha güzel olduğunu söyleyerek dev'in beklediği cevabı verir. Dev ise cevap üzerine Mehmet'e, üç tane nar verir ve kimseye göstermeden eve götürmesini tembih eder. Mehmet, söyleneni yapar ve evde, narları keserler. Her birinde, paha biçilmez mücevherler dökülür. Bu sayede zengin olan Mehmet, padişahın kızı ile evlenir. Kızını cellada teslim eden padişahın ise içerisine çoktan, evlat hasreti kor gibi düşmüştür ve yaptığına bin pişman olmuştur ancak kızını öldü sanmaktadır. Bu nedenle acısını dindirmek için yollara düşer. Gide gide damadın evine misafir olur. Kız, kapı aralığından bakarak babasını tanır. Onu ağırlaması için aşçıya, yemekler yapmasını fakat içerisine tuz katmamasını söyler. Derviş kıyafetindeki baba, yemeklerden yer fakat tuzsuz olduğunu, en nihayetinde itiraf etmek zorunda kalır ve tuzun, bir nimet olduğunu kabul eder. O sırada ortaya çıkan kızına sımsıkı sarılır, kızını babasını affeder. Herkes mutlu, mesut yaşamlarına devam eder.

İlik Sultan'da (Boratav,1992: 164-172), padişahın bir kızı vardır. Kız bir gün, odasından dışarıyı izlerken üç delikanlının Yemen padişahının oğlunu tarif eden cümlelerini duyar. Kız, o günden sonra onun aşkıyla yataklara düşer. Çağrılan hekim, durumu anlar ve hemen, padişahın oğluna haber gönderilir fakat padişahın oğlu, kızla evlenmeyi kabul etmez. Kızın ve padişah babasının daveti üzerine kızın memleketine gelen şehzade en son, uzaktan kıza bakarak onu

almayacağını belirtir ve memleketine döner. Kızın sağlığı ile yakından ilgilenen hekim, padişahın, kız ve kırk cariyesiyle uzun bir seyahate çıkmak üzere izin ister. Kafile, oğlanın sarayının karşısındaki bir konağa yerleşir. Burada her gece, eğlenceler düzenlenir. Onları karşıdan izleyen padişahın oğlu, kıza âşık olur ve kıza istemek üzere iki kez, değerli hediyeler ile annesini gönderir. Kız, her defasında kadını tersler, teklifi kabul etmez. Üçüncü gidişinde, Kuran-ı Kerim götüren kadın, kapıda karşılanır. Kız bu sefer şehzadeden, olmayacak şeyler ister ve istekleri yerine getirilir. Kızın en son isteği ise şehzadenin bir tabutun içerisine girmesi ve ölmüşçesine yatmasıdır. Şehzade bunu da yapar. Onun başına giden kız, şehzadenin kulağına eğilerek ölse, teneşire yatsa, yıkanıp kefenlere sarılsa, tabuta girip musallaya konsa, yine de ona varmayacağını bildirir ve kaptana, gemiyi Mısır'a çekmesini söyler. Kendisinin kurduğu cümlelere çok benzeyen bu cümleleri duyan şehzade, vaktiyle terslediği kızın o kız olduğunu fark eder ve tekrar peşine düşerek gelir. Kızın babasının ayaklarına kapanır ve kıza ister. Herkes birbirinden af diler, gençler muradına erer.

Balıkçı Güzeli (Boratav,1992: 173-176) masalına göre bir balıkçının oğlu vardır. Bu oğul da babası gibi balıkçı olur. Sesi çok güzel olan bu çocuk, günün birinde sarayın etrafında balık satarken padişahın kıza tarafından fark edilir ve kız, ona âşık olur. Oğlanı, kız kılığında saraya alan sultan, onu güzel bir şekilde yetiştirir. Ud dersi verir. Oğlanın sesi zaten çok güzel olduğu için kısa sürede çok iyi bir ud ustası olur. Sultan, çocukla evlenmek ister. Fakat delikanlı, ilerleyen zaman dilimlerinde kendisinin bir balıkçı olduğunu yüzüne vurabileceğini söyleyerek kıza reddeder. Kız, böyle bir şey yapmayacağına dair söz

verir. Oğlan ise eğer böyle bir şey yaparsa bir daha kesinlikle konuşmayacağını belirtir ve gençler evlenir. Aradan epey bir zaman geçtikten sonra bir gün, bir muhabbet esnasında sultan, oğlanın davranışından dolayı, kendisinin balıkçı tablası olmadığını söyler. Böylece delikanlıya, eski mesleğini hatırlatmış olur. Bunun üzerine oğlan, o günden sonra konuşmayı keser ve saraydan kaçır, kız ise peşine düşer. Uzun uğraşlar neticesinde, başka bir sarayda ud ustası olarak bulunan eşini bulur ve o sarayın padişahı ile onu konuşturabileceğine dair iddiaya girer. Sultan, iki gün uğraşmasına rağmen çocuğu konuşturamaz. Üçüncü gün ise artık onu konuşturamadığı takdirde, sultanın kellesi gidecektir ve oğlan, yine konuşmaz. Sultan, idam edilmek üzere meydana getirilir. Bütün ahali toplanır, kızın boynuna ilmek geçirilir. Olacakları izleyen oğlan, daha fazla dayanamaz ve onun balıkçı tablası değil, sultanın kellesi olduğunu belirterek konuşur. Bunun üzerine gençler, olayın ayrıntılarını padişaha anlatır, birbirlerini affeder ve muratlarına ererler.

Zümrüdüanka Kuşu (Alangu, 1990:118-157) masalına göre, bir padişahın has bahçesinde bir elma ağacı vardır. Bu elma ağacındaki meyveler her yıl, bir dev tarafından toplanır. Bu durum, padişahın canını çok sıkır. Onun canının sıkıldığını gören üç oğlu, üç yıl arayla ve sırayla elma ağacını bekler. Küçük oğul, devî yaralamayı başarır, dev kaçır. Diğer iki kardeşini de yanına alarak tamamen öldürmek ve devden kurtulmak üzere yola çıkar. Kan izlerini takip ederek bir kuyuya inerler. Küçük kardeş burada, kardeşleri tarafından kuyuya indirilir. Devî öldüren küçük şehzade, orada bulduğu üç kızını yukarı gönderir. Ağabeyleri, bu üç kızını yukarı çektikten sonra küçük şehzadeyi kuyuya

terk ederler. Küçük kardeş kuyuda iken kızlardan birisinin verdiği üç tel saçı birbirine çarpar. Fakat yerin yedi kat daha altına düşer. Burada bir Zümrüdüanka kuşunun yavrularını yılandan kurtarır ve kuşun yardımıyla yüzeye çıkar. Kafasına deri geçirir ve Keloğlan kılığında kuyumcu, terzi çırağı olarak işlere girer. Bu sırada, devin kuyusundan çıkan kızlar, düğün hazırlığının başlamaması için gerçekleşmesi mümkün olmayan çeşitli isteklerde bulunurlar. Kızların isteklerini düzmece Keloğlan, kızın verdiği saç tellerini birbirine çatarak karşısına çıkan bir fellah sayesinde yerine getirir. Kızların isteklerini yerine getirten padişah, düğün hazırlıklarını başlatır. Düğünde, cirit oynamak amacıyla meydana çıkan büyük şehzade ve ortanca şehzade, küçük şehzade tarafından yenilgiye uğratılır. Meydanda üç gün kendisini gösteren küçük şehzade, artık padişahın karşısına çıkar ve başına gelenleri ona anlatır. Padişah, bu duruma çok sinirlenir. İki büyük oğulun, nasıl bir cezaya çarptırılmasını istediğini küçük şehzadeye sorar. Küçük şehzade ise ağabeylerine yine de kıyamaz ve onları affeder. İki büyük kızın onlara eş olarak verilmesini, onların sarayın dışında bir konakta yaşamasını uygun görür. Küçük şehzadenin dedikleri yapılır. Düğün dernek kurulur gençler muratlarına erer.

3.1.2. Alçak Gönüllülük

“Olgun başak, eğik durur.” şeklinde bir atasözümüz vardır. Atasözünden yola çıkarak toplumun, seviyesi artan kişinin alçakgönüllü olmasını istediği, bunu önemseydiği ve beklediği sonucuna varılabilir. Zaten yaşanan çevre gözlemlendiğinde, alçakgönüllü insanların toplumda daha derin izler bıraktığı, daha fazla değer gördüğü sonucuna varılabilir.

Sözlüklerde, “*Alçak gönüllü: Tevazu sahibi, mütevazı, kibirsiz.*” (Parlatır, 2011:74). “*Alçak gönüllü: Büyüklük taslamayan, kendi değerini olduğundan aşağı gösterip başkalarıyla denk tutan.*” (Yurtbaşı, 2013:35) şeklinde açıklanan bu kelime, tam da atasözünde, işaret edildiği şekilde tanımlanır.

Masalarda bu değer, aşağıdaki örneklerde işlenmiştir:

Sivrisinek ve Su Aygırı (Bakırcı, 2010:547) masasında bir sivrisinek, su aygırının ensesine konar. Su aygırı korkarak hızla koşmaya başlar. Bu duruma üzülen sivrisinek, onu korkuttuğu için bağışlanma diler. Masala göre sivrisinek, oldukça alçak gönüllüdür.

Peynir Tulumu (Tezel 1, 1997:44-55) masasına göre bir peynir tulumu, yuvarlana yuvarlana bir kocakarının evine gider ve ondan, padişahın en büyük kızını kendisine istemesini rica eder. Kocakarıya, bir avuş gümüş vererek onu saraya gönderir. Kocakarıya, küpler dolusu gümüş karşılığında kızın verileceği söylenir. Peynir tulumu, bu şartı yerine getirir ve kırk gün kırk gece süren bir düğünle büyük kız ile evlenir. Ancak kız, onu beğenmeyerek ilk geceden terk eder. Benzer şeyler ortanca kız ile de yaşanır ve nihayetinde peynir tulumu, en küçük kız ile evlenir. Küçük kız, ona iltifatlar eder ve peynir tulumu üstündekileri sıyırıp atar. Ortaya, çok yakışıklı bir delikanlı çıkar. Evli çift aralarında anlaşır. Ertesi gün delikanlı sarayın önünden geçecek, böylece büyük kızların tepkileri ölçülecektir. Ancak küçük kız kesinlikle, onun kocası olduğunu ablalarına söylemeyecektir. Aksi takdirde kocasını bir daha göremeyecektir. Ancak delikanlı geçerken küçük kız kardeş, dayanamayarak sözünü tutamaz ve onun kocası olduğunu söyler. Bunun üzerine kocası ortadan kaybolur. İtiraf ettiği için

çok pişman olan kız, yollara düşerek kocasını aramaya koyulur. Uzun uğraşlar neticesinde onu, annesi olan devin evinde bulur. Yeniden birbirlerine kavuşan gençler, tekrar saraya dönerler. Masala göre küçük kardeş, ablaları gibi yapmaz ve peynir tulumunu aşağılamaz. Alçak gönüllü davranır ve onu eş olarak kabullenir.

3.1.3. Büyük Konuşmamak

İnsanlar bazen, farkında olarak veya olmayarak günlük hayatın içerisinde büyük konuşabilmektedir. Ancak hayat şartları, bazen öyle şekil alır ki insanı, kesinlikle yapmayacağını iddia ettiği şeyleri yapmak mecburiyetinde bırakır.

Büyük konuşmak değeri masallarımızda, aşağıdaki örneklerde tespit edilmiştir:

Tavşan ile Kaplumbağa (Bakırcı, 2010:522) masalında kaplumbağa ile tavşan, kimin daha hızlı koşacağıyla ilgili iddiaya girerler. Tavşan, kendisine çok güvenmektedir. Bu nedenle yarış esnasında, orada burada çok eğlenir. Sonuç olarak durmadan ilerleyen kaplumbağa, tavşanı yener. Böylece tavşan, büyük konuşmaması gerektiğini öğrenmiş olur.

Kader (Şimşek, 2001:119-121) masalında padişah bir gün gezmeye çıkar. Burada bir ihtiyar ile karşılaşır, ona ne yaptığını sorar ve ihtiyarın, doğacak oğlanları doğacak kızlara yazdığını öğrenir. Karısı hamile olan padişah bebeğin cinsiyetini ve onu kime yazdığını öğrenmek ister. İhtiyarın söylediğine göre bebek kızdır ve köyün çobanının oğluna yazılmıştır. Buna itiraz eden padişah, doğan çocuğu satın alarak suya bırakır. Çocuğu, bir değirmenci bulup büyütür. Çocuk büyüdükten sonra

yine izini bulan padişah, onun eline bir mektup tutuşturarak kendi evine gönderir. Mektupta, çocuğun öldürülmesi gerektiği yazmaktadır. Fakat çocuğun elindeki mektubu alıp yırtan padişahın kızı, padişahın ağzından onun kendisi ile evlendirilip saraya oturtulmasını yazar. O sırada padişah, uzak diyarlara gezmeye gitmiştir. Döndüğünde kızının, çobanın oğlu ile evlenmiş olduğunu ve bir de torunu olduğunu öğrenir, kadere karşı koyamayacağını anlar. Çünkü padişahın büyük konuşması hiçbir şeyi değiştirmemiş, padişah kaderin önüne geçememiştir.

Tuz, masalına göre bir padişahın üç oğlu vardır. Bir gün oğullarına, kendisini ne kadar sevdiklerini sorar. Büyük oğlan, mücevherler kadar; ortanca oğlan, tatlı kadar; küçük oğlan da tuz kadar sevdiğini söyler. Küçük oğlanın cevabı, padişah babanın hoşuna gitmez ve cellatlara haber vererek onun öldürülmesini emreder. Cellatlar, ona acıdıklarından onu serbest bırakırlar. Oğlan da uzak bir ülkeye gider ve talih kuşunun kafasına konması ile oranın padişahı olur. Bir zaman sonra da babasını yemeğe davet eder. Yemeklerin hiçbirinde tuz yoktur. Durumun sebebini soran babasına; kendisinin, tuz sevmemesinden dolayı koydurmadığını bildirir. Baba, buna itiraz ederek tuz sevdiğini söyler. Oğlu ise, “*Ama küçük oğlunuz size: ‘Ben seni tuz kadar severim.’ Dediği zaman, onu cellatlara teslim etmişsiniz.*” (Tezel 2, 1997:100) cevabını verir. Bu cevap üzerine, her ikisi de birbirlerini affedip kucaklaşırlar. Padişah, büyük konuşmuştur. Masalın sonunda ise bu hatasını kabul etmek durumunda kalır.

İlik Sultan (Boratav,1992: 164-172) masalına göre, padişahın bir kızı vardır. Kız bir gün, odasından dışarıyı izlerken üç delikanlının Yemen padişahının oğlunu tarif eden cümlelerini duyar. Kız, o günden

sonra onun aşkıyla yataklara düşer. Çağrılan hekim, durumu anlar ve hemen, padişahın oğluna haber gönderilir fakat padişahın oğlu, kızla evlenmeyi kabul etmez. Kızın ve padişah babasının daveti üzerine kızın memleketine gelen şehzade en son, uzaktan kıza bakarak onunla alay eder ve onu almayacağını belirterek memleketine döner. Kızın sağlığı ile yakından ilgilenen hekim, padişahın, kız ve kırk cariyesiyle uzun bir seyahate çıkmak üzere izin ister. Kafile, oğlanın sarayının karşısındaki bir konağa yerleşir. Burada her gece, eğlenceler düzenlerler. Onları karşıdan izleyen padişahın oğlu, kıza âşık olur ve kızını istemek üzere iki kez, değerli hediyeler ile annesini gönderir. Kız, her defasında kadını tersler, teklifi kabul etmez. Üçüncü gidişinde, Kuran-ı Kerim götüren kadın, kapıda karşılanır. Kız bu sefer şehzadeden, olmayacak şeyler ister ve istekleri yerine getirilir. Kızın en son isteği ise şehzadenin bir tabutun içerisine girmesi ve ölmüşçesine yatmasıdır. Şehzade bunu da yapar. Onun başına giden kız, şehzadenin kulağına eğilerek ölse, teneşire yatsa, yıkanıp kefenlere sarılsa, tabuta girip musallaya konsa, yine de ona varmayacağını bildirir ve kaptana, gemiyi Mısır'a çekmesini söyler. Kendisinin kurduğu cümlelere çok benzeyen bu cümleleri duyan şehzade, vaktiyle terslediği kızın o kız olduğunu fark eder ve tekrar peşine düşerek gelir. Kızın babasının ayaklarına kapanır ve kızını ister. Herkes birbirinden af diler, gençler muradına erer. Masala göre şehzade, kızını asla almayacağı doğrultusunda alaycı ve büyük sözler söyler. Ancak sonra, kızını alabilmek için onun söylediği her şeyi yapar.

3.1.4. Büyük Sözü Dinlemek

Büyük sözü dinlemeyen, onların tecrübelerine kulak tıkayanlar, hayatlarında çeşitli sorunlarla karşılaşır, hatalar yaparlar. Bu değer, aşağıdaki masal metinlerinde işlenmiştir.

Bin Liraya Bir Nasihat (Helimoğlu Yavuz, 2001:36-38) masalında, bir çocuğun babası ölür. Çocuk da babasından kalan parayla bir dükkân açmaya karar verir. Bu nedenle annesinden bin lira alarak yola koyulur. Yolda ihtiyar bir adamın, “Bin liraya bir nasihat.” diye bağırdığını duyar. Nasihati çok merak eder ve bin lirayı adama verir. Karşılığında ise, ‘yediğin yemeğe hıyanetlik etme.’ nasihatini dinler. Ertesi gün yine aynı şeyleri yaşar, bu sefer ‘gönül kimi severse güzel odur’ nasihatini işitir. Üçüncü gün ise, ‘çağrılan yere ar eyleme, çağrılmayan yere gidip dar eyleme’ nasihatini duyar. Bu şekilde tüm parayı tüketmiş olur ve bir bakkalın yanına çırak olarak girmek zorunda kalır. Bakkalın karısı, bu çocuğa göz koyar fakat çocuk, ilk nasihat gereği kadına yüz vermez. Buna çok öfkelenen kadın, buna çeşitli tuzaklar kurar. Aldığı üç nasihatın yardımıyla bu tuzakları birer birer geçen çocuk en sonunda, tuzağın birinde karşısına çıkan dünya güzeli kızla evlenerek rahat bir hayat yaşamaya başlar. Kadın da çocuğa kurduğu tuzaklardan birisine yakalanarak ölür. Gencin bu tuzak ve imtihanlardan alınının akıyla çıkmasını sağlayan tek bir şey vardır; o da, büyük sözü dinlemektir.

Açıl Sofram Açıl (Güney, 1997:120-130) masalında, Keloğlan yolda giderken biraz para bulur. Bu parayla leblebi alır ve leblebiyi yerken bir leblebinin yarısı, bir kuyunun içine düşer. Keloğlan, leblebisini vermesi için kuyuyu tehdit eder. Kuyudan çıkan bir Arap bacı,

yarım leblebi karşılığında Keloğlan'a bir sofraya verir. Bu sofrada istediği her şeyi annesi ile birlikte yiyen Keloğlan, bu sofraya ile komşularına gösteriş yapmak ister. Bu nedenle komşularını yemeğe davet eder. Yemek sonunda, sofraya ortadan kaybolur. Soluğu kuyunun başında alan Keloğlan bu sefer, bir el değirmeni ile dönüp gelir. Değirmeni döndürdükçe altın ve gümüşler dökülmektedir fakat tembelliğinden dolayı onu döndürmeyen Keloğlan, paslanmasına sebep olur. Annesinin öğütlerini ciddiye almayan Keloğlan, tekrar soluğu kuyunun başında alır ve bu sefer de kendisine bir tokmak verilir. Eve geldiğinde, bu tokmak tarafından sağlam bir dayak yiyen Keloğlan'ın aklı başına gelir ve zor bir işe girerek iyi kazanç elde etmeye, annesiyle birlikte rahatça yaşayıp gitmeye başlar. Çünkü artık tüm yaşadıklarından öğüt almıştır. Masala göre Keloğlan, annesinin öğütlerini dinlemez. Bu nedenle de türlü sıkıntılar yaşar ve nihayetinde de epey bir sopa yer. Ancak sonuçta aklı başına gelir ve annesini dinlemeye karar verir.

3.1.5. Cesaret

Cesaret değeri, masal metinlerinde sıklıkla işlenir. Bu değere sahip olmayan kişiler, herhangi bir başarı elde edemezler. Ancak cesaret değerine sahip olan kahramanlar ise çevrelerinde gördükleri yanlış ve aksaklıkları, kendi elleriyle düzelteren başarılı kişiler olurlar.

Cesaret değeri, aşağıdaki masal metinlerinde işlenir:

Keloğlan'ın Öğrendiği Sır (Bakırcı, 2013:28-32) masalına göre Keloğlan yolda giderken yağmur başlar. O da ıslanmamak için giysilerini çıkarıp bir kayanın altına saklar. Yağmur dinince kuru giysilerini giyer. Daha sonra karşılaştığı, sıırıslıklam olmuş bir adam, Keloğlan'ın sıırını merak eder ve kendi sıırını karşılığında onu öğrenmek ister. Adamın sıırını

“*Macun*” deyince bir şeylerin birbirine yapışmasıdır. Keloğlan bu sırrı öğrenince doğruca sarayın yolunu tutar ve padişahın kızını almak amacıyla bu sırrı kullanır. Neticede başarılı olur ve kızla evlenir. Keloğlan, masalarda hep cesareti ile ön plana çıkar ve bu cesareti sayesinde istediğini elde eder. Bu masalda da durum aynıdır.

Altın Bulan Horoz (Sakaoğlu, 2013b:41-44) masasında, çöplükte altın bulan bir horoz, soluğu padişahın sarayında alır. Burada durmadan ötünce rahatsız olan padişah, horozdaki altını aldırır. Horoz yine çok öterek altını ister, padişah geri verir. Horoz durmaz ve tekrar ötünce padişah alır ve horoz göle giderek tüm suyu içine çeker. Tekrar saraya gelip öter ve bu sefer pişirilmek üzere yakalanır. Tencerede iken, yuttuğu suyun hepsini çıkaran horoz, her yerin sular altında kalmasına neden olur. Horozun sarayda yaptıkları onun, cesaretini gösterir.

Alicengiz Oyunu (Sarıyüce, 1993:67-78) masasında Keloğlan, hiç tanımadığı padişah kızı ile evlenmeye karar verir ve kızını, padişahın istemesi için güçlükle ikna ettiği annesini saraya gönderir. Padişah, bu istek karşısında çok sinirlenir ancak dedikoduya sebep olmamak için annesini terslemez ve Keloğlan’ın bir sanat öğrenmesi şartıyla ona kızını vereceğini vaat eder. Hangi sanatı öğrenmesi gerektiğini soran anneye ise padişah, Alicengiz oyunu öğrenmesini ister. Alicengizi bulan Keloğlan, ondan hüneler öğrenmeye başlar ancak öğrendiklerini hocasına belli etmez. Çünkü hocası, tamamen yetişen öğrencisini öldürmektedir. İki yılın sonunda, yapılan sınavdan bilmezden gelerek başarısız olan Keloğlan, hocası tarafından tekme tokat dövülerek kovulur. Normal hayatına dönem Keloğlan öğrendiklerini, sosyal hayatında teker teker uygulamaya başlar. Bunu öğrenen hocası da onu

yenmek üzere karşısına çıkar ancak Keloğlan onu da yener ve nihayetinde padişahın karşısına çıkarak ona, verdiği sözü hatırlatır. Padişah, bundan sonra dürüst yaşaması koşuluyla kızını ona verir. Keloğlan'ın padişah kızına talip olması ve ustası Alicengiz ile yaşadıkları cesaret örnekleridir.

Kırk Oğlan (Tezel, 1997:1-8) masalında, padişahın aynı anneden olan kırk oğlu vardır. Bu oğlanların, evlilik yaşı gelmiştir. Evliliklerinde, gelinler arası hiçbir sıkıntı yaşamamaları için akıl birliği ile aynı anne babadan olma kırk kız ile evlenmelerine karar verilir. Bu nedenle delikanlılar, bu kızları bulmak üzere yola çıkarlar. Az giderler uz giderler, dere tepe düz giderler. Yoruldukça sıra ile bekçilik yapmak suretiyle yatıp dinlenirler. Ancak küçük kardeş, her nöbetinde, ağabeyleri uyurken çeşitli kahramanlıklar göstererek üzerlerine gelen ve kırk kızı almak isteyen tüm devleri öldürür. Bu yiğidin namını duyan kızların babası olan şah, yanına adamlarını alarak kardeşlerin konakladıkları yere gelir ve küçük kardeşi tebrik edip onu sarayına davet eder. Küçük kardeş ise olayları şahın ağzından duyup hayret eden ağabeylerinden vaz geçmez ve daveti, onların da saraya gelmesi koşuluyla kabul eder. Neticede kırk erkek kardeş, şahın kırk kızıyla evlenir. Masalların genelinde olduğu gibi bu masalımızda da en küçük kardeş, cesaretiyle çıkar karşımıza. Korkmadan ve ağabeylerine haber verme gereği duymadan devlerle çarpışır ve hepsini de öldürmeyi başarır. Halkı devlerden kurtarır.

Kırk Haramiler (Tezel 2, 1997:102-122) masalına göre, Bağdat padişahının hazinesi, paha biçilemez mücevherlerle doludur. Bu hazineyi ele geçirmek isteyen kırk harami, gizlice mücevherlerden

çalmaya başlar. Hazineyi bir gece, padişahın korkusuz ve iyi kılıç kullanan kızı bekler ve o gece, harami başı Hırsız Tahir'i, kaşından yaralar. Bir zaman sonra bu kıza, çok yakışıklı ve padişah oğlu olduğunu söyleyen birisi talip olur. Kızla evlenirler; bir kız, bir erkek, iki çocukları olur. Daha sonra ailesini ziyaret etmek isteyen bu delikanlı, eşini yanına alarak saraydan çok uzaklara götürür. Evlenen kişi aslında, Hırsız Tahir'dir ve kızı yakarak öldürmek istemektedir. Kız, bir kervan sayesinde onun elinden kurtulup başka bir ülkenin padişahına satılır. Kız padişahla evlenir ama Tahir, onun izini bulup yine onu öldürmeye çalışır. Nihayetinde ve uzun uğraşlar sonucunda, Tahir yakalanır hapsedilir. Kız ve padişah eşi, artık mutlu ve huzurludur. Cesur olan kız, hırsız ile dövüşmeyi ve onu yenmeyi başarır. Daha sonra ise onu yakalattır.

Ayağına Diken Batan Karga (Boratav,1992: 23-24) masalına göre bir gün, bir karganın ayağına diken batar. Karga, dikenini alarak bir koca karıya götürür ve dikenini ona emanet eder, saklamasını ister. Fakat koca karı elinde olmadan dikenini yakar. Karga, koca karıdan ısrarla dikenini ister. Ondan kurtulamayan kadın, dikenin yandığı kandili, kargaya vermek zorunda kalır. Kandili başka bir kadına götüren karga, kandile sahip çıkamayan kadının, ineğini alır. Bu sefer de ineği, başka bir kadına götürür. Kadın, oğlunun düğün yemeğini yapmak için ineği keser. Kadından ısrarla gelini isteyen ve alan karga, gelini bir çobana verir ve nihayetinde çobanın kavalı ile gelini değiştirir. Kavalı çalmaya başlayan karga, bu kavalla başından geçenleri anlatmaya başlar. Karganın, insanlar karşısında takındığı tavır ve isteğinden vaz geçmeyerek isteklerini insanlara kabul ettirmesi, cesaret örneğidir.

Ağlayan Nar ile Gülen Ayva (Alangu, 1990:44-70) masalına göre, bir padişahın dokuz tane kızı vardır ve karısı onuncuya hamiledir. Padişah, onun da kız olması durumunda karısını ve kızını cellatlara vereceğini söyler. Padişahın karısı, çok korkar ve bu duruma çare bulabilmek için kadın, kız olarak doğan onuncu çocuğun, erkek olduğunu söyler. Bu yalanı, on dört yıl boyunca padişahın gizlemeyi başarır. Fakat on dört yaşına giren Sultan'ın, artık sünnet olması gerekmektedir. Sırlarının açığa çıkacağını anlayınca anne ve kız, bir plan yapar. Plana göre kız, sarayın atlarından bir tanesine biner ve saraydan kaçır. At, sıra dışı bir attır ve kıza üç kıl vererek başı sıkışınca bu kılları birbirine sürmesini ister. Kız, daha sonra başka bir yerde bir saraya gider ve oranın padişahının kızına gönül verir. Fakat bu kız, güvercin kılığında saraya gelip giden başka bir delikanlıya âşıktır. Altı yılda bir gelip padişahın ciğerini yiyen devden padişahı kurtaran kız, padişahın gözüne girer, padişahın bu kızını ister ve alır. Padişahın kızı, evlenmek için gerçekleşmesi imkânsız görünen bazı isteklerde bulunur. Bu istekler, devlerde bulunan bir aynanın ve şimşek taşının getirilmesidir. Atın verdiği öğütler ve atın yardımcıları sayesinde bunları devlerden çalan genç kız, onların bedduasına uğrar. Bedduaya göre kızsız erkek, erkekse kız olacaktır. Bu durum kızın, hayatı boyunca istediği şeydir. Neticede kız, erkek olur. Üçüncü istek olarak Sultan, ağlayan nar ile gülen ayva ağacını ister. Artık erkek olmuş olan şehzade, çok zor şartlarda da olsa bu ağacı getirmeyi başarır. Bundan sonra kız, evliliğe karşı koyamaz ve şehzade ile evlenir. Kırk gün kırk gece düğün yapan şehzade, kızını da alarak babasının memleketine döner. Kızın, bu macera boyunca tüm yaptıkları, cesaretinin göstergesidir.

Zümrüdüanka Kuşu (Alangu, 1990:118-157) masalına göre, bir padişahın has bahçesinde bir elma ağacı vardır. Bu elma ağacındaki meyveler her yıl, bir dev tarafından toplanır, bir tane dahi elma bırakılmaz. Bu durum, padişahın canını çok sıkır. Küçük oğul, devı yaralamayı başarır, dev kaçar. Diğer iki kardeşini de yanına alarak tamamen öldürmek ve devden kurtulmak üzere yola çıkar. Kan izlerini takip ederek bir kuyuya iner. Devı öldüren küçük şehzade, orada bulduğu üç kızını yukarı gönderir. Ağabeyleri, bu üç kızını yukarı çektikten sonra küçük şehzadeyi kuyuya terk ederler. Küçük kardeş kuyuda iken kızlardan birisinin verdiği üç tel saç birbirine çarpar. Fakat yerin yedi kat daha altına düşer. Burada bir Zümrüdüanka kuşunun yavrularını yılandan kurtarır ve kuşun yardımıyla yüzeye çıkar. Kafasına deri geçirir ve Keloğlan kılığında kuyumcu, terzi çırağı olarak işlere girer. Bu sırada, devin kuyusundan çıkan kızlar, düğün hazırlığının başlaması için gerçekleşmesi mümkün olmayan çeşitli isteklerde bulunurlar. Kızların isteklerini düzmece Keloğlan, kızın verdiği saç tellerini birbirine çatarak karşısına çıkan bir fellah sayesinde yerine getirir. Kızların isteklerini yerine getiren padişah, düğün hazırlıklarını başlatır. Düğünde, cirit oynamak amacıyla meydana çıkan büyük şehzade ve ortanca şehzade, küçük şehzade tarafından yenilgiye uğratılır. Meydanda üç gün kendisini gösteren küçük şehzade, artık padişahın karşısına çıkar ve başına gelenleri ona anlatır. Padişah, bu duruma çok sinirlenir. İki büyük oğulun, nasıl bir cezaya çarptırılmasını istediğini küçük şehzadeye sorar. Küçük şehzade ise ağabeylerine yine de kıyamaz ve iki büyük kızın onlara eş olarak verilmesini, onların sarayın dışında bir konakta yaşamasını uygun görür. Küçük şehzadenin dedikleri yapılır. Düğün

dernek kurulur gençler muratlarına erer. Masala göre küçük şehzade, her zaman çok cesurdur. Bu nedenle de büyük ve zor işler başarır.

Kahraman Kara Mustafa (Kunos, 2016:51-55) masalına göre dışarı çıkmaya cesaret edemeyen bir adam, dışarı alıştırılmak üzere karısı tarafından oynanan çeşitli oyunlarla karşı karşıya kalır. Nihayetinde eline aldığı bir bıçakla evden ayrılan adam bıçağın üzerine; bir vuruşta altmışını, iki vuruşta yetmişini öldürdü, şeklinde bir yazı yazdırır. Aslında bu sayılar, öldürdüğü sineklerin sayısıdır. Ancak bunu kendisinden başkası bilmez. Adam, eline aldığı bu bıçakla devlerle karşılaşır. Devler, bıçağın üstündeki yazıyı görünce adamdan çekinirler ve adam, devlerle yaşamaya başlar. Bir süre sonra devler, adamı kendilerinden uzaklaştırmak ister fakat adamın türlü kurnazlıkları nedeniyle ondan kurtulamazlar. Sonunda devleri alt eden Mustafa, geri dönerek evine gelir. Burada da halkı rahatsız eden bir ayıyla mücadele eder. Aslında yaptıkları hep gösteriştir fakat etrafındakiler, bunun farkına varamazlar. Mustafa'nın ünü her yere yayılır, çevresindeki herkes ona ciddi saygı duyar. Mustafa'nın yaptıkları, çevresindekiler tarafından hep cesaret örneği olarak kabul edilir.

3.1.6. Çalışkanlık

Çalışkan olan bireyler, hayat yolunda uzun ve sağlam adımlar atarken tembel olanlar, yerlerinde saymaya mahkûmdurlar. Bu nedenle çalışkan olmak, yol almak isteyeninin edinmesi gereken bir değerdir.

Çalışkanlık değeri masallarımızda, aşağıdaki masal örneklerinde işlenir:

Tavşan ile Kaplumbağa (Bakırcı, 2010:522) masalında kaplumbağa ile tavşan, kimin daha hızlı koşacağıyla ilgili iddiaya girerler. Tavşan, kendisine çok güvenmektedir. Bu nedenle yarış esnasında, orada burada çok eğlenir. Sonuç olarak durmadan ilerleyen kaplumbağa, tavşanı yener. Pes etmeden çalışan kaplumbağa, yarışın galibi olur.

Kurt ile Tilki (Alptekin, 1991:96) masalına göre kurt ile tilki arkadaş olurlar. Birlikte iş aramaya çıkarlar ve bir köye gelirler. Köylülerden iş isteyince onlar da kurda, koyun otlatma; tilkiye ise kümes bekleme işini verirler. Kurt ve tilki önce bu hayvanlara zarar verirler düşüncesi ile işi geri çevirir. Fakat köylüler başka iş teklif etmeyince de kabul eder, rahata kavuşurlar. Tilki ile kurt, çalışkandır ve çalışarak kazanmak peşindedirler. Bu nedenle iş ararlar.

Alicengiz Oyunu (Sarıyüce, 1993:67-78) masalına göre Keloğlan, hiç tanımadığı padişah kızı ile evlenmeye karar verir ve kızı, padişahın istemesi için güçlüklerle ikna ettiği annesini saraya gönderir. Padişah, bu istek karşısında çok sinirlenir ancak dedikoduya sebep olmamak için annesini terslemez ve Keloğlan'ın bir sanat öğrenmesi şartıyla ona kızını vereceğini vaat eder. Hangi sanatı öğrenmesi gerektiğini soran anneye ise padişah, Alicengiz oyunu öğrenmesini ister. Alicengizi bulan Keloğlan, ondan hünerler öğrenmeye başlar ancak öğrendiklerini hocasına belli etmez. Çünkü hocası, tamamen yetişen öğrencisini öldürmektedir. İki yılın sonunda, yapılan sınavdan bilmezden gelerek başarısız olan Keloğlan, hocası tarafından tekme tokat dövülerek kovulur. Normal hayatına dönem Keloğlan öğrendiklerini, sosyal hayatında teker teker uygulamaya başlar. Bunu öğrenen hocası da

onu yenmek üzere karşısına çıkar ancak Keloğlan onu da yener ve nihayetinde padişahın karşısına çıkarak ona, verdiği sözü hatırlatır. Padişah, bundan sonra dürüst yaşaması koşuluyla kızını ona verir. Genelde masalarda tembel kişiliğiyle karşımıza çıkan Keloğlan, bu masalda sanat öğrenmek amacıyla iki yıl boyunca canla başla çalışır. Ustasının bağ bahçe de dâhil olmak üzere tüm işlerini yapar.

Üç Kız Kardeş (Sarıyüce, 1993: 240-248) masasında, geçimlerini çorap örerek sağlayan, anne ve babaları olmayan üç kız kardeşten bahsedilir. Bu kızlar çok çalışırlar, gece gündüz çorap örürler, birbirlerine yeterek mutlu bir şekilde yaşarlar. Yaşadıkları ülkenin padişahı bir gün, gece lamba yakılmasını yasaklar. Kızlar ise çorap örebilmek için mecburen lambayı yakmak zorunda kalırlar, sonunda padişaha yakalanırlar. Padişah, kızları zindana attırır. Zindanda iken şarkılar söyledikleri bir gün, padişah ve vezirlerin oğulları tarafından fark edilirler. Bu oğullar sayesinde hapisten kurtulurlar. Daha sonra da bu gençler ile evlenirler. Masamızda, göze çarpan değerlerden birisi çalışkanlıktır. Gece gündüz demeden çalışan bu kızlar, zaten çalışabilmek için kurallara karşı geldiklerinden zindana atılırlar.

3.1.7. Dış Görünüşe Aldanmamak

Dış görünüş bazen aldattıcıdır. Göz önünde olan bir şey bazen aslında çok farklı bir şekle ve içeriğe sahip olabilir. Bu nedenle dış görünüşe aldanmamak gerekir. Masalarda bu değer, aşağıdaki masal metinlerinde işlenmiştir:

Padişah Kızı ile Yedi Kardeş (Bakırcı, 2006:205-208) masasında, padişahın bir kızı vardır. Bu kız bir gün üstünde bir bit görerek onu besler. Bit, büyüdükçe farklı bir canlı şekli alır ve onun ne olduğunu

kimse bilemez. Oysa kız onu bilenle evlenmeye karar vermiştir. Günün birinde, birisi gelerek bilir ve kızını alarak gider. Ancak bu kişi bir yılanıdır. Bunu öğrenen kız, babasından yardım ister. En nihayetinde yedi hünerli kardeşin marifetleri ile kız kurtarılır ve bu kardeşlerden, yeri dinleyene verilir. Düğün dernek kurulur, herkes mutlu olur. Masala göre, dış görünüşün aldatıcı olabileceği sonucuna varılır.

Yılan Şahin ile Tilli Yusuf (Bakırcı, 2006:211-213) masalında bir yılanla evlendirilen çoban kızını, yılanın bu görüntüsünden kurtulup yakışıklı bir erkek olmasına yardım eder. Kız daha sonra evinden kaçırılıp bir yere hapsedilir. Burada da bebekken kaçırılan Tilli Yusuf'un insan suretine girmesine yardım eder ve ondan hamile kalır. İki delikanlı karşılaşır. İki arasında kalan kız, çocuğundan dolayı onun babası olan Tilli Yusuf'u tercih eder. Masala göre her iki delikanlı da dış görünüş olarak gerçek kimliklerinden farklı görünürler.

Geyik Sütü (Bakırcı, 2006:287-292) masalında bir padişahın oğlu, uzak diyarlara gider. Burada Keloğlan kılığında başka bir padişahın hizmetine girer. Padişahın üç kızının evlilik vakti gelmiş evleneceklerdir. Kızlar saraydan elma atarlar. Küçük kızın elması Keloğlan'ın başına düşer. Padişah ve çevredekiler durumu kabullenmez ve Keloğlan'ı sürekli hor görürler. Diğer iki damat ise vezirlerin oğullarıdır. Bir gün hastalanan padişah için geyik sütü gerekli olur. Üç damat yola çıkar ancak sütü Keloğlan bulur. Kendisini tanıtmadan diğer damatların kalçalarına mühür basmak şartıyla su kattığı süttten bir miktar onlara verir. Onların getirdiği sütü içince padişah iyice hasta olur. En sonunda Keloğlan getirdiği sütü verir, yaşadıklarını, mührü ve gerçek kimliğini açıklar. Padişahın küçük kızıyla düğün yapar. Böylece

insanların, sadece dış görünüşlerinden ibaret olmadıkları açığa çıkmış olur.

Kedi Sarayda (Bakırcı, 2010:778) masalına göre fikir bir kocakarı ile yaşayan kedi halinden memnun değildir çünkü her istediğini yiyemez. Bir gün karşıdaki sarayın yemekten şişmanlamış kedilerini görür ve evini terk ederek sarayın bahçesine girmeyi başarır. Ancak nöbetçiler hemen bunun peşine düşerler. Zorla bir ağaca sığınır ve canını kurtarırsa kocakarının evinin cennet olacağını söyler. Böylece dışarıdan bakılan hayatın, beklenen gibi olmayacağını farkına varmış olur.

Kabak Kız (Şimşek, 2001:73-76) masalına göre çocuğu olmayan karı koca, Allah'a dua ederek kabak da olsa bir evlat ister. Vakit gelir bunların bir kabak çocuğu olur. Yıllar geçer, çocuk büyür ve bir bahçeye giderek burada bahçivani oyalayıp bahçede olan her şeyi günlerce toplar. Bahçe sahibi olan delikanlı, kabağı takip eder ve bunun dünya güzeli bir kız olduğunu öğrenir. Ailesini görücü gönderir, aile itiraz etse de çaresizce kabağı isteyip eve gelin getirirler. Kaynanasının düğünlere gittiği günlerde kabak gelin, onunla düğünlere gitmek ister fakat kaynanası onu küçümseyerek gitmesine izin vermez. Kabak gelin de kız şeklini alarak düğünlere ondan gizli gider ve yine kaynamasından önce eve gelerek kabak şekline girer. Bu durum bir süre devam eder. Bir gün evde uykuda kalan kabak gelini uyandırmak için odasına girenler, onun dünya güzeli bir kız olduğunu görürler, sırrı öğrenirler ve artık mutlu mesut yaşayıp giderler. Masaldaki kahramanların hepsi aynı zamanda, dış görünüşe aldanmamaları gerektiğini de öğrenmişlerdir.

Nar Adlı Kız (Şimşek, 2001:159-163) masalına göre Nar adlı bir kızın annesi vefat eder. Üvey annesi ve üvey kız kardeşi ile arası çok

kötü olan Nar, evi terk eder. Bir dev anasının yanına sığınır. Üvey kız kardeşi güneşe ve aya bakarak kimin güzel olduğunu sorar. Her seferinde güneş de, ay da Nar'ın güzel olduğunu söylerler. Bunu annesine söyleyen kız, üvey anneyi kızını bulmak ve öldürmek üzere gönderir. Yanına sihirli boncuklar alan üvey anne, kızını bulur ve bu boncuğu yutturur. Öldü zannedilen kız, bir yere bırakılır burada padişahın oğlu tarafından bulunur. Küçük bir çocuk tarafından da boğazındaki boncuk çıkarılarak kurtarılır. Padişahın oğlu ile evlenen kızın çocuğu olur. Ancak aya ve güneşe kimin güzel olduğunu soran üvey kız kardeşi tarafından yaşadığı yine tespit edilir. Üvey anne, tekrar bunu öldürmek üzere yola çıkar fakat yolda gelirken padişahın oğlu tarafından öldürülür. Öldükten sonra bile söğüt, kapı, beşik, çuvaldız şekillerine girip kızını rahatsız eden üvey anne, nihayetinde bertaraf edilir Nar da huzura erer.

İyilik Yapan Balık ve Balıkçı Çocuğu (Sakaoğlu, 2002:283) masalında balıkçı ve oğlu balık tutarlar. Tutulan balıkları eve götürmek üzere yola çıkan oğul, canlı olduğunu fark ettiği bir balığı yeniden suya bırakır. Bu balık aslında bir insandır ve insan suretiyle yeniden oğlanın karşısına çıkarak onunla arkadaş olur. İki arkadaş saraya giderek padişahın konuşamayan kızını konuşturmayı başarırlar. Kız ve padişahın aldıkları altınlarla bir köprüye gelirler. Burada ellerindeki her şeyi paylaşacaklardır. Sıra kıza gelince onu ikiye bölmeyi kararlaştırırlar. Bunu duyan kız, korkusundan babasının yutturduğu sihri çıkarır. En sonunda kızını ve altınları balıkçının oğluna veren arkadaş, kendisinin suya bırakılan balık olduğunu söyleyerek oradan uzaklaşır. Böylece delikanlı, dış görünüşe aldanmaması gerektiğini öğrenmiş olur.

3.1.8. Doğruluk ve Dürüstlük

Doğruluk ve dürüstlük, her insanda aranan ve olması beklenen erdemlerdendir. Bu değerlerle donanmayan insan, toplumda sevilmez ve ona güven duyulmaz. Bu nedenle toplumda yer edinmek isteyen insan, doğru ve dürüst insan olmak mecburiyetindedir.

Doğruluk ve dürüstlük değerleri, masallarda sıklıkla işlenen değerlerdendir. Masalların sonunda bu değerlerle donanan insanlar ödüllendirilirken donanmayanlar, cezalarını çekerler. Bu değer ile ilgili örnek masal metinleri şunlardır:

Kurt ile Tilki (Alptekin, 1991:96) masalına göre kurt ile tilki arkadaş olurlar. Birlikte iş aramaya çıkarlar ve bir köye gelirler. Köylülere iş isteyince onlar da kurda, koyun otlatma; tilkiye ise kümes bekleme işini verirler. Kurt ve tilki önce bu hayvanlara zarar verirler düşüncesi ile işi geri çevirir. Fakat köylüler başka iş teklif etmeyince de kabul eder, rahata kavuşurlar. Tilki ile kurt esasında, doğru ve dürüst hayvanlardır. Bu nedenle dürüstçe çalışacakları iş aramaktadırlar.

Tarlada Bulunan Altın (Şimşek, 2001:297-299) masalında tarlada çalışan bir çiftçiden bahsedilir. Fakir çiftçi tarlasını sürerken bir küp altın bulur. Onun yaşadığı devirde, bulunan altınlar padişaha aittir fakat çiftçi, padişaha vermekle vermemek arasında kararsızdır. O sırada yoldan bir adam geçer. Çiftçi altınları adama söyler, adam altınları alarak kaçar. Çiftçi eve gidip durumu eşine anlatır. Eşi, iki kızını da yanına alarak adamın peşine düşer. Anne ve kızları, zenginlerin kaldığı hanlardan birisinde adamı bulur, adamı sarhoş ettirip altınları tekrar ondan alıp geri dönerler.

Hayat Otu (Sakaoğlu, 2002:430-431) masalında bir avcı, ormanda iki çocuk bulur. Bunları eve getirerek kendi evlatları gibi büyütür, avcılık öğretir. Bu arada avcı her sabah, iki çocuğun yastığının altında ikişer altın bulur. Bu altınlara dokunmadan onları saklar. Çocuklar, yirmi yaşına gelip delikanlı olduklarında gerçeği onlara açıklayarak altınlarını verir ve onları yolcular. Çocuklar altınları alarak yollara düşerler. Yolda ayı, tilki ve tavşana denk gelirler. Tüfeklerini bunlara doğrulttuklarında, onlar da kendilerini vurmamalarını çocuklarını onlara vereceklerini söylerler. Böylece bu hayvanların, ikişer tane yavrularını yanlarına alan kardeşler yollarına devam ederler. Bir şehre gelirler, şehre girmeden kalabalık oldukları için altınları ve hayvan yavrularını eşit bir şekilde paylaşırlar. Masala göre çocukları bulup büyüten avcı doğru ve dürüst bir insandır. Bu nedenle çocuklara ait olan altınlara elini sürmez.

Akkız ile Karakız (Sarıyüce, 1993:7-14) masalına göre; annesi vefat eden Ayşegül, üvey anne eline kalır. Üvey annenin de Fatmagül adında bir kızı olmuştur. Anne ile kızı, Ayşegül'e sürekli bir şekilde eziyet ederler. Bir gün Ayşegül, inek otlatmaktadır. Aynı zamanda da yün eğirir. Aniden çıkan bir rüzgâr yününü kaptığı gibi yaşlı bir kadının bahçesine düşürür. Ayşegül, burada yaşlı kadın tarafından çeşitli yemek ikramları ile ağırlanır. Yaşlı kadın, Ayşegül'e çeşitli sorular sorar. Her defasında Ayşegül'den aldığı kendisini öven cevaplara çok mutlu olan yaşlı kadın; eğer söylediği sözler doğruysa, başına mutluluk kuşunun konacağını, yok eğer ikiyüzlülük ederek yalan konuşmuşsa yanacağını belirtir ve Ayşegül'ü; siyah, kırmızı ve pembe renkte üç kapıdan içeri sokar. Kızın yüzü, içinden çıktığı her odanın rengini alır. Neticede,

dünyalar güzeli bir kız olmuştur. Sevinçle evinin yolunu tutan kız, üvey anne ve kız kardeşinin kötü muamelesi ile karşılaşır. Üvey kardeş Fatmagül de annesi tarafından aynı eve gönderilir. Ancak Fatmagül, yüzü simsiyah ve çok çirkin bir şekilde eve döner. Çünkü o, yaşlı kadına yalan söylemiştir. Yüzü artık hep, simsiyah kalacaktır. Bu olayın ardından evden kovulan Ayşegül, bir kavağın tepesine sığınmış iken bir padişah oğlu tarafından bulunur ve onunla mutlu bir yuva kurar. Böylece, masalımızın dürüst kahramanı Ayşegül, dürüstlüğünün mükâfatını alır. Üvey kardeş ise ikiyüzlülüğünün cezasına çarptırılır.

Alicengiz Oyunu (Sarıyüce, 1993:67-78) masalına göre Keloğlan, hiç tanımadığı padişah kızı ile evlenmeye karar verir ve kızı, padişahın istemesi için güçlüklerle ikna ettiği annesini saraya gönderir. Padişah, bu istek karşısında çok sinirlenir ancak dedikoduya sebep olmamak için annesini terslemez ve Keloğlan'ın bir sanat öğrenmesi şartıyla ona kızını vereceğini vaat eder. Hangi sanatı öğrenmesi gerektiğini soran anneye ise padişah, Alicengiz oyunu öğrenmesini ister. Alicengizi bulan Keloğlan, ondan hüneler öğrenmeye başlar ancak öğrendiklerini hocasına belli etmez. Çünkü hocası, tamamen yetişen öğrencisini öldürmektedir. İki yılın sonunda, yapılan sınavdan bilmezden gelerek başarısız olan Keloğlan, hocası tarafından tekme tokat dövülerek kovulur. Normal hayatına dönem Keloğlan öğrendiklerini, sosyal hayatında teker teker uygulamaya başlar. Bunu öğrenen hocası da onu yenmek üzere karşısına çıkar ancak Keloğlan onu da yener ve nihayetinde padişahın karşısına çıkarak ona, verdiği sözü hatırlatır. Padişah, bundan sonra dürüst yaşaması koşuluyla kızını ona verir. Masalın başında Keloğlan'ı, Alicengiz oyununa yönlendiren padişah,

masalın sonunda onun, dürüst bir yaşam sürmesi koşuluyla kızını vermeyi kabul etmiştir.

Kırkıncı Oda (Tezel 1, 1997:80-117) masalına göre bir erkek, ormandan odun keserek satıp ailesini geçindirir. Bir gün yine, odunları satmak amacıyla evinden uzaklara gider. O sırada karısı, doğum yapar. Şelaleden su getirmek zorunda olan kadın, bebeği de yanına alarak şelalenin yanına gider. Orada dengesini kaybederek sulara kapılıp kaybolur. Ortada kalan yavruya, bir kaplan sahip çıkar. Çocuğu emzirir, büyütür. Zamanla kaplan, onun kendi yavrusu olmadığını, kendilerine hiç benzemediğini, hatta düşmanları olan insanlara benzediğini fark ederek onu terk eder. Tek başına kalan adam bir zaman sonra, ormanda avlanan padişahın oğlu tarafından bulunur. Padişah, ona Kaplan Adam ismini verir. Çok güçlü, kuvvetli olan bu adam, zamanla padişahın ordularının başkomutanı olur. Padişah, ona çok güvenir. Bir gün padişah ona, kırk anahtar verir ve kırkıncı odaya kesinlikle girmemesi için onu tembihler. O kadar tembihlemesine rağmen Kaplan Adam, merakına yenik düşerek Kırkıncı Oda'nın kapısını açar ve orada esir edilmiş olan bir Arap'ı görür. Onun, kendisini kandırması ile Arap'ı serbest bırakır. Arap, gerçekten suçludur. Padişahın torunu, Bilge'yi kaçırmıştır ve onun nerede olduğunu söylememek için direnmektedir. Arap'ı serbest bıraktıktan sonra Kaplan Adam, kendince suçluluk hisseder, pişman olur ve durumu padişaha itiraf eder. Padişah, onun dürüstlüğünü çok beğenir. Kaplan Adam, suçluluk hissi ile padişahın izin isteyerek bu Arap'ın peşine düşer. Amacı; onu yakalamak, torunu kurtarmaktır. Bir dizi maceradan, devler tarafından ağırlandıktan sonra güçlkle torunu kurtarır, Arap'ı etkisiz hale getirir. Torun Bilge'yi yanına alarak

tekrar saraya döner ve padişahın ordu komutanı olarak kalmaya devam eder. Kaplan Adam hata yapar ancak o, dürüst bir insandır. Bu dürüstlüğü sayesinde sarayda ordu komutanlığına kadar yükselir.

Kırk Haramiler (Tezel 2, 1997:102-122) masalına göre, Bağdat padişahının hazinesi, paha biçilemez mücevherlerle doludur. Bu hazineyi ele geçirmek isteyen kırk harami, gizlice mücevherlerden çalmaya başlar. Hazineyi bir gece, padişahın korkusuz ve iyi kılıç kullanan kızı bekler ve o gece, harami başı Hırsız Tahir'i, kaşından yaralar. Bir zaman sonra bu kıza, çok yakışıklı ve padişah oğlu olduğunu söyleyen birisi talip olur. Kızla evlenirler; bir kız, bir erkek, iki çocukları olur. Daha sonra ailesini ziyaret etmek isteyen bu delikanlı, eşini yanına alarak saraydan çok uzaklara götürür. Evlenen kişi aslında, Hırsız Tahir'dir ve kızı yakarak öldürmek istemektedir. Kız, bir kervan sayesinde onun elinden kurtulup başka bir ülkenin padişahına satılır. Kız padişahla evlenir ama Tahir, onun izini bulup yine onu öldürmeye çalışır. Nihayetinde ve uzun uğraşlar sonucunda, Tahir yakalanır, hapsedilir. Kız ve padişah eşi, artık mutlu ve huzurludur. Sonra kızın babasını ve çocuklarını ziyarete giderler. Masalın sonunda, dürüst olanlar kazanır. Dürüst olmayanlar cezasını bulmuş olur.

Doğruluk (Tezel 2, 1997:123-139) masalına göre çok fakir olan üç kardeş, annelerinin yönlendirmeleriyle, çalışmak amacıyla köylerinden ayrılırlar. Yanlarında çok az yiyecek vardır. Yolda giderlerken büyük kardeş diğerlerine, gidecekleri yolun uzaklığını bilmedikleri için, çantalarındaki yiyecekleri sırayla yemelerini teklif eder. Bu teklif, kabul edilir. Önce küçük kardeşin çantasındaki yiyecekleri yerler fakat sonra, küçüğü kandırıp yalnız bırakarak iki

büyük kardeş, farklı yola giderler. Tek başına kalan küçük kardeş yoluna devam eder ve nihayetinde, devlerin yaşadığı bir eve ulaşır. Orada devlerden, bir ağacın altındaki fareyi öldürdüğü zaman altın bulacağına, bir yerdeki değirmencinin değirmen taşını kırması ile onun zengin olacağına ve Hint padişahının kızının görmeyen gözlerinin, sarayın bahçesinde bulunan hurma ağacının kuru yapraklarının ufalanmasıyla açılacağına dair bilgiler edinir. Devlerden öğrendiklerinin hepsini sırayla uygular. En son olarak kızın gözlerinin açılmasına vesile olur ve saraya damat olur. Günün birinde, yine ağabeyleri ile karşılaşır, üstleri başları perişan haldedir. Onları saraya alır, ağırlar, ceplerine para koyar, altlarına at verir, memlekete gönderir. Fakat iki kardeş, küçük kardeşlerini kıskandıkları için onlar da, devlerin evine gidip saklanırlar. Amaçları, yeni bilgiler edinmektir. Devler, kendi aralarında konuşurlarken, diğer konuştuklarının insanoğlu tarafından dinlendiğini anlarlar ve evi aramaya başlarlar. İki kardeş o sırada, korkudan bayılır. Devler ise onların öldüklerini sanırlar ve ikisini de tutup evin dışına atarlar. Kendilerine geldikten sonra akılları başlarına gelen iki kardeş, doğruca memleketlerine gidecek yüzü de bulamayıp başka bir yerde iş bulup dürüstçe çalışmak üzere yola çıkarlar. Küçük kardeş, dürüstlüğünün ödülünü alır. Ağabeylerinin de akılları başlarına gelir ve onlar da dürüstçe yaşamaya karar verir.

Üç Bilecenler’de (Boratav,1992: 186-191), Anadolu’dan İstanbul’a çalışmak için gelen iki genç, kazandıkları parayı güvendikleri ihtiyar bir berbere emanet eder. İhtiyar berber ise parayı eşine vererek saklamasını ister. Fakat bir yan kesici, onları duyar ve eve giderek o paraların kendisine ait olduğunu iddia ederek paraları ister. Kadın,

söylenenlere inanır ve paraları teslim eder. Bunun üzerine, emanete sahip çıkamadığını düşünen berber, çok üzülerek derin düşüncelere dalar. Düşünmekten çıldıracak bir duruma geldiğinde ise bir anda yanında, üç tane derviş görünür. Bu dervişlerin yardımıyla adam, hırsızın izini bulur ve parayı ondan alır. Sevinç içerisinde yol alan adam, yanındaki dervişlerin de aniden ortadan kaybolduklarını, bir süre sonra fark eder. Yaşlı berber, dürüst bir insandır. Bu nedenle de ona, para emanet edilir. Emanete sahip çıkamadığında da, bu dürüstlüğünden dolayı parayı tekrar alabilmek için mücadele eder.

3.1.9. Ekonomik Gücü Kötüye Kullanmamak

Türk halk anlatmalarında, ekonomik gücünü kötüye kullanan insanlar kazançlı çıkmaz, daima zarar ederler. Bu durum, masallar için de geçerlidir. Çünkü zor durumda olana yardım etmek toplumumuz tarafından kabul gören davranıştır. Bunun aksi yönde hareket eden, topluma yukarıdan bakan insanlara, toplumun da bakış açısı iyi değildir. Belki bu nedenle anlatılarımızda, bu insanlar kaybeden olurlar. Bu değer ile ilgili metinler, aşağıdadır:

Hızır ve Üç Kardeş (Bakırcı, 2006:221-223) masalında çok fakir olan üç kardeş Allah'tan mal istemek için yola çıkar Hızır'la karşılaşır. Hızır isteklerini sorduktan sonra iki büyük oğlana mal mülk, en küçüğe de eş verir. Bir zaman sonra bunları ziyarete giden Hızır, bazı isteklerde bulunur. İki büyük kardeş hiçbir şey vermeyip Hızır'ı kovarlar. Küçük kardeş ise güzelce ağırlar. Diğerlerinin mallarını sel basıp yok ederken küçük oğlan bir sürü altına kavuşur. Böylece büyük oğlanlar, ekonomik güçlerini kötüye kullanmamaları gerektiğini öğrenmiş olurlar.

Rastgele (Bakırcı, 2006:341-345) masalında, babasıyla tartışan bir delikanlı yola düşerek Bağdat'a gelir. Yolda, ismini soranlara "Rastgele" demesi için Hızır tarafından tembihlenir. Burada, eşini boşayan ve hüllecı arayan valinin eşı ile evlendirilir. Ancak aynı odaya kapatılan gençler, ertesı sabah ayrılmak istemezler. Duruma çok kızan vali, padişaha mektup yazıp durumunu arz eder. Ancak padişah tebdil kıyafet gelerek vali ve Rastgele'yi dener. Sonuçta valiyi görevinden alarak Rastgele'yi vali tayin eder. Masala göre vali, ekonomik gücünü kötüye kullanır. Bunun da cezasını çeker.

Kader (Şimşek, 2001:119-121) masalında padişah bir gün gezmeye çıkar. Burada bir ihtiyar ile karşılaşır, ona ne yaptığını sorar ve ihtiyarın, doğacak oğlanları doğacak kızlara yazdığını öğrenir. Karısı hamile olan padişah bebeğın cinsiyetini ve onu kime yazdığını öğrenmek ister. İhtiyarın söylediğine göre bebek kızdır ve köyün çobanının oğluna yazılmıştır. Buna itiraz eden padişah, doğan çocuğu satın alarak suya bırakır. Çocuğu, bir değirmenci bulup büyütür. Çocuk büyüdükten sonra yine izini bulan padişah, onun eline bir mektup tutuşturarak kendi evine gönderir. Mektupta, çocuğın öldürölmesi gerektiği yazmaktadır. Fakat çocuğın elindeki mektubu alıp yırtan padişahın kızı, padişahın ağzından onun kendisi ile evlendirilip saraya oturtulmasını yazar. O sırada padişah, uzak diyarlara gezmeye gitmiştir. Döndüğünde kızının, çobanın oğlu ile evlenmiş olduğunu ve bir de torunu olduğunu öğrenir. Kendisinin zengin olmasından dolayı çocuğın başına işler açan padişah sonunda, kadere karşı koyamayacağını anlar.

Padişaha Damat Olan Dilenci (Sakaoğlu, 1999:280-283) masalında, padişahın birisi kendisinden yardım isteyen bir fakire para

verir. Bunu gören padişahın kızı, müdahale eder ve vermemesini ister. Bu duruma öfkelenen padişah da, kızını fakir adama verir. Fakir adam, bir pinde yaşamaktadır. Adam, kızını alarak buraya gelir. Kız her gün, 12 yaşında bir pelit ağacı ile vura vura onu işe gönderir. Çünkü adam çalışmayıp dilenmek istemektedir. Bu şekilde çalışmaya alışan adam, çalışmak için ülke dışına çıkar. Hayvanlara su vermek amacıyla bir kuyuya iner, burada bir dev tarafından 7 yıldır esir tutulan padişahın oğlunu kurtarır ve yine burada aldığı bir tozla padişahın hasta olan diğer oğlunu iyileştirir. Onlardan aldığı mücevherlerin bir kısmını önceden evine gönderir ve sonra 40 deve yükü altın ile evinin yolunu tutar. Dönüp geldiğinde, karısı bir apartman yaptırmıştır. Gençler daha sonra kızın babasını bu eve davet ederler. 40 gün 40 gece düğün yaparak evlenirler. Masala göre, ekonomik gücünü önce kötüye kullanan ve iyilik yapmak istemeyen padişah kızı cezalandırılır. Daha sonra ise aynı kız, eline geçen zenginliği iyi değerlendirerek rahat bir hayata kavuşur.

3.1.10. Elindeki ile Yetinmek (Kanaatkârlık)

Elindeki ile yetinme, her kişinin harcı değildir. Bu nedenle bu değer için incelenen efsanelerden hareketle denilebilir ki elindeki ile yetinmeyi bilen insanlar; hem Yaradan, hem de kulların nazarında çok değerli insanlardır. Bunun tam tersi kişilik özelliklerine sahip olan insanlar ise sevilmez ve takdir edilmezler.

Kanaat değeri sözlüklerde, “*Elindekiyle yetinme. Kanaat etmek: Eldekiyle hoşnut olmak, şüpheden kurtulup inanmak.*” (Yurtbaşı, 2013:403). “*Kanaat: Açgözlü olmayıp hırs göstermemek. Kısmetinden fazlasına göz dikmemek. Helal ile yetinip haramı istememek. Az şeyi de olsa kısmetine razı olmak.*” (Yeğin vd., 1995:487) şeklinde tanımlanır.

Kanaatkâr kelimesi ise “Az şeyle, elinde bulunanla yetinmesini bilen, yetingen.” (Püsküllüoğlu, 2004:717) olarak tanımlanır.

Bu değerin işlendiği masal metinleri şunlardır:

Akıllı Tavuk (Bakırcı, 2010:574-575) masalında bir tavuk şarkı söyleyerek gider. Onu gören tilki, yakalamak ister. Tavuk ise akıllılık yaparak tilkiye gözlerini kaparsa sihirli bir yumurta yapıp onu tilkiye vereceğini söyler. Tavuğa inanan ve sihirli yumurta sayesinde tüm kuşların kralı olacağını zanneden tilki, gözlerini kapayınca tavuğu elinden kaçıır. Böylece elindeki tavukla yetinmeyip kral olacağını sanan tilki, elindekinden de olur.

Kedi Sarayda (Bakırcı, 2010:778) masalına göre fikir bir kocakarı ile yaşayan kedi halinden memnun değildir çünkü her istediğini yiyemez. Bir gün karşıdaki sarayın yemekten şişmanlamış kedilerini görür ve evini terk ederek sarayın bahçesine girmeyi başarır. Ancak nöbetçiler hemen bunun peşine düşerler. Zorla bir ağaca sığınır ve canını kurtarırsa kocakarının evinin cennet olacağını söyler. Elindeki ile yetinmesi gerektiğini öğrenmiş olur.

Kurnaz Çiftçi (Sakaoğlu, 2013b:45-49) masalına göre bir çiftçi tarlasında çalışırken bir ayı ile karşılaşır. Ayı, ona her gün bir petek bal getireceğini ama ne olursa olsun balı getirenin kendisi olduğunu kimseye söylememesi gerektiğini söyler. Bir zaman balı eve götüren çiftçi, ayıdan kimseye bahsetmez. Ancak eşinin aşırı ısrarına dayanamayarak sonunda itiraf eder. Bunu duyan ayının, kendisine zarar vermesinden korktuğu için ertesi gün tilki ile plan yaparlar. Ayıya, hasta olan padişah için ayı yağı aradıklarını söyleyen çiftçi, ayıyı tuzağa düşürerek öldürür ve ondan

kurtulur. Çiftçi de, en başında ayıdan bal almaya yanaşmayı elindeki ile yetinseydi, bu kadar korku yaşamayacağını tecrübeyle öğrenmiş olur.

Peri Padişahının Oğlu (Şimşek, 2001:103-105) masalına göre bir padişahın kızına dünürçüler gelir ve düğün yapılır. Kız, evlendikten sonra gittiği sarayda çok rahattır, hiçbir şeyi de araştırmaz. Fakat bir gün kızın kardeşleri kıza, gece uyumayıp olacakları öğrenmesini söylerler. Kız da o gece uyumaz ve kocası yanına geldikten sonra, onun üstünü araştırırken bir anahtar bulur. Bu anahtarla bir kapıyı açar. Burada farklı şeyler görür ve kocasının peri padişahının oğlu olduğunu anlar. Sırrının açığa çıkmasından sonra oğlan, kızın öldürülmesini emreder. Kızı öldürmeye kıyamayanlar, onu çok uzak bir yere götürüp terk ederler. Bir zaman sonra kız, üstü başı çok kötü bir halde yine peri padişahın oğlu tarafından bulunur. O sırada kız, hamiledir ve doğum yapar. Bebeğin karnında anahtar vardır. Böylece çocuğun, peri padişahının oğlunun oğlu olduğu anlaşılır. Kızı öldürme emrini verdiği için de zaten pişmanlık duyan padişahın oğlu ve kız birbirlerini affeder, yeniden evlenirler. Böylece elindeki ile yetinmeyip merakına yenik düşen kız, bazı zorlu maceralar yaşamış olur.

3.1.11. Fedakârlık

Başkaları için kendi çıkarlarından vaz geçmek çok zordur. Bunu başarabilen insanlar ise toplumda sevilen ve kabul gören insanlardır. Fedakârlık değerinin işlendiği masal metinleri şunlardır:

Hayat Otu (Sakaoğlu, 2002:430-431) masalında bir avcı, ormanda iki çocuk bulur. Bunları eve getirerek kendi evlatları gibi büyütür, avcılık öğretir. Bu arada avcı her sabah, iki çocuğun yastığının altında ikişer altın bulur. Bu altınlara dokunmadan onları saklar.

Çocuklar, yirmi yaşına gelip delikanlı olduklarında gerçeği onlara açıklayarak altınlarını verir ve onları yolcular. Çocuklar altınları alarak yollara düşerler. Yolda ayı, tilki ve tavşana denk gelirler. Tüfeklerini bunlara doğrulttuklarında, onlar da kendilerini vurmamalarını çocuklarını onlara vereceklerini söylerler. Böylece bu hayvanların, ikişer tane yavrularını yanlarına alan kardeşler yollarına devam ederler. Bir şehre gelirler, şehre girmeden kalabalık oldukları için altınları ve hayvan yavrularını eşit bir şekilde paylaşırlar. Masala göre çocuklar için yaptıklarından dolayı avcı, fedakâr bir insandır.

Sabır Taşı'nda (Boratav, 2007:198-202), bir karı kocanın bir tek kız evlatları vardır. Bu kız, çeşmeye gidip bakracını doldururken bir serçe kuşu çeşmenin taşına konar ve ona, kırk gün bir ölünün başını bekleyeceğini söyler. Olay, üç gün üst üste tekrarlanır. Kız, durumu ailesine açar. Aile, kaderinden korumak için kızını yanlarına alarak çok uzak yerlere gider. Gittikleri yerde bir ev görürler, içeri girmeye çalışırlar ancak kız içeri girer girmez kapı kapanır ve anne ile baba, dışarıda kalır. Kız, evi gezmeye başlar. Evin içerisindeki odanın birinde, bir ölü ile karşılaşır ve geri dönerek ailesine, bunun kendisinin kaderi olduğunu, kendisini orada bırakarak gitmeleri gerektiğini söyler. Aile, söyleneni yapar. Kız, ilerleyen günlerin birinde, kapıdan geçen bir çingene kızını, beline ip bağlayarak yukarı çeker. Amacı, kendisine can yoldaşı olmasıdır. Kendisi ise ölünün başını beklemeye devam eder ama otuz dokuzuncu gün artık o kadar yorulur ki dayanamayıp uykuya dalar. O sırada ölünün başını, çingene kızını beklemektedir. Kırkıncı gün ölü uyanır ve kendisini kırk gün boyunca bekleyen kişinin, çingene kızını olduğunu düşünür. Hatta bunu ona sorar. Çingene kızının bunu doğrulaması

üzerine onlar evlenirler. Otuz dokuz gün bekleyen zavallı kızcağız ise onlara halayık olur. Bir gün delikanlı çarşıya çıkar ve bayanlara, çarşıdan ne istediklerini sorar. Zavallı kız, bir bıçak ve sabır taşı ister. Bunları alıp kıza verdikten sonra delikanlı, onun ne yapacağını merak ederek saklanıp izlemeye başlar. Kız, başından geçenleri tek tek sabır taşına anlatır. Anlattıklarına dayanamayan sabır taşı çatlar. Her şeyi duyan delikanlı, saklandığı yerden çıkar ve çingene kızını, kırk katır kuyruğuna bağlayarak gönderir. Asıl kız ile düğün dernek kurar ve mutlu şekilde yaşar. Böylece en başından beri fedakârlık yapan kız, muradına erer.

3.1.12. Görevi Tamamlamak

Herhangi bir görevi yüklenen masal kahramanı, onu tamamlamak üzere hemen harekete geçer. Görevini tamamlamadan da geri dönmez. Bu değer, masalarda çok sık işlenen bir değerdir. İşlendiği masal metinleri ise şunlardır:

Geyik Sütü (Bakırcı, 2006:287-292) masalında bir padişahın oğlu, uzak diyarlara gider. Burada Keloğlan kılığında başka bir padişahın hizmetine girer. Padişahın üç kızının evlilik vakti gelmiş evleneceklerdir. Kızlar saraydan elma atarlar. Küçük kızın elması Keloğlan'ın başına düşer. Padişah ve çevredekiler durumu kabullenmez ve Keloğlan'ı sürekli hor görürler. Diğer iki damat ise vezirlerin oğullarıdır. Bir gün hastalanan padişah için geyik sütü gerekli olur. Üç damat yola çıkar ancak sütü Keloğlan bulur. Kendisini tanıtmadan diğer damatların kalçalarına mühür basmak şartıyla su kattığı süttten bir miktar onlara verir. Onların getirdiği sütü içince padişah iyice hasta olur. En sonunda Keloğlan getirdiği sütü verir, yaşadıklarını, mührü ve gerçek

kimliğini açıklar. Böylece görevini tamamlamış olan Keloğlan, padişahın küçük kızıyla düğün yapar.

Aslan, Tilki ve Geyik (Bakırcı, 2010:468-469) masalında aslan, tilkiden kendisine yemek bulmasını ister. Tilki, aynı geyiği iki defa kandırıp aslanın yuvasına getirmeyi başarır. Aslan, geyiği parçalayıp yerken tilkiye vermez. Tilki de gizlice beynini yer. Aslan her yerini yediği geyiğin beyninin nerde olduğunu sorunca da. Tilki, beyni olmadığı için iki defa kandırabildiğini söyler. Böylece tilki, görevini tamamladığı gibi karnını da doymuş olur.

Bozkurt (Bakırcı, 2010:516-518) masalında yaşlı, dizlerinin bağı çözülmüş, dişleri dökülmüş bir kurt, yol kenarına uzanmış yatar. Oradan geçerken “Selamunaleyküm” diyerek selam verip halini öğrendikten sonra da ona av getirmek istediklerini belirten kızılıkurt ve karakurdu soylarını öğrendikten sonra beğenmeyip gönderir. Üçüncü olarak selam verip gelen kurdun bozkurt olduğunu öğrenince ona güvenir ve av bulmak için birlikte yola çıkarlar. Yolda bir eşek ve sıpasını avlayan bozkurt sayesinde ziyafet çekerler. Böylece bozkurt, görevini tamamlamış olur.

Tavşan ile Kaplumbağa (Bakırcı, 2010:522) masalında kaplumbağa ile tavşan, kimin daha hızlı koşacağıyla ilgili iddiaya girerler. Tavşan, kendisine çok güvenmektedir. Bu nedenle yarış esnasında, orada burada çok eğlenir. Sonuç olarak durmadan ilerleyen kaplumbağa, tavşanı yener. Böylece kaplumbağa, görevi tamamlamış olur.

Kitap Okuyan Ayı (Bakırcı, 2010:671-672) masalına göre adamın birisi padişaha karşı suç işler ve bir hayvana okuma öğretmesi karşılığında serbest kalır. Adam ise bir ayının eline, sayfaları arasına armut sakladığı kitabı tutuşturur. Adam, sayfalar arasındaki armutları bulmak için uğraşan ayıyı bu sefer de padişahın karşısına çıkarır. Bu sefer armut olmayan kitabı verir. Ancak ayı armut bulacağı düşüncesi ile sayfaları çevirmektedir. Orada bulunan herkes ayının okuduğunu zanneder, adam kurtulur. Dolayısıyla görevini tamamlamış olur.

Tilki ile Nene Karı (Bakırcı, 2010:721-722) masalına göre bir ninenin sağdığı süt, tilki tarafından içilir. Buna öfkelenen nine, tilkinin kuyruğunu keser. Kuyruğunu isteyen tilkiye de sütünü getirmesini söyler. Sütü bulmak için yola düşen tilki, koyuna su, çeşmeye oynayan kızlar, kızlara papuç, papuç yapana yumurta bulmak zorunda kalır. Tüm şartları yerine getiren, görevlerini başarıyla tamamlayan tilki, en sonunda koyundan sütü alarak nineye verip kuyruğunu kurtarır.

Keloğlan'ın Öğrendiği Sır (Bakırcı, 2013:28-32) masalına göre Keloğlan yolda giderken yağmur başlar. O da ıslanmamak için giysilerini çıkarıp bir kayanın altına saklar. Yağmur dinince kuru giysilerini giyer. Daha sonra karşılaştığı, sırlı olmuş bir adam, Keloğlan'ın sırrını merak eder ve kendi sırrı karşılığında onu öğrenmek ister. Adamın sırrı "Macun" deyince bir şeylerin birbirine yapışmasıdır. Keloğlan bu sırrı öğrenince doğruca sarayın yolunu tutar ve padişahın kızını almak amacıyla bu sırrı kullanır. Neticede başarılı olur ve sevdiği kızla evlenir. Böylece kendisi için edindiği görevi de tamamlamış olur.

Avcı Mehmet (Sakaoğlu, 2002:293-294) masalına göre avcı Mehmet, bir sultanı getirmek üzere padişah tarafından görevlendirilir.

Yola çıkan Mehmet, babasının vaktiyle iyilik yaptığı dağları tartan, yeri dinleyen ve nehirleri yutan adamların yardımları, bazı zorluk ve maceralar sonucunda kızı getirmeyi başarır. Avcı Mehmet, babasının vaktiyle yaptığı iyilikler neticesinde gördüğü yardımlarla görevini başarıyla tamamlamış olur.

Padişahın Üç Oğlu (Sakaoğlu, 2013b:86-90) masalına göre, padişahın üç oğlu da vezirin kızına âşık olup onunla evlenmek ister. Ancak kızı kime isteyeceğine karar veremeyen ve adaletle hareket etmek isteyen padişah, üç oğlunu da çağırır. Oğullar saygı ile babalarının karşısına çıkarlar. Padişah, oğullarını uzak diyarlara, dünyanın en kıymetli şeyini getirmeleri için gönderir. En kıymetli şeyi getiren kızı alacaktır. Üç ay sonra bir yerde buluşan kardeşler, birinin getirdiği aynadan kızın hasta olduğunu görüp diğerinin getirdiği uçan halıya biner ve üçüncünün getirdiği sihirli elmayı kızı yedirerek onun iyileşmesini sağlarlar. Böylece üç şehzade de görevlerini tamamlamış olurlar.

Şahşah Padişahı (Sakaoğlu, 1999:284-288) masalına göre, çok fakir olan bir değirmencinin birkaç tavuğu vardır. Bu tavuklara bir tilki dadanır ve her gün bir tanesini kapıp gider. Buna çok öfkelenen değirmenci, tilkiyi yakalamayı başarır. Tilki ise kendisini bıraktığı takdirde onu zengin edeceğini söyler. Tilkiyi bırakan değirmenci, tilkinin yönlendirmesiyle altın ve mecdiye alır. Tilki ise saraydan istediği ölçü aletlerinin altına bunları yapıştırır. Böylece saraydakileri, çok zengin bir Şahşah Padişahı olduğu konusunda inandırır. Nihayetinde tilki, padişahın kızını değirmenciye ister. Kız ile düğün arefesinde olan değirmenci, tilki ile birlikte bir devi pusuya düşürerek öldürmeyi başarırlar ve deve ait olan bütün hazinelere el koyarlar. Değirmenci,

padişahın kızıyla evlenir. Padişahın kızı, değirmenci ve tilki mutlu bir şekilde yaşarlar. Böylece tilki ve ona uyan değirmenci, görevlerini tamamlamış olurlar.

Alicengiz Oyunu (Sarıyüce, 1993:67-78) masalına göre Keloğlan, hiç tanımadığı padişah kızı ile evlenmeye karar verir ve kızı, padişahın istemesi için güçlükle ikna ettiği annesini saraya gönderir. Padişah, bu istek karşısında çok sinirlenir ancak dedikoduya sebep olmamak için annesini terslemez ve Keloğlan'ın bir sanat öğrenmesi şartıyla ona kızını vereceğini vaat eder. Hangi sanatı öğrenmesi gerektiğini soran anneye ise padişah, Alicengiz oyunu öğrenmesini ister. Alicengizi bulan Keloğlan, ondan hüneler öğrenmeye başlar ancak öğrendiklerini hocasına belli etmez. Çünkü hocası, tamamen yetişen öğrencisini öldürmektedir. İki yılın sonunda, yapılan sınavdan bilmezden gelerek başarısız olan Keloğlan, hocası tarafından tekme tokat dövülerek kovulur. Normal hayatına dönem Keloğlan öğrendiklerini, sosyal hayatında teker teker uygulamaya başlar. Bunu öğrenen hocası da onu yenmek üzere karşısına çıkar ancak Keloğlan onu da yener ve nihayetinde padişahın karşısına çıkarak ona, verdiği sözü hatırlatır. Padişah, bundan sonra dürüst yaşaması koşuluyla kızını ona verir. Keloğlan, sanat öğrenmek amacıyla çıktığı yolda, ustasını alt edecek kadar iyi bir şekilde görevini tamamlamıştır.

Kırkıncı Oda (Tezel 1, 1997:80-117) masalına göre bir erkek, ormandan odun keserek satıp ailesini geçindirir. Bir gün yine, odunları satmak amacıyla evinden uzaklara gider. O sırada karısı, doğum yapar. Şelaleden su getirmek zorunda olan kadın, bebeği de yanına alarak şelalenin yanına gider. Orada dengesini kaybederek sulara kapılıp

kaybolur. Ortada kalan yavruya, bir kaplan sahip çıkar. Çocuğu emzirir, büyütür. Zamanla kaplan, onun kendi yavrusu olmadığını, kendilerine hiç benzemediğini, hatta düşmanları olan insanlara benzediğini fark ederek onu terk eder. Tek başına kalan adam bir zaman sonra, ormanda avlanan padişahın oğlu tarafından bulunur. Padişah, ona Kaplan Adam ismini verir. Çok güçlü, kuvvetli olan bu adam, zamanla padişahın ordularının başkomutanı olur. Padişah, ona çok güvenir. Bir gün padişah ona, kırk anahtar verir ve kırkıncı odaya kesinlikle girmemesi için onu tembihler. O kadar tembihlemesine rağmen Kaplan Adam, merakına yenik düşerek Kırkıncı Oda'nın kapısını açar ve orada esir edilmiş olan bir Arap'ı görür. Onun, kendisini kandırması ile Arap'ı serbest bırakır. Arap, gerçekten suçludur. Padişahın torunu, Bilge'yi kaçırmıştır ve onun nerede olduğunu söylememek için direnmektedir. Arap'ı serbest bıraktıktan sonra Kaplan Adam, kendince suçluluk hisseder, pişman olur ve durumu padişaha itiraf eder. Padişah, onun dürüstlüğünü çok beğenir. Kaplan Adam, suçluluk hissi ile padişahın izin isteyerek bu Arap'ın peşine düşer. Amacı; onu yakalamak, torunu kurtarmaktır. Bir dizi maceradan, devler tarafından ağırlandıktan sonra güçlükle torunu kurtarır, Arap'ı etkisiz hale getirir. Böylece görevini tamamlar. Torun Bilge'yi yanına alarak tekrar saraya döner ve padişahın ordu komutanı olarak kalmaya devam eder. Kaplan Adam ayrıca, ordu komutanı olarak da görevlerini hakkıyla yerine getirmektedir.

Uçar Leyli (Helimoğlu Yavuz, 2001:15-17) masalına göre, bir padişahın çok sevdiği bir atı vardır. At bir gün hastalanır. Atın iyileşmesi için bir doktor, memleketteki tüm insanların eteklerine birer avuç ot doldurarak gelmesini ister. At kimin eteğindeki otu yerse ona âşık olmuş

demektir. Bütün ahali gelir. At, nihayet padişahın küçük kızının eteğindeki otu yer. Bu duruma çok öfkelenen padişah, kızı atın bulunduğu ahıra bırakır. Gece vakti at, silkinerek ayın on dördü gibi civan, yakışıklı bir erkeğe dönüşür ve kıza, peri padişahının oğlu olduğunu söyler. Kızla birlikte, bu şekilde bir süre yaşarlar. Günün birinde, at koşusu yapılacaktır. Uçar Leyli isimli delikanlı, o yarışa at binicisi olarak katılacağını, eşine söyler ve kimseye belli etmemesini karısından ister. İlk iki gün küçük kız, ablalarının delikanlıya karşı hayranlık dolu sözleri karşısında sessizliğini korumayı başarır. Lakin üçüncü gün, daha fazla dayanamarak onun kendi eşi olduğunu söyler. Bunun üzerine Uçar Leyli karısına, kendisini bulmasını söyler ve kuş olup uçarak ortadan kaybolur. Kız, ağlayarak padişah babasının yanına gider ve olan biteni onu anlatır. Ondandır bir demir çarık, demir değnek ister, gidip Uçar Leyli'yi arayıp bulacağını söyler ve yola çıkar. Sedef dağı, gümüş dağı ve altın dağına sırasıyla gider. İlk iki dağıda, Uçar Leyli'nin teyzeleri oturmaktadır. Üçüncü dağıda ise Uçar Leyli, annesi ile birlikte oturmaktadır. Kız, onu burada bulur ve iki seven, tekrar yola çıkar. Fakat annesi, bunların peşine düşer çünkü oğlunu, başka birisiyle evlendirecektir. Birtakım zorluklar neticesinde anne, peşlerini bırakır. Böylece tekrar, kızın babasının sarayına dönerler. Kırk gün kırk gece düğün yaparak muratlarına ererler. Masala göre demir çarık ve demir değnek ile sevdiğini aramaya çıkan kız, görevini başarıyla tamamlar ve sevdiğine kavuşur.

Ayağına Diken Batan Karga (Boratav,1992: 23-24) masalına göre bir gün, bir karganın ayağına diken batar. Karga, dikenini alarak bir koca karıya götürür ve dikenini ona emanet eder, saklamasını ister. Fakat

koca karı elinde olmadan dikenini yakar. Karga, koca karıdan ısrarla dikenini ister. Ondan kurtulamayan kadın, dikenin yandığı kandili, kargaya vermek zorunda kalır. Kandili başka bir kadına götüren karga, kandile sahip çıkamayan kadının, ineğini alır. Bu sefer de ineği, başka bir kadına götürür. Kadın, oğlunun düğün yemeğini yapmak için ineği keser. Kadından ısrarla gelini isteyen ve alan karga, gelini bir çobana verir ve nihayetinde çobanın kavalı ile gelini değiştirir. Kavalı çalmaya başlayan karga, bu kavalla başından geçenleri anlatmaya başlar. Masala göre karga, her seferinde zararını gidermeyi, kaybettiği şeyin yerine başkasını koymayı başarır.

Kuyruğu Zilli Tilki (Boratav,1992: 43-44) masalına göre, bir tilkinin kuyruğunda zil vardır. Tilkinin abdesti gelir ve abdestini yapmak üzere yedi yıllık yola gitmeye karar verir. Zilini çıkararak bir çam fidanına asar ve gider. Tam on dört yıl, ortalıkta görünmez. Çam fidanı, kocaman bir ağaç olur ve geri dönüp gelerek zilini isteyen tilkiye çam fidanı, zilini vermez. Buna öfkelenen tilki, baltaya gider ve ağacı kesmesini ister. Balta, çamı kesmeye yanaşmaz. Tilki, ateşe gider; ateş, baltayı yakmak istemez. Suya gider, su ateşi söndürmek istemez. Öküz, suyu içmek istemez vesaire. En sonunda bir koca karının yanına giden tilki, koca karıdan kediyi dövmesini ister. İlk kez, tilkinin dediğini yapan birisi çıkar ve koca karı eline sopayı aldığı gibi kediyi dövmeye başlar. Dayak yiyen kedi, bir öncekini; o da diğerini derken en son iş, çama kadar gelir ve balta, hızlıca gidip çamı keser. Çam, yere devrilir; tilki, zilini alır ve yoluna devam eder. Ziline kavuşan Tilki aynı zamanda, amacına ulaşıp görevi tamamlamış olur.

Üç Bilecenler (Boratav,1992: 186-191) masalında, Anadolu'dan İstanbul'a çalışmak için gelen iki genç, kazandıkları parayı güvendikleri ihtiyar bir berbere emanet eder. İhtiyar berber ise parayı eşine vererek saklamasını ister. Fakat bir yan kesici, onları duyar ve eve giderek o paraların kendisine ait olduğunu iddia ederek paraları ister. Kadın, söylenenlere inanır ve paraları teslim eder. Bunun üzerine, emanete sahip çıkmadığını düşünen berber, çok üzülerek derin düşüncelere dalar. Düşünmekten çıldıracak bir duruma geldiğinde ise bir anda yanında, üç tane derviş görünür. Bu dervişlerin yardımıyla adam, hırsızın izini bulur ve parayı ondan alır. Sevinç içerisinde yol alan adam, yanındaki dervişlerin de aniden ortadan kaybolduklarını, bir süre sonra fark eder. Masala göre ihtiyar berber, görevi tamamlamıştır. Kendisine emanet edilen parayı yan kesicinin elinden tekrar almıştır.

Ağlayan Nar ile Gülen Ayva (Alangu, 1990:44-70) masalına göre, bir padişahın dokuz tane kızı vardır ve karısı onuncuya hamiledir. Padişah, onun da kız olması durumunda karısını ve kızını cellatlara vereceğini söyler. Padişahın karısı, çok korkar ve bu duruma çare bulabilmek için kadın, kız olarak doğan onuncu çocuğun, erkek olduğunu söyler. Bu yalanı, on dört yıl boyunca padişahın gizlemeyi başarır. Fakat on dört yaşına giren Sultan'ın, artık sünnet olması gerekmektedir. Sırlarının açığa çıkacağını anlayınca anne ve kız, bir plan yapar. Plana göre kız, sarayın atlarından bir tanesine biner ve saraydan kaçır. At, sıra dışı bir attır ve kıza üç kıl vererek başı sıkışınca bu kılları birbirine sürmesini ister. Kız, daha sonra başka bir yerde bir saraya gider ve oranın padişahının kızına gönül verir. Fakat bu kız, güvercin kılığında saraya gelip giden başka bir delikanlıya âşıktır. Altı yılda bir gelip

padişahın ciğerini yiyen devden padişahı kurtaran kız, padişahın gözüne girer, padişahın bu kızını ister ve alır. Padişahın kızı, evlenmek için gerçekleşmesi imkânsız görünen bazı isteklerde bulunur. Bu istekler, devlerde bulunan bir aynanın ve şimşek taşının getirilmesidir. Atın verdiği öğütler ve atın yardımları sayesinde bunları devlerden çalan genç kız, onların bedduasına uğrar. Bedduaya göre kızsız erkek, erkeksiz kız olacaktır. Bu durum kızın, hayatı boyunca istediği şeydir. Neticede kız, erkek olur. Üçüncü istek olarak Sultan, ağlayan nar ile gülen ayva ağacını ister. Artık erkek olmuş olan şehzade, çok zor şartlarda da olsa bu ağacı getirmeyi başarır. Bundan sonra kız, evliliğe karşı koyamaz ve şehzade ile evlenir. Kırk gün kırk gece düğün yapan şehzade, kızını da alarak babasının memleketine döner. Masala göre tüm zorlu görevleri tamamlayan şehzade, sultan ile evlenmeyi hak eder.

Zümrüdüanka Kuşu'nda (Alangu, 1990:118-157), bir padişahın has bahçesinde bir elma ağacı vardır. Bu elma ağacındaki meyveler her yıl, bir dev tarafından toplanır, bir tane dahi elma bırakılmaz. Bu durum, padişahın canını çok sıkır. Onun canının sıkıldığını gören üç oğlu, üç yıl arayla ve sırayla elma ağacını bekler. Büyük oğul ve ortanca oğul, dev görünce korkar. Fakat küçük oğul, dev yaralamayı başarır, dev kaçar. Diğer iki kardeşini de yanına alarak tamamen öldürmek ve devden kurtulmak üzere yola çıkar. Kan izlerini takip ederek bir kuyuya inerler. Küçük kardeş burada, kardeşleri tarafından kuyuya indirilir. Dev öldüren küçük şehzade, orada bulunduğu üç kızını yukarı gönderir. Ağabeyleri, bu üç kızını yukarı çektikten sonra küçük şehzadeyi kuyuya terk ederler. Çünkü onun başarıları, kardeşlerde kıskançlık oluşturmuştur. Küçük kardeş kuyuda iken kızlardan birisinin verdiği üç

tel saçı birbirine çarpar. Fakat yerin yedi kat daha altına düşer. Burada bir Zümrüdüanka kuşunun yavrularını yılandan kurtarır ve kuşun yardımıyla yüzeye çıkar. Kafasına deri geçirir ve Keloğlan kılığında kuyumcu, terzi çırağı olarak işlere girer. Bu sırada, devin kuyusundan çıkan kızlar, düğün hazırlığının başlaması için gerçekleşmesi mümkün olmayan çeşitli isteklerde bulunurlar. Kızların isteklerini düzmece Keloğlan, kızın verdiği saç tellerini birbirine çatarak karşısına çıkan bir fellah sayesinde yerine getirir. Kızların isteklerini yerine getiren padişah, düğün hazırlıklarını başlatır. Düğünde, cirit oynamak amacıyla meydana çıkan büyük şehzade ve ortanca şehzade, küçük şehzade tarafından yenilgiye uğratılır. Meydanda üç gün kendisini gösteren küçük şehzade, artık padişahın karşısına çıkar ve başına gelenleri ona anlatır. Padişah, bu duruma çok sinirlenir. İki büyük oğulun, nasıl bir cezaya çarptırılmasını istediğini küçük şehzadeye sorar. Küçük şehzade ise ağabeylerine yine de kıyamaz ve iki büyük kızın onlara eş olarak verilmesini, onların sarayın dışında bir konakta yaşamasını uygun görür. Küçük şehzadenin dedikleri yapılır. Düğün dernek kurulur gençler muratlarına erer. Masala göre küçük şehzade, her zaman ve her türlü görevi başarıyla tamamlar.

Kuyu Cücesi (Kunos, 2016:157-160) masalına göre, bir adamın çok huysuz aksi ve inatçı bir karısı vardır. Karısına daha fazla dayanamayan adam, evini terk eder fakat karısı da adamı takip eder. Bir süre yol aldıktan sonra kadın, bir kuyunun içerisine düşer. Kadını orada bırakıp giden adam, eve geldikten sonra pişman olur. Ertesi gün, tekrar onu kurtarmak için kuyuya ip uzatır fakat kuyudan bir cüce çıkar. Cüce aslında, kuyunun içerisinde yaşamaktadır. Kuyunun içerisinde iken

üstüne düşen o kadın yüzünden, çok sıkıntılar yaşar. Bu cüce kadının elinden kurtulmak amacıyla gördüğü ipe hemen tırmanmıştır ve kendisini kuyudan kurtardığı için de adama bir iyilik yapmak ister. Cüce, padişahın kızının içine girer ve kız hastalanır. Bu kızı iyileştiren kişi, kızla evlenecektir. Adam, kızı iyileştireceğini söyleyerek saraya, kızın yanına gider. Cüce, kızın içerisinden çıkar, kız iyileşir fakat kızı adama vermekten vazgeçer. Bu durum karşısında adam, mantıklıca bir iş yaparak karısının kuyudan çıktığını ve kapının arkasında saklanarak onları takip ettiğini söyler. Bunu duyan ve buna inanan cüce, çok fazla korkar; telaşa kapılır ve hemen şehri terk eder. Padişahın kızı ile adam, mesut bir şekilde yaşar. Böylece görev tamamlanmış, adamcağız muradına ermiştir.

3.1.13. Gösteriş Düşkün Olmamak

Masallarda, ellerine geçen imkânları gösteriş amaçlı kullanmaya kalkanlar, zararlı çıkararak ellerindekilerden de olurlar. Böylece masalı öğrenenlere, gösteriş düşkün olmanın doğru olmadığı düşüncesi verilmeye çalışılır.

Sözlükte, “*Gösteriş Yapmak: Kısandırmak, ilgi çekmek gibi amaçlarla göze çarpan davranışlarda bulunmak.*” (Saraçbaşı, 2010:511) şeklinde tanımlanır. Bu değer ile ilgili masal metinleri şunlardır:

Açıl Sofram Açıl (Güney, 1997:120-130) masalında Keloğlan, yolda giderken biraz para bulur. Bu parayla leblebi alır ve leblebiyi yerken bir leblebinin yarısı, bir kuyunun içine düşer. Keloğlan, leblebisini vermesi için kuyuyu tehdit eder. Kuyudan çıkan bir Arap bacı, yarım leblebi karşılığında Keloğlan’a bir sofraya verir. Bu sofrada istediği

her şeyi annesi ile birlikte yiyen Keloğlan, bu sofraya komşularına gösteriş yapmak ister. Bu nedenle komşularını yemeğe davet eder. Yemek sonunda, sofraya ortadan kaybolur. Soluğu kuyunun başında alan Keloğlan bu sefer, bir el değirmeni ile dönüp gelir. Değirmeni döndürdükçe altın ve gümüşler dökülmektedir fakat tembelliğinden dolayı onu döndürmeyen Keloğlan, paslanmasına sebep olur. Annesinin öğütlerini ciddiye almayan Keloğlan, tekrar soluğu kuyunun başında alır ve bu sefer de kendisine bir tokmak verilir. Eve geldiğinde, bu tokmak tarafından sağlam bir dayak yiyen Keloğlan'ın aklı başına gelir ve zor bir işe girerek iyi kazanç elde etmeye, annesiyle birlikte rahatça yaşayıp gitmeye başlar. Çünkü artık tüm yaşadıklarından öğüt almıştır. Masala göre Keloğlan ilk başlarda, gösteriş düşkün olur ve sofrasını komşulara göstermek amacıyla onları yemeğe davet eder. Ancak neticede sofrası çalınır.

3.1.14. Haksızlık Karşısında Durmak

Haksızlık karşısında durarak haksızlık yapana izin vermemek zor ancak çok önemli bir erdemdir. Haksızlık karşısında durmak değerinin işlendiği masal metinleri aşağıdadır:

Gangan Kuşu (Bakırcı, 2006:202-204) masalına göre bir padişahın bahçesine bir dev dadanarak ne var ne yok toplayıp götürür. Padişahın üç oğlu sırayla bahçeyi beklemeye başlarlar ancak küçük oğlan dışında diğerleri korkar. Küçük oğlan da dev yaralar ve bu halde kaçan devin peşine düşer. Bir kuyunun içinde dev öldürür. Orada bulunduğu üç kızla üç kardeş evlenecektir ancak ağabeyler kızları kuyudan çıkarıp kardeşlerini orada bırakırlar. Kuyunun içindeki oğlan, yukarı çıkayım derken yanlışlıkla yedi kat yerin dibine iner. Burada Gangan

Kuşu'nun yavrularını kurtarır ve bir devi öldürerek padişahın kızını kurtarır. Kızı kurtarması karşılığında da yeryüzüne çıkarken beslemek amacıyla Gangan Kuşu'na yiyecek ister. Yeryüzüne çıktıktan sonra iki ağabeyini öldürür. Duruma kızan ve neden yaptığını soran padişaha da kızları şahit tutarak her şeyi anlatır. Padişah ona hak verir ve onu affeder. Böylece, kendisine yapılan haksızlığa karşı çıkan küçük şehzade, mutlu sona ulaşmış olur.

Padişah Kızı ile Yedi Kardeş (Bakırcı, 2006:205-208) masalına göre padişahın bir kızı vardır. Bu kız bir gün üstünde bir bit görerek onu besler. Bit, büyüdükçe farklı bir canlı şekli alır ve onun ne olduğunu kimse bilemez. Oysa kız onu bilenle evlenmeye karar vermiştir. Günün birinde, birisi gelerek bilir ve kızını alarak gider. Ancak bu kişi bir yılanıdır. Bunu öğrenen kız, babasından yardım ister. En nihayetinde yedi hünerli kardeşin marifetleri ile kız kurtarılır ve bu kardeşlerden, yeri dinleyene verilir. Düğün dernek kurulur, herkes mutlu olur. Böylece gerçek kimliğini kızdan saklayarak ona haksızlık yapan yılan, cezalandırılmış olur.

Zekiye ile Mehmet (Şimşek, 2001:189-193) masalına göre iki kardeşten birinin kızı, diğerinin oğlu olur. Bu iki çocuğu, birbirine beşik kertmesi yaparlar. Fakat çocuklar büyüdükten sonra babası ölen oğlana, kızını vermeyip padişahın oğluluyla sözlerler. Beşik kertmesi olan amca çocukları, kaçıp başka bir padişahın yanına sığınır. Bu padişahın berberi, kıza göz koyar ve oğlanı kızdan ayırmak için onu, geri dönüşü olmayan bir yola gönderir Bu yolun sonunda bir devle karşılaşan çocuk, devin onu serbest bırakmasıyla tekrar geri döner. Durumu padişaha anlatırlar, padişah da berberi cezalandırır.

Tilki ile Kirpi (Alptekin, 1991:15) masalına göre, kirpi ile tilki beraberce elma yemek amacıyla elma ağacının olduğu yere giderler. Kirpi ağaca çıkar ve kopardığı elmaları aşağıya atar. Aşağıda biriken elmaları ikisi birlikte yiyecektir fakat tilki, bütün elmaları afiyetle midesine indirir. Bu duruma çok öfkelenen kirpi, tilkiye ağzını açmasını çok güzel bir elma atacağını söyler. Ağzını açan tilkinin ağzına, kirpi atlar ve onun ağzına batarak kanatır. Böylece haksızlık karşısında durmuş ve tilkiye ders vermiş olur.

Tilkinin Hacca Gitmesi (Alptekin, 2002b:216-217) masalına göre, tilki yoldan geçerken üzerine boyalı su dökülür. Renginin farklılaştığını gören tilki, erişkin olduğunu düşünür ve bunun üzerine hicaza doğru yola çıkar. Amacı hacca gitmektir. Yolda giderken ona horoz, keklik, hindi ve hububuk kuşu da katılır. Yanında gidenlere tilki dönerek yolda ses çıkarmanın katlinin vacip olduğunu söyler ve acıktıkça ses çıkarmanı yer. En sona hububuk kuşu kalır. Tekrar acıkan tilki, bunu da yemeye karar verir fakat hububuk kuşu, Sultan Mahmut'un çavuşu olduğunu söyler. Şahidi olup olmadığını soran tilkiye ise biraz bekle diyerek havalanır gökyüzünde iki tazıyla bir avcıyı görür. Onları tilkinin bulunduğu yere getirir ve tilkiyi yakalattırır. Daha sonra tilkiye dönüp iki şahidin yetip yetmeyeceğini sorar. Haksızlık karşısında durmuş olur.

Altın Bulan Horoz (Sakaoğlu, 2013b:41-44) masalında, çöplükte altın bulan bir horoz, soluğu padişahın sarayında alır. Burada durmadan ötüncü rahatsız olan padişah, horozdaki altını aldırır. Horoz yine çok öterek altını ister, padişah geri verir. Horoz durmaz ve tekrar ötüncü padişah alır ve horoz göle giderek tüm suyu içine çeker. Tekrar saraya gelip öter ve bu sefer pişirilme üzere yakalanır. Tencerede iken, yuttuğu

suyun hepsini çıkaran horoz, her yerin sular altında kalmasına neden olur. Böylece horoz, kendisine yaptıkları haksızlığın bedelini ödetmiş olur.

Üç Turunçlar (Güney, 1997:41-65) masalına göre, bir padişahın bir tek oğlu vardır. Padişah, onun bahtını çok merak eder, bu nedenle yıldızına baktırır. Sonuca göre bu şehzadenin geleceği, bir yetimin ağzından çıkan cümleye bağlıdır. Yetimlerin gönlünü almak için padişah, bir çeşme yaptırır. Bir musluğunda bal, birinde kaymak atmaktadır. Buradan kâsesini dolduran yetimin kafasına, yukarıdan bakan şehzadenin elinden düşen bir kâse, çocuğun yaralanmasına sebep olur. Canı çok yandığı için yetim, şehzadenin üç turunçların derdine düşmesini temenni eder. Bu dilek üzerine şehzade, yedi başlı devin bahçesindeki turunçları almak üzere yollara düşer. Bahçede bulunan açık kapıyı örter, kapalı kapıyı açar, köpeğin önünde bulunan otu koyunun önüne, koyunun önündeki eti köpeğe verir ve turunçları kapıp kaçmaya başlar. Peşine düşen dev, şehzadenin yardım ettiklerinden yardım diler fakat onlar, deve yardım etmezler. Çünkü o güne kadar dev, onlara yardım etmemiştir. Sonra yoluna devam eden şehzade, yolda çok susar ve turunçlardan birisini keser. İçinden bir kız çıkar. O da su ister fakat su olmadığı için kız, kuş olup uçar. Göle doğru gider, ikinci turuncun da başına aynı olay gelir. Üçüncü turuncu suyun başında kesen şehzade, çıkan kıza âşık olur. Kızın üstünde giysi yoktur. Onu o şekilde saraya götüremeyeceğini anlayan şehzade, kızı bir ağacın tepesine çıkarır. Oradan geçen çok çirkin bir kız, tüm hikâyeyi öğrenir ve güzel kızın başındaki iğneyi, onu kandırarak alır. Kız, kuş olarak uçar gider. İğneyi kendisi takan çirkin kız, şehzadeyi bekler. Şehzade kızı alarak saraya

gider. Peri kızı ise bir süre sonra kuş olarak sarayın etrafında dolaşmaya başlar. Ancak diğer kız, ona türlü tuzaklar kurar. En nihayetinde şehzadeye ulaşmayı başaran peri kızı, kırk gün kırk gece süren düğünle evlenir. Masala göre peri kızına bir haksızlık yapılır ve o da bunun karşısında mücadele ederek hakkı olanı almayı başarır.

3.1.15. Her Söze İnanmamak

Duyulan sözün doğruluğunu araştırmak gerekir. Araştırmadan söze inanan ve ona göre hareket eden kişiler, zararlı çıkarlar. Bu nedenle masallarımızda işlenen bu değer, masal dinleyicilerine, her söze inanmamaları gerektiğini telkin eder. Örnek masal metinlerimiz şunlardır:

Keloğlan'ın İneği (Bakırcı, 2013:58-60) masalına göre Keloğlan'ın güzel bir ineği vardır. Onu kıskanan komşuları keserek ziyafet vermesi için Keloğlan'ı kandırırlar. Ziyafetten sonra ineğin parasını vereceklerini belirtirler. Ancak inek kesildikten sonra yiyen herkes, beş kuruş para vermeden gider. Keloğlan kandırıldığının farkına varır. Güneşte kuruyan inek derisini alarak en azından onu satıp para kazanmak amacıyla pazarın yolunu tutar. Ancak yokuş yukarı çıkarken deri sesli bir şekilde aşağı yuvarlanmaya başlar. O sırada para sayan haramiler basıldıklarını zannederek kaçarlar ve paralar Keloğlan'a kalır. Paraları alarak eve dönen Keloğlan komşularına, inek derisinin çok para ettiğini söyleyerek paraları gösterir. Ona inanan komşuların hepsi ineklerini keser. Böylece hem Keloğlan, hem de komşuları söylenen her söze inanmamaları gerektiğini öğrenmiş olurlar.

Aslan, Tilki ve Geyik (Bakırcı, 2010:468-469) masalında aslan, tilkiden kendisine yemek bulmasını ister. Tilki, aynı geyiği iki defa

kandırıp aslanın yuvasına getirmeyi başarır. Aslan, geyiği parçalayıp yerken tilkiye vermez. Tilki de gizlice beynini yer. Aslan her yerini yediği geyiğin beyninin nerde olduğunu sorunca da. Tilki, beyni olmadığı için iki defa kandırabildiğini söyler. Masala göre, her söze inanmaması gereken geyik, bunu canıyla ödemiştir.

Akıllı Tavuk (Bakırcı, 2010:574-575) masalında bir tavuk şarkı söyleyerek gider. Onu gören tilki, yakalamak ister. Tavuk ise akıllılık yaparak tilkiye gözlerini kaparsa sihirli bir yumurta yapıp onu tilkiye vereceğini söyler. Tavuğa inanan ve sihirli yumurta sayesinde tüm kuşların kralı olacağını zanneden tilki, gözlerini kapayınca tavuğu elinden kaçıır. Böylece her söylenene inanmaması gerektiğini öğrenmiş olur.

Zekiye ile Mehmet (Şimşek, 2001:189-193) masalında iki kardeşten birinin kızı, diğerinin oğlu olur. Bu iki çocuğu, birbirine beşik kertmesi yaparlar. Fakat çocuklar büyüdükten sonra babası ölen oğlana, kızı vermeyip padişahın oğluyla sözlerler. Beşik kertmesi olan amca çocukları, kaçıp başka bir padişahın yanına sığınır. Bu padişahın berberi, kıza göz koyar ve oğlanı kızıdan ayırmak için onu konuşup kandırarak, geri dönüşü olmayan bir yola gönderir Bu yolun sonunda bir devle karşılaşan çocuk, devin onu serbest bırakmasıyla tekrar geri döner. Durumu padişaha anlatırlar, padişah da berberi cezalandırır. Masala göre berberin sözüne inanan çocuk, geri dönüşü olmayan bir yola çıkar. Devin kendisine acıması sonucu geri dönmeyi başarır.

Tilkinin Hacca Gitmesi (Alptekin, 2002b:216-217) masalına göre, tilki yoldan geçerken üzerine boyalı su dökülür. Renginin farklılaştığını gören tilki, erişkin olduğunu düşünür ve bunun üzerine

hicaza doğru yola çıkar. Amacı hacca gitmektir. Yolda giderken ona horoz, keklik, hindi ve hububuk kuşu da katılır. Yanında gidenlere tilki dönerek yolda ses çıkarmanın katlinin vacip olduğunu söyler ve acıktıkça ses çıkarmanı yer. En sona hububuk kuşu kalır. Tekrar acıkan tilki, bunu da yemeye karar verir fakat hububuk kuşu, Sultan Mahmut'un çavuşu olduğunu söyler. Şahidi olup olmadığını soran tilkiye ise biraz bekle diyerek havalanır gökyüzünde iki tazıyla bir avcıyı görür. Onları tilkinin bulunduğu yere getirir ve tilkiyi yakalattırır. Daha sonra tilkiye dönüp iki şahidin yetip yetmeyeceğini sorar. Böylece mantık çerçevesinde canını kurtarmış olur.

Güneş Kızı (Tezel 2, 1997:9-29) masalına göre, zengin bir adamın üç oğlu vardır. İki evlenen oğullardan en küçük ve bekâr olanı, bir gün çeşme başında üç kız kardeş görür. Küçük kız kardeş o esnada, evleneceği adamda zenginlik aramayacağını; bir kız, bir de oğlan anası olmak istediğini, yavrularının saçlarının ipek, dişlerinin inci olmasını istediğini belirtir. Delikanlı, kızla evlenmeye karar verir ancak kız saraya gelirken yanında diğer ablalarını da getirir. Zamanı gelince kızın aynen gönlünden geçtiği gibi bir kızı ve bir oğlu olur fakat onu kıskanan ablaları, haberi olmadan bebekleri annenin yanından alarak yerine iki köpek yavrusu koyarlar. Çocukları da bir sandıkla dereye salarlar. Kadının, köpek doğurduğunu duyan delikanlı, buna çok sinirlenir. Karısını, bir yerde yarı beline kadar toprağa gömer. Gelen geçenin, onun yüzüne tükürmesini ister ve kardeşlerden, ortanca olanla evlenir. Çocuklar, bir değirmenci tarafından bulunur, evlat edinilir. Aradan yıllar geçer. Çocuklar, bu ailenin çocukları olmadıklarını öğrenirler ve iki kardeş, gerçek ailelerini bulmak üzere yola çıkar, bir dağ kulübesine

yerleşirler. Erkek çocuk, bir av esnasında babası ile karşılaşır. Babası, erkek çocuğu çok beğenir çünkü çok iyi ve güzel bir delikanlıdır. Sarayda bundan bahseder. Kız kardeşler, onun yeğenleri olduğunu anlar ve onları öldürmesi için bir koca karıyı gönderirler. Kadın, kulübeye gelerek çocuklara çeşitli oyunlar oynar. Erkek kardeş, koca karının dedikleri doğrultusunda dönüşü olmayan bir yere yönlendirilir fakat delikanlı dönmeyi başarır. Yanında da Güneş Kızı'nı getirir. Güneş Kızı ile evlenecektir. Her halükarda çocukların ölmediğini öğrenen teyzeler, bu sefer oğlanı saraya davet ederek yemeğine zehir koyarlar. Güneş Kızı, her şeyden onları haberdar eder. Böylece gerçekler açığa çıkar. İki kız kardeş öldürülür, aile üyeleri birbirine kavuşur. Güneş Kızı'yla delikanlı evlenir. Zengin adam, karısının köpek yavruları doğurduğuna inanır. Bu nedenle de ailesinin yıllarca ayrı kalmalarına ve birçok acılar çekmelerine sebep olur.

Kuyu Cücesi (Kunos, 2016:157-160) masalına göre, bir adamın çok huysuz aksi ve inatçı bir karısı vardır. Karısına daha fazla dayanamayan adam, evini terk eder fakat karısı da adamı takip eder. Bir süre yol aldıktan sonra kadın, bir kuyunun içerisine düşer. Kadını orada bırakıp giden adam, eve geldikten sonra pişman olur. Ertesi gün, tekrar onu kurtarmak için kuyuya ip uzatır fakat kuyudan bir cüce çıkar. Cüce aslında, kuyunun içerisinde yaşamaktadır. Kuyunun içerisinde iken üstüne düşen o kadın yüzünden, çok sıkıntılar yaşar. Bu cüce kadının elinden kurtulmak amacıyla gördüğü ipe hemen tırmanmıştır ve kendisini kuyudan kurtardığı için de adama bir iyilik yapmak ister. Cüce, padişahın kızının içine girer ve kız hastalanır. Bu kızı iyileştiren kişi, kızla evlenecektir. Adam, kızı iyileştireceğini söyleyerek saraya, kızın

yanına gider. Cüce, kızın içerisinden çıkar, kız iyileşir fakat kızı adama vermekten vazgeçer. Bu durum karşısında adam, mantıklıca bir iş yaparak karısının kuyudan çıktığını ve kapının arkasında saklanarak onları takip ettiğini söyler. Bunu duyan ve buna inanan cüce, çok fazla korkar; telaşa kapılır ve hemen şehri terk eder. Padişahın kızı ile adam, mesut bir şekilde yaşar. Söylenene inanan cüce de padişahın kızını kaybetmiş olur.

3.1.16. Hoşgörü

Bir toplumda yaşayan insanların hoşgörülü olmaları, hayatın hoşça geçmesine yardımcı olur. Hoşgörü değerinden yoksunluk ise kargaşa ortamının oluşmasına ve huzurun uzak olmasına sebep olur.

Hoşgörü sözlükte, “*Kendine aykırı gelse de her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiğince hoş görme durumu.*” (Püsküllüoğlu, 2004:634) şeklinde tanımlanır. Hoşgörü değeri ile ilgili masal metinleri şunlardır:

Deliler Ülkesi masalına göre, karısı ve kız kardeşinin deli deli işler yapmasına çok kızan ve ne yaparsa yapsın, ne derse desin onları bir türlü düzeltmeyen akıllı başında adam, en sonunda evini terk ederek köy köy dolaşıp farklı insanların davranışlarını inceler. Karşılaştığı birkaç olay neticesinde de insanların, kendi karısı ve kardeşinden daha akılsızca işler yaptıklarına şahit olur. Çok basit mantık ve çaba ile onları içinden çıkılmaz zannettikleri işlerin içerisinden kolayca çıkarır. Sonuçta, karşılaştığı ve akıl verdiği insanlar tarafından, oraya yerleşmesi teklifleri alır. Tüm teklifleri reddeden adam, “*Yeryüzü tahtası eksik kişilerle dolu. Gene en iyisi bizim köy. Ve de bizim ev. Herkes bir türlü deli. Bunu böyle bilmeli, böyle idare etmeli.*” (Sarıyüce, 1993:59-66) diyerek yeniden

köyüne, karısı ile kardeşinin yanına döner ve çevresindeki insanları oldukları halleri ile kabullenerek yaşamına devam eder. Masalın kahramanı adam, yaşadığı ve şahit olduğu olaylardan sonra, ailesiyle geçinmesi gerektiğini anlamış ve artık onları oldukları gibi kabul etmeye, davranışlarını hoş görmeye başlamıştır.

Peynir Tulumu (Tezel 1, 1997:44-55) masalında bir peynir tulumu, yuvarlana yuvarlana bir koca karının evine gider ve ondan, padişahın en büyük kızını kendisine istemesini rica eder. Koca karıya, bir avuş gümüş vererek onu saraya gönderir. Koca karıya, küpler dolusu gümüş karşılığında kızın verileceği söylenir. Peynir tulumu, bu şartı yerine getirir ve kırk gün kırk gece süren bir düğünle büyük kız ile evlenir. Ancak kız, onu beğenmeyerek ilk geceden terk eder. Benzer şeyler ortanca kız ile de yaşanır ve nihayetinde peynir tulumu, en küçük kız ile evlenir. Küçük kız, ona iltifatlar eder ve peynir tulumu üstündekileri sıyırıp atar. Ortaya, çok yakışıklı bir delikanlı çıkar. Evli çift aralarında anlaşır. Ertesi gün delikanlı sarayın önünden geçecek, böylece büyük kızların tepkileri ölçülecektir. Ancak küçük kız kesinlikle, onun kocası olduğunu ablalarına söylemeyecektir. Aksi takdirde kocasını bir daha göremeyecektir. Ancak delikanlı geçerken küçük kız kardeş, dayanamayarak sözünü tutamaz ve onun kocası olduğunu söyler. Bunun üzerine kocası ortadan kaybolur. İtiraf ettiği için çok pişman olan kız, yollara düşerek kocasını aramaya koyulur. Uzun uğraşlar neticesinde onu, annesi olan devin evinde bulur. Yeniden birbirlerine kavuşan gençler, tekrar saraya dönerler. Küçük kız kardeş, eşinin dış görünüşünü hoşgörü ile karşılar ve onu üzecek hiçbir şey söylemez.

Kara Kedi (Tezel 1, 1997:56-79) masalına göre, bir padişahın üç kızı vardır. Bu kızlarla evlenmek isteyenlerin ise haddi hesabı yoktur. Kızlarını kime vereceğini şaşırان ve kimseyi kırmak istemeyen padişah, çareyi üç altın top yaptırmakta bulur. Bu toplar, farklı günlerde kızlar tarafından saraydan aşağı atılacak, kimin kafasına düşerse kız, onunla evlenecektir. Kızlar sırayla büyükten küçüğe topu atarlar ancak top her seferinde, sarayın karşısındaki yıkık harabenin önünde durur. Kızlar sırayla hazırlanıp bu kulübenin kapısına bırakılır. İki büyük kız, kulübenin içerisinde gizli olan saraydaki zenginliklere hayranlıkla bakarlar ancak ortalıkta dolaşıp duran kara kediye hiç iyi davranmazlar. Her ikisi de büyük gürültülerden korkarak sabahı zor edip, babalarının sarayına kaçıp giderler. Küçük kız ise kediye çok iyi davranır, karnını doyurur ve onu yatağına alır. Bu kedi aslında çok yakışıklı bir şehzadedir. Bunu fark eden küçük kız kardeş en son olarak, delikanlıya musallat olan peri kızına da yardım eder ve onun da gönlünü kazanır. Peri kızı ise, aslında kendisine ait olan sarayı ve içindeki her şeyi onlara hediye ederek ortadan kaybolur. Genç çift de kırk gün kırk gece süren düğünle evlenirler. Küçük kız kardeş, ablalarının aksine etrafında dolaşan kara kediye büyük bir hoşgörü gösterir. Bu hoşgörüsünün ödülü olarak da şehzadeyle evlenir ve sarayın sahibi olur.

3.1.17. İyi Niyetli Olmak

İyi niyetli olan insanlar, kendilerinden zarar gelmeyecek, karşılarındaki için olumsuz herhangi bir davranışta bulunmayacak bireylerdir. Bu nedenle iyi niyetli insanlarla yakın olmak kişiyi güvende hissettirir. Birey, emin ellerde olduğu duygusuna kapılır. Bu değer masallarda sıklıkla işlenir. İşlendiği masal metinleri ise şunlardır:

Rastgele (Bakırcı, 2006:341-345) masalında, babasıyla tartışan bir delikanlı yola düşerek Bağdat'a gelir. Yolda, ismini soranlara "Rastgele" demesi için Hızır tarafından tembihlenir. Burada, eşini boşayan ve hüllecı arayan valinin eşı ile evlendirilir. Ancak aynı odaya kapatılan gençler, ertesi sabah ayrılmak istemezler. Duruma çok kızan vali, padişaha mektup yazıp durumunu arz eder. Ancak padişah tebdil kıyafet gelerek vali ve Rastgele'yi dener. Sonuçta valiyi görevinden alarak Rastgele'yi vali tayin eder. Rastgele, iyi niyetli bir kişidir ve onun iyi niyetini kullanmak isterler. Ancak bunda başarılı olamazlar.

Bozkurt (Bakırcı, 2010:516-518) masalında yaşlı, dizlerinin bağı çözülmüş, dişleri dökülmüş bir kurt, yol kenarına uzanmış yatar. Oradan geçerken "Selamunaleyküm" diyerek selam verip halini öğrendikten sonra da ona av getirmek istediklerini belirten kızılkurt ve karakurdu soylarını öğrendikten sonra beğenmeyip gönderir. Üçüncü olarak selam verip gelen kurdun bozkurt olduğunu öğrenince ona güvenir ve av bulmak için birlikte yola çıkarlar. Yolda bir eşek ve sıpasını avlayan bozkurt sayesinde ziyafet çekerler. Masala göre, kurtların üçü de iyi niyetlidir ve yaşlı kurda yardımcı olmaya çalışırlar.

Sivrisinek ve Su Aygırı (Bakırcı, 2010:547) masalında bir sivrisinek, su aygırının ensesine konar. Su aygırı korkarak hızla koşmaya başlar. Bu duruma üzülen sivrisinek, onu korkuttuğu için bağışlanma diler. Masala göre sivrisinek, oldukça iyi niyetlidir ve istemeden bir olumsuzluğa sebep olmuştur.

Terzi Tavuk ile Tilki (Bakırcı, 2010:575) masalına göre bir tavuk terzilik öğrenir ve makas, iğne, iplik satın alır. Bunu gören arkadaşları onunla alay eder. Tavuk ise bir gün lazım olabileceğini belirtir ve bir gün

diğer tavuklar tilki tarafından yakalanarak bir çuvala koyulur. Terzi tavuk çuvalı keser, içine taş doldurup tekrar diker ve hepsi kaçarlar. Arkadaşları ise alay ettiklerine pişman olurlar. Kendisi ile alay etmelerine rağmen tavuğun arkadaşlarını kurtarması, iyi niyetini gösterir.

Zekiye ile Mehmet (Şimşek, 2001:189-193) masalında iki kardeşten birinin kızı, diğerinin oğlu olur. Bu iki çocuğu, birbirine beşik kertmesi yaparlar. Fakat çocuklar büyüdükten sonra babası ölen oğlana, kızı vermeyip padişahın oğluluyla sözlerler. Beşik kertmesi olan amca çocukları, kaçıp başka bir padişahın yanına sığınırılar. Bu padişahın berberi, kıza göz koyar ve oğlanı kızdan ayırmak için onu, geri dönüşü olmayan bir yola gönderir Bu yolun sonunda bir devle karşılaşan çocuk, devin onu serbest bırakmasıyla tekrar geri döner. Durumu padişaha anlatırlar, padişah da berberi cezalandırır. Masala göre amca çocukları iyi niyetlidirler. Tek amaçları ise beşik kertmesi olarak birbirleri ile evlenmektir.

İyilik Yapan Balık ve Balıkçı Çocuğu (Sakaoğlu, 2002:283) masalında balıkçı ve oğlu, balık tutarlar. Tutulan balıkları eve götürmek üzere yola çıkan oğul, canlı olduğunu fark ettiği bir balığı yeniden suya bırakır. Bu balık aslında bir insandır ve insan suretiyle yeniden oğlanın karşısına çıkarak onunla arkadaş olur. İki arkadaş, saraya giderek padişahın konuşamayan kızını konuşturmayı başarırlar. Kız ve padişahdan aldıkları altınlarla bir köprüye gelirler. Burada ellerindeki her şeyi paylaşacaklardır. Sıra kıza gelince onu ikiye bölmeyi kararlaştırırlar. Bunu duyan kız, korkusundan babasının yutturduğu sihri çıkarır. En sonunda kıızı ve altınları balıkçının oğluna veren arkadaş,

kendisinin suya bırakılan balık olduğunu söyleyerek oradan uzaklaşır. Böylece iyi niyetli balıkçı çocuğuna karşı vefalı davranan balık, büyük bir iyilik yapmış olur.

Avcı Mehmet (Sakaoğlu, 2002:293-294) masalına göre avcı Mehmet, bir sultanı getirmek üzere padişah tarafından görevlendirilir. Babasının vaktiyle iyilik yaptığı dağları tartan, yeri dinleyen ve nehirleri yutan adamların yardımları, bazı zorluk ve maceralar sonunda iyi niyetli olan Mehmet, iyi niyetli insanlar sayesinde kızı getirmeyi başarır.

Hayat Otu (Sakaoğlu, 2002:430-431) masalında bir avcı, ormanda iki çocuk bulur. Bunları eve getirerek kendi evlatları gibi büyütür, avcılık öğretir. Bu arada avcı her sabah, iki çocuğun yastığının altında ikişer altın bulur. Bu altınlara dokunmadan onları saklar. Çocuklar, yirmi yaşına gelip delikanlı olduklarında gerçeği onlara açıklayarak altınlarını verir ve onları yolcular. Çocuklar altınları alarak yollara düşerler. Yolda ayı, tilki ve tavşana denk gelirler. Tüfeklerini bunlara doğrulttuklarında, onlar da kendilerini vurmamalarını çocuklarını onlara vereceklerini söylerler. Böylece bu hayvanların, ikişer tane yavrularını yanlarına alan kardeşler yollarına devam ederler. Bir şehre gelirler, şehre girmeden kalabalık oldukları için altınları ve hayvan yavrularını eşit bir şekilde paylaşırlar. Masala göre avcı, iyi niyetli bir insandır. Bu nedenle çocuklar için iyilikler yapmıştır.

Padişahın Üç Oğlu (Sakaoğlu, 2013b:86-90) masalına göre, padişahın üç oğlu da vezirin kızına âşık olup onunla evlenmek ister. Ancak kızı kime isteyeceğine karar veremeyen ve adaletle hareket etmek isteyen padişah, üç oğlunu da çağırır. Oğullar saygı ile babalarının karşısına çıkarlar. Padişah, oğullarını uzak diyarlara, dünyanın en

kıymetli şeyini getirmeleri için gönderir. En kıymetli şeyi getiren kızı alacaktır. Üç ay sonra bir yerde buluşan kardeşler, birinin getirdiği aynadan kızın hasta olduğunu görüp diğerinin getirdiği uçan halıya biner ve üçüncünün getirdiği sihirli elmayı kıza yedirerek onun iyileşmesini sağlarlar. Ancak kızı kimin alacağı yine net değildir. Gençler, bu sefer de adalet için kadı efendinin huzuruna çıkarlar. Şehzadeler, iyi niyetlidirler. Masalın başından sonuna kadar da, iyi niyetlerini muhafaza ederler.

Genşlikte mi Gocalıkda mı? (Sakaoğlu, 1999:277-279) masalına göre memleketin birinde zengin bir adam yaşar. Adamın bir karısı ve iki oğlu vardır. Adam üç gün üst üste rüyasında, bir piri görür. Pir adama, “Genşlikte mi gocalıkda mı?” sorusunu sorar. Rüyaya anlam veremeyen adam, en sonunda karısından akıl alır. Karısı ise ne verilecekse genşlikte verilmesini istemesini tavsiye eder. Adam uyuyunca pire bunu söyler. Sabah uyandıklarında adamın hiçbir şeyinin kalmadığını görürler. Karısı ve çocuklarını yanına alan adam, başka bir ağanın yanına çobanlık yapmak üzere yerleşir fakat bir başka ağa, karısını kaçıır. Buradan giden adam, nehirden geçerken çocuğun birini nehre düşürür, diğerini kurda kaptırır. Tek başına yol aldıktan sonra, bir ülkeye varır. Bu ülkede başına talih kuşunun konması sonucu, padişah olur. Yıllar sonra iki oğlu da onun emrinde asker olurlar ve annelerinin bulunduğu çadırı beklerlerken aralarında konuşan çocukları işiten anne ve çocukları birbirine kavuşur. Padişah babaları da durumdan haberdar olunca bütün aile yeniden bir araya gelmiş olur. Böylece iyi niyetli olan aile fertleri, ilerleyen yaşlarında ödüllendirilmiş olurlar.

Şahşah Padişahı (Sakaoğlu, 1999:284-288) masalına göre, çok fakir olan bir değirmencinin birkaç tavuğu vardır. Bu tavuklara bir tilki dadanır ve her gün bir tanesini kapıp gider. Buna çok öfkelenen değirmenci, tilkiyi yakalamayı başarır. Tilki ise kendisini bıraktığı takdirde onu zengin edeceğini söyler. Tilkiyi bırakan değirmenci, tilkinin yönlendirmesiyle altın ve mecediye alır. Tilki ise saraydan istediği ölçü aletlerinin altına bunları yapıştırır. Böylece saraydakileri, çok zengin bir Şahşah Padişahı olduğu konusunda inandırır. Nihayetinde tilki, padişahın kızını değirmenciye ister. Kız ile düğün arefesinde olan değirmenci, tilki ile birlikte bir devi pusuya düşürerek öldürmeyi başarırlar ve deve ait olan bütün hazinelere el koyarlar. Değirmenci, padişahın kızıyla evlenir. Padişahın kızı, değirmenci ve tilki mutlu bir şekilde yaşarlar. Böylece iyi niyetli olan tilki ve değirmenci mutlu sonu yakalamış olurlar.

Ahmak ile Çakmak (Sarıyüce, 1993:22-33) masalına göre; biri safça, diğeri uyanık iki kardeş, yaşadıkları köyde kıt kanaat geçinirler. Ancak bir yıl ciddi bir kuraklık olur ve bu kardeşler çalışmak için iş bulamayınca köyden uzak yerlere göç etmeye karar verirler. Yolda giderken bir dereye, alabalıkların kralını yakalarlar. Çakmak, bu kralı serbest bırakır. Bir süre sonra, tuzağa yakalanmış bir alageyiği kurtarırlar. Yaşlı bir amcaya yardım ederler. Daha sonra başlarına çeşitli sıkıntılar gelen bu kardeşler, önceden yardım ettikleri canlıların yardımları ile sıkıntılı durumlardan kurtulurlar. Balıkların, denizden çıkarıp kendilerine verdikleri inciler sayesinde de zengin olurlar. Tekrar köylerinin yolunu tutan kardeşler, bağ bahçe sahibi olduktan sonra kurdukları yuvalarında mutlu mesut şekilde yaşamlarına devam ederler.

Masalın genel yapısında, iyilik değeri işlenir. İki kardeş, zor durumda olan hayvanlara ve insana iyilik yaparlar. Neticede de masalın sonunda iyilik bulurlar. Varlıklı ve mutlu bir hayatla ödüllendirilirler.

Üç Kız Kardeş (Sarıyüce, 1993: 240-248) masalında, geçimlerini çorap örerek sağlayan, anne ve babaları olmayan üç kız kardeşten bahsedilir. Bu kızlar çok çalışırlar, gece gündüz çorap örerler, birbirlerine yeterek mutlu bir şekilde yaşarlar. Yaşadıkları ülkenin padişahı bir gün, gece lamba yakılmasını yasaklar. Kızlar ise çorap örebilmek için mecburen lambayı yakmak zorunda kalırlar, sonunda padişaha yakalanırlar. Padişah, kızları zindana attırır. Zindanda iken şarkılar söyledikleri bir gün, padişah ve vezirlerin oğulları tarafından fark edilirler. Bu oğullar sayesinde hapisten kurtulurlar. Daha sonra da bu gençler ile evlenirler. Böylece geçim sağlamakdan başka amaçları olmayan bu iyi niyetli kızlar, muratlarına ermiş olurlar.

Kara Kedi (Tezel 1, 1997:56-79) masalında, bir padişahın üç kızı vardır. Bu kızlarla evlenmek isteyenlerin ise haddi hesabı yoktur. Kızlarını kime vereceğini şaşırın ve kimseyi kırmak istemeyen padişah, çareyi üç altın top yaptırmakta bulur. Bu toplar, farklı günlerde kızlar tarafından saraydan aşağı atılacak, kimin kafasına düşerse kız, onunla evlenecektir. Kızlar sırayla büyükten küçüğe topu atarlar ancak top her seferinde, sarayın karşısındaki yıkık harabenin önünde durur. Kızlar sırayla hazırlanıp bu kulübenin kapısına bırakılır. İki büyük kız, kulübenin içerisinde gizli olan saraydaki zenginliklere hayranlıkla bakarlar ancak ortalıkta dolaşıp duran kara kediye hiç iyi davranmazlar. Her ikisi de büyük gürültülerden korkarak sabahı zor edip, babalarının sarayına kaçıp giderler. Küçük kız ise kediye çok iyi davranır, karnını

doyurur ve onu yatağına alır. Bu kedi aslında çok yakışıklı bir şehzadedir. Bunu fark eden küçük kız kardeş en son olarak, delikanlıya musallat olan peri kızına da yardım eder ve onun da gönlünü kazanır. Peri kızı ise, aslında kendisine ait olan sarayı ve içindeki her şeyi onlara hediye ederek ortadan kaybolur. Genç çift de kırk gün kırk gece süren düğünle evlenirler. Küçük kız kardeş çok iyi niyetlidir. Kara kediye ve peri kızına yardım eder ve neticede ödülünü alır.

Altın Kozalaklı Gümüş Selvi (Tezel 1, 1997:209-215) masalına göre, kadının birinin çocuğu olmaz. Çocuk hasretiyle, bulduğu bir tahtaya göz, ağız, kaş çizen kadın bu tahtayı, çocuğu gibi bir yere yatırıp onunla ilgilenir. Sürekli olarak o tahta parçasıyla ilgilenen kadın, evi ile ilgisini tamamen kesmiştir. Kocasını bir gün çok sinirlenerek bu tahta parçasını alıp evin penceresinden dışarı atar. Tahtanın düştüğü yerde, bir selvi ağacı büyür. Ağacın kozalakları altın, gövde kısmı gümüşdür. Bir gün padişahın oğlu, bu gümüş selvinin altında çadır kurup dinlenmeye çekilir. Başucunda altın şamdan, ayakucunda gümüş şamdan yaktıran şehzade, yanı başında da tatlı bulundurmaktadır fakat selvi ağacın altında yattığı zaman dilimlerinde, şamdanların yerlerinin değiştiğini, tatlının ise yendiğini fark eder. Bu duruma çok sinirlenir ve nöbet tutar. Bir gece, çadırın yukarisından giren kıza âşık olur. Bu kız, selvinin kızıdır. Onunla günlerce buluşurlar fakat nihayetinde şehzadenin gitme vakti gelir. Şehzade, saraya gider. Onun arkasından, çoban kılığına girerek yollara düşen kız, şehzadeyi bulur. Sevdiğinden ayrıldığı için çok üzgün olan şehzade, sevdiği kızın memleketinden gelen bu çobana çok iyi davranır, onunla çok iyi arkadaş olurlar. Şehzadeyi günün birinde, ailesi evlendirmek ister. Şehzade, düğün gününün

akşamında eşini alarak odasına gider. O sırada, çoban kılığındaki kız da başka bir odada, kendisini asmak üzeredir. Bir anda içine huzursuzluk çöken şehzade, çoban arkadaşına bakmak üzere onun odasına gider, kızı doğal haliyle görür. Evlendiği kızı geri gönderen şehzade, yeniden düğün yaparak sevgilisine kavuşur. Kız da şehzade de iyi niyetlidir. Özellikle kız, şehzadenin evlenmesinden sonra, onu eşinden ayırmayı göze almadığı için canına kıymaya kalkar.

Tuz masalına göre, bir padişahın üç oğlu vardır. Bir gün oğullarına, kendisini ne kadar sevdiklerini sorar. Büyük oğlan, mücevherler kadar; ortanca oğlan, tatlı kadar; küçük oğlan da tuz kadar sevdiğini söyler. Küçük oğlanın cevabı, padişah babanın hoşuna gitmez ve cellatlara haber vererek onun öldürülmesini emreder. Cellatlar, ona acıdıklarından onu serbest bırakırlar. Oğlan da uzak bir ülkeye gider ve talih kuşunun kafasına konması ile oranın padişahı olur. Bir zaman sonra da babasını yemeğe davet eder. Yemeklerin hiçbirinde tuz yoktur. Durumun sebebini soran babasına; kendisinin, tuz sevmemesinden dolayı koydurmadığını bildirir. Baba, buna itiraz ederek tuz sevdiğini söyler. Oğlu ise, “*Ama küçük oğlunuz size: ‘Ben seni tuz kadar severim.’ Dediği zaman, onu cellatlara teslim etmişsiniz.*” (Tezel 2, 1997:100) cevabını verir. Bu cevap üzerine, her ikisi de birbirlerini affedip kucaklaşırlar. Şehzade, her şeye rağmen iyi niyetli bir kişidir. Babasını üzmeden, ona ders verir.

Üç Bilecenler (Boratav,1992: 186-191) masalında, Anadolu’dan İstanbul’a çalışmak için gelen iki genç, kazandıkları parayı güvendikleri ihtiyar bir berbere emanet eder. İhtiyar berber ise parayı eşine vererek saklamasını ister. Fakat bir yan kesici, onları duyar ve eve giderek o

paraların kendisine ait olduğunu iddia ederek paraları ister. Kadın, söylenenlere inanır ve paraları teslim eder. Bunun üzerine, emanete sahip çıkmadığını düşünen berber, çok üzülmeye başlar. Düşünmekten çıldırarak bir duruma geldiğinde ise bir anda yanında, üç tane derviş görünür. Bu dervişlerin yardımıyla adam, hırsızın izini bulur ve parayı ondan alır. Sevinç içerisinde yol alan adam, yanındaki dervişlerin de aniden ortadan kaybolduklarını, bir süre sonra fark eder. İyi niyetli ihtiyar berber, amacına ulaşır.

3.1.18. Kıskanç Olmamak

Kıskanç insanlar, daima zarar edecek insanlardır. Bu insanlar, her zaman kayıptlardır. Bu nedenle masal metinlerinde kıskanç olmamak telkin edilir. Kıskançlığın zararları işlenir. Bu değer ile ilgili örnek masal metinleri aşağıdadır:

Gangan Kuşu (Bakırcı, 2006:202-204) masalına göre bir padişahın bahçesine bir dev dadanarak ne var, ne yok toplayıp götürür. Padişahın üç oğlu sırayla bahçeyi beklemeye başlarlar ancak küçük oğlan dışında diğerleri korkar. Küçük oğlan da dev yaralar ve bu halde kaçan devin peşine düşer. Bir kuyunun içinde dev öldürür. Orada bulunduğu üç kızla üç kardeş evlenecektir ancak ağabeyler kızları kuyudan çıkarıp kardeşlerini orada bırakırlar. Kuyunun içindeki oğlan, yukarı çıkayım derken yanlışlıkla yedi kat yerin dibine iner. Burada Gangan Kuşu'nun yavrularını kurtarır ve bir dev öldürerek padişahın kızını kurtarır. Kızı kurtarması karşılığında da yeryüzüne çıkarken beslemek amacıyla Gangan Kuşu'na yiyecek ister. Yeryüzüne çıktıktan sonra iki ağabeyini öldürür. Duruma kızan ve neden yaptığını soran padişaha da kızları şahit tutarak her şeyi anlatır. Padişah ona hak verir ve onu affeder.

Ağabeyler, kıskandıklarından dolayı kardeşlerini kuyuda bırakmışlardır ve yaptıklarının cezasını canlarıyla öderler.

Keloğlan'ın İneği (Bakırcı, 2013:58-60) masalına göre Keloğlan'ın güzel bir ineği vardır. Onu kıskanan komşuları keserek ziyafet vermesi için Keloğlan'ı kandırırlar. Ziyafetten sonra ineğin parasını vereceklerini belirtirler. Ancak inek kesildikten sonra yiyen herkes, beş kuruş para vermeden gider. Keloğlan kandırıldığının farkına varır. Güneşte kuruyan inek derisini alarak en azından onu satıp para kazanmak amacıyla pazarın yolunu tutar. Ancak yokuş yukarı çıkarken deri sesli bir şekilde aşağı yuvarlanmaya başlar. O sırada para sayan haramiler basıldıklarını zannederek kaçarlar ve paralar Keloğlan'a kalır. Paraları alarak eve dönen Keloğlan komşularına, inek derisinin çok para ettiğini söyleyerek paraları gösterir. Ona inanan komşuların hepsi, ineklerini keser. Böylece kıskançlıklarının bedelini ödemiş olurlar.

Nar Adlı Kız (Şimşek, 2001:159-163) masalına göre Nar adlı bir kızın annesi vefat eder. Üvey annesi ve üvey kız kardeşi ile arası çok kötü olan Nar, evi terk eder. Bir dev anasının yanına sığınır. Üvey kız kardeşi güneşe ve aya bakarak kimin güzel olduğunu sorar. Her seferinde güneş de, ay da Nar'ın güzel olduğunu söylerler. Bunu annesine söyleyen kız, üvey anneyi kızını bulmak ve öldürmek üzere gönderir. Yanına sihirli boncuklar alan üvey anne, kızını bulur ve bu boncuğu yutturur. Öldü zannedilen kız, bir yere bırakılır burada padişahın oğlu tarafından bulunur. Küçük bir çocuk tarafından da boğazındaki boncuk çıkarılarak kurtarılır. Padişahın oğlu ile evlenen kızın çocuğu olur. Ancak aya ve güneşe kimin güzel olduğunu soran üvey kız kardeşi tarafından yaşadığı yine tespit edilir. Üvey anne, tekrar bunu öldürmek

üzere yola çıkar fakat yolda gelirken padişahın oğlu tarafından öldürülür. Böylece üvey anne ve kızı, kıskançlıklarının bedelini ödemiş olurlar.

Akkız ile Karakız (Sarıyüce, 1993:7-14) masalına göre; annesi vefat eden Ayşegül, üvey anne eline kalır. Üvey annenin de Fatmagül adında bir kızı olmuştur. Anne ile kızı, Ayşegül'e sürekli bir şekilde eziyet ederler. Bir gün Ayşegül, inek otlatmaktadır. Aynı zamanda da yün eğirir. Aniden çıkan bir rüzgâr yününü kaptığı gibi yaşlı bir kadının bahçesine düşürür. Ayşegül, burada yaşlı kadın tarafından çeşitli yemek ikramları ile ağırlanır. Yaşlı kadın, Ayşegül'e çeşitli sorular sorar. Her defasında Ayşegül'den aldığı kendisini öven cevaplara çok mutlu olan yaşlı kadın; eğer söylediği sözler doğruysa, başına mutluluk kuşunun konacağını, yok eğer ikiyüzlülük ederek yalan konuşmuşsa yanacağını belirtir ve Ayşegül'ü; siyah, kırmızı ve pembe renkte üç kapıdan içeri sokar. Kızın yüzü, içinden çıktığı her odanın rengini alır. Neticede, dünyalar güzeli bir kız olmuştur. Sevinçle evinin yolunu tutan kız, üvey anne ve kız kardeşinin kötü muamelesi ile karşılaşır. Üvey kardeş Fatmagül de annesi tarafından aynı eve gönderilir. Ancak Fatmagül, yüzü simsiyah ve çok çirkin bir şekilde eve döner. Çünkü o, yaşlı kadına yalan söylemiştir. Yüzü artık hep, simsiyah kalacaktır. Bu olayın ardından evden kovulan Ayşegül, bir kavağın tepesine sığınmış iken bir padişah oğlu tarafından bulunur ve onunla mutlu bir yuva kurar. O, mutlu yuvasını kurup hak ettiği hayatı yaşamaya başlarken üvey kız kardeş ise kıskançlığının cezasını, hayatı boyunca simsiyah bir yüzle gezmek mecburiyetinde kalarak ödeyecektir.

Bir Göze Bir Gül (Tezel 1, 1997:118-126) masalına göre bir kadının; biri üvey, biri öz olmak üzere iki kızı vardır. Üvey kızı, son

derece güzel bir kızdır. Kız güldükçe yanağından güller açar, ağladıkça gözünden inciler saçar. Bu kızın namı, evlilik düşünen padişahın kulağına kadar gider. Padişah ise annesini, kızını istemesi için bu eve gönderir fakat üvey anne, bu kızın padişahla evlenmesini istemez. Kendi kızının evlenmesini istemektedir. Yolda giderlerken üvey anne, kıza tuzlu yiyecekler yedirir. Susuzluktan ölmek üzere olan kız, üvey annesinden su ister. Üvey anne, su bulacağım diyerek dışarı çıkar. Dönüşte, suyu bir devin beklediğini ve bir göz karşılığında su vereceğini söyleyerek kızın, bir gözünü çıkarıp alır. Biraz daha gittikten sonra yine aynı şeyler yaşanır ve diğer göz de çıkarılır. Tamamen kör olan kızını, ormana terk eden üvey anne, kızın üstündeki gelinliği kendi kızına giydirir. Onu saraya götürür padişahla evlendirir. Karısının gözlerinden inci saçılmadığını, yüzünde güller açmadığını gören padişah, durumdan bir miktar şüphelenir. Ormandaki kız ise yaşlı bir kişi tarafından bulunup evlat edinilir. Günün birinde kız, yanağında açan gülleri, yaşlı oduncuya vererek saraya gönderir. Bu gülleri almak isteyen üvey anne, karşılığında göz isteyen ihtiyara, gözleri vermek zorunda kalır. Gülleri de padişaha, karısının yanaklarında açmış gibi sunarlar. Padişah, gülleri koklar çok hoşuna gider. Onun, gülleri kokladığı sırada ormandaki kız bayılır. Onun öldüğünü sanan oduncu, onu ormana gömer. O gün avlanmak amacıyla ormana gelen padişah, atının bir tümseğin başında tepinmesi ile merak ederek orayı kazmaya başlar. Tümseğin içinden kızını çıkarır. Kız, gömülü olduğu halde, çokça ağladığı için mezarın içi inci doludur. Mezardan çıkardığı esnada kıza, onu buraya kimin koyduğunu, bu incilerin ne olduğunu soran padişah, kızın gülmesine sebep olur. Kız gülünce de yanaklarından güller açar. Böylece padişah, evlenmek istediği gerçek kızın bu olduğunu anlar. Onu yanına alarak sarayına döner. Üvey anne

ve kızını da kırk katırın kuyruğuna bağlayarak dağlara salar ve kızla evlenir. Böylece adalet, geç de olsa yerini bulmuş olur. Üvey anne, kıskançlığının bedelini öder.

Güneş Kızı (Tezel 2, 1997:9-29) masalına göre, zengin bir adamın üç oğlu vardır. İki evlenen oğullardan en küçük ve bekâr olanı, bir gün çeşme başında üç kız kardeş görür. Küçük kız kardeş o esnada, evleneceği adamda zenginlik aramayacağını; bir kız, bir de oğlan anası olmak istediğini, yavrularının saçlarının ipek, dişlerinin inci olmasını istediğini belirtir. Delikanlı, kızla evlenmeye karar verir ancak kız saraya gelirken yanında diğer ablalarını da getirir. Zamanı gelince kızın aynen gönlünden geçtiği gibi bir kız ve bir oğlu olur fakat onu kıskanan ablaları, haberi olmadan bebekleri annenin yanından alarak yerine iki köpek yavrusu koyarlar. Çocukları da bir sandıkla dereye salarlar. Kadının, köpek doğurduğunu duyan delikanlı, buna çok sinirlenir. Karısını, bir yerde yarı beline kadar toprağa gömer. Gelen geçenin, onun yüzüne tükürmesini ister ve kardeşlerden, ortanca olanla evlenir. Çocuklar, bir değirmenci tarafından bulunur, evlat edinilir. Aradan yıllar geçer. Çocuklar, bu ailenin çocukları olmadıklarını öğrenirler ve iki kardeş, gerçek ailelerini bulmak üzere yola çıkar, bir dağ kulübesine yerleşirler. Erkek çocuk, bir av esnasında babası ile karşılaşır. Babası, erkek çocuğu çok beğenir çünkü çok iyi ve güzel bir delikanlıdır. Sarayda bundan bahseder. Kız kardeşler, onun yeğenleri olduğunu anlar ve onları öldürmesi için bir koca karıyı gönderirler. Kadın, kulübeyle gelerek çocuklara çeşitli oyunlar oynar. Erkek kardeş, koca karının dedikleri doğrultusunda dönüşü olmayan bir yere yönlendirilir fakat delikanlı dönmeyi başarır. Yanında da Güneş Kızı'nı getirir. Güneş Kızı

ile evlenecektir. Her halükarda çocukların ölmediğini öğrenen teyzeler, bu sefer oğlanı saraya davet ederek yemeğine zehir koyarlar. Güneş Kızı, her şeyden onları haberdar eder. Böylece gerçekler açığa çıkar. İki kız kardeş öldürülür, aile üyeleri birbirine kavuşur. Güneş Kızı'yla delikanlı evlenir. Kıskanç kız kardeşler, kendilerine yapılan iyiliği görmeyip nankörlük yaparlar ve evli kardeşlerinin mutluluğunu kıskanırlar. Neticede doğrular açığa çıkar ve ablalar, katırların kuyruklarına bağlanarak dağlara sürülürler.

Limon Kız masalına göre, vakti zamanında çok iyiliksever bir padişah vardır. Ramazan ayında fakirlere yiyecek, bayramlarda ise giyecek dağıtır. Yılın bir gününde, sarayının karşısındaki çeşmenin bir musluğundan yağ, bir musluğundan da bal akıtır. Halkın bunları almasını sağlar. İhtiyar bir kadın, bir gün kırık testisini yağ ile doldurup giderken bu testiye nişan alan padişahın yaramaz oğlu, testinin kırılıp yağın dökülmesine sebep olur. Buna çok üzülen ihtiyar kadın delikanlıya, *“Dilerim Allah'tan, Limon Kız'a âşık olasın da, onu göremeyesin!”* (Tezel 2, 1997:79) diye beddua eder. O günden sonra, bu kızı merak eden şehzade, en sonunda yola düşer. Az gider, uz gider, dere tepe düz gider. Nihayet bir dağ başında, bir ihtiyar ile karşılaşır. Selam verip ihtiyarın elini öper, ona durumunu anlatır. İhtiyar, Limon Kız'a gidecek yolu tarif eder. Onun söylediğine göre, dikenli güller arasından geçecek, eli yaralanmasına rağmen gül koparıp çok güzel koktuğunu söyleyecek, daha sonra kan gibi kırmızı akan dere ile karşılaşacak ve suyun çok temiz olduğunu söyleyerek sudan biraz içecek, zincirle bağlı olan at ve köpeğin önündeki otu ata, eti ise köpeğe verecek, girdiği büyük bahçede açık olan kapıyı kapatıp kapalı olanı açacak, en nihayetinde limon ağacının

üzerinde bulunan üç limonu koparıp geri dönecektir. Bunların hepsini yapan şehzade, Bir dev ile karşılaşır ve devin elinden kurtulmayı başarır. Yardımcı olduğu bütün nesnelere, “Allah razı olsun.” (Tezel 2, 1997:82) diye ona dua ederler. Limonlardan ikisini yolda kesen şehzade, içinden çıkan çok güzel kızların su isteyerek ölmelerine engel olamaz çünkü etrafta, su yoktur. Şehzade, üçüncü limonu ise bir su başında keser. Ortaya çıkan kız, diğerlerinden daha güzeldir. Kızın su istemesi ile onu havuza atan şehzade, daha sonra ona, yüzüğünü verir ve uygun kıyafet bulmak amacıyla saraya döner. Fakat bir Arap kızı, bu kızı kandırarak onun yerine geçer. Şehzade geri döndüğünde, Arap kızını o kız zannederek onu saraya götürür, onunla evlenir. Limon Kız, bir ak güvercin olmuştur. Sarayın etrafında dolanır. Arap kızı bunu tanır ve onun kesilmesini sağlar. Kız sonra, selvi ağacı olur, Arap kızı onu kestirir. Limon Kız nihayetinde, bir yaşlı kadının evine sığınır, onun kızı olur. Günün birinde şehzade hastalanır, halktan çorba isterler. Kız, çorba yapar. İçerisine, şehzadenin kendisine verdiği yüzüğü bırakarak annesi ile birlikte saraya gönderir. Çorbayı içen şehzade, yüzüğü bulur ve durumu anlar. Arap kızı, kırk katırın kuyruğuna bağlanarak dağlara salınır. Şehzade ile Limon Kız evlenir. Böylece Arap kızı, kıskançlığının bedelini ödemiş olur.

Doğruluk (Tezel 2, 1997:123-139) masalında, çok fakir olan üç kardeş, annelerinin yönlendirmesiyle, çalışmak amacıyla köylerinden ayrılırlar. Yanlarında çok az yiyecek vardır. Yolda giderlerken büyük kardeş diğerlerine, gidecekleri yolun uzaklığını bilmedikleri için, çantalarındaki yiyecekleri sırayla yemelerini teklif eder. Bu teklif, kabul edilir. Önce küçük kardeşin çantasındaki yiyecekleri yerler fakat sonra,

küçüğü kandırıp yalnız bırakarak iki büyük kardeş, farklı yola giderler. Tek başına kalan küçük kardeş yoluna devam eder ve nihayetinde, devlerin yaşadığı bir eve ulaşır. Orada devlerden, bir ağacın altındaki fareyi öldürdüğü zaman altın bulacağına, bir yerdeki değirmencinin değirmen taşını kırması ile onun zengin olacağına ve Hint padişahının kızının görmeyen gözlerinin, sarayın bahçesinde bulunan hurma ağacının kuru yapraklarının ufalanmasıyla açılacağına dair bilgiler edinir. Devlerden öğrendiklerinin hepsini sırayla uygular. En son olarak kızın gözlerinin açılmasına vesile olur ve saraya damat olur. Günün birinde, yine ağabeyleri ile karşılaşır, üstleri başları perişan haldedir. Onları saraya alır, ağırlar, ceplerine para koyar, altlarına at verir, memlekete gönderir. Fakat iki kardeş, küçük kardeşlerini kıskandıkları için onlar da, devlerin evine gidip saklanırlar. Amaçları, yeni bilgiler edinmektir. Devler, kendi aralarında konuşurlarken, diğer konuştuklarının insanoglu tarafından dinlendiğini anlarlar ve evi aramaya başlarlar. İki kardeş o sırada, korkudan bayılır. Devler ise onların öldüklerini sanırlar ve ikisini de tutup evin dışına atarlar. Kendilerine geldikten sonra akılları başlarına gelen iki kardeş, doğruca memleketlerine gidecek yüzü de bulamayıp başka bir yerde iş bulup dürüstçe çalışmak üzere yola çıkarlar. Böylece kıskançlığın zarar getireceğinin farkına varırlar ve pişmanlık duyarlar.

3.1.19. Kibirli Olmamak

Masallara göre kibirli davranan ve çıkarları için her türlü kötülüğü göze alanlar, mutlaka zararlı çıkan kişilerdir ve her masalın sonunda kibirlerinden dolayı cezalandırılırlar. Böylece kibrin iyi bir şey

olmadığı ve kibirli davranılmaması gerektiği telkin edilir. Bu değer ile ilgili örnek masal metinleri şunlardır:

Tavşan ile Kaplumbağa (Bakırcı, 2010:522) masalında kaplumbağa ile tavşan, kimin daha hızlı koşacağıyla ilgili iddiaya girerler. Tavşan, kendisine çok güvenmektedir. Bu nedenle yarış esnasında, orada burada çok eğlenir. Sonuç olarak durmadan ilerleyen kaplumbağa, tavşanı yener. Böylece kibirli olan tavşan, kibrinin cezasını çekmiş olur.

Terzi Tavuk ile Tilki (Bakırcı, 2010:575) masalına göre bir tavuk terzilik öğrenir ve makas, iğne, iplik satın alır. Bunu gören arkadaşları onunla alay eder. Tavuk ise bir gün lazım olabileceğini belirtir ve bir gün diğer tavuklar tilki tarafından yakalanarak bir çuvala koyulur. Terzi tavuk çuvalı keser, içine taş doldurup tekrar diker ve hepsi kaçarlar. Arkadaşları ise alay ettiklerine pişman olurlar. Tavuk kibirli değildir. Bu nedenle alay etmelerine rağmen arkadaşlarını kurtarır.

Kader (Şimşek, 2001:119-121) masalında padişah bir gün gezmeye çıkar. Burada bir ihtiyar ile karşılaşır, ona ne yaptığını sorar ve ihtiyarın, doğacak oğlanları doğacak kızlara yazdığını öğrenir. Karısı hamile olan padişah bebeğin cinsiyetini ve onu kime yazdığını öğrenmek ister. İhtiyarın söylediğine göre bebek kızdır ve köyün çobanının oğluna yazılmıştır. Buna itiraz eden padişah, doğan çocuğu satın alarak suya bırakır. Çocuğu, bir değirmenci bulup büyütür. Çocuk büyüdükten sonra yine izini bulan padişah, onun eline bir mektup tutuşturarak kendi evine gönderir. Mektupta, çocuğun öldürülmesi gerektiği yazmaktadır. Fakat çocuğun elindeki mektubu alıp yırtan padişahın kızı, padişahın ağzından onun kendisi ile evlendirilip saraya oturtulmasını yazar. O sırada

padişah, uzak diyarlara gezmeye gitmiştir. Döndüğünde kızının, çobanın oğlu ile evlenmiş olduğunu ve bir de torunu olduğunu öğrenir, kadere karşı koyamayacağını anlar. Çünkü padişahın kibirli davranması hiçbir şeyi değiştirmemiş, padişah kaderin önüne geçememiştir.

İlik Sultan (Boratav,1992: 164-172) masalına göre, padişahın bir kızı vardır. Kız bir gün, odasından dışarıyı izlerken üç delikanlının Yemen padişahının oğlunu tarif eden cümlelerini duyar. Kız, o günden sonra onun aşkıyla yataklara düşer. Çağrılan hekim, durumu anlar ve hemen, padişahın oğluna haber gönderilir fakat padişahın oğlu, kızla evlenmeyi kabul etmez. Kızın ve padişah babasının daveti üzerine kızın memleketine gelen şehzade en son, uzaktan kıza bakarak onu almayacağını belirtir ve memleketine döner. Kızın sağlığı ile yakından ilgilenen hekim, padişahın, kız ve kırk cariyesiyle uzun bir seyahate çıkmak üzere izin ister. Kafile, oğlanın sarayının karşısındaki bir konağa yerleşir. Burada her gece, eğlenceler düzenlerler. Onları karşıdan izleyen padişahın oğlu, kıza âşık olur ve kıza istemek üzere iki kez, değerli hediyeler ile annesini gönderir. Kız, her defasında kadını tersler, teklifi kabul etmez. Üçüncü gidişinde, Kuran-ı Kerim götüren kadın, kapıda karşılanır. Kız bu sefer şehzadeden, olmayacak şeyler ister ve istekleri yerine getirilir. Kızın en son isteği ise şehzadenin bir tabutun içerisine girmesi ve ölmüşçesine yatmasıdır. Şehzade bunu da yapar. Onun başına giden kız, şehzadenin kulağına eğilerek ölse, teneşire yatsa, yıkanıp kefenlere sarılsa, tabuta girip musallaya konsa, yine de ona varmayacağını bildirir ve kaptana, gemiyi Mısır'a çekmesini söyler. Kendisinin kurduğu cümlelere çok benzeyen bu cümleleri duyan şehzade, vaktiyle terslediği kızın o kız olduğunu fark eder ve tekrar

peşine düşerek gelir. Kızın babasının ayaklarına kapanır ve kızını ister. Herkes birbirinden af diler, gençler muradına erer. Böylece masalın başında kibirli davranan şehzade, masalın sonunda hizaya gelir.

Balıkçı Güzeli (Boratav,1992: 173-176) masalına göre bir balıkçının oğlu vardır. Bu oğul da babası gibi balıkçı olur. Sesi çok güzel olan bu çocuk, günün birinde sarayın etrafında balık satarken padişahın kızı tarafından fark edilir ve kız, ona âşık olur. Oğlanı, kız kılığında saraya alan sultan, onu güzel bir şekilde yetiştirir. Ud dersi verir. Oğlanın sesi zaten çok güzel olduğu için kısa sürede çok iyi bir ud ustası olur. Sultan, çocukla evlenmek ister. Fakat delikanlı, ilerleyen zaman dilimlerinde kendisinin bir balıkçı olduğunu yüzüne vurabileceğini söyleyerek kızını reddeder. Kız, böyle bir şey yapmayacağına dair söz verir. Oğlan ise eğer böyle bir şey yaparsa bir daha kesinlikle konuşmayacağını belirtir ve gençler evlenir. Aradan epey bir zaman geçtikten sonra bir gün, bir muhabbet esnasında sultan, oğlanın davranışından dolayı, kendisinin balıkçı tablası olmadığını söyler. Böylece delikanlıya, eski mesleğini hatırlatmış olur. Bunun üzerine oğlan, o günden sonra konuşmayı keser ve saraydan kaçır, kız ise peşine düşer. Uzun uğraşlar neticesinde, başka bir sarayda ud ustası olarak bulunan eşini bulur ve o sarayın padişahı ile onu konuşturabileceğine dair iddiaya girer. Sultan, iki gün uğraşmasına rağmen çocuğu konuşturamaz. Üçüncü gün ise artık onu konuşturamadığı takdirde, sultanın kellesi gidecektir ve oğlan, yine konuşmaz. Sultan, idam edilmek üzere meydana getirilir. Bütün ahali toplanır, kızın boynuna ilmek geçirilir. Olacakları izleyen oğlan, daha fazla dayanamaz ve onun balıkçı tablası değil, sultanın kellesi olduğunu belirterek konuşur. Bunun

üzerine, olayın ayrıntılarını padişaha anlatan gençler, muradına erer. Eşine karşı kibirli davranan kız da alması gereken dersi hakkıyla alır.

3.1.20. Mantıklı Düşünmek

Mantıklı düşünmeyen, mantıkla hareket etmeyen kişiler pek çok hata yaparlar ve kaybedenlerden olurlar. Bu duruma düşmemeleri için insanlar, mantıklı işler yapmalıdır. Bu değer masallarda sıklıkla işlenir ve insanlara, mantıklı düşünceleri ve hareket etmeleri doğrultusunda dersler verilir. Bu değer ile ilgili örnek masal metinleri şunlardır:

Geyik Sütü (Bakırcı, 2006:287-292) masalında bir padişahın oğlu, uzak diyarlara gider. Burada Keloğlan kılığında başka bir padişahın hizmetine girer. Padişahın üç kızının evlilik vakti gelmiş evleneceklerdir. Kızlar saraydan elma atarlar. Küçük kızın elması Keloğlan'ın başına düşer. Padişah ve çevredekiler durumu kabullenmez ve Keloğlan'ı sürekli hor görürler. Diğer iki damat ise vezirlerin oğullarıdır. Bir gün hastalanan padişah için geyik sütü gerekli olur. Üç damat yola çıkar ancak sütü Keloğlan bulur. Kendisini tanıtmadan diğer damatların kalçalarına mühür basmak şartıyla su kattığı süttten bir miktar onlara verir. Onların getirdiği sütü içince padişah iyice hasta olur. En sonunda Keloğlan getirdiği sütü verir, yaşadıklarını, mührü ve gerçek kimliğini açıklar. Padişahın küçük kızıyla düğün yapar. Masala göre Keloğlan, mantıklı hareket eder. Böylece başarı elde eder.

Tilki ile Ayı (Bakırcı, 2010:439-440) masalında kuyruksuz bir tilki, bir ayı ile bozuşmuş. Kuyruğu olmadığı için onu kolayca bulup intikamını alacağını söyleyen ayıdan kurtulmak için tilki bir çare düşünmüş ve diğer tilkileri armut yeme bahanesi ile bir ağacın altına götürmüştür. Burada armutları önceden yememeleri için onları

kuyruklarından ağaca bağlamış ve daha sonra bağıın sahibinin geldiğini söyleyerek koşmaya başlamış. Diğer tilkiler de korkuyla kaçmaya çalışınca kuyruklarından olmuşlar. Böylece mantıklı düşünen ve hareket eden tilki, ayının kendisini kuyruğundan tanımasına engel olmuş.

Tosbağa ile Tilki (Bakırcı, 2010:465-466) masalında bir tosbağa ile tilki arkadaş olmuşlar. Birlikte bir üzüm bağına giden arkadaşlar, sonra yemek için de yanlarına bir miktar üzüm almışlar. Bir yere gidip uyumaya karar veren arkadaşlardan tilki, üzümü kendisi yemek için bir tilkilik düşünmüş ve kim daha büyükse onun yemesi önerisini sunmuş. Kendisinin, Nuh Tufanı koptuğunda doğduğunu belirtmiş. Bunu duyan tosbağa ağlamaya başlamış. Niçin ağladığını soran tilkiye de Nuh Tufanı'nda, on sekiz yaşında oğlunu kaybettiğini hatırladığını ve üzüldüğünü söyler. Tilki ise çaresizce onun daha büyük olduğunu kabul eder.

Aslan, Tilki ve Geyik (Bakırcı, 2010:468-469) masalında aslan, tilkiden kendisine yemek bulmasını ister. Tilki, aynı geyiği iki defa kandırıp aslanın yuvasına getirmeyi başarır. Aslan, geyiği parçalayıp yerken tilkiye vermez. Tilki de gizlice beynini yer. Aslan her yerini yediği geyiğin beyninin nerde olduğunu sorunca da. Tilki, beyni olmadığı için iki defa kandırabildiğini söyler. Böylece mantıklı düşünen tilki aslanın tepkisinden kurtulmuş olur.

Akıllı Tavuk (Bakırcı, 2010:574-575) masalında bir tavuk şarkı söyleyerek gider. Onu gören tilki, yakalamak ister. Tavuk ise akıllılık yaparak tilkiye gözlerini kaparsa sihirli bir yumurta yapıp onu tilkiye vereceğini söyler. Tavuğa inanan ve sihirli yumurta sayesinde tüm kuşların kralı olacağını zanneden tilki, gözlerini kapayınca tavuğu

elinden kaçıtır. Mantıklı düşünen ve hareket eden tavuk, canını kurtarmış olur.

Kitap Okuyan Ayı (Bakırcı, 2010:671-672) masalına göre adamın birisi padişaha karşı suç işler ve bir hayvana okuma öğretmesi karşılığında serbest kalır. Adam ise bir ayının eline, sayfaları arasına armut sakladığı kitabı tutuşturur. Adam, sayfalar arasındaki armutları bulmak için uğraşan ayıyı bu sefer de padişahın karşısına çıkarır. Bu sefer armut olmayan kitabı verir. Ancak ayı armut bulacağı düşüncesi ile sayfaları çevirmektedir. Orada bulunan herkes ayının okuduğunu zanneder. Böylece mantıklı düşünen ve hareket eden adam kurtulur.

Keloğlan'ın Öğrendiği Sır (Bakırcı, 2013:28-32) masalına göre Keloğlan yolda giderken yağmur başlar. O da ıslanmamak için giysilerini çıkarıp bir kayanın altına saklar. Yağmur dinince kuru giysilerini giyer. Daha sonra karşılaştığı, sırlı olmuş bir adam, Keloğlan'ın sırrını merak eder ve kendi sırrı karşılığında onu öğrenmek ister. Adamın sırrı "Macun" deyince bir şeylerin birbirine yapışmasıdır. Keloğlan bu sırrı öğrenince doğruca sarayın yolunu tutar ve padişahın kızını almak amacıyla bu sırrı kullanır. Neticede başarılı olur ve kızla evlenir. Keloğlan, genellikle mantıklı düşünen ve o şekilde hareket eden bir kahramandır. Mantıksızca davrandığı zamanlarda da hatasının farkına varır ve düzeltme yolunu bulur, nihayetinde ise başarılı olur.

Keloğlan'ın İneği (Bakırcı, 2013:58-60) masalına göre Keloğlan'ın güzel bir ineği vardır. Onu kıskanan komşuları keserek ziyafet vermesi için Keloğlan'ı kandırırlar. Ziyafetten sonra ineğin parasını vereceklerini belirtirler. Ancak inek kesildikten sonra yiyen herkes, beş kuruş para vermeden gider. Keloğlan kandırıldığının farkına

varır. Güneşte kuruyan inek derisini alarak en azından onu satıp para kazanmak amacıyla pazarın yolunu tutar. Ancak yokuş yukarı çıkarken deri sesli bir şekilde aşağı yuvarlanmaya başlar. O sırada para sayan haramiler basıldıklarını zannederek kaçarlar ve paralar Keloğlan'a kalır. Paraları alarak eve dönen Keloğlan komşularına, inek derisinin çok para ettiğini söyleyerek paraları gösterir. Ona inanan komşuların hepsi ineklerini keser. Böylece intikam alınmış olur. Keloğlan, önce mantıksız davranırsa da sonradan mantık çerçevesinde, kendisine yapılan kötülüğün hesabını sormayı başarır.

Ayı ile Tilki (Alptekin, 1991:5-6) masalına göre ayı ile tilki arkadaş olur fakat tilki, ayıyı kandırarak tavuk kümesine, üzüm bağına, değirmene götürür ve ayının oralarda dayak yemesini sağlar. Yediği dayaklara çok öfkelenen ayı, tilkiyi yemeye karar verir. Son bir kurnazlık düşünen tilki, kum yiyip bir taşın üstüne çıkarak aşağıya atlamayı teklif eder. Aşağıya atarken kim daha ileriye düşerse yakına düşeni yiyecektir. Yine kandırılan ayı, fazlaca kum yer ve aşağıya düşerek ölür. Böylece tilki, mantıklıca bir şey düşünerek canını kurtarmış olur.

Tilki ile Kirpi (Alptekin, 1991:15) masalına göre, kirpi ile tilki beraberce elma yemek amacıyla elma ağacının olduğu yere giderler. Kirpi ağaca çıkar ve kopardığı elmaları aşağıya atar. Aşağıda biriken elmaları ikisi birlikte yiyecektir fakat tilki, bütün elmaları afiyetle midesine indirir. Bu duruma çok öfkelenen kirpi, tilkiye ağzını açmasını çok güzel bir elma atacağını söyler. Ağzını açan tilkinin ağzına, kirpi atlar ve onun ağzına batarak kanatır. Böylece tilkiye ders vermek adına, mantıklıca bir yol düşünen kirpi, başarılı olmuş olur.

Tilki ile Kaplumbağa (Alptekin, 1991:111) masalına göre, tilki ile kaplumbağa bir değirmene giderler. Amaçları, buğdaylarını öğütmektir fakat hangisinin önce öğüteceğine dair anlaşamayıp yaşlı olanın buğdayını önce öğütmeye karar verirler. Tilki atılıp yaşını söyler, o sırada kaplumbağa ağlamaya başlar. Niye ağladığını soran değirmenciye ise tilkinin söylediği yaşta oğlunun öldüğünü söyler. Böylece kaplumbağa, çok mantıklı bir cevap vererek tilkiye göre yaşlı olmuş olur ve buğdayı önce öğütme hakkı kazanır.

Kurt ile Tilki (Alptekin, 1991:660-661) masalında, kurt ile tilki av bulmak amacıyla yola çıkarlar. Bir çiftçinin sabanı ile boyunduruğunu saklarlar. Bunları aramak amacıyla düşüncesizce öküzünün yanından uzaklaşan çiftçinin öküzü, bu iki kafadara yem olur. Dönüp gelen çiftçi için iş işten geçmiştir. Hem saban ve boyunduruktan, hem de öküzden olan çiftçi, başına vurup durur. İki arkadaşın yaptığı çok mantıklıdır. Böylece hedeflerine ulaşmış olurlar.

Kurnaz Çiftçi (Sakaoğlu, 2013b:45-49) masalına göre bir çiftçi tarlasında çalışırken bir ayı ile karşılaşır. Ayı, ona her gün bir petek bal getireceğini ama ne olursa olsun balı getirenin kendisi olduğunu kimseye söylememesi gerektiğini söyler. Bir zaman balı eve götürün çiftçi, ayıdan kimseye bahsetmez. Ancak eşinin aşırı ısrarına dayanamayarak sonunda itiraf eder. Bunu duyan ayının, kendisine zarar vermesinden korktuğu için ertesi gün tilki ile plan yaparlar. Ayıya, hasta olan padişah için ayı yağı aradıklarını söyleyen çiftçi, ayıyı tuzağa düşürerek öldürür ve mantıklı hareket etmesi sayesinde ayıdan kurtulur.

Genşlikte mi Gocalıkda mı? (Sakaoğlu, 1999:277-279) masalına göre memleketin birinde, zengin bir adam yaşar. Adamın bir karısı ve iki

oğlu vardır. Adam üç gün üst üste rüyasında, bir piri görür. Pir adama, “Gençlikte mi gocalıkta mı?” sorusunu sorar. Rüyaya anlam veremeyen adam, en sonunda karısından akıl alır. Karısı ise ne verilecekse gençlikte verilmesini istemesini tavsiye eder. Adam uyuyunca pire bunu söyler. Sabah uyandıklarında adamın hiçbir şeyinin kalmadığını görürler. Karısı ve çocuklarını yanına alan adam, başka bir ağanın yanına çobanlık yapmak üzere yerleşir fakat bir başka ağa, karısını kaçıır. Buradan giden adam, nehirden geçerken çocuğun birini nehre düşürür, diğerini kurda kaptırır. Tek başına yol aldıktan sonra, bir ülkeye varır. Bu ülkede başına talih kuşunun konması sonucu, padişah olur. Yıllar sonra iki oğlu da onun emrinde asker olurlar ve annelerinin bulunduğu çadırı beklerlerken aralarında konuşan çocukları işiten anne ve çocukları birbirine kavuşur. Padişah babaları da durumdan haberdar olunca bütün aile yeniden bir araya gelmiş olur. Adam ve karısı mantıklı düşünmüş ve sıkıntılarla gençlikte uğraşmayı tercih etmişlerdir. Tercihlerinin sonucunda da yaşlılıkta rahata ererler.

Şahşah Padişahı (Sakaoğlu, 1999:284-288) masalına göre, çok fakir olan bir değirmencinin birkaç tavuğu vardır. Bu tavuklara bir tilki dadanır ve her gün bir tanesini kapıp gider. Buna çok öfkelenen değirmenci, tilkiyi yakalamayı başarır. Tilki ise kendisini bıraktığı takdirde onu zengin edeceğini söyler. Tilkiyi bırakan değirmenci, tilkinin yönlendirmesiyle altın ve mecdiye alır. Tilki ise saraydan istediği ölçü aletlerinin altına bunları yapıştırır. Böylece saraydakileri, çok zengin bir Şahşah Padişahı olduğu konusunda inandırır. Nihayetinde tilki, padişahın kızını değirmenciye ister. Kız ile düğün arefesinde olan değirmenci, tilki ile birlikte bir devi pusuya düşürerek öldürmeyi

başarırlar ve deve ait olan bütün hazinelere el koyarlar. Değirmenci, padişahın kızıyla evlenir. Padişahın kızı, değirmenci ve tilki mutlu bir şekilde yaşarlar. Masalın başından sonuna kadar tilki, mantıklı düşünür ve o şekilde hareket eder. Değirmenci ise yakaladığı tilkiyi salmakla ve onun verdiği akıllara uymakla mantıklı hareket etmiştir.

Deliler Ülkesi masalına göre, karısı ve kız kardeşinin deli deli işler yapmasına çok kızan ve ne yaparsa yapsın, ne derse desin onları bir türlü düzeltemeyen akli başında adam, en sonunda evini terk ederek köy köy dolaşır farklı insanların davranışlarını inceler. Karşılaştığı birkaç olay neticesinde de insanların, kendi karısı ve kardeşinden daha akılsızca işler yaptıklarına şahit olur. Çok basit mantık ve çaba ile onları içinden çıkılmaz zannettikleri işlerin içerisinde kolayca çıkarır. Sonuçta, karşılaştığı ve akıl verdiği insanlar tarafından, oraya yerleşmesi teklifleri alır. Tüm teklifleri reddeden adam, *“Yeryüzü tahtası eksik kişilerle dolu. Gene en iyisi bizim köy. Ve de bizim ev. Herkes bir türlü deli. Bunu böyle bilmeli, böyle idare etmeli.”* (Sarıyüce, 1993:59-66) diyerek yeniden köyüne, karısı ile kardeşinin yanına döner ve çevresindeki insanları oldukları halleri ile kabullenerek yaşamına devam eder. Masalın kahramanı adam, mantıklı bir insandır. Çevresindeki mantıksız olaylara ise tahammül edemez. Ancak yaşadığı ve şahit olduğu olaylardan sonra, ailesinin değerini anlar ve yine mantıklı bir iş yaparak onların yanına döner.

Alicengiz Oyunu (Sarıyüce, 1993:67-78) masalında Keloğlan, hiç tanımadığı padişah kızı ile evlenmeye karar verir ve kızı, padişahın istemesi için güçlükle ikna ettiği annesini saraya gönderir. Padişah, bu istek karşısında çok sinirlenir ancak dedikoduya sebep olmamak için

annesini terslemez ve Keloğlan'ın bir sanat öğrenmesi şartıyla ona kızını vereceğini vaat eder. Hangi sanatı öğrenmesi gerektiğini soran anneye ise padişah, Alicengiz oyunu öğrenmesini ister. Alicengizi bulan Keloğlan, ondan hünerler öğrenmeye başlar ancak öğrendiklerini hocasına belli etmez. Çünkü hocası, tamamen yetişen öğrencisini öldürmektedir. İki yılın sonunda, yapılan sınavdan bilmezden gelerek başarısız olan Keloğlan, hocası tarafından tekme tokat dövülerek kovulur. Normal hayatına dönem Keloğlan öğrendiklerini, sosyal hayatında teker teker uygulamaya başlar. Bunu öğrenen hocası da onu yenmek üzere karşısına çıkar ancak Keloğlan onu da yener ve nihayetinde padişahın karşısına çıkarak ona, verdiği sözü hatırlatır. Padişah, bundan sonra dürüst yaşaması koşuluyla kızını ona verir. Keloğlan, masalarda akıllı ve mantıklı davranışlarıyla karşımıza çıkar. Bu masalda da öğrendiklerini hocasından gizlemekle mantıklı bir davranış sergilemiştir.

Altın Araba masalına göre, padişah bir gün vezirini çağırarak “*Al şu bir lirayı. Bununla bana bir koç alacaksın! Bu koçun etinden et, derisinden kürk isterim. Verdiğim lirayı geri, koçu da diri isterim. Sana kırk gün izin. Söylediklerim yapılmazsa. Kırk birinci günü boynunu cellada vereceğim.*” (Tezel 2, 1997:30) der. Vezir kara kara düşünerek yollara düşer, sorunu çözmeye çalışır. Yolda bir çiftçiye rastlar. Çiftçinin çok akıllı, zeki bir kızı vardır. O kız, vezirin sorununu çözer. Vezir, padişaha giderek yapması gerekenleri söyler, bu durumda kellesini kurtarır. Padişah, bu aklın vezire ait olmadığını anlar. Onu sıkıştırarak kimin bu akılları verdiğini öğrenir. Kız, saraya getirilir. Padişah, kızdan çeşitli isteklerde bulunur. Ancak, bu isteklerin gerçekleşmesi mümkün

değildir. Bunu bilen kız, ileri atılarak şöyle söyler: “İstediklerinizi yapacağım padişahım. Önce sizden iki kelimeyle dilekte bulunayım öyle ise.” (Tezel 2, 1997:36). Padişah bunu kabul eder. Dilek olarak kız, güneşi söndürmesini ister. Padişah, buna çok şaşırır ve bunun, gerçekleşecek bir şey olmadığını belirtir. O esnada, kendisinin de gerçekleşmesi mümkün olmayan şeyleri istediğinin farkına varır. Siniri geçer, kızın babasına bir çift öküz, bir tarla, kıza da okula gidip gelirken binmesi için altın işlemeli bir at arabası armağan ederek onları köylerine gönderir. Masala göre kız, çok mantıklı düşünen ve konuşan, kıvrak zekâlı bir insandır. Mantıklı düşünmesi sayesinde sıkıntılı durumlardan insanları ve kendisini kurtarır.

Limon Kız masalına göre, vakti zamanında çok iyiliksever bir padişah vardır. Ramazan ayında fakirlere yiyecek, bayramlarda ise giyecek dağıtır. Yılın bir gününde, sarayının karşısındaki çeşmenin bir musluğundan yağ, bir musluğundan da bal akıtır. Halkın bunları almasını sağlar. İhtiyar bir kadın, bir gün kırık testisini yağ ile doldurup giderken bu testiye nişan alan padişahın yaramaz oğlu, testinin kırılıp yağın dökülmesine sebep olur. Buna çok üzülen ihtiyar kadın delikanlıya, “Dilerim Allah'tan, Limon Kız'a âşık olasın da, onu göremeyesin!” (Tezel 2, 1997:79) diye beddua eder. O günden sonra, bu kıızı merak eden şehzade, en sonunda yola düşer. Az gider, uz gider, dere tepe düz gider. Nihayet bir dağ başında, bir ihtiyar ile karşılaşır. Selam verip ihtiyarın elini öper, ona durumunu anlatır. İhtiyar, Limon Kız'a gidecek yolu tarif eder. Onun söylediğine göre, dikenli güller arasından geçecek, eli yaralanmasına rağmen gül koparıp çok güzel koktuğunu söyleyecek, daha sonra kan gibi kırmızı akan dere ile karşılaşacak ve suyun çok temiz

olduğunu söyleyerek sudan biraz içecek, zincirle bağlı olan at ve köpeğin önündeki otu ata, eti ise köpeğe verecek, girdiği büyük bahçede açık olan kapıyı kapatıp kapalı olanı açacak, en nihayetinde limon ağacının üzerinde bulunan üç limonu koparıp geri dönecektir. Bunların hepsini yapan şehzade, Bir dev ile karşılaşır ve devin elinden kurtulmayı başarır. Yardımcı olduğu bütün nesnelere, “Allah razı olsun.” (Tezel 2, 1997:82) diye ona dua ederler. Limonlardan ikisini yolda kesen şehzade, içinden çıkan çok güzel kızların su isteyerek ölmelerine engel olamaz çünkü etrafta, su yoktur. Şehzade, üçüncü limonu ise bir su başında keser. Ortaya çıkan kız, diğerlerinden daha güzeldir. Kızın su istemesi ile onu havuza atan şehzade, daha sonra ona, yüzüğünü verir ve uygun kıyafet bulmak amacıyla saraya döner. Fakat bir Arap kızı, bu kızı kandırarak onun yerine geçer. Şehzade geri döndüğünde, Arap kızını o kız zannederek onu saraya götürür, onunla evlenir. Limon Kız, bir ak güvercin olmuştur. Sarayın etrafında dolanır. Arap kızı bunu tanır ve onun kesilmesini sağlar. Kız sonra, selvi ağacı olur, Arap kızı onu kestirir. Limon Kız nihayetinde, bir yaşlı kadının evine sığınır, onun kızı olur. Günün birinde şehzade hastalanır, halktan çorba isterler. Kız, çorba yapar. İçerisine, şehzadenin kendisine verdiği yüzüğü bırakarak annesi ile birlikte saraya gönderir. Çorbayı içen şehzade, yüzüğü bulur ve durumu anlar. Arap kızı, kırk katırın kuyruğuna bağlanarak dağlara salınır. Şehzade ile Limon Kız evlenir. Limon Kız, şehzadeye ulaşabilmek için çok çaba harcar ancak her defasında Arap kızının engellemesi ve canına kast etmesi ile karşılaşır. En sonunda ise mantıklı düşünür ve saraya gönderdiği çorbanın içerisine şehzadenin yüzüğünü koyarak ona ulaşmayı başarır.

Kayıkçı Keloğlan (Helimoğlu Yavuz, 2001:86) masalına göre, bir padişahın bir kızı ve bir oğlu vardır. Padişah, kendisinden sonra tahta oturacak oğlunun, iyi bir eğitim alması gerektiğini düşünür ve bu nedenle, ülkenin en iyi öğretmenlerini tutar. Fakat oğlan, at binmekten başka hiçbir şeyden hoşlanmamaktadır ki, ders almayı hiç istemez. Bir gün şehzade, Keloğlan ile karşılaşır ve onu, kendi yerine geçmesi konusunda ikna eder. Hiçbir şeyden haberi olmayan hocalar, uzun bir süre Keloğlan'ı eğitir. Eğitim tamamlandıktan sonra, bilgi yarışması düzenlenmesine karar verilir. Burada gerçekler açığa çıkar. Çok kızan padişah, Keloğlan'ın başını uçurmayı düşünür fakat sonradan vazgeçip bu işi, yarışmanın sonuna bırakır. Keloğlan, yarışmada karşısına çıkan herkesi alt eder. Bu arada, padişahın kızına da âşık olmuştur. Padişah en sonunda Keloğlan'ın, memleket için lazım bir adam olduğunu düşünerek onu affeder ve kendisinden dileğini sorar. Buna, Keloğlan hiçbir cevap veremez fakat padişah onun, kızına olan sevgisini anlar ve gençleri birbiriyle evlendirir. Padişah, mantıklı düşünür ve hareket eder. Dolayısıyla Keloğlan gibi zeki ve bilgili bir kişiyi de affeder.

Yatalak Mehmet (Boratav, 2007:136-144) masalına göre bir padişah, üç kızına kendisini ne kadar sevdiklerini sorar. Küçük kızın tuz kadar sevdiğini söylemesi, padişahı çok sinirlendirir ve kızını cellada teslim eder. Cellat, öldürmeye kıyamadığı kızını serbest bırakır. Kız, ağlaya ağlaya yollara düşer ve yolda, çok fakir bir kulübeye denk gelir, onlara misafir olur. Bu kulübede yaşayan kadının, yatalak şeklinde duran bir oğlu vardır. Annesinin, hasta zannettiği oğul, tembelliğinden yatmakta ve on yıldır, annesini bu şekilde kandırmaktadır. Kız, bu durumun farkına varır. Yaşlı kadının evde olmadığı bir gün kız, yatalak

Mehmet'i döve döve ayağa kaldırır ve işe gönderir. Sonra Mehmet, zengin bir tüccarın yanında işe girer. Bir gün yolda giderken Mehmet, tüccar tarafından suyu kesilen bir kuyuya, suyu tekrar salması amacıyla indirilir. Kuyunun içerisinde bir dev vardır. Dev'in yanında bir dünya güzeli kız, bir de kurbağa vardır. Dev, hangisinin daha güzel olduğunu sorar. Mehmet, kurbağanın daha güzel olduğunu söyleyerek dev'in beklediği cevabı verir. Dev ise cevap üzerine Mehmet'e, üç tane nar verir ve kimseye göstermeden eve götürmesini tembih eder. Mehmet, söyleneni yapar ve evde, narları keserler. Her birinde, paha biçilmez mücevherler dökülür. Bu sayede zengin olan Mehmet, padişahın kızı ile evlenir. Kızını cellada teslim eden padişahın ise içerisine çoktan, evlat hasreti kor gibi düşmüştür ve yaptığına bin pişman olmuştur ancak kızını öldü sanmaktadır. Bu nedenle acısını dindirmek için yollara düşer. Gide gide damadın evine misafir olur. Kız, kapı aralığından bakarak babasını tanıır. Onu ağırlaması için aşçıya, yemekler yapmasını fakat içerisine tuz katmamasını söyler. Derviş kıyafetindeki baba, yemeklerden yer fakat tuzsuz olduğunu, en nihayetinde itiraf etmek zorunda kalır ve tuzun, bir nimet olduğunu kabul eder. O sırada ortaya çıkan kızına sımsıkı sarılır, kızını babasını affeder. Herkes mutlu, mesut yaşamlarına devam eder. Kızın babasının, misafir olarak kabul edilip ağırlanması ve yemeklerinin tuzsuz yapılarak tuzun kıymetinin farkına varmasının sağlanması mantıklı bir davranıştır.

Ayşe Fatma Kuzular (Boratav,1992: 33-35) masalına göre bir koyunun, isimleri Ayşe ve Fatma olan iki kuzusu vardır. Koyun her gün otlamaya gider, dönüşte yavrularını süt ile besler. Ancak komşuları olan bir kurt, bu kuzuları yemeye karar verir ve türlü şekillerde annelerinin

kılığına girerek kuzuları kandırmaya çalışır. Öncelikle kurda kanmayan kuzular, kurdun anneye benzemek için gösterdiği çabalardan sonra, onun anneleri olduğuna inanarak kapıyı açarlar. Anne koyun eve döndüğünde, kuzularının kemiklerini görünce bu işi kurdun yaptığını anlar. Kurda bir tuzak kurar ve onu yemeğe davet eder. Koyun, bir çukur açarak içinde ateş yakar ve çukurun üstünü minderle kapatır. Kurt geldiğinde, bu mindere oturmasını ister. Mindere oturan kurt, ateşe düşer ve böylece yanarak yok olur. Masala göre, kurdun kuzuları yemek için yaptıkları ile koyunun kurttan intikam almak için yaptıkları mantıklı şeylerdir.

Kahraman Kara Mustafa (Kunos, 2016:51-55) masalına göre, dışarı çıkmaya cesaret edemeyen bir adam, dışarı alıştırmak üzere karısı tarafından oynanan çeşitli oyunlarla karşı karşıya kalır. Nihayetinde eline aldığı bir bıçakla evden ayrılan adam bıçağın üzerine; bir vuruşta altmışını, iki vuruşta yetmişini öldürdü, şeklinde bir yazı yazdırır. Aslında bu sayılar, öldürdüğü sineklerin sayısıdır. Ancak bunu kendisinden başkası bilmez. Adam, eline aldığı bu bıçakla devlerle karşılaşır. Devler, bıçağın üstündeki yazıyı görünce adamdan çekinirler ve adam, devlerle yaşamaya başlar. Bir süre sonra devler, adamı kendilerinden uzaklaştırmak ister fakat adamın türlü kurnazlıkları nedeniyle ondan kurtulamazlar. Sonunda devleri alt eden Mustafa, geri dönerek evine gelir. Burada da halkı rahatsız eden bir ayıyla mücadele eder. Aslında yaptıkları hep gösterişti fakat etrafındakiler, bunun farkına varamazlar. Mustafa'nın ünü her yere yayılır, çevresindeki herkes ona ciddi saygı duyar. Böylece Mustafa, mantıklı hareket etmesi neticesinde kendisini topluma, cesaret timsali olarak kabul ettirir.

Kuyu Cücesi (Kunos, 2016:157-160) masalına göre, bir adamın çok huysuz aksi ve inatçı bir karısı vardır. Karısına daha fazla dayanamayan adam, evini terk eder fakat karısı da adamı takip eder. Bir süre yol aldıktan sonra kadın, bir kuyunun içerisine düşer. Kadını orada bırakıp giden adam, eve geldikten sonra pişman olur. Ertesi gün, tekrar onu kurtarmak için kuyuya ip uzatır fakat kuyudan bir cüce çıkar. Cüce aslında, kuyunun içerisinde yaşamaktadır. Kuyunun içerisinde iken üstüne düşen o kadın yüzünden, çok sıkıntılar yaşar. Bu cüce kadının elinden kurtulmak amacıyla gördüğü ipe hemen tırmanmıştır ve kendisini kuyudan kurtardığı için de adama bir iyilik yapmak ister. Cüce, padişahın kızının içine girer ve kız hastalanır. Bu kızı iyileştiren kişi, kızla evlenecektir. Adam, kızı iyileştireceğini söyleyerek saraya, kızın yanına gider. Cüce, kızın içerisinden çıkar, kız iyileşir fakat kızı adama vermekten vazgeçer. Bu durum karşısında adam, mantıklıca bir iş yaparak karısının kuyudan çıktığını ve kapının arkasında saklanarak onları takip ettiğini söyler. Bunu duyan ve buna inanan cüce, çok fazla korkar; telaşa kapılır ve hemen şehri terk eder. Padişahın kızı ile adam, mesut bir şekilde yaşar. Böylece adam, mantıklı şekilde hareket ederek kazançlı çıkmış olur.

3.1.21. Öz Denetim

Kişinin kendisini denetleyebilmesi çok zordur ancak gereklidir. Kendisini denetleyemeyen insan; olmayacak ortam ve durumlarda, sonradan pişman olacağı tepkiler verebilir. Düzeltilemez hatalara imza atabilir. Bu nedenle kişi, nerede, ne zaman ve ne şekilde, nasıl davranışlar sergilemesi gerektiğinin bilincinde olmalı, yapmaması gerekenler konusunda da kendisine engel olmalıdır.

Sözlükte, “*Öz denetim: Daha önemli bir amaca ulaşabilmek için kişinin tepkilerini, davranışlarını veya başka amaca yönelme eğilimini denetleyip kısıtlaması.*” (TDK, 1998:1744) şeklinde tanımlanan bu değer masallarda, bazen şehzade, bazen padişah, bazen de halktan kişilerin karşılaştıkları olaylara verdikleri tepkilerde karşımıza çıkar. Kahramanlar bu durumlarda, kendilerine hâkim olarak ani tepkiler vermezler, düşünmeden hareket etmezler.

Bu değer ile ilgili örnek masal metinleri aşağıdadır:

Peri Padişahının Oğlu (Şimşek, 2001:103-105) masalına göre bir padişahın kızına dünürçüler gelir ve düğün yapılır. Kız, evlendikten sonra gittiği sarayda çok rahattır, hiçbir şeyi de araştırmaz. Fakat bir gün kızın kardeşleri kıza, gece uyumayıp olacakları öğrenmesini söylerler. Kız da o gece uyumaz ve kocası yanına geldikten sonra, onun üstünü araştırırken bir anahtar bulur. Bu anahtarla bir kapıyı açar. Burada farklı şeyler görür ve kocasının peri padişahının oğlu olduğunu anlar. Sırrının açığa çıkmasından sonra oğlan, kızın öldürülmesini emreder. Kızı öldürmeye kıyamayanlar, onu çok uzak bir yere götürüp terk ederler. Bir zaman sonra kız, üstü başı çok kötü bir halde yine peri padişahın oğlu tarafından bulunur. O sırada kız, hamiledir ve doğum yapar. Bebeğin karnında anahtar vardır. Böylece çocuğun, peri padişahının oğlunun oğlu olduğu anlaşılır. Kızı öldürme emrini verdiği için de zaten pişmanlık duyan padişahın oğlu ve kız birbirlerini affeder, yeniden evlenirler. Öz denetim sağlayamayan kız, başına gelenlerden dersler almış olur.

Kayıkçı Keloğlan’da (Helimoğlu Yavuz, 2001:86), bir padişahın bir kızı ve bir oğlu vardır. Padişah, kendisinden sonra tahta oturacak oğlunun, iyi bir eğitim alması gerektiğini düşünür ve bu nedenle, ülkenin

en iyi öğretmenlerini tutar. Fakat oğlan, at binmekten başka hiçbir şeyden hoşlanmamaktadır ki, ders almayı hiç istemez. Bir gün şehzade, Keloğlan ile karşılaşır ve onu, kendi yerine geçmesi konusunda ikna eder. Hiçbir şeyden haberi olmayan hocalar, uzun bir süre Keloğlan'ı eğitir. Eğitim tamamlandıktan sonra, bilgi yarışması düzenlenmesine karar verilir. Burada gerçekler açığa çıkar. Çok kızan padişah, Keloğlan'ın başını uçurmayı düşünür fakat sonradan vazgeçip bu işi, yarışmanın sonuna bırakır. Keloğlan, yarışmada karşısına çıkan herkesi alt eder. Bu arada, padişahın kızına da âşık olmuştur. Padişah en sonunda Keloğlan'ın, memleket için lazım bir adam olduğunu düşünerek onu affeder ve kendisinden dileğini sorar. Buna, Keloğlan hiçbir cevap veremez fakat padişah onun, kızına olan sevgisini anlar ve gençleri birbiriyle evlendirir. Padişah, mantıklı düşünür ve hareket eder. Öfkesine yenik düşmez, kendisini kontrol eder. Bunun neticesinde, Keloğlan gibi zeki ve bilgili bir kişiyi affeder.

Balıkçı Güzeli'nde (Boratav,1992: 173-176) bir balıkçının oğlu vardır. Bu oğul da babası gibi balıkçı olur. Sesi çok güzel olan bu çocuk, günün birinde sarayın etrafında balık satarken padişahın kızı tarafından fark edilir ve kız, ona âşık olur. Oğlanı, kız kılığında saraya alan sultan, onu güzel bir şekilde yetiştirir. Ud dersi verdirir. Oğlanın sesi zaten çok güzel olduğu için kısa sürede çok iyi bir ud ustası olur. Sultan, çocukla evlenmek ister. Fakat delikanlı, ilerleyen zaman dilimlerinde kendisinin bir balıkçı olduğunu yüzüne vurabileceğini söyleyerek kızı reddeder. Kız, böyle bir şey yapmayacağına dair söz verir. Oğlan ise eğer böyle bir şey yaparsa bir daha kesinlikle konuşmayacağını belirtir ve gençler evlenir. Aradan epey bir zaman geçtikten sonra bir gün, bir muhabbet

esnasında sultan, oğlanın davranışından dolayı, kendisinin balıkçı tablası olmadığını söyler. Böylece delikanlıya, eski mesleğini hatırlatmış olur. Bunun üzerine oğlan, o günden sonra konuşmayı keser ve saraydan kaçır, kız ise peşine düşer. Uzun uğraşlar neticesinde, başka bir sarayda ud ustası olarak bulunan eşini bulur ve o sarayın padişahı ile onu konuşturabileceğine dair iddiaya girer. Sultan, iki gün uğraşmasına rağmen çocuğu konuşturamaz. Üçüncü gün ise artık onu konuşturamadığı takdirde, sultanın kellesi gidecektir ve oğlan, yine konuşmaz. Sultan, idam edilmek üzere meydana getirilir. Bütün ahali toplanır, kızın boynuna ilmek geçirilir. Olacakları izleyen oğlan, daha fazla dayanamaz ve onun, balıkçı tablası değil sultanın kellesi olduğunu belirterek konuşur. Bunun üzerine, olayın ayrıntılarını padişaha anlatan gençler, muradına erer. Masala göre padişah kızı, öz denetim sağlayamaz ve söylememesi gerekeni söyler. Delikanlı ise ona göre daha öz denetim sahibi bir kişiliktir.

3.1.22. Öz Güven

Öz güveni olmayan bireyler, kendi ayakları üzerinde duramazlar. Hayatta karşılaştıkları sorunlarla mücadele edemeyerek hep, başkalarının destek ve yardımına ihtiyaç duyarlar. Kendi akıllarıyla hareket edemeyip, başkalarının yönlendirmeleriyle bir takım işler başarmaya çalışırlar. Bu yapıdaki insanlar, hayatın en küçük sarsıntısında hemen, büyük bir bocalama içerisine düşerler.

Masallarda öz güvene sahip olan kahraman, kendisine duyduğu bu güven neticesinde yola çıkar ve birçok işler başarır. Örnek masal metinleri şunlardır:

Tavşan ile Kaplumbağa (Bakırcı, 2010:522) masalında kaplumbağa ile tavşan, kimin daha hızlı koşacağıyla ilgili iddiaya girerler. Tavşan, kendisine çok güvenmektedir. Bu nedenle yarış esnasında, orada burada çok eğlenir. Sonuç olarak durmadan ilerleyen kaplumbağa, tavşanı yener. Masala göre her ikisi de öz güvenlidir. Ancak yarışı, işini ciddiye alan kaplumbağa kazanır.

Terzi Tavuk ile Tilki (Bakırcı, 2010:575) masalına göre bir tavuk terzilik öğrenir ve makas, iğne, iplik satın alır. Bunu gören arkadaşları onunla alay eder. Tavuk ise bir gün lazım olabileceğini belirtir ve bir gün diğer tavuklar tilki tarafından yakalanarak bir çuvala koyulur. Terzi tavuk çuvalı keser, içine taş doldurup tekrar diker ve hepsi kaçarlar. Arkadaşları ise alay ettiklerine pişman olurlar. Tavuğun alttan almayıp lazım olabileceğini söylemesi ve vakti geldiğinde hünerini sergilemesi, öz güvene örnektir.

Keloğlan'ın Öğrendiği Sır (Bakırcı, 2013:28-32) masalına göre Keloğlan yolda giderken yağmur başlar. O da ıslanmamak için giysilerini çıkarıp bir kayanın altına saklar. Yağmur dinince kuru giysilerini giyer. Daha sonra karşılaştığı, sıırıslıklam olmuş bir adam, Keloğlan'ın sıırını merak eder ve kendi sıırı karşılığında onu öğrenmek ister. Adamın sıırı "Macun" deyince bir şeylerin birbirine yapışmasıdır. Keloğlan bu sıırı öğrenince doğruca sarayın yolunu tutar ve padişahın kızını almak amacıyla bu sıırı kullanır. Neticede başarılı olur ve kızla evlenir. Keloğlan, tüm masalarda öz güvenli bir şekilde davranır. Korkulacak durumlarda bile cesaretini korur ve öz güveni sayesinde istediğini elde eder.

Şahşah Padişahı (Sakaoğlu, 1999:284-288) masalına göre, çok fakir olan bir değirmencinin birkaç tavuğu vardır. Bu tavuklara bir tilki dadanır ve her gün bir tanesini kapıp gider. Buna çok öfkelenen değirmenci, tilkiyi yakalamayı başarır. Tilki ise kendisini bıraktığı takdirde onu zengin edeceğini söyler. Tilkiyi bırakan değirmenci, tilkinin yönlendirmesiyle altın ve mecediye alır. Tilki ise saraydan istediği ölçü aletlerinin altına bunları yapıştırır. Böylece saraydakileri, çok zengin bir Şahşah Padişahı olduğu konusunda inandırır. Nihayetinde tilki, padişahın kızını değirmenciye ister. Kız ile düğün arefesinde olan değirmenci, tilki ile birlikte bir devi pusuya düşürerek öldürmeyi başarırlar ve deve ait olan bütün hazinelere el koyarlar. Değirmenci, padişahın kızıyla evlenir. Padişahın kızı, değirmenci ve tilki mutlu bir şekilde yaşarlar. Masala göre tilkinin öz güveni, son derece yüksektir. Bunun sayesinde başarı elde ederler.

Altın Bulan Horoz (Sakaoğlu, 2013b:41-44) masalında, çöplükte altın bulan bir horoz, soluğu padişahın sarayında alır. Burada durmadan ötüncü rahatsız olan padişah, horozdaki altını aldırır. Horoz yine çok öterek altını ister, padişah geri verir. Horoz durmaz ve tekrar ötüncü padişah alır ve horoz göle giderek tüm suyu içine çeker. Tekrar saraya gelip öter ve bu sefer pişirilmek üzere yakalanır. Tencerede iken, yuttuğu suyun hepsini çıkaran horoz, her yerin sular altında kalmasına neden olur. Horozun sarayda yaptıkları, onun öz güvenini gösterir.

Tilki ile Kaplumbağa (Alptekin, 1991:111) masalına göre, tilki ile kaplumbağa bir değirmene giderler. Amaçları, buğdaylarını öğütmektir fakat hangisinin önce öğüteceğine dair anlaşamayıp yaşlı olanın buğdayını önce öğütmeye karar verirler. Tilki atılıp yaşını söyler,

o sırada kaplumbağa ağlamaya başlar. Niye ağladığını soran değirmenciye ise tilkinin söylediği yaşta oğlunun öldüğünü söyler. Böylece kaplumbağa, öz güven içerisinde verdiği cevaba göre, tilkiden yaşlı olmuş olur ve buğdayı, önce öğütme hakkı kazanır.

Alicengiz Oyunu'nda (Sarıyüce, 1993:67-78) Keloğlan, hiç tanımadığı padişah kızı ile evlenmeye karar verir ve kızı, padişahın istemesi için güçlükle ikna ettiği annesini saraya gönderir. Padişah, bu istek karşısında çok sinirlenir ancak dedikoduya sebep olmamak için annesini terslemez ve Keloğlan'ın bir sanat öğrenmesi şartıyla ona kızını vereceğini vaat eder. Hangi sanatı öğrenmesi gerektiğini soran anneye ise padişah, Alicengiz oyunu öğrenmesini söyler. Alicengizi bulan Keloğlan, ondan hünerler öğrenmeye başlar ancak öğrendiklerini hocasına belli etmez. Çünkü hocası, tamamen yetişen öğrencisini öldürmektedir. İki yılın sonunda, yapılan sınavdan bilmezden gelerek başarısız olan Keloğlan, hocası tarafından tekme tokat dövülerek kovulur. Normal hayatına dönem Keloğlan öğrendiklerini, sosyal hayatında teker teker uygulamaya başlar. Bunu öğrenen hocası da onu yenmek üzere karşısına çıkar ancak Keloğlan onu da yener ve nihayetinde padişahın karşısına çıkarak ona, verdiği sözü hatırlatır. Padişah, bundan sonra dürüst yaşaması koşuluyla kızını ona verir. Masalda Keloğlan'ın, padişah kızına talip olması ve ustası karşısındaki davranışları onun, öz güvenine örnektir.

Üç Kız Kardeş (Sarıyüce, 1993: 240-248) masalında, geçimlerini çorap örerek sağlayan, anne ve babaları olmayan üç kız kardeşten bahsedilir. Bu kızlar çok çalışırlar, gece gündüz çorap örerler, birbirlerine yeterek mutlu bir şekilde yaşarlar. Yaşadıkları ülkenin

padişahı bir gün, gece lamba yakılmasını yasaklar. Kızlar ise çorap örebilmek için mecburen lambayı yakmak zorunda kalırlar, sonunda padişaha yakalanırlar. Padişah karşısında haklarını sonuna kadar savunmalarına rağmen zindana atılmaktan kurtulamazlar. Zindanda iken şarkılar söyledikleri bir gün, padişah ve vezirlerin oğulları tarafından fark edilirler. Bu oğullar sayesinde hapisten kurtulurlar. Daha sonra da bu gençler ile evlenirler. Kızların, padişah karşısında haklarını savunmaları öz güvenlerini gösterir.

Kırk Oğlan (Tezel, 1997:1-8) masalına göre, padişahın aynı anneden olan kırk oğlu vardır. Bu oğlanların, evlilik yaşı gelmiştir. Evliliklerinde, gelinler arası hiçbir sıkıntı yaşamamaları için akıl birliği ile aynı anne babadan olma kırk kız ile evlenmelerine karar verilir. Bu nedenle delikanlılar, bu kızları bulmak üzere yola çıkarlar. Az giderler uz giderler, dere tepe düz giderler. Yoruldukça sıra ile bekçilik yapmak suretiyle yatıp dinlenirler. Ancak küçük kardeş, her nöbetinde, ağabeyleri uyurken çeşitli kahramanlıklar göstererek üzerlerine gelen ve kırk kızı almak isteyen tüm devleri öldürür. Bu yiğidin namını duyan kızların babası olan şah, yanına adamlarını alarak kardeşlerin konakladıkları yere gelir ve küçük kardeşi tebrik edip onu sarayına davet eder. Küçük kardeş ise olayları şahın ağzından duyup hayret eden ağabeylerinden vaz geçmez ve daveti, onların da saraya gelmesi koşuluyla kabul eder. Neticede kırk erkek kardeş, şahın kırk kızıyla evlenir. Küçük erkek kardeş, devlerin üzerine giderken uyumakta olan ağabeylerine haber verme gereği duymaz. Bu da onun öz güvenini gösterir. Zaten masala göre de kırk bir devi öldürmeyi başarır.

Altın Araba masalına göre, padişah bir gün vezirini çağırarak “*Al şu bir lirayı. Bununla bana bir koç alacaksın! Bu koçun etinden et, derisinden kürk isterim. Verdiğim lirayı geri, koçu da diri isterim. Sana kırk gün izin. Söylediklerim yapılmazsa. Kırk birinci günü boynunu cellada vereceğim.*” (Tezel 2, 1997:30) der. Vezir kara kara düşünerek yollara düşer, sorunu çözmeye çalışır. Yolda bir çiftçiye rastlar. Çiftçinin çok akıllı, zeki bir kızı vardır. O kız, vezirin sorununu çözer. Vezir, padişaha giderek yapması gerekenleri söyler, bu durumda kellesini kurtarır. Padişah, bu aklın vezire ait olmadığını anlar. Onu sıkıştırarak kimin bu akılları verdiğini öğrenir. Kız, saraya getirilir. Padişah, kızıdan çeşitli isteklerde bulunur. Ancak, bu isteklerin gerçekleşmesi mümkün değildir. Bunu bilen kız, ileri atılarak şöyle söyler: “*İstediklerinizi yapacağım padişahım. Önce sizden iki kelimelik dilekte bulunayım öyle ise.*” (Tezel 2, 1997:36). Padişah bunu kabul eder. Dilek olarak kız, güneşi söndürmesini ister. Padişah, buna çok şaşırır ve bunun, gerçekleşecek bir şey olmadığını belirtir. O esnada, kendisinin de gerçekleşmesi mümkün olmayan şeyleri istediğinin farkına varır. Siniri geçer, kızın babasına bir çift öküz, bir tarla, kıza da okula gidip gelirken binmesi için altın işlemeli bir at arabası armağan ederek onları, köylerine gönderir. Masala göre kız, kendisine ve zekâsına fazlasıyla güvenmektedir. Bu nedenle de padişahla rahatlıkla konuşur ve ondan, çeşitli isteklerde bulunur.

Ayağına Diken Batan Karga (Boratav,1992: 23-24) masalına göre bir gün, bir karganın ayağına diken batır. Karga, dikenini alarak bir koca karıya götürür ve dikenini ona emanet eder, saklamasını ister. Fakat koca karı elinde olmadan dikenini yakar. Karga, koca karıdan ısrarla dikenini

ister. Ondan kurtulamayan kadın, dikenin yandığı kandili, kargaya vermek zorunda kalır. Kandili başka bir kadına götüren karga, kandile sahip çıkamayan kadının, ineğini alır. Bu sefer de ineği, başka bir kadına götürür. Kadın, oğlunun düğün yemeğini yapmak için ineği keser. Kadından ısrarla gelini isteyen ve alan karga, gelini bir çobana verir ve nihayetinde çobanın kavalı ile gelini değiştirir. Kavalı çalmaya başlayan karga, bu kavalla başından geçenleri anlatmaya başlar. Karganın, insanlar karşısında takındığı tavır ve isteğinden vaz geçmeyerek isteklerini insanlara kabul ettirmesi, öz güveninin göstergesidir.

3.1.23. Pişmanlık

İnsanoğlu kusursuz değildir. Bu nedenle hayatı boyunca birçok hata yapabilir. Önemli olan, yaptığı hatalardan dolayı pişmanlık duyması ve bir daha aynı hataları, yapmamaya çalışmasıdır. Masal metinlerinde de kahramanlar, çeşitli hatalar yaparlar. Hatalarının farkına varıp düzeltenler affedilirken hatasında ısrar edenler, cezalandırılırlar. Örnek masal metinleri, aşağıdadır:

Sivrisinek ve Su Aygırı (Bakırcı, 2010:547) masalında bir sivrisinek, su aygırının ensesine konar. Su aygırı korkarak hızla koşmaya başlar. Bu duruma üzülen sivrisinek, onu korkuttuğu için bağışlanma diler. Masala göre sivrisinek, enseye konduğu için pişman olmuştur.

Terzi Tavuk ile Tilki (Bakırcı, 2010:575) masalına göre bir tavuk terzilik öğrenir ve makas, iğne, iplik satın alır. Bunu gören arkadaşları onunla alay eder. Tavuk ise bir gün lazım olabileceğini belirtir ve bir gün diğer tavuklar tilki tarafından yakalanarak bir çuvala koyulur. Terzi tavuk çuvalı keser, içine taş doldurup tekrar diker ve hepsi kaçarlar. Arkadaşları ise alay ettiklerine pişman olurlar.

Kedi Sarayda (Bakırcı, 2010:778) masalına göre fikir bir kocakarı ile yaşayan kedi halinden memnun değildir çünkü her istediğini yiyemez. Bir gün karşıdaki sarayın yemekten şişmanlamış kedilerini görür ve evini terk ederek sarayın bahçesine girmeyi başarır. Ancak nöbetçiler hemen bunun peşine düşerler. Zorla bir ağaca sığınır ve canını kurtarırsa kocakarının evinin cennet olacağını söyler, pişmanlığını dile getirir.

Kurt ile Tilki (Alptekin, 1991:660-661) masalında, kurt ile tilki av bulmak amacıyla yola çıkarlar. Bir çiftçinin sabanı ile boyunduruğunu saklarlar. Bunları aramak amacıyla düşüncesizce öküzünün yanından uzaklaşan çiftçinin öküzü, bu iki kafadara yem olur. Dönüp gelen çiftçi için iş işten geçmiştir. Hem saban ve boyunduruktan, hem de öküzden olan çiftçi, büyük bir pişmanlık içerisinde başına vurup durur.

Peri Padişahının Oğlu (Şimşek, 2001:103-105) masalına göre bir padişahın kızına dünürçüler gelir ve düğün yapılır. Kız, evlendikten sonra gittiği sarayda çok rahattır, hiçbir şeyi de araştırmaz. Fakat bir gün kızın kardeşleri kıza, gece uyumayıp olabilecekleri öğrenmesini söylerler. Kız da o gece uyumaz ve kocası yanına geldikten sonra, onun üstünü araştırırken bir anahtar bulur. Bu anahtarla bir kapıyı açar. Burada farklı şeyler görür ve kocasının peri padişahının oğlu olduğunu anlar. Sırrının açığa çıkmasından sonra oğlan, kızın öldürülmesini emreder. Kızı öldürmeye kıyamayanlar, onu çok uzak bir yere götürüp terk ederler. Bir zaman sonra kız, üstü başı çok kötü bir halde yine peri padişahın oğlu tarafından bulunur. O sırada kız, hamiledir ve doğum yapar. Bebeğin karnında anahtar vardır. Böylece çocuğun, peri padişahının oğlunun oğlu

olduğu anlaşılır. Kızı öldürme emrini verdiği için de zaten pişmanlık duyan padişahın oğlu ve kız birbirlerini affeder, yeniden evlenirler.

Peynir Tulumu (Tezel 1, 1997:44-55) masalına göre bir peynir tulumu, yuvarlana yuvarlana bir koca karının evine gider ve ondan, padişahın en büyük kızını kendisine istemesini rica eder. Koca karıya, bir avuş gümüş vererek onu saraya gönderir. Koca karıya, küpler dolusu gümüş karşılığında kızın verileceği söylenir. Peynir tulumu, bu şartı yerine getirir ve kırk gün kırk gece süren bir düğünle büyük kız ile evlenir. Ancak kız, onu beğenmeyerek ilk geceden terk eder. Benzer şeyler ortanca kız ile de yaşanır ve nihayetinde peynir tulumu, en küçük kız ile evlenir. Küçük kız, ona iltifatlar eder ve peynir tulumu üstündekileri sıyırıp atar. Ortaya, çok yakışıklı bir delikanlı çıkar. Evli çift aralarında anlaşır. Ertesi gün delikanlı sarayın önünden geçecek, böylece büyük kızların tepkileri ölçülecektir. Ancak küçük kız kesinlikle, onun kocası olduğunu ablalarına söylemeyecektir. Aksi takdirde kocasını bir daha göremeyecektir. Ancak delikanlı geçerken küçük kız kardeş, dayanamayarak sözünü tutamaz ve onun kocası olduğunu söyler. Bunun üzerine kocası ortadan kaybolur. İtiraf ettiği için çok pişman olan kız, yollara düşerek kocasını aramaya koyulur. Uzun uğraşlar neticesinde onu, annesi olan devin evinde bulur. Yeniden birbirlerine kavuşan gençler, tekrar saraya dönerler.

Kırkıncı Oda (Tezel 1, 1997:80-117) masalına göre bir erkek, ormandan odun keserek satıp ailesini geçindirir. Bir gün yine, odunları satmak amacıyla evinden uzaklara gider. O sırada karısı, doğum yapar. Şelaleden su getirmek zorunda olan kadın, bebeği de yanına alarak şelalenin yanına gider. Orada dengesini kaybederek sulara kapılıp

kaybolur. Ortada kalan yavruya, bir kaplan sahip çıkar. Çocuğu emzirir, büyütür. Zamanla kaplan, onun kendi yavrusu olmadığını, kendilerine hiç benzemediğini, hatta düşmanları olan insanlara benzediğini fark ederek onu terk eder. Tek başına kalan adam bir zaman sonra, ormanda avlanan padişahın oğlu tarafından bulunur. Padişah, ona Kaplan Adam ismini verir. Çok güçlü, kuvvetli olan bu adam, zamanla padişahın ordularının başkomutanı olur. Padişah, ona çok güvenir. Bir gün padişah ona, kırk anahtar verir ve kırkıncı odaya kesinlikle girmemesi için onu tembihler. O kadar tembihlemesine rağmen Kaplan Adam, merakına yenik düşerek Kırkıncı Oda'nın kapısını açar ve orada esir edilmiş olan bir Arap'ı görür. Onun, kendisini kandırması ile Arap'ı serbest bırakır. Arap, gerçekten suçludur. Padişahın torunu, Bilge'yi kaçırmıştır ve onun nerede olduğunu söylememek için direnmektedir. Arap'ı serbest bıraktıktan sonra Kaplan Adam, kendince suçluluk hisseder, pişman olur ve durumu padişaha itiraf eder. Padişah, onun dürüstlüğünü çok beğenir. Kaplan Adam, suçluluk hissi ile padişahın izin isteyerek bu Arap'ın peşine düşer. Amacı; onu yakalamak, torunu kurtarmaktır. Bir dizi maceradan, devler tarafından ağırlandı ve yol gösterildikten sonra güçlükle torunu kurtarır, Arap'ı etkisiz hale getirir. Torun Bilge'yi yanına alarak tekrar saraya döner ve padişahın ordu komutanı olarak kalmaya devam eder. Yaptığı hatadan dolayı çok pişman olan Kaplan Adam, böylece hatasını da düzeltmiş olur.

Tuz masalına göre, bir padişahın üç oğlu vardır. Bir gün oğullarına, kendisini ne kadar sevdiklerini sorar. Büyük oğlan, mücevherler kadar; ortanca oğlan, tatlı kadar; küçük oğlan da tuz kadar sevdiğini söyler. Küçük oğlanın cevabı, padişah babanın hoşuna gitmez

ve cellatlara haber vererek onun öldürülmesini emreder. Cellatlar, ona acıdıklarından onu serbest bırakırlar. Oğlan da uzak bir ülkeye gider ve talih kuşunun kafasına konması ile oranın padişahı olur. Bir zaman sonra da babasını yemeğe davet eder. Yemeklerin hiçbirinde tuz yoktur. Durumun sebebini soran babasına; kendisinin, tuz sevmemesinden dolayı koydurmadığını bildirir. Baba, buna itiraz ederek tuz sevdiğini söyler. Oğlu ise, “*Ama küçük oğlunuz size: ‘Ben seni tuz kadar severim.’ dediği zaman, onu cellatlara teslim etmişsiniz.*” (Tezel 2, 1997:100) cevabını verir. Bu cevap üzerine, her ikisi de birbirlerini affedip kucaklaşırlar. Padişah baba, aldığı dersten sonra oğluna yaptıklarından dolayı pişmanlık duyar.

Doğruluk (Tezel 2, 1997:123-139) masalına göre çok fakir olan üç kardeş, annelerinin yönlendirmesiyle, çalışmak amacıyla köylerinden ayrılırlar. Yanlarında çok az yiyecek vardır. Yolda giderlerken büyük kardeş diğerlerine, gidecekleri yolun uzaklığını bilmedikleri için, çantalarındaki yiyecekleri sırayla yemelerini teklif eder. Bu teklif, kabul edilir. Önce küçük kardeşin çantasındaki yiyecekleri yerler fakat sonra, küçüğü kandırıp yalnız bırakarak iki büyük kardeş, farklı yola giderler. Tek başına kalan küçük kardeş yoluna devam eder ve nihayetinde, devlerin yaşadığı bir eve ulaşır. Orada devlerden, bir ağacın altındaki fareyi öldürdüğü zaman altın bulacağına, bir yerdeki değirmencinin değirmen taşını kırması ile onun zengin olacağına ve Hint padişahının kızının görmeyen gözlerinin, sarayın bahçesinde bulunan hurma ağacının kuru yapraklarının ufalanmasıyla açılacağına dair bilgiler edinir. Devlerden öğrendiklerinin hepsini sırayla uygular. En son olarak kızın gözlerinin açılmasına vesile olur ve saraya damat olur. Günün

birinde, yine ağabeyleri ile karşılaşır, üstleri başları perişan haldedir. Onları saraya alır, ağırlar, ceplerine para koyar, altlarına at verir, memlekete gönderir. Fakat iki kardeş, küçük kardeşlerini kıskandıkları için onlar da, devlerin evine gidip saklanırlar. Amaçları, yeni bilgiler edinmektir. Devler, kendi aralarında konuşurlarken, diğer konuştuklarının insanoğlu tarafından dinlendiğini anlarlar ve evi aramaya başlarlar. İki kardeş o sırada, korkudan bayılır. Devler ise onların öldüklerini sanır ve ikisini de tutup evin dışına atarlar. Kendilerine geldikten sonra akılları başlarına gelen iki kardeş, tüm yaptıklarından dolayı pişmanlık duyar, doğruca memleketlerine gidecek yüzü de bulamayıp başka bir yerde iş bulup dürüstçe çalışmak üzere yola çıkarlar.

Yatalak Mehmet (Boratav, 2007:136-144) masalına göre bir padişah, üç kızına kendisini ne kadar sevdiklerini sorar. Küçük kızın tuz kadar sevdiğini söylemesi, padişahı çok sinirlendirir ve kızını cellada teslim eder. Cellat, öldürmeye kıyamadığı kızını serbest bırakır. Kız, ağlaya ağlaya yollara düşer ve yolda, çok fakir bir kulübeye denk gelir, onlara misafir olur. Bu kulübede yaşayan kadının, yatalak şeklinde duran bir oğlu vardır. Annesinin, hasta zannettiği oğul, tembelliğinden yatmakta ve on yıldır, annesini bu şekilde kandırmaktadır. Kız, bu durumun farkına varır. Yaşlı kadının evde olmadığı bir gün kız, yatalak Mehmet'i döve döve ayağa kaldırır ve işe gönderir. Sonra Mehmet, zengin bir tüccarın yanında işe girer. Bir gün yolda giderken Mehmet, tüccar tarafından suyu kesilen bir kuyuya, suyu tekrar salması amacıyla indirilir. Kuyunun içerisinde bir dev vardır. Dev'in yanında bir dünya güzeli kız, bir de kurbağa vardır. Dev, hangisinin daha güzel olduğunu

sorar. Mehmet, kurbağanın daha güzel olduğunu söyleyerek devin beklediği cevabı verir. Dev ise cevap üzerine Mehmet'e, üç tane nar verir ve kimseye göstermeden eve götürmesini tembih eder. Mehmet, söyleneni yapar ve evde, narları keserler. Her birinde, paha biçilmez mücevherler dökülür. Bu sayede zengin olan Mehmet, padişahın kızı ile evlenir. Kızını cellada teslim eden padişahın ise içerisine çoktan, evlat hasreti kor gibi düşmüştür ve yaptığına bin pişman olmuştur ancak kızını öldü sanmaktadır. Bu nedenle acısını dindirmek için yollara düşer. Gide gide damadın evine misafir olur. Kız, kapı aralığından bakarak babasını tanır. Onu ağırlaması için aşçıya, yemekler yapmasını fakat içerisine tuz katmamasını söyler. Derviş kıyafetindeki baba, yemeklerden yer fakat tuzsuz olduğunu, en nihayetinde itiraf etmek zorunda kalır ve tuzun, bir nimet olduğunu kabul eder. O sırada ortaya çıkan kızına sımsıkı sarılır, kızı babasını affeder. Herkes mutlu, mesut yaşamlarına devam eder. Masala göre kızının ölüm emrini veren padişah sonradan, çok pişman olur. Öyle ki içini ferahlatılabilmek için sarayını terk ederek sonu bilinmeyen bir yolculuğa çıkar.

3.1.24. Sabır

Kimi düşünürler ve atasözlerimiz hep, sabrın zor ama sonuç itibariyle güzel sonuçlar getireceğine işaret ederler. Zorluklar karşısında sabredilmesi gerektiğinin altını çizerler.

“Sabır: 1. Acı, yoksulluk, haksızlık gibi üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç. 2. Olacak veya gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme.” (TDK, 1998:1875). *“Sabır: 1. Başa gelen felakete ve acıya karşı dayanma, katlanma, tahammül, çıdam. 2. Telaş göstermeyip bekleme, nefesine*

hâkim olma, kendini tutma.” (Parlatır, 2011:1429) şeklinde tanımlanan bu değer, hakkıyla yerine getirildiği durumlarda masallarda sıklıkla rastlanır. Hayatın karşısında pek çok sorunla karşılaşan kahraman, büyük sabırlar göstermek mecburiyetinde kalır. Netice itibarıyla de genellikle sabrettiğine değen sonuçlar elde eder.

Sabır değerinin işlendiği masal metinleri şunlardır:

Gençlikte mi Gocalıkda mı? (Sakaoğlu, 1999:277-279) masalına göre memleketin birinde zengin bir adam yaşar. Adamın bir karısı ve iki oğlu vardır. Adam üç gün üst üste rüyasında, bir piri görür. Pir adama, “Gençlikte mi gocalıkda mı?” sorusunu sorar. Rüyaya anlam veremeyen adam, en sonunda karısından akıl alır. Karısı ise ne verilecekse gençlikte verilmesini istemesini tavsiye eder. Adam uyuyunca pire bunu söyler. Sabah uyandıklarında adamın hiçbir şeyinin kalmadığını görürler. Karısı ve çocuklarını yanına alan adam, başka bir ağanın yanına çobanlık yapmak üzere yerleşir fakat bir başka ağa, karısını kaçıır. Buradan giden adam, nehirden geçerken çocuğun birini nehre düşürür, diğerini kurda kaptırır. Tek başına yol aldıktan sonra, bir ülkeye varır. Bu ülkede başına talih kuşunun konması sonucu, padişah olur. Yıllar sonra iki oğlu da onun emrinde asker olurlar ve annelerinin bulunduğu çadırı beklerlerken aralarında konuşan çocukları işiten anne ve çocukları birbirine kavuşur. Padişah babaları da durumdan haberdar olunca bütün aile yeniden bir araya gelmiş olur. Böylece tüm aile, sabırlarının sonucunda mutluluğa kavuşur.

Padişaha Damat Olan Dilenci (Sakaoğlu, 1999:280-283) masalında, padişahın birisi kendisinden yardım isteyen bir fakire para verir. Bunu gören padişahın kızı, müdahale eder ve vermemesini ister.

Bu duruma öfkelenen padişah da, kızını fakir adama verir. Fakir adam, bir pinde yaşamaktadır. Adam, kızını alarak buraya gelir. Kız her gün, 12 yaşında bir pelit ağacı ile vura vura onu işe gönderir. Çünkü adam çalışmayıp dilenmek istemektedir. Bu şekilde çalışmaya alışan adam, çalışmak için ülke dışına çıkar. Hayvanlara su vermek amacıyla bir kuyuya iner, burada bir dev tarafından 7 yıldır esir tutulan padişahın oğlunu kurtarır ve yine burada aldığı bir tozla padişahın hasta olan diğer oğlunu iyileştirir. Onlardan aldığı mücevherlerin bir kısmını önceden evine gönderir ve sonra 40 deve yükü altın ile evinin yolunu tutar. Dönüp geldiğinde, karısı bir apartman yaptırmıştır. Gençler daha sonra kızın babasını bu eve davet ederler. 40 gün 40 gece düğün yaparak evlenirler. Masala göre, eşini sabırla eğiten ve yine sabırla bekleyen padişah kızı, sabrının karşılığını almış olur.

Deliler Ülkesi masalında, karısı ve kız kardeşinin deli deli işler yapmasına çok kızan ve ne yaparsa yapsın, ne derse desin onları bir türlü düzeltemeyen akli başında adam, en sonunda evini terk ederek köy köy dolaşarak farklı insanların davranışlarını inceler. Karşılaştığı birkaç olay neticesinde de insanların, kendi karısı ve kardeşinden daha akılsızca işler yaptıklarına şahit olur. Çok basit mantık ve çaba ile onları içinden çıkılmaz zannettikleri işlerin içerisinden kolayca çıkarır. Sonuçta, karşılaştığı ve akıl verdiği insanlar tarafından, oraya yerleşmesi teklifleri alır. Tüm teklifleri reddeden adam, *“Yeryüzü tahtası eksik kişilerle dolu. Gene en iyisi bizim köy. Ve de bizim ev. Herkes bir türlü deli. Bunu böyle bilmeli, böyle idare etmeli.”* (Sarıyüce, 1993:59-66) diyerek yeniden köyüne, karısı ile kardeşinin yanına döner ve çevresindeki insanları oldukları halleri ile kabullenerek yaşamına devam eder. Masalın

kahramanı adam, yaşadığı ve şahit olduğu olaylardan sonra, ailesiyle geçinmesi gerektiğini anlar ve artık onları oldukları gibi kabul eder, hal ve hareketlerine tahammül eder.

Sabır Taşı (Boratav, 2007:198-202) masalına göre, bir karı kocanın bir tek kız evlatları vardır. Bu kız, çeşmeye gidip bakracını doldururken bir serçe kuşu çeşmenin taşına konar ve ona, kırk gün bir ölünün başını bekleyeceğini söyler. Olay, üç gün üst üste tekrarlanır. Kız, durumu ailesine açar. Aile, kaderinden korumak için kızını yanlarına alarak çok uzak yerlere gider. Gittikleri yerde bir ev görürler, içeri girmeye çalışırlar ancak kız içeri girer girmez kapı kapanır ve anne ile baba, dışarıda kalır. Kız, evi gezmeye başlar. Evin içerisindeki odanın birinde, bir ölü ile karşılaşır ve geri dönerek ailesine, bunun kendisinin kaderi olduğunu, kendisini orada bırakarak gitmeleri gerektiğini söyler. Aile, söyleneni yapar. Kız, ilerleyen günlerin birinde, kapıdan geçen bir çingene kızını, beline ip bağlayarak yukarı çeker. Amacı, kendisine can yoldaşı olmasıdır. Kendisi ise ölünün başını beklemeye devam eder ama otuz dokuzuncu gün artık o kadar yorulur ki dayanamayıp uykuya dalar. O sırada ölünün başını, çingene kızını beklemektedir. Kırkıncı gün ölü uyanır ve kendisini kırk gün boyunca bekleyen kişinin, çingene kızını olduğunu düşünür. Hatta bunu ona sorar. Çingene kızının bunu doğrulaması üzerine onlar evlenirler. Otuz dokuz gün bekleyen zavallı kızcağız ise onlara halayık olur. Bir gün delikanlı çarşıya çıkar ve bayanlara, çarşıdan ne istediklerini sorar. Zavallı kız, bir bıçak ve sabır taşı ister. Bunları alıp kıza verdikten sonra delikanlı, onun ne yapacağını merak ederek saklanıp izlemeye başlar. Kız, başından geçenleri tek tek sabır taşına anlatır. Anlattıklarına dayanamayan sabır taşı çatlar. Her şeyi

duyan delikanlı, saklandığı yerden çıkar ve çingene kızını, kırk katır kuyruğuna bağlayarak gönderir. Asıl kız ile düğün dernek kurar ve mutlu şekilde yaşar. Böylece kız, sabrının neticesi olan mükâfata kavuşmuş olur.

Tasa Kuşu'nda (Alangu, 1990:100-117), padişahın tek kızı vardır. Bu kız, gününü gün ederek yaşamaktadır. Bir gün kızın yanında bir hoca hanım üzülür ve hastalanır. Kız, tasa kelimesinin ne olduğunu bile bilmez ve kadının haline kahkahalarla güler. Bu durum, Hoca hanımın çok ağırına gider ve tasayı öğrenmesi için kıza bir tasa kuşu alarak saraya getirir. Tasa kuşu, kızı kandırarak kafesten çıkar ve kızı kaçırp bir dağ başına terk eder. Çaresiz kalan kız, bir çobanla kılık değiştirir ve bir kahvecinin yanına çırak girer. Fakat tasa kuşu, kahvede var olan her şeyi kırıp döker. Oradan kovulan kız, bir terzinin yanında işe girer. Tasa kuşu yine gelir ve var olan bütün kumaşları parçalar, üçüncü olarak züccaciye dükkânında işe girer. Kuş, gelerek her şeyi kırar. Kız, buradan da yaka paça dövülerek kovulur. Çaresiz kalarak, bir ormana girer. Burada bir şehzade ile karşılaşır. Şehzade, onu saraya götürür ve evlenirler. Üç çocukları olur. Sırasıyla bu üç çocuk da kuş tarafından kaçırlır ve her seferinde kızın ağzına kan sürülür. Böylece çocukları, annenin yediği düşünülür; kız, saraydan da kovulur. Tekrar dağlara giden kız, nihayetinde bu kuş tarafından buradan alınarak bir saraya yerleştirilir ve çocukları kendisine geri verilir. Daha sonra saraya gelen şehzade de olan biteni öğrenir. Tasa kuşu zaten artık insan kılığındadır ve her ikisinden de izin alarak sarayı da onlara hediye ederek kendi memleketine döner. Gençler, çocuklarıyla birlikte mutlu şekilde yaşamaya başlar. Masala göre kız, başına gelen her şeye sabreder ve hiç

kimseye işin asıl sorumlusunu söylemez. Sabrının sonucunu görür ve mutlu hayatına kavuşur.

3.1.25. Sır Saklamak

Sır taşıyan kimseler, kendilerine güven duyulan kimselerdir. Bu nedenle sırlar, onlara teslim edilmiştir. O kimseler de bu pozisyonlarının farkında olarak kendilerine emanet edilene sahip çıkmalı, öğrenmesi doğru olmayan kişilerle sahip oldukları sırları paylaşmamalıdır.

“Sır: 1. Varlığı veya bazı yönleri açığa vurulmak istenmeyen, gizli kalan, gizli tutulan şey, giz. 2. İnsan aklının yeterince açıklık getiremediği şey.” (TDK, 1998:1969) şeklinde tanımlanan bu değer masallarda daha çok farklı canlı şekillerine giren insanların, bunu saklamaları şeklinde karşımıza çıkar. Sırları açığa çıktığında ise buldukları yeri terk eder, izlerini kaybettirmeye çalışırlar. Bu değer ile ilgili örnek metinler aşağıdadır:

Tarlada Bulunan Altın (Şimşek, 2001:297-299) masalında tarlada çalışan bir çiftçiden bahsedilir. Fakir çiftçi tarlasını sürerken bir küp altın bulur. O sırada yoldan bir adam geçer. Çiftçi altınları adama söyler, adam altınları alarak kaçar. Çiftçi eve gidip durumu eşine anlatır. Eşi, iki kızını da yanına alarak adamın peşine düşer. Anne ve kızları, zenginlerin kaldığı hanlardan birisinde adamı bulur, adamı sarhoş ettirip altınları tekrar ondan alıp geri dönerler. Böylece sır saklamanın önemini tüm aile, özellikle de babaları anlamış olur.

Peynir Tulumu (Tezel 1, 1997:44-55) masalına göre bir peynir tulumu, yuvarlana yuvarlana bir kocakarının evine gider ve ondan, padişahın en büyük kızını kendisine istemesini rica eder. Kocakarıya, bir

avuç gümüş vererek onu saraya gönderir. Kocakarıya, küpler dolusu gümüş karşılığında kızın verileceği söylenir. Peynir tulumu, bu şartı yerine getirir ve kırk gün kırk gece süren bir düğünle büyük kız ile evlenir. Ancak kız, onu beğenmeyerek ilk geceden terk eder. Benzer şeyler ortanca kız ile de yaşanır ve nihayetinde peynir tulumu, en küçük kız ile evlenir. Küçük kız, ona iltifatlar eder ve peynir tulumu üstündekileri sıyırıp atar. Ortaya, çok yakışıklı bir delikanlı çıkar. Evli çift aralarında anlaşır. Ertesi gün delikanlı sarayın önünden geçecek, böylece büyük kızların tepkileri ölçülecektir. Ancak küçük kız kesinlikle, onun kocası olduğunu ablalarına söylemeyecektir. Aksi takdirde kocasını bir daha göremeyecektir. Ancak delikanlı geçerken küçük kız kardeş, dayanamayarak sözünü tutamaz ve kocasının işte o, olduğunu söyler. Bu söz üzerine kocası ortadan kaybolur. Sözünde duramayıp sırrını itiraf eden kız, çok pişman olur. Sözünde durmanın önemini fark ederek yollara düşer, kocasını aramaya koyulur. Uzun uğraşlar neticesinde onu, annesi olan devin evinde bulur. Yeniden birbirlerine kavuşan gençler, tekrar saraya dönerler.

Uçar Leyli (Helimoğlu Yavuz, 2001:15-17) masalına göre, bir padişahın çok sevdiği bir atı vardır. At bir gün hastalanır. Atın iyileşmesi için bir doktor, memleketteki tüm insanların eteklerine birer avuç ot doldurarak gelmesini ister. At kimin eteğindeki otu yerse ona âşık olmuş demektir. Bütün ahali gelir. At, nihayet padişahın küçük kızının eteğindeki otu yer. Bu duruma çok öfkelenen padişah, kızını atın bulunduğu ahıra bırakır. Gece vakti at, silkinerek ayın on dördü gibi civan, yakışıklı bir erkeğe dönüşür ve kıza, peri padişahının oğlu olduğunu söyler. Kızla birlikte, bu şekilde bir süre yaşarlar. Günün

birinde, at koşusu yapılacaktır. Uçar Leyli isimli delikanlı, o yarışa at binicisi olarak katılacağını, eşine söyler ve kimseye belli etmemesini karısından ister. İlk iki gün küçük kız, ablalarının delikanlıya karşı hayranlık dolu sözleri karşısında sessizliğini korumayı başarır. Lakin üçüncü gün, daha fazla dayanamayarak onun kendi eşi olduğunu söyler. Bunun üzerine Uçar Leyli karısına, kendisini bulmasını söyler ve kuş olup uçarak ortadan kaybolur. Kız, ağlayarak padişah babasının yanına gider ve olan biteni onu anlatır. Ondandır bir demir çarık, demir değnek ister, gidip Uçar Leyli'yi arayıp bulacağını söyler ve yola çıkar. Sedef dağı, gümüş dağı ve altın dağına sırasıyla gider. İlk iki dağda, Uçar Leyli'nin teyzeleri oturmaktadır. Üçüncü dağda ise Uçar Leyli, annesi ile birlikte oturmaktadır. Kız, onu burada bulur ve iki seven, tekrar yola çıkar. Fakat annesi, bunların peşine düşer çünkü oğlunu, başka birisiyle evlendirecektir. Birtakım zorluklar neticesinde anne, peşlerini bırakır. Böylece tekrar, kızın babasının sarayına dönerler. Kırk gün kırk gece düğün yaparak muratlarına ererler. Sır saklamak durumunda olan ancak saklayamayan kız, sonrasında türlü sıkıntılara görüş görmek mecburiyetinde kalır.

Tasa Kuşu (Alangu, 1990:100-117) masalına göre, padişahın tek kızı vardır. Bu kız, gününü gün ederek yaşamaktadır. Bir gün kızın yanında bir hoca hanım üzülür ve hastalanır. Kız, tasa kelimesinin ne olduğunu bile bilmez ve kadının haline kahkahalarla güler. Bu durum, Hoca hanımın çok ağırına gider ve tasayı öğrenmesi için kıza bir tasa kuşu alarak saraya getirir. Tasa kuşu, kızı kandırarak kafesten çıkar ve kızı kaçıırıp bir dağ başına terk eder. Çaresiz kalan kız, bir çobanla kılık değiştirir ve bir kahvecinin yanına çırak girer. Fakat tasa kuşu, kahvede

var olan her şeyi kırıp döker. Oradan kovulan kız, bir terzinin yanında işe girer. Tasa kuşu yine gelir ve var olan bütün kumaşları parçalar, üçüncü olarak züccaciye dükkânında işe girer. Kuş, gelerek her şeyi kırar. Kız, buradan da yaka paça dövülerek kovulur. Çaresiz kalarak, bir ormana girer. Burada bir şehzade ile karşılaşır. Şehzade, onu saraya götürür ve evlenirler. Üç çocukları olur. Sırasıyla bu üç çocuk da kuş tarafından kaçırlır ve her seferinde kızın ağzına kan sürülür. Böylece çocukları, annenin yediği düşünülür; kız, saraydan da kovulur. Tekrar dağlara giden kız, nihayetinde bu kuş tarafından buradan alınarak bir saraya yerleştirilir ve çocukları kendisine geri verilir. Daha sonra saraya gelen şehzade de olan biteni öğrenir. Tasa kuşu zaten artık insan kılığındadır ve her ikisinden de izin alarak sarayı da onlara hediye ederek kendi memleketine döner. Gençler, çocuklarıyla birlikte mutlu şekilde yaşamaya başlar. Masala göre kız, başına gelen işlerin esas sorumlusunu kimselere söylemez ve bunu sır gibi saklar. Bu durum, tasa kuşunun çok hoşuna gider ve kızı ödüllendirir.

3.1.26. Sözünde Durmak

Masal metinlerinde yer alan kahramanlar ister insan, ister hayvan olsun hepsinin sözünde durması beklenir. Sözünde durmayanlar ise çeşitli şekillerde cezalandırılırlar. Örnek masal metinleri aşağıdadır:

Bozkurt (Bakırcı, 2010:516-518) masalında yaşlı, dizlerinin bağı çözülmüş, dişleri dökülmüş bir kurt, yol kenarına uzanmış yatar. Oradan geçerken “Selamunaleyküm” diyerek selam verip halini öğrendikten sonra da ona av getirmek istediklerini belirten kızılıkurt ve karakurdu soylarını öğrendikten sonra beğenmeyip gönderir. Üçüncü olarak selam verip gelen kurdun bozkurt olduğunu öğrenince ona güvenir ve av

bulmak için birlikte yola çıkarlar. Yolda bir eşek ve sıpasını avlayan bozkurt sayesinde, ziyafet çekerler. Böylece bozkurt, sözünde durmuş olur.

Şahşah Padişahı (Sakaoğlu, 1999:284-288) masalına göre, çok fakir olan bir değirmencinin birkaç tavuğu vardır. Bu tavuklara bir tilki dadanır ve her gün bir tanesini kapıp gider. Buna çok öfkelenen değirmenci, tilkiyi yakalamayı başarır. Tilki ise kendisini bıraktığı takdirde onu zengin edeceğini söyler. Tilkiyi bırakan değirmenci, tilkinin yönlendirmesiyle altın ve mecediye alır. Tilki ise saraydan istediği ölçü aletlerinin altına bunları yapıştırır. Böylece saraydakileri, çok zengin bir Şahşah Padişahı olduğu konusunda inandırır. Nihayetinde tilki, padişahın kızını değirmenciye ister. Kız ile düğün arefesinde olan değirmenci, tilki ile birlikte bir devi pusuya düşürerek öldürmeyi başarırlar ve deve ait olan bütün hazinelere el koyarlar. Değirmenci, padişahın kızıyla evlenir. Padişahın kızı, değirmenci ve tilki mutlu bir şekilde yaşarlar. Masala göre tilki, kendisini serbest bıraktığı takdirde değirmenciye zengin edeceği sözünü verir ve bu sözünü yerine getirir.

Peynir Tulumu (Tezel 1, 1997:44-55) masalına göre bir peynir tulumu, yuvarlana yuvarlana bir kocakarının evine gider ve ondan, padişahın en büyük kızını kendisine istemesini rica eder. Kocakarıya, bir avuç gümüş vererek onu saraya gönderir. Kocakarıya, küpler dolusu gümüş karşılığında kızın verileceği söylenir. Peynir tulumu, bu şartı yerine getirir ve kırk gün kırk gece süren bir düğünle büyük kız ile evlenir. Ancak kız, onu beğenmeyerek ilk geceden terk eder. Benzer şeyler ortanca kız ile de yaşanır ve nihayetinde peynir tulumu, en küçük kız ile evlenir. Küçük kız, ona iltifatlar eder ve peynir tulumu

üstündekileri sıyırıp atar. Ortaya, çok yakışıklı bir delikanlı çıkar. Evli çift aralarında anlaşır. Ertesi gün delikanlı sarayın önünden geçecek, böylece büyük kızların tepkileri ölçülecektir. Ancak küçük kız kesinlikle, onun kocası olduğunu ablalarına söylemeyecektir. Aksi takdirde kocasını bir daha göremeyecektir. Ancak delikanlı geçerken küçük kız kardeş, dayanamayarak sözünü tutamaz ve onun kocası olduğunu söyler. Bunun üzerine kocası ortadan kaybolur. İtiraf ettiği için çok pişman olan kız, yollara düşerek kocasını aramaya koyulur. Uzun uğraşlar neticesinde onu, annesi olan devin evinde bulur. Yeniden birbirlerine kavuşan gençler, tekrar saraya dönerler.

Uçar Leyli (Helimoğlu Yavuz, 2001:16) masalına göre, bir padişahın çok sevdiği bir atı vardır. At bir gün hastalanır. Atın iyileşmesi için bir doktor, memleketteki tüm insanların eteklerine birer avuç ot doldurarak gelmesini ister. At kimin eteğindeki otu yerse ona âşık olmuş demektir. Bütün ahali gelir. At, nihayet padişahın küçük kızının eteğindeki otu yer. Bu duruma çok öfkelenen padişah, kızını atın bulunduğu ahıra bırakır. Gece vakti at, silkinerek ayın on dördü gibi civan, yakışıklı bir erkeğe dönüşür ve kıza, peri padişahının oğlu olduğunu söyler. Kızla birlikte, bu şekilde bir süre yaşarlar. Günün birinde, at koşusu yapılacaktır. Uçar Leyli isimli delikanlı, o yarışa at binicisi olarak katılacağını, eşine söyler ve kimseye belli etmemesini karısından ister. İlk iki gün küçük kız, ablalarının delikanlıya karşı hayranlık dolu sözleri karşısında sessizliğini korumayı başarır. Lakin üçüncü gün, daha fazla dayanamayarak onun kendi eşi olduğunu söyler. Bunun üzerine Uçar Leyli karısına, kendisini bulmasını söyler ve kuş olup uçarak ortadan kaybolur. Kız, ağlayarak padişah babasının yanına

gider ve olan biteni onu anlatır. Ondan, bir demir çarık, demir değnek ister. Gidip Uçar Leyli'yi arayıp bulacağını söyler ve yola çıkar. Sedef dağı, gümüş dağı ve altın dağına sırasıyla gider. İlk iki dağda, Uçar Leyli'nin teyzeleri oturmaktadır. Üçüncü dağda ise Uçar Leyli, annesi ile birlikte oturmaktadır. Kız, onu burada bulur ve iki seven, tekrar yola çıkar. Fakat annesi, bunların peşine düşer çünkü oğlunu, başka birisiyle evlendirecektir. Birtakım zorluklar neticesinde anne, peşlerini bırakır. Böylece tekrar, kızın babasının sarayına dönerler. Kırk gün kırk gece düğün yaparak muratlarına ererler. Masala göre, sözünde durmayı başaramayan kız, sonrasında pek çok sıkıntıya girmek mecburiyetinde kalır. Ancak aşkının kuvvetiyle tüm sıkıntıları aşmayı başarır.

Dünya Güzeli'nde (Boratav,1992: 61-68), bir padişahın gözleri görmez olur. Padişahın üç oğlu sırayla, onun gözlerinin görmesi için padişahın atının ayak basmadığı yerden toprak getirip gözlerine koymak üzere yola çıkarlar. İlk iki oğul, başarısız olur. En küçük oğul, yolda giderken çok fazla parlayan bir kuş tüyü bulur. O tüyü almaması için kendine seslenilmesine rağmen bu sese aldırış etmeden tüyü alır. Tüyü aldıktan sonra başka bir padişah, bu tüyü ondan alır ve böyle bir tüy bulan kişinin pek çok zorlu işi de başarabileceğini düşünerek şehzadeye zorlu görevler verir. Şehzade, konuşarak kendisine akıl veren atı sayesinde, tüm zorlukları aşarak padişahın istediklerini getirip ona verir. En sonunda padişah, dünya güzelini bulup getirmesini ister. Delikanlı, dünya güzelini de bulup getirir lakin dünya güzeli, yaşlı padişahla evlenmek istemez ve şehzadeden, getirilmesi çok zor bir yerden, iki kırsağın sütünü getirmesini ister. Bu sütlerle, padişah banyo yapacak ve gençleşecektir. Şehzade, yine yola koyulur; sütleri getirir. Yaşlı padişah,

bu sütlerle banyo yaparken bütün etleri dökülür ve ölür. Dünya güzeli de zaten şehzadeye sevdalanmıştır. Sütlerle şehzade yıkanır ve o da, dünya güzeli gibi ölümsüz duruma gelir. Daha sonra Dünya Güzeli ile onun gergefinin altında bulunan, babasının atının ayak basmadığı toprağı alarak babasına şifa bulmak üzere yola çıkarlar. Getirilen toprak, babanın yüzüne gözüne sürülür. Babanın gözü açılır ve gençler; kırk gün, kırk gece yapılan düğünle evlenirler. Masala göre şehzade, tüm sözlerini yerine getirir. En nihayetinde zaten, babasına şifa kazandırır.

3.1.27. Tecrübe

Tecrübe sahibi olanlar, hayatlarında başlarına gelen olaylar karşısında bu tecrübelerinden faydalanırlarsa çok daha az hatalar yaparlar.

Tecrübe sözlükte, “*Deneme, deneyim, sınama. Görmüş, geçirmişlik, görgü.*” (Püsküllüoğlu, 2004:1300) şeklinde tanımlanır. Bu değer ile ilgili masal metni aşağıdadır:

Tilkinin Hacca Gitmesi (Alptekin, 2002b:216-217) masalına göre, tilki yoldan geçerken üzerine boyalı su dökülür. Renginin farklılaştığını gören tilki, erişkin olduğunu düşünür ve bunun üzerine hicaza doğru yola çıkar. Amacı hacca gitmektir. Yolda giderken ona horoz, keklik, hindi ve hububuk kuşu da katılır. Yanında gidenlere tilki dönerek yolda ses çıkarmanın katlinin vacip olduğunu söyler ve acıktıkça ses çıkarmanı yer. En sona hububuk kuşu kalır. Tekrar acıkan tilki, bunu da yemeye karar verir fakat hububuk kuşu, Sultan Mahmut’un çavuşu olduğunu söyler. Şahidi olup olmadığını soran tilkiye ise biraz bekle diyerek havalanır gökyüzünde iki tazıyla bir avcıyı görür. Onları tilkinin bulunduğu yere getirir ve tilkiyi yakalattırır. Daha sonra tilkiye dönüp

iki şahidin yetip yetmeyeceğini sorar. Böylece diğer kuşların başlarına gelenlerden, tecrübe edinmiş olan hububuk kuşu canını kurtarmış olur.

3.1.28. Tedbirli Olmak

Tedbir, başa gelecek olumsuzluklara karşı insanları korur. Tedbirsiz davranan kişiler ise sıkıntılar ile fazlaca karşı karşıya kalırlar. Bu değer, kahramanı insan veya hayvan olan masalarda işlenir. Tedbirli olmak değeri ile ilgili örnek metinler şunlardır:

Geyik Sütü (Bakırcı, 2006:287-292) masalında bir padişahın oğlu, uzak diyarlara gider. Burada Keloğlan kılığında başka bir padişahın hizmetine girer. Padişahın üç kızının evlilik vakti gelmiş evleneceklerdir. Kızlar saraydan elma atarlar. Küçük kızın elması Keloğlan'ın başına düşer. Padişah ve çevredekiler durumu kabullenmez ve Keloğlan'ı sürekli hor görürler. Diğer iki damat ise vezirlerin oğullarıdır. Bir gün hastalanan padişah için geyik sütü gerekli olur. Üç damat yola çıkar ancak sütü Keloğlan bulur. Kendisini tanıtmadan diğer damatların kalçalarına mühür basmak şartıyla su kattığı süttten bir miktar onlara verir. Onların getirdiği sütü içince padişah iyice hasta olur. En sonunda Keloğlan getirdiği sütü verir, yaşadıklarını, mührü ve gerçek kimliğini açıklar. Padişahın küçük kızıyla düğün yapar. Padişah oğlunun Keloğlan kılığına girmesi, tüm sorunlar çözülene kadar da kimliğini açık etmemesi, tedbirli davrandığını gösterir.

Tilki ile Ayı (Bakırcı, 2010:439-440) masalında kuyruksuz bir tilki, bir ayı ile bozuşmuş. Kuyruğu olmadığı için onu kolayca bulup intikamını alacağını söyleyen ayıdan kurtulmak için tilki bir çare düşünmüş ve diğer tilkileri armut yeme bahanesi ile bir ağacın altına götürmüştü. Burada armutları önceden yememeleri için onları

kuyruklarından ağaca bağlamış ve daha sonra bağıın sahibinin geldiğini söyleyerek koşmaya başlamış. Diğer tilkiler de korkuyla kaçmaya çalışınca kuyruklarından olmuşlar. Böylece tilki, ayının kendisini tanımasına karşı tedbirini almış.

Keloğlan'ın Öğrendiği Sır (Bakırcı, 2013:28-32) masalına göre Keloğlan yolda giderken yağmur başlar. O da ıslanmamak için giysilerini çıkarıp bir kayanın altına saklar. Yağmur dinince kuru giysilerini giyer. Daha sonra karşılaştığı, sıırsıklam olmuş bir adam, Keloğlan'ın sıırsını merak eder ve kendi sıırsı karşılığında onu öğrenmek ister. Adamın sıırsı "Macun" deyince bir şeylerin birbirine yapışmasıdır. Keloğlan bu sıırsı öğrenince doğruca sarayın yolunu tutar ve padişahın kızını almak amacıyla bu sıırsı kullanır. Herkesi birbirine yapıştırdıktan sonra kızı vermezlerse onları ayırmayacağını belirtir. Neticede başarılı olur ve kızla evlenir. Masallara göre Keloğlan, tedbiri elden bırakmayan bir kişidir. Her masalda, şartlar olgunlaştıktan sonra ortaya çıkarak durumu açıklar ve istediği olmazsa karmaşayı düzeltmeyeceğini belirtir. Bu masalda da aynı şekilde hareket etmiştir.

Şahşah Padişahı (Sakaoğlu, 1999:284-288) masalına göre, çok fakir olan bir değirmencinin birkaç tavuğu vardır. Bu tavuklara bir tilki dadanır ve her gün bir tanesini kapıp gider. Buna çok öfkelenen değirmenci, tilkiyi yakalamayı başarır. Tilki ise kendisini bıraktığı takdirde onu zengin edeceğini söyler. Tilkiyi bırakan değirmenci, tilkinin yönlendirmesiyle altın ve mecediye alır. Tilki ise saraydan istediği ölçü aletlerinin altına bunları yapıştırır. Böylece saraydakileri, çok zengin bir Şahşah Padişahı olduğu konusunda inandırır. Nihayetinde tilki, padişahın kızını değirmenciye ister. Kız ile düğün arefesinde olan

değirmenci, tilki ile birlikte bir devi pusuya düşürerek öldürmeyi başarırlar ve deve ait olan bütün hazinelere el koyarlar. Değirmenci, padişahın kızıyla evlenir. Padişahın kızı, değirmenci ve tilki mutlu bir şekilde yaşarlar. Masal boyunca tedbiri elden bırakmayan tilki, neticede başarıyı elde eder.

Kabak Kız (Şimşek, 2001:73-76) masalına göre çocuğu olmayan karı koca, Allah'a dua ederek kabak da olsa bir evlat ister. Vakit gelir bunların bir kabak çocuğu olur. Yıllar geçer, çocuk büyür ve bir bahçeye giderek burada bahçıvanı oyalayıp bahçede olan her şeyi günlerce toplar. Bahçe sahibi olan delikanlı, kabağı takip eder ve bunun dünya güzeli bir kız olduğunu öğrenir. Ailesini görücü gönderir, aile itiraz etse de çaresizce kabağı isteyip eve gelin getirirler. Kaynanasının düğünlere gittiği günlerde kabak gelin, onunla düğünlere gitmek ister fakat kaynanası onu küçümseyerek gitmesine izin vermez. Kabak gelin de kız şeklini alarak düğünlere ondan gizli gider ve yine kaynamasından önce eve gelerek kabak şekline girer. Bu durum bir süre devam eder. Bir gün evde uykuda kalan kabak gelini uyandırmak için odasına girenler, onun dünya güzeli bir kız olduğunu görürler, sırrı öğrenirler ve artık mutlu mesut yaşayıp giderler. Kız, tanınmamak için kabak şeklini almaktadır ve bu durumu fark edilene kadar da, elinden geldiğince sırrını kimseye belli etmez.

Ayı ile Tilki (Alptekin, 1991:5-6) masalına göre ayı ile tilki arkadaş olur fakat tilki, ayıyı kandırarak tavuk kümesine, üzüp bağına, değirmene götürür ve ayının oralarda dayak yemesini sağlar. Yediği dayaklara çok öfkelenen ayı, tilkiyi yemeye karar verir. Son bir kurnazlık düşünen tilki, kum yiyip bir taşın üstüne çıkararak aşağıya atlamayı teklif

eder. Aşağıya atarken kim daha ileriye düşerse yakına düşeni yiyecektir. Yine kandırılan ayı, fazlaca kum yer ve aşağıya düşerek ölür. Masalın başından sonuna kadar tedbirli davranan tilki ise böylece canını kurtarmış olur.

Kurt ile Tilki (Alptekin, 1991:660-661) masalında, kurt ile tilki av bulmak amacıyla yola çıkarlar. Bir çiftçinin sabanı ile boyunduruğunu saklarlar. Bunları aramak amacıyla düşüncesizce öküzünün yanından uzaklaşan çiftçinin öküzü, bu iki kafadara yem olur. Dönüp gelen çiftçi için iş işten geçmiştir. Hem saban ve boyunduruktan, hem de öküzden olan tedbirsiz çiftçi, başına vurup durur.

Tilkinin Hacca Gitmesi (Alptekin, 2002b:216-217) masalına göre, tilki yoldan geçerken üzerine boyalı su dökülür. Renginin farklılaştığını gören tilki, erişkin olduğunu düşünür ve bunun üzerine hicaza doğru yola çıkar. Amacı hacca gitmektir. Yolda giderken ona horoz, keklik, hindi ve hububuk kuşu da katılır. Yanında gidenlere tilki dönerek yolda ses çıkarmanın katlinin vacip olduğunu söyler ve acıktıkça ses çıkarmanı yer. En sona hububuk kuşu kalır. Tekrar acıkan tilki, bunu da yemeye karar verir fakat hububuk kuşu, Sultan Mahmut'un çavuşu olduğunu söyler. Şahidi olup olmadığını soran tilkiye ise biraz bekle diyerek havalanır gökyüzünde iki tazıyla bir avcıyı görür. Onları tilkinin bulunduğu yere getirir ve tilkiyi yakalattırır. Daha sonra tilkiye dönüp iki şahidin yetip yetmeyeceğini sorar. Böylece tedbirli davranan hububuk kuşu, canını kurtarmış olur.

Bin Liraya Bir Nasihat (Helimoğlu Yavuz, 2001:36-38) masalına göre, bir çocuğun babası ölür. Çocuk da babasından kalan parayla bir dükkân açmaya karar verir. Bu nedenle annesinden bin lira alarak yola

koyulur. Yolda ihtiyar bir adamın, “*Bin liraya bir nasihat.*” diye bağırdığını duyar. Nasihati çok merak eder ve bin lirayı adama verir. Karşılığında ise, ‘yediğin yemeğe hıyanetlik etme.’ nasihatini dinler. Ertesi gün yine aynı şeyleri yaşar, bu sefer ‘gönül kimi severse güzel olur’ nasihatini işitir. Üçüncü gün ise, ‘çağrılan yere ar eyleme, çağrılmayan yere gidip dar eyleme’ nasihatini duyar. Bu şekilde tüm parayı tüketmiş olur ve bir bakkalın yanına çırak olarak girmek zorunda kalır. Bakkalın karısı, bu çocuğa göz koyar fakat çocuk, ilk nasihat gereği kadına yüz vermez. Buna çok öfkelenen kadın, buna çeşitli tuzaklar kurar. Aldığı üç nasihatın yardımıyla bu tuzakları birer birer geçen çocuk en sonunda, tuzağın birinde karşısına çıkan dünya güzeli kızla evlenerek rahat bir hayat yaşamaya başlar. Kadın da çocuğa kurduğu tuzaklardan birisine yakalanarak ölür. Gencin, aldığı nasihatler doğrultusunda tedbirli davranması, onun tuzaklara düşmesini engeller.

3.1.29. Vefa ve Sadakat

Masallarda, gerçekten seven âşıklar, sadakatle ve neye mal olursa olsun, yıllarca birbirlerini beklerler. Aynı şekilde arkadaşlar da, birbirlerine vefa ve sadakat gösterirler. Örnek masal metinleri şunlardır:

İyilik Yapan Balık ve Balıkçı Çocuğu (Sakaoğlu, 2002:283) masalında balıkçı ve oğlu balık tutarlar. Tutulan balıkları eve götürmek üzere yola çıkan oğul, canlı olduğunu fark ettiği bir balığı yeniden suya bırakır. Bu balık aslında bir insandır ve insan suretiyle yeniden oğlanın karşısına çıkarak onunla arkadaş olur. İki arkadaş saraya giderek padişahın konuşamayan kızını konuşturmayı başarırlar. Kız ve padişahın aldıkları altınlarla bir köprüye gelirler. Burada ellerindeki her şeyi paylaşacaklardır. Sıra kıza gelince onu ikiye bölmeyi

kararlaştırırlar. Bunu duyan kız, korkusundan babasının yutturduğu sihri çıkarır. En sonunda kızı ve altınları balıkçının oğluna veren arkadaş, kendisinin suya bırakılan balık olduğunu söyleyerek oradan uzaklaşır. Delikanlının iyiliğine karşı vefalı davranan balık, delikanlıya büyük bir iyilik yapmış olur.

Avcı Mehmet (Sakaoğlu, 2002:293-294) masalına göre avcı Mehmet, bir sultanı getirmek üzere padişah tarafından görevlendirilir. Babasının vaktiyle iyilik yaptığı dağları tartan, yeri dinleyen ve nehirleri yutan adamların yardımları, bazı zorluk ve maceralar sonunda iyi niyetli olan Mehmet, vefalı ve sadık insanlar sayesinde kızı getirmeyi başarır.

3.2. Toplumsal Değerler

3.2.1. Adalet

Masallarda en sık işlenen değer, adalet değeridir. Kahramanlar, çeşitli sebepler ile adaletsizliğe maruz kalırlar. Ancak mücadele etmekten vaz geçmezler. Masalların sonunda iyiler ödüllendirilir, kötüler cezalandırılır. Böylece adaletle davranmanın önemi ve gerekliliği vurgulanmış olur. Adalet değerinin işlendiği masallar şunlardır:

Gangan Kuşu (Bakırcı, 2006:202-204) masalına göre bir padişahın bahçesine bir dev dadanarak ne var, ne yok toplayıp götürür. Padişahın üç oğlu sırayla bahçeyi beklemeye başlarlar ancak küçük oğlan dışında diğerleri korkar. Küçük oğlan da devi yaralar ve bu halde kaçan devin peşine düşer. Bir kuyunun içinde devi öldürür. Orada bulunduğu üç kızla üç kardeş evlenecektir ancak ağabeyler kızları kuyudan çıkarıp kardeşlerini orada bırakırlar. Kuyunun içindeki oğlan, yukarı çıkayım derken yanlışlıkla yedi kat yerin dibine iner. Burada Gangan

Kuşu'nun yavrularını kurtarır ve bir devi öldürerek padişahın kızını kurtarır. Kızı kurtarması karşılığında da yeryüzüne çıkarken beslemek amacıyla Gangan Kuşu'na yiyecek ister. Yeryüzüne çıktıktan sonra iki ağabeyini öldürür. Duruma kızan ve neden yaptığını soran padişaha da kızları şahit tutarak her şeyi anlatır. Padişah ona hak verir ve onu affeder. Böylece, adalet yerini bulmuş olur.

Padişah Kızı ile Yedi Kardeş (Bakırcı, 2006:205-208) masalına göre padişahın bir kızı vardır. Bu kız bir gün üstünde bir bit görerek onu besler. Bit, büyüdükçe farklı bir canlı şekli alır ve onun ne olduğunu kimse bilemez. Oysa kız onu bilenle evlenmeye karar vermiştir. Günün birinde, birisi gelerek bilir ve kızı alarak gider. Ancak bu kişi bir yılandır. Bunu öğrenen kız, babasından yardım ister. En nihayetinde yedi hünerli kardeşin marifetleri ile kız kurtarılır ve bu kardeşlerden, yeri dinleyene verilir. Düğün dernek kurulur, herkes mutlu olur. Böylece gerçek kimliğini kızdan saklayarak onunla evlenmiş olan yılan cezasını çekmiş, adalet yerini bulmuş olur.

Nar Adlı Kız (Şimşek, 2001:159-163) masalına göre Nar adlı bir kızın annesi vefat eder. Üvey annesi ve üvey kız kardeşi ile arası çok kötü olan Nar, evi terk eder. Bir dev anasının yanına sığınır. Üvey kız kardeşi güneşe ve aya bakarak kimin güzel olduğunu sorar. Her seferinde güneş de, ay da Nar'ın güzel olduğunu söylerler. Bunu annesine söyleyen kız, üvey anneyi kızı bulmak ve öldürmek üzere gönderir. Yanına sihirli boncuklar alan üvey anne, kızı bulur ve bu boncuğu yutturur. Öldü zannedilen kız, bir yere bırakılır burada padişahın oğlu tarafından bulunur. Küçük bir çocuk tarafından da boğazındaki boncuk çıkarılarak kurtarılır. Padişahın oğlu ile evlenen kızın çocuğu olur.

Ancak aya ve güneşe kimin güzel olduğunu soran üvey kız kardeşi tarafından yaşadığı yine tespit edilir. Üvey anne, tekrar bunu öldürmek üzere yola çıkar fakat yolda gelirken padişahın oğlu tarafından öldürülür. Öldükten sonra bile söğüt, kapı, beşik, çuvaldız şekillerine girip kızı rahatsız eden üvey anne, nihayetinde bertaraf edilir Nar huzura erer, adalet yerini bulmuş olur.

Tarlada Bulunan Altın (Şimşek, 2001:297-299) masalında tarlada çalışan bir çiftçiden bahsedilir. Fakir çiftçi tarlasını sürerken bir küp altın bulur. O sırada yoldan bir adam geçer. Çiftçi altınları adama söyler, adam altınları alarak kaçar. Çiftçi eve gidip durumu eşine anlatır. Eşi, iki kızını da yanına alarak adamın peşine düşer. Anne ve kızları, zenginlerin kaldığı hanlardan birisinde adamı bulur, adamı sarhoş ettirip altınları tekrar ondan alıp geri dönerler. Böylece adalet yerini bulmuş olur.

Padişahın Üç Oğlu (Sakaoğlu, 2013b:86-90) masalına göre, padişahın üç oğlu da vezirin kızına âşık olup onunla evlenmek ister. Ancak kızı kime isteyeceğine karar veremeyen ve adaletle hareket etmek isteyen padişah, üç oğlunu da çağırır. Oğullar saygı ile babalarının karşısına çıkarlar. Padişah, oğullarını uzak diyarlara, dünyanın en kıymetli şeyini getirmeleri için gönderir. En kıymetli şeyi getiren kızı alacaktır. Üç ay sonra bir yerde buluşan kardeşler, birinin getirdiği aynadan kızın hasta olduğunu görüp diğerinin getirdiği uçan halıya biner ve üçüncünün getirdiği sihirli elmayı kızı yedirerek onun iyileşmesini sağlarlar. Ancak kızı kimin alacağı yine net değildir. Gençler, bu sefer de adalet için kadı efendinin huzuruna çıkarlar. Masal kahramanlarının hepsi adaletten yanadır.

Akkız ile Karakız (Sarıyüce, 1993:7-14) masalında annesi vefat eden Ayşegül, üvey anne eline kalır. Üvey annenin de Fatmagül adında bir kızı olmuştur. Anne ile kızı, Ayşegül'e sürekli bir şekilde eziyet ederler. Bir gün Ayşegül, inek otlatmaktadır. Aynı zamanda da yün eğirir. Aniden çıkan bir rüzgâr yününü kaptığı gibi yaşlı bir kadının bahçesine düşürür. Ayşegül, burada yaşlı kadın tarafından çeşitli yemek ikramları ile ağırlanır. Yaşlı kadın, Ayşegül'e çeşitli sorular sorar. Her defasında Ayşegül'den aldığı kendisini öven cevaplara çok mutlu olan yaşlı kadın; eğer söylediği sözler doğruysa, başına mutluluk kuşunun konacağını, yok eğer ikiyüzlülük ederek yalan konuşmuşsa yanacağını belirtir ve Ayşegül'ü; siyah, kırmızı ve pembe renkte üç kapıdan içeri sokar. Kızın yüzü, içinden çıktığı her odanın rengini alır. Neticede, dünyalar güzeli bir kız olmuştur. Sevinçle evinin yolunu tutan kız, üvey anne ve kız kardeşinin kötü muamelesi ile karşılaşır. Üvey kardeş Fatmagül de annesi tarafından aynı eve gönderilir. Ancak Fatmagül, yüzü simsiyah ve çok çirkin bir şekilde eve döner. Çünkü o, yaşlı kadına yalan söylemiştir. Yüzü artık hep, simsiyah kalacaktır. Bu olayın ardından evden kovulan Ayşegül, bir kavağın tepesine sığınmış iken bir padişah oğlu tarafından bulunur ve onunla mutlu bir yuva kurar. Böylece iyi olan kazanmış, kötü olanlar cezalarını çekmiş ve adalet yerini bulmuş olur.

Kısmetimi Arıyorum (Tezel 1, 1997:15-43) masalına göre, bir padişahın üç oğlu vardır. Padişah, ölümünden sonra büyük oğlunun yerine geçmesini ister, küçük oğluna da kılıcını ve atını bırakır. Kılıç çekildiğinde, ortaya on tane Arap çıkıp şehzadeyi zor durumlardan kurtarmaktadırlar. Padişah öldükten sonra küçük oğlu dışındaki diğer

oğulları baş vezir tarafından öldürülür. Baş vezir tahta geçer, küçük oğlan kaçarak ölümden kurtulur. Diyar diyar dolaşan şehzade, kurtlar ve kuşlar ile konuşabilen ve yer altındaki canlılar ile iletişim kurabilen iki arkadaş edinir. Bu iki arkadaşını farklı yerlerin padişahlarına damat yaptıktan sonra kendisi yoluna devam eder. Memleketin birisinde, tüm insanları öldüren bir devin elinden, kalan tek insan olan güzeller güzeli kızı kurtarır. Onunla evlenir fakat bir cadı tarafından, kılıcı ve karısı kaçırlır. Arkadaşlarının yardımı ile ikisini de geri alan şehzade, ülkesine geri dönerek baş vezirden tahtını da alır ve mutlu şekilde yaşamaya başlar. Masalın başında taht ve kardeşlerini kaybeden şehzade, masalın sonunda adaletin yerini bulması ile baş veziri alt ederek tahtı geri alır.

Bir Göze Bir Gül (Tezel 1, 1997:118-126) masalına göre bir kadının; biri üvey, biri öz olmak üzere iki kızı vardır. Üvey kızı, son derece güzel bir kızdır. Kız güldükçe yanağından güller açar, ağladıkça gözünden inciler saçar. Bu kızın namı, evlilik düşünen padişahın kulağına kadar gider. Padişah ise annesini, kızı istemesi için bu eve gönderir fakat üvey anne, bu kızın padişahla evlenmesini istemez. Kendi kızının evlenmesini istemektedir. Yolda giderlerken üvey anne, kıza tuzlu yiyecekler yedirir. Susuzluktan ölmek üzere olan kız, üvey annesinden su ister. Üvey anne, su bulacağım diyerek dışarı çıkar. Dönüşte, suyu bir devin beklediğini ve bir göz karşılığında su vereceğini söyleyerek kızın, bir gözünü çıkarıp alır. Biraz daha gittikten sonra yine aynı şeyler yaşanır ve diğer göz de çıkarılır. Tamamen kör olan kızı, ormana terk eden üvey anne, kızın üstündeki gelinliği kendi kızına giydirir. Onu saraya götürür padişahla evlendirir. Karısının gözlerinden inci saçılmadığını, yüzünde güller açmadığını gören padişah, durumdan

bir miktar şüphelenir. Ormandaki kız ise yaşlı bir kişi tarafından bulunup evlat edinilir. Günün birinde kız, yanağında açan gülleri, yaşlı oduncuya vererek saraya gönderir. Bu gülleri almak isteyen üvey anne, karşılığında göz isteyen ihtiyara, gözleri vermek zorunda kalır. Gülleri de padişaha, karısının yanaklarında açmış gibi sunarlar. Padişah, gülleri koklar çok hoşuna gider. Onun, gülleri kokladığı sırada ormandaki kız bayılır. Onun öldüğünü sanan oduncu, onu ormana gömer. O gün avlanmak amacıyla ormana gelen padişah, atının bir tümseğin başında tepinmesi ile merak ederek orayı kazmaya başlar. Tümseğin içinden kızını çıkarır. Kız, gömülü olduğu halde, çokça ağladığı için mezarın içi inci doludur. Mezardan çıkardığı esnada kıza, onu buraya kimin koyduğunu, bu incilerin ne olduğunu soran padişah, kızın gülmesine sebep olur. Kız gülünce de yanaklarından güller açar. Böylece padişah, evlenmek istediği gerçek kızın bu olduğunu anlar. Onu yanına alarak sarayına döner. Üvey anne ve kızını da kırk katırın kuyruğuna bağlayarak dağlara salar ve kızla evlenir. Böylece adalet, geç de olsa yerini bulmuş olur.

Güneş Kızı (Tezel 2, 1997:9-29) masalına göre, zengin bir adamın üç oğlu vardır. İki evlenen oğullardan en küçük ve bekâr olanı, bir gün çeşme başında üç kız kardeş görür. Küçük kız kardeş o esnada, evleneceği adamda zenginlik aramayacağını; bir kız, bir de oğlan anası olmak istediğini, yavrularının saçlarının ipek, dişlerinin inci olmasını istediğini belirtir. Delikanlı, kızla evlenmeye karar verir ancak kız saraya gelirken yanında diğer ablalarını da getirir. Zamanı gelince kızın aynen gönlünden geçtiği gibi bir kızını ve bir oğlunu fakat onu kıskanan ablaları, haberi olmadan bebekleri annenin yanından alarak yerine iki köpek yavrusu koyarlar. Çocukları da bir sandıkla dereye salarlar.

Kadının, köpek doğurduğunu duyan delikanlı, buna çok sinirlenir. Karısını, bir yerde yarı beline kadar toprağa gömer. Gelen geçenin, onun yüzüne tükürmesini ister ve kardeşlerden, ortanca olanla evlenir. Çocuklar, bir değirmenci tarafından bulunur, evlat edinilir. Aradan yıllar geçer. Çocuklar, bu ailenin çocukları olmadıklarını öğrenirler ve iki kardeş, gerçek ailelerini bulmak üzere yola çıkar, bir dağ kulübesine yerleşirler. Erkek çocuk, bir av esnasında babası ile karşılaşır. Babası, erkek çocuğu çok beğenir çünkü çok iyi ve güzel bir delikanlıdır. Sarayda bundan bahseder. Kız kardeşler, onun yeğenleri olduğunu anlar ve onları öldürmesi için bir koca karıyı gönderirler. Kadın, kulübeye gelerek çocuklara çeşitli oyunlar oynar. Erkek kardeş, koca karının dedikleri doğrultusunda dönüşü olmayan bir yere yönlendirilir fakat delikanlı dönmeyi başarır. Yanında da Güneş Kızı'nı getirir. Güneş Kızı ile evlenecektir. Her halükarda çocukların ölmediğini öğrenen teyzeler, bu sefer oğlanı saraya davet ederek yemeğine zehir koyarlar. Güneş Kızı, her şeyden onları haberdar eder. Böylece gerçekler açığa çıkar. İki kız kardeş öldürülür, aile üyeleri birbirine kavuşur. Güneş Kızı'yla delikanlı evlenir. Böylece geç de olsa adalet yerini bulmuş olur.

Limon Kız masalına göre, vakti zamanında çok iyiliksever bir padişah vardır. Ramazan ayında fakirlere yiyecek, bayramlarda ise giyecek dağıtır. Yılın bir gününde, sarayının karşısındaki çeşmenin bir musluğundan yağ, bir musluğundan da bal akıtır. Halkın bunları almasını sağlar. İhtiyar bir kadın, bir gün kırık testisini yağ ile doldurup giderken bu testiye nişan alan padişahın yaramaz oğlu, testinin kırılıp yağın dökülmesine sebep olur. Buna çok üzülen ihtiyar kadın delikanlıya, *"Dilerim Allah'tan, Limon Kız'a âşık olasın da, onu göremeyesin!"*

(Tezel 2, 1997:79) diye beddua eder. O günden sonra, bu kızı merak eden şehzade, en sonunda yola düşer. Az gider, uz gider, dere tepe düz gider. Nihayet bir dağ başında, bir ihtiyar ile karşılaşır. Selam verip ihtiyarın elini öper, ona durumunu anlatır. İhtiyar, Limon Kız'a gidecek yolu tarif eder. Onun söylediğine göre, dikenli güller arasından geçecek, eli yaralanmasına rağmen gül koparıp çok güzel koktuğunu söyleyecek, daha sonra kan gibi kırmızı akan dere ile karşılaşacak ve suyun çok temiz olduğunu söyleyerek sudan biraz içecek, zincirle bağlı olan at ve köpeğin önündeki otu ata, eti ise köpeğe verecek, girdiği büyük bahçede açık olan kapıyı kapatıp kapalı olanı açacak, en nihayetinde limon ağacının üzerinde bulunan üç limonu koparıp geri dönecektir. Bunların hepsini yapan şehzade, Bir dev ile karşılaşır ve devin elinden kurtulmayı başarır. Yardımcı olduğu bütün nesnelere, "Allah razı olsun." (Tezel 2, 1997:82) diye ona dua ederler. Limonlardan ikisini yolda kesen şehzade, içinden çıkan çok güzel kızların su isteyerek ölmelerine engel olamaz çünkü etrafta, su yoktur. Şehzade, üçüncü limonu ise bir su başında keser. Ortaya çıkan kız, diğerlerinden daha güzeldir. Kızın su istemesi ile onu havuza atan şehzade, daha sonra ona, yüzüğünü verir ve uygun kıyafet bulmak amacıyla saraya döner. Fakat bir Arap kızı, bu kızı kandırarak onun yerine geçer. Şehzade geri döndüğünde, Arap kızını o kız zannederek onu saraya götürür, onunla evlenir. Limon Kız, bir ak güvercin olmuştur. Sarayın etrafında dolanır. Arap kızı bunu tanır ve onun kesilmesini sağlar. Kız sonra, selvi ağacı olur, Arap kızı onu kestirir. Limon Kız nihayetinde, bir yaşlı kadının evine sığınır, onun kızı olur. Günün birinde şehzade hastalanır, halktan çorba isterler. Kız, çorba yapar. İçerisine, şehzadenin kendisine verdiği yüzüğü bırakarak annesi ile birlikte saraya gönderir. Çorbayı içen şehzade, yüzüğü bulur ve

durumu anlar. Arap kızı, kırk katırın kuyruğuna bağlanarak dağlara salınır. Şehzade ile Limon Kız evlenir. Böylece adalet, yerini bulmuş olur.

Kırk Haramiler’de (Tezel 2, 1997:102-122), Bağdat padişahının hazinesi, paha biçilemez mücevherlerle doludur. Bu hazineyi ele geçirmek isteyen kırk harami, gizlice mücevherlerden çalmaya başlar. Hazineyi bir gece, padişahın korkusuz ve iyi kılıç kullanan kızı bekler ve o gece, harami başı Hırsız Tahir’i, kaşından yaralar. Bir zaman sonra bu kıza, çok yakışıklı ve padişah oğlu olduğunu söyleyen birisi talip olur. Kızla evlenirler; bir kız, bir erkek, iki çocukları olur. Daha sonra ailesini ziyaret etmek isteyen bu delikanlı, eşini yanına alarak saraydan çok uzaklara götürür. Evlenen kişi aslında, Hırsız Tahir’dir ve kızı yakarak öldürmek istemektedir. Kız, bir kervan sayesinde onun elinden kurtulup başka bir ülkenin padişahına satılır. Kız padişahla evlenir ama Tahir, onun izini bulup yine onu öldürmeye çalışır. Nihayetinde ve uzun uğraşlar sonucunda, Tahir yakalanır hapsedilir. Kız ve padişah eşi, artık mutlu ve huzurludur. Böylece kötü olan cezasını bulur, iyiler ise mutlu olur.

Bin Liraya Bir Nasihat (Helimoğlu Yavuz, 2001:36-38) masalına göre, bir çocuğun babası ölür. Çocuk da babasından kalan parayla bir dükkân açmaya karar verir. Bu nedenle annesinden bin lira alarak yola koyulur. Yolda ihtiyar bir adamın, “Bin liraya bir nasihat.” diye bağırıldığını duyar. Nasihati çok merak eder ve bin lirayı adama verir. Karşılığında ise, ‘yediğin yemeğe hıyanetlik etme.’ nasihatini dinler. Ertesi gün yine aynı şeyleri yaşar, bu sefer ‘gönül kimi severse güzel odur’ nasihatini işitir. Üçüncü gün ise, ‘çağrılan yere ar eyleme,

çağrılmayan yere gidip dar eyleme' nasihatini duyar. Bu şekilde tüm parayı tüketmiş olur ve bir bakkalın yanına çırak olarak girmek zorunda kalır. Bakkalın karısı, bu çocuğa göz koyar fakat çocuk, ilk nasihat gereği kadına yüz vermez. Buna çok öfkelenen kadın, buna çeşitli tuzaklar kurar. Aldığı üç nasihatın yardımıyla bu tuzakları birer birer geçen çocuk en sonunda, tuzağın birinde karşısına çıkan dünya güzeli kızla evlenerek rahat bir hayat yaşamaya başlar. Kadın da çocuğa kurduğu tuzaklardan birisine yakalanarak ölür. Böylece masalların genelinde görüldüğü üzere, adalet yerini bulmuş olur.

Nardaniye Hanım (Boratav, 2007:114-120) masalına göre, bir adamın karısı vefat eder. On iki, on üç yaşlarında çok güzel bir kızı olan adam, yeniden evlenir. Eve gelen yeni anne, kızı kıskanır ve ona içirdiği su ile birlikte kızın, yılan yavrusu yutmasına sebep olur. Çok namuslu olan baba, her geçen gün karnı büyüyen kızını götürüp bir dağın başında terk eder. Kız buradan, yürüyerek bir eve ulaşır. Bu ev, Kırk Haramiler'in evidir. Kırk Haramiler, kız ile kardeş olurlar. Kız, rahat rahat yaşamaya başlamıştır. Fakat aya bakan üvey anne ona, ayın mı daha güzel, yoksa kendisinin mi daha güzel olduğunu sorar. Aydan, her seferinde Nardaniye Hanım'ın daha güzel olduğu cevabını alır. Buna çok öfkelenen üvey anne aynı zamanda, bu kızın hala yaşadığını anlar ve defalarca onu öldürmek için teşebbüste bulunur. En nihayetinde bir gün, kızın kendinden geçmesine sebep olur. Kızı baygın halde gören kırk harami, onu bir tabutun içerisine koyar ve gömmeye kıyamadıkları için ellerinde tabutla dolaştırırlar. Bunu gören bir şehzade, tabutu ister ve onların elinden alır. Şehzade, tabutu odasına götürür ve içini açar. Kızı görür görmez, ona âşık olur. Her geçen gün bu tabut karşısında eriyip

solan şehzadenin durumu, sarayda birilerinin dikkatini çeker. Bir adam, gizlice odaya girer ve bu kızı görür. Kızın, boğazındaki yiyecekten dolayı bu halde olduğunu fark eder ve boğazındaki yiyeceği çıkarır. Kendine gelen kız ile şehzade evlenir. Düğüne, kızın babası da çağrılır ve üvey anne, kırk katıra bağlanarak dağlara yollanır. Böylece adalet, yerini bulmuş olur.

Sabır Taşı (Boratav, 2007:198-202) masalına göre, bir karı kocanın bir tek kız evlatları vardır. Bu kız, çeşmeye gidip bakracını doldururken bir serçe kuşu çeşmenin taşına konar ve ona, kırk gün bir ölünün başını bekleyeceğini söyler. Olay, üç gün üst üste tekrarlanır. Kız, durumu ailesine açar. Aile, kaderinden korumak için kızı yanlarına alarak çok uzak yerlere gider. Gittikleri yerde bir ev görürler, içeri girmeye çalışırlar ancak kız içeri girer girmez kapı kapanır ve anne ile baba, dışarıda kalır. Kız, evi gezmeye başlar. Evin içerisindeki odanın birinde, bir ölü ile karşılaşır ve geri dönerek ailesine, bunun kendisinin kaderi olduğunu, kendisini orada bırakarak gitmeleri gerektiğini söyler. Aile, söyleneni yapar. Kız, ilerleyen günlerin birinde, kapıdan geçen bir çingene kızını, beline ip bağlayarak yukarı çeker. Amacı, kendisine can yoldaşı olmasıdır. Kendisi ise ölünün başını beklemeye devam eder ama otuz dokuzuncu gün artık o kadar yorulur ki dayanamayıp uykuya dalar. O sırada ölünün başını, çingene kızı beklemektedir. Kırkıncı gün ölü uyanır ve kendisini kırk gün boyunca bekleyen kişinin, çingene kızı olduğunu düşünür. Hatta bunu ona sorar. Çingene kızının bunu doğrulaması üzerine onlar evlenirler. Otuz dokuz gün bekleyen zavallı kızcağız ise onlara halayık olur. Bir gün delikanlı çarşıya çıkar ve bayanlara, çarşıdan ne istediklerini sorar. Zavallı kız, bir bıçak ve sabır

taşı ister. Bunları alıp kıza verdikten sonra delikanlı, onun ne yapacağını merak ederek saklanıp izlemeye başlar. Kız, başından geçenleri tek tek sabır taşına anlatır. Anlattıklarına dayanamayan sabır taşı çatlar. Her şeyi duyan delikanlı, saklandığı yerden çıkar ve çingene kızını, kırk katır kuyruğuna bağlayarak gönderir. Asıl kız ile düğün dernek kurar ve mutlu şekilde yaşar. Böylece adalet yerini bulmuş olur.

Ayşe Fatma Kuzular (Boratav,1992: 33-35) masalına göre bir koyunun, isimleri Ayşe ve Fatma olan iki kuzusu vardır. Koyun her gün otlamaya gider, dönüşte yavrularını süt ile besler. Ancak komşuları olan bir kurt, bu kuzuları yemeye karar verir ve türlü şekillerde annelerinin kılığına girerek kuzuları kandırmaya çalışır. Öncelikle kurda kanmayan kuzular, kurdun anneye benzemek için gösterdiği çabalardan sonra, onun anneleri olduğuna inanarak kapıyı açarlar. Anne koyun eve döndüğünde, kuzularının kemiklerini görünce bu işi kurdun yaptığını anlar. Kurda bir tuzak kurar ve onu yemeğe davet eder. Koyun, bir çukur açarak içinde ateş yakar ve çukurun üstünü minderle kapatır. Kurt geldiğinde, bu mindere oturmasını ister. Mindere oturan kurt, ateşe düşer ve böylece yanarak yok olur. Nihayetinde ise adalet, yerini bulur.

Üç Turunçlar'da (Güney, 1997:41-65), bir padişahın bir tek oğlu vardır. Padişah, onun bahtını çok merak eder, bu nedenle yıldızına baktırır. Sonuca göre bu şehzadenin geleceği, bir yetimin ağzından çıkan cümleye bağlıdır. Yetimlerin gönlünü almak için padişah, bir çeşme yaptırır. Bir musluğunda bal, birinde kaymak atmaktadır. Buradan kâsesini dolduran yetimin kafasına, yukarıdan bakan şehzadenin elinden düşen bir kâse, çocuğun yaralanmasına sebep olur. Canı çok yandığı için yetim, şehzadenin üç turunçların derdine düşmesini temenni eder. Bu

dilek üzerine şehzade, yedi başlı devin bahçesindeki turunçları almak üzere yollara düşer. Bahçede bulunan açık kapıyı örter, kapalı kapıyı açar, köpeğin önünde bulunan otu koyunun önüne, koyunun önündeki eti köpeğe verir ve turunçları kapıp kaçmaya başlar. Peşine düşen dev, şehzadenin yardım ettiklerinden yardım diler fakat onlar, deve yardım etmezler. Çünkü o güne kadar dev, onlara yardım etmemiştir. Sonra yoluna devam eden şehzade, yolda çok susar ve turunçlardan birisini keser. İçinden bir kız çıkar. O da su ister fakat su olmadığı için kız, kuş olup uçar. Göle doğru gider, ikinci turuncun da başına aynı olay gelir. Üçüncü turuncu suyun başında kesen şehzade, çıkan kıza âşık olur. Kızın üstünde giysi yoktur. Onu o şekilde saraya götüremeyeceğini anlayan şehzade, kızı bir ağacın tepesine çıkarır. Oradan geçen çok çirkin bir kız, tüm hikâyeyi öğrenir ve güzel kızın başındaki iğneyi, onu kandırarak alır. Kız, kuş olarak uçar gider. İğneyi kendisi takan çirkin kız, şehzadeyi bekler. Şehzade kızı alarak saraya gider. Peri kızı ise bir süre sonra kuş olarak sarayın etrafında dolaşmaya başlar. Ancak diğer kız, ona türlü tuzaklar kurar. En nihayetinde şehzadeye ulaşmayı başaran peri kızı, kırk gün kırk gece süren düşünle evlenir.

3.2.2. Alay Etmemek

Herhangi bir sebeple başkaları ile alay etmek, kişiliğini geliştiremeyen kimselerin yapacağı davranıştır. Toplum içerisinde bulunan bu tipten kişiler, toplum tarafından kabul görmez ve dışlanırlar.

Sözlüklerde, “*Alay: Söz, ses tonu, davranış vb. ile biriyle ya da bir şeyle hafifseyerek ve küçümseyerek eğlenme.*”, “*Alay etmek: Birinin, bir şeyin ya da bir durumun eksik, kusurlu, gülünç vb. yönlerini*

küçümseyerek eğlence konusu yapmak.” (Püsküllüoğlu, 2004:62) olarak tanımlanır. Bu değer ile ilgili masal örneği aşağıdadır:

Terzi Tavuk ile Tilki (Bakırcı, 2010:575) masalına göre bir tavuk terzilik öğrenir ve makas, iğne, iplik satın alır. Bunu gören arkadaşları onunla alay eder. Tavuk ise bir gün lazım olabileceğini belirtir ve bir gün diğer tavuklar tilki tarafından yakalanarak bir çuvala koyulur. Terzi tavuk çuvalı keser, içine taş doldurup tekrar diker ve hepsi kaçarlar. Arkadaşları ise alay ettiklerine pişman olurlar.

Tasa Kuşu (Alangu, 1990:100-117) masalına göre, padişahın tek kızı vardır. Bu kız, gününü gün ederek yaşamaktadır. Bir gün kızın yanında bir hoca hanım üzülür ve hastalanır. Kız, tasa kelimesinin ne olduğunu bile bilmez ve kadının haline kahkahalarla güler. Bu durum, Hoca hanımın çok ağırına gider ve tasayı öğrenmesi için kıza bir tasa kuşu alarak saraya getirir. Tasa kuşu, kızı kandırarak kafesten çıkar ve kızı kaçıırıp bir dağ başına terk eder. Çaresiz kalan kız, bir çobanla kılık değiştirir ve bir kahvecinin yanına çırak girer. Fakat tasa kuşu, kahvede var olan her şeyi kırıp döker. Oradan kovulan kız, bir terzinin yanında işe girer. Tasa kuşu yine gelir ve var olan bütün kumaşları parçalar, üçüncü olarak züccaciye dükkânında işe girer. Kuş, gelerek her şeyi kırar. Kız, buradan da yaka paça dövülerek kovulur. Çaresiz kalarak, bir ormana girer. Burada bir şehzade ile karşılaşır. Şehzade, onu saraya götürür ve evlenirler. Üç çocukları olur. Sırasıyla bu üç çocuk da kuş tarafından kaçırlır ve her seferinde kızın ağzına kan sürülür. Böylece çocukları, annenin yediği düşünülür; kız, saraydan da kovulur. Tekrar dağlara giden kız, nihayetinde bu kuş tarafından buradan alınarak bir saraya yerleştirilir ve çocukları kendisine geri verilir. Daha sonra saraya

gelen şehzade de olan biteni öğrenir. Tasa kuşu zaten artık insan kılığındadır ve her ikisinden de izin alarak sarayı da onlara hediye ederek kendi memleketine döner. Gençler, çocuklarıyla birlikte mutlu şekilde yaşamaya başlar. Masala göre kızın başına gelen her olumsuz işin sebebi, onun başkalarıyla alay etmesidir. Alay etmesinin bedelini, çok çetin sınavlardan geçerek ödemek zorunda kalır.

3.2.3. Çocuklara Önem Vermek

Çocukların geleceğe ulaşmaları için gereken tüm önlemler, yetişkinler tarafından alınmalı, çocuklar her türlü olumsuz durumlardan korunmaya çalışılmalıdır. Masallarımızda, genel olarak çocuğa önem verilir. Çocuğu olmayan kadınlar, çok üzgün ve perişandır. Çocuk olması için ellerinden geleni yapar ve Allah'a sürekli dua ederler. Bu değer ile ilgili örnek metinler aşağıdadır:

Yılan Şahin ile Tilli Yusuf (Bakırcı, 2006:211-213) masalında bir yılanla evlendirilen çoban kızı, yılanın bu görüntüsünden kurtulup yakışıklı bir erkek olmasına yardım eder. Kız daha sonra evinden kaçırılıp bir yere hapsedilir. Burada da bebekken kaçırılan Tilli Yusuf'un insan suretine girmesine yardım eder ve ondan hamile kalır. İki delikanlı karşılaşır. İkisi arasında kalan kız, çocuğundan dolayı onun babası olan Tilli Yusuf'u tercih eder.

Kabak Kız (Şimşek, 2001:73-76) masalında çocuğu olmayan karı koca, Allah'a dua ederek kabak da olsa bir evlat ister. Vakit gelir bunların bir kabak çocuğu olur. Yıllar geçer, çocuk büyür ve bir bahçeye giderek burada bahçivanı oyalayıp bahçede olan her şeyi günlerce toplar. Bahçe sahibi olan delikanlı, kabağı takip eder ve bunun dünya güzeli bir kız olduğunu öğrenir. Ailesini görücü gönderir, aile itiraz etse de

çaresizce kabağı isteyip eve gelin getirirler. Bir gün evde uykuda kalan kabak gelini uyandırmak için odasına girenler, onun dünya güzeli bir kız olduğunu görürler, sırrı öğrenirler ve artık mutlu mesut yaşayıp giderler. Masala göre çocuğu olmayan ailenin, kabağa bile razı olması çocuğa verdikleri önemi gösterir.

Bahtiyar'la Hoptiyar (Tezel 1, 1997:170-199) masalına göre, ünlü bir padişahın bir tanecik kız evladı vardır. Bu kız evlat, dadısından hiç ayrılmaz, onunla birlikte sarayın içerisinde dolaşıp gergef işleyerek günlerini geçirir. Bir gün kız, sarayın bahçesine gergef işlemek için indiğinde oraya gelen çok güzel bir güvercin, kızın altın makasını kapıp kaçar. Ertesi gün gelen aynı güvercin, bu sefer altın iğneyi, diğer gün de inci kutusunu kapıp havalanır. Kız, güvercine gönülden bağlanmıştır fakat güvercin, o günden sonra ortalıkta görünmez. Kız, üzüntüsünden yataklara düşer. Can sıkıntısını geçirmek için babasından bir hamam yaptırmasını ister. Hamama gelip yıkanan kişiler, hamamdan sonra kızın yanına uğrayıp sıkıntılarını anlatacaklardır. Kız böylece, gününü geçirecektir. Bir Keloğlan ve annesi de bu hamama giderler. Amaçları, fakirliklerini kıza bildirip ondan yardım istemektir. Onlar hamama gitmeden bir gün önce Keloğlan'ın dikkatini, bir horoz çeker. Horoz, sırtında su taşımaktadır. Keloğlan, horozu takip eder, horoz bilinmedik farklı yerlere girip çıkar. Keloğlan, çok güzel bir ortamda iki tane güvercinin gelip insan şeklini aldıktan sonra havuza girip yıkandıklarını görür. Bu duruma hayret eder ve kimseye görünmeden orayı terk eder. Ertesi gün annesiyle birlikte hamama giden Keloğlan, padişah kızına dertlerini anlatma sırası kendilerine geldiğinde, fakirliklerini annesi anlattığı için ona anlatacak bir şey kalmaz. O da bir gün önce gördüğü

olayı, masal havasında anlatır. Anlattıkları, kızın çok ilgisini çeker. Kız, Keloğlan'a anlattıkların doğru olması durumunda, hamamın anahtarını kendisine vereceğini söyler. İki birlikte yola düşerler. Keloğlan, o yere giriş kapısının önüne gelince kızı bırakır. Kızın orada karşılaştığı güvercin, kendisinin gördüğü güvercindir. Bu güvercin, bir peri kızı tarafından henüz bebekken kaçırılıp alıkonulan bir şehzadedir. İnsan suretinde iken, kimsenin onu görmemesi gerekmektedir fakat kız, onu insan şeklinde iken görür. Karşısına çıkarak güvercine, kendisini gösterir. Güvercin zaten, kızı bahçede gördüğünden beri, onu büyük bir aşkla sevmektedir ama çaresizdir. Her şey açığa çıktıktan sonra, kız ile güvercin peri kızına belli etmeden, gizlice evlenirler fakat kız hamile kalır. Doğum vakti geldiğinde şehzade, karısını babasının sarayına götürür, orada durum anlaşılır. Delikanlının babası ve annesi, güvercin şeklinde de olsa, çocuklarını görmek isterler. Onu nasıl kurtaracaklarını bulmak için uğraşırlar. Kurtarmak için, hiç yere konulmadan alınan yün ile örülen hırkayı üstüne attıkları zaman güvercin, insan şeklini alacaktır. Güvercinden bu bilgiyi aldıktan sonra anne ile baba, denileni aynen yaptırır ve güvercin, tekrar delikanlı haline gelir. Artık kimseden kaçmasına, saklanmasına gerek kalmamıştır. Böylece babasının sarayında, karısıyla mutlu bir hayat sürmeye başlar. Yirmi yıl kadar bir süre herkesten saklanan şehzade, çocuğunun daha rahat bir ortamda doğması ve büyümesi için kendisinin de açığa çıkmasını göze alır. Bu durum, çocuğa önem verdiğini gösterir.

Altın Kozalaklı Gümüş Selvi (Tezel 1, 1997:209-215) masalına göre, kadının birinin çocuğu olmaz. Çocuk hasretiyle, bulduğu bir tahtaya göz, ağız, kaş çizen kadın bu tahtayı, çocuğu gibi bir yere yatırıp

onunla ilgilenir. Sürekli olarak o tahta parçasıyla ilgilenen kadın, evi ile ilgisini tamamen kesmiştir. Kocasını bir gün çok sinirlenerek bu tahta parçasını alıp evin penceresinden dışarı atar. Tahtanın düştüğü yerde, bir selvi ağacı büyür. Ağacın kozalakları altın, gövde kısmı gümüşdür. Bir gün padişahın oğlu, bu gümüş selvinin altında çadır kurup dinlenmeye çekilir. Başucunda altın şamdan, ayakucunda gümüş şamdan yaktıran şehzade, yanı başında da tatlı bulundurmaktadır fakat selvi ağacın altında yattığı zaman dilimlerinde, şamdanların yerlerinin değiştiğini, tatlının ise yendiğini fark eder. Bu duruma çok sinirlenir ve nöbet tutar. Bir gece, çadırın yukarisından giren kıza âşık olur. Bu kız, selvinin kızıdır. Onunla günlerce buluşurlar fakat nihayetinde şehzadenin gitme vakti gelir. Şehzade, saraya gider. Onun arkasından, çoban kılığına girerek yollara düşen kız, şehzadeyi bulur. Sevdiğinden ayrıldığı için çok üzgün olan şehzade, sevdiği kızın memleketinden gelen bu çobana çok iyi davranır, onunla çok iyi arkadaş olurlar. Şehzadeyi günün birinde, ailesi evlendirmek ister. Şehzade, düğün gününün akşamında eşini alarak odasına gider. O sırada, çoban kılığındaki kız da başka bir odada, kendisini asmak üzeredir. Bir anda içine huzursuzluk çöken şehzade, çoban arkadaşına bakmak üzere onun odasına gider, kızını doğal haliyle görür. Evlendiği kızını geri gönderen şehzade, yeniden düğün yaparak sevgilisine kavuşur. Çocuksuz bir kadının içindeki evlat sevgisi ve hasreti, masalın temelini oluşturmaktadır.

Güneş Kızı (Tezel 2, 1997:9-29) masalına göre, zengin bir adamın üç oğlu vardır. İki evlenen oğullardan en küçük ve bekâr olanı, bir gün çeşme başında üç kız kardeş görür. Küçük kız kardeş o esnada, evleneceği adamda zenginlik aramayacağını; bir kız, bir de oğlan anası

olmak istediğini, yavrularının saçlarının ipek, dişlerinin inci olmasını istediğini belirtir. Delikanlı, kızla evlenmeye karar verir ancak kız saraya gelirken yanında diğer ablalarını da getirir. Zamanı gelince kızın aynen gönlünden geçtiği gibi bir kızı ve bir oğlu olur fakat onu kıskanan ablaları, haberi olmadan bebekleri annenin yanından alarak yerine iki köpek yavrusu koyarlar. Çocukları da bir sandıkla dereye salarlar. Kadının, köpek doğurduğunu duyan delikanlı, buna çok sinirlenir. Karısını, bir yerde yarı beline kadar toprağa gömer. Gelen geçenin, onun yüzüne tükürmesini ister ve kardeşlerden, ortanca olanla evlenir. Çocuklar, bir değirmenci tarafından bulunur, evlat edinilir. Aradan yıllar geçer. Çocuklar, bu ailenin çocukları olmadıklarını öğrenirler ve iki kardeş, gerçek ailelerini bulmak üzere yola çıkar, bir dağ kulübesine yerleşirler. Erkek çocuk, bir av esnasında babası ile karşılaşır. Babası, erkek çocuğu çok beğenir çünkü çok iyi ve güzel bir delikanlıdır. Sarayda bundan bahseder. Kız kardeşler, onun yeğenleri olduğunu anlar ve onları öldürmesi için bir koca karyı gönderirler. Kadın, kulübeye gelerek çocuklara çeşitli oyunlar oynar. Erkek kardeş, koca karının dedikleri doğrultusunda dönüşü olmayan bir yere yönlendirilir fakat delikanlı dönmeyi başarır. Yanında da Güneş Kızı'nı getirir. Güneş Kızı ile evlenecektir. Her halükarda çocukların ölmediğini öğrenen teyzeler, bu sefer oğlanı saraya davet ederek yemeğine zehir koyarlar. Güneş Kızı, her şeyden onları haberdar eder. Böylece gerçekler açığa çıkar. İki kız kardeş öldürülür, aile üyeleri birbirine kavuşur. Güneş Kızı'yla delikanlı evlenir. Zengin adamın başına gelenler hep, çocuğa verdiği önemden kaynaklanır. İsteddiği gibi çocukları olmadığını öğrendiğinde de eşine ciddi zararlar verir.

Ayşe Fatma Kuzular (Boratav,1992: 33-35) masalına göre bir koyunun, isimleri Ayşe ve Fatma olan iki kuzusu vardır. Koyun her gün otlamaya gider, dönüşte yavrularını süt ile besler. Ancak komşuları olan bir kurt, bu kuzuları yemeye karar verir ve türlü şekillerde annelerinin kılığına girerek kuzuları kandırmaya çalışır. Öncelikle kurda kanmayan kuzular, kurdun anneye benzemek için gösterdiği çabalardan sonra, onun anneleri olduğuna inanarak kapıyı açarlar. Anne koyun eve döndüğünde, kuzularının kemiklerini görünce bu işi kurdun yaptığını anlar. Kurda bir tuzak kurar ve onu yemeğe davet eder. Koyun, bir çukur açarak içinde ateş yakar ve çukurun üstünü minderle kapatır. Kurt geldiğinde, bu mindere oturmasını ister. Mindere oturan kurt, ateşe düşer ve böylece yanarak yok olur. Nihayetinde ise koyun, yavrularının intikamını almış olur.

3.2.4. Dayanışma

Dayanışma, hayatı kolaylaştırır. İnsanların, mücadelelerinde galip gelmelerine yardım eder. Dayanışma içerisinde olanlar, daha kolay ve fazla başarılar elde ederler. Bu nedenle dayanışma değeri, güzel ve önemli bir değerdir. Masal metinlerinde de sıklıkla işlenir. Bu değerın işlendiği masal metinleri şunlardır:

Padişah Kızı ile Yedi Kardeş (Bakırcı, 2006:205-208) masalına göre padişahın bir kızı vardır. Bu kız bir gün üstünde bir bit görerek onu besler. Bit, büyüdükçe farklı bir canlı şekli alır ve onun ne olduğunu kimse bilemez. Oysa kız onu bilenle evlenmeye karar vermiştir. Günün birinde, birisi gelerek bilir ve kızı alarak gider. Ancak bu kişi bir yılandır. Bunu öğrenen kız, babasından yardım ister. En nihayetinde yedi hünerli kardeşin marifetleri ile kız kurtarılır ve bu kardeşlerden, yeri dinleyene

verilir. Düğün dernek kurulur, herkes mutlu olur. Böylece gerçek kimliğini kızdan saklayarak onunla evlenmiş olan yılan cezasını çekmiş olur. Masaldaki başarı, yedi kardeşin dayanışma içerisinde hünelerini sergilemeleriyle elde edilir.

Tilkinin Şahitliği (Sakaoğlu, 2002:271-272) masalında koyun, köpek ve eşek arkadaş olurlar. Birlikte güzel bir yere giderek burada yerler, içerler. Daha sonra köpek, bir süreliğine arkadaşlarının yanından ayrılır. Onun gitmesinden sonra bir kurt, koyun ve eşeğin yanına gelerek onların orayı terk etmesini aksi takdirde onları yemekle tehdit eder. Kurt, ertesi gün gelecek, oraların kendisine ait olduğunu söyleyecek şahit getirecek ve onları yiyecektir. Köpek geldikten sonra durumu ona anlatan arkadaşlar plan kurarlar. Yere bir çukur eşip üstünü çalı ile kapatırlar ve köpek bu çukura saklanır. Kurt geldiğinde çukura düşürülür ve köpek kurdu boğar. Böylece dostlar, dayanışma içerisinde ciddi bir tehlikeden kurtulmuş olurlar.

Kısmetimi Arıyorum (Tezel 1, 1997:15-43) masalına göre, bir padişahın üç oğlu vardır. Padişah, ölümünden sonra büyük oğlunun yerine geçmesini ister, küçük oğluna da kılıcını ve atını bırakır. Kılıç çekildiğinde, ortaya on tane Arap çıkıp şehzadeyi zor durumlardan kurtarmaktadırlar. Padişah öldükten sonra küçük oğlu dışındaki diğer oğulları baş vezir tarafından öldürülür. Baş vezir tahta geçer, küçük oğlan kaçarak ölümden kurtulur. Diyar diyar dolaşan şehzade, kurtlar ve kuşlar ile konuşabilen ve yer altındaki canlılar ile iletişim kurabilen iki arkadaş edinir. Bu iki arkadaşını farklı yerlerin padişahlarına damat yaptıktan sonra kendisi yoluna devam eder. Memleketin birisinde, tüm insanları öldüren bir devin elinden, kalan tek insan olan güzeller güzeli

kızı kurtarır. Onunla evlenir fakat bir cadı tarafından, kılıcı ve karısı kaçırlır. Arkadaşlarının yardımı ile ikisini de geri alan şehzade, ülkesine geri dönerek baş vezirden tahtını da alır ve mutlu şekilde yaşamaya başlar. Masala göre üç arkadaş, farklı yeteneklerinin yardımı ve el birliği ile dayanışma içerisinde tüm zorlukların üstesinden gelirler. Neticede üçü de, mutlu bir yaşama kavuşmuş olurlar.

Dünya Güzeli'nde (Boratav,1992: 61-68), bir padişahın gözleri görmez olur. Padişahın üç oğlu sırayla, onun gözlerinin görmesi için padişahın atının ayak basmadığı yerden toprak getirip gözlerine koymak üzere yola çıkarlar. İlk iki oğul, başarısız olur. En küçük oğul, yolda giderken çok fazla parlayan bir kuş tüyü bulur. O tüyü almaması için kendine seslenilmesine rağmen bu sese aldırış etmeden tüyü alır. Tüyü aldıktan sonra başka bir padişah, bu tüyü ondan alır ve böyle bir tüy bulan kişinin pek çok zorlu işi de başarabileceğini düşünerek şehzadeye zorlu görevler verir. Şehzade, konuşarak kendisine akıl veren atı sayesinde, tüm zorlukları aşarak padişahın istediklerini getirip ona verir. En sonunda padişah, dünya güzelini bulup getirmesini ister. Delikanlı, dünya güzelini de bulup getirir lakin dünya güzeli, yaşlı padişahla evlenmek istemez ve şehzadeden, getirilmesi çok zor bir yerden, iki kırsağın sütünü getirmesini ister. Bu sütlerle, padişah banyo yapacak ve gençleşecektir. Şehzade, yine yola koyulur; sütleri getirir. Yaşlı padişah, bu sütlerle banyo yaparken bütün etleri dökülür ve ölür. Dünya güzeli de zaten şehzadeye sevdalanmıştır. Sütlerle şehzade yıkanır ve o da, dünya güzeli gibi ölümsüz duruma gelir. Daha sonra Dünya Güzeli ile onun gergefinin altında bulunan, babasının atının ayak basmadığı toprağı alarak babasına şifa bulmak üzere yola çıkarlar. Getirilen toprak, babanın

yüzüne gözüne sürülür. Babanın gözü açılır ve gençler; kırk gün, kırk gece yapılan düğünle evlenirler. Masala göre şehzade, atı ile sürekli iş birliği halindedir. Atı sayesinde imkânsız işlerin üstesinden gelir.

Ağlayan Nar ile Gülen Ayva (Alangu, 1990:44-70) masalına göre, bir padişahın dokuz tane kızı vardır ve karısı onuncuya hamiledir. Padişah, onun da kız olması durumunda karısını ve kızını cellatlara vereceğini söyler. Padişahın karısı, çok korkar ve bu duruma çare bulabilmek için kadın, kız olarak doğan onuncu çocuğun, erkek olduğunu söyler. Bu yalanı, on dört yıl boyunca padişahın gizlemeyi başarır. Fakat on dört yaşına giren Sultan'ın, artık sünnet olması gerekmektedir. Sırlarının açığa çıkacağını anlayınca anne ve kız, bir plan yapar. Plana göre kız, sarayın atlarından bir tanesine biner ve saraydan kaçar. At, sıra dışı bir attır ve kıza üç kıl vererek başı sıkışınca bu kılları birbirine sürmesini ister. Kız, daha sonra başka bir yerde bir saraya gider ve oranın padişahının kızına gönül verir. Fakat bu kız, güvercin kılığında saraya gelip giden başka bir delikanlıya âşıktır. Altı yılda bir gelip padişahın ciğerini yiyen devden padişahı kurtaran kız, padişahın gözüne girer, padişahın bu kızını ister ve alır. Padişahın kızı, evlenmek için gerçekleşmesi imkânsız görünen bazı isteklerde bulunur. Bu istekler, devlerde bulunan bir aynanın ve şimşek taşının getirilmesidir. Atın verdiği öğütler ve atın yardımcıları sayesinde bunları devlerden çalan genç kız, onların bedduasına uğrar. Bedduaya göre kızsız erkek, erkekse kız olacaktır. Bu durum kızın, hayatı boyunca istediği şeydir. Neticede kız, erkek olur. Üçüncü istek olarak Sultan, ağlayan nar ile gülen ayva ağacını ister. Artık erkek olmuş olan şehzade, çok zor şartlarda da olsa bu ağacı getirmeyi başarır. Bundan sonra kız, evliliğe karşı koyamaz ve

şehzade ile evlenir. Kırk gün kırk gece düğün yapan şehzade, kızı da alarak babasının memleketine döner. Kız ve at arasında çok güzel bir dayanışma örneği vardır. At sayesinde kız, istediği her şeye sahip olur.

3.2.5. Dostluk ve Arkadaşlık

Masal kahramanları, dost ve arkadaşları sayesinde mücadelelerinde galip ayrılırlar. Dost olmayan veya dostuna ihanet edenler ise cezalarını çekerler. Örnek masal metinleri şunlardır:

Aslan ile Gablumbağa (Bakırcı, 2010:501) masalında bir aslan, avcılar tarafından vurulur. Yaralı şekilde giderken kaplumbağa ile karşılaşır. Aslana neler olduğunu öğrenen kaplumbağa, uşahları ava gönderdiğini, onların vurmuş olabileceklerini söyler. Bunu duyan aslan, avcıların kendisini öldürmediğini ama kaplumbağanın sözlerinin kendisini öldüreceğini belirtir. Yani aslan, dostunun sözlerinin, avcıların vurmasından daha öldürücü olduğunu vurgulamaktadır.

Terzi Tavuk ile Tilki (Bakırcı, 2010:575) masalına göre bir tavuk terzilik öğrenir ve makas, iğne, iplik satın alır. Bunu gören arkadaşları onunla alay eder. Tavuk ise bir gün lazım olabileceğini belirtir ve bir gün diğer tavuklar tilki tarafından yakalanarak bir çuvala koyulur. Terzi tavuk çuvalı keser, içine taş doldurup tekrar diker ve hepsi kaçarlar. Arkadaşları ise alay ettiklerine pişman olurlar. Dostluk ve arkadaşlığa önem veren tavuk, kendisi ile alay edilmesine rağmen arkadaşlarını kurtarır.

Tilkinin Şahitliği (Sakaoğlu, 2002:271-272) masalında koyun, köpek ve eşek arkadaş olurlar. Birlikte güzel bir yere giderek burada yerler, içerler. Daha sonra köpek, bir süreliğine arkadaşlarının yanından

ayrılır. Onun gitmesinden sonra bir kurt, koyun ve eşeğin yanına gelerek onların orayı terk etmesini aksi takdirde onları yemekle tehdit eder. Kurt, ertesi gün gelecek, oraların kendisine ait olduğunu söyleyecek şahit getirecek ve onları yiyecektir. Köpek geldikten sonra durumu ona anlatan arkadaşlar plan kurarlar. Yere bir çukur eşip üstünü çalı ile kapatırlar ve köpek bu çukura saklanır. Kurt geldiğinde çukura düşürülür ve köpek kurdu boğar. Böylece koyun ve eşek, arkadaşları köpek sayesinde ciddi bir tehlikeden kurtulmuş olurlar.

Avcı Mehmet (Sakaoğlu, 2002:293-294) masalına göre avcı Mehmet, bir sultanı getirmek üzere padişah tarafından görevlendirilir. Babasının vaktiyle iyilik yaptığı dağları tartan, yeri dinleyen ve nehirleri yutan adamların yardımları, bazı zorluk ve maceralar sonunda iyi niyetli olan Mehmet, babasının dostları olan iyi niyetli insanlar sayesinde kızı getirmeyi başarır.

Kurt ile Tilki (Alptekin, 1991:96) masalına göre kurt ile tilki arkadaş olurlar. Birlikte iş aramaya çıkarlar ve bir köye gelirler. Köylülerden iş isteyince onlar da kurda, koyun otlatma; tilkiye ise kümes bekleme işini verirler. Kurt ve tilki önce bu hayvanlara zarar verirler düşüncesi ile işi geri çevirirler. İki dost, köylüler başka iş teklif etmeyince de işi kabul eder, rahata kavuşurlar.

Kısmetimi Arıyorum (Tezel 1, 1997:15-43) masalına göre, bir padişahın üç oğlu vardır. Padişah, ölümünden sonra büyük oğlunun yerine geçmesini ister, küçük oğluna da kılıcını ve atını bırakır. Kılıç çekildiğinde, ortaya on tane Arap çıkıp şehzadeyi zor durumlardan kurtarmaktadırlar. Padişah öldükten sonra küçük oğlu dışındaki diğer oğulları baş vezir tarafından öldürülür. Baş vezir tahta geçer, küçük

oğlan kaçarak ölümden kurtulur. Diyar diyar dolaşan şehzade, kurtlar ve kuşlar ile konuşabilen ve yer altındaki canlılar ile iletişim kurabilen iki arkadaş edinir. Bu iki arkadaşını farklı yerlerin padişahlarına damat yaptıktan sonra kendisi yoluna devam eder. Memleketin birisinde, tüm insanları öldüren bir devin elinden, kalan tek insan olan güzeller güzeli kızı kurtarır. Onunla evlenir fakat bir cadı tarafından, kılıcı ve karısı kaçırlır. Arkadaşlarının yardımı ile ikisini de geri alan şehzade, ülkesine geri dönerek baş vezirden tahtını da alır ve mutlu şekilde yaşamaya başlar. Dostluğun gereği olarak her biri, yetenekleri doğrultusunda birbirine yardımcı olur ve sonunda hepsi mutluluğu bulur.

3.2.6. Emanet ve Hediye Sahip Çıkmak

Emanet edilene, sahip çıkmak gerekir. Çıkılmadığı takdirde emanete ihanet edilmiş olur. Bu değer masallarda, aşağıdaki örneklerde işlenir:

Horoz ile Diken (Bakırcı, 2006:188) masalında bir horoz küllükte eşinirken bir altın bulur ve götürüp dikene teslim eder. Fakat altın dikende kalmaz, inek, kasap, damat olmak üzere elden ele verilmek suretiyle dolaştırılır. En son damada giderek altınını isteyen horoz, gelini alarak gelir. Böylece horozun altını ile ilişkisi olan herkes, emanete ihanet etmemeleri gerektiğini öğrenmiş olur.

Tilki ile Kirpi (Alptekin, 1991:15) masalına göre, kirpi ile tilki beraberce elma yemek amacıyla elma ağacının olduğu yere giderler. Kirpi ağaca çıkar ve kopardığı elmaları aşağıya atar. Aşağıda biriken elmaları ikisi birlikte yiyecektir fakat tilki, bütün elmaları afiyetle midesine indirir. Bu duruma çok öfkelenen kirpi, tilkiye ağzını açmasını çok güzel bir elma atacağını söyler. Ağzını açan tilkinin ağzına, kirpi

atlar ve onun ağzına batarak kanatır. Böylece, kendisine emanet edilen elmalara sahip çıkmayan tilkiye ders vermiş olur.

Padişaha Damat Olan Dilenci (Sakaoğlu, 1999:280-283) masalında, padişahın birisi kendisinden yardım isteyen bir fakire para verir. Bunu gören padişahın kızı, müdahale eder ve vermemesini ister. Bu duruma öfkelenen padişah da, kızını fakir adama verir. Fakir adam, bir pinde yaşamaktadır. Adam, kızı alarak buraya gelir. Kız her gün, 12 yaşında bir pelit ağacı ile vura vura onu işe gönderir. Çünkü adam çalışmayıp dilenmek istemektedir. Bu şekilde çalışmaya alışan adam, çalışmak için ülke dışına çıkar. Hayvanlara su vermek amacıyla bir kuyuya iner, burada bir dev tarafından 7 yıldır esir tutulan padişahın oğlunu kurtarır ve yine burada aldığı bir tozla padişahın hasta olan diğer oğlunu iyileştirir. Onlardan aldığı mücevherlerin bir kısmını önceden evine gönderir ve sonra 40 deve yükü altın ile evinin yolunu tutar. Dönüp geldiğinde, karısı bir apartman yaptırmıştır. Gençler daha sonra kızın babasını bu eve davet ederler. 40 gün 40 gece düğün yaparak evlenirler. Eşinin kendisine gönderdiği hediye ile apartman yapan padişah kızı, rahat ve zengin bir hayata ulaşmış olur.

Hayat Otu (Sakaoğlu, 2002:430-431) masalında bir avcı, ormanda iki çocuk bulur. Bunları eve getirerek kendi evlatları gibi büyütür, avcılık öğretir. Bu arada avcı her sabah, iki çocuğun yastığının altında ikişer altın bulur. Bu altınlara dokunmadan onları saklar. Çocuklar, yirmi yaşına gelip delikanlı olduklarında gerçeği onlara açıklayarak altınlarını verir ve onları yolcular. Çocuklar altınları alarak yollara düşerler. Yolda ayı, tilki ve tavşana denk gelirler. Tüfeklerini bunlara doğrulttuklarında, onlar da kendilerini vurmamalarını

çocuklarını onlara vereceklerini söylerler. Böylece bu hayvanların, ikişer tane yavrularını yanlarına alan kardeşler yollarına devam ederler. Bir şehre gelirler, şehre girmeden kalabalık oldukları için altınları ve hayvan yavrularını eşit bir şekilde paylaşırlar. Masala göre avcı, emanete sahip çıkan ona elini sürmeyen bir kişidir.

Tarlada Bulunan Altın (Şimşek, 2001:297-299) masalında tarlada çalışan bir çiftçiden bahsedilir. Fakir çiftçi tarlasını sürerken bir küp altın bulur. O sırada yoldan bir adam geçer. Çiftçi altınları adama söyler, adam altınları alarak kaçar. Çiftçi eve gidip durumu eşine anlatır. Eşi, iki kızını da yanına alarak adamın peşine düşer. Anne ve kızları, zenginlerin kaldığı hanlardan birisinde adamı bulur, adamı sarhoş ettirip altınları tekrar ondan alıp geri dönerler. Böylece hırsız, emanete ihanet etmemesi gerektiğini öğrenmiş olur.

Ayağına Diken Batan Karga (Boratav,1992: 23-24) masalına göre bir gün, bir karganın ayağına diken batır. Karga, dikenini alarak bir koca karıya götürür ve dikenini ona emanet eder, saklamasını ister. Fakat koca karı elinde olmadan dikenini yakar. Karga, koca karıdan ısrarla dikenini ister. Ondan kurtulamayan kadın, dikeninin yandığı kandili, kargaya vermek zorunda kalır. Kandili başka bir kadına götüren karga, kandile sahip çıkamayan kadının, ineğini alır. Bu sefer de ineği, başka bir kadına götürür. Kadın, oğlunun düğün yemeğini yapmak için ineği keser. Kadından ısrarla gelini isteyen ve alan karga, gelini bir çobana verir ve nihayetinde çobanın kavalı ile gelini değiştirir. Kavalı çalmaya başlayan karga, bu kavalla başından geçenleri anlatmaya başlar. Karga, elindekileri emanet vermektedir. Ancak emanet alanlar, bu eşyalara sahip çıkamazlar. Karga da kendince zararını telafi etmeye çalışır.

Üç Bilecenler’de (Boratav,1992: 186-191), Anadolu’dan İstanbul'a çalışmak için gelen iki genç, kazandıkları parayı güvendikleri ihtiyar bir berbere emanet eder. İhtiyar berber ise parayı eşine vererek saklamasını ister. Fakat bir yan kesici, onları duyar ve eve giderek o paraların kendisine ait olduğunu iddia ederek paraları ister. Kadın, söylenenlere inanır ve paraları teslim eder. Bunun üzerine, emanete sahip çıkamadığını düşünen berber, çok üzülen derin düşüncelere dalar. Düşünmekten çıldıracak bir duruma geldiğinde ise bir anda yanında, üç tane derviş görünür. Bu dervişlerin yardımıyla adam, hırsızın izini bulur ve parayı ondan alır. Sevinç içerisinde yol alan adam, yanındaki dervişlerin de aniden ortadan kaybolduklarını, bir süre sonra fark eder. Emanete sahip çıkmanın huzuru ile evinin yolunu tutar.

3.2.7. Merhamet

Merhamet sahibi olanlar, yüce gönüllü insanlardır. Bu insanlar, masallara göre diğer canlılara gösterdikleri merhametin karşılığında, kendileri de kazançlı çıkarlar.

Sözlükte, “*Acıma duygusu.*” (Püsküllüoğlu, 2004:917) şeklinde tanımlanan merhamet değerinin işlendiği masal metinleri aşağıdadır:

Sivrisinek ve Su Aygırı (Bakırcı, 2010:547) masalında bir sivrisinek, su aygırının ensesine konar. Su aygırı korkarak hızla koşmaya başlar. Bu duruma üzülen sivrisinek, onu korkuttuğu için bağışlanma diler. Sivrisinek, su aygırına karşı merhamet göstermiştir.

Hızır’ı Bulan Keloğlan (Sakaoğlu, 2002:328) masalına göre padişah, Hızır’ı görmek ister. Keloğlan, onu bulabileceğini söyler ancak bulamaz. Bu nedenle cezalandırılmak üzere padişahın karşısına çıkarılır.

Padişah, vezirlerine Keloğlan'a ne ceza verelim, diye sorar. Vezirlerin üçü, babalarının mesleği doğrultusunda fikir belirtirken dördüncü vezir ise affetmesi gerektiğini söyler. Sonra ortaya Hızır çıkar, herkesin soyuna çektiğini belirtir, Keloğlan'a merhamet gösteren dördüncü veziri takdir ederek kendisini tanıtır.

Ahmak ile Çakmak (Sarıyüce, 1993:22-33) masalına göre; biri safça, diğeri uyanık iki kardeş, yaşadıkları köyde kıt kanaat geçinirler. Ancak bir yıl ciddi bir kuraklık olur ve bu kardeşler çalışmak için iş bulamayınca köyden uzak yerlere göç etmeye karar verirler. Yolda giderken bir dereye, alabalıkların kralını yakalarlar. Çakmak, bu kralı serbest bırakır. Bir süre sonra, tuzağa yakalanmış bir alageyiği kurtarırlar. Yaşlı bir amcaya yardım ederler. Daha sonra başlarına çeşitli sıkıntılar gelen bu kardeşler, önceden yardım ettikleri canlıların yardımları ile sıkıntılı durumlardan kurtulurlar. Balıkların, denizden çıkarıp kendilerine verdikleri inciler sayesinde de zengin olurlar. Tekrar köylerinin yolunu tutan kardeşler, bağ bahçe sahibi olduktan sonra kurdukları yuvalarında mutlu mesut şekilde yaşamlarına devam ederler. İki kardeşten özellikle Çakmak, merhamet sahibi bir insandır. Ahmak da kardeşine karşı çıkmaz ve onun yaptığı iyiliklere yardımcı olur. Neticede iki kardeş de merhamet göstermeleri karşılığında o canlılardan iyilik görürler.

Alicengiz Oyunu (Sarıyüce, 1993:72) masalına göre Keloğlan, hiç tanımadığı padişah kızı ile evlenmeye karar verir ve kızı, padişahın istemesi için güçlkle ikna ettiği annesini saraya gönderir. Padişah, bu istek karşısında çok sinirlenir ancak dedikoduya sebep olmamak için annesini terslemez ve Keloğlan'ın bir sanat öğrenmesi şartıyla ona kızını

vereceğini vaat eder. Hangi sanatı öğrenmesi gerektiğini soran anneye ise padişah, Alicengiz oyunu öğrenmesini söyler. Alicengizi bulan Keloğlan, ondan hünerler öğrenmeye başlar ancak öğrendiklerini hocasına belli etmez. Çünkü hocası, tamamen yetişen öğrencisini öldürmektedir. İki yılın sonunda, yapılan sınavdan bilmezden gelerek başarısız olan Keloğlan, hocası tarafından tekme tokat dövülerek kovulur. Normal hayatına dönem Keloğlan öğrendiklerini, sosyal hayatında teker teker uygulamaya başlar. Bunu öğrenen hocası da onu yenmek üzere karşısına çıkar ancak Keloğlan onu da yener ve nihayetinde padişahın karşısına çıkarak ona, verdiği sözü hatırlatır. Padişah, bundan sonra dürüst yaşaması koşuluyla kızını ona verir. Masalda Keloğlan'ın, padişah kızına talip olması ve ustası karşısındaki davranışları onun, cesaretine örnektir.

Kara Kedi (Tezel 1, 1997:56-79) masalına göre, bir padişahın üç kızı vardır. Bu kızlarla evlenmek isteyenlerin ise haddi hesabı yoktur. Kızlarını kime vereceğini şaşırان ve kimseyi kırmak istemeyen padişah, çareyi üç altın top yaptırmakta bulur. Bu toplar, farklı günlerde kızlar tarafından saraydan aşağı atılacak, kimin kafasına düşerse kız, onunla evlenecektir. Kızlar sırayla büyükten küçüğe topu atarlar ancak top her seferinde, sarayın karşısındaki yıkık harabenin önünde durur. Kızlar sırayla hazırlanıp bu kulübenin kapısına bırakılır. İki büyük kız, kulübenin içerisinde gizli olan saraydaki zenginliklere hayranlıkla bakarlar ancak ortalıkta dolaşıp duran kara kediye hiç iyi davranmazlar. Her ikisi de büyük gürültülerden korkarak sabahı zor edip, babalarının sarayına kaçıp giderler. Küçük kız ise kediye çok iyi davranır, karnını doyurur ve onu yatağına alır. Bu kedi aslında çok yakışıklı bir

şehzadedir. Bunu fark eden küçük kız kardeş en son olarak, delikanlıya musallat olan peri kızına da yardım eder ve onun da gönlünü kazanır. Peri kızı ise, aslında kendisine ait olan sarayı ve içindeki her şeyi onlara hediye ederek ortadan kaybolur. Genç çift de kırk gün kırk gece süren düğünle evlenirler. Merhamet sahibi olan küçük kız kardeş böylece, davranışlarının ödülünü almış olur.

3.2.8. Misafirperverlik

Misafir ve misafir ağırlamanın geleneklerimizde, kültürümüzde, inancımızda oldukça önemli bir yeri vardır. Kültürümüzde misafirin ağırlanması, ev sahibine şan kazandırır. Bu nedenle ev sahipleri, evlerinde misafir eksik olmasın isterler. Ellerinde bulunanı, misafire seve seve ikram ederler. Misafir adabı, masallarımızda da bu şekilde işlenir. Misafire yeterince hassasiyet göstermeyenler, toplumda itibar edinemez. Başlarına gelecek musibetlerden de kurtulamazlar.

Misafirperverlik değerinin işlendiği masal metinleri şunlardır:

Hızır ve Üç Kardeş (Bakırcı, 2006:221-223) masalında çok fakir olan üç kardeş Allah'tan mal istemek için yola çıkar Hızır'la karşılaşır. Hızır isteklerini sorduktan sonra iki büyük oğlana mal mülk, en küçüğe de eş verir. Bir zaman sonra bunları ziyarete giden Hızır, bazı isteklerde bulunur. İki büyük kardeş hiçbir şey vermeyip Hızır'ı kovarlar. Küçük kardeş ise güzelce ağırlar. Diğerlerinin mallarını sel basıp yok ederken küçük oğlan bir sürü altına kavuşur. Böylece büyük kardeşler, misafire ikram etmemelerinin cezasını çekmiş olurlar.

Kırkıncı Oda (Tezel 1, 1997:80-117) masalına göre bir erkek, ormandan odun keserek satıp ailesini geçindirir. Bir gün yine, odunları

satmak amacıyla evinden uzaklara gider. O sırada karısı, doğum yapar. Şelaleden su getirmek zorunda olan kadın, bebeği de yanına alarak şelalenin yanına gider. Orada dengesini kaybederek sulara kapılıp kaybolur. Ortada kalan yavruya, bir kaplan sahip çıkar. Çocuğu emzirir, büyütür. Zamanla kaplan, onun kendi yavrusu olmadığını, kendilerine hiç benzemediğini, hatta düşmanları olan insanlara benzediğini fark ederek onu terk eder. Tek başına kalan adam bir zaman sonra, ormanda avlanan padişahın oğlu tarafından bulunur. Padişah, ona Kaplan Adam ismini verir. Çok güçlü, kuvvetli olan bu adam, zamanla padişahın ordularının başkomutanı olur. Padişah, ona çok güvenir. Bir gün padişah ona, kırk anahtar verir ve kırkıncı odaya kesinlikle girmemesi için onu tembihler. O kadar tembihlemesine rağmen Kaplan Adam, merakına yenik düşerek Kırkıncı Oda'nın kapısını açar ve orada esir edilmiş olan bir Arap'ı görür. Onun, kendisini kandırması ile Arap'ı serbest bırakır. Arap, gerçekten suçludur. Padişahın torunu, Bilge'yi kaçırmıştır ve onun nerede olduğunu söylememek için direnmektedir. Arap'ı serbest bıraktıktan sonra Kaplan Adam, kendince suçluluk hisseder, pişman olur ve durumu padişaha itiraf eder. Padişah, onun dürüstlüğünü çok beğenir. Kaplan Adam, suçluluk hissi ile padişahın izin isteyerek bu Arap'ın peşine düşer. Amacı; onu yakalamak, torunu kurtarmaktır. Bir dizi maceradan, devler tarafından ağırlandıktan sonra güçlükle torunu kurtarır, Arap'ı etkisiz hale getirir. Torun Bilge'yi yanına alarak tekrar saraya döner ve padişahın ordu komutanı olarak kalmaya devam eder. Misafirperverlik, bizim kadim geleneklerimizdendir. Masala göre devler bile, bu geleneğe uygun hareket ederler ve kendilerine misafir olan Kaplan Adam ve Bilge'nin babasını hakkıyla ağırlandılar.

Yatalak Mehmet (Boratav, 2007:136-144) masalına göre bir padişah, üç kızına kendisini ne kadar sevdiklerini sorar. Küçük kızın tuz kadar sevdiğini söylemesi, padişahı çok sinirlendirir ve kızını cellada teslim eder. Cellat, öldürmeye kıyamadığı kızını serbest bırakır. Kız, ağlaya ağlaya yollara düşer ve yolda, çok fakir bir kulübeye denk gelir, onlara misafir olur. Bu kulübede yaşayan kadının, yatalak şeklinde duran bir oğlu vardır. Annesinin, hasta zannettiği oğul, tembelliğinden yatmakta ve on yıldır, annesini bu şekilde kandırmaktadır. Kız, bu durumun farkına varır. Yaşlı kadının evde olmadığı bir gün kız, yatalak Mehmet'i döve döve ayağa kaldırır ve işe gönderir. Sonra Mehmet, zengin bir tüccarın yanında işe girer. Bir gün yolda giderken Mehmet, tüccar tarafından suyu kesilen bir kuyuya, suyu tekrar salması amacıyla indirilir. Kuyunun içerisinde bir dev vardır. Dev'in yanında bir dünya güzeli kız, bir de kurbağa vardır. Dev, hangisinin daha güzel olduğunu sorar. Mehmet, kurbağanın daha güzel olduğunu söyleyerek dev'in beklediği cevabı verir. Dev ise cevap üzerine Mehmet'e, üç tane nar verir ve kimseye göstermeden eve götürmesini tembih eder. Mehmet, söyleneni yapar ve evde, narları keserler. Her birinde, paha biçilmez mücevherler dökülür. Bu sayede zengin olan Mehmet, padişahın kızını ile evlenir. Kızını cellada teslim eden padişahın ise içerisinde çoktan, evlat hasreti kor gibi düşmüştür ve yaptığına bin pişman olmuştur ancak kızını öldü sanmaktadır. Bu nedenle acısını dindirmek için yollara düşer. Gide gide damadın evine misafir olur. Kız, kapı aralığından bakarak babasını tanır. Onu ağırlaması için aşçıya, yemekler yapmasını fakat içerisinde tuz katmamasını söyler. Derviş kıyafetindeki baba, yemeklerden yer fakat tuzsuz olduğunu, en nihayetinde itiraf etmek zorunda kalır ve tuzun, bir nimet olduğunu kabul eder. O sırada ortaya çıkan kızına sımsıkı sarılır,

kızı babasını affeder. Herkes mutlu, mesut yaşamlarına devam eder. Kızın babasının, misafir olarak kabul edilip ağırlanması geleneklerimizdendir. Çünkü geleneklerimize göre kapıya gelen herkes Tanrı misafiridir. Bu nedenle en iyi şekilde ağırlanır.

3.2.9. Paylaşmak

Paylaşmak, insanları zorluklardan kurtarır, adaleti sağlar. Ancak masalarda bu değer fazla işlenmez. Masalarda daha çok başkalarına ait olan malların, güçlü birileri tarafından elde edilmesi üzerinde durulur. İşlendiği örnek masal metni aşağıdadır:

Hayat Otu (Sakaoğlu, 2002:430-431) masalında bir avcı, ormanda iki çocuk bulur. Bunları eve getirerek kendi evlatları gibi büyütür, avcılık öğretir. Bu arada avcı her sabah, iki çocuğun yastığının altında ikişer altın bulur. Bu altınlara dokunmadan onları saklar. Çocuklar, yirmi yaşına gelip delikanlı olduklarında gerçeği onlara açıklayarak altınlarını verir ve onları yolcular. Çocuklar altınları alarak yollara düşerler. Yolda ayı, tilki ve tavşana denk gelirler. Tüfeklerini bunlara doğrulttuklarında, onlar da kendilerini vurmamalarını çocuklarını onlara vereceklerini söylerler. Böylece bu hayvanların, ikişer tane yavrularını yanlarına alan kardeşler yollarına devam ederler. Bir şehre gelirler, şehre girmeden kalabalık oldukları için altınları ve hayvan yavrularını eşit bir şekilde paylaşırlar.

3.2.10. Saygı

Yaşı bizden büyük olanlara, özellikle de yaşlılara saygı, değerlerimiz arasındadır. Büyüklerine ve yaşlılara saygı göstermeyenlerin de bu davranışları, toplum tarafından kabul görmez.

Masal metinlerinde yaşı küçük olanlar, yaşı büyük olanlara onlardan zarar dahi görseler, saygı gösterirler. Yaşlılara yapılan yardım ve gösterilen saygı neticesinde, bu yardımı yapanlar ve saygı gösterenler kazançlı çıkar ve yardım görürler. Bu değer ile ilgili örnek masal metnleri aşağıdadır:

Hızır ve Üç Kardeş (Bakırcı, 2006:221-223) masalında çok fakir olan üç kardeş Allah'tan mal istemek için yola çıkar Hızır'la karşılaşır. Hızır isteklerini sorduktan sonra iki büyük oğlana mal mülk, en küçüğe de eş verir. Bir zaman sonra bunları ziyarete giden Hızır, bazı isteklerde bulunur. İki büyük kardeş hiçbir şey vermeyip Hızır'ı kovarlar. Küçük kardeş ise güzelce ağırlar. Büyüklere saygı göstermedikleri için diğerlerinin mallarını sel basıp yok ederken küçük oğlan, bir sürü altına kavuşur.

Rastgele (Bakırcı, 2006:341-345) masalında, babasıyla tartışan bir delikanlı yola düşerek Bağdat'a gelir. Yolda, ismini soranlara "Rastgele" demesi için Hızır tarafından tembihlenir. Burada, eşini boşayan ve hüllecı arayan valinin eşi ile evlendirilir. Ancak aynı odaya kapatılan gençler, ertesi sabah ayrılmak istemezler. Duruma çok kızan vali, padişaha mektup yazıp durumunu arz eder. Ancak padişah tebdil kıyafet gelerek vali ve Rastgele'yi dener. Sonuçta valiyi görevinden alarak Rastgele'yi vali tayin eder. Rastgelenin padişahı yaşlı bir kimse zannederek ona karşı saygılı davranması ve yardımcı olması, kendisinin vali olmasını sağlar.

Padişahın Üç Oğlu (Sakaoğlu, 2013b:86-90) masalına göre, padişahın üç oğlu da vezirin kızına âşık olup onunla evlenmek ister. Ancak kızı kime isteyeceğine karar veremeyen ve adaletle hareket etmek

isteyen padişah, üç oğlunu da çağırır. Oğullar saygı ile babalarının karşısına çıkarlar. Padişah, oğullarını uzak diyarlara, dünyanın en kıymetli şeyini getirmeleri için gönderir. En kıymetli şeyi getiren kızı alacaktır. Üç ay sonra bir yerde buluşan kardeşler, birinin getirdiği aynadan kızın hasta olduğunu görüp diğerinin getirdiği uçan halıya biner ve üçüncünün getirdiği sihirli elmayı kızı yedirerek onun iyileşmesini sağlarlar. Ancak kızı kimin alacağı yine net değildir. Gençler, bu sefer de adalet için kadı efendinin huzuruna çıkarlar. Şehzadeler, tüm yaşadıklarına rağmen büyüklere saygıyı elden bırakmazlar.

Zümrüdüanka Kuşu (Alangu, 1990:118-157) masalına göre, bir padişahın has bahçesinde bir elma ağacı vardır. Bu elma ağacındaki meyveler her yıl, bir dev tarafından toplanır, bir tane dahi elma bırakılmaz. Bu durum, padişahın canını çok sıkar. Onun canının sıkıldığını gören üç oğlu, üç yıl arayla ve sırayla elma ağacını bekler. Büyük oğul ve ortanca oğul, dev görünce korkar. Fakat küçük oğul, dev yaralamayı başarır, dev kaçar. Diğer iki kardeşini de yanına alarak tamamen öldürmek ve devden kurtulmak üzere yola çıkar. Kan izlerini takip ederek bir kuyuya inerler. Küçük kardeş burada, kardeşleri tarafından kuyuya indirilir. Devi öldüren küçük şehzade, orada bulduğu üç kızı yukarı gönderir. Ağabeyleri, bu üç kızı yukarı çektikten sonra küçük şehzadeyi kuyuya terk ederler. Çünkü onun başarıları, kardeşlerde kıskançlık oluşturmuştur. Küçük kardeş kuyuda iken kızlardan birisinin verdiği üç tel saç birbiriyle çarpar. Fakat yerin yedi kat daha altına düşer. Burada bir Zümrüdüanka kuşunun yavrularını yıldıktan kurtarır ve kuşun yardımıyla yüzeye çıkar. Kafasına deri geçirir ve Keloğlan kılığında kuyumcu, terzi çırağı olarak işlere girer. Bu sırada, devin kuyusundan

çıkan kızlar, düğün hazırlığının başlaması için gerçekleşmesi mümkün olmayan çeşitli isteklerde bulunurlar. Kızların isteklerini düzmece Keloğlan, kızın verdiği saç tellerini birbirine çatarak karşısına çıkan bir fellah sayesinde yerine getirir. Kızların isteklerini yerine getiren padişah, düğün hazırlıklarını başlatır. Düğünde, cirit oynamak amacıyla meydana çıkan büyük şehzade ve ortanca şehzade, küçük şehzade tarafından yenilgiye uğratılır. Meydanda üç gün kendisini gösteren küçük şehzade, artık padişahın karşısına çıkar ve başına gelenleri ona anlatır. Padişah, bu duruma çok sinirlenir. İki büyük oğulun, nasıl bir cezaya çarptırılmasını istediğini küçük şehzadeye sorar. Küçük şehzade ise ağabeylerine yine de kıyamaz ve iki büyük kızın onlara eş olarak verilmesini, onların sarayın dışında bir konakta yaşamasını uygun görür. Küçük şehzadenin dedikleri yapılır. Düğün dernek kurulur gençler muratlarına erer. Masala göre küçük şehzade, her zaman ağabeylerine ve babasına karşı saygılı davranır.

Ahmak ile Çakmak'ta (Sarıyüce, 1993:22-33) biri safça, diğeri uyanık iki kardeş, yaşadıkları köyde kıt kanaat geçinirler. Ancak bir yıl ciddi bir kuraklık olur ve bu kardeşler çalışmak için iş bulamayınca köyden uzak yerlere göç etmeye karar verirler. Yolda giderken bir dereye, alabalıkların kralını yakalarlar. Çakmak, bu kralı serbest bırakır. Bir süre sonra, tuzağa yakalanmış bir alageyiği kurtarırlar. Yaşlı bir amcaya yardım ederler. Daha sonra başlarına çeşitli sıkıntılar gelen bu kardeşler, önceden yardım ettikleri canlıların yardımları ile sıkıntılı durumlardan kurtulurlar. Balıkların, denizden çıkarıp kendilerine verdikleri inciler sayesinde de zengin olurlar. Tekrar köylerinin yolunu tutan kardeşler, bağ bahçe sahibi olduktan sonra kurdukları yuvalarında

mutlu mesut şekilde yaşamlarına devam ederler. Kardeşler, bir yaşlıya acıyarak onu sırtlarında taşırlar. Bu şekilde ona yardım etmiş olurlar. Yaşlı kişi de, kardeşler bir adada yapayalnız kaldıklarında, onları kurtarır.

3.2.11. Sevgi

İnsanoğlu, canlı cansız her şeye sevgi duyabilir. Bu duygu biraz da insanı insan yapar. Bu nedenle sevgi değeri masalarda sıkça işlenir ve çeşitli başlıklar altında toplanabilir.

3.2.11.1. Aile Sevgisi

Masal kahramanları, ailelerine düşkün kişilerdir. Onların huzur ve mutlulukları için ellerinden geleni yaparlar. Bu değer ile ilgili masal metinleri aşağıdadır:

Bahtiyar'la Hoptiyar (Tezel 1, 1997:170-199) masasına göre, ünlü bir padişahın bir tanecik kız evladı vardır. Bu kız evlat, dadısından hiç ayrılmaz, onunla birlikte sarayın içerisinde dolaşıp gergef işleyerek günlerini geçirir. Bir gün kız, sarayın bahçesine gergef işlemek için indiğinde oraya gelen çok güzel bir güvercin, kızın altın makasını kapıp kaçar. Ertesi gün gelen aynı güvercin, bu sefer altın iğneyi, diğer gün de inci kutusunu kapıp havalanır. Kız, güvercine gönülden bağlanmıştır fakat güvercin, o günden sonra ortalıkta görünmez. Kız, üzüntüsünden yataklara düşer. Can sıkıntısını geçirmek için babasından bir hamam yaptırmasını ister. Hamama gelip yıkanan kişiler, hamamdan sonra kızın yanına uğrayıp sıkıntılarını anlatacaklardır. Kız böylece, gününü geçirecektir. Bir Keloğlan ve annesi de bu hamama giderler. Amaçları, fakirliklerini kıza bildirip ondan yardım istemektir. Onlar hamama gitmeden bir gün önce Keloğlan'ın dikkatini, bir horoz çeker. Horoz,

sırtında su taşımaktadır. Keloğlan, horozu takip eder, horoz bilinmedik farklı yerlere girip çıkar. Keloğlan, çok güzel bir ortamda iki tane güvercinin gelip insan şeklini aldıktan sonra havuza girip yıkandıklarını görür. Bu duruma hayret eder ve kimseye görünmeden orayı terk eder. Ertesi gün annesiyle birlikte hamama giden Keloğlan, padişah kızına dertlerini anlatma sırası kendilerine geldiğinde, fakirliklerini annesi anlattığı için ona anlatacak bir şey kalmaz. O da bir gün önce gördüğü olayı, masal havasında anlatır. Anlattıkları, kızın çok ilgisini çeker. Kız, Keloğlan'a anlattıkların doğru olması durumunda, hamamın anahtarını kendisine vereceğini söyler. İkisi birlikte yola düşerler. Keloğlan, o yere giriş kapısının önüne gelince kızı bırakır. Kızın orada karşılaştığı güvercin, kendisinin gördüğü güvercindir. Bu güvercin, bir peri kızı tarafından henüz bebekken kaçırılıp alıkonulan bir şehzadedir. İnsan suretinde iken, kimsenin onu görmemesi gerekmektedir fakat kız, onu insan şeklinde iken görür. Karşısına çıkarak güvercine, kendisini gösterir. Güvercin zaten, kızı bahçede gördüğünden beri, onu büyük bir aşkla sevmektedir ama çaresizdir. Her şey açığa çıktıktan sonra, kız ile güvercin peri kızına belli etmeden, gizlice evlenirler fakat kız hamile kalır. Doğum vakti geldiğinde şehzade, karısını babasının sarayına götürür, orada durum anlaşılır. Delikanlının babası ve annesi, güvercin şeklinde de olsa, çocuklarını görmek isterler. Onu nasıl kurtaracaklarını bulmak için uğraşırlar. Kurtarmak için, hiç yere konulmadan alınan yün ile örülen hırkayı üstüne attıkları zaman güvercin, insan şeklini alacaktır. Güvercinden bu bilgiyi aldıktan sonra anne ile baba, denileni aynen yaptırır ve güvercin, tekrar delikanlı haline gelir. Artık kimseden kaçmasına, saklanmasına gerek kalmamıştır. Böylece babasının sarayında, karısıyla mutlu bir hayat sürmeye başlar. Şehzade, içindeki

evlat sevgisinden dolayı yirmi yıl sürdürdüğü hayatını da değiştirmek durumunda kalmıştır.

Altın Kozalaklı Gümüş Selvi (Tezel 1, 1997:209-215) masalına göre, kadının birinin çocuğu olmaz. Çocuk hasretiyle, bulduğu bir tahtaya göz, ağız, kaş çizen kadın bu tahtayı, çocuğu gibi bir yere yatırıp onunla ilgilenir. Sürekli olarak o tahta parçasıyla ilgilenen kadın, evi ile ilgisini tamamen kesmiştir. Kocasını bir gün çok sinirlenerek bu tahta parçasını alıp evin penceresinden dışarı atar. Tahtanın düştüğü yerde, bir selvi ağacı büyür. Ağacın kozalakları altın, gövde kısmı gümüşdür. Bir gün padişahın oğlu, bu gümüş selvinin altında çadır kurup dinlenmeye çekilir. Başucunda altın şamdan, ayak ucunda gümüş şamdan yaktıran şehzade, yanı başında da tatlı bulundurmaktadır fakat selvi ağacının altında yattığı zaman dilimlerinde, şamdanların yerlerinin değiştiğini, tatlının ise yendiğini fark eder. Bu duruma çok sinirlenir ve nöbet tutar. Bir gece, çadırın yukarısından giren kıza âşık olur. Bu kız, selvinin kızıdır. Onunla günlerce buluşurlar fakat nihayetinde şehzadenin gitme vakti gelir. Şehzade, saraya gider. Onun arkasından, çoban kılığına girerek yollara düşen kız, şehzadeyi bulur. Sevdiğinden ayrıldığı için çok üzgün olan şehzade, sevdiği kızın memleketinden gelen bu çobana çok iyi davranır, onunla çok iyi arkadaş olurlar. Şehzadeyi günün birinde, ailesi evlendirmek ister. Şehzade, düğün gününün akşamında eşini alarak odasına gider. O sırada, çoban kılığındaki kız da başka bir odada, kendisini asmak üzeredir. Bir anda içine huzursuzluk çöken şehzade, çoban arkadaşına bakmak üzere onun odasına gider, kızını doğal haliyle görür. Evlendiği kızını geri gönderen şehzade, yeniden düğün

yaparak sevgilisine kavuşur. Çocuksuz bir kadının içindeki evlat sevgisi ve hasreti, masalın temelini oluşturmaktadır.

Güneş Kızı (Tezel 2, 1997:9-29) masalına göre, zengin bir adamın üç oğlu vardır. İki evlenen oğullardan en küçük ve bekâr olanı, bir gün çeşme başında üç kız kardeş görür. Küçük kız kardeş o esnada, evleneceği adamda zenginlik aramayacağını; bir kız, bir de oğlan anası olmak istediğini, yavrularının saçlarının ipek, dişlerinin inci olmasını istediğini belirtir. Delikanlı, kızla evlenmeye karar verir ancak kız saraya gelirken yanında diğer ablalarını da getirir. Zamanı gelince kızın aynen gönlünden geçtiği gibi bir kızı ve bir oğlu olur fakat onu kıskanan ablaları, haberi olmadan bebekleri annenin yanından alarak yerine iki köpek yavrusu koyarlar. Çocukları da bir sandıkla dereye salarlar. Kadının, köpek doğurduğunu duyan delikanlı, buna çok sinirlenir. Karısını, bir yerde yarı beline kadar toprağa gömer. Gelen geçenin, onun yüzüne tükürmesini ister ve kardeşlerden, ortanca olanla evlenir. Çocuklar, bir değirmenci tarafından bulunur, evlat edinilir. Aradan yıllar geçer. Çocuklar, bu ailenin çocukları olmadıklarını öğrenirler ve iki kardeş, gerçek ailelerini bulmak üzere yola çıkar, bir dağ kulübesine yerleşirler. Erkek çocuk, bir av esnasında babası ile karşılaşır. Babası, erkek çocuğu çok beğenir çünkü çok iyi ve güzel bir delikanlıdır. Sarayda bundan bahseder. Kız kardeşler, onun yeğenleri olduğunu anlar ve onları öldürmesi için bir koca karıyı gönderirler. Kadın, kulübeye gelerek çocuklara çeşitli oyunlar oynar. Erkek kardeş, koca karının dedikleri doğrultusunda dönüşü olmayan bir yere yönlendirilir fakat delikanlı dönmeyi başarır. Yanında da Güneş Kızı'nı getirir. Güneş Kızı ile evlenecektir. Her halükarda çocukların ölmediğini öğrenen teyzeler,

bu sefer oğlanı saraya davet ederek yemeğine zehir koyarlar. Güneş Kızı, her şeyden onları haberdar eder. Böylece gerçekler açığa çıkar. İki kız kardeş öldürülür, aile üyeleri birbirine kavuşur. Güneş Kızı'yla delikanlı evlenir. Böylece geç de olsa adalet yerini bulmuş olur. Aslında ailesine düşkün olan insanlar ailelerini bir araya getirmiş olur. Masala göre ayrıca kardeşler, her zaman birbirlerini koruyup kollarlar.

Tuz masalına göre, bir padişahın üç oğlu vardır. Bir gün oğullarına, kendisini ne kadar sevdiklerini sorar. Büyük oğlan, mücevherler kadar; ortanca oğlan, tatlı kadar; küçük oğlan da tuz kadar sevdiğini söyler. Küçük oğlanın cevabı, padişah babanın hoşuna gitmez ve cellatlara haber vererek onun öldürülmesini emreder. Cellatlar, ona acıdıklarından onu serbest bırakırlar. Oğlan da uzak bir ülkeye gider ve talih kuşunun kafasına konması ile oranın padişahı olur. Bir zaman sonra da babasını yemeğe davet eder. Yemeklerin hiçbirinde tuz yoktur. Durumun sebebini soran babasına; kendisinin, tuz sevmemesinden dolayı koydurmadığını bildirir. Baba, buna itiraz ederek tuz sevdiğini söyler. Oğlu ise, *“Ama küçük oğlunuz size: ‘Ben seni tuz kadar severim.’ Dediği zaman, onu cellatlara teslim etmişsiniz.”* (Tezel 2, 1997:100) cevabını verir. Bu cevap üzerine, her ikisi de birbirlerini affedip kucaklaşırlar. Padişahın oğullarının, babalarına sevgileri vardır. Bu nedenle en küçük oğlan, kendisine yapılanlara rağmen babasını affeder.

Nardaniye Hanım (Boratav, 2007:114-120) masalına göre, bir adamın karısı vefat eder. On iki, on üç yaşlarında çok güzel bir kızı olan adam, yeniden evlenir. Eve gelen yeni anne, kızı kışkanır ve ona içirdiği su ile birlikte kızın, yılan yavrusu yutmasına sebep olur. Çok namuslu olan baba, her geçen gün karnı büyüyen kızını götürüp bir dağın başında

terk eder. Kız buradan, yürüyerek bir eve ulaşır. Bu ev, Kırk Haramiler'in evidir. Kırk Haramiler, kız ile kardeş olurlar. Kız, rahat rahat yaşamaya başlamıştır. Fakat aya bakan üvey anne ona, ayın mı daha güzel, yoksa kendisinin mi daha güzel olduğunu sorar. Aydan, her seferinde Nardaniye Hanım'ın daha güzel olduğu cevabını alır. Buna çok öfkelenen üvey anne aynı zamanda, bu kızın hala yaşadığını anlar ve defalarca onu öldürmek için teşebbüste bulunur. En nihayetinde bir gün, kızın kendinden geçmesine sebep olur. Kızı baygın halde gören kırk harami, onu bir tabutun içerisine koyar ve gömmeye kıyamadıkları için ellerinde tabutla dolaştırırlar. Bunu gören bir şehzade, tabutu ister ve onların elinden alır. Şehzade, tabutu odasına götürür ve içini açar. Kızı görür görmez, ona âşık olur. Her geçen gün bu tabut karşısında eriyip solan şehzadenin durumu, sarayda birilerinin dikkatini çeker. Bir adam, gizlice odaya girer ve bu kızı görür. Kızın, boğazındaki yiyecekten dolayı bu halde olduğunu fark eder ve boğazındaki yiyeceği çıkarır. Kendine gelen kız ile şehzade evlenir. Düğüne, kızın babası da çağrılır ve üvey anne, kırk katıra bağlanarak dağlara yollanır. Masala göre kız ile kardeş olan Kırk Haramiler, ona duydukları sevgiden dolayı öldüğünü zannetmelerine rağmen kızı, bir türlü gömemezler.

Yatalak Mehmet (Boratav, 2007:136-144) masalına göre bir padişah, üç kızına kendisini ne kadar sevdiklerini sorar. Küçük kızın tuz kadar sevdiğini söylemesi, padişahı çok sinirlendirir ve kızı cellada teslim eder. Cellat, öldürmeye kıyamadığı kızı serbest bırakır. Kız, ağlaya ağlaya yollara düşer ve yolda, çok fakir bir kulübeye denk gelir, onlara misafir olur. Bu kulübede yaşayan kadının, yatalak şeklinde duran bir oğlu vardır. Annesinin, hasta zannettiği oğul, tembelliğinden

yatmakta ve on yıldır, annesini bu şekilde kandırmaktadır. Kız, bu durumun farkına varır. Yaşlı kadının evde olmadığı bir gün kız, yatalak Mehmet'i döve döve ayağa kaldırır ve işe gönderir. Sonra Mehmet, zengin bir tüccarın yanında işe girer. Bir gün yolda giderken Mehmet, tüccar tarafından suyu kesilen bir kuyuya, suyu tekrar salması amacıyla indirilir. Kuyunun içerisinde bir dev vardır. Dev'in yanında bir dünya güzeli kız, bir de kurbağa vardır. Dev, hangisinin daha güzel olduğunu sorar. Mehmet, kurbağanın daha güzel olduğunu söyleyerek dev'in beklediği cevabı verir. Dev ise cevap üzerine Mehmet'e, üç tane nar verir ve kimseye göstermeden eve götürmesini tembih eder. Mehmet, söyleneni yapar ve evde, narları keserler. Her birinde, paha biçilmez mücevherler dökülür. Bu sayede zengin olan Mehmet, padişahın kızı ile evlenir. Kızını cellada teslim eden padişahın ise içerisine çoktan, evlat hasreti kor gibi düşmüştür ve yaptığına bin pişman olmuştur ancak kızını öldü sanmaktadır. Bu nedenle acısını dindirmek için yollara düşer. Gide gide damadın evine misafir olur. Kız, kapı aralığından bakarak babasını tanır. Onu ağırlaması için aşçıya, yemekler yapmasını fakat içerisine tuz katmamasını söyler. Derviş kıyafetindeki baba, yemeklerden yer fakat tuzsuz olduğunu, en nihayetinde itiraf etmek zorunda kalır ve tuzun, bir nimet olduğunu kabul eder. O sırada ortaya çıkan kızına sımsıkı sarılır, kızını babasını affeder. Herkes mutlu, mesut yaşamlarına devam eder. Masala göre, kızının ölüm emrini veren padişahın gönlüne, kısa süre sonra evlat acısı ve hasreti çöker. Bu duruma dayanamayan padişah, sarayını terk ederek bilinmeyen bir yerlere doğru yola çıkar.

İki Kardeş (Kunos, 2016:223-227) masalına göre, Ahmet Ağa isminde bir adamın hiç çocuğu olmaz. Bu duruma çok üzülen Ahmet

Ağa'nın karısı bir gece rüyasında, deniz kıyısına gitmesi ve kismetini alması gerektiği ile ilgili bir rüya görür. Bu rüya üzerine deniz kenarına giden Ahmet Ağa, bir çanak içerisinde bir kız ve bir erkek çocuğu bulur. Onları evine getirerek en güzel şekilde yetiştirir fakat on dört yaşına gelen çocuklar, gerçek anne babalarının onlar olmadığını öğrenir ve erkek çocuğu, gerçek anne babalarını bulmak üzere yola çıkar. Yolda bazı maceralar atlatır, bir ejderhayı öldürür, onun esiri olan kızı kurtarır ve onun hazinelerine sahip olur. Nihayetinde annesini bulur ve hazineler ile bulduğu kızı da alarak üvey babasının evine döner. Masalda evlat, kardeş ve aile bilinci ile sevgisi işlenir. İçinde bu sevgileri taşıyan kişiler, birçok fedakârlık yapıp çaba gösterirler.

3.2.11.2. Arkadaş Sevgisi

Masallarda arkadaş sevgisi, aile sevgisi kadar sıklıkla işlenmez. İşlendiği masal metinleri ise şunlardır:

Aslan ile Gablumbağa (Bakırcı, 2010:501) masalında bir aslan, avcılar tarafından vurulur. Yaralı şekilde giderken kaplumbağa ile karşılaşır. Aslana neler olduğunu öğrenen kaplumbağa, uşahları ava gönderdiğini, onların vurmuş olabileceklerini söyler. Bunu duyan aslan, avcılarının kendisini öldürmediğini ama kaplumbağanın sözlerinin kendisini öldüreceğini belirtir. Aslan, kaplumbağayı sevmektedir. Bu nedenle de kaplumbağanın sözleri daha fazla yaralayıcı ve ağır gelir.

Terzi Tavuk ile Tilki (Bakırcı, 2010:575) masalına göre bir tavuk terzilik öğrenir ve makas, iğne, iplik satın alır. Bunu gören arkadaşları onunla alay eder. Tavuk ise bir gün lazım olabileceğini belirtir ve bir gün diğer tavuklar tilki tarafından yakalanarak bir çuvala koyulur. Terzi tavuk çuvalı keser, içine taş doldurup tekrar diker ve hepsi kaçarlar.

Arkadaşları ise alay ettiklerine pişman olurlar. Arkadaşlarını seven tavuk, alay etmelerine rağmen onların yardımına koşar.

Tilkinin Şahitliği (Sakaoğlu, 2002:271-272) masalında koyun, köpek ve eşek arkadaş olurlar. Birlikte güzel bir yere giderek burada yerler, içerler. Daha sonra köpek, bir süreliğine arkadaşlarının yanından ayrılır. Onun gitmesinden sonra bir kurt, koyun ve eşeğin yanına gelerek onların orayı terk etmesini aksi takdirde onları yemekle tehdit eder. Kurt, ertesi gün gelecek, oraların kendisine ait olduğunu söyleyecek şahit getirecek ve onları yiyecektir. Köpek geldikten sonra durumu ona anlatan arkadaşlar plan kurarlar. Yere bir çukur eşip üstünü çalı ile kapatırlar ve köpek bu çukura saklanır. Kurt geldiğinde çukura düşürülür ve köpek kurdu boğar. Böylece arkadaşlarını seven köpek, onların canını kurtarmış olur.

Kısmetimi Arıyorum (Tezel 1, 1997:15-43) masalına göre, bir padişahın üç oğlu vardır. Padişah, ölümünden sonra büyük oğlunun yerine geçmesini ister, küçük oğluna da kılıcını ve atını bırakır. Kılıç çekildiğinde, ortaya on tane Arap çıkıp şehzadeyi zor durumlardan kurtarmaktadırlar. Padişah öldükten sonra küçük oğlu dışındaki diğer oğulları baş vezir tarafından öldürülür. Baş vezir tahta geçer, küçük oğlan kaçarak ölümden kurtulur. Diyar diyar dolaşan şehzade, kurtlar ve kuşlar ile konuşabilen ve yer altındaki canlılar ile iletişim kurabilen iki arkadaş edinir. Bu iki arkadaşını farklı yerlerin padişahlarına damat yaptıktan sonra kendisi yoluna devam eder. Memleketin birisinde, tüm insanları öldüren bir devin elinden, kalan tek insan olan güzeller güzeli kızı kurtarır. Onunla evlenir fakat bir cadı tarafından, kılıcı ve karısı kaçırlır. Arkadaşlarının yardımı ile ikisini de geri alan şehzade, ülkesine

geri dönerek baş vezirden tahtını da alır ve mutlu şekilde yaşamaya başlar. Masala göre üç arkadaş arasında, ciddi bir bağlılık ve sevgi vardır.

3.2.11.3. Aşk

Masallarda, aşk değeri sıkça işlenir. Sevdiğine kavuşmak için kahraman, imkânsızın peşinde gitmekten hiç çekinmez ve sonunda imkânsızı başararak sevdiğini alır. Bu değer ile ilgili örnek metinler aşağıdadır:

Kısmetimi Arıyorum (Tezel 1, 1997:15-43) masalına göre, bir padişahın üç oğlu vardır. Padişah, ölümünden sonra büyük oğlunun yerine geçmesini ister, küçük oğluna da kılıcını ve atını bırakır. Kılıç çekildiğinde, ortaya on tane Arap çıkıp şehzadeyi zor durumlardan kurtarmaktadırlar. Padişah öldükten sonra küçük oğlu dışındaki diğer oğulları baş vezir tarafından öldürülür. Baş vezir tahta geçer, küçük oğlan kaçarak ölümden kurtulur. Diyar diyar dolaşan şehzade, kurtlar ve kuşlar ile konuşabilen ve yer altındaki canlılar ile iletişim kurabilen iki arkadaş edinir. Bu iki arkadaşını farklı yerlerin padişahlarına damat yaptıktan sonra kendisi yoluna devam eder. Memleketin birisinde, tüm insanları öldüren bir devin elinden, kalan tek insan olan güzeller güzeli kızı kurtarır. Onunla evlenir fakat bir cadı tarafından, kılıcı ve karısı kaçırlır. Karısını kaybeden şehzade, aşkından ve acısından yataklara düşer. Daha sonra arkadaşlarının yardımı ile ikisini de geri alır. Şehzade, ülkesine geri dönerek baş vezirden tahtını da alır ve mutlu şekilde yaşamaya başlar.

Peynir Tulumu (Tezel 1, 1997:44-55) masalında bir peynir tulumu, yuvarlana yuvarlana bir kocakarının evine gider ve ondan, padişahın en büyük kızını kendisine istemesini rica eder. Kocakarıya, bir

avuş gümüş vererek onu saraya gönderir. Kocakarıya, küpler dolusu gümüş karşılığında kızın verileceği söylenir. Peynir tulumu, bu şartı yerine getirir ve kırk gün kırk gece süren bir düğünle büyük kız ile evlenir. Ancak kız, onu beğenmeyerek ilk geceden terk eder. Benzer şeyler ortanca kız ile de yaşanır ve nihayetinde peynir tulumu, en küçük kız ile evlenir. Küçük kız, ona iltifatlar eder ve peynir tulumu üstündekileri sıyırıp atar. Ortaya, çok yakışıklı bir delikanlı çıkar. Evli çift aralarında anlaşır. Ertesi gün delikanlı sarayın önünden geçecek, böylece büyük kızların tepkileri ölçülecektir. Ancak küçük kız kesinlikle, onun kocası olduğunu ablalarına söylemeyecektir. Aksi takdirde kocasını bir daha göremeyecektir. Ancak delikanlı geçerken küçük kız kardeş, dayanamayarak sözünü tutamaz ve onun kocası olduğunu söyler. Bunun üzerine kocası ortadan kaybolur. İtiraf ettiği için çok pişman olan kız, yollara düşerek kocasını aramaya koyulur. Uzun uğraşlar neticesinde onu, annesi olan devin evinde bulur. Yeniden birbirlerine kavuşan gençler, tekrar saraya dönerler.

Bahtiyar'la Hoptiyar (Tezel 1, 1997:170-199) masalına göre, ünlü bir padişahın bir tanecik kız evladı vardır. Bu kız evlat, dadısından hiç ayrılmaz, onunla birlikte sarayın içerisinde dolaşp gergef işleyerek günlerini geçirir. Bir gün kız, sarayın bahçesine gergef işlemek için indiğinde oraya gelen çok güzel bir güvercin, kızın altın makasını kapıp kaçar. Ertesi gün gelen aynı güvercin, bu sefer altın iğneyi, diğer gün de inci kutusunu kapıp havalanır. Kız, güvercine gönülden bağlanmıştır fakat güvercin, o günden sonra ortalıkta görünmez. Kız, üzüntüsünden yataklara düşer. Can sıkıntısını geçirmek için babasından bir hamam yaptırmasını ister. Hamama gelip yıkanan kişiler, hamamdan sonra kızın

yanına uğrayıp sıkıntılarını anlatacaklardır. Kız böylece, gününü geçirecektir. Bir Keloğlan ve annesi de bu hamama giderler. Amaçları, fakirliklerini kıza bildirip ondan yardım istemektir. Onlar hamama gitmeden bir gün önce Keloğlan'ın dikkatini, bir horoz çeker. Horoz, sırtında su taşımaktadır. Keloğlan, horozu takip eder, horoz bilinmedik farklı yerlere girip çıkar. Keloğlan, çok güzel bir ortamda iki tane güvercinin gelip insan şeklini aldıktan sonra havuza girip yıkandıklarını görür. Bu duruma hayret eder ve kimseye görünmeden orayı terk eder. Ertesi gün annesiyle birlikte hamama giden Keloğlan, padişah kızına dertlerini anlatma sırası kendilerine geldiğinde, fakirliklerini annesi anlattığı için ona anlatacak bir şey kalmaz. O da bir gün önce gördüğü olayı, masal havasında anlatır. Anlattıkları, kızın çok ilgisini çeker. Kız, Keloğlan'a anlattıkların doğru olması durumunda, hamamın anahtarını kendisine vereceğini söyler. İki birlikte yola düşerler. Keloğlan, o yere giriş kapısının önüne gelince kızı bırakır. Kızın orada karşılaştığı güvercin, kendisinin gördüğü güvercindir. Bu güvercin, bir peri kızı tarafından henüz bebekken kaçırılıp alıkonulan bir şehzadedir. İnsan suretinde iken, kimsenin onu görmemesi gerekmektedir fakat kız, onu insan şeklinde iken görür. Karşısına çıkarak güvercine, kendisini gösterir. Güvercin zaten, kızı bahçede gördüğünden beri, onu büyük bir aşkla sevmektedir ama çaresizdir. Her şey açığa çıktıktan sonra, kız ile güvercin peri kızına belli etmeden, gizlice evlenirler fakat kız hamile kalır. Doğum vakti geldiğinde şehzade, karısını babasının sarayına götürür, orada durum anlaşılır. Delikanlının babası ve annesi, güvercin şeklinde de olsa, çocuklarını görmek isterler. Onu nasıl kurtaracaklarını bulmak için uğraşırlar. Kurtarmak için, hiç yere konulmadan alınan yün ile örülen hırkayı üstüne attıkları zaman güvercin, insan şeklini alacaktır.

Güvercinden bu bilgiyi aldıktan sonra anne ile baba, denileni aynen yaptırır ve güvercin, tekrar delikanlı haline gelir. Artık kimseden kaçmasına, saklanmasına gerek kalmamıştır. Böylece babasının sarayında, karısıyla mutlu bir hayat sürmeye başlar. Aşka yakalanan şehzade, bu aşk sayesinde yirmi yıl süren durumundan da kurtulmuş olur.

Altın Kozalaklı Gümüş Selvi (Tezel 1, 1997:209-215) masalına göre, kadının birinin çocuğu olmaz. Çocuk hasretiyle, bulduğu bir tahtaya göz, ağız, kaş çizen kadın bu tahtayı, çocuğu gibi bir yere yatırıp onunla ilgilenir. Sürekli olarak o tahta parçasıyla ilgilenen kadın, evi ile ilgisini tamamen kesmiştir. Kocasını bir gün çok sinirlenerek bu tahta parçasını alıp evin penceresinden dışarı atar. Tahtanın düştüğü yerde, bir selvi ağacı büyür. Ağacın kozalakları altın, gövde kısmı gümüştendir. Bir gün padişahın oğlu, bu gümüş selvinin altında çadır kurup dinlenmeye çekilir. Başucunda altın şamdan, ayakucunda gümüş şamdan yaktıran şehzade, yanı başında da tatlı bulundurmaktadır fakat selvi ağacın altında yattığı zaman dilimlerinde, şamdanların yerlerinin değiştiğini, tatlının ise yendiğini fark eder. Bu duruma çok sinirlenir ve nöbet tutar. Bir gece, çadırın yukarisından giren kıza âşık olur. Bu kız, selvinin kızıdır. Onunla günlerce buluşurlar fakat nihayetinde şehzadenin gitme vakti gelir. Şehzade, saraya gider. Onun arkasından, çoban kılığına girerek yollara düşen kız, şehzadeyi bulur. Sevdiğinden ayrıldığı için çok üzgün olan şehzade, sevdiği kızın memleketinden gelen bu çobana çok iyi davranır, onunla çok iyi arkadaş olurlar. Şehzadeyi günün birinde, ailesi evlendirmek ister. Şehzade, düğün gününün akşamında eşini alarak odasına gider. O sırada, çoban kılığındaki kız da başka bir odada, kendisini asmak üzeredir. Bir anda içine huzursuzluk

çöken şehzade, çoban arkadaşına bakmak üzere onun odasına gider, kızı doğal haliyle görür. Evlendiği kızı geri gönderen şehzade, yeniden düğün yaparak sevgilisine kavuşur. İki arasında ki aşk, birçok engeli aşmalarına vesile olur.

Limon Kız'da, vakti zamanında çok iyiliksever bir padişah vardır. Ramazan ayında fakirlere yiyecek, bayramlarda ise giyecek dağıtır. Yılın bir gününde, sarayının karşısındaki çeşmenin bir musluğundan yağ, bir musluğundan da bal akıtır. Halkın bunları almasını sağlar. İhtiyar bir kadın, bir gün kırık testisini yağ ile doldurup giderken bu testiye nişan alan padişahın yaramaz oğlu, testinin kırılıp yağın dökülmesine sebep olur. Buna çok üzülen ihtiyar kadın delikanlıya, *“Dilerim Allah'tan, Limon Kız'a âşık olasın da, onu göremeyesin!”* (Tezel 2, 1997:79) diye beddua eder. O günden sonra, bu kızı merak eden şehzade, en sonunda yola düşer. Az gider, uz gider, dere tepe düz gider. Nihayet bir dağ başında, bir ihtiyar ile karşılaşır. Selam verip ihtiyarın elini öper, ona durumunu anlatır. İhtiyar, Limon Kız'a gidecek yolu tarif eder. Onun söylediğine göre, dikenli güller arasından geçecek, eli yaralanmasına rağmen gül koparıp çok güzel koktuğunu söyleyecek, daha sonra kan gibi kırmızı akan dere ile karşılaşacak ve suyun çok temiz olduğunu söyleyerek sudan biraz içecek, zincirle bağlı olan at ve köpeğin önündeki otu ata, eti ise köpeğe verecek, girdiği büyük bahçede açık olan kapıyı kapatıp kapalı olanı açacak, en nihayetinde limon ağacının üzerinde bulunan üç limonu koparıp geri dönecektir. Bunların hepsini yapan şehzade, Bir dev ile karşılaşır ve devin elinden kurtulmayı başarır. Yardımcı olduğu bütün nesnelere, *“Allah razı olsun.”* (Tezel 2, 1997:82) diye ona dua ederler. Limonlardan ikisini yolda kesen şehzade, içinden

çıkan çok güzel kızların su isteyerek ölmelerine engel olamaz çünkü etrafta, su yoktur. Şehzade, üçüncü limonu ise bir su başında keser. Ortaya çıkan kız, diğerlerinden daha güzeldir. Kızın su istemesi ile onu havuza atan şehzade, daha sonra ona, yüzüğünü verir ve uygun kıyafet bulmak amacıyla saraya döner. Fakat bir Arap kızı, bu kızı kandırarak onun yerine geçer. Şehzade geri döndüğünde, Arap kızını o kız zannederek onu saraya götürür, onunla evlenir. Limon Kız, bir ak güvercin olmuştur. Sarayın etrafında dolanır. Arap kızı bunu tanır ve onun kesilmesini sağlar. Kız sonra, selvi ağacı olur, Arap kızı onu kestirir. Limon Kız nihayetinde, bir yaşlı kadının evine sığınır, onun kızı olur. Günün birinde şehzade hastalanır, halktan çorba isterler. Kız, çorba yapar. İçerisine, şehzadenin kendisine verdiği yüzüğü bırakarak annesi ile birlikte saraya gönderir. Çorbayı içen şehzade, yüzüğü bulur ve durumu anlar. Arap kızı, kırk katırın kuyruğuna bağlanarak dağlara salınır. Şehzade ile Limon Kız evlenir. Şehzade, Limon Kız'a, henüz onu görmeden âşık olur. Masal boyunca da âşıkların kavuşma çabası sürüp gider.

Uçar Leyli (Helimoğlu Yavuz, 2001:15-17) masalına göre, bir padişahın çok sevdiği bir atı vardır. At bir gün hastalanır. Atın iyileşmesi için bir doktor, memleketteki tüm insanların eteklerine birer avuç ot doldurarak gelmesini ister. At kimin eteğindeki otu yerse ona âşık olmuş demektir. Bütün ahali gelir. At, nihayet padişahın küçük kızının eteğindeki otu yer. Bu duruma çok öfkelenen padişah, kızı atın bulunduğu ahıra bırakır. Gece vakti at, silkinerek ayın on dördü gibi civan, yakışıklı bir erkeğe dönüşür ve kıza, peri padişahının oğlu olduğunu söyler. Kızla birlikte, bu şekilde bir süre yaşarlar. Günün

birinde, at koşusu yapılacaktır. Uçar Leyli isimli delikanlı, o yarışa at binicisi olarak katılacağını, eşine söyler ve kimseye belli etmemesini karısından ister. İlk iki gün küçük kız, ablalarının delikanlıya karşı hayranlık dolu sözleri karşısında sessizliğini korumayı başarır. Lakin üçüncü gün, daha fazla dayanamayarak onun kendi eşi olduğunu söyler. Bunun üzerine Uçar Leyli karısına, kendisini bulmasını söyler ve kuş olup uçarak ortadan kaybolur. Kız, ağlayarak padişah babasının yanına gider ve olan biteni onu anlatır. Ondandır bir demir çarık, demir değnek ister, gidip Uçar Leyli'yi arayıp bulacağını söyler ve yola çıkar. Sedef dağı, gümüş dağı ve altın dağına sırasıyla gider. İlk iki dağda, Uçar Leyli'nin teyzeleri oturmaktadır. Üçüncü dağda ise Uçar Leyli, annesi ile birlikte oturmaktadır. Kız, onu burada bulur ve iki seven, tekrar yola çıkar. Fakat annesi, bunların peşine düşer çünkü oğlunu, başka birisiyle evlendirecektir. Birtakım zorluklar neticesinde anne, peşlerini bırakır. Böylece tekrar, kızın babasının sarayına dönerler. Kırk gün kırk gece düğün yaparak muratlarına ererler. Masala göre demir çarık ve demir değnek ile sevdiğini aramaya çıkan kız, görevini başarıyla tamamlar ve sevdiğine kavuşur.

Nardaniye Hanım (Boratav, 2007:114-120) masalına göre, bir adamın karısı vefat eder. On iki, on üç yaşlarında çok güzel bir kızı olan adam, yeniden evlenir. Eve gelen yeni anne, kızını kıskanır ve ona içirdiği su ile birlikte kızın, yılan yavrusu yutmasına sebep olur. Çok namuslu olan baba, her geçen gün karnı büyüyen kızını götürüp bir dağın başında terk eder. Kız buradan, yürüyerek bir eve ulaşır. Bu ev, Kırk Haramiler'in evidir. Kırk Haramiler, kız ile kardeş olurlar. Kız, rahat rahat yaşamaya başlamıştır. Fakat aya bakan üvey anne ona, ayın mı daha

güzel, yoksa kendisinin mi daha güzel olduğunu sorar. Aydan, her seferinde Nardaniye Hanım'ın daha güzel olduğu cevabını alır. Buna çok öfkelenen üvey anne aynı zamanda, bu kızın hala yaşadığını anlar ve defalarca onu öldürmek için teşebbüste bulunur. En nihayetinde bir gün, kızın kendinden geçmesine sebep olur. Kızı baygın halde gören kırk harami, onu bir tabutun içerisine koyar ve gömmeye kıyamadıkları için ellerinde tabutla dolaştırırlar. Bunu gören bir şehzade, tabutu ister ve onların elinden alır. Şehzade, tabutu odasına götürür ve içini açar. Kızı görür görmez, ona âşık olur. Her geçen gün bu tabut karşısında eriyip solan şehzadenin durumu, sarayda birilerinin dikkatini çeker. Bir adam, gizlice odaya girer ve bu kızı görür. Kızın, boğazındaki yiyecekten dolayı bu halde olduğunu fark eder ve boğazındaki yiyeceği çıkarır. Kendine gelen kız ile şehzade evlenir. Düğüne, kızın babası da çağrılır ve üvey anne, kırk katıra bağlanarak dağlara yollanır. Öldüğünü zannetmesine rağmen ona âşık olan ve bu aşkıdan dolayı gün geçtikçe kötüleyen şehzade de muradına ermiş olur.

İlik Sultan'da (Boratav,1992: 164-172), padişahın bir kızı vardır. Kız bir gün, odasından dışarıyı izlerken üç delikanlının Yemen padişahının oğlunu tarif eden cümlelerini duyar. Kız, o günden sonra onun aşkıyla yataklara düşer. Çağrılan hekim, durumu anlar ve hemen, padişahın oğluna haber gönderilir fakat padişahın oğlu, kızla evlenmeyi kabul etmez. Kızın ve padişah babasının daveti üzerine kızın memleketine gelen şehzade en son, uzaktan kıza bakarak onu almayacağını belirtir ve memleketine döner. Kızın sağlığı ile yakından ilgilenen hekim, padişahı, kız ve kırk cariyesiyle uzun bir seyahate çıkmak üzere izin ister. Kafile, oğlanın sarayının karşısındaki bir konağa

yerleşir. Burada her gece, eğlenceler düzenlerler. Onları karşıdan izleyen padişahın oğlu, kıza âşık olur ve kıızı istemek üzere iki kez, değerli hediyeler ile annesini gönderir. Kız, her defasında kadını tersler, teklifi kabul etmez. Üçüncü gidişinde, Kuran-ı Kerim götüren kadın, kapıda karşılanır. Kız bu sefer şehzadeden, olmayacak şeyler ister ve istekleri yerine getirilir. Kızın en son isteği ise şehzadenin bir tabutun içerisine girmesi ve ölmüşçesine yatmasıdır. Şehzade bunu da yapar. Onun başına giden kız, şehzadenin kulağına eğilerek ölse, teneşire yatsa, yıkanıp kefenlere sarılsa, tabuta girip musallaya konsa, yine de ona varmayacağını bildirir ve kaptana, gemiyi Mısır'a çekmesini söyler. Kendisinin kurduğu cümlelere çok benzeyen bu cümleleri duyan şehzade, vaktiyle terslediği kızın o kız olduğunu fark eder ve tekrar peşine düşerek gelir. Kızın babasının ayaklarına kapanır ve kıızı ister. Herkes birbirinden af diler, gençler muradına erer. Masala göre önce kız, sonra ise şehzade, ciddi bir aşkla birbirlerini sever.

3.2.11.4. Hayvan Sevgisi

Masallarda, yoğun olmamakla beraber hayvan sevgisi de işlenen değerler arasındadır. Örnek metin, şu şekildedir:

Kara Kedi (Tezel 1, 1997:56-79) masalına göre, bir padişahın üç kıızı vardır. Bu kızlarla evlenmek isteyenlerin ise haddi hesabı yoktur. Kızlarını kime vereceğini şaşırان ve kimseyi kırmak istemeyen padişah, çareyi üç altın top yaptırmakta bulur. Bu toplar, farklı günlerde kızlar tarafından saraydan aşağı atılacak, kimin kafasına düşerse kız, onunla evlenecektir. Kızlar sırayla büyükten küçüğe topu atarlar ancak top her seferinde, sarayın karşısındaki yıkık harabenin önünde durur. Kızlar sırayla hazırlanıp bu kulübenin kapısına bırakılır. İki büyük kız,

kulübenin içerisinde gizli olan saraydaki zenginliklere hayranlıkla bakarlar ancak ortalıkta dolaşıp duran kara kediye hiç iyi davranmazlar. Her ikisi de büyük gürültülerden korkarak sabahı zor edip, babalarının sarayına kaçıp giderler. Küçük kız ise kediye çok iyi davranır, karnını doyurur ve onu yatağına alır. Bu kedi aslında çok yakışıklı bir şehzadedir. Bunu fark eden küçük kız kardeş en son olarak, delikanlıya musallat olan peri kızına da yardım eder ve onun da gönlünü kazanır. Peri kızı ise, aslında kendisine ait olan sarayı ve içindeki her şeyi onlara hediye ederek ortadan kaybolur. Genç çift de kırk gün kırk gece süren düğünle evlenirler. Masal tamamen, bir hayvan figürü üzerine kuruludur. Kara kediye seven, ona iyi davranan kazanır; onu döven, inciten, ona kötü davrananlar kaybeder.

3.2.12. Tarafsız Olmak

Masalarda, tarafsız davranamayan üvey anneler vardır. Bu üvey anneler, öz çocuğu ile üvey olan arasında büyük bir ayrımcılık yaparlar, üvey olanı çok üzerler. Masalın sonunda ise yaptıkları haksızlığın cezasını çekerler.

Sözlükte, “*Tarafsız: Herhangi bir düşünceyi, kanıyı ya da kimseyi kayırmayan, desteklemeyen, hiçbirinden yana olmayan, herhangi bir yanı tutmayan, yansız.*” (Püsküllüoğlu, 2004: 1285) olarak tanımlanan bu değer ile ilgili örnek masal metinleri şunlardır:

Akkız ile Karakız (Sarıyüce, 1993:7-14) masalına göre annesi vefat eden Ayşegül, üvey anne eline kalır. Üvey annenin de Fatmagül adında bir kızı olmuştur. Anne ile kızı, Ayşegül’e sürekli bir şekilde eziyet ederler. Bir gün Ayşegül, inek otlatmaktadır. Aynı zamanda da yün eğirir. Aniden çıkan bir rüzgâr yününü kaptığı gibi yaşlı bir kadının

bahçesine düşürür. Ayşegül, burada yaşlı kadın tarafından çeşitli yemek ikramları ile ağırlanır. Yaşlı kadın, Ayşegül'e çeşitli sorular sorar. Her defasında Ayşegül'den aldığı kendisini öven cevaplara çok mutlu olan yaşlı kadın; eğer söylediği sözler doğruysa, başına mutluluk kuşunun konacağını, yok eğer ikiyüzlülük ederek yalan konuşmuşsa yanacağını belirtir ve Ayşegül'ü; siyah, kırmızı ve pembe renkte üç kapıdan içeri sokar. Kızın yüzü, içinden çıktığı her odanın rengini alır. Neticede, dünyalar güzeli bir kız olmuştur. Sevinçle evinin yolunu tutan kız, üvey anne ve kız kardeşinin kötü muamelesi ile karşılaşır. Üvey kardeş Fatmagül de annesi tarafından aynı eve gönderilir. Ancak Fatmagül, yüzü simsiyah ve çok çirkin bir şekilde eve döner. Çünkü o, yaşlı kadına yalan söylemiştir. Yüzü artık hep, simsiyah kalacaktır. Bu olayın ardından evden kovulan Ayşegül, bir kavağın tepesine sığınmış iken bir padişah oğlu tarafından bulunur ve onunla mutlu bir yuva kurar. O, mutlu yuvasını kurup hak ettiği hayatı yaşamaya başlarken üvey kız kardeş ise kıskançlığının cezasını, hayatı boyunca simsiyah bir yüzle gezmek mecburiyetinde kalarak ödeyecektir. Üvey anne, masalımızda tarafsız kalmayı başaramamıştır. Bunun neticesinde de, kızı ile birlikte zarara uğrar.

Bir Göze Bir Gül (Tezel 1, 1997:118-126) masalına göre bir kadının biri üvey, biri öz olmak üzere iki kızı vardır. Üvey kızı, son derece güzel bir kızdır. Kız güldükçe yanağından güller açar, ağladıkça gözünden inciler saçar. Bu kızın namı, evlilik düşünen padişahın kulağına kadar gider. Padişah ise annesini, kızı istemesi için bu eve gönderir fakat üvey anne, bu kızın padişahla evlenmesini istemez. Kendi kızının evlenmesini istemektedir. Yolda giderlerken üvey anne, kıza

tuzlu yiyecekler yedirir. Susuzluktan ölmek üzere olan kız, üvey annesinden su ister. Üvey anne, su bulacağım diyerek dışarı çıkar. Dönüşte, suyu bir devin beklediğini ve bir göz karşılığında su vereceğini söyleyerek kızın, bir gözünü çıkarıp alır. Biraz daha gittikten sonra yine aynı şeyler yaşanır ve diğer göz de çıkarılır. Tamamen kör olan kızı, ormana terk eden üvey anne, kızın üstündeki gelinliği kendi kızına giydirir. Onu saraya götürür padişahla evlendirir. Karısının gözlerinden inci saçılmadığını, yüzünde güller açmadığını gören padişah, durumdan bir miktar şüphelenir. Ormandaki kız ise yaşlı bir kişi tarafından bulunup evlat edinilir. Günün birinde kız, yanağında açan gülleri, yaşlı oduncuya vererek saraya gönderir. Bu gülleri almak isteyen üvey anne, karşılığında göz isteyen ihtiyara, gözleri vermek zorunda kalır. Gülleri de padişaha, karısının yanaklarında açmış gibi sunarlar. Padişah, gülleri koklar çok hoşuna gider. Onun, gülleri kokladığı sırada ormandaki kız bayılır. Onun öldüğünü sanan oduncu, onu ormana gömer. O gün avlanmak amacıyla ormana gelen padişah, atının bir tümseğin başında tepinmesi ile merak ederek orayı kazmaya başlar. Tümseğin içinden kızını çıkarır. Kız, gömülü olduğu halde, çokça ağladığı için mezarın içi inci doludur. Mezardan çıkardığı esnada kıza, onu buraya kimin koyduğunu, bu incilerin ne olduğunu soran padişah, kızın gülmesine sebep olur. Kız gülünce de yanaklarından güller açar. Böylece padişah, evlenmek istediği gerçek kızın bu olduğunu anlar. Onu yanına alarak sarayına döner. Üvey anne ve kızını da kırk katırın kuyruğuna bağlayarak dağlara salar ve kızla evlenir. Böylece adalet, geç de olsa yerini bulmuş olur. Üvey anne, tarafsız davranamamasının bedelini öder.

3.2.13. Yardımlaşmak

Bu değer, insan olarak hayatımızda yerleştirmemiz ve her an ve durumda uygulamaya geçirmemiz gereken bir değerdir. Bunu anlatabilmek için de; bugün sana, yarın bana anlayışına sahibizdir ve bunu bir ders niteliğinde her fırsatta dile getiririz. Masallarımız için de aynı durum geçerlidir. Yardımlaşmaya çok önem verilir. Masallarda yardımlaşma bazen kardeşler arasında, bazen arkadaşlar, bazen de çevredeki başka varlıklardan yardım isteme, yardım bekleme veya yardım etme şeklinde gerçekleşir.

Yardımlaşmak değeri ile ilgili örnek masal metinleri aşağıdadır:

Yılan Şahin ile Tilli Yusuf (Bakırcı, 2006:211-213) masalında bir yılanla evlendirilen çoban kızı, yılanın bu görüntüsünden kurtulup yakışıklı bir erkek olmasına yardım eder. Kız daha sonra evinden kaçırılıp bir yere hapsedilir. Burada da bebekken kaçırılan Tilli Yusuf'un insan suretine girmesine yardım eder ve ondan hamile kalır. İki delikanlı karşılaşır. İkisi arasında kalan kız, çocuğundan dolayı onun babası olan Tilli Yusuf'u tercih eder. Böylece kız, insan görünümünü almaları için yardım ettiği delikanlıların, topluma karışmalarını da sağlamış olur.

Bozkurt (Bakırcı, 2010:516-518) masalında yaşlı, dizlerinin bağı çözülmüş, dişleri dökülmüş bir kurt, yol kenarına uzanmış yatar. Oradan geçerken "Selamunaleyküm" diyerek selam verip halini öğrendikten sonra da ona av getirmek istediklerini belirten kızıl kurt ve karakurdu soylarını öğrendikten sonra beğenmeyip gönderir. Üçüncü olarak selam verip gelen kurdun bozkurt olduğunu öğrenince ona güvenir ve av bulmak için birlikte yola çıkarlar. Yolda bir eşek ve sıpasını avlayan

bozkurt sayesinde de ziyafet çekerler. Masala göre üç kurt da yaşlı kurda yardımcı olmaya çalışır.

Terzi Tavuk ile Tilki (Bakırcı, 2010:575) masalına göre bir tavuk terzilik öğrenir ve makas, iğne, iplik satın alır. Bunu gören arkadaşları onunla alay eder. Tavuk ise bir gün lazım olabileceğini belirtir ve bir gün diğer tavuklar tilki tarafından yakalanarak bir çuvala koyulur. Terzi tavuk çuvalı keser, içine taş doldurup tekrar diker ve hepsi kaçarlar. Arkadaşları ise alay ettiklerine pişman olurlar. Yardım neticesinde de canlarını kurtarmış olurlar.

İyilik Yapan Balık ve Balıkçı Çocuğu (Sakaoğlu, 2002:283) masalında balıkçı ve oğlu balık tutarlar. Tutulan balıkları eve götürmek üzere yola çıkan oğul, canlı olduğunu fark ettiği bir balığı yeniden suya bırakır. Bu balık aslında bir insandır ve insan suretiyle yeniden oğlanın karşısına çıkarak onunla arkadaş olur. İki arkadaş saraya giderek padişahın konuşamayan kızını konuşturmayı başarırlar. Kız ve padişahın aldıkları altınlarla bir köprüye gelirler. Burada ellerindeki her şeyi paylaşacaklardır. Sıra kıza gelince onu ikiye bölmeyi kararlaştırırlar. Bunu duyan kız, korkusundan babasının yutturduğu sihri çıkarır. En sonunda kıızı ve altınları balıkçının oğluna veren arkadaş, kendisinin suya bırakılan balık olduğunu söyleyerek oradan uzaklaşır. Böylece, yaptığı iyilik karşısında gördüğü yardımla delikanlının, hayatı değişmiş olur.

Ahmak ile Çakmak'ta (Sarıyüce, 1993:22-33) biri safça, diğeri uyanık iki kardeş, yaşadıkları köyde kıt kanaat geçinirler. Ancak bir yıl ciddi bir kuraklık olur ve bu kardeşler çalışmak için iş bulamayınca köyden uzak yerlere göç etmeye karar verirler. Yolda giderken bir

dere, alabalıkların kralını yakalarlar. Çakmak, bu kralı serbest bırakır. Bir süre sonra, tuzağa yakalanmış bir alageyiği kurtarırlar. Yaşlı bir amcaya yardım ederler. Daha sonra başlarına çeşitli sıkıntılar gelen bu kardeşler, önceden yardım ettikleri canlıların yardımları ile sıkıntılı durumlardan kurtulurlar. Balıkların, denizden çıkarıp kendilerine verdikleri inciler sayesinde de zengin olurlar. Tekrar köylerinin yolunu tutan kardeşler, bağ bahçe sahibi olduktan sonra kurdukları yuvalarında mutlu mesut şekilde yaşamlarına devam ederler. Masalın kahramanı iki kardeş, zor durumda olan canlılara yardım ederler. Daha sonra ise kendileri zor durumda kalırlar ve yardım ettikleri canlılar da en zor anlarında onlara yardım ederek zor durumlardan kurtulmalarını sağlar.

Kısmetimi Arıyorum'da (Tezel 1, 1997:15-43), bir padişahın üç oğlu vardır. Padişah, ölümünden sonra büyük oğlunun yerine geçmesini ister, küçük oğluna da kılıcını ve atını bırakır. Kılıç çekildiğinde, ortaya on tane Arap çıkıp şehzadeyi zor durumlardan kurtarmaktadırlar. Padişah öldükten sonra küçük oğlu dışındaki diğer oğulları baş vezir tarafından öldürülür. Baş vezir tahta geçer, küçük oğlan kaçarak ölümden kurtulur. Diyar diyar dolaşan şehzade, kurtlar ve kuşlar ile konuşabilen ve yer altındaki canlılar ile iletişim kurabilen iki arkadaş edinir. Bu iki arkadaşını farklı yerlerin padişahlarına damat yaptıktan sonra kendisi yoluna devam eder. Memleketin birisinde, tüm insanları öldüren bir devin elinden, kalan tek insan olan güzeller güzeli kızı kurtarır. Onunla evlenir fakat bir cadı tarafından, kılıcı ve karısı kaçırılır. Arkadaşlarının yardımı ile ikisini de geri alan şehzade, ülkesine geri dönerek baş vezirden tahtını da alır ve mutlu şekilde yaşamaya başlar.

Kara Kedi (Tezel 1, 1997:56-79) masalına göre, bir padişahın üç kızı vardır. Bu kızlarla evlenmek isteyenlerin ise haddi hesabı yoktur. Kızlarını kime vereceğini şaşırان ve kimseyi kırmak istemeyen padişah, çareyi üç altın top yaptırmakta bulur. Bu toplar, farklı günlerde kızlar tarafından saraydan aşağı atılacak, kimin kafasına düşerse kız, onunla evlenecektir. Kızlar sırayla büyükten küçüğe topu atarlar ancak top her seferinde, sarayın karşısındaki yıkık harabenin önünde durur. Kızlar sırayla hazırlanıp bu kulübenin kapısına bırakılır. İki büyük kız, kulübenin içerisinde gizli olan saraydaki zenginliklere hayranlıkla bakarlar ancak ortalıkta dolaşıp duran kara kediye hiç iyi davranmazlar. Her ikisi de büyük gürültülerden korkarak sabahı zor edip, babalarının sarayına kaçıp giderler. Küçük kız ise kediye çok iyi davranır, karnını doyurur ve onu yatağına alır. Bu kedi aslında çok yakışıklı bir şehzadedir. Bunu fark eden küçük kız kardeş en son olarak, delikanlıya musallat olan peri kızına da yardım eder ve onun da gönlünü kazanır. Peri kızı ise, aslında kendisine ait olan sarayı ve içindeki her şeyi onlara hediye ederek ortadan kaybolur. Genç çift de kırk gün kırk gece süren düğünle evlenirler. Küçük kız kardeş, önce kediye yardım eder, karnını doyurur. Sonra da şehzadeye musallat olan peri kızının çocuğunu güneşten korur ve peri kızının saçlarını, dolaştığı yerden çözerek onu özgür bırakır. Neticede ise yardım edip, iyilik bulmuş olur.

Uçar Leyli (Helimoğlu Yavuz, 2001:15-17) masalına göre, bir padişahın çok sevdiği bir atı vardır. At bir gün hastalanır. Atın iyileşmesi için bir doktor, memleketteki tüm insanların eteklerine birer avuç ot doldurarak gelmesini ister. At kimin eteğindeki otu yerse ona âşık olmuş demektir. Bütün ahali gelir. At, nihayet padişahın küçük kızının

eteğindeki otu yer. Bu duruma çok öfkelenen padişah, kızı atın bulunduğu ahıra bırakır. Gece vakti at, silkinerek ayın on dördü gibi civan, yakışıklı bir erkeğe dönüşür ve kıza, peri padişahının oğlu olduğunu söyler. Kızla birlikte, bu şekilde bir süre yaşarlar. Günün birinde, at koşusu yapılacaktır. Uçar Leyli isimli delikanlı, o yarışa at binicisi olarak katılacağını, eşine söyler ve kimseye belli etmemesini karısından ister. İlk iki gün küçük kız, ablalarının delikanlıya karşı hayranlık dolu sözleri karşısında sessizliğini korumayı başarır. Lakin üçüncü gün, daha fazla dayanamayarak onun kendi eşi olduğunu söyler. Bunun üzerine Uçar Leyli karısına, kendisini bulmasını söyler ve kuş olup uçarak ortadan kaybolur. Kız, ağlayarak padişah babasının yanına gider ve olan biteni ona anlatır. Ondan, bir demir çarık, demir değnek ister. Gidip Uçar Leyli'yi arayıp bulacağını söyler ve yola çıkar. Sedef dağı, gümüş dağı ve altın dağına sırasıyla gider. İlk iki dağda, Uçar Leyli'nin teyzeleri oturmaktadır. Üçüncü dağda ise Uçar Leyli, annesi ile birlikte oturmaktadır. Kız, onu burada bulur ve iki seven, tekrar yola çıkar. Fakat annesi, bunların peşine düşer çünkü oğlunu, başka birisiyle evlendirecektir. Birtakım zorluklar neticesinde anne, peşlerini bırakır. Böylece tekrar, kızın babasının sarayına dönerler. Kırk gün kırk gece düğün yaparak muratlarına ererler. Masala göre iki âşık, annenin elinden kurtulmak için işbirliği yaparlar. Böylece tehlikelerden kurtulmayı başarırlar.

Ağlayan Nar ile Gülen Ayva (Alangu, 1990:44-70) masalına göre, bir padişahın dokuz tane kızı vardır ve karısı onuncuya hamiledir. Padişah, onun da kız olması durumunda karısını ve kızını cellatlara vereceğini söyler. Padişahın karısı, çok korkar ve bu duruma çare

bulabilmek için kadın, kız olarak doğan onuncu çocuğun, erkek olduğunu söyler. Bu yalanı, on dört yıl boyunca padişaktan gizlemeyi başarır. Fakat on dört yaşına giren Sultan'ın, artık sünnet olması gerekmektedir. Sırlarının açığa çıkacağını anlayınca anne ve kız, bir plan yapar. Plana göre kız, sarayın atlarından bir tanesine biner ve saraydan kaçır. At, sıra dışı bir attır ve kıza üç kıl vererek başı sıkışınca bu kılları birbirine sürmesini ister. Kız, daha sonra başka bir yerde bir saraya gider ve oranın padişahının kızına gönül verir. Fakat bu kız, güvercin kılığında saraya gelip giden başka bir delikanlıya âşıktır. Altı yılda bir gelip padişahın ciğerini yiyen devden padişahı kurtaran kız, padişahın gözüne girer, padişaktan bu kızını ister ve alır. Padişahın kızı, evlenmek için gerçekleşmesi imkânsız görünen bazı isteklerde bulunur. Bu istekler, devlerde bulunan bir aynanın ve şimşek taşının getirilmesidir. Atın verdiği öğütler ve atın yardımcıları sayesinde bunları devlerden çalan genç kız, onların bedduasına uğrar. Bedduaya göre kızsız erkek, erkeksiz kız olacaktır. Bu durum kızın, hayatı boyunca istediği şeydir. Neticede kız, erkek olur. Üçüncü istek olarak Sultan, ağlayan nar ile gülen ayva ağacını ister. Artık erkek olmuş olan şehzade, çok zor şartlarda da olsa bu ağacı getirmeyi başarır. Bundan sonra kız, evliliğe karşı koyamaz ve şehzade ile evlenir. Kırk gün kırk gece düğün yapan şehzade, kızını da alarak babasının memleketine döner. Masala göre atın yardımcıları sayesinde kız, her seferinde amaçlarına ulaşmayı başarır.

3.3. Yurt-Millet ve Din ile İlgili Değerler

3.3.1. Din ile İlgili Değerler

Bireyler, çeşitli değerler edinerek bir toplumu oluşturur. Toplum ise, dünya sahnesinde kendisine ait vasıflarla yer bulur, varlığını korur.

Türk milletini millet yapan değerlerin bir kısmı da dini değerlerdir. Bu değerlerin bireyler ve toplum üzerindeki etkisi ve yönlendirici vasfı, fazlası ile vardır. Türk milleti, geçmişten günümüze ölümden sonra da hayat olduğu inancına sahiptir. Bu nedenle bir inanç sistemi geliştirmiş, kendilerince öbür hayat için de hazırlıklar yapmıştır. Bu inancın izlerini masal metinlerinde bulmak mümkündür. Masalarda kahramanlar özellikle zor durumda kaldıklarında Allah'a dua ederler, melek ve şeytana inanır, kadere rıza gösterirler.

3.3.1.1. Allah İnancı ve Dua Bilinci

Allah inancı ve dua bilinci masal metinlerinde, zor durumda kalan masal kahramanının yardım isteği ile Allah'a dua etmesi şeklinde karşımıza çıkar. Bu değerın işlendiği örnek masal metinleri şunlardır:

Hızır ve Üç Kardeş (Bakırcı, 2006:221-223) masalında çok fakir olan üç kardeş Allah'tan mal istemek için yola çıkar Hızır'la karşılaşır. Hızır isteklerini sorduktan sonra iki büyük oğlana mal mülk, en küçüğe de eş verir. Bir zaman sonra bunları ziyarete giden Hızır, bazı isteklerde bulunur. İki büyük kardeş hiçbir şey vermeyip Hızır'ı kovarlar. Küçük kardeş ise güzelce ağırlar. Diğerlerinin mallarını sel basıp yok ederken küçük oğlan bir sürü altına kavuşur. Masala göre fakir kardeşlerin, Allah'a yalvararak ondan mal istemeleri, Allah inancının göstergesidir.

Bozkurt (Bakırcı, 2010:516-518) masalında yaşlı, dizlerinin bağı çözülmüş, dişleri dökülmüş bir kurt, yol kenarına uzanmış yatar. Oradan geçerken "Selamunaleyküm" diyerek selam verip halini öğrendikten sonra da ona av getirmek istediklerini belirten kızıl kurt ve karakurdu soylarını öğrendikten sonra beğenmeyip gönderir. Üçüncü olarak selam

verip gelen kurdun bozkurt olduğunu öğrenince ona güvenir ve av bulmak için birlikte yola çıkarlar. Yolda bir eşek ve sıpasını avlayan bozkurt sayesinde de ziyafet çekerler. Masala göre kurtların “Selamunaleyküm” diyerek selamlamalarına karşılık yaşlı kurt da “Ve aleykümüssalam.” diyerek selamlarını alır. Bu ise dini inanç göstergesidir.

Akkız ile Karakız (Sarıyüce, 1993:7-14) masalına göre; annesi vefat eden Ayşegül, üvey anne eline kalır. Üvey annenin de Fatmagül adında bir kızı olmuştur. Anne ile kızı, Ayşegül’e sürekli bir şekilde eziyet ederler. Bir gün Ayşegül, inek otlatmaktadır. Aynı zamanda da yün eğirir. Aniden çıkan bir rüzgâr yününü kaptığı gibi yaşlı bir kadının bahçesine düşürür. Ayşegül, burada yaşlı kadın tarafından çeşitli yemek ikramları ile ağırlanır. Yaşlı kadın, Ayşegül’e çeşitli sorular sorar. Her defasında Ayşegül’den aldığı kendisini öven cevaplara çok mutlu olan yaşlı kadın; eğer söylediği sözler doğruysa, başına mutluluk kuşunun konacağını, yok eğer ikiyüzlülük ederek yalan konuşmuşsa yanacağını belirtir ve Ayşegül’ü; siyah, kırmızı ve pembe renkte üç kapıdan içeri sokar. Kızın yüzü, içinden çıktığı her odanın rengini alır. Neticede, dünyalar güzeli bir kız olmuştur. Sevinçle evinin yolunu tutan kız, üvey anne ve kız kardeşinin kötü muamelesi ile karşılaşır. Üvey kardeş Fatmagül de annesi tarafından aynı eve gönderilir. Ancak Fatmagül, yüzü simsiyah ve çok çirkin bir şekilde eve döner. Çünkü o, yaşlı kadına yalan söylemiştir. Yüzü artık hep, simsiyah kalacaktır. Bu olayın ardından evden kovulan Ayşegül, bir kavağın tepesine sığınmış iken bir padişah oğlu tarafından bulunur ve onunla mutlu bir yuva kurar.

Ayşegül'ün, “Bismillah.” diyerek odalara girmesi, inancının göstergesidir.

Limon Kız, masalına göre vakti zamanında çok iyiliksever bir padişah vardır. Ramazan ayında fakirlere yiyecek, bayramlarda ise yiyecek dağıtır. Yılın bir gününde, sarayının karşısındaki çeşmenin bir musluğundan yağ, bir musluğundan da bal akıtır. Halkın bunları almasını sağlar. İhtiyar bir kadın, bir gün kırık testisini yağ ile doldurup giderken bu testiye nişan alan padişahın yaramaz oğlu, testinin kırılıp yağın dökülmesine sebep olur. Buna çok üzülen ihtiyar kadın delikanlıya, “*Dilerim Allah'tan, Limon Kız'a âşık olasın da, onu göremeyesin!*” (Tezel 2, 1997:79) diye beddua eder. O günden sonra, bu kızı merak eden şehzade, en sonunda yola düşer. Az gider, uz gider, dere tepe düz gider. Nihayet bir dağ başında, bir ihtiyar ile karşılaşır. Selam verip ihtiyarın elini öper, ona durumunu anlatır. İhtiyar, Limon Kız'a gidecek yolu tarif eder. Onun söylediğine göre, dikenli güller arasından geçecek, eli yaralanmasına rağmen gül koparıp çok güzel koktuğunu söyleyecek, daha sonra kan gibi kırmızı akan dere ile karşılaşacak ve suyun çok temiz olduğunu söyleyerek sudan biraz içecek, zincirle bağlı olan at ve köpeğin önündeki otu ata, eti ise köpeğe verecek, girdiği büyük bahçede açık olan kapıyı kapatıp kapalı olanı açacak, en nihayetinde limon ağacının üzerinde bulunan üç limonu koparıp geri dönecektir. Bunların hepsini yapan şehzade, Bir dev ile karşılaşır ve devin elinden kurtulmayı başarır. Yardımcı olduğu bütün nesnelere, “*Allah razı olsun.*” (Tezel 2, 1997:82) diye ona dua ederler. Limonlardan ikisini yolda kesen şehzade, içinden çıkan çok güzel kızların su isteyerek ölmelerine engel olamaz çünkü etrafta, su yoktur. Şehzade, üçüncü limonu ise bir su başında keser.

Ortaya çıkan kız, diğerlerinden daha güzeldir. Kızın su istemesi ile onu havuza atan şehzade, daha sonra ona, yüzüğünü verir ve uygun kıyafet bulmak amacıyla saraya döner. Fakat bir Arap kızı, bu kızı kandırarak onun yerine geçer. Şehzade geri döndüğünde, Arap kızını o kız zannederek onu saraya götürür, onunla evlenir. Limon Kız, bir ak güvercin olmuştur. Sarayın etrafında dolandır. Arap kızı bunu tanır ve onun kesilmesini sağlar. Kız sonra, selvi ağacı olur, Arap kızı onu kestirir. Limon Kız nihayetinde, bir yaşlı kadının evine sığınır, onun kızı olur. Günün birinde şehzade hastalanır, halktan çorba isterler. Kız, çorba yapar. İçerisine, şehzadenin kendisine verdiği yüzüğü bırakarak annesi ile birlikte saraya gönderir. Çorbayı içen şehzade, yüzüğü bulur ve durumu anlar. Arap kızı, kırk katırın kuyruğuna bağlanarak dağlara salınır. Şehzade ile Limon Kız evlenir. Masala göre, iyilik gören nesnelere dahi dile gelerek Allah'ın razı olması için dualar ederler.

Nardaniye Hanım (Boratav, 2007:114-120) masalına göre, bir adamın karısı vefat eder. On iki, on üç yaşlarında çok güzel bir kızı olan adam, yeniden evlenir. Eve gelen yeni anne, kızı kıskanır ve ona içirdiği su ile birlikte kızın, yılan yavrusu yutmasına sebep olur. Çok namuslu olan baba, her geçen gün karnı büyüyen kızını götürüp bir dağın başında terk eder. Kız buradan, yürüyerek bir eve ulaşır. Bu ev, Kırk Haramiler'in evidir. Kırk Haramiler, kız ile kardeş olurlar. Kız, rahat rahat yaşamaya başlamıştır. Fakat aya bakan üvey anne ona, ayın mı daha güzel, yoksa kendisinin mi daha güzel olduğunu sorar. Aydan, her seferinde Nardaniye Hanım'ın daha güzel olduğunu cevabını alır. Buna çok öfkelenen üvey anne aynı zamanda, bu kızın hala yaşadığını anlar ve defalarca onu öldürmek için teşebbüste bulunur. En nihayetinde bir gün,

kızın kendinden geçmesine sebep olur. Kızı baygın halde gören kırk harami, onu bir tabutun içerisine koyar ve gömmeye kıyamadıkları için ellerinde tabutla dolaştırırlar. Bunu gören bir şehzade, tabutu ister ve onların elinden alır. Şehzade, tabutu odasına götürür ve içini açar. Kızı görür görmez, ona âşık olur. Her geçen gün bu tabut karşısında eriyip solan şehzadenin durumu, sarayda birilerinin dikkatini çeker. Bir adam, gizlice odaya girer ve bu kızı görür. Kızın, boğazındaki yiyecekten dolayı bu halde olduğunu fark eder ve boğazındaki yiyeceği çıkarır. Kendine gelen kız ile şehzade evlenir. Düğüne, kızın babası da çağrılır ve üvey anne, kırk katıra bağlanarak dağlara yollanır. Masala göre kız başına gelen her fenalıkta Allah'a dua eder. Sonuçta da onun yardımıyla mutlu bir hayat yaşamaya başlar.

3.3.1.2. Kadere Rız Olmak

Masal metinlerinde kahramanların çok büyük bir kısmı, başına gelen olumsuz durumlara rıza göstermeyip bu durumlardan kurtulmak için mücadele ederken Sabır Taşı masalında kahramanın, kadere rıza gösterdiği görülür.

Kader (Şimşek, 2001:119-121) masalında padişah bir gün gezmeye çıkar. Burada bir ihtiyar ile karşılaşır, ona ne yaptığını sorar ve ihtiyarın, doğacak oğlanları doğacak kızlara yazdığını öğrenir. Karısı hamile olan padişah bebeğin cinsiyetini ve onu kime yazdığını öğrenmek ister. İhtiyarın söylediğine göre bebek kızdır ve köyün çobanının oğluna yazılmıştır. Buna itiraz eden padişah, doğan çocuğu satın alarak suya bırakır. Çocuğu, bir değirmenci bulup büyütür. Çocuk büyüdükten sonra yine izini bulan padişah, onun eline bir mektup tutuşturarak kendi evine gönderir. Mektupta, çocuğun öldürülmesi gerektiği yazmaktadır. Fakat

çocuğun elindeki mektubu alıp yırtan padişahın kızı, padişahın ağzından onun kendisi ile evlendirilip saraya oturtulmasını yazar. O sırada padişah, uzak diyarlara gezmeye gitmiştir. Döndüğünde kızının, çobanın oğlu ile evlenmiş olduğunu ve bir de torunu olduğunu öğrenir, kadere karşı koyamayacağını anlar. Çünkü padişahın büyük konuşması hiçbir şeyi değiştirmemiş, padişah kaderin önüne geçememiştir.

Sabır Taşı (Boratav, 2007:198-202), bir karı kocanın bir tek kız evlatları vardır. Bu kız, çeşmeye gidip bakracını doldururken bir serçe kuşu çeşmenin taşına konar ve ona, kırk gün bir ölünün başını bekleyeceğini söyler. Olay, üç gün üst üste tekrarlanır. Kız, durumu ailesine açar. Aile, kaderinden korumak için kızı yanlarına alarak çok uzak yerlere gider. Gittikleri yerde bir ev görürler, içeri girmeye çalışırlar ancak kız içeri girer girmez kapı kapanır ve anne ile baba, dışarıda kalır. Kız, evi gezmeye başlar. Evin içerisindeki odanın birinde, bir ölü ile karşılaşır ve geri dönerek ailesine, bunun kendisinin kaderi olduğunu, kendisini orada bırakarak gitmeleri gerektiğini söyler. Aile, söyleneni yapar. Kız, ilerleyen günlerin birinde, kapıdan geçen bir çingene kızını, beline ip bağlayarak yukarı çeker. Amacı, kendisine can yoldaşı olmasıdır. Kendisi ise ölünün başını beklemeye devam eder ama otuz dokuzuncu gün artık o kadar yorulur ki dayanamayıp uykuya dalar. O sırada ölünün başını, çingene kızı beklemektedir. Kırkıncı gün ölü uyanır ve kendisini kırk gün boyunca bekleyen kişinin, çingene kızı olduğunu düşünür. Hatta bunu ona sorar. Çingene kızının bunu doğrulaması üzerine onlar evlenirler. Otuz dokuz gün bekleyen zavallı kızcağız ise onlara halayık olur. Bir gün delikanlı çarşıya çıkar ve bayanlara, çarşıdan ne istediklerini sorar. Zavallı kız, bir bıçak ve sabır taşı ister. Bunları

alıp kıza verdikten sonra delikanlı, onun ne yapacağını merak ederek saklanıp izlemeye başlar. Kız, başından geçenleri tek tek sabır taşına anlatır. Anlattıklarına dayanamayan sabır taşı çatlar. Her şeyi duyan delikanlı, saklandığı yerden çıkar ve çingene kızını, kırk katır kuyruğuna bağlayarak gönderir. Asıl kız ile düğün dernek kurar ve mutlu şekilde yaşar. Masala göre kız, kaderden kaçamayacağını anlar ve ona rıza göstererek ölünün başını beklemeye karar verir. Ölü uyanıp çingene kızı ile evlendiğinde de kadere rıza göstererek delikanlıya gerçekleri açıklamaz, derdini sabır taşına döker.

4. HALK HİKÂYELERİNDE TESPİT EDİLEN DEĞERLER

Bir milletin kökleri, milli kültüründen yükselir, onlarla beslenir. Bir milletin köklerinden güç alarak geleceğe uzanabilmesi, milli kültürü sayesinde mümkün olur. Kültürel ürün ve eserleri geleceğe ulaştırmak aynı zamanda şahsi ve toplumsal sorumluluktur.

İslamiyet'ten önce şaman, ozan, kam ve baksılar yuğ merasimleri, şölen ve sığır törenlerinde kopuz çalarak çeşitli şiirler söylerlerdi. O zamanlardan günümüze bazı değişikliklere uğrayarak gelmeyi başarabilen anlatıların uzantısını, günümüz halk hikâyeleri oluşturabilir. Kopuz çalanların yerini ise âşıklar olarak geleneği, âşıklık geleneği şeklinde sürdürürler. Günümüzde bu gelenek zayıflamış, eskisi kadar rağbet görmemektedir. Boratav'a göre, *“Bu anlatı geleneğinin bugün de canlı kaldığı bölgelerde onlara ‘hikâye’ adı veriliyor.”* (2000:65).

Halk hikâyeleri, Genel Kültür Ansiklopedisinde *“Sözlü anlatım geleneği içinde önemli yeri olan, konusu aşk ya da kahramanlık olan anlatılardır.”* (2006:702) şeklinde tanımlanır.

Alptekin halk hikâyelerini; *“Göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk mahsullerinden olup; aşk, kahramanlık, vb. gibi konuları işleyen; kaynağı Türk, Arap-İslam ve Hint -İran olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım nesir karışımı anlatımlardır.”* (2002a: 18) şeklinde tanımlar.

Elçin, halk hikâyeleri için *“Türk halk hikâyeleri, zaman seyri ve coğrafya-mekân içinde efsane, masal, menkabe, destan vb. mahsullerle*

beslenerek dini, tarihi, içtimai, hadiselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserlerdir.” (2001:444) der.

Rayman’a göre “Gerçek veya hayali, birtakım olayların özel bir üslup ile anlatılması demektir. Halk hikâyesi, destandan romana geçişte köprü görevi yapan, anlatıma dayalı türlerin en önemlisidir.” (2010:164).

“Pek çok sözlü anlatma yoluyla günümüze kadar ulaşan halk hikâyeleri de eski ve yeni kültür unsurlarının, halk muhayyilesinde sentez edilmesi neticesinde doğmuş, günümüze kadar da kendi yaratıcıları arasında zevkle anlatılagelmiştir.” (Ekici, 1995).

Türkmen’e göre “Halk hikâyelerinin özel bir anlatım tekniği ve geleneği vardır. Bu tür, eski destanların -cemiyetteki sosyal ve kültürel değişmelerin etkisiyle- yeni devire uyması ile meydana gelmiştir.” (1983:9).

Alptekin’e göre ise kahramanların âşık olma şekilleri şöyledir, “Kahramanlar genellikle dört şekilde birbirlerine âşık olurlar:

- a. *Bade içerek*
- b. *Aynı evde büyüyen kahramanlar kardeş olmadıklarını öğrenince*
- c. *Resme bakarak âşık olma*
- d. *İlk görüşte âşık olma.” (2002a:32-37).*

Halk hikâyeleri de diğer halk anlatımları gibi nesilden nesile aktarılırken insan hafızasının unutkan olması sebebiyle kimi kısımlarının

unutulması, kimi kısımlarının da değişikliklere uğraması olasıdır. Bu durumda Âşık, hikâyenin nesir kısımlarında gerekli ve eksik gördüğü yerleri değiştirme ve tamamlama yoluna gider. Fıkra, bilmece, atasözü ve deyimlerden faydalanabilir. Böylece anlatımını zenginleştirmiş olur. Asıl hikâye arasına, kısa başka hikâyeler ekleyebilir. Bu hikâyelere, “karavelli” denir.

Âşıklar, çalgı aleti veya çalgısız olarak anlattıkları hikâyeleri, kendilerine göre değiştirip yorumlayabilir, uzatıp kısaltabilirler. Genellikle dinleyici kitlesinin ilgisine ve seviyesine göre anlatırlar.

“Hikâyelerin meydana geliş seyrini şu şekilde şemalandırabiliriz:

1. *Bir hakiki vaka veya hazır hikâye mevzuunun seçilmesi.*
2. *Bu hikâye veya vakanın türkü isteyen yerlerinin tayini ve buralara uygun türkülerin yapılması*
3. *Hikâyenin, aralarına türküler konmak suretiyle anlatılması.”*
(Boratav, 2015:189).

Halk hikâyelerinde ağırlıklı olarak aşk konusu işlenir. Olaylar, gerçekçi bir biçimde anlatılır. Gerçek hayat ön plandadır. Yaşanmış ya da yaşanması muhtemel olaylardan oluşurlar.

Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin, Leyla ile Mecnun gibi hikâyelerde kavuşamayan âşıklar; Yaralı Mahmut, Kirmanşah, Asuman ile Zeycan, Emrah ile Selvihan gibi hikâyelerin sonunda kavuşurlar. Sonu ayrılıkla biten bazı hikâyeler de dinleyicilerin ısrarı ve ayrılığı kabullenmemeleri nedeniyle âşıklar tarafından sevenlerin kavuşturulması ile biter.

“Genelde halk hikâyelerinin üç önemli kaynağının olduğu kabul edilmiştir.

1. Olmuş Olaylar: Doğu ve Güney Doğu Anadolu’da içindeki türkülere bozlak adı verilen halk hikâyeleri ve eşkıyalara özgü gerçekten olmuş hikâyeler.

2. Yaşamış veya yaşadıkları rivayet olunan âşıkların yaşamlarını anlatan olaylar.

3. Köroğlu menkıbeleri ve buna benzer menkıbeler.” (Rayman, 2010:170-171).

Alptekin ise halk hikâyelerinin kaynakları konusunda aşağıdaki görüşe sahiptir:

“1. Türk kaynağından gelen halk hikâyeleri: Köroğlu, Âşık Garip vb.

2. Arap, Fars ve Hint kaynağından gelen halk hikâyeleri: Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, Yusuf ile Züleyha vb.

3. Masal- Efsane kaynaklı halk hikâyeleri: Kirmanşah, Tapdıg, Latif Şah, Şah İsmail vb.

4. Âşıkların hayatından kaynaklanan halk hikâyeleri: Kerem İle Aslı, Tufarganlı Âşık Abbas ve Gülgez Peri, Gurbani ve Peri, Ercişli Emrah ile Selvi Han vb. (Alptekin, 2002a:52).

Dede Korkut hikâyeleri edebiyatımızda, destandan halk hikâyeciliğine geçiş dönemi ürünleri kabul edilirler. Destanlarda yer alan ozanlar, halk hikâyelerinde ‘âşık’ adı ile kahramanlık ve aşk konuları

ekseninde, hikâyeler anlatmaya devam ederler. Kahramanlık konuları da zaman içerisinde yerlerini ağırlıklı olarak aşk konusuna bırakmıştır.

“*Dede Korkut anlatmaları, destancılık geleneğinin doğmasını, sürekliliğini sağlayan ve Türkiye sahasında yerini 16.yy’dan itibaren halk hikâyelerini anlatan âşıklara bırakan ozan tarafından yaratılmış ve anlatılmıştır.*” (Aça; Ekici ve Yılmaz, 2018:185). Dede Korkut hikâyeleri ise destan bölümünde incelenmiştir.

Halk hikâyeleri, ister kahramanlık isterse aşk konulu olsunlar genel olarak toplum hakkında bilgiler verirler, içlerinde eğitici unsurlar barındırırlar, buna değerler de dâhildir. Halk hikâyeleri incelendiği zaman değer açısından zengin içeriklere sahip oldukları görülecektir. Bu nedenle halk hikâyeleri, değer eğitiminde kullanılabilirler.

Halk hikâyeleri görevi tamamlamak, haksızlık karşısında durmak, öz güven, sevgi gibi değerlerin yoğun olarak işlendikleri halk anlatmalarındandır.

Halk hikâyelerinde yer alan değerler incelenirken Ali Berat Alptekin’in *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Doğan Kaya ve M. Sabri Koz’un *Halk Hikâyeleri 1*, Muhammet Ertürk ve Hasan Baştürk’ün *Halk Hikâyeleri* kitaplarında yer alan metinlerden yararlanılmıştır. Tespit edilen değerler, verilen başlıklarda ele alınıp yorumlanmıştır. Halk hikâyelerinde tespit edilen değerler ise şunlardır:

4.1. Bireysel Değerler

4.1.1. Affetmek

Yaşadığımız toplumun genel düşüncesine göre “İnsandır, hata yapar.” Bu hatalar kimi zaman istenerek, kimi zaman da istenmeden olabilir. Önemli olan ise hata yapmak değil, yapılan hatadan dersler çıkararak aynı yanlışlara tekrar tekrar düşmemektir.

Bu değer halk hikâyelerinde daha çok güçlü veya büyük olanların güçsüz veya küçük olanları affetmesi ve genelde onların evlenmelerine yardımcı olması şeklinde yer alır. Affetmek değerini içeren halk hikâyeleri metinleri aşağıdadır:

Yaralı Mahmut Hikâyesi’nde (Alptekin, 2002a:199-201) İstanbul’da zengin bir bezirgânın iki oğlu vardır. Onlardan Ahmet isminde olanı, babasından kalan büyük mirası saçıp savurarak aileyi fakir duruma düşürür. Mahmut ise annesine bakmak üzere çalışıp çırpırır. Osmanlı padişahı, bir saray yaptırır. Bu sarayda, Gence padişahının hazinesinde bulunan çamçırak taşlarının eksik olduğu söylenir. Bunun üzerine padişah, taşları getirecek birisini aramaya koyulur. Mahmut, bu işe gönüllü olur ve Gence’ye doğru yola çıkar. Burada savaşa tutuşurlar. Karşı tarafın askerleri arasında bulunan bir Arap’la mücadele eder ve zorla da olsa, onu yenmeyi başarır. Arap’ın yüzünü açtığı anda ise dünya güzeli bir kız ortaya çıkar. Bu kızın adı Mahbub’tur. Mahmut, bu kıza âşık olur ve orduyu yener. Sevdikini de yanına alarak taşlarla birlikte memleketin yolunu tutar. Fakat yolda, kızın babası tarafından gönderilen bir cadı tarafından Mahbub’un, Mahmut’a karşı sevgisi geçer ve babasının evine dönmek üzere yola koyulur. Kızın peşine düşen Mahmut, kız tarafından yaralanır. Kanı gören kızın, aklı başına gelir. İki

sevgili, haramiliğe başlayarak onunla geçinmeye çalışırlar. Daha sonra ikisi de yakalanır ve padişahın karşısına çıkarlar. Padişah, Mahmut'un taşları getiren kişi olduğunu anlayarak gençleri affeder ve kırk gün kırk gece düğün yapılıır.

Hançerli Hanım (Alptekin, 2002a:280) hikâyesinde Süleyman, babasının ölümünden sonra etrafını saran serserilerin aklına uyararak elinde bulunan servetini kısa zamanda yiyip bitirir ve fakir duruma düşer. Süleyman, güzellikte eşsiz bir delikanlıdır. Onu gören Hançerli Hürmüz isimli zengin bir hanım, Süleyman'a âşık olur. Süleyman da bayanın cariyesi Kamer'e âşıktır. İkisi arasındaki aşkın farkına varan Hançerli Hanım, kızı dövdürerek ormana attırır; Süleyman, kızı kurtarır. Süleyman'la birlikte kayığa binip denize açılan Hançerli Hanım burada, Süleyman'ı sırtından bıçaklayarak denize atar. Süleyman'ı bulup denizden çıkaran Tıfli, padişaha durumu anlatır. Padişah, Hançerli Hanım'ı Mısır'a sürdürür fakat Süleyman'ın ricasıyla Hançerli Hanım, padişah tarafından affedilir. Hançerli hanım ise cariyesi Kamer'i azat eder, bütün malını onlara bağışlar, gençleri evlendirir. Böylece onları affetmiş olur.

4.1.2. Büyük Sözü Dinlemek

Bu değer, halk hikâyelerinde sıklıkla geçmez. Genelde aşk konulu olan halk hikâyelerinde, büyüklerinin evlenmelerine karşı çıkmalarına rağmen âşıklar, onların sözlerini dinlemeyip kavuşmak için ellerinden geleni yaparlar. Sevenlerin, büyük sözü dinledikleri halk hikâyesi metinleri ise şunlardır:

Kirmanşah (Alptekin, 2002a:174-175) hikâyesine göre Hurşit Şah'ın hiç çocuğu olmaz. Bu duruma çok üzülen Şah, vezirini de yanına

alarak gurbete çıkar. Yolda bir derviş, onlara iki elma verir. Hanımlarıyla beraber elmayı yedikten sonra ikisinin de çocukları olur. Kirmanşah, delikanlı olduktan sonra Yemen sultanı ile dövüşmeye gider. Onun kızı Mahperi, Kirmanşah'ın sevgilisi olur. Daha sonra Kaf Dağı'na doğru yol alan Kirmanşah, burada dev tarafından esir edilen amcaoğullarını kurtarır, devî öldürür. Fakat amcaoğulları hainlik yaparak Kirmanşah ve Mahperi'yi yaralı bir şekilde orada bırakıp kaçarlar. Sevgililere, Koca Arap yardım eder ve Koca Arap tarafından hain iki amcaoğlu öldürülür. Kötüler cezasını çeker, gençler muradına erer. Hikâyeye göre dervişin tembihine uyup büyük sözü dinleyenler, çocuk sahibi olurlar.

Hikayet-i Asuman ile Zeycan Beyan (Kaya; Koz, 2000:21-62) hikâyesinde bir bey ile çalışanının çocukları olmaz. Bunlar, çocuk isterler. Bir dede, ikisine de yol gösterir ve deniz kenarında bulduğu narı, ikiye bölerek onlara yedirir. Bir süre sonra, ikisinin de çocukları olur. Bey kızı olan Zeycan ile fakir erkek Asuman birbirlerine âşık olur. Ancak bey, kızını Asuman'a vermek istemez. Gençlerin her ikisine de âşıklık verilir ve atışmalar yaparlar. Atışmalar sonunda Asuman, Zeycan'ı yener fakat bey, söz vermesine rağmen yine de kızını ona vermez. Daha sonra sevgililer, ailelerini terk ederek bir dağ başında konaklarlar. Burada fırtınaya yakalanır, Allah'a yalvarırlar. Daha sonra uykuya dalarlar ve bir dedenin yardımıyla göz açıp kapayıncaya kadar memleketlerine ulaşırlar. Yine başka bir dedenin yardımıyla paşaya durumlarını arz ederler. Paşa tarafından yapılan yardım sonucu, muratlarına ererler. Böylece büyük sözü dinlemenin yararını görürler.

Hikâye-yi Mahmut Gaznevi (Alptekin, 2002a:272-273) başlıklı hikâyeye göre Mahmut isminde bir çocuk, yedi sekiz yaşlarına geldiği

zaman babası vefat eder. Delikanlı, on iki yaşına gelene kadar baba mesleğini devam ettirir. Fakat sonrasında, başka işler yapmaya karar verir ve Bağdat'a gider. Burada bir ihtiyar ile tanışır, onun kızıyla evlenir, hazinesini ele geçirir, ihtiyarı öldürür. Bağdat padişahının çocuğu olmadığı için padişah seçmek zorunda olan halk, Mahmut'u padişah yapar. Daha sonra Mahmut, bir şeyhten ders almaya başlar. Ancak şeyhin söylediklerine pek inanmaz. Ortaya çıkan bir kuşun ayaklarına tutunarak bazı maceralar yaşadktan sonra şeyhin söylediklerini gözleriyle görmüş olur. Başından geçenlerden sonra velilerin kerametli olduğuna inanır ve artık büyük bir itikat ile derslerine devam eder. Hikâyeye göre Mahmut, önceleri hocasının söylediklerinin doğruluğunu sorgular, ona itimat etmez. Fakat sonrasında birtakım maceralardan sonra hocasına hak verir.

4.1.3. Cesaret

Halk hikâyelerinde cesaret değeri daha çok âşıkların, birbirlerine kavuşmak adına verdikleri mücadelelerde işlenir. Sevenler, kavuşmak adına çeşitli cesaret örnekleri sergilerler. Cesaret değerinin işlendiği metinler şunlardır:

Emrah ile Selvihan (Ertürk; Baştürk, 2007:62-67) hikâyesinde, Ercişli Emrah henüz küçük bir çocukken âşık olan babası ile birlikte Miroğlu Mahmut Bey'in konağında sazlı sözlü eğlenceye katılır. Konakta iken babasının sazı ile oynar ve sazın telini kırar. Bu nedenle babasından tokat yer. Bu tokatı ve konakta gördüğü Selvi'yi unutamaz. Yıllar sonra ise kendisi âşık olarak konağa gider. Burada Miroğlu tarafından pek beğenilir aynı zamanda Selvi ile karşılaşır ve ona aşkını ilan eder, kızı babasından ister. Ancak babası Selvi'yi vermez. Bir süre

sonra Şah Abbas tarafından Erciş kuşatılır. Miroğlu öldürülür, Selvi ise İsfahan'a götürülür. Emrah peşine düşer, şaha kendisini ve aşkını kabul ettirir. Şah ise gençleri kavuşturur. Emrah, Selvi'ye kavuşmak için ciddi uğraşlar verir. Kızın babasının ve şahın karşısına cesaretle dikilir. Sonuçta ise muradına erer.

Kirmanşah hikâyesine göre (Alptekin, 2002a:174-175) Hurşit Şah'ın hiç çocuğu olmaz. Bu duruma çok üzülen Şah, vezirini de yanına alarak gurbete çıkar. Yolda bir derviş, onlara iki elma verir. Hanımlarıyla beraber elmayı yedikten sonra ikisinin de çocukları olur. Kirmanşah, delikanlı olduktan sonra Yemen sultanı ile dövüşmeye gider. Onun kızı Mahperi, Kirmanşah'ın sevgilisi olur. Daha sonra Kaf Dağı'na doğru yol alan Kirmanşah, burada dev tarafından esir edilen amcaoğullarını kurtarır, dev'i öldürür. Fakat amcaoğulları hainlik yaparak Kirmanşah ve Mahperi'yi yaralı bir şekilde orada bırakıp kaçarlar. Sevgililere, Koca Arap yardım eder ve Koca Arap tarafından hain iki amcaoğlu öldürülür. Kötüler cezasını çeker, gençler muradına erer. Hikâyeye göre Kirmanşah çok cesaretlidir. Pek çok kişi ile savaştığı gibi, devle de savaşır ve hepsini yener.

Melikşah ile Güllü Han Hikâyesi'ne göre (Alptekin, 2002a:185) bir padişahın, uzun süre çocuğu olmaz. Padişah, veziriyle seyahate çıkar. Yolu üzerinde bir derviş ile karşılaşır. Dervişin verdiği elma ile padişah, çocuk sahibi olur. Derviş, kendisi gelene kadar çocuğa isim verilmemesini ister. Geldikten sonra da çocuğun adını, Melikşah koyar. Aynı derviş günün birinde, artık genç bir delikanlı olan Melikşah'a, Güllü Han'ın resmini gösterir. Ona âşık olan Melikşah, olanları babasına anlatır. Babasının ölmesi üzerine, annesiyle yola çıkar fakat yolda

annesinin birçok engellemesi ve kötülükleri ile karşılaşır. Büyük bir cesaretle savaşır ve başına gelenlerin hepsinden sağ salim kurtulmayı başarır. Melikşah cesareti sayesinde, hikâyenin sonunda Yemen padişahının kızı olan Güllü Han ile evlenir.

Nedim Şah Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:186-187) Horasan Padişahı çok güzel bir kızla evlenir fakat kız, hiç konuşmaz. Bu nedenle, padişah tarafından cellada teslim edilir. Cellat, kızı öldürmeye kıyamaz ve onu serbest bırakır. Kız hamiledir, doğan çocuğa Nedim Şah ismi verilir. Bu arada padişah, yeniden evlenir ve iki oğlu olur. Babasından uzakta büyüyen Nedim Şah, yetişkin olduktan sonra babasını bulmak üzere yola çıkar. İki kardeşiyle karşılaşır, onlarla çeşitli sorunlar yaşar, kardeşlerini yener, bir devi öldürür ve devin esir ettiği kızı kurtararak büyük bir cesaret örneği sergiler. Kız, bir hazine bulur ve zengin olurlar. Kırk gün, kırk gece süren düğünden sonra evlenirler.

Yaralı Mahmut Hikâyesi'ne göre (Alptekin, 2002a:199-201) İstanbul'da zengin bir bezirgânın iki oğlu vardır. Onlardan Ahmet isminde olanı, babasından kalan büyük mirası saçıp savurarak aileyi fakir duruma düşürür. Mahmut ise annesine bakmak üzere çalışıp çırpırır. Osmanlı padişahı, bir saray yaptırır. Bu sarayda, Gence padişahının hazinesinde bulunan çamçırak taşlarının eksik olduğu söylenir. Bunun üzerine padişah, taşları getirecek birisini aramaya koyulur. Mahmut, bu işe gönüllü olur ve Gence'ye doğru yola çıkar. Burada savaşa tutuşurlar. Karşı tarafın askerleri arasında bulunan bir Arap'la mücadele eder ve zorla da olsa, onu yenmeyi başarır. Arap'ın yüzünü açtığı anda ise dünya güzeli bir kız ortaya çıkar. Bu kızın adı Mahbub'tur. Mahmut, bu kıza âşık olur ve orduyu yener. Sevdiğini de yanına alarak taşlarla birlikte

memleketin yolunu tutar. Fakat yolda, kızın babası tarafından gönderilen bir cadı tarafından Mahbub'un, Mahmut'a karşı sevgisi geçer ve babasının evine dönmek üzere yola koyulur. Kızın peşine düşen Mahmut, kız tarafından yaralanır. Kanı gören kızın, aklı başına gelir. İki sevgili, haramiliğe başlayarak onunla geçinmeye çalışırlar. Daha sonra ikisi de yakalanır ve padişahın karşısına çıkarlar. Padişah, Mahmut'un taşları getiren kişi olduğunu anlayarak gençleri affeder ve kırk gün kırk gece düğün yapılır. Mahmut'un, bunca maceraya atılması ise cesaretini gösterir.

Tufarganlı Âşık Abbas ve Gülgez Peri Hikâyesi (Alptekin, 2002a:218-219) başlıklı hikâyeye göre Abbas isimli gence bade içirilir. Daha sonra Gülgez Peri'ye âşık olur. Fakat kıza âşık olan başkaları da vardır. Bu nedenle çok zorlukla baş etmek zorunda kalan sevgililer nihayetinde birbirlerine kavuşurlar. Bu kavuşmanın sağlanması için Abbas'ın yaptıkları, cesaret örneğidir.

Kaçak Nebi hikâyesine göre (Alptekin, 2002a:241-242) Nebi, dürüstlüğü ile nam salmış bir kişidir. Hacer isimli kızı sever. Ailesinin vermemesi üzerine kızı kaçırarak bir dağa yerleşir. Burada Rus işgalinden kaçan insanlar, Nebi'nin etrafında toplanırlar ve Ruslarla çarpışmaya başlarlar. Nebi çok büyük kahramanlıklar gösterir. Rusları mağlup eder fakat bir gün sırtından vurularak öldürülür. Buna çok üzülen atı, Nebi'yi sırtından vuramı ayakları altında çiğneyerek öldürür. Nebi'nin etrafında olanlar, onun intikamını almaya yemin ederek mücadelelerine devam ederler. Nebi'nin, gerek kızı kaçırırken gerekse savaşırken yaptıkları, cesaret örneğidir.

İlbeylioğlu hikâyesine göre (Alptekin, 2002a:253-254) İlbeylioğlu ve amcaoğlu, babalarının ölmesi üzerine yanlarına aldıkları kırk yiğit ile soygunculuğa başlarlar. Daha sonra ikili arasında çıkan anlaşmazlık sonucu, birbirlerine düşman olurlar ve İlbeylioğlu, amcasının oğlunu öldürür. Daha sonra kendisi de padişah tarafından henüz üç günlük evliyken hapse atılır. Hapiste on yıl kalır, on yılın sonunda padişah, bir cuma namazına giderken hapishanede duyduğu bir türkü üzerine, İlbeylioğlu ve arkadaşlarını serbest bırakır. Hepsi Adana'ya gelirler; İlbeylioğlu, eşine ve oğluna kavuşur. Yeniden kırk gün kırk gece düğün yapılır. Hikâyeye göre mücadeleci bir kişi olan İlbeylioğlu, hayatı boyunca cesaretle mücadele eder.

Kan Kalesi Cengi başlıklı hikâyeye göre (Alptekin, 2002a:262-264) Mekke'nin zenginlerinden Emir Abad, yetim çocukları sünnet ettirmek ister. Hz. Ali'nin, bu çocuklara hediye götüreceği bir şeyi olmadığı için Hz. Ali cenge çıkar. Cenk esnasında, çeşitli diyarlarda farklı farklı insanlarla savaşır. İslam'ı yayar, Müslümanları bir araya getirir ve onların refahını sağlar. İslamiyet'i kabul etmelerine vesile olur. Kiliseleri yıktırarak camiler yaptırır. Son olarak yanındaki kafile ile birlikte Mekke'ye ulaşır. Düşmanlardan aldığı altınları, fakir ve kimsesizlere dağıtır. Böylece sünnet düğünü yapılır. Hikâyeye göre Hz. Ali, cesaretli cengâver bir kişidir. Bu yönünden dolayı da, savaşmaktan geri kalmayıp birçok zafer elde eder.

Zaloğlu Rüstem (Alptekin, 2002a:270-271) başlıklı hikâyeye göre, Zal isminde yakışıklı bir yiğidin çirkin bir çocuğu olur. Dedesi, torununun ormana atılmasını emreder. Çocuk, Zümrüdü Anka tarafından bulunarak yuvasına götürülür. Burada büyütülür. Çocuğun ismi

Zümrüdü Anka tarafından Zaloğlu Rüstem olarak konulur. Rüstem, çok yiğit bir delikanlıdır. Ömrü savaşlarda geçer; ülkesine ve sevdiklerine saldıranları yener, devlerle çarpışır, devleri dize getirir, zaman zaman Kafdağı’nda, zaman zaman da yeryüzünde mücadelelerine devam eder. En sonunda, düşmanları tarafından dedesi ve babası öldürülür, karısı ve çocuğu yaralanır. Kafdağı’ndan yeryüzüne inerek eşini ve oğlunu kurtarır, intikamını alır, bir süre sonra kendisi de ölür. Cesareti ile ön plana çıkan Rüstem, hayatını cesareti neticesinde yaptıklarıyla tamamlamış olur.

4.1.4. Cömertlik

Cömertlik değeri, halk hikâyelerinde fazla rastlanan bir değer değildir. Cömertlik değerinin işlendiği halk hikâyeleri aşağıdadır:

Hüthüt Kuşu (Alptekin, 2002a:247-248) hikâyesine göre Davutoğlu Süleyman çok zengindir. Parasını cömertçe dağıtır. Belkıs’la evlenmek ister ve onu etkilemek için de maddi manevi tüm gücünü kullanır. Onun elçisi olan bir hüthüt kuşu vardır. Süleyman Peygamber, Hüthüt Kuşu ile Belkıs’a haber gönderir fakat Belkıs, Süleyman’la evlenmek istemez. Bu nedenle gerçekleşmesi imkânsız taleplerde bulunur. Bu talepler, kuş tüyünden bir sarayın yapılması ve ab-ı hayatın getirilmesidir. Hüthüt Kuşu, ab-ı hayatı aramaya çıkar. Bazı serüvenler ve yaşantılardan sonra, Hz Süleyman’ın ölüm vakti gelir ve Azrail, karşısına çıkar. Süleyman, Azrail’den bir istekte bulunur. İsteği, bütün askerlerinin kılıç kuşanması ve tabutunun önünden geçmesidir. Böylece zenginliğin, hiçbir şeye yaramadığını ondan sonrakiler anlayacaktır. Süleyman Peygamber, beş yüz sene hüküm sürdükten sonra ruhunu teslim eder.

Kan Kalesi Cengi başlıklı hikâyeye göre (Alptekin, 2002a:262-264) Mekke'nin zenginlerinden Emir Abad, yetim çocukları sünnet ettirmek ister. Hz. Ali'nin, bu çocuklara hediye götüreceği bir şeyi olmadığı için Hz. Ali cenge çıkar. Cenk esnasında, çeşitli diyarlarda farklı farklı insanlarla savaşıır. İslam'ı yayar, Müslümanları bir araya getirir ve onların refahını sağlar. İslamiyet'i kabul etmelerine vesile olur. Kiliseleri yıktırarak camiler yaptırır. Son olarak yanındaki kabile ile birlikte Mekke'ye ulaşır. Düşmanlardan aldığı altınları, fakir ve kimsesizlere dağıtır. Böylece sünnet düğünü yapılır. Hikâyeye göre Hz. Ali fakir bir insandır. Ancak yapılacak olan sünnet töreni için çeşitli maddi yardımlarda bulunmak ister ve bu nedenle birçok savaş yapar. Neticede de kazandıklarını dağıtır, cömertlik yapar.

4.1.5. Dış Görünüşe Aldanmamak

Bu değer, halk hikâyelerinde sıklıkla işlenmez. İşlendiği Yaralı Mahmut Hikâyesi'nde de, dış görünüş itibariyle Arap olan bir kişinin yüzünü açması ile dünya güzeli olarak görünmesi şeklinde karşımıza çıkar.

Yaralı Mahmut Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:199-201) İstanbul'da zengin bir bezirgânın iki oğlu vardır. Onlardan Ahmet isminde olanı, babasından kalan büyük mirası saçıp savurarak aileyi fakir duruma düşürür. Mahmut ise annesine bakmak üzere çalışıp çırpınır. Osmanlı padişahı, bir saray yaptırır. Bu sarayda, Gence padişahının hazinesinde bulunan çamçırak taşlarının eksik olduğu söylenir. Bunun üzerine padişah, taşları getirecek birisini aramaya koyulur. Mahmut, bu işe gönüllü olur ve Gence'ye doğru yola çıkar. Burada savaşa tutuşurlar. Karşı tarafın askerleri arasında bulunan bir Arap'la mücadele eder ve

zorla da olsa, onu yenmeyi başarır. Arap'ın yüzünü açtığı anda ise dünya güzeli bir kız ortaya çıkar. Bu kızın adı Mahbub'tur. Mahmut, bu kıza âşık olur ve orduyu yener. Dış görünüşe aldanmaması gerektiğinin de farkına varır.

4.1.6. Ekonomik Gücü Kötüye Kullanmamak

Halk hikâyelerinde ekonomik gücünü kötüye kullananlar kötü insan, iyiye kullananlar ise iyi insan olarak karşımıza çıkarlar. Örnek metinler aşağıdadır:

İlbeylioğlu hikâyesine göre (Alptekin, 2002a:253-254) İlbeylioğlu ve amcaoğlu, babalarının ölmesi üzerine yanlarına aldıkları kırk yiğit ile soygunculuğa başlarlar. Daha sonra ikili arasında çıkan anlaşmazlık sonucu, birbirlerine düşman olurlar ve İlbeylioğlu, amcasının oğlunu öldürür. Daha sonra kendisi de padişah tarafından henüz üç günlük evliyken hapse atılır. Hapiste on yıl kalır, on yılın sonunda padişah, bir cuma namazına giderken hapishanede duyduğu bir türkü üzerine, İlbeylioğlu ve arkadaşlarını serbest bırakır. Hepsi Adana'ya gelirler; İlbeylioğlu, eşine ve oğluna kavuşur. Yeniden kırk gün kırk gece düğün yapılır. Hikâyeye göre İlbeylioğlu ve amcaoğlu, babalarının ölümünden sonra soygunculuğa başlarlar. Bu, onaylanmayacak bir durumdur. Daha sonra da kazandıkları üzerine anlaşamadıklarından düşman olurlar. Bu da örnek gösterilecek bir durum değildir.

Kan Kalesi Cengi (Alptekin, 2002a:262-264) hikâyesine göre Mekke'nin zenginlerinden Emir Abad, yetim çocukları sünnet ettirmek ister. Hz. Ali'nin, bu çocuklara hediye götüreceği bir şeyi olmadığı için Hz. Ali cenge çıkar. Cenk esnasında, çeşitli diyarlarda farklı farklı

insanlarla savaşıır. İslam'ı yayar, Müslümanları bir araya getirir ve onların refahını sağlar. İslamiyet'i kabul etmelerine vesile olur. Kiliseleri yıktırarak camiler yaptırır. Son olarak yanındaki kabile ile birlikte Mekke'ye ulaşır. Düşmanlardan aldığı altınları, fakir ve kimsesizlere dağıtır. Böylece sünnet düğünü yapılır. Hz. Ali, ekonomik olarak elde ettiklerini dağıtarak hayırlı işler için kullanır.

Hançerli Hanım (Alptekin, 2002a:280) hikâyesine göre Süleyman, babasının ölümünden sonra etrafını saran serserilerin aklına uyarak elinde bulunan servetini kısa zamanda yiyip bitirir ve fakir duruma düşer. Süleyman, güzellikte eşsiz bir delikanlıdır. Onu gören Hançerli Hürmüz isimli zengin bir kadın, Süleyman'a âşık olur. Süleyman da bayanın cariyesi Kamer'e âşıktır. İki arasında aşkın farkına varan Hançerli Hanım, kızı dövdürerek ormana attırır; Süleyman, kızı kurtarır. Süleyman'la birlikte kayığa binip denize açılan Hançerli Hanım burada, Süleyman'ı sırtından bıçaklayarak denize atar. Süleyman'ı bulup denizden çıkaran Tıfli, padişaha durumu anlatır. Padişah, Hançerli Hanım'ı Mısır'a sürdürür fakat Süleyman'ın ricasıyla Hançerli Hanım, padişah tarafından affedilir. Hançerli hanım ise cariyesi Kamer'i azat eder, bütün malını onlara bağışlar, gençleri evlendirir. Böylece, ekonomik gücünü kötüye kullanmaktan vaz geçmiş olur.

4.1.7. Fedakârlık

Halk hikâyelerinde fedakârlık değeri, fazla işlenen bir değer değildir. Bu değer halk hikâyelerinden, Kozanoğlu hikâyesinde işlenmiştir. Hikâyede fedakârlık, şu şekilde geçmektedir.

Kozanoğlu Hikâyesi'ne göre (Alptekin, 2002a:234) Kozanoğlu, babası öldükten sonra amcasının yanına gider. Bir handa eğlenirken

Meryem adlı Hristiyan bir kıza gönül verir. Aralarında din farklılığı olduğu için gençler, kavuşabileceklerinden ümidi kesmiştir. Meryem, Kozanoğlu'na elli günlük perhiz uygulamasını söyler. Bu süre içerisinde günden güne eriyen Kozanoğlu, amcasına derdini bir şiirle anlatır. İki ailenin rızası ile düğün yapılır, gençler muradına erer. Böylece iyi niyet ve fedakârlığının sonucu Kozanoğlu, kazançlı çıkar. Çünkü elli gün perhiz yapmak, ciddi fedakârlık örneğidir.

4.1.8. Görevi Tamamlamak

Genellikle aşk ve kahramanlık üzerine kurulu olan halk hikâyelerinde kahramanlar ya sevdikleri kızlara kavuşabilmek ya da elde etmek istedikleri zaferleri elde etmek amacıyla yola çıkarlar. Neticede ise görevlerini tamamlamış bir şekilde geri dönerler. Görevi tamamlamak değeri ile ilgili halk hikâyeleri şunlardır:

Kirmanşah (Alptekin, 2002a:174-175) hikâyesine göre Hurşit Şah'ın hiç çocuğu olmaz. Bu duruma çok üzülen Şah, vezirini de yanına alarak gurbete çıkar. Yolda bir derviş, onlara iki elma verir. Hanımlarıyla beraber elmayı yedikten sonra ikisinin de çocukları olur. Kirmanşah, delikanlı olduktan sonra Yemen sultanı ile dövüşmeye gider. Onun kızı Mahperi, Kirmanşah'ın sevgilisi olur. Daha sonra Kaf Dağı'na doğru yol alan Kirmanşah, burada dev tarafından esir edilen amcaoğullarını kurtarır, devi öldürür. Fakat amcaoğulları hainlik yaparak Kirmanşah ve Mahperi'yi yaralı bir şekilde orada bırakıp kaçarlar. Sevgililere, Koca Arap yardım eder ve Koca Arap tarafından hain iki amcaoğlu öldürülür. Kötüler cezasını çeker, gençler muradına erer. Böylece görev, tamamlanmış olur.

Adil Şah Hikâyesi (Alptekin, 2002a:184) hikâyesine göre Horasan hükümdarı Turan Şah'ın çocuğu olmaz. Kendisine bir pir tarafından verilen elmanın yardımıyla, Adil Şah adında bir çocuğu olur. Adil Şah, günün birinde avda iken, dağın başında uyuyakalır. Rüyasında, kırk pir görür ve onların elinden, Kandehar şahının kızı Şemsinur aşkına bade içer. Daha sonra Şemsinur'u bulmak üzere yola çıkar. Aynı bade, Şemsinur'a da içirildiği için o da aşk ateşiyle yanmaktadır. Bir dizi serüvenden ve günlerce süren yolculuktan sonra Kandehar'a gelen Adil Şah, bir kahvede türkü söyler. Şemsinur'a, Adil Şah'ın geldiği haber verilir. Sevgililer kavuşur ve kırk gün, kırk gece süren düğünle evlenir.

Melikşah ile Güllü Han Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:185) bir padişahın, uzun süre çocuğu olmaz. Padişah, veziriyle seyahate çıkar. Yolu üzerinde bir derviş ile karşılaşır. Dervişin verdiği elma ile padişah, çocuk sahibi olur. Derviş, kendisi gelene kadar çocuğa isim verilmemesini ister. Geldikten sonra da çocuğun adını, Melikşah koyar. Aynı derviş günün birinde, artık genç bir delikanlı olan Melikşah'a, Güllü Han'ın resmini gösterir. Ona âşık olan Melikşah, olanları babasına anlatır. Babasının ölmesi üzerine, annesiyle yola çıkar fakat yolda annesinin birçok engellemesi ve kötülükleri ile karşılaşır. Başına gelenlerin hepsinden sağ salim kurtulan Melikşah, hikâyenin sonunda Yemen padişahının kızı olan Güllü Han ile evlenir. Böylece Melikşah, üstüne aldığı görevi tamamlamış olur.

Nedim Şah Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:186-187) Horasan Padişahı çok güzel bir kızla evlenir fakat kız, hiç konuşmaz. Bu nedenle, padişah tarafından cellada teslim edilir. Cellat, kızı öldürmeye kıyamaz ve onu serbest bırakır. Kız hamiledir, doğan çocuğa Nedim Şah ismi

verilir. Bu arada padişah, yeniden evlenir ve iki oğlu olur. Babasından uzakta büyüyen Nedim Şah, yetişkin olduktan sonra babasını bulmak üzere yola çıkar. İki kardeşiyle karşılaşır, onlarla çeşitli sorunlar yaşar, kardeşlerini yener, bir devi öldürür ve devin esir ettiği kızı kurtarır. Kız, bir hazine bulur ve zengin olurlar. Kırk gün, kırk gece süren düğünden sonra evlenirler, görev tamamlanmış olur.

Hurşit ile Mahmihri Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:193-195) Hurşit isimli delikanlı, bir tepeye çıkar. Burada kırk ermiş ona, Mahmihri'nin tasvirini gösterir. Tasviri görür görmez kendinden geçen delikanlı, uyandıktan sonra kızı aramaya koyulur. Kızı bulduktan sonra, birçok olayla karşı karşıya kalır. Bütün engelleri birer birer aşan âşıklar, nihayetinde muratlarına ererler.

Derdiyok ile Zülfisiyah Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:174-175) babalarının mirasına el konulan iki erkek çocuğu, İsfahan şehrine doğru yola çıkar. Burada, Kahveci Ali Ağa'nın yanında yetişirler. Bu çocukların biri kız, bir erkek olmak üzere çocukları dünyaya gelir. Çocuklar, birbirlerine âşık olur fakat kızın babası, onu vermek istemez. Bu nedenle âşıklar, çeşitli yerlere gitmek suretiyle izlerini kaybetmeye çalışırlar. Bu arada âşıkların geneli, içtikleri badenin etkisiyle saz çalıp söylerler. Bu macerada, Derdiyok'un başına, bir dizi olay gelir, hapse atılır fakat amacından vazgeçmez. En nihayetinde, bir pirin yardımıyla Zülfüsiyah'a ve dedesinin mallarına kavuşur. Kırk gün, kırk gece düğün yaparlar. Böylece görev tamamlanmış olur.

Hikayet-i Asuman ile Zeycan Beyan (Kaya; Koz, 2000:21-62) hikâyesinde bir bey ile çalışanın çocukları olmaz. Bunlar, çocuk isterler. Bir dede, ikisine de yol gösterir ve deniz kenarında bulduğu narı,

ikiye bölerek onlara yedirir. Bir süre sonra, ikisinin de çocukları olur. Bey kızı olan Zeycan ile fakir erkek Asuman birbirlerine âşık olur. Ancak bey, kızını Asuman'a vermek istemez. Gençlerin her ikisine de âşıklık verilir ve atışmalar yaparlar. Atışmalar sonunda Asuman, Zeycan'ı yener fakat bey, söz vermesine rağmen yine de kızını ona vermez. Daha sonra sevgililer, ailelerini terk ederek bir dağ başında konaklarlar. Burada fırtınaya yakalanır, Allah'a yalvarırlar. Daha sonra uykuya dalarlar ve bir dedenin yardımıyla göz açıp kapayıncaya kadar memleketlerine ulaşırlar. Yine başka bir dedenin yardımıyla paşaya durumlarını arz ederler. Paşa tarafından yapılan yardım sonucu muratlarına ererler, görev tamamlanmış olur.

Tufarganlı Âşık Abbas ve Gülgez Peri Hikâyesi'ne göre (Alptekin, 2002a:218-219) Abbas isimli gence, bade içirilir. Daha sonra Abbas, Gülgez Peri'ye âşık olur. Fakat kıza âşık olan başkaları da vardır. Bu nedenle çok zorlukla baş etmek zorunda kalan sevgililer nihayetinde birbirlerine kavuşurlar, görev tamamlanmış olur.

Kozanoğlu Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:234) Kozanoğlu, babası öldükten sonra amcasının yanına gider. Bir handa eğlenirken Meryem adlı Hristiyan bir kıza gönül verir. Aralarında din farklılığı olduğu için gençler, kavuşabileceklerinden ümidi kesmiştir. Meryem, Kozanoğlu'na elli günlük perhiz uygulamasını söyler. Bu süre içerisinde günden güne eriyen Kozanoğlu, amcasına derdini bir şiirle anlatır. İki ailenin rızası ile düğün yapılır, gençler muradına erer. Böylece Kozanoğlu'nun perhizi işe yaramış, iş olumlu sonuçlanmıştır.

Elmas ile Kahraman Hikâyesi (Alptekin, 2002a:236), diğer halk hikâyelerinden farklıdır diğer halk hikâyelerinde Kahraman, kendi

başından geçen aşkın derdine düşerken bu hikâyede Âşık Sümmani, yolculukları esnasında karşılaştığı bir aşığın sevdasının peşine düşer. Bir süre sonra sevenlerin kavuşmasına vesile olan Sümmani, memleketine geri döner. Böylece, üzerine aldığı görevi tamamlamış olur.

Kan Kalesi Cengi (Alptekin, 2002a:262-264) hikâyesine göre Mekke'nin zenginlerinden Emir Abad, yetim çocukları sünnet ettirmek ister. Hz. Ali'nin, bu çocuklara hediye götüreceği bir şeyi olmadığı için Hz. Ali cenge çıkar. Cenk esnasında, çeşitli diyarlarda farklı farklı insanlarla savaşıır. İslam'ı yayar, Müslümanları bir araya getirir ve onların refahını sağlar. İslamiyet'i kabul etmelerine vesile olur. Kiliseleri yıktırarak camiler yaptırır. Son olarak yanındaki kabile ile birlikte Mekke'ye ulaşır. Düşmanlardan aldığı altınları, fakir ve kimsesizlere dağıtır. Böylece sünnet düğünü yapılır. Dolayısıyla Hz. Ali, yüklendiği görevi tamamlamış olur.

Zaloğlu Rüstem (Alptekin, 2002a:270-271) hikâyesine göre, Zal isminde yakışıklı bir yiğidin çirkin bir çocuğu olur. Dedesi, torununun ormana atılmasını emreder. Çocuk, Zümrüdü Anka tarafından bulunarak yuvasına götürülür. Burada büyütülür. Çocuğun ismi Zümrüdü Anka tarafından Zaloğlu Rüstem olarak konulur. Rüstem, çok yiğit bir delikanlıdır. Ömrü savaşlarda geçer; ülkesine ve sevdiklerine saldıranları yener, devlerle çarpışır, devleri dize getirir, zaman zaman Kafdağı'nda, zaman zaman da yeryüzünde mücadelelerine devam eder. En sonunda, düşmanları tarafından dedesi ve babası öldürülür, karısı ve çocuğu yaralanır. Kafdağı'ndan yeryüzüne inerek eşini ve oğlunu kurtarır, intikamını alır, bir süre sonra kendisi de ölür. Böylece, hayata karşı görevlerini tamamlamış olur.

Hikayat-ı Kıssa-i Mihr ü Vefa (Alptekin, 2002a:274-276) başlıklı hikâyeye göre bir padişah, üç oğluna mal mülk verdikten sonra vefat eder. Küçük oğlan Vefa, kendisine kalan altınları kısa sürede tüketir ve yola revan olmak zorunda kalır. Bir süre yol aldıktan sonra, bir canavara denk gelir ve onu takip eder. Canavarın mağarasında bir dünya güzeli ile karşılaşır. Onu da yanına alarak mağaradan kaçır fakat bir cadının yardımlarıyla Vefa'nın canavardan kurtardığı Mihr- i Banu, padişahın sarayına getirilir. Padişah, onunla evlenmek ister ve Vefa'yı öldürtür. Bir süre sonra Vefa'nın kardeşleri, onu bulmak üzere yola çıkarlar. Vefa'nın ölüsüyle karşılaşarak çok üzülmüşler. Daha sonra ölünün yanına gelen Hazret-i Hızır, dua eder ve Vefa dirilir. Vefa, tekrar yola çıkarak sevdiğini alma çabasına girer. Padişahı sarhoş ederek uyutan Banu, Vefa ile birlikte kaçır. Sevgililer, padişah tarafından yakalanamaz. Hikâyeye göre Vefa, görevini tamamlayarak Banu'ya kavuşur.

4.1.9. Haksızlık Karşısında Durmak

Özellikle kahramanlık konulu halk hikâyelerinde kahraman, haksızlıklar karşısında durmak amacıyla savaşlar yapar ve bu uğurda gerekirse canını verir. Aşk konulu halk hikâyelerinde ise sevdiğine kavuşmak amacıyla mücadeleye girişen kahraman, sevdiğini elde edene, ya da bu uğurda ölene kadar amacından vaz geçmez. Haksızlık karşısında durmak değeri ile ilgili metin örnekleri aşağıdadır:

Melikşah ile Güllü Han (Alptekin, 2002a:185) hikâyesine göre bir padişahın, uzun süre çocuğu olmaz. Padişah, veziriyle seyahate çıkar. Yolu üzerinde bir derviş ile karşılaşır. Dervişin verdiği elma ile padişah, çocuk sahibi olur. Derviş, kendisi gelene kadar çocuğa isim

verilmemesini ister. Geldikten sonra da çocuğun adını, Melikşah koyar. Aynı derviş günün birinde, artık genç bir delikanlı olan Melikşah'a, Güllü Han'ın resmini gösterir. Ona âşık olan Melikşah, olanları babasına anlatır. Babasının ölmesi üzerine, annesiyle yola çıkar fakat yolda annesinin birçok engellemesi ve kötülükleri ile karşılaşır. Başına gelenlerin hepsinden sağ salim kurtulan Melikşah, hikâyenin sonunda Yemen padişahının kızı olan Güllü Han ile evlenir. Annesinin ve Güllü Han'ın kardeşlerinin yaptığı haksızlıklara boyun eğmeyen Melikşah, nihayetinde zafer kazanmış olur.

Nedim Şah Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:186-187) Horasan Padişahı çok güzel bir kızla evlenir fakat kız, hiç konuşmaz. Bu nedenle, padişah tarafından cellada teslim edilir. Cellat, kızı öldürmeye kıyamaz ve onu serbest bırakır. Kız hamiledir, doğan çocuğa Nedim Şah ismi verilir. Bu arada padişah, yeniden evlenir ve iki oğlu olur. Babasından uzakta büyüyen Nedim Şah, yetişkin olduktan sonra babasını bulmak üzere yola çıkar. Kendisine haksızlık yapan iki kardeşiyle karşılaşır, onlarla çeşitli sorunlar yaşar, kardeşlerini yener, bir devi öldürür ve devin esir ettiği kızı kurtarır. Kız, bir hazine bulur ve zengin olurlar. Kırk gün, kırk gece süren düğünden sonra evlenirler.

Hikayet-i Asuman ile Zeycan Beyan (Kaya; Koz, 2000:21-62) hikâyesinde bir bey ile çalışanının çocukları olmaz. Bunlar, çocuk isterler. Bir dede, ikisine de yol gösterir ve deniz kenarında bulduğu narı, ikiye bölerek onlara yedirir. Bir süre sonra, ikisinin de çocukları olur. Bey kızı olan Zeycan ile fakir erkek Asuman birbirlerine âşık olur. Ancak bey, kızını Asuman'a vermek istemez. Gençlerin her ikisine de âşıklık verilir ve atışmalar yaparlar. Atışmalar sonunda Asuman,

Zeycan'ı yener fakat bey, söz vermesine rağmen yine de kızını ona vermez. Daha sonra sevgililer, ailelerini terk ederek bir dağ başında konaklarlar. Burada fırtınaya yakalanır, Allah'a yalvarırlar. Daha sonra uykuya dalarlar ve bir dedenin yardımıyla göz açıp kapayıncaya kadar memleketlerine ulaşırlar. Yine başka bir dedenin yardımıyla paşaya durumlarını arz ederler. Nihayet, hak yerini bulur. Paşa tarafından yapılan yardım sonucu, muratlarına ererler.

Kaçak Nebi (Alptekin, 2002a:241-242) hikâyesine göre Nebi, dürüstlüğü ile nam salmış bir kişidir. Hacer isimli kızı sever. Ailesinin vermemesi üzerine kızı kaçırarak bir dağa yerleşir. Burada Rus işgalinden kaçan insanlar, Nebi'nin etrafında toplanırlar ve Ruslarla çarpışmaya başlarlar. Nebi çok büyük kahramanlıklar gösterir. Rusları mağlup eder fakat bir gün sırtından vurularak öldürülür. Buna çok üzülen atı, Nebi'yi sırtından vurana ayakları altında çiğneyerek öldürür. Nebi'nin etrafında olanlar, onun intikamını almaya yemin ederek mücadelelerine devam ederler. Böylece, haksızlıklar karşısında boyun eğmemiş olurlar.

Zaloğlu Rüstem (Alptekin, 2002a:270-271) hikâyesine göre, Zal isminde yakışıklı bir yiğidin çirkin bir çocuğu olur. Dedesi, torununun ormana atılmasını emreder. Çocuk, Zümrüdü Anka tarafından bulunarak yuvasına götürülür. Burada büyütülür. Çocuğun ismi Zümrüdü Anka tarafından Zaloğlu Rüstem olarak konulur. Rüstem, çok yiğit bir delikanlıdır. Ömrü savaşlarda geçer; ülkesine ve sevdiklerine saldıranları yener, devlerle çarpışır, devleri dize getirir, zaman zaman Kafdağı'nda, zaman zaman da yeryüzünde mücadelelerine devam eder. En sonunda, düşmanları tarafından dedesi ve babası öldürülür, karısı ve çocuğu

yaralanır. Kafdağı'ndan yeryüzüne inerek eşini ve oğlunu kurtarır, intikamını alır, bir süre sonra kendisi de ölür. Dolayısıyla uğradığı haksızlıklar karşısında durarak, haksızlıkların bedellerini ödetmiş bir şekilde dünyadan ayrılmış olur.

Hikayat-ı Kıssa-i Mihr ü Vefa (Alptekin, 2002a:274-276) başlıklı hikâyeye göre bir padişah, üç oğluna mal mülk verdikten sonra vefat eder. Küçük oğlan Vefa, kendisine kalan altınları kısa sürede tüketir ve yola revan olmak zorunda kalır. Bir süre yol aldıktan sonra, bir canavara denk gelir ve onu takip eder. Canavarın mağarasında bir dünya güzeli ile karşılaşır. Onu da yanına alarak mağaradan kaçır fakat bir cadının yardımlarıyla Vefa'nın canavardan kurtardığı Mihr- i Banu, padişahın sarayına getirilir. Padişah, onunla evlenmek ister ve Vefa'yı öldürtür. Bir süre sonra Vefa'nın kardeşleri, onu bulmak üzere yola çıkarlar. Vefa'nın ölüsüyle karşılaşarak çok üzülürler. Daha sonra ölünün yanına gelen Hazret-i Hızır, dua eder ve Vefa dirilir. Vefa, tekrar yola çıkarak sevdiğini alma çabasına girer. Padişahı sarhoş ederek uyutan Banu, Vefa ile birlikte kaçır. Sevgililer, padişah tarafından yakalanamaz. Vefa, kendisine ve sevdiği Banu'ya yapılan haksızlıkların karşısında durur ve neticede Banu'ya kavuşur.

Hançerli Hanım (Alptekin, 2002a:280) hikâyesine göre Süleyman, babasının ölümünden sonra etrafını saran serserilerin aklına uyarak elinde bulunan servetini kısa zamanda yiyip bitirir ve fakir duruma düşer. Süleyman, güzellikte eşsiz bir delikanlıdır. Onu gören Hançerli Hürmüz isimli zengin bir kadın, Süleyman'a âşık olur. Süleyman da bayanın cariyesi Kamer'e âşıktır. İki arasındaki aşkın farkına varan Hançerli Hanım, kızını dövdürerek ormana attırır; Süleyman,

kızı kurtarır. Süleyman'la birlikte kayığa binip denize açılan Hançerli Hanım burada, Süleyman'ı sırtından bıçaklayarak denize atar. Süleyman'ı bulup denizden çıkararak Tıfli, padişaha durumu anlatır. Padişah, Hançerli Hanım'ı Mısır'a sürdürür fakat Süleyman'ın ricasıyla Hançerli Hanım, padişah tarafından affedilir. Hançerli hanım ise cariyesi Kamer'i azat eder, bütün malını onlara bağışlar, gençleri evlendirir. Hikâyeye göre padişah, Tıfli ve Süleyman, haksızlık karşısında duran insanlardır neticede, adaleti sağlarlar.

4.1.10. Her Söze İnanmamak

Her söze inanan kişi, sonunda zararlı çıkar. Bu durumun yaşandığı halk hikâyesi örneği Ali İzzet Hikâyesi'dir. Hikâyede, değerler yer aldığı bölüm şöyledir:

Ali İzzet Hikâyesi (Alptekin, 2002a:232), Ali İzzet isimli zengin bir beyin çocuğu olmaz. Bu acıya dayanamayan bey, birçok kimseye yiyecek ve içecek ikram eder. Neticede, duaları kabul olur ve çocuğu olur. Ali İzzet, çocuğun ismini Hüseyin koyar. Yetişkin duruma gelen Hüseyin, Senem ile evlendirilir fakat Hüseyin'in beli bağlı olduğu için bu sefer de onun çocuğu olmaz. Bu üzüntüye daha fazla dayanamayan Hüseyin, bulunduğu yeri terk eder ve Abdulkadir Geylani'nin yanına gider. Hüseyin oradayken arkadaşı Ahmet, Hüseyin'in babası İzzet'e mektup yazarak oğlunun öldüğünü bildirir. Bu duruma inanan Ali İzzet, gelinini başka birisine verir. Senem'in düğününün yapıldığı gün, Hüseyin çıka gelir. Bu sırada ortaya çıkan pir, Hüseyin'in ağzına üfürür ve onun beli açılır. Diğer ile evlenmekten vazgeçen Senem ise tekrar eski eşiyle evlenir, gençlerin iki çocuğu olur. Hikâyeye göre, Hüseyin'in

ölüm haberine inanan babası, gelinini başka birine verir. Oysa her söze inanmamalı, doğruluğunu araştırmalıdır.

4.1.11. İyi Niyetli Olmak

İyi niyetli olan insanlar, kısa vadede kaybeden gibi görünseler de uzun vadede kazanan kişilerdir. Bu durum, halk hikâyelerimizde açık şekilde işlenir.

Kozanoğlu Hikâyesi'ne göre (Alptekin, 2002a:234) Kozanoğlu, babası öldükten sonra amcasının yanına gider. Bir handa eğlenirken Meryem adlı Hristiyan bir kıza gönül verir. Aralarında din farklılığı olduğu için gençler, kavuşabileceklerinden ümidi kesmiştir. Meryem, Kozanoğlu'na elli günlük perhiz uygulamasını söyler. Bu süre içerisinde gündün güne eriyen Kozanoğlu, amcasına derdini bir şiirle anlatır. İki ailenin rızası ile düğün yapılır, gençler muradına erer. Böylece iyi niyet ve fedakârlılığının sonucu Kozanoğlu, kazançlı çıkar.

Elmas ile Kahraman Hikâyesi (Alptekin, 2002a:236) diğer halk hikâyelerinden farklıdır. Diğer halk hikâyelerinde Kahraman, kendi başından geçen aşkın derdine düşerken bu hikâyede Âşık Sümmani, yolculukları esnasında karşılaştığı bir aşğın sevdasının peşine düşer. Bir süre sonra sevenlerin kavuşmasına vesile olan Sümmani, memleketine geri döner. Çünkü Sümmani, iyi niyetlerle çıkmış olduğu bu yolda başarı elde etmiş, görevini yerine getirmiştir.

Gül ile Ali Şir Hikâyesi'ne göre (Alptekin, 2002a:239-240) Ali Şir, cuma namazından gelirken Gül isimli çok güzel bir kız görür ve babasına giderek Gül'ü kendisine ister. Daha sonra aynı kıızı, Ali Şir'den haberi olmayan Hüseyin Baykara da görür ve çok beğenir. Ali Şir'i, kıza

dünür gönderir; Ali Şir kızı, Sultan Baykara'ya isteyecektir fakat kız, kesinlikle böyle bir şeye yanaşmaz. Ali Şir, kızı ikna eder. Daha sonra aktara giden kız, aktardan kırk gün içerisinde öldüren zehir alır ve o zehri içer. Daha sonra da Ali Şir'e dönerek öldüğünde tabutunu onun taşınmasını söyler ve her sabah namazından sonra ruhuna, üç ihlas bir fatiha okumasını vasiyet ederek Hüseyin Baykara ile evlenir. Gül, Hüseyin Baykara'nın kendisine dokunmasına izin vermeden ölür, vasiyeti yerine getirilir. Hikâyeye göre aslında üçü de iyi niyetlidir. Ancak yine de hikâye, acı sonla biter; iki seven arasında kalan kız, vefat eder.

Kan Kalesi Cengi'ne göre (Alptekin, 2002a:262-264) Mekke'nin zenginlerinden Emir Abad, yetim çocukları sünnet ettirmek ister. Hz. Ali'nin, bu çocuklara hediye götüreceği bir şeyi olmadığı için Hz. Ali cenge çıkar. Cenk esnasında, çeşitli diyarlarda farklı farklı insanlarla savaşıyor. İslam'ı yayıyor, Müslümanları bir araya getiriyor ve onların refahını sağlar. İslamiyet'i kabul etmelerine vesile olur. Kiliseleri yıktırarak camiler yaptırıyor. Son olarak yanındaki kabile ile birlikte Mekke'ye ulaşır. Düşmanlardan aldığı altınları, fakir ve kimsesizlere dağıtır. Böylece sünnet düğünü yapılır. Hz. Ali, iyi niyetlidir. Bu nedenle yaptıklarında kendi karını düşünmez. İslamiyet ve fakirlere hizmet için savaşlar yapar, mücadeleler verir.

Zaloğlu Rüstem'de (Alptekin, 2002a:270-271) Zal isminde yakışıklı bir yiğidin, çirkin bir çocuğu olur. Dedesi, torununun ormana atılmasını emreder. Çocuk, Zümrüdü Anka tarafından bulunarak yuvasına götürülür. Burada büyütülür. Çocuğun ismi Zümrüdü Anka tarafından Zaloğlu Rüstem olarak konulur. Rüstem, çok yiğit bir

delikanlıdır. Ömrü savaşlarda geçer; ülkesine ve sevdiklerine saldıranları yener, devlerle çarpışır, devleri dize getirir, zaman zaman Kafdağı'nda, zaman zaman da yeryüzünde mücadelelerine devam eder. En sonunda, düşmanları tarafından dedesi ve babası öldürülür, karısı ve çocuğu yaralanır. Kafdağı'ndan yeryüzüne inerek eşini ve oğlunu kurtarır, intikamını alır, bir süre sonra kendisi de ölür. Rüstem, iyi niyetli bir insandır. Ancak hayat, ona karşı pek iyi niyetli davranmaz. O ise olması gerekenin olması için mücadele etmekten geri durmaz.

Hançerli Hanım'da (Alptekin, 2002a:280) Süleyman, babasının ölümünden sonra etrafını saran serserilerin aklına uyarak elinde bulunan servetini kısa zamanda yiyip bitirir ve fakir duruma düşer. Süleyman, güzellikte eşsiz bir delikanlıdır. Onu gören Hançerli Hürmüz isimli zengin bir bayan, Süleyman'a aşık olur. Süleyman da bayanın cariyesi Kamer'e âşıktır. İki arasındaki aşkın farkına varan Hançerli Hanım, kızı dövdürerek ormana attırır; Süleyman, kızı kurtarır. Süleyman'la birlikte kayığa binip denize açılan Hançerli Hanım burada, Süleyman'ı sırtından bıçaklayarak denize atar. Süleyman'ı bulup denizden çıkaran Tıfli, padişaha durumu anlatır. Padişah, Hançerli Hanım'ı Mısır'a sürdürür fakat Süleyman'ın ricasıyla Hançerli Hanım, padişah tarafından affedilir. Hançerli hanım ise cariyesi Kamer'i azat eder, bütün malını onlara bağışlar, gençleri evlendirir. Süleyman, iyi niyetli bir insandır. Bu nedenle çabalar ve hatta Hançerli Hanım'ı, padişahın affetmesini sağlar.

4.1.12. Öz Denetim

Bireyin, zor durumlar karşısında kendi kendisini kontrol edebilmesi çok önemlidir. Kişinin, kendisini kontrol edebilmesi durumuna da öz denetim denir. Halk hikâyelerinde sevenler veya

kahramanlar çok fazla öz denetim sağlayamazlar. Sevenler duygularına yenik düşerler. Yiğit kahramanlar da korkusuzca savaşa giderler. Öz denetim değeri ile ilgili metinler aşağıdadır:

Kozanoğlu Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:234) Kozanoğlu, babası öldükten sonra amcasının yanına gider. Bir handa eğlenirken Meryem adlı Hristiyan bir kıza gönül verir. Aralarında din farklılığı olduğu için gençler, kavuşabileceklerinden ümidi kesmiştir. Meryem, Kozanoğlu'na elli günlük perhiz uygulamasını söyler. Bu süre içerisinde günden güne eriyen Kozanoğlu, amcasına derdini bir şiirle anlatır. İki ailenin rızası ile düğün yapılır, gençler muradına erer. Böylece öz denetim sağlayarak elli günlük perhize uyan Kozanoğlu, amacına ulaşmış olur.

4.1.13. Öz Güven

Öz güven değerinin, kişide bulunma miktarı arttıkça, kişinin de kendisine ve hayata kattıkları artar, kişi büyük başarılar elde eder. Halk hikâyelerinde bu değer daha çok seven âşıkların birbirlerine kavuşmak amacıyla yaptıklarından yola çıkılarak tespit edilebilir. Öz güven değerine örnek gösterilecek halk hikâyesi metinleri şunlardır:

Emrah ile Selvihan (Ertürk; Baştürk, 2007:62-67) hikâyesinde, Ercişli Emrah henüz küçük bir çocukken âşık olan babası ile birlikte Miroğlu Mahmut Bey'in konağında sazlı sözlü eğlenceye katılır. Konakta iken babasının sazı ile oynar ve sazın telini kırar. Bu nedenle babasından tokat yer. Bu tokatı ve konakta gördüğü Selvi'yi unutamaz. Yıllar sonra ise kendisi âşık olarak konağa gider. Burada Miroğlu tarafından pek beğenilir aynı zamanda Selvi ile karşılaşır ve ona aşkını ilan eder, kızı babasından ister. Ancak babası Selvi'yi vermez. Bir süre

sonra Şah Abbas tarafından Erciş kuşatılır. Miroğlu öldürülür, Selvi ise İsfahan'a götürülür. Emrah peşine düşer, şaha kendisini ve aşkını kabul ettirir. Şah ise gençleri kavuşturur. Emrah bu başarıyı, öz güveni sayesinde elde eder. Çünkü derdini anlatmaktan ve sevdiğinin peşinden gidip kendisini kabul ettirmeye çalışmaktan geri durmaz.

Kirmanşah (Alptekin, 2002a:174-175) hikâyesine göre Hurşit Şah'ın hiç çocuğu olmaz. Bu duruma çok üzülen Şah, vezirini de yanına alarak gurbete çıkar. Yolda bir derviş, onlara iki elma verir. Hanımlarıyla beraber elmayı yedikten sonra ikisinin de çocukları olur. Kirmanşah, delikanlı olduktan sonra Yemen sultanı ile dövüşmeye gider. Onun kızı Mahperi, Kirmanşah'ın sevgilisi olur. Daha sonra Kaf Dağı'na doğru yol alan Kirmanşah, burada dev tarafından esir edilen amcaoğullarını kurtarır, devi öldürür. Fakat amcaoğulları hainlik yaparak Kirmanşah ve Mahperi'yi yaralı bir şekilde orada bırakıp kaçarlar. Sevgililere, Koca Arap yardım eder ve Koca Arap tarafından hain iki amcaoğlu öldürülür. Kötüler cezasını çeker, gençler muradına erer. Kirmanşah, öz güveni olan bir kişidir. Bu nedenle mücadeleden geri durmaz.

Nedim Şah Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:186-187) Horasan Padişahı çok güzel bir kızla evlenir fakat kız, hiç konuşmaz. Bu nedenle, padişah tarafından cellada teslim edilir. Cellat, kızı öldürmeye kıyamaz ve onu serbest bırakır. Kız hamiledir, doğan çocuğa Nedim Şah ismi verilir. Bu arada padişah, yeniden evlenir ve iki oğlu olur. Babasından uzakta büyüyen Nedim Şah, yetişkin olduktan sonra babasını bulmak üzere yola çıkar. Öz güveni tamdır. İki kardeşiyle karşılaşır, onlarla çeşitli sorunlar yaşar, kardeşlerini yener, bir devi öldürür ve devin esir

ettiği kızı kurtarır. Kız, bir hazine bulur ve zengin olurlar. Kırk gün, kırk gece süren düğünden sonra evlenirler.

Hurşit ile Mahmihri Hikâyesi'ne göre (Alptekin, 2002a:193-195) Hurşit isimli delikanlı, bir tepeye çıkar. Burada kırk ermiş ona, Mahmihri'nin tasvirini gösterir. Tasviri görür görmez kendinden geçen delikanlı, uyandıktan sonra kızı aramaya koyulur. Kızı bulduktan sonra birçok olayla karşı karşıya kalır, birçok zorluğa göğüs gerer. Bütün engelleri birer birer aşan âşıklar, nihayetinde muratlarına ererler.

Yaralı Mahmut Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:199-201) İstanbul'da zengin bir bezirgânın iki oğlu vardır. Onlardan Ahmet isminde olanı, babasından kalan büyük mirası saçıp savurarak aileyi fakir duruma düşürür. Mahmut ise annesine bakmak üzere çalışıp çırpırır. Osmanlı padişahı, bir saray yaptırır. Bu sarayda, Gence padişahının hazinesinde bulunan çamçırak taşlarının eksik olduğu söylenir. Bunun üzerine padişah, taşları getirecek birisini aramaya koyulur. Mahmut, bu işe gönüllü olur ve Gence'ye doğru yola çıkar. Burada savaşa tutuşurlar. Karşı tarafın askerleri arasında bulunan bir Arap'la mücadele eder ve zorla da olsa, onu yenmeyi başarır. Arap'ın yüzünü açtığı anda ise dünya güzeli bir kız ortaya çıkar. Bu kızın adı Mahbub'tur. Mahmut, bu kıza âşık olur ve orduyu yener. Sevdiğini de yanına alarak taşlarla birlikte memleketin yolunu tutar. Fakat yolda, kızın babası tarafından gönderilen bir cadı tarafından Mahbub'un, Mahmut'a karşı sevgisi geçer ve babasının evine dönmek üzere yola koyulur. Kızın peşine düşen Mahmut, kız tarafından yaralanır. Kanı gören kızın, akli başına gelir. İki sevgili, haramiliğe başlayarak onunla geçinmeye çalışırlar. Mahmut'un tüm çabaları, öz güveninin göstergesidir.

Tahir ile Zühre (Alptekin,2002a:229-231) hikâyesinde padişahın çocuğu olmaz. Bu duruma morali çok bozulan padişah, vezirini de yanına alarak pazara çıkar. Pazarda rastladıkları bir dervişten, bir elma alırlar. Elma sayesinde çocuk edinirler. Padişahın bir kızı, vezirin ise bir oğlu olur. Bir süre sonra iki genç, birbirine âşık olur fakat bir Arap köle yüzünden, sevenler bir türlü kavuşamazlar. Çünkü Arap köle, her defasında onları takip ederek buluştuklarını padişaha bildirir ve padişahın onları ayırmasını sağlar. Zühre'nin kendisinden uzaklaştırılmasına dayanamayan Tahir ise her seferinde onun izini bulur. En nihayetinde Tahir, padişah tarafından öldürülür. Bunu duyan Zühre, şuurunu yitirir ve Tahir'in mezarının başında Allah'a dua ederek canını almasını ister. İki sevgili yan yana gömülür. Her ikisinin mezarında kırmızı ve beyaz gül biter fakat bu güller arasında biten bir karaçalı, onların kavuşmasına engel olur. Tahir, öz güveni yüksek bir karakterdir. Bu nedenle nereye götürülürse götürülsün, Zühre'nin peşini bırakmaz.

Kaçak Nebi (Alptekin, 2002a:241-242) hikâyesine göre Nebi, dürüstlüğü ile nam salmış bir kişidir. Hacer isimli kızı sever. Ailesinin vermemesi üzerine kızı kaçırarak bir dağa yerleşir. Burada Rus işgalinden kaçan insanlar, Nebi'nin etrafında toplanırlar ve Ruslarla çarpışmaya başlarlar. Nebi çok büyük kahramanlıklar gösterir. Rusları mağlup eder fakat bir gün sırtından vurularak öldürülür. Buna çok üzülen atı, Nebi'yi sırtından vuranı ayakları altında çiğneyerek öldürür. Nebi'nin etrafında olanlar, onun intikamını almaya yemin ederek mücadelelerine devam ederler. Nebi'nin, kızı kaçırması, Ruslarla savaşması, öz güvenli olduğunu gösterir.

İlbeylioğlu'nda (Alptekin, 2002a:253-254) İlbeylioğlu ve amcaoğlu, babalarının ölmesi üzerine yanlarına aldıkları kırk yiğit ile soygunculuğa başlarlar. Daha sonra ikili arasında çıkan anlaşmazlık sonucu, birbirlerine düşman olurlar ve İlbeylioğlu, amcasının oğlunu öldürür. Daha sonra kendisi de padişah tarafından henüz üç günlük evliyen hapse atılır. Hapiste on yıl kalır, on yılın sonunda padişah, bir cuma namazına giderken hapisanede duyduğu bir türkü üzerine, İlbeylioğlu ve arkadaşlarını serbest bırakır. Hepsi Adana'ya gelirler; İlbeylioğlu, eşine ve oğluna kavuşur. Yeniden kırk gün kırk gece düğün yapılır. İlbeylioğlu'nun yaptıkları, öz güvenli bir kişi olduğunu gösterir. Bu nedenle cesaret gerektiren işlere kalkışır.

Zaloğlu Rüstem'de (Alptekin, 2002a:270-271) Zal isminde yakışıklı bir yiğidin çirkin bir çocuğu olur. Dedesi, torununun ormana atılmasını emreder. Çocuk, Zümrüdü Anka tarafından bulunarak yuvasına götürülür. Burada büyütülür. Çocuğun ismi Zümrüdü Anka tarafından Zaloğlu Rüstem olarak konulur. Rüstem, çok yiğit bir delikanlıdır. Ömrü savaşlarda geçer; ülkesine ve sevdiklerine saldıranları yener, devlerle çarpışır, devleri dize getirir, zaman zaman Kafdağı'nda, zaman zaman da yeryüzünde mücadelelerine devam eder. En sonunda, düşmanları tarafından dedesi ve babası öldürülür, karısı ve çocuğu yaralanır. Kafdağı'ndan yeryüzüne inerek eşini ve oğlunu kurtarır, intikamını alır, bir süre sonra kendisi de ölür. Rüstem, öz güvenli bir insandır. Bu nedenle hayatı, mücadeleler ile geçmiştir.

Hikayat-ı Kısseye-i Mihr ü Vefa (Alptekin, 2002a:274-276) başlıklı hikâyeye göre bir padişah, üç oğluna mal mülk verdikten sonra vefat eder. Küçük oğlan Vefa, kendisine kalan altınları kısa sürede

tüketir ve yola revan olmak zorunda kalır. Bir süre yol aldıktan sonra, bir canavara denk gelir ve onu takip eder. Canavarın mağarasında bir dünya güzeli ile karşılaşır. Onu da yanına alarak mağaradan kaçır fakat bir cadının yardımlarıyla Vefa'nın canavardan kurtardığı Mihr- i Banu, padişahın sarayına getirilir. Padişah, onunla evlenmek ister ve Vefa'yı öldürtür. Bir süre sonra Vefa'nın kardeşleri, onu bulmak üzere yola çıkarlar. Vefa'nın ölüsüyle karşılaşarak çok üzürlüler. Daha sonra ölünün yanına gelen Hazret-i Hızır, dua eder ve Vefa dirilir. Vefa, tekrar yola çıkarak sevdiğini alma çabasına girer. Padişahı sarhoş ederek uyutan Banu, Vefa ile birlikte kaçır. Sevgililer, padişah tarafından yakalanamaz. Vefa, öz güveni yüksek bir insandır. Bu nedenle kendisini öldürmeye kalkmalarına rağmen, sevdiğinin peşini bırakmaz.

4.1.14. Sözünde Durmak

Sözünde durmak, dürüst ve nitelikli insan özelliğidir. Sözünün eri olan kişiler, çevrelerinde güvenilir kabul edilirler çünkü bu kişiler, yapacaklarını söyledikleri her fiili yerine getirmek için ellerinden gelen her şeyi yaparlar. Sözünde durmak değeri ile ilgili halk hikâyeleri örnekleri aşağıdadır. Bu hikâyelerde, verdikleri sözlerde duran kahramanlar, kazançlı çıkarlar.

Kozanoğlu Hikâyesi'ne göre (Alptekin, 2002a:234) Kozanoğlu, babası öldükten sonra amcasının yanına gider. Bir handa eğlenirken Meryem adlı Hristiyan bir kıza gönül verir. Aralarında din farklılığı olduğu için gençler, kavuşabileceklerinden ümidi kesmiştir. Meryem, Kozanoğlu'na elli günlük perhiz uygulamasını söyler. Kozanoğlu, perhizi tastamam uygular. Bu süre içerisinde günden güne eriyen Kozanoğlu, amcasına derdini bir şiirle anlatır. İki ailenin rızası ile düğün

yapılır, gençler muradına erer. Böylece iyi niyet ve fedakârlığının sonucu Kozanoğlu, kazançlı çıkar.

Gül ile Ali Şir Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:239-240) Ali Şir, cuma namazından gelirken Gül isimli çok güzel bir kız görür ve babasına giderek Gül'ü kendisine ister. Daha sonra aynı kız, Ali Şir'den haberi olmayan Hüseyin Baykara da görür ve çok beğenir. Ali Şir'i, kıza dünür gönderir; Ali Şir kız, Sultan Baykara'ya isteyecektir fakat kız, kesinlikle böyle bir şeye yanaşmaz. Ali Şir, kız, ikna eder. Daha sonra aktara giden kız, aktardan kırk gün içerisinde öldüren zehir alır ve o zehri içer. Daha sonra da Ali Şir'e dönerek öldüğünde tabutunu onun taşımasını söyler ve her sabah namazından sonra ruhuna, üç ihlas bir fatiha okumasını vasiyet ederek Hüseyin Baykara ile evlenir. Gül, Hüseyin Baykara'nın kendisine dokunmasına izin vermeden ölür, vasiyeti yerine getirilir. Bu durumda Ali Şir, sözünde durmuş ve vasiyete uygun hareket etmiştir.

4.1.15. Tecrübe

Tecrübeler, zorlu hayat yolculuğunda insanlara rehberlik yaparlar. Çıkılan yollarda tecrübe sahibi olan kişiler, daha az hatalar yaparak daha uzun yollar kat edebilirler. Tecrübe değerinin işlendiği halk hikâyesi metni şöyledir:

Hikâye-yi Mahmut Gaznevi (Alptekin, 2002a:272-273) başlıklı hikâyeye göre Mahmut isminde bir çocuk, yedi sekiz yaşlarına geldiği zaman babası vefat eder. Delikanlı, on iki yaşına gelene kadar baba mesleğini devam ettirir. Fakat sonrasında, başka işler yapmaya karar verir ve Bağdat'a gider. Burada bir ihtiyar ile tanışır, onun kızıyla evlenir, hazinesini ele geçirir, ihtiyarı öldürür. Bağdat padişahının çocuğu olmadığı için padişah seçmek zorunda olan halk, Mahmut'u

padişah yapar. Daha sonra Mahmut, bir şeyhten ders almaya başlar. Ancak şeyhin söylediklerine pek inanmaz. Ortaya çıkan bir kuşun ayaklarına tutunarak bazı maceralar yaşadktan sonra şeyhin söylediklerini gözleriyle görmüş olur. Başından geçenlerden sonra velilerin kerametli olduğuna inanır ve artık büyük bir itikat ile derslerine devam eder. Hikâyeye göre Mahmut, tecrübe sahibi olana kadar hocasının söylediklerini pek ciddiye almaz. Ancak tecrübe edindikten sonra hocasının doğru söylediğini kabul eder.

4.1.16. Vefa ve Sadakat

Özellikle aşk konulu kahramanlık hikâyelerinde sevenler, birbirlerine karşı vefalıdır. Tüm olumsuzluklara rağmen, birbirlerini bekler ve kavuşmak için mücadeleler verirler. Vefa ve sadakat değeri ile ilgili örnek metinler aşağıdadır:

Emrah ile Selvihan (Ertürk; Baştürk, 2007:62-67) hikâyesinde, Ercişli Emrah henüz küçük bir çocukken âşık olan babası ile birlikte Miroğlu Mahmut Bey'in konağında sazlı sözlü eğlenceye katılır. Konakta iken babasının sazı ile oynar ve sazın telini kırar. Bu nedenle babasından tokat yer. Bu tokatı ve konakta gördüğü Selvi'yi unutamaz. Yıllar sonra ise kendisi âşık olarak konağa gider. Burada Miroğlu tarafından pek beğenilir aynı zamanda Selvi ile karşılaşır ve ona aşkını ilan eder, kızı babasından ister. Ancak babası Selvi'yi vermez. Bir süre sonra Şah Abbas tarafından Erciş kuşatılır. Miroğlu öldürülür, Selvi ise İsfahan'a götürülür. Ancak Selvi, şah ile evlenmemek ve onu oyalayarak Emrah'ı beklemek için bir bağ kurulmasını ister. Bu bağ, ilk meyveyi verdiğinde şah ile evleneceğini bildirir. Asıl amacı ise Emrah'ın gelmesi ve kendisini bulması için zaman kazanmaktır. Böylece sadakatle

sevdiğini bekler. Emrah, Selvi'nin peşine düşer, şaha kendisini ve aşkını kabul ettirir. Şah ise gençleri kavuşturur.

Varaka ile Gülşah Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:188-189) iki kardeşin çocukları olmaz. Bir dervişin verdiği elma sayesinde bir kız, bir erkek evlat edinirler ve bu çocukları birbirlerine vermeye karar verirler. Fakat Varaka'nın babası ölür, Gülşah'ın babası da çeyiz olarak fazlasıyla altın ister. Bunu bulmak için yola çıkan Varaka, padişah olan dayısının yanına gider. Yolda bir dizi olaylarla karşılaşır, haramileri yener. Daha sonra Gülşah ile karşılaşır. Onu da yanına alarak memleketinin yolunu tutar. Yolda iki rekât namaz kılıp Allah'a dua ettikten sonra ruhunu teslim eder. Bu duruma dayanamayan Gülşah da kendisini öldürür çünkü Varaka'ya büyük bir sevgi ve bağlılık duymaktadır. Bu nedenle o öldükten sonra, yaşamasının bir anlamı yoktur.

Kozanoğlu Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:234) Kozanoğlu, babası öldükten sonra amcasının yanına gider. Bir handa eğlenirken Meryem adlı Hristiyan bir kıza gönül verir. Aralarında din farklılığı olduğu için gençler, kavuşabileceklerinden ümidi kesmiştir. Meryem, Kozanoğlu'na elli günlük perhiz uygulamasını söyler. Bu süre içerisinde günden güne eriyen Kozanoğlu, amcasına derdini bir şiirle anlatır. İki ailenin rızası ile düğün yapılır, gençler muradına erer. Kozanoğlu'nun fedakârlığı, sevdiğine vefasını simgeler.

Gül ile Ali Şir Hikâyesi'ne göre (Alptekin, 2002a:239-240) Ali Şir, cuma namazından gelirken Gül isimli çok güzel bir kız görür ve babasına giderek Gül'ü kendisine ister. Daha sonra aynı kıızı, Ali Şir'den haberi olmayan Hüseyin Baykara da görür ve çok beğenir. Ali Şir'i, kıza dünür gönderir; Ali Şir kıızı, Sultan Baykara'ya isteyecektir fakat kız,

kesinlikle böyle bir şeye yanaşmaz. Ali Şir, kızı ikna eder. Daha sonra aktara giden kız, aktardan kırk gün içerisinde öldüren zehir alır ve o zehri içer. Daha sonra da Ali Şir'e dönerek öldüğünde tabutunu onun taşımasını söyler ve her sabah namazından sonra ruhuna, üç ihlas bir fatiha okumasını vasiyet ederek Hüseyin Baykara ile evlenir. Gül, Hüseyin Baykara'nın kendisine dokunmasına izin vermeden ölür, vasiyeti yerine getirilir. Hikâyeye göre Gül, çok kıymetli bir vefa ve sadakat örneği sergilemiş, sevdiğinden başkasının olmamak için ölmeyi tercih etmiştir.

Hikayat-ı Kıssa-i Mihr ü Vefa (Alptekin, 2002a:274-276) başlıklı hikâyeye göre bir padişah, üç oğluna mal mülk verdikten sonra vefat eder. Küçük oğlan Vefa, kendisine kalan altınları kısa sürede tüketir ve yola revan olmak zorunda kalır. Bir süre yol aldıktan sonra, bir canavara denk gelir ve onu takip eder. Canavarın mağarasında bir dünya güzeli ile karşılaşır. Onu da yanına alarak mağaradan kaçır fakat bir cadının yardımlarıyla Vefa'nın canavardan kurtardığı Mihr- i Banu, padişahın sarayına getirilir. Padişah, onunla evlenmek ister ve Vefa'yı öldürtür. Bir süre sonra Vefa'nın kardeşleri, onu bulmak üzere yola çıkarlar. Vefa'nın ölüsüyle karşılaşarak çok üzürlüler. Daha sonra ölünün yanına gelen Hazret-i Hızır, dua eder ve Vefa dirilir. Vefa, tekrar yola çıkarak sevdiğini alma çabasına girer. Padişahı sarhoş ederek uyutan Banu, Vefa ile birlikte kaçır. Sevgililer, padişah tarafından yakalanamaz. Banu, Vefa'ya olan aşkıdan dolayı padişahı oyalar ve sevdiğine vefasızlık etmez.

4.2. Toplumsal Değerler

4.2.1. Adalet

Adaletin olmadığı toplumlarda; onu uygulamak mecburiyetinde olan merciler ve o mercilerde oturanlar, halkın nazarında tutunamazlar, varlıkları kabul edilmez, dahası varlıklarına müsaade edilmez. Bu nedenle toplumun, varlığını devam ettirebilmesi için adalet, vaz geçilemez bir değerdir. Herkese, her koşulda eşit şekilde uygulanmalı, toplumun tüm bireyleri de adalete tastamam uymalıdır. Halk hikâyelerinde, adaletin olmadığını düşünen kahraman, adaleti sağlama işini üzerine alır ve bunun için mücadele eder. Genellikle de hikâyenin sonunda adalet sağlanmış olur.

Adalet değerini içeren metinler şunlardır:

Kirmanşah'ta (Alptekin, 2002a:174-175) Hurşit Şah'ın hiç çocuğu olmaz. Bu duruma çok üzülen Şah, vezirini de yanına alarak gurbete çıkar. Yolda bir derviş, onlara iki elma verir. Hanımlarıyla beraber elmayı yedikten sonra ikisinin de çocukları olur. Kirmanşah, delikanlı olduktan sonra Yemen sultanı ile dövüşmeye gider. Onun kızı Mahperi, Kirmanşah'ın sevgilisi olur. Daha sonra Kaf Dağı'na doğru yol alan Kirmanşah, burada dev tarafından esir edilen amcaoğullarını kurtarır, dev öldürür. Fakat amcaoğulları hainlik yaparak Kirmanşah ve Mahperi'yi yaralı bir şekilde orada bırakıp kaçarlar. Sevgililere, Koca Arap yardım eder ve Koca Arap tarafından hain iki amcaoğlu öldürülür. Kötüler cezasını çeker, gençler muradına erer. Böylece adalet, yerini bulmuş olur.

Nedim Şah Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:186-187) Horasan Padişahı çok güzel bir kızla evlenir fakat kız, hiç konuşmaz. Bu nedenle, padişah tarafından cellada teslim edilir. Cellat, kızı öldürmeye kıyamaz ve onu serbest bırakır. Kız hamiledir, doğan çocuğa Nedim Şah ismi verilir. Bu arada padişah, yeniden evlenir ve iki oğlu olur. Babasından uzakta büyüyen Nedim Şah, yetişkin olduktan sonra babasını bulmak üzere yola çıkar. İki kardeşiyle karşılaşır, onlarla çeşitli sorunlar yaşar, kardeşlerini yener, bir devi öldürür ve devin esir ettiği kızı kurtarır. Kız, bir hazine bulur ve zengin olurlar. Her konuda adalet sağlanır ve âşıklar, kırk gün kırk gece süren düğünden sonra evlenirler.

Zaloğlu Rüstem'de (Alptekin, 2002a:270-271) Zal isminde yakışıklı bir yiğidin çirkin bir çocuğu olur. Dedesi, torununun ormana atılmasını emreder. Çocuk, Zümrüdü Anka tarafından bulunarak yuvasına götürülür. Burada büyütülür. Çocuğun ismi Zümrüdü Anka tarafından Zaloğlu Rüstem olarak konulur. Rüstem, çok yiğit bir delikanlıdır. Ömrü savaşlarda geçer; ülkesine ve sevdiklerine saldıranları yener, devlerle çarpışır, devleri dize getirir, zaman zaman Kafdağı'nda, zaman zaman da yeryüzünde mücadelelerine devam eder. En sonunda, düşmanları tarafından dedesi ve babası öldürülür, karısı ve çocuğu yaralanır. Kafdağı'ndan yeryüzüne inerek eşini ve oğlunu kurtarır, intikamını alır, adaleti sağlar. Bir süre sonra kendisi de ölür.

4.2.2. Çocuklara Önem Vermek

Halk hikâyelerine genel olarak göz atıldığında, çocuksuzluk, çocuksuzluğun üzüntüsü ile bulunulan yeri terk etme, gidilen yerde ise bir ermiş, pir vs. tarafından verilen elma, nar gibi meyveler sayesinde çocuk edinme, sıklıkla işlenir.

Bu değer ile ilgili hikâye metinleri aşağıdadır:

Kirmanşah'ta (Alptekin, 2002a:174-175) Hurşit Şah'ın hiç çocuğu olmaz. Bu duruma çok üzülen Şah, vezirini de yanına alarak gurbete çıkar. Yolda bir derviş, onlara iki elma verir. Hanımlarıyla beraber elmayı yedikten sonra ikisinin de çocukları olur. Kirmanşah, delikanlı olduktan sonra Yemen sultanı ile dövüşmeye gider. Onun kızı Mahperi, Kirmanşah'ın sevgilisi olur. Daha sonra Kaf Dağı'na doğru yol alan Kirmanşah, burada dev tarafından esir edilen amcaoğullarını kurtarır, devi öldürür. Fakat amcaoğulları hainlik yaparak Kirmanşah ve Mahperi'yi yaralı bir şekilde orada bırakıp kaçarlar. Sevgililere, Koca Arap yardım eder ve Koca Arap tarafından hain iki amcaoğlu öldürülür. Kötüler cezasını çeker, gençler muradına erer. Şah ve vezirin çocuk isteği ve özlemi ile yollara düşmeleri, çocuğa verdikleri önemi gösterir.

Adil Şah Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:184) Horasan hükümdarı Turan Şah'ın çocuğu olmaz. Kendisine bir pir tarafından verilen elmanın yardımıyla, Adil Şah adında bir çocuğu olur. Adil Şah, günün birinde avda iken, dağın başında uyuyakalır. Rüyasında, kırk pir görür ve onların elinden, Kandehar şahının kızı Şemsinur aşkına bade içer. Daha sonra Şemsinur'u bulmak üzere yola çıkar. Aynı bade, Şemsinur'a da içirildiği için o da aşk ateşiyle yanmaktadır. Bir dizi serüvenden ve günlerce süren yolculuktan sonra Kandehar'a gelen Adil Şah, bir kahvede türkü söyler. Şemsinur'a, Adil Şah'ın geldiği haber verilir. Sevgililer kırk gün, kırk gece süren düğünle evlenir.

Melikşah ile Güllü Han'da (Alptekin, 2002a:185) bir padişahın, uzun süre çocuğu olmaz. Padişah, veziriyle seyahate çıkar. Yolu üzerinde bir derviş ile karşılaşır. Dervişin verdiği elma ile padişah, çocuk

sahibi olur. Derviş, kendisi gelene kadar çocuğa isim verilmemesini ister. Geldikten sonra da çocuğun adını, Melikşah koyar. Aynı derviş günün birinde, artık genç bir delikanlı olan Melikşah'a, Güllü Han'ın resmini gösterir. Ona âşık olan Melikşah, olanları babasına anlatır. Babasının ölmesi üzerine, annesiyle yola çıkar fakat yolda annesinin birçok engellemesi ve kötülükleri ile karşılaşır. Başına gelenlerin hepsinden sağ salim kurtulan Melikşah, hikâyenin sonunda Yemen padişahının kızı olan Güllü Han ile evlenir.

Varaka ile Gülşah Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:188-189) iki kardeşin çocukları olmaz. Her iki kardeş de bu duruma çok üzülür. Daha sonra bir dervişin verdiği elma sayesinde bir kız, bir erkek evlat edinirler ve bu çocukları birbirlerine vermeye karar verirler. Çocukları olmayan kardeşlerin ortak sorunu, çocuksuzluktur. Diğer hikâyelerde olduğu gibi onlar da derviş tarafından verilen bir elma sayesinde bu sorunlarının üstesinden gelirler.

Tahir ile Zühre'de (Alptekin,2002a:229-231) padişahın çocuğu olmaz. Bu duruma morali çok bozulan padişah, vezirini de yanına alarak pazara çıkar. Pazarda rastladıkları bir dervişten, bir elma alırlar. Elma sayesinde çocuk edinirler. Padişahın bir kızı, vezirin ise bir oğlu olur. Bir süre sonra iki genç, birbirine âşık olur fakat bir Arap köle yüzünden, sevenler bir türlü kavuşamazlar. Çünkü Arap köle, her defasında onları takip ederek bulduklarını padişaha bildirir ve padişahın onları ayırmasını sağlar. Zühre'nin kendisinden uzaklaştırılmasına dayanamayan Tahir ise her seferinde onun izini bulur. En nihayetinde Tahir, padişah tarafından öldürülür. Bunu duyan Zühre, şuurunu yitirir ve Tahir'in mezarının başında Allah'a dua ederek canını almasını ister.

İki sevgili yan yana gömülür. Her ikisinin mezarından kırmızı ve beyaz gül biter fakat bu güller arasında biten bir karaçalı, onların kavuşmasına engel olur. Diğer hikâyelerde olduğu gibi bu hikâyede de çocuk edinme arzusu vardır ancak çocuk olmaz. Bu durum karşısında çare üretme çabası vardır.

Ali İzzet Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:232) Ali İzzet isimli zengin bir beyin çocuğu olmaz. Bu acıya dayanamayan bey, birçok kimseye yiyecek ve içecek ikram eder. Neticede, duaları kabul olur ve çocuğu olur. Ali İzzet, çocuğun ismini Hüseyin koyar. Yetişkin duruma gelen Hüseyin, Senem ile evlendirilir fakat Hüseyin'in beli bağlı olduğu için bu sefer de onun çocuğu olmaz. Bu üzüntüye daha fazla dayanamayan Hüseyin, bulunduğu yeri terk eder ve Abdulkadir Geylani'nin yanına gider. Hüseyin oradayken arkadaşı Ahmet, Hüseyin'in babası İzzet'e mektup yazarak oğlunun öldüğünü bildirir. Bu duruma inanan Ali İzzet, gelinini başka birisine verir. Senem'in düğününün yapıldığı gün, Hüseyin çıka gelir. Bu sırada ortaya çıkan pir, Hüseyin'in ağzına üfürür ve onun beli açılır. Diğerleri ile evlenmekten vazgeçen Senem ise tekrar eski eşiyile evlenir, gençlerin iki çocuğu olur. Diğer hikâyelerin aksine bu hikâyede, farklı zaman dilimlerinde baba ile oğulun, çocuk isteme ve çocuk edinememe sorunu vardır. Bu nedenle mutlu değillerdir. Hikâyenin sonunda çocuksuzlar, çocuk sahibi olur ve mutluluğa kavuşurlar.

Razınıhan ile Mahfiruze'de (Alptekin, 2002a:277-278) Kandehar valisinin çocuğu olmaz. Üzüntüyle seyahate çıkan vali, Hızır'ın tavsiyesiyle bir cami ve çeşme yaptırır. Bunlar tamamlanınca çocuğu doğar. Çocuğun adını Hızır, Razınıhan koyar. Bir süre sonra Hızır

tarafından bade içirilen genç, Hint padişahının kızı Mahfiruze'ye âşık olur. Onu bulmak için yola çıkmak ister. Yola çıkan genç, Hint padişahının sarayına âşık olarak girer, şiirler okur, padişahın has şairi olur. Bir süre sonra bunların aşkı açığa çıkar. İki genç, zindana atılır ve Hızır'ın yardımıyla zindandan kurtulup Kandahar'a gelirler. Kırk gün, kırk gece düğünle muratlarına ererler.

4.2.3. Dayanışma

Halk hikâyelerinde dayanışma değeri, savaşı kahramana veya sevdiğine kavuşmak amacıyla mücadele veren aşığa, destek olmak amacıyla yapılanlarla işlenir. Dayanışma değerinin işlendiği halk hikâyeleri ise şunlardır:

Hurşit ile Mahmihri Hikâyesi'ne göre (Alptekin, 2002a:193-195) Hurşit isimli delikanlı, bir tepeye çıkar. Burada kırk ermiş ona, Mahmihri'nin tasvirini gösterir. Tasviri görür görmez kendinden geçen delikanlı, uyandıktan sonra kızı aramaya koyulur. Birçok kişinin; özellikle de bir Arap'ın desteğiyle kızı bulur, birçok olayla karşı karşıya kalır. Bütün engelleri birer birer aşan âşıklar, nihayetinde muratlarına ererler.

Yaralı Mahmut Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:199-201) İstanbul'da zengin bir bezirgânın iki oğlu vardır. Onlardan Ahmet isminde olanı, babasından kalan büyük mirası saçıp savurarak aileyi fakir duruma düşürür. Mahmut ise annesine bakmak üzere çalışıp çırpırır. Osmanlı padişahı, bir saray yaptırır. Bu sarayda, Gence padişahının hazinesinde bulunan çamçırak taşlarının eksik olduğu söylenir. Bunun üzerine padişah, taşları getirecek birisini aramaya koyulur. Mahmut, bu işe gönüllü olur ve Gence'ye doğru yola çıkar. Burada savaşa tutuşurlar.

Karşı tarafın askerleri arasında bulunan bir Arap'la mücadele eder ve zorla da olsa, onu yenmeyi başarır. Arap'ın yüzünü açtığı anda ise dünya güzeli bir kız ortaya çıkar. Bu kızın adı Mahbub'tur. Mahmut, bu kıza âşık olur ve orduyu yener. Sevdiğini de yanına alarak taşlarla birlikte memleketin yolunu tutar. Fakat yolda, kızın babası tarafından gönderilen bir cadı tarafından Mahbub'un, Mahmut'a karşı sevgisi geçer ve babasının evine dönmek üzere yola koyulur. Kızın peşine düşen Mahmut, kız tarafından yaralanır. Kanı gören kızın, aklı başına gelir. İki sevgili, haramiliğe başlayarak onunla geçinmeye çalışırlar. Daha sonra ikisi de yakalanır ve padişahın karşısına çıkarlar. Padişah, Mahmut'un taşları getiren kişi olduğunu anlayarak gençleri affeder ve kırk gün kırk gece düğün yapılıır. Gençlerin sırt sırta vererek savaşmaları ve haramilik yapmaları, dayanışmaya örnektir.

Derdiyok ile Zülfisiyah Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:174-175) babalarının mirasına el konulan iki erkek çocuğu, İsfahan şehrine doğru yola çıkar. Burada, Kahveci Ali Ağa'nın yanında yetişirler. Bu çocukların biri kız, bir erkek olmak üzere çocukları dünyaya gelir. Çocuklar, birbirlerine âşık olur fakat kızın babası, onu vermek istemez. Bu nedenle âşıklar, çeşitli yerlere gitmek suretiyle izlerini kaybetmeye çalışırlar. Bu arada âşıkların geneli, içtikleri badenin etkisiyle çalgı aleti çalıp söylerler. Bu macerada, Derdiyok'un başına, bir dizi olay gelir, hapse atılır fakat amacından vazgeçmez. En nihayetinde, bir pirin desteği ile Zülfisiyah'a ve dedesinin mallarına kavuşur. Kırk gün, kırk gece düğün yaparlar.

Kaçak Nebi (Alptekin, 2002a:241-242) hikâyesinde Nebi, dürüstlüğü ile nam salmış bir kişidir. Hacer isimli kızını sever. Ailesinin

vermemesi üzerine kızı kaçırmak için bir dağa yerleşir. Burada Rus işgalinden kaçan insanlar, Nebi'nin etrafında toplanırlar ve Ruslarla çarpışmaya başlarlar. Nebi çok büyük kahramanlıklar gösterir. Rusları mağlup eder fakat bir gün sırtından vurularak öldürülür. Buna çok üzülen atı, Nebi'yi sırtından vuranı ayakları altında çiğneyerek öldürür. Nebi'nin etrafında olanlar, onun intikamını almaya yemin ederek mücadelelerine devam ederler. Nebi, atı ve arkadaşları ile sürekli bir dayanışma içerisindeydi.

4.2.4. Dostluk ve Arkadaşlık

Dostlar ve arkadaşlar hayatı yaşanılır kılan, zorluklarla mücadelede yanı başımızda bulduğumuz kimselerdir. Bu nedenle kişinin dost sayısı, ne kadar fazla ise hayata tutunması da o kadar kolaylaşır. Halk hikâyelerinde bu değere fazla rastlanmaz. Bu değer sadece Elmas ile Kahraman Hikâyesi'nde tespit edilmiştir.

Elmas ile Kahraman Hikâyesi (Alptekin, 2002a:236) diğer halk hikâyelerinden farklıdır diğer halk hikâyelerinde Kahraman, kendi başından geçen aşkın derdine düşerken bu hikâyede Âşık Sümmani, yolculukları esnasında karşılaştığı bir aşığın sevdasının peşine düşer. Bir süre sonra sevenlerin kavuşmasına vesile olan Sümmani, memleketine geri döner. Böylece Sümmani, güzel bir dostluk örneği sergilemiş olur.

4.2.5. Merhamet

Merhamet değeri, halk hikâyelerinde fazla işlenmez. Çünkü genellikle sevenlerin karşısında, onların kavuşmalarını istemeyen merhametsiz insanlar vardır. Bu değer işlendiği Emrah ile Selvihan hikâyesi ise aşağıdaki şekildedir:

Emrah ile Selvihan (Ertürk; Baştürk, 2007:62-67) hikâyesinde, Ercişli Emrah henüz küçük bir çocukken âşık olan babası ile birlikte Miroğlu Mahmut Bey'in konağında sazlı sözlü eğlenceye katılır. Konakta iken babasının sazı ile oynar ve sazın telini kırar. Bu nedenle babasından tokat yer. Bu tokatı ve konakta gördüğü Selvi'yi unutamaz. Yıllar sonra ise kendisi âşık olarak konağa gider. Burada Miroğlu tarafından pek beğenilir aynı zamanda Selvi ile karşılaşır ve ona aşkını ilan eder, kızı babasından ister. Ancak babası Selvi'yi vermez. Bir süre sonra Şah Abbas tarafından Erciş kuşatılır. Miroğlu öldürülür, Selvi ise İsfahan'a götürülür. Emrah peşine düşer, şaha kendisini ve aşkını kabul ettirir. Şah ise gençlerin durumunu anlar, onlara merhamet gösterir ve gençleri kavuşturur.

4.2.6. Saygı

4.2.6.1. Ermişlere Saygı

Halk hikâyelerinde çocuğu olmayanlara pir eliyle elma, nar gibi meyveler verilir. Doğacak çocuğa isim koymak ise elmayı veren pire düşer zaten hikâyelerde bu istek, pir tarafından dile getirilir. Bu meyveleri yiyenlerin çocuğu olur ve çocuğun ismi, pir tarafından konulur. Ermişlere saygısızlık yapılmaz, onların istekleri yerine getirilir. Bu değere örnek halk hikâyesi metinleri aşağıdadır:

Adil Şah Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:184) Horasan hükümdarı Turan Şah'ın çocuğu olmaz. Kendisine bir pir tarafından verilen elmanın yardımıyla, Adil Şah adında bir çocuğu olur. Çocuğun adını, elmayı veren pir koyar. Adil Şah, günün birinde avda iken, dağın başında uyuyakalır. Rüyasında, kırk pir görür ve onların elinden, Kandehar şahının kızı Şemsinur aşkına bade içer. Daha sonra Şemsinur'u

bulmak üzere yola çıkar. Aynı bade, Şemsinur'a da içirildiği için o da aşk ateşiyle yanmaktadır. Bir dizi serüvenden ve günlerce süren yolculuktan sonra Kandehar'a gelen Adil Şah, bir kahvede türkü söyler. Şemsinur'a, Adil Şah'ın geldiği haber verilir. Sevgililer kırk gün, kırk gece süren düğünle evlenir.

Melikşah ile Güllü Han (Alptekin, 2002a:185) hikâyesine göre bir padişahın, uzun süre çocuğu olmaz. Padişah, veziriyle seyahate çıkar. Yolu üzerinde bir derviş ile karşılaşır. Dervişin verdiği elma ile padişah, çocuk sahibi olur. Derviş, kendisi gelene kadar çocuğa isim verilmemesini ister. Geldikten sonra da çocuğun adını, Melikşah koyar. Aynı derviş günün birinde, artık genç bir delikanlı olan Melikşah'a, Güllü Han'ın resmini gösterir. Ona âşık olan Melikşah, olanları babasına anlatır. Babasının ölmesi üzerine, annesiyle yola çıkar fakat yolda annesinin birçok engellemesi ve kötülükleri ile karşılaşır. Başına gelenlerin hepsinden sağ salim kurtulan Melikşah, hikâyenin sonunda Yemen padişahının kızı olan Güllü Han ile evlenir.

4.2.6.2. Hızır'a Saygı

Halk hikâyelerinde Hızır, halkın içerisinde dolaşır. Halkla konuşur ve onların yardımlarına yetişir. Halk da Hızır'a büyük saygı gösterir. Hızır'a saygı değeri ile ilgili örnek hikâye metinleri şunlardır:

Hikayat-ı Kıssa-i Mihr ü Vefa (Alptekin, 2002a:274-276) başlıklı hikâyeye göre bir padişah, üç oğluna mal mülk verdikten sonra vefat eder. Küçük oğlan Vefa, kendisine kalan altınları kısa sürede tüketir ve yola revan olmak zorunda kalır. Bir süre yol aldıktan sonra, bir canavara denk gelir ve onu takip eder. Canavarın mağarasında bir dünya güzeli ile karşılaşır. Onu da yanına alarak mağaradan kaçır fakat bir

cadının yardımlarıyla Vefa'nın canavardan kurtardığı Mihr- i Banu, padişahın sarayına getirilir. Padişah, onunla evlenmek ister ve Vefa'yı öldürtür. Bir süre sonra Vefa'nın kardeşleri, onu bulmak üzere yola çıkarlar. Vefa'nın ölüsüyle karşılaşarak çok üzürlüler. Daha sonra ölünün yanına gelen Hazret-i Hızır, dua eder ve Vefa dirilir. Vefa, tekrar yola çıkarak sevdiğini alma çabasına girer. Padişahı sarhoş ederek uyutan Banu, Vefa ile birlikte kaçar. Sevgililer, padişah tarafından yakalanamaz. Vefa, Hızır'ın yardımları ve duasıyla yeniden dirilir. Bu nedenle Hızır'a büyük bir saygı gösterirler.

Razinihan ile Mahfiruze'de (Alptekin, 2002a:277-278) Kandehar valisinin çocuğu olmaz. Üzüntüyle seyahate çıkan vali, Hızır'ın tavsiyesiyle bir cami ve çeşme yaptırır. Bunlar tamamlanınca çocuğu doğar. Çocuğun adını Hızır, Razinihan koyar. Bir süre sonra Hızır tarafından bade içirilen genç, Hint padişahının kızı Mahfiruze'ye âşık olur. Onu bulmak için yola çıkmak ister. Yola çıkan genç, Hint padişahının sarayına âşık olarak girer, şiirler okur, padişahın has şairi olur. Bir süre sonra bunların aşkı açığa çıkar. İki genç, zindana atılır ve Hızır'ın yardımıyla zindandan kurtulup Kandahar'a gelirler. Kırk gün, kırk gece düğünle muratlarına ererler. Hikâyeye göre Hızır, gençlerin kavuşmaları için onlara yardım eder.

4.2.6.3. Nimete Saygı

Kültürümüzde nimete, özellikle de ekmeğe saygı vardır. Nimete saygısı olmayan kişilerin bu davranışları, toplum tarafından eleştirilir ve bu kişiler uyarılır. Nimete saygı değeri ile ilgili örnek halk hikâyesi metni, Kan Kalesi Cengi hikâyesidir.

Kan Kalesi Cengi (Alptekin, 2002a:262-264) hikâyesine göre Mekke'nin zenginlerinden Emir Abad, yetim çocukları sünnet ettirmek ister. Hz. Ali'nin, bu çocuklara hediye götüreceği bir şeyi olmadığı için Hz. Ali cenge çıkar. Cenk esnasında, çeşitli diyarlarda farklı farklı insanlarla savaşıır. İslam'ı yayar, Müslümanları bir araya getirir ve onların refahını sağlar. İslamiyet'i kabul etmelerine vesile olur. Kiliseleri yıktırarak camiler yaptırır. Bir papazın ekmeğe saygı duyacak mı, duymayacak mı, sınavında ekmeğe saygı göstererek sınavı kazanır, Müslüman olduğuna oradakileri inandırır. Çünkü Müslümanlar, her zaman ekmeğe saygı duyan insanlardır. Son olarak yanındaki kabile ile birlikte Mekke'ye ulaşır. Düşmanlardan aldığı altınları, fakir ve kimsesizlere dağıtır. Böylece sünnet düğünü yapılır.

4.2.7. Sevgi

Halk hikâyelerinde en fazla üzerinde durulan değer, aşk değeridir. Hikâyelere göre, birbirlerini seven âşıkların gözleri hiçbir şey görmez. Aşklarına engel olan herkesi ve her durumu aşacak kadar gözlerini karartırlar. Bu uğurda gerekirse canlarını seve seve verirler. Aşk değerinin işlendiği halk hikâyeleri şunlardır:

Emrah ile Selvihan (Ertürk; Baştürk, 2007:62-67) hikâyesinde, Ercişli Emrah henüz küçük bir çocukken âşık olan babası ile birlikte Miroğlu Mahmut Bey'in konağında sazlı sözlü eğlenceye katılır. Konakta iken babasının sazı ile oynar ve sazın telini kırar. Bu nedenle babasından tokat yer. Bu tokatı ve konakta gördüğü Selvi'yi unutamaz. Yıllar sonra ise kendisi âşık olarak konağa gider. Burada Miroğlu tarafından pek beğenilir aynı zamanda Selvi ile karşılaşır ve ona aşkını ilan eder, kızı babasından ister. Ancak babası Selvi'yi vermez. Bir süre

sonra Şah Abbas tarafından Erciş kuşatılır. Miroğlu öldürülür, Selvi ise İsfahan'a götürülür. Emrah peşine düşer, şaha kendisini ve aşkını kabul ettirir. Şah ise gençleri muratlarına erdirir.

Kirmanşah'ta (Alptekin, 2002a:174-175) Hurşit Şah'ın hiç çocuğu olmaz. Bu duruma çok üzülen Şah, vezirini de yanına alarak gurbete çıkar. Yolda bir derviş, onlara iki elma verir. Hanımlarıyla beraber elmayı yedikten sonra ikisinin de çocukları olur. Kirmanşah, delikanlı olduktan sonra Yemen sultanı ile dövüşmeye gider. Onun kızı Mahperi, Kirmanşah'ın sevgilisi olur. Daha sonra Kaf Dağı'na doğru yol alan Kirmanşah, burada dev tarafından esir edilen amcaoğullarını kurtarır, devi öldürür. Fakat amcaoğulları hainlik yaparak Kirmanşah ve Mahperi'yi yaralı bir şekilde orada bırakıp kaçarlar. Sevgililere, Koca Arap yardım eder ve Koca Arap tarafından hain iki amcaoğlu öldürülür. Kötüler cezasını çeker, gençler muradına erer. Hikâye aşk hikâyesidir, âşıklar kavuşmak için mücadeleler verirler.

Salman Bey ile Turnatel Hanım hikâyesinde (Alptekin, 2002a:180-181) Salman Bey'e dervişler, üç bade içirirler. Bunlardan biri, Turnatel Hanım içindir. Bunun üzerine Salman Bey, sevdiğini görmek üzere yola çıkar. Aynı şekilde Turnatel Hanım da yola çıkar fakat Salman Bey yolda, Gevher Hanım'ı görerek ona âşık olur ve onu kaçıtır; savaşa katılır ve yenilir. Ağır yaralanan Gevher Hanım ölür. Salman Bey'e yetişen Turnatel Hanım, Gevher Hanım'ın giysilerini giyerek onun mezarının başında bekler. Salman Bey, onu görünce tanır ve üzüntüsüne rağmen çok sevinir. Kırk gün, kırk gece düğün yapılarak gençler muradına erer.

Adil Şah Hikâyesi (Alptekin, 2002a:184) hikâyesine göre Horasan hükümdarı Turan Şah'ın çocuğu olmaz. Kendisine bir pir tarafından verilen elmanın yardımıyla, Adil Şah adında bir çocuğu olur. Adil Şah, günün birinde avda iken, dağın başında uyuyakalır. Rüyasında, kırk pir görür ve onların elinden, Kandehar şahının kızı Şemsinur aşkına bade içer. Daha sonra Şemsinur'u bulmak üzere yola çıkar. Aynı bade, Şemsinur'a da içirildiği için o da aşk ateşiyle yanmaktadır. Bir dizi serüvenden ve günlerce süren yolculuktan sonra Kandehar'a gelen Adil Şah, bir kahvede türkü söyler. Şemsinur'a, Adil Şah'ın geldiği haber verilir. Sevgililer kırk gün, kırk gece süren düğünle evlenir, muratlarına ererler.

Melikşah ile Güllü Han (Alptekin, 2002a:185) hikâyesine göre bir padişahın, uzun süre çocuğu olmaz. Padişah, veziriyle seyahate çıkar. Yolu üzerinde bir derviş ile karşılaşır. Dervişin verdiği elma ile padişah, çocuk sahibi olur. Derviş, kendisi gelene kadar çocuğa isim verilmemesini ister. Geldikten sonra da çocuğun adını, Melikşah koyar. Aynı derviş günün birinde, artık genç bir delikanlı olan Melikşah'a, Güllü Han'ın resmini gösterir. Ona âşık olan Melikşah, olanları babasına anlatır. Babasının ölmesi üzerine, annesiyle yola çıkar fakat yolda annesinin birçok engellemesi ve kötülükleri ile karşılaşır. Başına gelenlerin hepsinden sağ salim kurtulan Melikşah, hikâyenin sonunda Yemen padişahının kızı olan Güllü Han ile evlenir.

Nedim Şah Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:186-187) Horasan Padişahı çok güzel bir kızla evlenir fakat kız, hiç konuşmaz. Bu nedenle, padişah tarafından cellada teslim edilir. Cellat, kızı öldürmeye kıyamaz ve onu serbest bırakır. Kız hamiledir, doğan çocuğa Nedim Şah ismi

verilir. Bu arada padişah, yeniden evlenir ve iki oğlu olur. Babasından uzakta büyüyen Nedim Şah, yetişkin olduktan sonra babasını bulmak üzere yola çıkar. İki kardeşiyle karşılaşır, onlarla çeşitli sorunlar yaşar, kardeşlerini yener, bir devi öldürür ve devin esir ettiği kızı kurtarır. Kız, bir hazine bulur ve zengin olurlar. Kırk gün, kırk gece süren düğünden sonra evlenirler.

Varaka ile Gülşah Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:188-189) iki kardeşin çocukları olmaz. Bir dervişin verdiği elma sayesinde bir kız, bir erkek evlat edinirler ve bu çocukları birbirlerine vermeye karar verirler. Fakat Varaka'nın babası ölür, Gülşah'ın babası da çeyiz olarak fazlasıyla altın ister. Bunu bulmak için yola çıkan Varaka, padişah olan dayısının yanına gider. Yolda bir dizi olaylarla karşılaşır, haramileri yener. Daha sonra Gülşah ile karşılaşır. Onu da yanına alarak memleketinin yolunu tutar. Yolda iki rekât namaz kılıp Allah'a dua ettikten sonra ruhunu teslim eder. Bu duruma dayanamayan Gülşah da, kendisini öldürür çünkü sevdiği öldükten sonra onun yaşamasının da bir anlamı yoktur.

Hurşit ile Mahmihri Hikâyesi'ne göre (Alptekin, 2002a:193-195) Hurşit isimli delikanlı, bir tepeye çıkar. Burada kırk ermiş ona, Mahmihri'nin tasvirini gösterir. Tasviri görür görmez kendinden geçen delikanlı, uyandıktan sonra kızı aramaya koyulur. Kızı bulduktan sonra, birçok olayla karşı karşıya kalır. Bütün engelleri birer birer aşan âşıklar, nihayetinde muratlarına ererler.

Derdiyok ile Zülfisiyah Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:174-175) babalarının mirasına el konulan iki erkek çocuğu, İsfahan şehrine doğru yola çıkar. Burada, Kahveci Ali Ağa'nın yanında yetişirler. Bu çocukların biri kız, bir erkek olmak üzere çocukları dünyaya gelir.

Çocuklar, birbirlerine âşık olur fakat kızın babası, onu vermek istemez. Bu nedenle âşıklar, çeşitli yerlere gitmek suretiyle izlerini kaybetmeye çalışırlar. Bu arada âşıkların geneli, içtikleri badenin etkisiyle çalgı aleti çalıp söylerler. Bu macerada, Derdiyok'un başına, bir dizi olay gelir, hapse atılır fakat amacından vazgeçmez. En nihayetinde, bir pirin yardımıyla Zülfüsiyah'a ve dedesinin mallarına kavuşur. Kırk gün, kırk gece düğün yaparlar. Sevenler birbirine kavuşur.

Hikayet-i Asuman ile Zeycan Beyan (Kaya; Koz, 2000:21-62) hikâyesinde bir bey ile çalışanının çocukları olmaz. Bunlar, çocuk isterler. Bir dede, ikisine de yol gösterir ve deniz kenarında bulduğu narı, ikiye bölerek onlara yedirir. Bir süre sonra, ikisinin de çocukları olur. Bey kızı olan Zeycan ile fakir erkek Asuman birbirlerine âşık olur. Ancak bey, kızını Asuman'a vermek istemez. Gençlerin her ikisine de âşıklık verilir ve atışmalar yaparlar. Atışmalar sonunda Asuman, Zeycan'ı yener fakat bey, söz vermesine rağmen yine de kızını ona vermez. Daha sonra sevgililer, ailelerini terk ederek bir dağ başında konaklarlar. Burada fırtınaya yakalanır, Allah'a yalvarırlar. Daha sonra uykuya dalarlar ve bir dedenin yardımıyla göz açıp kapayıncaya kadar memleketlerine ulaşırlar. Yine başka bir dedenin yardımıyla paşaya durumlarını arz ederler. Paşa tarafından yapılan yardım sonucu, muratlarına ererler.

Tufarganlı Âşık Abbas ve Gülgez Peri Hikâyesi (Alptekin, 2002a:218-219) başlıklı hikâyeye göre Abbas isimli gence bade içirilir. Daha sonra Gülgez Peri'ye âşık olur. Fakat kıza âşık olan başkaları da vardır. Bu nedenle çok zorlukla baş etmek zorunda kalan sevgililer, nihayetinde birbirlerine kavuşurlar.

Tahir ile Zühre'de (Alptekin,2002a:229-231) padişahın çocuğu olmaz. Bu duruma morali çok bozulan padişah, vezirini de yanına alarak pazara çıkar. Pazarda rastladıkları bir dervişten, bir elma alırlar. Elma sayesinde çocuk edinirler. Padişahın bir kızı, vezirin ise bir oğlu olur. Bir süre sonra iki genç, birbirine âşık olur fakat bir Arap köle yüzünden, sevenler bir türlü kavuşamazlar. Çünkü Arap köle, her defasında onları takip ederek buluştuklarını padişaha bildirir ve padişahın onları ayırmasını sağlar. Zühre'nin kendisinden uzaklaştırılmasına dayanamayan Tahir ise her seferinde onun izini bulur. En nihayetinde Tahir, padişah tarafından öldürülür. Bunu duyan Zühre, şuurunu yitirir ve Tahir'in mezarının başında Allah'a dua ederek canını almasını ister. İki sevgili yan yana gömülür. Her ikisinin mezarından kırmızı ve beyaz gül biter fakat bu güller arasında biten bir karaçalı, onların kavuşmasına engel olur. Aşkları için ciddi şekilde mücadele eden sevgililerin, yaşarken kavuşmalarına izin verilmediği gibi öldükten sonra da onları temsil eden güllerin kavuşmalarına izin verilmez.

Kaçak Nebi (Alptekin, 2002a:241-242) hikâyesinde Nebi, dürüstlüğü ile nam salmış bir kişidir. Hacer isimli kızı sever. Ailesinin vermemesi üzerine kızı kaçıarak bir dağa yerleşir. Burada Rus işgalinden kaçan insanlar, Nebi'nin etrafında toplanırlar ve Ruslarla çarpışmaya başlarlar. Nebi çok büyük kahramanlıklar gösterir. Rusları mağlup eder fakat bir gün sırtından vurularak öldürülür. Buna çok üzülen atı, Nebi'yi sırtından vurmanı ayakları altında çiğneyerek öldürür. Nebi'nin etrafında olanlar, onun intikamını almaya yemin ederek mücadelelerine devam ederler. Nebi, Hacer'e âşıktır. Bu nedenle de kızı kaçıtır.

Kozanoğlu Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:234) Kozanoğlu, babası öldükten sonra amcasının yanına gider. Bir handa eğlenirken Meryem adlı Hristiyan bir kıza gönül verir. Aralarında din farklılığı olduğu için gençler, kavuşabileceklerinden ümidi kesmiştir. Meryem, Kozanoğlu'na elli günlük perhiz uygulamasını söyler. Bu süre içerisinde günden güne eriyen Kozanoğlu, amcasına derdini bir şiirle anlatır. İki ailenin rızası ile düğün yapılır, gençler muradına erer. Kozanoğlu'nun, sevdiğine kavuşabilmek için uzun süre perhizi göze alması, ona duyduğu büyük aşkı gösterir.

Gül ile Ali Şir Hikâyesi'ne göre (Alptekin, 2002a:239-240) Ali Şir, cuma namazından gelirken Gül isimli çok güzel bir kız görür ve babasına giderek Gül'ü kendisine ister. Daha sonra aynı kız, Ali Şir'den haberi olmayan Hüseyin Baykara da görür ve çok beğenir. Ali Şir'i, kıza dünür gönderir; Ali Şir kızı, Sultan Baykara'ya isteyecektir fakat kız, kesinlikle böyle bir şeye yanaşmaz. Ali Şir, kıza ikna eder. Daha sonra aktara giden kız, aktardan kırk gün içerisinde öldüren zehir alır ve o zehri içer. Daha sonra da Ali Şir'e dönerek öldüğünde tabutunu onun taşımasını söyler ve her sabah namazından sonra ruhuna, üç ihlas bir fatiha okumasını vasiyet ederek Hüseyin Baykara ile evlenir. Gül, Hüseyin Baykara'nın kendisine dokunmasına izin vermeden ölür, vasiyeti yerine getirilir. Gül ile Ali Şir, birbirini severler. Ancak araya, Hüseyin Baykara girmiştir. Bu durum karşısında çaresiz kalan Ali Şir karşısında ise Gül, intiharı tercih eder. Yani ölür ama sevdiğinden başkasına yar olmaz.

Hüthüt Kuşu (Alptekin, 2002a:247-248) hikâyesinde Davutoğlu Süleyman çok zengindir. Belkıs'la evlenmek ister. Onun elçisi olan bir

hüthüt kuşu vardır. Süleyman Peygamber, Hüthüt Kuşu ile Belkıs'a haber gönderir fakat Belkıs, Süleyman'la evlenmek istemez. Bu nedenle gerçekleşmesi imkânsız taleplerde bulunur. Bu talepler, kuş tüyünden bir sarayın yapılması ve ab-ı hayatın getirilmesidir. Hüthüt Kuşu, ab-ı hayatı aramaya çıkar. Bazı serüvenler ve yaşantılardan sonra, Hz Süleyman'ın ölüm vakti gelir ve Azrail, karşısına çıkar. Süleyman, Azrail'den bir istekte bulunur. İsteği, bütün askerlerinin kılıç kuşanması ve tabutunun önünden geçmesidir. Böylece zenginliğin, hiçbir şeye yaramadığını ondan sonrakiler anlayacaktır. Süleyman Peygamber, beş yüz sene hüküm sürdükten sonra ruhunu teslim eder. Hikâyedeki olaylar Hz. Süleyman'ın, Belkıs'a ilgi duyması ve onunla evlenme isteği etrafında gelişip şekillenir.

Hikayat-ı Kıssa-i Mihr ü Vefa (Alptekin, 2002a:274-276) başlıklı hikâyeye göre bir padişah, üç oğluna mal mülk verdikten sonra vefat eder. Küçük oğlan Vefa, kendisine kalan altınları kısa sürede tüketir ve yola revan olmak zorunda kalır. Bir süre yol aldıktan sonra, bir canavara denk gelir ve onu takip eder. Canavarın mağarasında bir dünya güzeli ile karşılaşır. Onu da yanına alarak mağaradan kaçır fakat bir cadının yardımlarıyla Vefa'nın canavardan kurtardığı Mihr- i Banu, padişahın sarayına getirilir. Padişah, onunla evlenmek ister ve Vefa'yı öldürtür. Bir süre sonra Vefa'nın kardeşleri, onu bulmak üzere yola çıkarlar. Vefa'nın ölüsüyle karşılaşarak çok üzürlüler. Daha sonra ölünün yanına gelen Hazret-i Hızır, dua eder ve Vefa dirilir. Vefa, tekrar yola çıkarak sevdiğini alma çabasına girer. Padişahı sarhoş ederek uyutan Banu, Vefa ile birlikte kaçır. Sevgililer, padişah tarafından yakalanamaz.

Razınıhan ile Mahfiruze (Alptekin, 2002a:277-278) hikâyesine göre Kandehar valisinin çocuğu olmaz. Üzüntüyle seyahate çıkan vali, Hızır'ın tavsiyesiyle bir cami ve çeşme yaptırır. Bunlar tamamlanınca çocuğu doğar. Çocuğun adını Hızır, Razınıhan koyar. Bir süre sonra Hızır tarafından bade içirilen genç, Hint padişahının kızı Mahfiruze'ye âşık olur. Onu bulmak için yola çıkmak ister. Yola çıkan genç, Hint padişahının sarayına âşık olarak girer, şiirler okur, padişahın has şairi olur. Bir süre sonra bunların aşkı açığa çıkar. İki genç, zindana atılır ve Hızır'ın yardımıyla zindandan kurtulup Kandahar'a gelirler. Kırk gün, kırk gece düğünle muratlarına ererler. Çektikleri sıkıntıların sonunda, birbirlerine kavuşmuş olurlar.

Hançerli Hanım (Alptekin, 2002a:280) hikâyesinde Süleyman, babasının ölümünden sonra etrafını saran serserilerin aklına uyarak elinde bulunan servetini kısa zamanda yiyip bitirir ve fakir duruma düşer. Süleyman, güzellikte eşsiz bir delikanlıdır. Onu gören Hançerli Hürmüz isimli zengin bir kadın, Süleyman'a âşık olur. Süleyman da bayanın cariyesi Kamer'e âşıktır. İki arasında aşkın farkına varan Hançerli Hanım, kızı dövdürerek ormana attırır; Süleyman, kızı kurtarır. Süleyman'la birlikte kayığa binip denize açılan Hançerli Hanım burada, Süleyman'ı sırtından bıçaklayarak denize atar. Süleyman'ı bulup denizden çıkaran Tıfli, padişaha durumu anlatır. Padişah, Hançerli Hanım'ı Mısır'a sürdürür fakat Süleyman'ın ricasıyla Hançerli Hanım, padişah tarafından affedilir. Hançerli hanım ise cariyesi Kamer'i azat eder, bütün malını onlara bağışlar, gençleri evlendirir. Böylece sevenler kavuşmuş olur.

4.2.8. Yardımlaşmak

Yardımlaşmak değeri halk hikâyelerinde daha çok amaçlarını gerçekleştirmek için harekete geçen kahramanlara, yakınları ve sevdiklerinin yardım etmesi şeklinde yer alır. Bu değerın işlendiği metinler şunlardır:

Hikayet-i Asuman ile Zeycan Beyan (Kaya; Koz, 2000:21-62) hikâyesinde bir bey ile çalışanının çocukları olmaz. Bunlar, çocuk isterler. Bir dede, ikisine de yol gösterir ve deniz kenarında bulduğu narı, ikiye bölerek onlara yedirir. Bir süre sonra, ikisinin de çocukları olur. Bey kızı olan Zeycan ile fakir erkek Asuman birbirlerine âşık olur. Ancak bey, kızını Asuman'a vermek istemez. Gençlerin her ikisine de âşıklık verilir ve atışmalar yaparlar. Atışmalar sonunda Asuman, Zeycan'ı yener fakat bey, söz vermesine rağmen yine de kızını ona vermez. Daha sonra sevgililer, ailelerini terk ederek bir dağ başında konaklarlar. Burada fırtınaya yakalanır, Allah'a yalvarırlar. Daha sonra uykuya dalarlar ve bir dedenin yardımıyla göz açıp kapayıncaya kadar memleketlerine ulaşırlar. Yine başka bir dedenin yardımıyla paşaya durumlarını arz ederler. Paşa tarafından yapılan yardım sonucu, muratlarına ererler.

Elmas ile Kahraman Hikâyesi (Alptekin, 2002a:236) diğer halk hikâyelerinden farklıdır diğer halk hikâyelerinde Kahraman, kendi başından geçen aşkın derdine düşerken bu hikâyede Âşık Sümmani, yolculukları esnasında karşılaştığı bir aşığın sevdasının peşine düşer. Sevenlerin kavuşması için yardımcı olmaya çalışır ve yaptığı yardımlar yerini bulur. Bir süre sonra sevenlerin kavuşmasına vesile olan Sümmani, memleketine geri döner.

Hüthüt Kuşu (Alptekin, 2002a:247-248) hikâyesine göre Davutoğlu Süleyman, çok zengindir. Belkıs'la evlenmek ister. Onun elçisi olan bir hüthüt kuşu vardır. Süleyman Peygamber, Hüthüt Kuşu ile Belkıs'a haber gönderir fakat Belkıs, Süleyman'la evlenmek istemez. Bu nedenle gerçekleşmesi imkânsız taleplerde bulunur. Bu talepler, kuş tüyünden bir sarayın yapılması ve ab-ı hayatın getirilmesidir. Hüthüt Kuşu, ab-ı hayatı aramaya çıkar. Bazı serüvenler ve yaşantılardan sonra, Hz Süleyman'ın ölüm vakti gelir ve Azrail, karşısına çıkar. Süleyman, Azrail'den bir istekte bulunur. İsteği, bütün askerlerinin kılıç kuşanması ve tabutunun önünden geçmesidir. Böylece zenginliğin, hiçbir şeye yaramadığını ondan sonrakiler anlayacaktır. Süleyman Peygamber, beş yüz sene hüküm sürdükten sonra ruhunu teslim eder. Hikâyeye göre Hz. Süleyman, daima Hüthüt' ten yardım ister ve onun yardımcıları ile görünür, görünmez varlıkları yönetir.

Hikayat-ı Kıssa-i Mihr ü Vefa (Alptekin, 2002a:274-276) başlıklı hikâyeye göre bir padişah, üç oğluna mal mülk verdikten sonra vefat eder. Küçük oğlan Vefa, kendisine kalan altınları kısa sürede tüketir ve yola revan olmak zorunda kalır. Bir süre yol aldıktan sonra, bir canavara denk gelir ve onu takip eder. Canavarın mağarasında bir dünya güzeli ile karşılaşır. Onu da yanına alarak mağaradan kaçır fakat bir cadının yardımcılarıyla Vefa'nın canavardan kurtardığı Mihr- i Banu, padişahın sarayına getirilir. Padişah, onunla evlenmek ister ve Vefa'yı öldürtür. Bir süre sonra Vefa'nın kardeşleri, onu bulmak üzere yola çıkarlar. Vefa'nın ölüsüyle karşılaşarak çok üzürlüler. Daha sonra ölünün yanına gelen Hazret-i Hızır, dua eder ve Vefa dirilir. Vefa, tekrar yola çıkarak sevdiğini alma çabasına girer. Padişahı sarhoş ederek

uyutan Banu, Vefa ile birlikte kaçar. Sevgililer, padişah tarafından yakalanamaz. Vefa, Hızır'ın yardımı ve duasıyla dirilerek Banu'nun peşine düşer.

4.3. Yurt-Millet ve Din ile İlgili Değerler

4.3.1. Yurt- Millet ile İlgili Değerler

4.3.1.1. Bağımsızlık

Bağımsızlığını elinde tutamayan milletler, er ya da geç yok olmaya mahkûmdur. Bundan dolayı bağımsızlık değeri milleti, belli topraklar üzerinde var kılan bir değerdir. Bu değer uğruna savaşılmak durumunda kalındığında savaşılır, ölmek mecburiyetinde kalındığında ise seve seve ölüme gidilir.

Genellikle aşk konulu olan halk hikâyelerinin bir kısmında da kahramanlık konusu işlenir. Bu hikâyelerde, yaşadığı toprakların tehlike altında olduğunu düşünen kahraman, canını dişine takarak mücadele eder ve gerektiğinde de canını feda eder. Bağımsızlık değeri ile ilgili örnek metinler aşağıdadır:

Kaçak Nebi (Alptekin, 2002a:241-242) hikâyesine göre Nebi, dürüstlüğü ile nam salmış bir kişidir. Hacer isimli kızı sever. Ailesinin vermemesi üzerine kızı kaçırmak için bir dağa yerleşir. Burada Rus işgalinden kaçan insanlar, Nebi'nin etrafında toplanırlar ve Ruslarla çarpışmaya başlarlar. Nebi çok büyük kahramanlıklar gösterir. Rusları mağlup eder fakat bir gün sırtından vurularak öldürülür. Buna çok üzülen atı, Nebi'yi sırtından vuranı ayakları altında çiğneyerek öldürür. Nebi'nin etrafında olanlar, onun intikamını almaya yemin ederek

mücadelelerine devam ederler. Böylece bağımsızlık mücadelelerini sürdürmüş olurlar.

Zaloğlu Rüstem'de (Alptekin, 2002a:270-271) Zal isminde yakışıklı bir yiğidin çirkin bir çocuğu olur. Dedesi, torununun ormana atılmasını emreder. Çocuk, Zümrüdü Anka tarafından bulunarak yuvasına götürülür. Burada büyütülür. Çocuğun ismi Zümrüdü Anka tarafından Zaloğlu Rüstem olarak konulur. Rüstem, çok yiğit bir delikanlıdır. Ömrü savaşlarda geçer; ülkesine ve sevdiklerine saldıranları yener, devlerle çarpışır, devleri dize getirir, zaman zaman Kafdağı'nda, zaman zaman da yeryüzünde mücadelelerine devam eder. En sonunda, düşmanları tarafından dedesi ve babası öldürülür, karısı ve çocuğu yaralanır. Kafdağı'ndan yeryüzüne inerek eşini ve oğlunu kurtarır, intikamını alır, bir süre sonra kendisi de ölür. Rüstem, ülkesi işgal edildiğinde sessiz kalmaz ve bağımsızlık için mücadele eder. Neticede, ülkesini ve sevdiklerini kurtarır.

4.3.1.2. Vatanseverlik

Vatansever olmayan halkın, vatanının elinden gitme ihtimali yüksektir. Çünkü vatanının kıymetini bilmez, onu korumak için elinden geleni yapmaz. Vatansız da bir millet olunamayacağına göre, vatanın kıymetinin bilinmesi gerekir. Halk hikâyelerinde, ağırlıklı konu aşk olmasına rağmen vatan ve vatanseverlik ile ilgili halk hikâyeleri de vardır. Bu değer ile ilgili halk hikâyeleri aşağıdadır.

Kaçak Nebi (Alptekin, 2002a:241-242) hikâyesine göre Nebi, dürüstlüğü ile nam salmış bir kişidir. Hacer isimli kızı sever. Ailesinin vermemesi üzerine kızı kaçırarak bir dağa yerleşir. Burada Rus işgalinden kaçan insanlar, Nebi'nin etrafında toplanırlar ve Ruslarla

çarpışmaya başlarlar. Nebi çok büyük kahramanlıklar gösterir. Rusları mağlup eder fakat bir gün sırtından vurularak öldürülür. Buna çok üzülen atı, Nebi'yi sırtından vuranı ayakları altında çiğneyerek öldürür. Nebi'nin etrafında olanlar, onun intikamını almaya yemin ederek mücadelelerine devam ederler. Bu durum o insanların, vatansever olduklarını gösterir. Çünkü ülkelerini, Ruslara vermemek için savaşmaktadırlar.

Zaloğlu Rüstem (Alptekin, 2002a:270-271) hikâyesine göre, Zal isminde yakışıklı bir yiğidin çirkin bir çocuğu olur. Dedesi, torununun ormana atılmasını emreder. Çocuk, Zümrüdü Anka tarafından bulunarak yuvasına götürülür. Burada büyütülür. Çocuğun ismi Zümrüdü Anka tarafından Zaloğlu Rüstem olarak konulur. Rüstem, çok yiğit bir delikanlıdır. Ömrü savaşlarda geçer; ülkesine ve sevdiklerine saldıranları yener, devlerle çarpışır, devleri dize getirir, zaman zaman Kafdağı'nda, zaman zaman da yeryüzünde mücadelelerine devam eder. En sonunda, düşmanları tarafından dedesi ve babası öldürülür, karısı ve çocuğu yaralanır. Kafdağı'ndan yeryüzüne inerek eşini ve oğlunu kurtarır, intikamını alır, bir süre sonra kendisi de ölür. Rüstem, ülkesine ve sevdiklerine karşı yapılan saldırıya duyarsız kalamaz. Onları kurtarmak için Kafdağı'ndan iner ve başarı elde edene kadar savaşır.

4.3.2. Din ile İlgili Değerler

Halk hikâyelerinde dini değerler, daha çok zor durumda kalan âşıkların veya kahramanlık mücadelesinde olanların zorlandıkları anlarda, Allah'a dua ederek o durumdan kurtulmak için yardım dilemeleri şeklinde işlenir. Örnek halk hikâyeleri aşağıdadır:

Varaka ile Gülşah Hikâyesi'nde (Alptekin, 2002a:188-189) iki kardeşin çocukları olmaz. Bir dervişin verdiği elma sayesinde bir kız, bir erkek evlat edinirler ve bu çocukları birbirlerine vermeye karar verirler. Fakat Varaka'nın babası ölür, Gülşah'ın babası da çeyiz olarak fazlasıyla altın ister. Bunu bulmak için yola çıkan Varaka, padişah olan dayısının yanına gider. Yolda bir dizi olaylarla karşılaşır, haramileri yener. Daha sonra Gülşah ile karşılaşır. Onu da yanına alarak memleketinin yolunu tutar. Yolda iki rekât namaz kılıp Allah'a dua ettikten sonra ruhunu teslim eder. Bu duruma dayanamayan Gülşah da kendisini öldürür. Varaka'nın namaz kılarak Allah'a dua etmesi, dini inanç göstergesidir.

Tahir ile Zühre'de (Alptekin,2002a:229-231) padişahın çocuğu olmaz. Bu duruma morali çok bozulan padişah, vezirini de yanına alarak pazara çıkar. Pazarda rastladıkları bir dervişten, bir elma alırlar. Elma sayesinde çocuk edinirler. Padişahın bir kızı, vezirin ise bir oğlu olur. Bir süre sonra iki genç, birbirine âşık olur fakat bir Arap köle yüzünden, sevenler bir türlü kavuşamazlar. Çünkü Arap köle, her defasında onları takip ederek buluştuklarını padişaha bildirir ve padişahın onları ayırmasını sağlar. Zühre'nin kendisinden uzaklaştırılmasına dayanamayan Tahir ise her seferinde onun izini bulur. En nihayetinde Tahir, padişah tarafından öldürülür. Bunu duyan Zühre, şuurunu yitirir ve Tahir'in mezarının başında Allah'a dua ederek canını almasını ister. İki sevgili yan yana gömülür. Her ikisinin mezarından kırmızı ve beyaz gül biter fakat bu güller arasında biten bir karaçalı, onların kavuşmasına engel olur. Zühre'nin çaresizlik içerisinde Allah'a yalvarması, dini inancının göstergesidir.

Gül ile Ali Şir Hikâyesi'ne göre (Alptekin, 2002a:239-240) Ali Şir, cuma namazından gelirken Gül isimli çok güzel bir kız görür ve babasına giderek Gül'ü kendisine ister. Daha sonra aynı kız, Ali Şir'den haberi olmayan Hüseyin Baykara da görür ve çok beğenir. Ali Şir'i, kıza dünür gönderir; Ali Şir kızı, Sultan Baykara'ya isteyecektir fakat kız, kesinlikle böyle bir şeye yanaşmaz. Ali Şir, kıızı ikna eder. Daha sonra aktara giden kız, aktardan kırk gün içerisinde öldüren zehir alır ve o zehri içer. Daha sonra da Ali Şir'e dönerek öldüğünde tabutunu onun taşımasını söyler ve her sabah namazından sonra ruhuna, üç ihlas bir fatiha okumasını vasiyet ederek Hüseyin Baykara ile evlenir. Gül, Hüseyin Baykara'nın kendisine dokunmasına izin vermeden ölür, vasiyeti yerine getirilir. Gül'ün vasiyeti, onun dini inancını gösterir.

Kan Kalesi Cengi'ne göre (Alptekin, 2002a:262-264) Mekke'nin zenginlerinden Emir Abad, yetim çocukları sünnet ettirmek ister. Hz. Ali'nin, bu çocuklara hediye götüreceği bir şeyi olmadığı için Hz. Ali cenge çıkar. Cenk esnasında, çeşitli diyarlarda farklı farklı insanlarla savaşıyor. İslam'ı yayıyor, Müslümanları bir araya getirir ve onların refahını sağlar. İslamiyet'i kabul etmelerine vesile olur. Kiliseleri yıktırarak camiler yaptırır. Son olarak yanındaki kabile ile birlikte Mekke'ye ulaşır. Düşmanlardan aldığı altınları, fakir ve kimsesizlere dağıtır. Böylece sünnet düğünü yapılır. Hz. Ali'nin savaşları, din uğruna yapılan savaşlardır. İslamiyet'i yaymak amacı vardır.

5. EFSANELERDE TESPİT EDİLEN DEĞERLER

İnsanlar; evrenin ve içerisinde var olan, hatta varlığı muhayyel olan varlıkların dahi nasıl yaratıldığını, dönüştüğünü, varlığını nasıl koruduğunu ve günümüze nasıl geldiklerini hep merak etmişlerdir. Bu var oluşlarla ilgili kendilerince hikâyeler meydana getirmişler, daha sonraki zaman dilimlerinde de meydana getirdikleri hikâyeleri nesilden nesile aktarmak suretiyle varlıklarını muhafaza etmeyi başarmışlardır. Olay ve nesnelere kendilerince anlamlandırmış, yorumlamış, hayal dünyalarında yoğurup şekle sokmuş ve anlatmışlardır. Bu anlatıların, efsaneleri meydana getirdiği söylenebilir.

Efsane hakkında yapılan tanımlara göz atıldığında şu tanımlarla karşılaşılabilir:

Yeni Türk Ansiklopedisi'nde, “*(Farsça efsane veya fesane, Arapça üsture, Batı dillerinde myth-mit), bir toplumun en eski hayatını, zaman dışı bir vakalar hikâyesi halinde anlatan hatıralar bütünü. Başlangıçta tabiatüstü nitelikler gösteren kimselerin hayatlarını, sonraları da halkın hayal gücünü veya şairlerin ortaya koydukları eserlerin tesiriyle şekil değiştirmiş tarih olaylarını anlatan, harika niteliğindeki hikâyeler.*” (1985:757).

“*Efsane deyimiyle Fransızcadaki legende ile Almandaki Sage ve Legende kavramlarının her ikisini karşılıyoruz. Dinlik konulardaki efsanelere (Almanca Legende) eskiden Türkçede menkabe derlerdi.*” (Boratav, 2000:121).

“İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç,

adet, anane ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masallar vardır. Sözlü gelenekte yaşayan bu anonim masallara dilimizde Arapça: Usture; Farsça: Fesane, efsane; Yunanca: Mitos, mit kelimeleri ad olarak verilmiştir.” (Elçin, 2001:314).

“İnsanlar; yaşadığı coğrafyaya ait önemli gördükleri kişileri, nesnelere ve mekânları kutsallaştırırlar ve sırrını çözemedikleri konuları çeşitli biçimlerde yorumlarlar. Bunlara, yaşanmış bazı olayları da katıp nesilden nesile aktarırlar. Kutsallaştırma, yorumlama ve aktarmaların pek çoğu sözlü olarak yayılır. Bu, sonuçta bir sözlü kültür oluşturur. Sözlü kültürün en önemlilerinden biri de efsanelerdir. Efsaneler, insan ile insanı, insan ile coğrafyayı, insan ile diğer varlıkları, insan ile maneviyatı bir birine gönül bağı ile bağlayan unsurlardır.” (Demir, 2013:15).

“*Efsane: Dile düşmüş şey, asılsız hikâye, masal, destan.*” (Pala, 2012:135).

“*Tarihin belli dönemlerinde, insanları hayrette bırakan tarih, toplum ve doğa olaylarının akıl dışı yollarla açıklanıp yorumlanmalarından oluşan masalımsı öykülere efsane denir.*” (Kıbrıs, 2016:122).

Yabancı araştırmacılara göre ise efsane tanımları şu şekildedir:

Sakaoğlu, Alman Grimm Kardeşlerin efsane tarifini şu şekilde aktarır: “*Efsane, gerçek veya hayali muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir. Bu tarif, üç ana unsuru içine almaktadır:*

1. *Efsane, anlatıcının tarihi zaman kavramı içinde uygundur. Şöyle ki: a) Efsane, muayyen bir tarihi (gerçek veya hayali) hadise ile birleştirilmiştir. b) Efsane, muayyen bir şahısla yani bir ad verilen tarihi (gerçek veya hayali) bir şahsiyet ile birleştirilmiştir.*

2. *Efsane, anlatanın coğrafi alan kavramına uygundur; yani o, belirli bir yerle birleştirilmiştir.*

3. *Efsane hakiki bir hikâyedir. Gerçi o, tabiatüstü hadiselerle iş görür ama anlatıcıları tarafından ona inanılır.” (1980:4).*

“Max Lüthi’ye göre, yeni bir kavram olan efsane (sage) aslında, gerçekte vukua gelmiş hadiseleri hikâyeye eder. Fakat o, gerçekten iki şekilde uzaklaştırılmaktadır. Ağızdan ağıza nakledilirken değişikliğe uğramasının yanında şairler tarafından edebi olarak işlenmeleri de başlıca değişme sebebi olmaktadır. Dar manada efsane, masallarda olduğu gibi, tabiatüstü bir hadisenin takdimidir, hikâyeye edilişidir. Asıl halk efsanesi ise alışılmamış, tuhaf ve ekseriyetle huzursuzluk meydana getiren şeylerden, şekillerden ve hadiselerden bahseder.” (Sakaoğlu, 1980:5).

“*Gerçek veya olması muhtemel inançlarla sarılmış şahıslar, yerler ve hadiseler hakkındaki hikâyelerdir.*” (Sakaoğlu, 1980:5).

Tanımlara göz atıldıktan sonra şahsi bir tanım yapmak gerekirse efsanelerin, içerisinde olağanüstülükler barındıran ama buna rağmen halk nazarında inandırıcı yanları bulunan; kişiler, olaylar ve yerler hakkında anlatılan; inanç, gelenek, görenek, örf ve adetlerimizi içeren; geçmişten günümüze varlıklarını nesilden nesile sürdüren; masal, destan,

halk hikâyesi ile karşılaştırıldığında daha kısa, sade, akıcı; kalıplaşmış belirli bir şekli olmayan halk anlatısı türleri oldukları söylenebilir.

Sakaoğlu tariflerden yola çıkarak, efsanenin özelliklerini şu şekilde tespit eder:

“Tariflerden hareket ederek efsanenin hususiyetlerini şu şekilde tespit edebiliriz:

a) *Şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılırlar.*

b) *Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır.*

c) *Umumiyetle şahıs ve hadiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür.*

Tariflerde yer almayan şu hususiyeti de dördüncü madde olarak ilave edebiliriz:

ç) *Efsanelerin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatıdır.”* (Sakaoğlu, 1980:5-6).

Efsanelerin giriş kısmında diğer türler gibi özel giriş cümleleri yer almaz. Efsanelerde zaman kavramına pek rastlanmaz. Buna karşın yer kavramı belirgindir. Hatta yerle ilgili anlatılan pek çok efsane vardır. Yine de tüm efsanelerde yer kavramının mevcut olduğu söylenemez. Efsaneler, oluştuğu mekânların değer kazanmalarını, kutsal kabul edilmelerini sağlarlar.

“Türk halkının düşünce yapısının tarihini incelemek isteyen bilim adamları için efsaneler, zengin birer kaynak durumundadır.” (Önal, 2003:436). *“Efsaneler, insanın ve toplumun düşünce ve davranışlarının*

olgunlaşmasında, şekillenmesinde önemli rol oynarlar.” (Ergun, 1993:588).

Efsaneler toplumun hafızasını canlı tutar. Kişi efsaneler yardımıyla çevresinde gördüğü oluşumlara varlık sebebi bulur. Bu oluşumlara anlamlar yükler. Efsanelerde geçen olaylar ve sebepleri, sonraki kuşaklar için dersler ihtiva eder. Sade, yalın, nesir şeklindeki anlatımlardır. Masallar gibi formel ifadeler, kalıplaşmış cümleler içermezler. Özel anlatıcıları yoktur, herkes anlatabilir. Kısa olmalarına rağmen, yoğun anlamlar içerirler. İnsanlar üzerinde inandırıcı vasıfları oldukça fazladır. Genel olarak konu sınırlamaları yoktur.

Sedat Veyis Örnek’e göre, efsanelerin başlıca dört büyük konusu vardır:

“a) Tanrıların nereden geldikleri (Teogoni)

b) Evrenin nasıl oluştuğu (Kozmogoni)

c) İnsanların nereden geldikleri ya da nasıl oluştuğu (Antropogoni)

d) İnsanın ve dünyanın geleceği (Eskatoloji)” (Örnek, 2014:185).

Efsaneler sadece maddi unsurların oluşumları hakkında insanları aydınlatmazlar. Aynı zamanda manevi unsurların, gelenek ve göreneklerin oluşumları hakkında da insanların kafalarına takılan sorulara cevap bulma özelliği taşırlar. İnsanı toplumda var edecek değerleri, adet ve gelenekleri barındırır, korur, gelecek kuşaklara

aktarırlar, topluma yön verirler. Üzerine kurgulandıkları şeylere değer kazandırırılar.

Bazı efsanelerin, halk üzerinde tedavi edici gücü vardır. Günümüz tıbbı, birçok hastalığın altında yatan sebebin psikolojik olduğunu açıklamaktadır. Kutsal ve şifa kaynağı olarak bilinen, öyle kabul edilen yerlere giden insanlar, tedavi olacaklarına, iyileşeceklerine inanmaktadırlar. Bu nedenle psikolojik olarak daha iyi hissetmekte, bu da onların sağlık sorunlarına olumlu katkılar sunabilmektedir.

Dinleyenlerin çoğu, efsanelerde anlatılan olayların gerçekliğine inanır. Çünkü genelde etraflarında var olan nesnelere veya geçmişlerinde yaşanıldığına inandıkları olaylar efsanelerin konusunu oluşturur. Bu nedenle efsanelerin inandırıcılık özelliği fazladır. Efsaneler, çok uzun olmayan anlatılardır. Örneğin masallardan daha kısa ve inandırıcılık yönü masallardan daha fazladır. Masallardaki olaylar, kişiler, yerler daha fazla hayali unsurla süslüdür. Efsanelerin geneli istenilen sonla bitmeyip hüznü sonlarla biter. Sevenler genelde kavuşamazlar, kötüler cezalandırılmazlar. Masallarda ise durum tam tersidir. İyiler ödüllendirilir, kötüler cezalandırılır. Suçlu olan cezasını çeker, mutlu sonla biter. Her iki tür de nesir halindedir.

Efsanelerde inanç izleri oldukça baskındır. Zor durumda olan, başı sıkışan, istenmeyen bir durumdan kurtulmak isteyen hemen ellerini açarak dua eder. İçinde bulunduğu istenmeyen durumdan kurtulmaya çalışır. Genellikle Allah'tan istekte bulunulur ki bu çoğu efsanede ya taş olma, ya da kuş olma isteği şeklinde kendisini gösterir. Kimi efsanelerde de Hızır'dan, farklı ermiş kişilerden, Allah katında üstün mertebede olduğu düşünülen kişilerden, erenlerden, ermişlerden vs istekte bulunma

şeklindedir. İnanca dayalı bir anlatım ağır basmaktadır. Doğrudan veya dolaylı olarak dersler içerirler.

Efsanelerin teşekkülü ile ilgili çeşitli görüşler vardır.

“R. Rosiere'nin ileri sürdüğü kaideler 3 grupta toplanmaktadır:

1. Menşelerle ilgili kaide: Aynı akli kapasiteye sahip olan bütün milletlerde muhayyile aynı şekilde tezahür eder. Böylece benzer efsanelerin yaratılışına sebep olur.

2. Birinin yerine diğerinin geçmesi kaidesi: Bir kahramanın hatırası zayıfladıkça onun şerefine yaratılmış olan efsane bu kahramanı terk eder ve daha meşhur birine mal olur.

3. Adapte olabilme kaidesi: Çevre değiştiren her efsane yeni çevrenin sosyal ve etnografik şartlarına kendisini adapte eder. (Arnold von Gennep, La Formation des Legendes, s.284.) (Sakaoğlu, 1980:7)”

“Arslana binip yılanı kamçı olarak kullanma motifiyle kurulan efsaneyi birinci kaideye, Didon Hilesi diye bilinen, kurnazlıkla toprak elde etme motifine yer veren efsanede Hasan Sabbah'ın yerine Battal Gazi'nin geçmesini ikinci kaideye, yusufluk veya ibibik kuşunun aslında 2 çoban veya iki kardeş olması şeklinde değişiklik göstermesi de sonuncu kaideye örnek olarak gösterilebilir.” (Sakaoğlu, 1980:7).

Seyidoğlu'na göre efsaneler; “1. Bir inanış etrafında teşekkül etmişlerdir. Bu inanış efsanelerin gerçek ve doğru olduğu inancıdır. 2. Efsaneler bilinmeyen esrarengiz bir âlemi anlatırlar. Bu bakımdan olağanüstü unsurlar ihtiva ederler. 3. Efsaneler, bir tarife göre mitlerin

modernleşmiş şekli olarak ifade edilmekte, çok eski hikâyeler olduğu söylenmektedir. Bu bakımdan kutsal unsurlar da taşırlar.” (1985:2).

19.yy’ın başlarından itibaren Avrupa’da efsane ile ilgili çalışmalar başlar. Böylece efsanelerin derlenerek kaybolmaları önlenmiş olur ve efsaneler, bilimsel çalışmalara konu olurlar.

“Efsane, 19.asrın başlarından itibaren Avrupa’da ilgi görmeye başlamış, derleme ve inceleme gibi çeşitli sahalarda çalışma konusu olmuştur. Asrın sonlarında kesif bir şekil alan neşirler, yerini 20. asrın başında daha değerli araştırmalara bırakmıştır. Bir yandan efsane üzerine araştırmalar yapılırken diğer yandan efsanelerin de masallar gibi tip katalogları yapılmaya başlanılmıştır. Günümüzde ise yapılan çeşitli toplantılarda efsanelerle ilgili meseleler üzerinde fikir birliğine varmak için halk bilgisi âlimleri bir araya gelmektedirler.” (Sakaoğlu, 1980:10).

Her efsane, bizi anlatır. Kişilere, olaylara, yerlere bakış açımızı yansıtır. Halk, hayal gücü ile farklı yerlerde benzer durumlar için benzer efsaneler anlatır. Bu durum halkın, ortak hayal gücünün ürünüdür. Bir olay, bir kaya, bir dağ, bir tepe, bir göl, insanlar arasında sevilen bir zat, bir yerleşim yeri efsanelere konu olur. Hatta aynı figür hakkında pek çok efsane anlatılabilir.

Evrende yer alan bazı yaratılmışların, sonradan bu şekle geldiği ile ilgili efsaneler anlatılır. Kimi efsanelere göre insanlar, hayvanlar, bitkiler, dağlar, taşlar, göller vs. sonradan yaşadıkları bazı hadiselerden sonra şimdiki şekillerini alırlar. Efsaneler, toplumun içerisindeki insanların, yaşamlarını ve çevrelerindeki varlıkları, doğayı ve hayatı

anlamlandırır. İyi ve kötü ayrımında, bireyin davranışlarına rehberlik eder, yön verirler.

“Efsaneler, ilkelerin evren ve dünya içindeki yerlerini, davranış biçimlerini belirleme çabalarına yardımcı olurlar.” (Örnek, 2014:186).

“Efsaneler sadece dünyanın, insanın, bitkilerin, hayvanların yaratılışını değil aynı zamanda adetlerin, kurumların, törenlerin de ilkin nasıl ortaya çıktıklarını konu edinirler. Daha önemlisi bu adetlerin, kurumların, ritlerin kutsallığını, kutsal sayılan ilk zamanlara bağlayarak gelenekseli destekler ve güçlendirirler. Başka bir söyleyişle kurumların, geleneklerin, törenlerin ve ayinlerin toplum için kutsal sayılmaları ancak efsanelerin doğrulamalarıyla mümkündür.” (Örnek, 2014:202).

Örneğin efsane konusu olan bir taş ile sıradan bir taş arasında değer ve saygı açısından fark vardır. Efsaneye konu olan taş, toplum tarafından daha fazla hürmete değer kabul edilir. Bu durum özellikle kutsal kabul edilen yatırlarda, türbelerde, ziyaretlerde, mezarlarda daha yoğun olarak karşımıza çıkar. Bu inanış nedeniyle insanlar, kutsal kabul edilen yerler ve çevrelerine zarar verecek herhangi bir girişimde bulunmaz. Buralarda bir ağaç kesilmediği gibi, kuru bir dal dahi alınıp götürülmez. Bu mekânlara giriş çıkış, ziyaretler çeşitli uygulamalar vasıtasıyla yapılır. Neticede bu yerler, inanışlardan dolayı tahrip edilmekten kurtulmuş olur.

Efsaneler; dini, tarihi, tabiat ve hayvanlarla ilgili, olağanüstü kuvvetler ve varlıklarla ilgili, aşk ile ilgili efsaneler şeklinde gruplandırılabilir.

Sakaoğlu, sahasında ilk olması açısından Antti Aarne'ın, Fin Menşe Efsaneleri ve Varyantları Kataloğu adlı eserini gözden geçirmiş ve katalogda, efsane tiplerinin dokuz ana gruba ayrıldığını belirtmiştir. Bu gruplar ve her birine ait tip sayısı aşağıda gösterilmiştir: “1. Dünyanın yaratılışı (1-10), 2. İnsan (11-47), 3. Memeli Hayvanlar (48-81), 4. Kuşlar (82-104), 5. Sürüngenler (105-110), 6. Kurbağalar (111-114), 7. Balık (115-119), 8. Böcekler, Örümcekgiller (120-125), 9. Bitkiler (126-132).” (Sakaoğlu, 1980:8).

Efsane kültürü açısından Türk dünyası oldukça zengindir. Bu nedenle bu tür ile ilgili birçok bilimsel çalışma yapılmıştır. Alanyazında, efsaneler üzerine yapılan çalışmalar daha çok araştırma – derleme - metin şeklinde karşımıza çıkar. Efsanelerin içerik analizleri yapılarak efsaneler incelenir. Osmaniye, Karabük, Muş, Ordu, Aksaray, Alaşehir, Ardahan, Kütahya, Kayseri, Burdur, Nevşehir, Kastamonu, Bingöl, Mardin, Antalya, Trabzon, Rize, Artvin, Taşeli Platosu, Samsun, Safranbolu, Gaziantep, Konya, Giresun, Adana, Niğde, Yozgat, Erzincan, Elazığ, Malatya, Nizip, İçel, Nazilli... Yörelere ait efsaneler, metin-inceleme yöntemi ile çalışılmıştır. Anadolu dağ efsaneleri, peygamberler ve veliler, yer adları, savaş ve fetihler, ziyaret-yatır yerleri ile ilgili, Hızır, keramet sahibi, dindar ve ermiş kadınlar, bitki adlarının verilişi, adak yerleri, hayvanlar, göller, halk bilimi, halk bilimi unsurları, folklor açısından, halk edebiyatı ürünleri başlıkları adı altında incelemeler, derlemeler yapılmıştır. Özellikle derleme şeklinde önemli akademik çalışmalar mevcuttur. Ancak yine de yeterli değildir. Mesela tüm illerimize ait efsaneler derlenmiş değildir. Efsanelerde değerler açısından ise yapılmış çalışmalar oldukça sınırlıdır.

Efsaneler özellikle fedakârlık, iyi niyet, öz güven gibi bireysel değerlerin ve dini değerlerin yoğunlukta işlendiği halk anlatı türüdür.

Efsaneler, değerler eğitimi açısından incelenmiş ve efsanelerde pek çok değer tespit edilmiştir. Efsanelerde yer alan değerler incelenirken Mehmet Önder'in *Anadolu Efsaneleri*, İsmet Alpaslan'ın *Ağrı Efsaneleri*, Ferhat Aslan'ın *İstanbul'un 100 Efsanesi*, Ali Berat Alptekin'in *Fırat Havzası Efsaneleri*, Necati Demir'in *Türk Efsaneleri*, Cahit Kavcar ve Mehmet Yardımcı'nın *Efsanelerimiz*, Mehmet Kurtoğlu'nun *Urfa Efsaneleri*, Ali Püsküllüoğlu'nun *Efsaneler*, Saim Sakaoğlu'nun *101 Anadolu Efsanesi*, M. Necati Sepetçioğlu'nun *Türk-İslam Efsaneleri* ve Recep Tatar'ın *Bu Toprağın Efsaneleri* kitaplarında yer alan metinlerden yararlanılmıştır. Tespit edilen değerler, verilen başlıklarda ele alınıp yorumlanmıştır. Bu değerleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

5.1. Bireysel Değerler

5.1.1. Affetmek

Kin tutan ve bunu sürdüren insanlar, toplum tarafından kabul görmedikleri gibi tuttıkları bu kin nedeniyle kalben ve ruhsal olarak da yorgun olan insanlardır. Ancak affetmeyi bilen ve bunu başaran insanlar ise psikolojik olarak kendileri de huzura eren insanlardır. İncelenen efsanelerde yer alan bu değer; çocuğunu affeden ebeveynler, hayvanlar tarafından hata yapan insanın affedilmesi, esas suçlunun cezalandırılarak, yanlışlıkla yakalananın affedilmesi vs. şekillerde karşımıza çıkar. Kimi zaman ise suçlu, Allah tarafından affedilme çabası içerisinde ve çabaları neticesinde affedilir.

İncelenen efsanelerde tespit edilen affetmek değeri, efsane metinlerinde aşağıdaki şekillerde yer almaktadır.

Sarıkız Tepesi (Sakaoğlu, 2015:77-78) efsanesi, Kaz Dağı'nın Edremit Körfezi'ne bakan yamaçlarında Sarıkız Tepesi adı verilen yer ile ilgilidir. Anlatıldığına göre çevre köylerden birisinde çok güzel bir kız yaşar. Birçok delikanlı, bu kızla evlenmek ister. Kızın babası ise kızı için en ideal eşi beklemektedir. Fakat kızın kötü yola düştüğünü söyleyen insanlar tarafından kızın babası kandırılır. Kızını öldürmeye kıyamayan baba, onu Kaz Dağları'na çıkararak burada terk eder. Kız burada ölmez, aylarca yaşar. Aylar sonra kızının yaşadığını öğrenen baba, kızını görme arzusuyla yola düşer. Baba ile kız, iki ayrı tepede can verir. Babanın öldüğü tepeye Babatepe, kızın öldüğüne ise Sarıkız Tepesi adı verilir. Aylar sonra kızını görmek amacıyla yollara düşen baba, yaptıklarına pişman olup kızını affetmiştir.

Anamas Dağı efsanesi, Eğridir Gölü ile Beyşehir Gölü arasında kalan bölgede yer alan Anamas Tepesi ile ilgilidir. Efsaneye göre bu dağın eteklerinde yer alan köylerin birinde fakir bir aile ve bu ailenin küçük yaşta bir oğlu vardır. Bu çocuk daha küçük yaşlarında, annesi tarafından hırsızlığa alıştırılır. Büyüdüğünde eşkıya olan çocuk, hükümet kuvvetleri tarafından yakalanır ve asılmasına karar verilir. Son arzusu sorulan çocuk, su ister, abdest alıp iki rekât namaz kılar. Sonrasında Allah'a yalvarmaya başlar. *“Ya Rabbim, benim günahım olmadığını bilirsin. Ben masum bir çocukken anamın zoru ile bu yollara düştüm. Ya Rabbim, beni asma, anamı as.”* (Sakaoğlu, 2015:82-83). Ölüm korkusu ve heyecanla duasını yüksek sesle yapmaya başlayan genci dinleyen ilgililer, asıl suçlunun anası olduğunu öğrenip delikanlıyı affederler.

Daha sonra bu dağlara, Anamas adı verilir. Delikanlı son anda affedilir, böylece adalet yerini bulmuş olur.

Yeşeren Kuru Ağaç efsanesi, herkesin günahkâr olarak bildiği bir kişi hakkındadır. Bu adam, bir gece rüyasında aksakallı birini görür. Bu zat ona, yol üstünde bulunan tarlasındaki kuru ağaç yeşerdiğinde, günahlarının af olacağını bildirir. Bu rüya üzerine adam hemen tarlasına kavun, karpuz ekmeye başlar. Yoldan geçenlere bunları ikram eder. Bu durum, yedi yıl sürer. Bir gün yine yolculara ikram ederken yolculardan birisi ikramı geri çevirir. Tüm ısrarlara rağmen kavun ve karpuzu almaz. Buna çok öfkelenen günahkâr adam, *“Bu güne kadar öldürdüğüm 99 idi, sen olası yüzüncü.”* diyerek bu adamı öldürür. Birden ağaç yeşerir, yedi yıl önce rüyasında gördüğü aksakallı zat da karşısında belirir ve *“Bu adamı öldürmen Allah katında makbul bir iştir. Çünkü bu adam, iki kişinin arasını bozup onları dövüştürmek için gidiyordu.”* (Sakaoğlu, 2015:163) der. Günahkâr zat aslında, bozgunculuk yapacak kötü bir insanı ortadan kaldırmak suretiyle, Allah’ın hoşuna giden bir iş yapmış ve adaleti sağlamıştır. Bu işin neticesinde de Allah tarafından affedilmiştir.

Şahmaran Efsanesi I (Tatar, 2006:43-45) efsanesine göre yılanlar padişahı Şahmaran, Misis’e yakın bir kalede yaşar. Bu kaleye insanoğlu girmez, yılanlar da insanların yaşadığı bölgeye uğramazlar. Ancak bir gün bir insan, bu bölgeye girer ve bölgeye giren ilk insan olduğu için Şahmaran tarafından affedilir ve sınır dışı edilir. Adama bu sırada diğer yılanlar, insanların topraklarına sadece Şahmaran’ın, taç hamamda yıkanmak amacıyla girdiğini söylerler. Bu bilgiyi öğrenen adam geri döner. Günün birinde beylerden birisi hastalanır. Hastalığın çaresi,

Şahmaran'ın gözlerinin yenmesidir. Onun yerini bilen adam, beye bu bilgiyi söyler. Şahmaran yakalanıp öldürülür, gözlerini yiyen bey, sağlığına kavuşur. Bölge halkı o gün bu gündür, yılanların gelerek padişahlarının intikamını alacağını düşünür. Yılanların padişahının, ülkelerine giren insanoğlunu affetmesi güzel bir erdemdir. Ancak çaresiz kalan insanoğlu, hastalığına çare bulabilmek amacıyla onu affetmez.

Sabırlı Mimar-Sabırsız Şah (Demir, 2013:96) başlıklı efsaneye göre Ahmet Şah, Divriği Ulu Cami'yi yaptırmak için devrin en kabiliyetli mimar ve ustalarını getirtir. Cami tamamlanır ancak iskelelerin söküleceği zamanda mimar ortadan kaybolur. Şah, onu bulmak için çok çaba harcar, iskeleleri başka ustalara söktürmek ister ama hepsinde başarısız olur. En sonunda on yıl boyunca caminin dışında ibadet etmek mecburiyetinde kalırlar. Bir bayram sabahı namazdan sonra, saç sakalı birbirine karışmış bir derviş, Şah'a yaklaşır ve neden caminin içinde ibadet etmediklerini sorar. Şah, durumu anlatır. Derviş camiye girer ve iskeleleri sökmeye başlar. Bunun, ortadan kaybolan mimar olduğunu anlarlar. Derviş, ortadan kaybolma sebebini soran Şah'a da, on yıl sökülmeyen iskeleler sayesinde caminin kıyamete kadar ayakta kalacağını, eğer ortadan kaybolmasa idi Şah'ın sabırsızlanarak iskeleleri söktüreceğini söyler. Şah, dervişi affeder. Çünkü derviş, eserinin ömrünün sonsuz olması için böyle bir çare bulmuş, bu nedenle ortadan kaybolmuştur.

5.1.2. Alçak Gönüllülük

“Olgun başak eğik durur.” diye bir atasözümüz vardır. Yani insanın bilgisi ve görgüsü ne kadar artarsa, o kadar boynunu bükeceğine, alçak gönüllü olacağına işaret eder. Kibirli insanlar ile iletişim kurmak

ve ortak noktalarda anlaşmak ise çok zordur. Başkalarına tepeden bakan bu kişiler, toplum tarafından benimsenip kabul görmezler.

Alçak gönüllü insanlar efsanelerde, her zaman kazançlı çıkarlar. Hatta bu insanlar, Allah katında kıymetleri çok yüksek olmasına rağmen bunu belli etmeyen insanlardır. Bu durum açığa çıktığında ise ortadan kaybolurlar.

İncelenen efsanelerde insanlar, kendilerinden üstün olanların, bu üstünlüklerini itiraf edecek kadar alçak gönüllülerdir. Bu değer ile ilgili örnek metin şudur:

Şeyh Bilecen’de (Sakaoğlu, 2015:99-100), Antep ilinin Oğuzeli ilçesine bağlı Şıhbilecen köyünde yaşadığı söylenen Şeyh Bilecen adlı ermişlik vasfına sahip bir hizmetkârı ilgilidir. Bu hizmetkârın ağası hacca gider. Günler, aylar geçer. Ağanın hanımı bir gün, eşinin sevdiği içli köfte yemeğinden yapar. Şeyh Bilecen’e dönerek ağanın bu yemeği çok sevdiğinden vs. bahseder. Bilecen de, bir mendilin arasına birkaç tane koyup kendisine vermesini, ağaya götüreceğini söyler. Ağanın hanımı buna ihtimal vermez ancak yine de sıcak köftelerden Bilecen’e verir. Ağa, hacda iken henüz dumanı üstünde tüten köfteleri afiyetle yer. Aradan yine zaman geçer ve hacılar dönmeye başlar. Halk, ağayı karşılamak ve elini öpmek amacıyla yarışır. Ancak ağa, Bilecen’in elinin öpülmesini işaret eder. Ermişlik sırrının açığa çıkması üzerine Şeyh Bilecen, ortadan kaybolur. Hizmetkâr, veli sıfatına sahip olacak kadar dini açıdan yol almış bir insandır. Buna rağmen, bundan hiç kimsenin haberdar olmasını istemez. Ağa ise Şeyh Bilecen’in kendisinden daha üstün ve saygıya değer olduğunu açık açık söyleyecek kadar alçak gönüllüdür.

5.1.3. Büyük Sözü Dinlemek

Büyükler, tecrübe sahibi insanlardır. Çocuklar ve gençlerin henüz gitmeye çalıştığı yollardan, dönüp gelen kimselerdir. Görmüş, geçirmiş, yaşamış, tecrübe etmişlerdir. Bu nedenle onların yönlendirmeleri, kulak ardı edilmemeli, tecrübeleri dikkate alınmalıdır. Aksi takdirde başa, istenmeyen durumların gelmesi kaçınılmazdır.

Büyük sözü dinlemek değeri efsanelerde, aşağıdaki örnekte olduğu şekliyle yer alır.

Kıbrıs Çıkartmasındaki Ahmed-i Hani başlıklı efsaneye göre, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Rum mevzilerini bombalamak üzere görev yapan bir pilot, benzini bittiği için geri dönerken kabinde ihtiyar bir kişinin olduğunu fark eder. Yalnız olduğunu zanneden pilot, bu duruma çok şaşırır. Dönüş sebebini soran ihtiyara, benzinin bitmek üzere olduğunu söyler. İhtiyar, *“Depon dopdolu, sen benzinin yok diyorsun. Haydi geri dön, çünkü yanlış yerleri bombaladın, benim göstereceğim hedefleri mutlaka vurman gerekir.”* (Alpaslan, 2010:152-153) der. Uçağın ibresine bakan pilot, deponun dolu olduğunu görür ve ihtiyarın gösterdiği yerleri bombalayarak düşmana ciddi hasar verir. İhtiyar, pilota kendini tanıtır ve bir gün yolu düşerse Doğubeyazıt'a kendisini ziyarete gelmesini söyler. Pilot, ziyarete gittiğinde ise onun, yüzyıllar önce öldüğünü öğrenir. Ahmed-i Hani, yıllar önce vefat eden bir evliyadır. Vatan sevgisine sahip olduğu için pilotun başarı elde etmesi için ona yardım eder. Büyük sözü dinleyen pilot da bu şekilde zafer elde etmiştir.

5.1.4. Cesaret

Millet olarak cesaret, yiğitlik gibi kavramlara oldukça fazla önem veririz. Başımıza gelen güç durumdan kaçmaktan ziyade, ondan

kurtulmak için cesurca hamleler yapmak hep takdir edilen davranışlardır. Zor durumda olanlara el uzatmak için özellikle vatan, bayrak, millet, namus vs. söz konusu olduğunda gösterilen cesaret, ayakta alkışlanan türden cesarettir. Dolayısıyla bu şekilde cesaret gösterenler de, değeri fazlasıyla hak ederler ve değer görürler.

Efsanelerde cesaret değeri; kendilerini haklı bulan gençlerin, büyüklerinin karşısında kendilerini ispatlamak için yaptıkları; dini, vatani, milleti korumak için yapılanlar şeklinde yer alır.

Cesaret değerine örnek efsane metinleri şunlardır:

Gelin Taşı (Sakaoğlu, 2015:18-19) efsanesi, Eğribel Sıradağları üzerinde bulunan ve geline benzeyen taş yığınları üzerinedir. Efsaneye göre, zengin ağanın güzeller güzeli kızı, babasının çobanına sevdalanır. Kız, konak odalarından birisine hapsedilir ancak o, çobanı görmek için engel tanımaz, sıkıntılarını göze alarak çobanla buluşmalar yapar. Bu durumu duyan ağa kızar ve onu, zengin birisine verir. Gelin olmuş bir şekilde baba evinden ayrılan kız, kendisini sevdiğine vermediği için babasının elini öpmeden evden çıkar. Babası bu duruma çok sinirlenir. Gelin alayı, söz konusu bölgeye geldiğinde baba dayanamaz ve kızının, taş olması için ona beddua eder. Bunun üzerine kız ve yanında bulunan gelinci, taş olurlar. Kızın, ağa babasına ve çobanla görüşmemesi için alınan önlemlere rağmen, engelleri aşması ve babasını karşısına alması, geleneklere rağmen babasının elini öpmeden evden çıkması cesarete örnek gösterilebilir.

Kıztaşı (Sakaoğlu, 2015:23-24) efsanesi, Van ilinin 50 km kuzeyinde bulunan Amik köyünde geçmiştir. Efsaneye göre bu köyden

bir delikanlı, Adilcevaz dizdarının güzel kızına âşık olur. Delikanlı, her gece koca gölü yüzerek geçer ve kızla görüşür. Dizdarın kızı da sevgilisi kendisini kolayca bulsun diye kıyıda, yüksek bir taşın üstünde ışık yaktırır. İki sevgili, bu şekilde uzun müddet buluşur. Ancak bir gece, kuvvetli bir fırtına ışığı söndürür. Delikanlı, azgın dalgalarla boğuşa boğuşa ışığı arar, bir türlü bulamaz ve sonunda boğulur. Kız, sabaha kadar onu bekler, sevgilisi gelmeyince de Allah'a, ya canını alması, ya da kendisini taş yapması için yalvarır ve duası kabul olur. Günümüzde gölün kıyısındaki taş için anlatılan efsane bu şekildedir. Kız ve delikanlının, buluşmak adına yaptıkları cesaret örneğidir.

Menekşe Kalesindeki Heykeller (Sakaoğlu, 2015:27-28) efsanesi, Mersin ilimizin 40 km uzağında yer alan ve Menekşe Kalesi adı verilen tarihi kalıntılarla ilgilidir. Burada yer alan biri kız, biri erkek suretindeki heykellerle ilgili anlatılan efsane şu şekildedir: Civar köylerde oturan iki genç, birbirine sevdalanır ancak aileleri kavuşmalarına izin vermez. Onlar da haberleşip buluşur ve uzak diyarlar kaçmak üzere yola düşerler. Durumu öğrenen kızın babası, arkalarından adamlarını gönderir. Bir süre sonra iki âşık bir yerde kısıtılır. Kurtuluş olmadığını anlayan kız, ya kendilerini zalimlerin elinden kurtarıp birbirlerine bağışlaması veya ikisini de oracıkta donar taş eylemesi için Allah'a dua etmeye başlar. Kızın duası sonrası, iki sevgili oracıkta taş olurlar. İki sevgilinin ailelerine rağmen kaçmaları, cesaret örneğidir.

Oğlan-Kız Kabiri (Sakaoğlu, 2015:53) efsanesinde, Iğdır sınırına yakın bir yerde taşlardan meydana gelen bir yığın hakkında şunlardan bahsedilir: Köyün birinde bir delikanlı, güzel bir kıza gönül verir. Delikanlının yakınları Allah'ın emri, Peygamberin kavli ile kızı isterler

ancak kızın babası kızını vermez. Gençler de kavuşmak için anlaşıp kaçarlar. Gençleri bir süre kovalayan baba ve adamları, en sonunda her ikisini de öldürürler. Mezarları kaybolmasın diye de taşlar yığarlar. Gençlerin, babaya karşı gelerek kaçmaları cesaret örneğidir.

Kalplerin Ağrısı'nda (Ağrı Adı Efsanesi) bir dağın eteğinde Ağrı isminde çok sevilen bir çoban yaşar. Bu çoban, şehrin şahının kızına gönül verir. Elçiler gidip kızı isterler. Şah, dağın en korkulu yerinde bulunan bir incir ağacından incir getirmesi şartı ile kızını çobana verir. Çoban, hemen yola koyulur ancak haftalar geçmesine rağmen ondan haber alınamaz. Çoban Ağrı'yı sevenler, arkasından şöyle derler: *“Ağrı geri dönmedi; o gün, bu gün bu dağ bizim kalbimizde ‘ağrı’ olarak kaldı. Bu ağrıyı unutmak mümkün değil...”* (Alpaslan, 2010:57). Çobanın, sevdiği için imkânsız görünen bu işe kalkışması onun cesaretini gösterir. Bu cesaret sonrasında ise dağın adı Ağrı olarak kalmıştır.

Nurilik efsanesi, Ağrı vilayet merkezinin üç kilometre kuzeydoğusunda yer alan ziyaretgâh ile ilgili anlatılan bir efsanedir. Efsaneye göre Rus ve Ermeni birlikleri, Ağrı'nın birçok yerini işgal eder. Mevsim kıştır ve hava oldukça soğuktur. Bir yandan kış şartları, bir yandan işgal yüzünden halk perişan durumda göçe hazırlanmaktadır. Göç eden kabile, Ruslar tarafından kuşatılır. Göçün önderliğini yapan Seyit Nuri, düşmanla günlerce çarpışır. Vücudu delik deşik olmasına rağmen o, çarpışmaya devam etmektedir. Ancak yaşlı bir kadının, *“Vah yazık yavrum vah... Her tarafı delik deşik olduğu halde, nasıl da ayakta duruyor...”* (Alpaslan, 2010:182-183) demesiyle yere yığılır. Seyit Nuri, cesur bir önderdir. Bu nedenle de düşmanla günlerce çarpışır ve onlardan pek çoğunu öldürür. Kendisi de şehit olur.

Balıkli Göl Efsanesi (Kurtoğlu, 2008:16-17), özetle Şu Şekildedir: İbrahim Peygamber, halk arasında tek Allah inancını yaymaya çalışmaktadır. Urfa'da hüküm süren ve ilahlık iddiasında olan Nemrut, bu duruma çok kızar ve İbrahim Peygamberi huzuruna getirip kendisine secde etmesini ister. Peygamber bu duruma karşı çıkar ve ikisi arasında ilahlık tartışması yaşanır. Nemrut, İbrahim Peygamberin ateşe atılmasını emreder. Bu iş için altı ay boyunca odun taşınır. Peygamber, mancınıkla ateşe atılır ancak ateş suya, odunlar balığa dönüşür. Bunu gören Nemrut, İbrahim Peygambere, onun tanrısının kendisinden büyük olduğunu, bu nedenle de ona, yüz deve kurban ettiğini söyler fakat yine de iman etmez. Peygamberin, Nemrut'un karşısındaki tavır ve söylemleri, onun cesaretini gösterir. Bu cesaretle Peygamber, Nemrut karşısında asla geri adım atmaz ve tanrısının, Nemrut'un tanrısından daha büyük olduğunu ona kabullendirir.

Cesaret (Sepetçioğlu, 1975:186-188) efsanesi, ağabeyi Çanakkale cephesinde Şehit olan, kendisi de sakat kalan bir Mehmetçikle ilgilidir. Bu Mehmetçik Çanakkale'nin Keçideresi yakınlarında bir köyde yaşar. Cepheye gidemez ancak gönlü ve duaları hep oradadır. Bir gün cephedeki askerlerimiz düşman tarafından sıkıştırılır. Onlar savaşırlar ancak vakit ilerlemekte açlık bastırmakta ve askerlerimiz yemeğin yendiği noktaya ulaşamamaktadır. Ateş altında kalmışlardır. Çok acıktıkları ve umutsuzluğa düştikleri bir anda bu sakat Mehmet, elinde çorba dolu iki bakraçla karşıdan görünür. Sakin adımlarla, düşman ateşi altında korkusuzca ilerleyerek askerlere çorbayı ulaştırır. Niçin koşmadığını soran komutana da, eğer koşsaydı, bakraçtakilerin döküleceğini, onlar dökülünce de askerlerin yiyeceği olmayacağını

söyler. Ateş altında olmasına rağmen canından korkmayıp da çorbanın dökülmesinden korkan Mehmet, cesaret timsali olarak karşımıza çıkar.

Ulubatlı Hasan'da (Aslan, 2016:75) iri yarı, yiğit mi yiğit Hasan, İstanbul kuşatması esnasında korkusuzca surlara tırmanır. Vücudunda sayısız kılıç ve ok darbesi olmasına rağmen elindeki Türk bayrağını surlara dikmeyi başarır. Daha sonra da gülümser şekilde şehit olur. Onun yaptıkları ve cesaretinden güç alan diğer askerler de surlara tırmanırlar. Böylece Ulubatlı Hasan, İstanbul'un fethinde simge isimlerden birisi haline gelir.

5.1.5. Çalışkanlık

Çalışkanlık; hem dinimiz, hem de kültürümüz açısından fazlasıyla kabul gören bir değerdir. Toplum nezdinde çalışanlar alkışlanırken, tembeller iyi karşılanmaz.

Efsanelerde bu değer, aşağıdaki örnekte verildiği şekliyle yer alır.

'Kirsiz Taşlar' (Sepetçioğlu, 1975:87-89) başlıklı efsane, Koca Sinan tarafından Manisa'da inşa edilen Muradiye Camii ile ilgilidir. Efsaneye göre, bu caminin inşaatında çalışan bir genç boy abdesti ihtiyacına rağmen abdest alamadan inşaatta çalışmaya mecbur kalır. Ancak genç, elinin değdiği kirli taşlarla caminin inşa edilmesini istemediği için eline aldığı bir taşı götürüp tekrar getirerek çalışıyormuş gibi görünmeye uğraşır. Bu durumu fark eden Koca Sinan, sebebini sorduğunda genç, sıkıntısını anlatır. Bunun üzerine Mimar Sinan, cami inşaatına ara verip caminin yanına hamam yaptırır. Genç, dürüst ve çalışkan bir insandır. Bu nedenle de sıkıntısının sebebini açıkça söyler ve aynı zamanda çalışmaktan geri durmadığını da belirtir.

5.1.6. Dış Görünüşe Aldanmamak

Efsanelere göz atıldığı zaman aslında görünen şey zaten o görünümünden oldukça farklıdır. Örneğin bir kaya sevdiğini bekleyen bir kız iken, iki kaya kavuşamayan âşıklardır. Bir büyük bir küçük kaya anne çocuğu temsil ederken, bir köprü'nün üstündeki siluet, bir dağ, bir insanı temsil edebilmektedir. Yani esasında bu varlıklar vaktiyle aramızda dolaşan insanlar iken yaptıkları bir kabahat yüzünden taş şeklini almışlardır. Bu gibi örnekler efsanelerde oldukça fazla yer almaktadır. Bu değer ile ilgili efsane metinleri aşağıdadır:

Şeyh Bilecen (Sakaoğlu, 2015:99-100) efsanesi, Antep ilinin Oğuzeli ilçesine bağlı Şıhbilecen köyünde yaşadığı söylenen Şeyh Bilecen adlı ermişlik vasfına sahip bir hizmetkârla ilgilidir. Bu hizmetkârın ağası hacca gider. Günler, aylar geçer. Ağanın hanımı bir gün, eşinin sevdiği içli köfte yemeğinden yapar. Şeyh Bilecen'e dönerek ağanın bu yemeği çok sevdiğinden vs. bahseder. Bilecen de, bir mendilin arasına birkaç tane koyup kendisine vermesini, ağaya götüreceğini söyler. Ağanın hanımı buna ihtimal vermez ancak yine de sıcak köftelerden Bilecen'e verir. Ağa, hacda iken henüz dumanı üstünde tüten köfteleri afiyetle yer. Aradan yine zaman geçer ve hacılar dönmeye başlar. Halk, ağayı karşılamak ve elini öpmek amacıyla yarışır. Ancak ağa, Bilecen'in elinin öpülmesini işaret eder. Ermişlik sırrının açığa çıkması üzerine Şeyh Bilecen, ortadan kaybolur. Hizmetkâr, veli sıfatına sahip olacak kadar dini açıdan yol almış bir insan olmasına rağmen görünürde hizmetkâr olarak görev yapmaktadır.

Kıbrıs Çıkartmasındaki Ahmed-i Hani başlıklı efsaneye göre, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Rum mevzilerini bombalamak üzere

görev yapan bir pilot, benzini bittiği için geri dönerken kabinde ihtiyar bir kişinin olduğunu fark eder. Yalnız olduğunu zanneden pilot, bu duruma çok şaşırır. Dönüş sebebini soran ihtiyara, benzinin bitmek üzere olduğunu söyler. İhtiyar, “*Depon dopdolu, sen benzinim yok diyorsun. Haydi geri dön, çünkü yanlış yerleri bombaladın, benim göstereceğim hedefleri mutlaka vurman gerekir.*” (Alpaslan, 2010:152-153) der. Uçağın ibresine bakan pilot, deponun dolu olduğunu görür ve ihtiyarın gösterdiği yerleri bombalayarak düşmana ciddi hasar verir. İhtiyar, pilota kendini tanıtır ve bir gün yolu düşerse Doğubeyazıt’a kendisini ziyarete gelmesini söyler. Pilot, ziyarete gittiğinde ise onun, yüzyıllar önce öldüğünü öğrenir. Ahmed-i Hani, yıllar önce vefat eden bir evliyadır. Ancak görünürde sadece bir ihtiyar olan kişinin esasında bir evliya olması, pilotu çok şaşırtır.

Çobanın İbadeti (Sakaoğlu, 2015:87-88) efsanesine göre, sürüsüyle çok güzel ilgilenen çobanın birisi, Allah’a nasıl ibadet edeceğini bilmediği için kendince bir ibadet şekli geliştirir. Kendisi için kıymetli olan şeylerden yola çıkarak Allah’ın gelmesi, sütünden, yoğurdundan yemesi için dua eder. Günün birinde bir veli, çoban ile karşılaşır. Onun ibadet şeklini beğenmez ve nasıl ibadet etmesi gerektiğini çobana bir bir anlatarak onun yanından ayrılır. Bir süre yol aldıktan sonra çobanın sesini işitir. Çoban, ona bir soru sormak amacıyla arkasından gelmiştir. Veli bakar ki, kendisinin içine girerek geçmek zorunda olduğu gölden; çoban, suyun üstünden yürümek suretiyle geçmektedir. Yani esasında çoban, veliden daha üstün nitelikli bir velidir.

Şeker Baba (Alptekin, 1993:24-25) efsanesine göre Birinci Dünya Savaşı sırasında Doğu Anadolu içlerine kadar gelen Rus birlikleri, Bingöl'ün Sütlüce köyü yakınlarında kanlı çarpışmalar yaşar. Ancak düşman çok kuvvetlidir. Yenilmek üzere olan bölge halkı, göklerden süzülerek gelen bembeyaz ve çok büyük bir güvercin görür. Bu güvercin, düşman üzerinde uçarak onları dağıtır ve bir kurşunla vurularak ölür. Kuşun ölümüyle birden, her yer kararır. Ortalık aydınlanınca yerde, küçücük bir güvercin ölüsü vardır. Onun yardımıyla kurtulan halk, güvercini bir mezara gömer, onun bir veli olduğuna inanır ve kabrini devamlı ziyaret eder. Bu türbe daha sonra, Şeker Baba ismiyle anılır. Dolayısıyla halk, güvercinin aslında veli bir insan olduğuna inanır.

Çanakkale'ye Giden Top'ta, savaş yıllarında doğu cephesinde galibiyet elde eden askerlerimiz, endişe içinde Çanakkale'den gelecek galibiyet haberlerini beklerler. Ellerinde kalan top ise askerler tarafından zarar görmemesi için beklenir. O gece nöbetçi olan asker, bir ara ayakta uyumaya başlar. Bu esnada uyanan komutan, topun yerinde olmadığını görür. Hemen diğer askerleri uyandırır ve topu aramaya başlarlar. Bu arada nöbetçi olan ve ayakta uyuyan askeri de hapsederek sıkı bir sorguya çekerler. Asker ısrarla, topun yerinde olduğunu söyler. En nihayetinde tekrar topa bakmak üzere gittiklerinde topun yerinde olduğunu görür, bu duruma hiçbir anlam veremez askeri, sorguya çekmeye devam ederler. Sorgu ve sorular artık o kadar dayanılmaz hale gelir ki en sonunda top dayanamaz ve *“Burada değildim. Dün gece, yurdun Batı ucunda savaş çok amansızdı; bir top çerilerimize gülle yağdırıyordu. Oraya gittim... yendik! Bakın namlum hala sıcaktır!”*

(Sepetçioğlu, 1975:73-75) der. Böylece topun, dış görünüşünde olduğu gibi sadece cansız, ruhsuz bir top olmadığı anlaşılır.

Bir Şimşek Gülümsedi efsanesindeki olayın, Orta Karadeniz bölgesinde yer alan Kepez adlı bir köyde geçtiği düşünülür. Bu köye, çok uzun bir zaman yağış düşmez. Halk, kuraklıktan dolayı fazlasıyla mağdur olur. Hacılarıyla, hocasıyla tüm halk yağmur duasına çıkar. Ancak beklenen yağmur bir türlü yağmaz. O köyde yaşayan ve bir gözü, bir kolu ve bir ayağı olmayan çoban en nihayetinde tek elini gökyüzüne açarak *“Yüceler yücesi Tanrım, öfkelendirme beni, yetti artık; şimdi gidip senin ne ulu, ne affedici ve ne büyük bir koruyucu olduğunu herkese yayarım. O zaman sana ibadet eden bulamazsın...Yağdır yağmurunu yoksa?..”* (Sepetçioğlu, 1975:56-57) der ve hemen o esnada yağmurlar yağmaya başlar. Karşıdan aciz görünen çobanın esasında, Hak katında yüksek bir rütbesi olduğu açığa çıkmış olur.

5.1.7. Doğruluk ve Dürüstlük

Dürüst insan; güven duyulan, sözüne inanılan, zararına olacak durumlarda bile her zaman gerçekleri dile getiren, yalan söylemeyen insandır. Hal ve hareketleri ile diğer insanlara örnektir. Bu gibi kişilik özelliklerine sahip insan da pek tabidir ki toplum tarafından sevilen ve kabul gören insandır. Doğru ve dürüst kişiliğe sahip insanlar sayesinde hayat daha güvenilir ve yaşanmaya değerdir.

Doğruluk ve dürüstlük değeri efsanelerimizde, şu örnek metinlerde işlenmiştir:

Gelin Taşı (Sakaoğlu, 2015:18-19) efsanesi, Eğribel Sıradağları üzerinde bulunan ve geline benzeyen taş yığınları üzerinedir. Efsaneye

göre, zengin ağanın güzeller güzeli kızı, babasının çobanına sevdalanır. Kız, konak odalarından birisine hapsedilir ancak o, çobanı görmek için engel tanımaz, sıkıntıları göze alarak çobanla buluşmalar yapar. Bu durumu duyan ağa kızar ve onu, zengin birisine verir. Gelin olmuş bir şekilde baba evinden ayrılan kız, kendisini sevdiğine vermediği için babasının elini öpmeden evden çıkar. Babası bu duruma çok sinirlenir. Gelin alayı, söz konusu bölgeye geldiğinde baba dayanamaz ve kızının taş olması için beddua eder. Bunun üzerine kız ve yanında bulunan gelinci, taş olurlar. Efsaneye göre kız da çoban da sevgisinde dürüsttür. Ağa, çobana cezalar verir, onu falakaya yatırır ancak çoban ve kız sevgilerini inkâr etmezler, birbirlerinden vaz geçmezler.

Kıztaşı (Sakaoğlu, 2015:23-24) efsanesi, Van ilinin 50 km kuzeyinde bulunan Amik köyünde geçmiştir. Efsaneye göre bu köyden bir delikanlı, Adilcevaz dizdarının güzel kızına âşık olur. Delikanlı, her gece koca gölü yüzerek geçer ve kızla görüşür. Dizdarın kızı da sevgilisi kendisini kolayca bulsun diye kıyıda, yüksek bir taşın üstünde ışık yaktırır. İki sevgili, bu şekilde uzun müddet buluşur. Ancak bir gece, kuvvetli bir fırtına ışığı söndürür. Delikanlı, azgın dalgalarla boğuşa boğuşa ışığı arar, bir türlü bulamaz ve sonunda boğulur. Kız, sabaha kadar onu bekler, sevgilisi gelmeyince Allah'a, ya canını alması ya da kendisini taş yapması için yalvarır, duası kabul olur. Günümüzde gölün kıyısındaki taş için anlatılan efsane bu şekildedir. Kız ve delikanlının, buluşmak adına sözleşmeleri ve bu şekilde uzun süre buluşmaları, birbirlerine verdikleri sözde dürüst davrandıklarını gösterir. Nihayetinde zaten hem kız, hem de delikanlı sevgilerinin kurbanı olmuşlardır.

Menekşe Kalesindeki Heykeller (Sakaoğlu, 2015:27-28) efsanesi, Mersin ilimizin 40 km uzağında yer alan ve Menekşe Kalesi adı verilen tarihi kalıntılarla ilgilidir. Burada yer alan biri kız, biri erkek suretindeki heykellerle ilgili anlatılan efsane şu şekildedir: Civar köylerde oturan iki genç, birbirine sevdalanır ancak aileleri kavuşmalarına izin vermez. Onlar da haberleşip buluşur ve uzak diyarlar kaçıma üzere yola düşerler. Durumu öğrenen kızın babası, arkalarından adamlarını gönderir. Bir süre sonra iki âşık bir yerde kısıtılır. Kurtuluş olmadığını anlayan kız, ya zalimlerin elinden kurtulup birbirlerine bağışlanmaları veya ikisinin de orada donar taş olmaları için dua etmeye başlar. Kızın duası sonrası iki sevgili oracıkta taş olurlar. İki sevgilinin anlaştıkları yerde buluşarak kaçmaları, birbirlerine karşı dürüst olduklarını gösterir.

Ejder ve Çoban (Sakaoğlu, 2015:32) Erzurum-Bingöl yolu üzerinde yer alan Çat ilçesine bağlı iki küçük köy arasında dikkat çeken kayalar hakkında anlatılan efsaneye göre; çobanın birisi sürüsünü otlatırken bir ejder görür. Ejderin, kendisine ve sürüsüne zarar vereceği korkusuyla Allah'a yalvararak bu ejderin taş olmasını ister. Taş olması halinde, yedi kurban keseceğini ifade eder. Duası kabul olur ve ejder taş olur ancak köyüne dönen çoban, kurban kesmeyi ihmal eder. Adağını hatırladığı bir gün, saçları arasında yakaladığı yedi biti öldürür. Böylece adağını yerine getirdiğini kabul eder. Çobanın bu hareketi üzerine Allah, onu ve sürüsünü taş ederek cezalandırır. Efsanede dürüstlüğe atıf vardır. Dürüst davranmayan bir çobanın başından geçenler, efsaneyi oluşturur. Dürüst davranmayanın karlı çıkmayacağını altı çizilir.

Şahitler Kayası (Sakaoğlu, 2015:44) efsanesi, Afyon –Kütahya yolu üzerinde yer alan ve insana benzeyen altı tane taş parçası ile ilgilidir. Buraya yakın köylerden birinde ikamet eden altı kişi şahitlik için mahkemeye giderler. Hâkimin sorduğu sorulara, eğer yalan söylerlerse Allah'ın, kendilerini taş etmesi şeklinde cevap verirler. Sorulan sorulara cevaplar verdikten sonra da köylerinin yolunu tutarlar ancak yolda, altısı da taş kesilirler. Şahitler dürüst davranmamışlardır. Neticede başlarına gelen olay ise dürüst davranılması gerektiği konusunda ders niteliğindedir.

Şeyh Bilecen (Sakaoğlu, 2015:99-100) efsanesi, Antep ilinin Oğuzeli ilçesine bağlı Şıhbilecen köyünde yaşadığı söylenen Şeyh Bilecen adlı ermişlik vasfına sahip bir hizmetkâr ile ilgilidir. Bu hizmetkârın ağası hacca gider. Günler, aylar geçer. Ağanın hanımı bir gün, eşinin sevdiği içli köfte yemeğinden yapar. Şeyh Bilecen'e dönerek ağanın bu yemeği çok sevdiğinden vs. bahseder. Bilecen de, bir mendilin arasına birkaç tane koyup kendisine vermesini, ağaya götüreceğini söyler. Ağanın hanımı, buna ihtimal vermez ancak yine de sıcak köftelerden Bilecen'e verir. Ağa, hacda iken henüz dumanı üstünde tüten köfteleri afiyetle yer. Aradan yine zaman geçer ve hacılar dönmeye başlar. Halk, ağayı karşılamak ve elini öpmek amacıyla yarışır. Ancak ağa, kendisinin değil, Bilecen'in elini öpmelerini işaret eder. Ermişlik sırrının açığa çıkması üzerine Şeyh Bilecen, ortadan kaybolur. Efsaneye göre Şeyh Bilecen, ağanın eşine söylediği sözden sonra dürüst davranmış ve yemeği ağaya ulaştırmıştır.

Kirsiz Taşlar (Sepetçioğlu, 1975:87-89) efsanesi, Koca Sinan tarafından Manisa'da inşa edilen Muradiye Camii ile ilgilidir. Efsaneye

göre, bu caminin inşaatında çalışan bir genç boy abdesti ihtiyacına rağmen abdest alamadan inşaatta çalışmaya mecbur kalır. Ancak genç, elinin değdiği kirli taşlarla caminin inşa edilmesini istemediği için eline aldığı bir taşı götürüp tekrar getirerek çalışıyormuş gibi görünmeye uğraşır. Bu durumu fark eden Koca Sinan, sebebini sorduğunda genç, sıkıntısını anlatır. Bunun üzerine Mimar Sinan, cami inşaatına ara verip caminin yanına hamam yaptırır. Genç, dürüst bir insandır. Bu nedenle de sıkıntısının sebebini açıkça söyler.

5.1.8. Ekonomik Gücü Kötüye Kullanmamak

Efsanelerin genelinde zengin olanlar, ekonomik güçlerini kötüye kullanırlar. Kendilerinden yardım isteyenlere ya hiç yardım etmezler, ya da yardımlarına karşılık gerçekleştirilmesi zor isteklerde bulunurlar. Ancak böylesi insanlar, er ya da geç bu durumlarından dolayı cezalandırılırlar.

Bu değer ile ilgili örnek efsane metinleri şunlardır:

Balıklı Göl Efsanesi (Kurtoğlu, 2008:16-17) efsanesi, özetle şu şekildedir: İbrahim Peygamber, halk arasında tek Allah inancını yaymaya çalışmaktadır. Urfa'da hüküm süren ve ilahlık iddiasında olan Nemrut, bu duruma çok kızar ve İbrahim Peygamberi huzuruna getirtip kendisine secde etmesini ister. Peygamber bu duruma karşı çıkar ve ikisi arasında ilahlık tartışması yaşanır. Nemrut, İbrahim Peygamberin ateşe atılmasını emreder. Bu iş için altı ay boyunca odun taşınır. Peygamber, mancınıkla ateşe atılır ancak ateş suya, odunlar balığa dönüşür. Bunu gören Nemrut, İbrahim Peygambere, onun tanrısının kendisinden büyük olduğunu, bu nedenle de ona, yüz deve kurban ettiğini söyler fakat yine de iman etmez. Peygamberin, Nemrut'un karşısındaki tavır ve söylemleri, onun cesaretini gösterir. Bu cesaretle Peygamber, Nemrut

karşısında asla geri adım atmaz ve tanrısının, Nemrut'un tanrısından daha büyük olduğunu ona kabullendirir. Zengin olan Nemrut, bu gücünü kötüye kullanır. Neticede ise dersini alır.

Dikmetaş (Sakaoğlu, 2015:36-37) efsanesine göre Bayburt'tan birkaç kilometre ötede Dikmetaş adı verilen bir taş yığını bulunur. Anlatıldığına göre vaktiyle burada zengin bir ermeni yaşar. Bir kış çok ağır geçer; köylüler, hayvanlara vermek için bir deste ot bulamazken bu Ermeni'nin yığınlarca otu vardır. Köylünün birisi ondan ot ister, ot karşılığında ise ermeni, köylünün kızını ister. Babası, kızına durumu anlatır. Kız ailesinin durumunu düşünerek, onları kurtarmak amacıyla mecburen kabul eder ancak her gün ellerini açıp Allah'a dua eder. Düğün vaktinin yaklaştığı bir gün kızcağız, tüm otların taş kesilmesi için dua eder ve otlar taş kesilir. Kısa süre sonra da tabiat canlanır ve halk, kıtlıktan kurtulur. Ermeni, ekonomik gücünü kötüye kullanan bir kişidir. Bunun da cezasını çeker.

5.1.9. Elindeki ile Yetinmek (Kanaatkârlık)

Bu değer, anlam itibariyle açgözlü olmamayı, kısımdan fazlasına göz dikmemeyi, elindekine razı olup haramdan medet ummamayı öğütlemektedir. Böyle davranan insanın, daha mutlu ve huzurlu olacağı vurgulanır. Elindeki ile yetinmeyenlerin ise ellerinde bulunanları da kaybedeceklerinin altı çizilir. Bu değer için efsaneler çok güzel örneklerdir. Efsanelerde de elindeki ile yetinmeyen insanlar nihayetinde, ellerindekinden de olurlar.

Kanaatkârlık değerinin işlendiği efsane örnekleri şunlardır:

Altın Kalbur Efsanesi'ne göre, Bitlis'in Zeydan Mahallesi'nde Altın Kalbur denen suyun kaynağının bulunduğu tepede vaktiyle yaşlı bir kadın yaşar. Kadının koyunları vardır ancak yakınlarda su yoktur. Hayvanların susuz kaldığı bir gün Allah'a yakararak “*Ulu Tanrım, şu hayvancağızların ateşini söndür. Nineyi de unutma, şu un kalburunu altına döndür.*” (Tatar, 2006:161-162) der. Dileği kabul olan nine; bakracın, taşın, teknenin, toprağın da altına dönüşmesini istemediği için dövünmeye başlar. O zaman nine, her şeyiyle birlikte taş kesilir. Nine, elindeki ile yetinmez. Daha da fazlasını istemediği için çok pişman olur, nihayetinde ise cezasını bulur.

Çobanın İbadeti'nde (Sakaoğlu, 2015:87-88) sürüsüyle çok güzel ilgilenen çobanın birisi, Allah'a nasıl ibadet edeceğini bilmediği için kendince bir ibadet şekli geliştirir. Kendisi için kıymetli olan şeylerden yola çıkarak Allah'ın gelmesi, sütünden, yoğurdundan yemesi için dua eder. Günün birinde bir veli, çoban ile karşılaşır. Onun ibadet şeklini beğenmez ve nasıl ibadet etmesi gerektiğini çobana bir bir anlatarak onun yanından ayrılır. Bir süre yol aldıktan sonra çobanın sesini işitir. Çoban, ona bir soru sormak amacıyla arkasından gelmiştir. Veli bakar ki, kendisinin içine girerek geçmek zorunda olduğu gölden; çoban, suyun üstünden yürümek suretiyle geçmektedir. Böylece çobanın, kendisinden daha üst seviyede veli olduğunu anlar ve ona, Allah'a bildiği şekilde ibadet etmesini nasihat ederek yoluna gider. Çobanın sahip olduğu çok fazla şey yoktur. Ancak Allah'a karşı tümüyle samimidir. Bu nedenle dua ederken elinde olan süt, yoğurt gibi kendi hayvanlarından elde ettiği ürünleri yani tüm varlığını Allah'a ikram etmekte, harici bir istekte de bulunmamaktadır.

Ağrı Dağları'nda, kardeş olan büyük ve küçük ağalar çok zenginlerdir. Her ikisi de geniş bir alana hükmederler. Bu ağaların adamları bir gün, bir kervanın yolunu kesip tüm mallara el koyarlar. Bu malların içerisinde bir deve üzerinde, dul ve kimsesiz bir kocakarının da malları vardır. Kadıncağız, devesine el konulduğunu işitince “*Yüce Allah'ım, Büyük Ağa'yı mallarıyla kül et! Külçe haline gelsin. Boynu bükülsün, eğri kalsın. Küçük Ağa'nın da mallarını başına çal!*” (Alpaslan, 2010:12-13) diyerek bu kardeşlere beddua eder. Kadının duası kabul olur ve her iki kardeş de mallarıyla birlikte taşa, buza döner. Ağa kardeşler, kanaatkâr değillerdir ve kimsesiz bir kadının bedduasını alırlar. Neticede ise hak ettikleri cezaya çarptırılmış olurlar.

Aşure (Alpaslan, 2010:23) efsanesine göre Hz. Nuh, tufan dindikten sonra Cudi Dağı'na oturan gemisinden dışarı çıkar. Yiyecek pek bir şey kalmamıştır. Bu nedenle gemi ambarının kıyı, köşesinde kalan ne varsa toplar ve birbirine katarak tatlıca bir çorba pişirir. Bu çorbayı herkese dağıtır, karınlarının doymasını sağlar. İşte gemiden karaya inişin sevinci ve aynı tarihte meydana gelen birçok olayı unutmamak amacıyla bu tarihte yapılan aşure, geleneklerimiz içerisindeki yerini alır. Efsaneye göre peygamber ve yanındakilerin elinde, yiyecek adına pek bir şey kalmamıştır. Bunun üzerine peygamber, var olanlarla yetinir ve kalanlarla yemek yaparak insanların karınlarının doymasını sağlar.

Anadolu Sütü efsanesine göre, Afşin Bey ve adamları bir gün, Kızılırmak boyundan daha içerilere Yozgat ve Çorum'a doğru kâfirle vuruşa vuruşa gelirler. Ancak hava fazlasıyla sıcak, içecek su yoktur. Var olan kuyular da, Rumlar tarafından kör edilmiştir. Umutsuz bir anda,

yaşlı, yüzü nurlu bir kadın, elinde küçücük bir bakraçla çıkagelir ve süt getirdiğini söyler. Afşin Bey ve adamları, bu sütün kimseye yetmeyeceğini düşünürler. İçlerinden birisi su tasını nineye uzatır, “Doldur Ana... yanmışım!..” der ve “Uzat oğul... Ya Bismillah!..” cevabını alır. Bu diyalog, tüm askerlerin susuzluğu son bulana kadar devam eder. En nihayetinde, “Ana dolu!.. Ana yeter... Dolu bu ana dolu... Ana dolu... Ana dolu diyorum bu!..” (Sepetçioğlu, 1975:159-162) cümleleri sarf edilir. Nihayetinde Anadolu isminin temeli, bu olay ve diyaloglardan sonra atılmış olur. Efsaneye göre nur yüzlü ana, susuzluktan kırılan insanlara süt yetiştirir ama elindeki bakraç çok küçüktür. Askerler, bu sütün kimseye yetmeyeceğini düşünürler, yine de ellerindeki su taslarını uzatırlar, yettiği kadar içeceklerdir. Neticede süt, fazlasıyla yeter.

Sapanca Gölü Efsanesi’ne göre (Tatar, 2006:157-158) vaktiyle Sapanca Gölü’nün yerinde verimli topraklar uzanmaktadır. Burada yaşayanlar, zengin ama cimri insanlardır. Bir gün bir ermiş, buraya uğrar ama ne kimse selamını alır ne de eve buyur eder. Kasabadan ayrılacakken uzakta bir kulübe görür. Buraya, geçimini sapan yaparak sağlayan yoksul ama iyi yürekli birisi yaşar. Ermişi buyur eder, ağırlar. Sapancı, ertesi gün bu kasabanın sular altında kaldığını görür. Sadece kendi evi, suyun kenarında yok olmadan kalmıştır. Sapancı Gölü, zamanla Sapanca Gölü olarak anılır. Kasabada sadece sapancı kanaatkâr bir kişidir. Bu nedenle zor durumda olduğunu düşündüğü ermişi en iyi şekilde ağırlar. Sonuçta da yok olup gitmekten kurtulur.

5.1.10. Fedakârlık

Efsaneler incelendiğinde, özellikle birbirini seven gençler arasında bu değerın yoğun şekilde bulunduğu fark edilir. Öyle ki gençler, sevgileri uğruna gözlerini kırpmadan canlarını feda edecek kadar birbirleri için özverili davranırlar. Kimi efsanelerde ise fedakârlık değeri; Allah, vatan ve aile sevgisi uğruna can verme şeklinde karşımıza çıkar.

Fedakârlık değeri ile ilgili örnek efsane metinleri şunlardır:

Kızıtaşı (Sakaoğlu, 2015:23-24) efsanesi, Van ilinin 50 km kuzeyinde bulunan Amik köyünde geçmiştir. Efsaneye göre bu köyden bir delikanlı, Adilcevaz dizdarının güzel kızına âşık olur. Delikanlı, her gece koca gölü yüzerek geçer ve kızla görüşür. Dizdarın kızı da sevgilisi kendisini kolayca bulsun diye kıyıda, yüksek bir taşın üstünde ışık yaktırır. İki sevgili, bu şekilde uzun müddet buluşur. Ancak bir gece, kuvvetli bir fırtına ışığı söndürür. Delikanlı, azgın dalgalarla boğuşa boğuşa ışığı arar, bir türlü bulamaz ve sonunda boğulur. Kız, sabaha kadar onu bekler, sevgilisi gelmeyince Allah'a, ya kendisinin de canını alması veya kendisini de taş yapması için yalvarır, duası kabul olur. Günümüzde, gölün kıyısındaki taş için anlatılan efsane bu şekildedir. Efsanede yer alan gençler, birbirlerine karşı fedakârlıklar yaparlar, nihayetinde ise her ikisi de canlarını feda ederler.

Dikmetaş (Sakaoğlu, 2015:36-37) efsanesine göre Bayburt'tan birkaç kilometre ötede Dikmetaş adı verilen bir taş yığını bulunur. Anlatıldığına göre vaktiyle burada zengin bir ermeni yaşar. Bir kış çok ağır geçer; köylüler, hayvanlara vermek için bir deste ot bulamazken bu Ermeni'nin yığınlarca otu vardır. Köylünün birisi ondan ot ister, ot karşılığında ise ermeni, köylünün kızını ister. Babası, kızına durumu

anlatır. Kız ailesinin durumunu düşünerek, onları kurtarmak amacıyla mecburen kabul eder ancak her gün ellerini açıp Allah'a dua eder. Düğün vaktinin yaklaştığı bir gün kızcağız, tüm otların taş kesilmesi için dua eder ve otlar taş kesilir. Kısa süre sonra da tabiat canlanır ve halk, kıtlıktan kurtulur. Kızcağız, ermeni ile evlenmeyi kesinlikle istememesine rağmen ailesinin durumunu göz önünde bulundurarak, onları bu zor durumdan kurtarmak amacıyla evliliği kabul eder. Bu durum da kızın fedakârlığına örnek oluşturur.

Çobanın İbadeti (Sakaoğlu, 2015:87-88) efsanesine göre sürüsüyle çok güzel ilgilenen çobanın birisi, Allah'a nasıl ibadet edeceğini bilmediği için kendince bir ibadet şekli geliştirir. Kendisi için kıymetli olan şeylerden yola çıkarak Allah'a, gelmesi ve sütünü, yağurdunu yemesi için dua eder. Günün birinde bir veli, çoban ile karşılaşır. Onun ibadet şeklini beğenmez ve nasıl ibadet etmesi gerektiğini çobana bir bir anlatarak onun yanından ayrılır. Bir süre yol aldıktan sonra çobanın sesini işitir. Çoban, ona bir soru sormak amacıyla arkasından gelmiştir. Veli bakar ki, kendisinin içine girerek geçmek zorunda olduğu gölden; çoban, suyun üstünden yürümek suretiyle geçmektedir. Böylece çobanın, kendisinden daha üst seviyede veli olduğunu anlar ve ona, Allah'a bildiği şekilde ibadet etmesini nasihat ederek yoluna gider. Çoban, oldukça fedakârdır. Bu nedenle tüm maddi varlığını, Rabbine ikram etmektedir.

Kalplerin Ağrısı (Ağrı Adı Efsanesi) efsanesinde, bir dağın eteğinde Ağrı isminde çok sevilen bir çoban yaşar. Bu çoban, şehrin şahının kızına gönül verir. Elçiler gidip kızı isterler. Şah, dağın en korkulu yerinde bulunan bir incir ağacından incir getirmesi şartı ile kızını

çobana verir. Çoban, hemen yola koyulur ancak haftalar geçmesine rağmen ondan haber alınmaz. Çoban Ağrı'yı sevenler, arkasından şöyle derler: *“Ağrı geri dönmedi; o gün, bu gün bu dağ bizim kalbimizde ‘ağrı’ olarak kaldı. Bu ağrıyı unutmak mümkün değil...”* (Alpaslan, 2010:57). Çoban Ağrı, sevdiği için canından olacak kadar büyük bir fedakârlık yapmıştır.

Ayn Zeliha Gölü Efsanesi'ne göre (Kurtoğlu, 2008:23) Nemrut'un, Züleyha adında çok güzel bir kızı vardır. Bu kız, Hz. İbrahim'i gizliden gizliye sever. Babası Nemrut'un, mancınıkla Hz. İbrahim'i ateşe attığı esnada, Züleyha da dayanamaz ve kendisini ateşe atar. Onun düştüğü yerde, ayrı bir göl oluşur. Balıklı gölün hemen yanında ve ona gizliden bağlanan bu göl, 'Ayn Zeliha' adını alır ve bu isim Arapça 'da, Züleyha'nın gözü anlamına gelir. Züleyha, sevgisi uğruna canını feda etmekten çekinmez ve o da Allah tarafından ödüllendirilir.

Şeker Baba'da (Alptekin, 1993:24-25) Birinci Dünya Savaşı sırasında Doğu Anadolu içlerine kadar gelen Rus birlikleri, Bingöl'ün Sütlüce köyü yakınlarında kanlı çarpışmalar yaşar. Ancak düşman çok kuvvetlidir. Yenilmek üzere olan bölge halkı, göklerden süzülerek gelen bembeyaz ve çok büyük bir güvercin görür. Bu güvercin, düşman üzerinde uçarak onları dağıtır ve bir kurşunla vurularak ölür. Kuşun ölümüyle birden, her yer kararır. Ortalık aydınlanınca yerde, küçücük bir güvercin ölüsü vardır. Onun yardımıyla kurtulan halk, güvercini bir mezara gömer, onun bir veli olduğuna inanır ve kabrini devamlı ziyaret eder. Bu türbe daha sonra, Şeker Baba ismiyle anılır. Bu güvercin, bir

veli veya değildir. Gerçek olan ise onun, vatan savunması yaparken canını feda etmesidir.

Somuncu Baba'nın Balıkları (Alptekin, 1993:45-46) efsanesi, Malatya ilinin Darende ilçesinin Zaviye mahallesinde bulunan caminin havuzundaki balıklar ile ilgilidir. Bu balıklar gazidir ve onların yenmesi günahtır. Halk tarafından, bu balıklara büyük saygı gösterilir. Anlatıldığına göre Kıbrıs Savaşı sırasında, bu havuzda hiç balık kalmaz. Kıbrıs Harekâtı tamamlandığı gün balıklar tekrar görülür. Ancak bu balıkların kimisi yaralıdır. İnanişâ göre bu balıklar daha önce Yunan harbine de katılmışlardır. Bizdeki vatanseverlik duygusu, havuzdaki balıkları dahi harekete geçirecek kadar güçlüdür. Halkın muhayyilesi, balıkların bile vatan savunmasında yer aldığına kanaat getirir. Dolayısıyla balıklar, vatan için kendilerini feda etmekten çekinmeyen canlılardır.

Yaralı Kurt (Alptekin, 1993:83-84) efsanesi, Ergenekon Destanı'ndan izler taşır. Efsaneye göre, Bingöl'ün köylerinden birinde bir çoban yaşar. Çobanın koyunlarından birisi, her gün sürüden ayrılarak bir yere gider. Sebebini öğrenmek isteyen çoban, koyunu takip eder ve koyunun, bir mağaraya girip yaralı bir kurdu emzirdiğine şahit olur. Bu durum, kurt iyileşene kadar sürer, çoban da bu duruma şahit olur. Kurt, koyunun düşmanıdır ancak efsaneye göre koyun, zor durumda olan düşmanı bile olsa ona karşı fedakârlıkta bulunmaktan geri durmaz.

Zile'de Eda Edilen Hac (Sepetçioğlu, 1975:156-158) efsanesi, Zile'de yaşayan hasta, yaşlı bir kadın ile demirci olan oğlu hakkındadır. Bu oğul, hacca gitmek için uzun yıllar, güç bela para biriktirir. Gün gelir, hac için yola çıkar. Kısa süre gittikten sonra, yaşlı bir adamın Allah'a

dua ederek, hasta ve yaşlı olması, ayrıca borçlarının çok olması ve ödeyememesi dolayısıyla yardım isteğine şahit olur. Duyarsız kalamaz ve tüm parasını bu adama verir. Kendisi de eve dönemeyip ıssız bir vadiye çekilerek kendince hac yaptığını hayal eder. Hacılar dönmeye başlayınca da evine gelir. Diğer hacılar, evlerine uğramadan bu demirciye uğrarlar ve onu tebrik ederler. Çünkü Arafat dağında, milyonlarca hacı içerisinde o vardır ve yüzü pırl pırl parlamaktadır, kafasının üzerinde de sürekli bir gölge bulutu dolaşmaktadır. Demirci, hacca niyet etmiştir. Ancak karşılaştığı ihtiyara, tüm parasını vermek suretiyle de ciddi bir fedakârlık örneği sergiler. İşin sonunda ise efsaneye göre haccı kabul olmuştur.

Cesaret (Sepetçioğlu, 1975:186-188) efsanesi, ağabeyi Çanakkale cephesinde şehit olan, kendisi de sakat kalan bir Mehmetçikle ilgilidir. Bu Mehmetçik Çanakkale'nin Keçideresi yakınlarında bir köyde yaşar. Cepheye gidemez ancak gönlü ve duaları hep oradadır. Bir gün cephedeki askerlerimiz düşman tarafından sıkıştırılır. Onlar savaşır ancak vakit ilerlemekte açlık bastırmakta ve askerlerimiz yemeğin yendiği noktaya ulaşamamaktadır. Ateş altında kalmışlardır. Çok acıktıkları ve umutsuzluğa düştükleri bir anda bu sakat Mehmet, elinde çorba dolu iki bakraçla karşıdan görünür. Sakin adımlarla, düşman ateşi altında korkusuzca ilerleyerek askerlere çorbayı ulaştırır. Niçin koşmadığını soran komutana da, eğer koşarsa, bakraçtakilerin döküleceğini, onlar dökülünce de askerlerin yiyeceğinin kalmayacağını söyler. Ateş altında olmasına rağmen canından korkmayıp da çorbanın dökülmesinden korkan Mehmet, ciddi bir fedakârlık örneği sergilemiş olur.

Diyarbakır Kalesi ve Burçlarının Efsaneleri'ne göre (Tatar, 2006: 65-68), Diyarbakır Kalesi düşman tarafından çevrilir. Kaleyi koruyan yedi kardeş, onu teslim etmekten başka çare olmadığını düşünüp kale anahtarlarını vermek üzere düşman tekfuru ve seçkin askerlerini kaleye davet ederler. Tekfur ve askerleri geldiğinde ise en küçük kardeş, mahzendeki cephaneyi ateşler. Böylece hepsi havaya uçar. Tekfurları ve bütün komutanları ölen düşman dağılır. Yedi kardeş ise şehit olur. Şehitlik, dini inancımıza göre en yüksek rütbedir. Ahiret yurdunda da şehitlerin yeri apayrı olacaktır. Bu nedenle Müslüman olan her insan, şehit olmayı can-ı gönülden arzu eder. Bu uğurda ve vatan sevgisiyle canını seve seve feda eder.

Üçkardeşler Köprüsü (Süt Ana Köprüsü) Efsanesi'ne göre (Tatar, 2006:93-94), üç kardeş birlikte köprü yapar. Ancak ertesi gün geldiklerinde, bir önceki gün yaptıkları yerin yıkıldığını görürler. Köprünün yıkılmaması için bir yakınlarını kurban etmeye karar verirler ve hangisinin karısı ilk önce yemek getirirse onu kurban etme konusunda anlaşarak öğle yemeğini getirecek ilk kişiyi beklemeye başlarlar. Küçük kardeşin karısı gelir, ona kararlarını bildirirler. Kadın, küçük bebeğinin emebilmesi için sağ göğsü dışarıda kalacak şekilde gömülmeyi talep eder ve onu, köprünün duvarına yapı taşı olacak şekilde gömer, köprüyü tamamlarlar. Kadın göğsü şeklinde olan yerden sürekli su damlar. Sütü olmayan kadınlar buraya gelerek dua eder, dilekte bulunurlar. Efsaneye göre kardeşlerin kurban kararı alması, özellikle de annenin, kendisinin kurban edilmesine hiç itiraz etmemesi, fedakârlık örneği olarak gösterilebilir.

Talihsiz Belha Efsanesi'ne göre (Tatar, 2006:128-129) Avanos ilçesi yakınlarında yaşayan bir oymakta bu oymağın başının güzel kızı Belha da yaşamaktadır. Belha ile bir delikanlı birbirlerine sevdalanır ancak Belha, başka gençlerin de gönlünde yatmaktadır. Kızın babası delikanlılar arasında bir cirit yarışması düzenler. Kazanan, kızını alacaktır. Sona kalan iki kişiden birisi, kızın sevdiği delikanlıdır. En son o da cirit darbesi ile yere düşer. Bu durumu gören Belha da kendisini ciritin üstüne atar. İki sevgili, birlikte ölür. Bu yöreye o günden sonra Belha adı verilir. Belha, sevdiğinin ölümüne dayanamayarak o da kendisini feda etmiştir.

Ulubatlı Hasan'da (Aslan, 2016:75) iri yarı, yiğit mi yiğit Hasan, İstanbul kuşatması esnasında korkusuzca surlara tırmanır. Vücutunda sayısız kılıç ve ok darbesi olmasına rağmen elindeki Türk bayrağını surlara dikmeyi başarır. Daha sonra da gülümser şekilde şehit olur. Böylece vatan uğruna canını feda etmiş olur.

5.1.11. Görevi Tamamlamak

Bu değer efsanelerde, yoğun şekilde işlenir. Kimi zaman bir peygamber, bir evliya, kimi zaman bir kahraman, kimi zaman da kendisinden hiç beklenmeyecek bir kişi, şartlar doğrultusunda bir göreve talip olmak mecburiyetinde kalır ve görevi başarıyla tamamlar.

Bu değer ile ilgili örnek efsane metinleri aşağıda verilmiştir.

Sabırlı Mimar-Sabırsız Şah'ta (Demir, 2013:96) Ahmet Şah, Divriği Ulu Cami'yi yaptırmak için devrin en kabiliyetli mimar ve ustalarını getirtir. Cami tamamlanır ancak iskelelerin söküleceği zamanda mimar ortadan kaybolur. Şah, onu bulmak için çok çaba harcar, iskeleleri başka ustalara söktürmek ister ama hepsinde başarısız olur. En

sonunda on yıl boyunca caminin dışında ibadet etmek mecburiyetinde kalırlar. Bir bayram sabahı namazdan sonra, saç sakalı birbirine karışmış bir derviş, Şah'a yaklaşır ve neden caminin içinde ibadet etmediklerini sorar. Şah, durumu anlatır. Derviş camiye girer ve iskeleleri sökmeye başlar. Bunun, ortadan kaybolan mimar olduğunu anlarlar. Derviş, ortadan kaybolma sebebini soran Şah'a da, on yıl sökülmeyen iskeleler sayesinde caminin kıyamete kadar ayakta kalacağını, eğer ortadan kaybolmasa idi Şah'ın sabırsızlanarak iskeleleri söktüreceğini söyler. Şah, dervişi affeder. Çünkü derviş, eserinin ömrünün sonsuz olması için böyle bir çare bulmuş, bu nedenle ortadan kaybolmuştur.

Balıkli Göl Efsanesi (Kurtoğlu, 2008:16-17) özetle şu şekildedir: İbrahim Peygamber, halk arasında tek Allah inancını yaymaya çalışmaktadır. Urfa'da hüküm süren ve ilahlık iddiasında olan Nemrut, bu duruma çok kızar ve İbrahim Peygamberi huzuruna getirtip kendisine secde etmesini ister. Peygamber bu duruma karşı çıkar ve ikisi arasında ilahlık tartışması yaşanır. Nemrut, İbrahim Peygamberin ateşe atılmasını emreder. Bu iş için altı ay boyunca odun taşınır. Peygamber, mancınıkla ateşe atılır ancak ateş suya, odunlar balığa dönüşür. Bunu gören Nemrut, İbrahim Peygambere, onun tanrısının kendisinden büyük olduğunu, bu nedenle de ona, yüz deve kurban ettiğini söyler fakat yine de iman etmez. Peygamberin, Nemrut'un karşısındaki tavır ve söylemleri, onun cesaretini gösterir. Bu cesaretle Peygamber, Nemrut karşısında asla geri adım atmaz ve tanrısının, Nemrut'un tanrısından daha büyük olduğunu ona kabullendirir. Böylece görevini tamamlamış olur.

Cesaret (Sepetçioğlu, 1975:186-188) efsanesi, ağabeyi Çanakkale cephesinde şehit olan, kendisi de sakat kalan bir Mehmetçikle ilgilidir. Bu Mehmetçik Çanakkale'nin Keçideresi yakınlarında bir köyde yaşar. Cepheye gidemez ancak gönlü ve duaları hep oradadır. Bir gün cephedeki askerlerimiz düşman tarafından sıkıştırılır. Onlar savaşır ancak vakit ilerlemekte açlık bastırmakta ve askerlerimiz yemeğin yendiği noktaya ulaşamamaktadır. Ateş altında kalmışlardır. Çok acıktıkları ve umutsuzluğa düştükleri bir anda bu sakat Mehmet, elinde çorba dolu iki bakraçla karşıdan görünür. Sakin adımlarla, düşman ateşi altında korkusuzca ilerleyerek askerlere çorbayı ulaştırır. Niçin koşmadığını soran komutana da, eğer koşsaydı, bakraçtakilerin döküleceğini, onlar dökülünce de askerlerin yiyeceği olmayacağını söyler. Ateş altında olmasına rağmen canından korkmayıp da çorbanın dökülmesinden korkan Mehmet, cesaret timsali olarak karşımıza çıkar.

Ulubatlı Hasan'da (Aslan, 2016:75) iri yarı, yiğit mi yiğit Hasan, İstanbul kuşatması esnasında korkusuzca surlara tırmanır. Vücutunda sayısız kılıç ve ok darbesi olmasına rağmen elindeki Türk bayrağını surlara dikmeyi başarır. Daha sonra da gülümser şekilde şehit olur. Onun yaptıkları ve cesaretinden güç alan diğer askerler de surlara tırmanırlar. Böylece Ulubatlı Hasan, İstanbul'un fethinde görev alan, simge isimlerden birisi haline gelir.

Şeker Baba'ya göre (Alptekin, 1993:24-25) Birinci Dünya Savaşı sırasında Doğu Anadolu içlerine kadar gelen Rus birlikleri, Bingöl'ün Sütlüce köyü yakınlarında kanlı çarpışmalar yaşar. Ancak düşman çok kuvvetlidir. Yenilmek üzere olan bölge halkı, göklerden süzülerek gelen bembeyaz ve çok büyük bir güvercin görür. Bu güvercin, düşman

üzerinde uçarak onları dağıtır ve bir kurşunla vurularak ölür. Kuşun ölümüyle birden, her yer kararır. Ortalık aydınlanınca yerde, küçücük bir güvercin ölüsü vardır. Onun yardımıyla kurtulan halk, güvercini bir mezara gömer, onun bir veli olduğuna inanır ve kabrini devamlı ziyaret eder. Bu türbe daha sonra, Şeker Baba ismiyle anılır. Bu güvercin, bir veli veya değildir. Gerçek olan ise onun, vatan savunması yaparken canını feda etmesidir.

Somuncu Baba'nın Balıkları (Alptekin, 1993:45-46) efsanesi, Malatya ilinin Darende ilçesinin Zaviye mahallesinde bulunan caminin havuzundaki balıklar ile ilgilidir. Bu balıklar gazidir ve onların yenmesi günahdır. Halk tarafından, bu balıklara büyük saygı gösterilir. Anlatıldığına göre Kıbrıs Savaşı sırasında, bu havuzda hiç balık kalmaz. Kıbrıs Harekâtı tamamlandığı gün balıklar tekrar görülür. Ancak bu balıkların kimisi yaralıdır. İnanışa göre bu balıklar daha önce Yunan harbine de katılmışlardır. Bizdeki vatanseverlik duygusu, havuzdaki balıkları dahi harekete geçirecek kadar güçlüdür. Halkın muhayyilesi, balıkların bile vatan savunmasında yer aldığına kanaat getirir. Dolayısıyla balıklar, vatan için kendilerini feda etmekten çekinmeyen canlılardır.

Zile'de Eda Edilen Hac (Sepetçioğlu, 1975:156-158) efsanesi, Zile'de yaşayan hasta, yaşlı bir kadın ile demirci olan oğlu hakkındadır. Bu oğul, hacca gitmek için uzun yıllar, güç bela para biriktirir. Gün gelir, hac için yola çıkar. Kısa süre gittikten sonra, yaşlı bir adamın Allah'a dua ederek, hasta ve yaşlı olması, ayrıca borçlarının çok olması ve ödeyememesi dolayısıyla yardım isteğine şahit olur. Duyarsız kalamaz ve tüm parasını bu adama verir. Kendisi de eve dönemeyip ıssız bir

vadiye çekilerek kendince hac yaptığını hayal eder. Hacılar dönmeye başlayınca da evine gelir. Diğer hacılar, evlerine uğramadan bu demirciye uğrarlar ve onu tebrik ederler. Çünkü Arafat dağında, milyonlarca hacı içerisinde o vardır ve yüzü pırıl pırıl parlamaktadır, kafasının üzerinde de sürekli bir gölge bulutu dolaşmaktadır. Demirci, hacca niyet etmiştir. Ancak karşılaştığı ihtiyara, tüm parasını vermek suretiyle de ciddi bir fedakârlık örneği sergiler. İşin sonunda ise efsaneye göre haccı kabul olmuştur.

Diyarbakır Kalesi ve Burçlarının Efsaneleri'nde (Tatar, 2006: 65-68) Diyarbakır Kalesi düşman tarafından çevrilir. Kaleyi koruyan yedi kardeş, onu teslim etmekten başka çare olmadığını düşünüp kale anahtarlarını vermek üzere düşman tekfuru ve seçkin askerlerini kaleye davet ederler. Tekfur ve askerleri geldiğinde ise en küçük kardeş, mahzendeki cephaneyi ateşler. Böylece hepsi havaya uçar. Tekfurları ve bütün komutanları ölen düşman dağılır. Yedi kardeş ise şehit olur. Şehitlik, dini inancımıza göre en yüksek rütbedir. Ahiret yurdunda da şehitlerin yeri apayrı olacaktır. Bu nedenle Müslüman olan her insan, şehit olmayı can-ı gönülden arzu eder. Bu uğurda ve vatan sevgisiyle canını seve seve feda eder.

Kıbrıs Çıkartmasındaki Ahmed-i Hani başlıklı efsaneye göre, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Rum mevzilerini bombalamak üzere görev yapan bir pilot, benzini bittiği için geri dönerken kabinde ihtiyar bir kişinin olduğunu fark eder. Yalnız olduğunu zanneden pilot, bu duruma çok şaşırır. Dönüş sebebini soran ihtiyara, benzinin bitmek üzere olduğunu söyler. İhtiyar, *"Depon dopdolu, sen benzimin yok diyorsun. Haydi geri dön, çünkü yanlış yerleri bombaladın, benim göstereceğim*

hedefleri mutlaka vurman gerekir.” (Alpaslan, 2010:152-153) der. Uçağın ibresine bakan pilot, deponun dolu olduğunu görür ve ihtiyarın gösterdiği yerleri bombalayarak düşmana ciddi hasar verir. İhtiyar, pilota kendini tanıtır ve bir gün yolu düşerse Doğubeyazıt’a kendisini ziyarete gelmesini söyler. Pilot, ziyarete gittiğinde ise onun, yüzyıllar önce öldüğünü öğrenir. Ahmed-i Hani, yıllar önce vefat eden bir evliyadır. Vatan sevgisine sahip olduğu için pilotun başarı elde etmesi için ona yardım eder.

Çanakkale’ye Giden Top efsanesinde, savaş yıllarında doğu cephesinde galibiyet elde eden askerlerimiz, endişe içinde Çanakkale’den gelecek galibiyet haberlerini beklerler. Elleri kalan top ise askerler tarafından zarar görmemesi için beklenir. O gece nöbetçi olan asker, bir ara ayakta uyumaya başlar. Bu esnada uyanan komutan, topun yerinde olmadığını görür. Hemen diğer askerleri uyandırır ve topu aramaya başlarlar. Bu arada nöbetçi olan ve ayakta uyuyan askeri de hapsederek sıkı bir sorguya çekerler. Asker ısrarla, topun yerinde olduğunu söyler. En nihayetinde tekrar topa bakmak üzere gittiklerinde topun yerinde olduğunu görür, bu duruma hiçbir anlam veremez askeri, sorguya çekmeye devam ederler. Sorgu ve sorular artık o kadar dayanılmaz hale gelir ki en sonunda top dayanamaz ve *“Burada değildim. Dün gece, yurdun Batı ucunda savaş çok amansızdı; bir top çerilerimize gülle yağdırıyordu. Oraya gittim... yendik! Bakın namlum hala sıcaktır!”* (Sepetçioğlu, 1975:73-75) der. Topun namlusuna dokunup sıcak olduğunu fark edenler, hayretler içerisinde kalırlar. Efsanemize göre, cansız top dahi memleketin kurtuluşu noktasında

duyarlı ve iyi niyetlidir. Bu nedenle de Çanakkale cephesine yardıma gitmiştir.

5.1.12. Gösteriş Düşkün Olmamak

Gösteriş yapmak maddi ve manevi değerlerimiz açısından kabul görmez bir davranış tarzıdır. Millet olarak elimizdekini, karşımızdakinin gözüne sokmamak gibi bir ahlaki yapıya sahibizdir ve bu şekilde hareket ederiz. Bunu yapmayan, elindekini gösteriş amaçlı kullananlar ise toplum tarafından kabul görmez ve dışlanır. Bu değer efsanelerde, aşağıdaki şekilde yer alır:

Şeyh Bilecen (Sakaoğlu, 2015:99-100), Antep ilinin Oğuzeli ilçesine bağlı Şıhbilecen köyünde yaşadığı söylenen Şeyh Bilecen adlı ermişlik vasfına sahip bir hizmetkârı ilgilidir. Bu hizmetkârın ağası hacca gider. Günler, aylar geçer. Ağanın hanımı bir gün, eşinin sevdiği içli köfte yemeğinden yapar. Şeyh Bilecen'e dönerek ağanın bu yemeği çok sevdiğinden vs. bahseder. Bilecen de, bir mendilin arasına birkaç tane koyup kendisine vermesini, ağaya götüreceğini söyler. Ağanın hanımı buna ihtimal vermez ancak yine de sıcak köftelerden Bilecen'e verir. Ağa, hacda iken henüz dumanı üstünde tüten köfteleri afiyetle yer. Aradan yine zaman geçer ve hacılar dönmeye başlar. Halk, ağayı karşılamak ve elini öpmek amacıyla yarışır. Ancak ağa, Bilecen'in elinin öpülmesini işaret eder. Ermişlik sırrının açığa çıkması üzerine Şeyh Bilecen, ortadan kaybolur. Hizmetkâr, veli sıfatına sahip olacak kadar dini açıdan yol almış bir insandır. Buna rağmen, bundan hiç kimsenin haberdar olmasını istemez. Ağa ise Şeyh Bilecen'in kendisinden daha üstün ve saygıya değer olduğunu açık açık söyleyecek kadar alçak

gönüllüdür. Şeyh Bilecen de kendini sır gibi saklayacak kadar gösterişten çekinir.

5.1.13. Haksızlık Karşısında Durmak

İnsani donanımlara sahip beşer, haksızlık karşısında suskun kalamaz. Elinden geldiğince tepkisini gösterir, eğriliği düzeltmeye çalışır, düşeni kaldırır, ezileni doğrultur. Hatta efsanelerimize göre, haksızlığı gidermek için gerektiğinde balıklar dahi seferber olur.

Haksızlık karşısında durmak, değerinin işlendiği efsane örnekleri şunlardır:

Menekşe Kalesindeki Heykeller (Sakaoğlu, 2015:27-28) efsanesi, Mersin ilimizin 40 km uzağında yer alan ve Menekşe Kalesi adı verilen tarihi kalıntılarla ilgilidir. Burada yer alan biri kız, biri erkek suretindeki heykellerle ilgili anlatılan efsane şu şekildedir: Civar köylerde oturan iki genç, birbirine sevdalanır ancak aileleri kavuşmalarına izin vermez. Onlar da haberleşip buluşur ve uzak diyarlar kaçmak üzere yola düşerler. Durumu öğrenen kızın babası, arkalarından adamlarını gönderir. Bir süre sonra iki âşık bir yerde kısıtılır. Kurtuluş olmadığını anlayan kız, ya kendilerini zalimlerin elinden kurtarıp birbirlerine bağışlaması veya ikisini de oracıkta donar taş eylemesi için Allah'a dua etmeye başlar. Kızın duası sonrası, iki sevgili oracıkta taş olurlar. Gençler, birbirlerine kavuşmalarına izin verilmemesi üzerine ailelerine karşı gelirler.

Balıkli Göl Efsanesi (Kurtoğlu, 2008:16-17) özetle şu şekildedir: İbrahim Peygamber, halk arasında tek Allah inancını yaymaya çalışmaktadır. Urfa'da hüküm süren ve ilahlık iddiasında olan Nemrut,

bu duruma çok kızar ve İbrahim Peygamberi huzuruna getirtip kendisine secde etmesini ister. Peygamber bu duruma karşı çıkar ve ikisi arasında ilahlık tartışması yaşanır. Nemrut, İbrahim Peygamberin ateşe atılmasını emreder. Bu iş için altı ay boyunca odun taşınır. Peygamber, mancınıkla ateşe atılır ancak ateş suya, odunlar balığa dönüşür. Bunu gören Nemrut, İbrahim Peygambere, onun tanrısının kendisinden büyük olduğunu, bu nedenle de ona, yüz deve kurban ettiğini söyler fakat yine de iman etmez. Peygamberin, Nemrut'un karşısındaki tavır ve söylemleri, onun cesaretini gösterir. Bu cesaretle Peygamber, Nemrut karşısında asla geri adım atmaz ve tanrısının, Nemrut'un tanrısından daha büyük olduğunu ona kabullendirir.

Somuncu Baba'nın Balıkları (Alptekin, 1993:45-46) efsanesi, Malatya ilinin Darende ilçesinin Zaviye mahallesinde bulunan caminin havuzundaki balıklar ile ilgilidir. Bu balıklar gazidir ve onların yenmesi günahdır. Halk tarafından, bu balıklara büyük saygı gösterilir. Anlatıldığına göre Kıbrıs Savaşı sırasında, bu havuzda hiç balık kalmaz. Kıbrıs Harekâtı tamamlandığı gün balıklar tekrar görülür. Ancak bu balıkların kimisi yaralıdır. İnanışa göre bu balıklar daha önce Yunan harbine de katılmışlardır. Bizdeki vatanseverlik duygusu, havuzdaki balıkları dahi harekete geçirecek kadar güçlüdür. Halkın muhayyilesi, balıkların bile vatan savunmasında yer aldığına kanaat getirir. Dolayısıyla balıklar, vatan için kendilerini feda etmekten çekinmeyen canlılardır.

'Diyarbakır Kalesi ve Burçlarının Efsaneleri'ne göre (Tatar, 2006: 65-68), Diyarbakır Kalesi düşman tarafından çevrilir. Kaleyi koruyan yedi kardeş, onu teslim etmekten başka çare olmadığını düşünüp

kale anahtarlarını vermek üzere düşman tekfuru ve seçkin askerlerini kaleye davet ederler. Tekfur ve askerleri geldiğinde ise en küçük kardeş, mahzendeki cephaneyi ateşler. Böylece hepsi havaya uçar. Tekfurları ve bütün komutanları ölen düşman dağılır. Yedi kardeş ise şehit olur. Şehitlik, dini inancımıza göre en yüksek rütbedir. Ahiret yurdunda da şehitlerin yeri apayrı olacaktır. Bu nedenle Müslüman olan her insan, şehit olmayı can-ı gönülden arzu eder. Bu uğurda ve vatan sevgisiyle canını seve seve feda eder.

5.1.14. Her Söze İnanmamak

Her söylenene inanmamak lazımdır. Özellikle olumsuz olan duyumların ciddiyetle araştırılması, asıl olanın açığa çıkarılması gerekir. Yine böylesi duyumlar karşısında hemen harekete geçmeyerek dikkatlice hareket edilmesi, olası daha kötü durumların önüne geçmeyi sağlar. Efsanelerimizde de her duyduğuna inanan ve işin doğrusunun peşine düşmeyen insanlar, daha sonra derin pişmanlıklar yaşar. Bu değer ile ilgili örnek metinler aşağıdadır:

Sarıkız Tepesi (Sakaoğlu, 2015:77-78) efsanesi, Kaz Dağı'nın Edremit Körfezi'ne bakan yamaçlarında Sarıkız Tepesi adı verilen yer ile ilgilidir. Anlatıldığına göre çevre köylerden birisinde çok güzel bir kız yaşar. Birçok delikanlı, bu kızla evlenmek ister. Kızın babası ise kızı için en ideal eşi beklemektedir. Fakat kızın kötü yola düştüğünü söyleyen insanlar tarafından kızın babası kandırılır. Kızını öldürmeye kıyamayan baba, onu Kaz Dağları'na çıkararak burada terk eder. Kız burada ölmez, aylarca yaşar. Aylar sonra kızının yaşadığını öğrenen baba, kızını görme arzusuyla yola düşer. Baba ile kız, iki ayrı tepede can verir. Babanın öldüğü tepeye Babatepe, kızın öldüğüne ise Sarıkız Tepesi adı verilir.

Aylar sonra kızını görmek amacıyla yollara düşen baba, yaptıklarına pişman olup kızını affeder ve her söze inanmaması gerektiğinin farkına varır.

5.1.15. Hoşgörü

Sosyal hayat içerisinde yer alan insan, etrafındaki diğer varlıklara karşı hoşgörü gösterir. Bir anlamda, hoşgörülü davranmak mecburiyetindedir. Çünkü bu değer içselleştirilmediği toplumlarda, sürekli olarak kargaşa durumları yaşanır. İnsanlar, madden ve manen huzursuz olur ve can güvenlikleri bulunmaz. Dolayısıyla bir toplum açısından hoşgörü değeri, vaz geçilemeyecek değerlerdendir.

Bu değer efsanelerde, aşağıda verilen şekilleriyle yer alır:

Kaşıkçı Güzeli (Önder, 1966:41-43) anlatısına göre, bir zamanlar Konya Çarşısında sahibi, çok yakışıklı ve hünerli olan bir kaşıkçı dükkânı vardır. Bu delikanlı, dükkâna gelen paşa kızına âşık olur ve duyduğu aşkla kaşıklarını daha eşsiz yapmaya başlar. Ününü duyan ve delikanlıyı merak eden paşa da bir gün dükkâna gelir. Delikanlı, sevdiğinin paşanın kızı olduğunu bilmeden aşkını paşaya söyler. Paşa, delikanlının halinden pek etkilenir ve o kızı kendisine göstermesini söyler ve delikanlıya, kimin kızı olursa olsun, onları baş göz edeceğine dair söz verir. Kız, dükkâna gelince paşa, onun kızı olduğunu görür. Hoşgörü gösterip sözünü tutarak sevdalıları kavuşturur.

5.1.16. İyi Niyetli Olmak

İnsanlar, genel olarak çevrelerindeki varlıklara karşı iyi niyetlidirler. İyi niyet taşımayanlar ise bir şekilde cezaya çarptırılırlar. Efsaneler incelendiğinde, bu değer yoğun ve çok yönlü bir şekilde

efsanelerde işlendiği görülür. Aşağıdaki efsane metinleri, iyi niyetli olmak değeri için örnek teşkil eder.

Kıztaşı (Sakaoğlu, 2015:23-24) efsanesi, Van ilinin 50 km kuzeyinde bulunan Amik köyünde geçer. Efsaneye göre bu köyden bir delikanlı, Adilcevaz dizdarının güzel kızına âşık olur. Delikanlı, her gece koca gölü yüzerek geçer ve kızla görüşür. Dizdarın kızı da sevgilisi kendisini kolayca bulsun diye kıyıda, yüksek bir taşın üstünde ışık yaktırır. İki sevgili, bu şekilde uzun müddet buluşur. Ancak bir gece, kuvvetli bir fırtına ışığı söndürür. Delikanlı, azgın dalgalarla boğuşa boğuşa ışığı arar, bir türlü bulamaz ve sonunda boğulur. Kız, sabaha kadar onu bekler, sevgilisi gelmeyince de Allah'a, ya kendisinin de canını alması veya taş yapması için dua eder, duası kabul olur. Günümüzde gölün kıyısındaki taş için anlatılan efsane bu şekildedir. Kız ve delikanlı, birbirlerine karşı iyi niyet duyarlar. Birbirlerini, canlarını feda edecek kadar severler. Kız, delikanlı yolu bulsun diye ışık yakar; delikanlı, kızla buluşmaya çabalar.

Dikmetaş (Sakaoğlu, 2015:36-37) efsanesine göre Bayburt'tan birkaç kilometre ötede Dikmetaş adı verilen bir taş yığını bulunur. Anlatıldığına göre vaktiyle burada zengin bir ermeni yaşar. Bir kış çok ağır geçer; köylüler, hayvanlara vermek için bir deste ot bulamazken bu Ermeni'nin yığınlarca otu vardır. Köylünün birisi ondan ot ister, ot karşılığında ise ermeni, köylünün kızını ister. Babası, kızına durumu anlatır. Kız mecburen kabul eder ancak her gün ellerini açıp Allah'a dua eder. Düğün vaktinin yaklaştığı bir gün kızcağız, tüm otların taş kesilmesi için dua eder ve otlar taş kesilir. Kısa süre sonra da tabiat canlanır ve halk, kıtlıktan kurtulur. Efsaneye göre kız, ailesine karşı son

derece iyi niyetlidir. Bu nedenle kendisini, evliliği kabul etmek suretiyle bir nevi feda etmiştir.

Oğlan-Kız Kabiri (Sakaoğlu, 2015:53) efsanesinde, Iğdır sınırına yakın bir yerde taşlardan meydana gelen bir yığın hakkında şunlardan bahsedilir: Köyün birinde bir delikanlı, güzel bir kıza gönül verir. Delikanlının yakınları Allah'ın emri, Peygamberin kavli ile kızı isterler ancak kızın babası kızını vermez. Gençler de kavuşmak için anlaşp kaçarlar. Gençleri bir süre kovalayan baba ve adamları, en sonunda her ikisini de öldürürler. Mezarları kaybolmasın diye taşlar yığarlar. Gençler, iyi niyetlidirler. Amaçları birlikte mutlu olmaktır, çabaları bunun içindir ancak babanın kötü niyetinin kurbanı olmaktan kurtulamazlar.

Sarıkız Tepesi (Sakaoğlu, 2015:77-78) efsanesi, Kaz Dağı'nın Edremit Körfezi'ne bakan yamaçlarında Sarıkız Tepesi adı verilen yer ile ilgilidir. Anlatıldığına göre çevre köylerden birisinde çok güzel bir kız yaşar. Birçok delikanlı, bu kızla evlenmek ister. Kızın babası ise kızı için en ideal eşi beklemektedir. Fakat kızın kötü yola düştüğünü söyleyen insanlar tarafından kızın babası kandırılır. Kızını öldürmeye kıyamayan baba, onu Kaz Dağları'na çıkararak burada terk eder. Kız burada ölmez, aylarca yaşar. Aylar sonra kızının yaşadığını öğrenen baba, kızını görme arzusuyla yola düşer. Baba ile kız, iki ayrı tepede can verir. Babanın öldüğü tepeye Babatepe, kızın öldüğüne ise Sarıkız Tepesi adı verilir. Kızına duyduğu özlemle onu görmek üzere yola düşen babanın, iyi niyetinden söz edilebilir.

Çobanın İbadeti'nde (Sakaoğlu, 2015:87-88) sürüsüyle çok güzel ilgilenen çobanın birisi, Allah'a nasıl ibadet edeceğini bilmediği için

kendince bir ibadet şekli geliştirir. Kendisi için kıymetli olan şeylerden yola çıkarak Allah'a, gelmesi ve sütünü, yoğurdunu yemesi için dua eder. Günün birinde bir veli, çoban ile karşılaşır. Onun ibadet şeklini beğenmez ve nasıl ibadet etmesi gerektiğini çobana bir bir anlatarak onun yanından ayrılır. Bir süre yol aldıktan sonra çobanın sesini işitir. Çoban, ona bir soru sormak amacıyla arkasından gelmiştir. Veli bakar ki, kendisinin içine girerek geçmek zorunda olduğu gölden; çoban, suyun üstünden yürümek suretiyle geçmektedir. Böylece çobanın, kendisinden daha üst seviyede veli olduğunu anlar ve ona, Allah'a bildiği şekilde ibadet etmesini nasihat ederek yoluna gider. Çoban, çok iyi niyetlidir. Bu durum, kendince ibadet ederken tüm varlığını ortaya koymasında açıkça görülmektedir.

Şeyh Bilecen efsanesi, Antep ilinin Oğuzeli ilçesine bağlı Şıhbilecen köyünde yaşadığı söylenen Şeyh Bilecen adlı ermişlik vasfına sahip bir hizmetkârı ilgilidir. Bu hizmetkârın ağası hacca gider. Günler, aylar geçer. Ağanın hanımı bir gün, eşinin sevdiği içli köfte yemeğinden yapar. Şeyh Bilecen'e dönerek ağanın bu yemeği çok sevdiğinden vs. bahseder. Bilecen de, bir mendilin arasına birkaç tane koyup kendisine vermesini, ağaya götüreceğini söyler. Ağanın hanımı buna ihtimal vermez ancak yine de sıcak köftelerden Bilecen'e verir. Ağa, hacda iken henüz dumanı üstünde tüten köfteleri afiyetle yer. Aradan yine zaman geçer ve hacılar dönmeye başlar. Halk, ağayı karşılamak ve elini öpmek amacıyla yarışır. Ancak ağa, *"Beni değil, onu karşılayın, onun elini öpünüz."* (Sakaoğlu, 2015:99-100) diyerek Bilecen'i işaret eder. Ermişlik sırrının açığa çıkması üzerine Şeyh Bilecen, ortadan kaybolur. Efsaneye göre ağanın eşinin, Bilecen'e köfteleri vermesi; Bilecen'in,

ağasına köfteleri götürmesi; ağanın ise Bilecen hakkında halka söyledikleri, iyi niyetle açıklanabilir.

Taşbebek efsanesine göre, bir çiftin çocuğu olmaz. Adam, başka bir hanımla evlenir. Çaresiz ve üzgün olan birinci hanım ise bir ustaya gider ve kendisine bir taş bebek yontturur. Kadıncağız, sabahlara kadar Allah'a yalvararak dua eder, üçler, yediler, kırklar aşkına, erenler, evliyalar, pirlere hürmetine ona can verilmesini niyaz eder. Kadının duası kabul olur ve taşbebek canlanır. Sevinci tarifsiz olan kadın, hemen eşine haber verir. Böylece, sönmüş bir ocak yeniden canlanır. Taşın canlanması, mantıken imkânsızdır. Ancak kadının Allah'a güveni tamdır. Kadına göre *“O kadar mahlûka can veren Allah, elbet onun yontturduğu bebeğe de can verecektir.”* (Sakaoğlu, 2015:110-111) Kadının güveni boşa çıkmaz ve taşbebek canlanır. Efsaneye göre kadın, tüm iyi niyeti ile yuvasını kurtarma derdindedir. Sonuçta başarılı olur ve yuvası kurtulur.

Dilek Kayası'nda (Sakaoğlu, 2015:161) bir çoban, bir kayanın üzerine çıkarak Allah'a dua eder. Duasında kara kaşlı, kara gözlü bir yar ister ve dileğinin kabul olup olmadığından emin olmak için de eğer kabul olduysa, kayanın sallanmasını diler. Duası kabul olur, kaya sallanmaya başlar ve kayanın içinden çobanın istediği gibi bir kız çıkar. Bunun üzerine çoban, bundan sonra duası olan ve kayaya çıkanların da dualarının kabulü ve bunun işareti olarak da kayanın sallanmasını Allah'tan niyaz eder. Çoban, iyi niyetli bir insandır. Bu nedenle de Allah'a dua ederek kendisi gibi isteği olup da kayaya çıkan herkesin, dileğinin kabul olmasını ister.

Yeşeren Kuru Ağaç efsanesi, herkesin günahkâr olarak bildiği bir kişi hakkındadır. Bu adam, bir gece rüyasında aksakallı birini görür. Bu zat ona, yol üstünde bulunan tarlasındaki kuru ağaç yeşerdiğinde, günahlarının af olacağını bildirir. Bu rüya üzerine adam hemen tarlasına kavun, karpuz ekmeye başlar. Yoldan geçenlere bunları ikram eder. Bu durum, yedi yıl sürer. Bir gün yine yolculara ikram ederken yolculardan birisi ikramı geri çevirir. Tüm ısrarlara rağmen kavun ve karpuzu almaz. Buna çok öfkelenen günahkâr adam, “Bu güne kadar öldürdüğüm 99 idi, sen olası yüzüncü.” diyerek bu adamı öldürür. Birden ağaç yeşerir, yedi yıl önce rüyasında gördüğü aksakallı zat da karşısında belirir ve “*Bu adamı öldürmen Allah katında makbul bir iştir. Çünkü bu adam, iki kişinin arasını bozup onları dövüştürmek için gidiyordu.*” (Sakaoğlu, 2015:163) der. Günahkâr zat aslında, bozgunculuk yapacak kötü bir insanı ortadan kaldırmak suretiyle, Allah’ın hoşuna giden bir iş yapmış ve adaleti sağlamıştır. Günahkâr zat, aslında iyi niyetli bir insandır. Bu nedenle de affedilmek için elinden geleni yapar.

Aşure (Alpaslan, 2010:23) efsanesine göre Hz. Nuh, tufan dindikten sonra Cudi Dağı’na oturan gemisinden dışarı çıkar. Yiyecek pek bir şey kalmamıştır. Bu nedenle gemi ambarının kıyı, köşesinde kalan ne varsa toplar ve birbirine katarak tatlıca bir çorba pişirir. Bu çorbayı herkese dağıtır, karınlarının doymasını sağlar. İşte gemiden karaya inişin sevinci ve aynı tarihte meydana gelen birçok olayı unutmamak amacıyla bu tarihte yapılan aşure, geleneklerimiz içerisindeki yerini alır. Peygamber, iyi niyetlidir. Amacı, yanında bulunan aç insanların karınlarının doymasını sağlamaktır. Bu amaçla da, elindeki malzemeyi kullanarak tatlı bir çorba yapar.

Kalplerin Ağrısı (Ağrı Adı Efsanesi) başlıklı efsaneye göre, bir dağın eteğinde Ağrı isminde çok sevilen bir çoban yaşar. Bu çoban, şehrin şahının kızına gönül verir. Elçiler gidip kızı isterler. Şah, dağın en korkulu yerinde bulunan bir incir ağacından incir getirmesi şartı ile kızını çobana verir. Çoban, hemen yola koyulur ancak haftalar geçmesine rağmen ondan haber alınmaz. Çoban Ağrı'yı sevenler, arkasından şöyle derler: *“Ağrı geri dönmedi; o gün, bu gün bu dağ bizim kalbimizde ‘ağrı’ olarak kaldı. Bu ağrıyı unutmak mümkün değil...”* (Alpaslan, 2010:57). Çoban, iyi niyetli bir insandır. Sevgisinde samimidir. Bu iyi niyetinden dolayı da imkânsız bir işe kalkışıp canından olur.

Kıbrıs Çıkartmasındaki Ahmed-i Hani başlıklı efsaneye göre, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Rum mevzilerini bombalamak üzere görev yapan bir pilot, benzini bittiği için geri dönerken kabinde ihtiyar bir kişinin olduğunu fark eder. Yalnız olduğunu zanneden pilot, bu duruma çok şaşırır. Dönüş sebebini soran ihtiyara, benzinin bitmek üzere olduğunu söyler. İhtiyar, *“Depon dopdolu, sen benzinim yok diyorsun. Haydi geri dön, çünkü yanlış yerleri bombaladın, benim göstereceğim hedefleri mutlaka vurman gerekir.”* (Alpaslan, 2010:152-153) der. Uçağın ibresine bakan pilot, deponun dolu olduğunu görür ve ihtiyarın gösterdiği yerleri bombalayarak düşmana ciddi hasar verir. İhtiyar, pilota kendini tanıtır ve bir gün yolu düşerse Doğubeyazıt'a kendisini ziyarete gelmesini söyler. Pilot, ziyarete gittiğinde ise onun, yüzyıllar önce öldüğünü öğrenir. Ahmed-i Hani, yıllar önce vefat eden bir evliyadır. Vatan sevgisine sahip olduğu için pilotun başarı elde etmesi için ona yardım eder.

Yaralı Kurt (Alptekin, 1993:83-84) efsanesi, Ergenekon Destanı'ndan izler taşır. Efsaneye göre, Bingöl'ün köylerinden birinde bir çoban yaşar. Çobanın koyunlarından birisi, her gün sürüden ayrılarak bir yere gider. Sebebini öğrenmek isteyen çoban, koyunu takip eder ve koyunun, bir mağaraya girip yaralı bir kurdu emzirdiğine şahit olur. Bu durum, kurt iyileşene kadar sürer, çoban da bu duruma şahit olur. Kurt, koyunun düşmanıdır ancak efsaneye göre koyun, zor durumda olan düşmanı bile olsa, ona karşı iyilikte bulunmaktan geri durmaz.

Karayılanın Aşkı (Alptekin, 1993:155-156), bir karayılanın bir güzele olan aşkıdan bahseder. Bu karayılan, sevdiği kızın peşini hiç bırakmaz. O nereye giderse oraya gider, uyuduğunda da hemen en yakınında yerini alarak o da uyur. Bir zaman sonra kız, gelin olup gider. Karayılan da peşine düşer ve yine onu bulmayı başarır. Bu şekilde onun yakınında yaşamaya devam eder. Uzun yıllar sonra kız yaşlanır ve vefat eder. Onun ölümüne dayanamayan yılan da onun mezarının yanında kendisini öldürür. Karayılan, folklorumuzda önemli bir yere sahiptir. Farklı yerleşim yerlerinde de bu tarz aşk hikâyelerine konu olur. Bu efsanede karayılan, bir güzele âşık olur ve onun ölümünden sonra da intihar eder. Kıza karşı daima iyi niyetlidir.

Süleymaniye'nin Eğri Minareleri'nde, hanlar hanı Süleyman Han, İstanbul'un dört bir yanından görünecek şekilde benzersiz bir cami yaptırmaya karar verir. Bu iş için de Mimar Sinan'ı görevlendirir. Koca Sinan, camiyi bitirir. Fakat bir çocuk, bir minarenin eğri olduğunu iddia eder. İddia eden çocuk sayısı ve minareyi izleyen kalabalık sayısı artınca mimar, işçilere, "*Eğrilik düzelinceye, bu çocuk 'Yeter' deyinceye kadar çekin!*" (Sepetçioğlu, 1975:46-49) der. Kalın halatlar yardımıyla minare

çekilir. Bu iş, çocuk ‘Tamam’ diyene kadar sürer. Minarenin eğri olmadığını, mimarın kendisi de bilmektedir. Ama yine de iyi niyetinden dolayı mimar, çocuk ve yanındakileri ikna etme çabası içerisinde.

Bir Şimşek Gülümsedi efsanesindeki olayın, Orta Karadeniz bölgesinde yer alan Kepez adlı bir köyde geçtiği düşünülür. Bu köye, çok uzun bir zaman yağış düşmez. Halk, kuraklıktan dolayı fazlasıyla mağdur olur. Hacılarıyla, hocasıyla tüm halk yağmur duasına çıkar. Ancak beklenen yağmur bir türlü yağmaz. O köyde yaşayan ve bir gözü, bir kolu ve bir ayağı olmayan çoban en nihayetinde tek elini gökyüzüne açarak *“Yüceler yücesi Tanrım, öfkelenirme beni, yetti artık; şimdi gidip senin ne ulu, ne affedici ve ne büyük bir koruyucu olduğunu herkese yayarım. O zaman sana ibadet eden bulamazsın...Yağdır yağmurunu yoksa?..”* (Sepetçioğlu, 1975:56-57) der ve hemen o esnada yağmurlar yağmaya başlar. Köy, yağmura doyar. Halk ve çoban iyi niyetlidir. Özellikle çobanın iyi niyeti yaratıcı tarafından çok beğenildiği için yağmurlar yağmaya başlar.

Çanakkale’ye Giden Top efsanesinde, savaş yıllarında doğu cephesinde galibiyet elde eden askerlerimiz, endişe içinde Çanakkale’den gelecek galibiyet haberlerini beklerler. Elleri kalan top ise askerler tarafından zarar görmemesi için beklenir. O gece nöbetçi olan asker, bir ara ayakta uyumaya başlar. Bu esnada uyanan komutan, topun yerinde olmadığını görür. Hemen diğer askerleri uyandırır ve topu aramaya başlarlar. Bu arada nöbetçi olan ve ayakta uyuyan askeri de hapsederek sıkı bir sorguya çekerler. Asker ısrarla, topun yerinde olduğunu söyler. En nihayetinde tekrar topa bakmak üzere gittiklerinde topun yerinde olduğunu görür, bu duruma hiçbir anlam veremez askeri,

sorguya çekmeye devam ederler. Sorğu ve sorular artık o kadar dayanılmaz hale gelir ki en sonunda top dayanamaz ve “*Burada değildim. Dün gece, yurdun Batı ucunda savaş çok amansızdı; bir top çerilerimize gülle yağdırıyordu. Oraya gittim... yendik! Bakın namlum hala sıcaktır!*” (Sepetçioğlu, 1975:73-75) der. Topun namlusuna dokunup sıcak olduğunu fark edenler, hayretler içerisinde kalırlar. Efsanemize göre, cansız top dahi memleketin kurtuluşu noktasında duyarlı ve iyi niyetlidir. Bu nedenle de Çanakkale cephesine yardıma gitmiştir.

Kirsiz Taşlar (Sepetçioğlu, 1975:87-89) efsanesi, Koca Sinan tarafından Manisa’da inşa edilen Muradiye Camii ile ilgilidir. Efsaneye göre, bu camii inşaatında çalışan bir genç boy abdesti ihtiyacına rağmen abdest alamadan inşaatta çalışmaya mecbur kalır. Ancak genç, elinin değdiği kirli taşlarla caminin inşa edilmesini istemediği için eline aldığı bir taşı götürüp tekrar getirerek çalışıyormuş gibi görünmeye uğraşır. Bu durumu fark eden Koca Sinan, sebebini sorduğunda genç, sıkıntısını anlatır. Bunun üzerine Mimar Sinan, cami inşaatına ara verip caminin yanına hamam yaptırır. Genç, iyi niyetli bir kişidir. Elinin değdiği taşın kirlendiğini düşünür ve cami inşaatında kirli taşların kullanılmasına gönlü razı olmaz. Bu nedenle kendince çözüm üretmiştir.

Sular Orda Burun Oldu (Sepetçioğlu, 1975:123-125) efsanesi, İncir Burnu’nun efsanesidir. Anlatıldığına göre bu civarlarda ve kendi halinde yaşayan bir çoban herhangi bir eğitim almamış, sadece elif harfini duymuş, onu içselleştirerek, elif harfini söyleyerek kendince Allah’a ibadet şekli geliştirmiştir. İnsanlarla pek konuşmayan bu çobanın, Allah ile irtibatı iyidir. Bir gün bu çoban, sürüsünü otlatıp aynı

zamanda ibadet etmekte iken yanına iki derviş gelerek ne yaptığını sorar ve ibadet şeklinin yanlış olduğunu söylerler. Onu deniz kıyısına götürüp nasıl ibadet edeceğini anlattıktan sonra, suyun üzerine hırkalarını sererek üstüne oturup kıyıdan uzaklaşmaya başlarlar. Bu durumu hayretle izleyen çoban, farkında olmadan ellerine kum doldurur. Sonra ibadetine dönmek üzere hareketlenir fakat birden, nasıl ibadet edeceğini anlamadığını fark edip koşarak dervişlere yetişmeye çalışır. Çoban bu esnada suyun üzerinde koşmakta, elindeki kum tanelerinin suya dökülmesiyle de suyun üzerinde karalar oluşmaktadır. Bu olayın sonunda çoban sır olur, o kara parçası da burun adını alır. Efsaneye göre çobanın iyi niyetli çabaları ise onun, Allah katında üstün bir mertebeye erişmesine sebep olmuştur.

Zile’de Eda Edilen Hac (Sepetçioğlu, 1975:156-158) efsanesi, Zile’de yaşayan hasta, yaşlı bir kadın ile demirci olan oğlu hakkındadır. Bu oğul, hacca gitmek için uzun yıllar, güç bela para biriktirir. Gün gelir, hac için yola çıkar. Kısa süre gittikten sonra, yaşlı bir adamın Allah’a dua ederek, hasta ve yaşlı olması, ayrıca borçlarının çok olması ve ödeyememesi dolayısıyla yardım isteğine şahit olur. Duyarsız kalamaz ve tüm parasını bu adama verir. Kendisi de eve dönemeyip ıssız bir vadiye çekilerek kendince hac yaptığını hayal eder. Hacılar dönmeye başlayınca da evine gelir. Diğer hacılar, evlerine uğramadan bu demirciye uğrarlar ve onu tebrik ederler. Çünkü Arafat dağında, milyonlarca hacı içerisinde o vardır ve yüzü pırıl pırıl parlamaktadır, kafasının üzerinde de sürekli bir gölge bulutu dolaşmaktadır. Demirci, iyi niyetinin karşılığı olarak makbul bir hac yapmış görünmektedir.

Anadolu Sütü efsanesine göre, Afşin Bey ve adamları bir gün, Kızılırmak boyundan daha içerilere Yozgat ve Çorum'a doğru kâfirle vuruşa vuruşa gelirler. Ancak hava fazlasıyla sıcak, içecek su yoktur. Var olan kuyular da, Rumlar tarafından kör edilmiştir. Umutsuz bir anda, yaşlı, yüzü nurlu bir kadın, elinde küçücük bir bakraçla çıkagelir ve süt getirdiğini söyler. Afşin Bey ve adamları, bu sütün kimseye yetmeyeceğini düşünürler. İçlerinden birisi su tasını nineye uzatır, *“Doldur Ana... yanmışım!..”* der ve *“Uzat oğul... Ya Bismillah!..”* cevabını alır. Bu diyalog, tüm askerlerin susuzluğu son bulana kadar devam eder. En nihayetinde, *“Ana dolu!.. Ana yeter... Dolu bu ana dolu... Ana dolu... Ana dolu diyorum bu!..”* (Sepetçioğlu, 1975:159-162) cümleleri sarf edilir. Nihayetinde Anadolu isminin temeli, bu olay ve diyaloglardan sonra atılmış olur. Efsaneye göre nur yüzlü ana, susuzluktan kırılan insanlara süt yetiştirir. Hem ana, hem de askerler samimi, iyi niyetli insanlardır.

Sapanca Gölü Efsanesi (Tatar, 2006:157-158) anlatısına göre, vaktiyle Sapanca Gölü'nün yerinde verimli topraklar uzanmaktadır. Burada yaşayanlar, zengin ama cimri insanlardır. Bir gün bir ermiş, buraya uğrar ama ne kimse selamını alır ne de eve buyur eder. Kasabadan ayrılacakken uzakta bir kulübe görür. Buraya, geçimini sapan yaparak sağlayan yoksul ama iyi yürekli birisi yaşar. Ermişi buyur eder, ağırlar. Sapanca ertesi gün bu kasabanın sular altında kaldığını görür. Sadece kendi evi, suyun kenarında yok olmadan kalmıştır. Sapanca Gölü, zamanla Sapanca Gölü olarak anılır.

Çoban Çeşmesi Efsanesi'ne göre (Tatar, 2006:159) Ereğli'nin az ötesinde bulunan bir yere, ava çıkan bey oğlu yorgun argın uğrar. Çok

susayan bey oğlu, karşılaştığı çobandan su ister. Çoban, yanındaki bir kayaya eliyle birkaç kez vurur. Kayadan çıkan suyu içen bey oğlu, işin aslını sorar. Çoban da, onun kan döktüğünü, kendisinin ise gönül yaptığını, işte işin gizinin burada olduğunu söyleyerek koyunlarını sürüp gider. Beyin oğlu yaptığına pişman olur ve bir daha da avlanmaz.

Sabırlı Mimar-Sabırsız Şah (Demir, 2013:96) başlıklı efsaneye göre Ahmet Şah, Divriği Ulu Cami'yi yaptırmak için devrin en kabiliyetli mimar ve ustalarını getirtir. Cami tamamlanır ancak iskelelerin söküleceği zamanda mimar ortadan kaybolur. Şah, onu bulmak için çok çaba harcar, iskeleleri başka ustalara söktürmek ister ama hepsinde başarısız olur. En sonunda on yıl boyunca caminin dışında ibadet etmek mecburiyetinde kalırlar. Bir bayram sabahı namazdan sonra, saçı sakalı birbirine karışmış bir derviş, Şah'a yaklaşır ve neden caminin içinde ibadet etmediklerini sorar. Şah, durumu anlatır. Derviş camiye girer ve iskeleleri sökmeye başlar. Bunun, ortadan kaybolan mimar olduğunu anlarlar. Derviş, ortadan kaybolma sebebinin soran Şah'a da, on yıl sökülmeyen iskeleler sayesinde caminin kıyamete kadar ayakta kalacağını, eğer ortadan kaybolmasa idi Şah'ın sabırsızlanarak iskeleleri söktüreceğini söyler. Şah, dervişi affeder. Çünkü derviş, iyi niyetlidir. Eserinin ömrünün sonsuz olması için böyle bir çare bulmuş, bu nedenle ortadan kaybolmuştur.

5.1.17. Kibirli Olmamak

Kibir, insanlık tarihinin hiçbir döneminde kabul görmemiştir. Kibirli davranan insanlar, toplum tarafından dışlanır, bu insanlara ancak zoraki olarak saygı duyulur, sevgi duyulmaz. Efsanelere göre mütevazı

olan insanlar el üstünde tutulur, kibirli davranışlarda bulunan insanlar ise mutlaka cezalandırılır.

Bu değer ile ilgili örnek efsane metinleri, aşağıdakilerdir:

Şeyh Bilecen (Sakaoğlu, 2015:99-100) efsanesi, Antep ilinin Oğuzeli ilçesine bağlı Şıhbilecen köyünde yaşadığı söylenen Şeyh Bilecen adlı ermişlik vasfına sahip bir hizmetkârla ilgilidir. Bu hizmetkârın ağası hacca gider. Günler, aylar geçer. Ağanın hanımı bir gün, eşinin sevdiği içli köfte yemeğinden yapar. Şeyh Bilecen'e dönerek ağanın bu yemeği çok sevdiğinden vs. bahseder. Bilecen de, bir mendilin arasına birkaç tane koyup kendisine vermesini, ağaya götürüleceğini söyler. Ağanın hanımı buna ihtimal vermez ancak yine de sıcak köftelerden Bilecen'e verir. Ağa, hacda iken henüz dumanı üstünde tüten köfteleri afiyetle yer. Aradan yine zaman geçer ve hacılar dönmeye başlar. Halk, ağayı karşılamak ve elini öpmek amacıyla yarışır. Ancak ağa, Bilecen'in elinin öpülmesini işaret eder. Ermişlik sırrının açığa çıkması üzerine Şeyh Bilecen, ortadan kaybolur. Hizmetkâr, veli sıfatına sahip olacak kadar dini açıdan yol almış bir insandır. Buna rağmen, bundan hiç kimsenin haberdar olmasını istemez. Ağa ise Şeyh Bilecen'in kendisinden daha üstün ve saygıya değer olduğunu açık açık söyleyecek kadar alçak gönüllüdür.

Kaşıkçı Güzeli (Önder, 1966:41-43) anlatısına göre, bir zamanlar Konya Çarşısında sahibi, çok yakışıklı ve hünerli olan bir kaşıkçı dükkânı vardır. Bu delikanlı, dükkâna gelen paşa kızına âşık olur ve duyduğu aşkla kaşıklarını daha eşsiz yapmaya başlar. Ününü duyan ve delikanlıyı merak eden paşa da bir gün dükkâna gelir. Delikanlı, sevdiğinin paşanın kızı olduğunu bilmeden aşkını paşaya söyler. Paşa,

delikanlının halinden pek etkilenir ve o kızı kendisine göstermesini söyler ve delikanlıya, kimin kızı olursa olsun, onları baş göz edeceğine dair söz verir. Kız, dükkâna gelince paşa, onun kızı olduğunu görür, kibre kapılmaz ve sözünü tutarak sevdalılarını kavuşturur.

Sultan Murad efsanesine göre Sultan Murad, Eski Malatya'ya gelmek üzere yola çıkar. Fırat Nehri'nden geçerken boğulmak üzeredir. Bu esnada Eski Malatya'da yetişen velilerden birisi ona el uzatır ve onu kurtarır. Daha sonra bu veli, Sultan'ı karşılamaya gelmez. Sultan onu bulur ve gelmemesinin sebebini sorar. Veli ise geldiğini beyan eder. Sultan buna itiraz edince de, *“Pekiye, suya düştüğünde elinden tutup seni karşı tarafa geçiren kimdi?.. Ben gelmeseydim, sen boğulacaktın!”* (Alptekin, 1993:76-77) der. Böylece Sultan Murad, kendisine yardım eden kurtarıcısının, bu veli olduğunu anlar.

5.1.18. Mantıklı Düşünmek

Mantık, insan hayatında göz ardı edilmemesi gereken bir değerdir. Mantıklı olan davranış; bireyi, yanlış düşmekten alıkoymaz. Düşünerek ve mantıklıca atılan adımlar, doğruya ulaşmak noktasında kişiyi yönlendirir.

İncelenen efsanelerde tespit edilen mantık değeri, örneklerde verildiği şekilde işlenmiştir:

Sabırlı Mimar-Sabırsız Şah (Demir, 2013:96) başlıklı efsaneye göre Ahmet Şah, Divriği Ulu Cami'yi yaptırmak için devrin en kabiliyetli mimar ve ustalarını getirtir. Cami tamamlanır ancak iskelelerin söküleceği zamanda mimar ortadan kaybolur. Şah, onu bulmak için çok çaba harcar, iskeleleri başka ustalara söktürmek ister

ama hepsinde başarısız olur. En sonunda on yıl boyunca caminin dışında ibadet etmek mecburiyetinde kalırlar. Bir bayram sabahı namazdan sonra, saç sakalı birbirine karışmış bir derviş, Şah'a yaklaşır ve neden caminin içinde ibadet etmediklerini sorar. Şah, durumu anlatır. Derviş camiye girer ve iskeleleri sökmeye başlar. Bunun, ortadan kaybolan mimar olduğunu anlarlar. Derviş, ortadan kaybolma sebebinin soran Şah'a da, on yıl sökülmeyen iskeleler sayesinde caminin kıyamete kadar ayakta kalacağını, eğer ortadan kaybolmasa idi Şah'ın sabırsızlanarak iskeleleri söktüreceğini söyler. Şah, dervişi affeder. Çünkü derviş, eserinin ömrünün sonsuz olması için böyle bir çare bulmuş, bu nedenle ortadan kaybolmuştur.

Aşure (Alpaslan, 2010:23) efsanesine göre Hz. Nuh, tufan dindikten sonra Cudi Dağı'na oturan gemisinden dışarı çıkar. Yiyecek pek bir şey kalmamıştır. Bu nedenle gemi ambarının kıyı, köşesinde kalan ne varsa toplar ve birbirine katarak tatlıca bir çorba pişirir. Bu çorbayı herkese dağıtır, karınlarının doymasını sağlar. İşte gemiden karaya inişin sevinci ve aynı tarihte meydana gelen birçok olayı unutmamak amacıyla bu tarihte yapılan aşure, geleneklerimiz içerisindeki yerini alır. Efsaneye göre peygamber ve yanındakilerin elinde, yiyecek adına pek bir şey kalmamıştır. Bunun üzerine peygamber, var olanlarla yetinir ve kalanlarla yemek yaparak insanların karınlarının doymasını sağlar.

Diyarbakır Kalesi ve Burçlarının Efsaneleri'ne göre (Tatar, 2006: 65-68), Diyarbakır Kalesi düşman tarafından çevrilir. Kaleyi koruyan yedi kardeş, onu teslim etmekten başka çare olmadığını düşünüp kale anahtarlarını vermek üzere düşman tekfuru ve seçkin askerlerini kaleye

davet ederler. Tekfur ve askerleri geldiğinde ise en küçük kardeş, mahzendeki cephaneyi ateşler. Böylece hepsi havaya uçar. Tekfurları ve bütün komutanları ölen düşman dağılır. Yedi kardeş ise şehit olur. Şehitlik, dini inancımıza göre en yüksek rütbedir. Ahiret yurdunda da şehitlerin yeri apayrı olacaktır. Bu nedenle Müslüman olan her insan, şehit olmayı can-ı gönülden arzu eder. Bu uğurda ve vatan sevgisiyle canını seve seve feda eder.

Gülcü Baba Efsanesi anlatısına göre, Isparta’da her yıl gül yarışması yapılır ve Gülcü Baba adıyla tanınan yaşlı, zengin biri, yetiştirdiği eşsiz güllerle her yıl bu yarışmada birinci olur. Günlerden bir gün kendisinininkinden daha güzel gül yetiştiren kişiye, kızını vereceğini ilan eder. Kıza âşık olan bir genç ise onun yanına bahçıvan olur. İşi ustasından öğrenir ve onunkinden daha güzel ve büyük gülü yetiştirmeyi başarır. Sonunda Gülcü Baba bir delikanlıya, bir kızına bakar ve *“Yazılan bozulmaz, verilen sözden dönülmez, mutlu olun.”* (Tatar, 2006:179-180) der. Böylece verilen söz tutulmuş, sevenler kavuşmuş olur. Gencin bahçıvan olması, mantıklı bir düşüncedir.

5.1.19. Öz Denetim

Kontrolü elinden bırakmayan kişiler, olumsuzluklarla daha mantıklı şekillerde mücadele ederler ve daha başarılı olurlar. Kavga ve zor kullanmaya izin vermeden, kazanç elde ederler.

Efsane metinleri incelendiğinde, insanların çoğu zaman bir sorunu çözmek için tartışmaya girmeleri olası iken girmedikleri, tartışma zeminine sorunu sürüklemeyen, kaba güç kullanmadan sakinlikle çözmeye çalışarak öz denetim sağladıkları görülür.

Bu değer ile ilgili örnek efsane metinleri şunlardır:

Gelin Taşı (Sakaoğlu, 2015:18-19) efsanesi, Eğribel Sıradağları üzerinde bulunan ve geline benzeyen taş yığınları üzerinedir. Efsaneye göre, zengin ağanın güzeller güzeli kızı, babasının çobanına sevdalanır. Kız, konak odalarından birisine hapsedilir ancak o, çobanı görmek için engel tanımaz, sıkıntıları göze alarak çobanla buluşmalar yapar. Bu durumu duyan ağa kızar ve onu, zengin birisine verir. Gelin olmuş bir şekilde baba evinden ayrılan kız, kendisini sevdiğine vermediği için babasının elini öpmeden evden çıkar. Babası bu duruma çok sinirlenir. Gelin alayı, söz konusu bölgeye geldiğinde baba dayanamaz ve kızına, taş olması için beddua eder. Bunun üzerine kız ve yanında bulunan gelinci, taş olurlar. Efsaneye göre kız sakindir, başına gelenlerden ötürü babasıyla tartışmaya girmez, kimseye bağırıp çağırmaz. Sadece tepki olarak babasının elini öpüp hayır duasını almaz.

Dikmetaş'a göre (Sakaoğlu, 2015:36-37) Bayburt'tan birkaç kilometre ötede Dikmetaş adı verilen bir taş yığını bulunur. Anlatıldığına göre vaktiyle burada zengin bir ermeni yaşar. Bir kış çok ağır geçer; köylüler, hayvanlara vermek için bir deste ot bulamazken bu Ermeni'nin yığınlarca otu vardır. Köylünün birisi ondan ot ister, ot karşılığında ise ermeni, köylünün kızını ister. Babası, kızına durumu anlatır. Kız mecburen kabul eder ancak her gün ellerini açıp Allah'a dua eder. Düğün vaktinin yaklaştığı bir gün kızcağız, tüm otların taş kesilmesi için dua eder ve otlar taş kesilir. Kısa süre sonra da tabiat canlanır ve halk, kıtlıktan kurtulur. Efsaneye göre kimse tartışmaz. Bazı şartlar ileri sürülür, bu şartlar kabul veya reddedilir. Ermeni'nin teklifi, kızın

babasının çaresizliğine rağmen suskunluğu, kızın kabullenışı ve herhangi bir tartışmaya girmemesi bu duruma örnektir.

Oğlan-Kız Kabiri (Sakaoğlu, 2015:53) efsanesinde, Iğdır sınırına yakın bir yerde taşlardan meydana gelen bir yığın hakkında şunlardan bahsedilir: Köyün birinde bir delikanlı, güzel bir kıza gönül verir. Delikanlının yakınları Allah'ın emri, Peygamberin kavli ile kızı isterler ancak kızın babası kızını vermez. Gençler de kavuşmak için anlaşır kaçarak. Gençleri bir süre kovalayan baba ve adamları, en sonunda her ikisini de öldürürler. Mezarları kaybolmasın diye taşlar yığarlar. Gençler, babanın kararını tanımaz ve bu karara saygı duymazlar ancak yine de öz denetim sağlarlar ve onunla tartışmaya girmezler, kendilerince çıkış yolu ararlar, kurtuluşu kaçmakta bulurlar.

Taşbebek efsanesine göre, bir çiftin çocuğu olmaz. Adam, başka bir hanımla evlenir. Çaresiz ve üzgün olan birinci hanım ise bir ustaya gider ve kendisine bir taş bebek yontturur. Kadıncağız, sabahlara kadar Allah'a yalvararak dua eder, üçler, yediler, kırklar aşkına, erenler, evliyalar, pirlere hürmetine ona can verilmesini niyaz eder. Kadının duası kabul olur ve taşbebek canlanır. Sevinci tarifsiz olan kadın, hemen eşine haber verir. Böylece, sönmüş bir ocak yeniden canlanır. Taşın canlanması, mantıken imkânsızdır. Ancak kadının Allah'a güveni tamdır. Kadına göre “*O kadar mahlûka can veren Allah, elbet onun yontturduğu bebeğe de can verecektir.*” (Sakaoğlu, 2015:110-111) Kadının güveni boşa çıkmaz ve taşbebek canlanır. Efsaneye göre kadın, çocuğu olmadığı için başka bir hanımla evlenen kocası ile tartışmaya girmez. Onun başkasıyla evlenmesinde bile metin davranır ve ses

çıkarmaz. Sadece kendisine bir taşbebek yontturur ve sabahlara kadar dualar eder. Neticede sorununu, tartışmaya girmeden çözmüş olur.

Sinek Neden Vızıldar?’da (Sakaoğlu, 2015:153), herkes tarafından sevilen bir kişi, kırdan ölür. Sevenleri, adamın cesedini bulamazlar. Arkadaş olan kuş ile sinek, birlikte uçarken cesede rastlarlar ve adamın etinden bir miktar yerler. Ancak yaptıkları işten hemen pişmanlık duyarlar ve kimseye söylemeyeceklerine dair birbirlerine söz verirler. Sonra, adamın köyüne giderek cesedi gördüklerini, sevenlerine haber verirler. Sevenleri, bu habere inanmaz. Bu durum karşısında daha fazla dayanamayan sinek, cesedi gördüklerini hatta etinden bir miktar yediklerini söyleyiverir. Verdiği sözde durmayan sineğe, kuş çok kızar. Hemen sineğin burnuna bir gaga vurur ve sinek vızıldamaya başlar. İşte o günden sonra sineğin vızıldadığı söylenir. Sinek kendisini denetleyememiş, verdiği söze sadık kalamamıştır. Sır olarak saklaması gereken bilgiyi, ağzından kaçırmış, bu nedenle de kuş tarafından cezalandırılmıştır.

Nurilik, Ağrı vilayet merkezinin üç kilometre kuzeydoğusunda yer alan ziyaretgâh ile ilgili anlatılan bir efsanedir. Efsaneye göre Rus ve Ermeni birlikleri, Ağrı’nın birçok yerini işgal eder. Mevsim kıştır ve hava oldukça soğuktur. Bir yandan kış şartları, bir yandan işgal yüzünden halk perişan durumda göçe hazırlanmaktadır. Göç eden kabile, Ruslar tarafından kuşatılır. Göçün önderliğini yapan Seyit Nuri, düşmanla günlerce çarpışır. Vücudu delik deşik olmasına rağmen o, çarpışmaya devam etmektedir. Ancak yaşlı bir kadının, “*Vah yazık yavrum vah... Her tarafı delik deşik olduğu halde, nasıl da ayakta duruyor...*” (Alpaslan, 2010:182-183) demesiyle yere yığılır. Seyit Nuri, cesur bir

önderdir. Vücudu delik deşik olmasına rağmen kendisini koy verip yere düşmez. Bu haliyle dahi birçok düşman öldürmeyi başarır. Ancak yaşlı bir kadının, nazar değdirmesi üzerine yere yıkılır.

İbrahim Peygamber ve Dostluk Efsanesi'ne göre Hz. İbrahim ateşe atıldığı esnada, Cebrail (a.s.) gelir ve ona yardım etmek ister. Ancak Peygamber, bu yardımı kabul etmez ve “*Senin yardımına ihtiyacım yok. Beni yaratan, durumumu görmüyor mu?*” (Kurtoğlu, 2008:19) der. Onun bu samimi iman ve güveni sonucu, ateş su, odunlar balık olur. Ayrıca bu tavrından dolayı Hz. İbrahim, Allah tarafından ‘Halilullah’ sıfatıyla anılır. Bu sıfat, Allah’ın sadık dostu anlamına gelmektedir. Böylece Allah, Peygamberi kendisine dost seçmiştir. Hz. İbrahim, ateşe atıldığı esnada bağırıp çağırılmaz, herhangi bir korku ve endişe belirtisi göstermez, gayet metin durur.

Süleymaniye'nin Eğri Minareleri'nde, hanlar hanı Süleyman Han, İstanbul'un dört bir yanından görünecek şekilde benzersiz bir cami yaptırmaya karar verir. Bu iş için de Mimar Sinan'ı görevlendirir. Koca Sinan, camiyi bitirir. Fakat bir çocuk, minarenin eğri olduğunu iddia eder. İddia eden çocuk sayısı ve minareyi izleyen kalabalık sayısı artınca mimar, işçilere, “Eğrilik düzelineye, bu çocuk ‘Yeter’ deyinceye kadar çekin!” (Sepetçioğlu, 1975:46-49) der. Kalın halatlar yardımıyla minare çekilir. Bu iş, çocuk ‘Tamam’ diyene kadar sürer. Mimar, minarenin eğri olmadığını bildiği halde çocukla tartışmaya girmez. Çocuğa hak vermiş gibi görünerek minareyi çektirir. Böylece çocuğu ikna etmeye çalışır.

Kirsiz Taşlar (Sepetçioğlu, 1975:87-89) efsanesi, Koca Sinan tarafından Manisa'da inşa edilen Muradiye Camii ile ilgilidir. Efsaneye

göre, bu caminin inşaatında çalışan bir genç boy abdesti ihtiyacına rağmen abdest alamadan inşaatta çalışmaya mecbur kalır. Ancak genç, elinin değdiği kirli taşlarla caminin inşa edilmesini istemediği için eline aldığı bir taşı götürüp tekrar getirerek çalışıyormuş gibi görünmeye uğraşır. Bu durumu fark eden Koca Sinan, sebebini sorduğunda genç, sıkıntısını anlatır. Bunun üzerine Mimar Sinan, cami inşaatına ara verip caminin yanına hamam yaptırır. Genç, iyi niyetli bir kişidir. Elinin değdiği taşın kirlendiğini düşünür ve cami inşaatında kirli taşların kullanılmasına gönlü razı olmaz. Bu nedenle kendince çözüm üretmiş, öz denetim yaparak taşı bırakmayıp götürüp getirmeyi göze almıştır.

5.1.20. Öz Güven

Öz güven değeri efsanelerde, geniş yer bulur. Bu değer bazen, büyükler veya güçlü kimseler karşısında evlatların ya da başka kişilerin kendilerine güvenerek yaptıkları işler, bazen de öz güven sayesinde vatan için yapılanlar, elde edilen başarılar şeklinde karşımıza çıkar.

Aşağıda özetleri verilen efsaneler, bu değer için örnek gösterilebilir.

Gelin Taşı (Sakaoğlu, 2015:18-19) efsanesi, Eğribel Sıradağları üzerinde bulunan ve geline benzeyen taş yığınları üzerinedir. Efsaneye göre, zengin ağanın güzeller güzeli kızı, babasının çobanına sevdalanır. Kız, konak odalarından birisine hapsedilir ancak o, çobanı görmek için engel tanımaz, sıkıntılarını göze alarak çobanla buluşmalar yapar. Bu durumu duyan ağa kızar ve onu, zengin birisine verir. Gelin olmuş bir şekilde baba evinden ayrılan kız, kendisini sevdiğine vermediği için babasının elini öpmeden evden çıkar. Babası bu duruma çok sinirlenir. Gelin alayı, söz konusu bölgeye geldiğinde baba dayanamaz ve kızına,

taş olması için beddua eder. Bunun üzerine kız ve yanında bulunan gelinci, taş olurlar. Kızın, babasına ve engellemelere rağmen çobanla görüşmeler yapması, öz güvenine işaret eder.

Kızıtaşı (Sakaoğlu, 2015:23-24) efsanesi, Van ilinin 50 km kuzeyinde bulunan Amik köyünde geçmiştir. Efsaneye göre bu köyden bir delikanlı, Adilceviz dizdarının güzel kızına âşık olur. Delikanlı, her gece koca gölü yüzerek geçer ve kızla görüşür. Dizdarın kızı da sevgilisi kendisini kolayca bulsun diye kıyıda, yüksek bir taşın üstünde ışık yaktırır. İki sevgili, bu şekilde uzun müddet buluşur. Ancak bir gece, kuvvetli bir fırtına ışığı söndürür. Delikanlı, azgın dalgalarla boğuşa boğuşa ışığı arar, bir türlü bulamaz ve sonunda boğulur. Kız, sabaha kadar onu bekler, sevgilisi gelmeyince Allah'a, ya kendisinin de canını alması veya taş yapması için yalvarır, duası kabul olur. Günümüzde gölün kıyısındaki taş için anlatılan efsane bu şekildedir. Efsaneye göre, kız ve delikanlı, birbirlerine güven duymaktadırlar. Delikanlı kıza güvenerek suya atlayıp yüzer. Kız da onun geleceğinden emin olduğu için delikanlının gelmemesinden, boğulduğunu anlayıp taş kesilmek ister. Ayrıca her iki âşık da kendilerine öz güven duyarlar. Bu nedenle ne kızın babasından, ne de azgın dalgalardan korkmadan buluşmalara devam ederler.

Menekşe Kalesindeki Heykeller (Sakaoğlu, 2015:27-28), Mersin ilimizin 40 km uzağında yer alan ve Menekşe Kalesi adı verilen tarihi kalıntılarla ilgilidir. Burada yer alan biri kız, biri erkek suretindeki heykellerle ilgili anlatılan efsane şu şekildedir: Civar köylerde oturan iki genç, birbirine sevdalanır ancak aileleri kavuşmalarına izin vermez. Onlar da haberleşip buluşur ve uzak diyarlar kaçmak üzere yola düşerler.

Durumu öğrenen kızın babası, arkalarından adamlarını gönderir. Bir süre sonra iki âşık, bir yerde kısıtılır. Kurtuluş olmadığını anlayan kız, ya zalimlerin elinden kurtulmaları, ya da donar taş olmaları için dua etmeye başlar. Kızın duası sonrası iki sevgili oracıkta taş olurlar. Her iki sevgili de birbirlerine ve kendilerine güvenmektedirler. Bu nedenle ailelerine rağmen sözleştikleri yerde buluşup yola düşerler.

Oğlan-Kız Kabiri (Sakaoğlu, 2015:53) efsanesinde, Iğdır sınırına yakın bir yerde taşlardan meydana gelen bir yığın hakkında şunlardan bahsedilir: Köyün birinde bir delikanlı, güzel bir kıza gönül verir. Delikanlının yakınları Allah'ın emri, Peygamberin kavli ile kızı isterler ancak kızın babası kızını vermez. Gençler de kavuşmak için anlaşip kaçarlar. Gençleri bir süre kovalayan baba ve adamları, en sonunda her ikisini de öldürürler. Mezarları kaybolmasın diye taşlar yığarlar. Gençlerin, babayı karşılarına alarak buluşup kaçmaları hem birbirlerine olan, hem de kendilerine olan güveni göstermektedir.

Deve Taşı efsanesi, Seydişehir'in kurucusu olduğu söylenen Seyyid Harun-ı Veli ile Beyşehir Beyi arasında geçen olaylar üzerinedir. Harun-ı Veli, Seydişehir'e bir cami yaptırmaya karar verir. Eşrefoğlu, cami yapımında tuzu-biberi olmasını ister ve cami için hediyeler gönderir. Harun-ı Veli ise kapları boş göndermek istemez ve hepsinin içerisine birer defa tükürür. Beyşehir'e gelen kapların içinin balla dolu olduğunu gören Eşrefoğlu, Harun-ı Veli'ye hayranlık duyar ve Seydişehir'e gitmeye karar verir. Amacı, kendisinin de büyük bir veli olduğunu ona göstermektir. Bu nedenle bir aslana biner. Seydişehir'e vardığında ise Harun-ı Veli'nin bir taşa binmiş şekilde kendisini karşıladığını görür. Bunun üzerine, *“Canlıya binmek marifet değilmiş.*

Cansıza binip onu yürütmek daha büyük olmanın işaretidir.” (Sakaoğlu, 2015:95-96) der ve böylece Harun-ı Veli'nin kendisinden üstün olduğunu kabul etmiş olur. Eşrefoğlu, kendisinin büyük bir veli olduğunu düşünür, bu konuda kendisine güvenir. Bunu ispat etmek için de aslana binerek Seydişehir'e gelir.

Kalplerin Ağrısı (Ağrı Adı Efsanesi) efsanesine göre, bir dağın eteğinde Ağrı isminde çok sevilen bir çoban yaşar. Bu çoban, şehrin şahının kızına gönül verir. Elçiler gidip kızı isterler. Şah, dağın en korkulu yerinde bulunan bir incir ağacından incir getirmesi şartı ile kızını çobana verir. Çoban, hemen yola koyulur ancak haftalar geçmesine rağmen ondan haber alınamaz. Çoban Ağrı'yı sevenler, arkasından şöyle derler: *“Ağrı geri dönmedi; o gün, bu gün bu dağ bizim kalbimizde ‘ağrı’ olarak kaldı. Bu ağrıyı unutmak mümkün değil...”* (Alpaslan, 2010:57). Aslında Çoban Ağrı'nın kalkıştığı iş, imkânsız bir iştir. Ancak o, sevgisi için incir getirmeye giderek kendisine duyduğu güveni ispatlamış olur.

Nurilik, Ağrı vilayet merkezinin üç kilometre kuzeydoğusunda yer alan ziyaretgâh ile ilgili anlatılan bir efsanedir. Efsaneye göre Rus ve Ermeni birlikleri, Ağrı'nın birçok yerini işgal eder. Mevsim kıştır ve hava oldukça soğuktur. Bir yandan kış şartları, bir yandan işgal yüzünden halk perişan durumda göçe hazırlanmaktadır. Göç eden kabile, Ruslar tarafından kuşatılır. Göçün önderliğini yapan Seyit Nuri, düşmanla günlerce çarpışır. Vücudu delik deşik olmasına rağmen o, çarpışmaya devam etmektedir. Ancak yaşlı bir kadının, *“Vah yazık yavrum vah... Her tarafı delik deşik olduğu halde, nasıl da ayakta duruyor...”* (Alpaslan, 2010:182-183) demesiyle yere yığılır. Seyit Nuri, cesur bir

önderdir, öz güveni fazlasıyla vardır. Bu nedenle de, düşmanla günlerce çarpışır ve onlardan pek çoğunu öldürür. Kendisi de şehit olur.

Balıkli Göl Efsanesi (Kurtoğlu, 2008:16-17), özetle şu şekildedir: İbrahim Peygamber, halk arasında tek Allah inancını yaymaya çalışmaktadır. Urfa'da hüküm süren ve ilahlık iddiasında olan Nemrut, bu duruma çok kızar ve İbrahim Peygamberi huzuruna getirtip kendisine secde etmesini ister. Peygamber bu duruma karşı çıkar ve ikisi arasında ilahlık tartışması yaşanır. Nemrut, İbrahim Peygamberin ateşe atılmasını emreder. Bu iş için altı ay boyunca odun taşınır. Peygamber, mancınıkla ateşe atılır ancak ateş suya, odunlar balığa dönüşür. Bunu gören Nemrut, İbrahim Peygambere, onun Tanrı'sının daha büyük olduğunu, bu nedenle ona, yüz deve kurban edeceğini söyler fakat yine de iman etmez. İbrahim Peygamberin, kendisine güveni vardır. Bu nedenle Nemrut'a karşı çıkar, ona boyun eğmez. Allah'a da güveni sınırsızdır. Bu nedenle de ateşe atılacak olmaktan korku duymaz.

Süleymaniye'nin Eğri Minareleri'nde, hanlar hanı Süleyman Han, İstanbul'un dört bir yanından görünecek şekilde benzersiz bir cami yaptırmaya karar verir. Bu iş için de Mimar Sinan'ı görevlendirir. Koca Sinan, bir yıl ortaldan kaybolur. Hakkında çıkan dedikodulara padişah itibar etmez, çünkü mimara güveni tamdır. Bir yılın sonunda ortaya çıkan mimar, camiyi bitirir. Fakat bir çocuk, bir minarenin eğri olduğunu iddia eder. İddia eden çocuk sayısız ve minareyi izleyen kalabalık sayısız artınca mimar, işçilere, "*Eğrilik düzelinceye, bu çocuk 'Yeter' deyinceye kadar çekin!*" (Sepetçioğlu, 1975:46-49) der. Kalın halatlar yardımıyla minare çekilir. Bu iş, çocuk 'Tamam' diyene kadar sürer. Padişahın, cami inşa etmesi konusunda mimara güveni tamdır. Onu sabırla bir yıl bekler,

geleceğinden ve camiye yapacağından emindir. Mimarın da kendisine güveni tamdır. Kimseye haber vermeden ortaldan kaybolur ve bir yıl boyunca planlar yapar. Neticede padişahın beklediğinden daha görkemli bir eseri ortaya koymayı başarır.

Bir Şimşek Gülümsedi efsanesindeki olayın, Orta Karadeniz bölgesinde yer alan Kepez adlı bir köyde geçtiği düşünülür. Bu köye, çok uzun bir zaman yağış düşmez. Halk, kuraklıktan dolayı fazlasıyla mağdur olur. Hacılarıyla, hocasıyla tüm halk yağmur duasına çıkar. Ancak beklenen yağmur bir türlü yağmaz. O köyde yaşayan ve bir gözü, bir kolu ve bir ayağı olmayan çoban en nihayetinde tek elini gökyüzüne açarak *“Yüceler yücesi Tanrım, öfkelenirme beni, yetti artık; şimdi gidip senin ne ulu, ne affedici ve ne büyük bir koruyucu olduğunu herkese yayarım. O zaman sana ibadet eden bulamazsın...Yağdır yağmurunu yoksa?..”* (Sepetçioğlu, 1975:56-57) der ve hemen o esnada yağmurlar yağmaya başlar. Köy, yağmura doyar. Efsaneye göre halk ve çoban, yaratıcıya güven duyar bu nedenle ondan yağmur isteğinde bulunurlar. Çobanın aynı zamanda öz güveni de vardır ki bu öz güvenden dolayı yaratıcı tehdit etmekten geri durmaz.

Cesaret (Sepetçioğlu, 1975:186-188), ağabeyi Çanakkale cephesinde şehit olan, kendisi de sakat kalan bir Mehmetçikle ilgilidir. Bu Mehmetçik Çanakkale'nin Keçideresi yakınlarında bir köyde yaşar. Cepheye gidemez ancak gönlü ve duaları hep oradadır. Bir gün cephedeki askerlerimiz düşman tarafından sıkıştırılır. Onlar savaşır ancak vakit ilerlemekte açlık bastırmakta ve askerlerimiz yemeğin yendiği noktaya ulaşamamaktadır. Ateş altında kalmışlardır. Çok acıktıkları ve umutsuzluğa düştükleri bir anda bu sakat Mehmet, elinde

çorba dolu iki bakraçla karşıdan görünür. Sakin adımlarla, düşman ateşi altında korkusuzca ilerleyerek askerlere çorbayı ulaştırır. Niçin koşmadığını soran komutana da, eğer koşsaydı, bakraçtakilerin dökülebileceğini, onlar dökülünce de askerlerin aç kalacağını söyler. Ateş altında olmasına rağmen canından korkmayıp da çorbanın dökülmesinden korkan Mehmet, cesaret ve öz güven timsali olarak karşımıza çıkar.

5.1.21. Pişmanlık

İnsan denen varlığın hatalar yapması, olağan bir durumdur. Zaten doğruya da yanlışlar temel yapılarak ulaşılır. Bu nedenle önemli olan, hiç hata yapmamak değildir. Önemli olan, yapılan hatalardan gerekli dersleri çıkararak doğrulara ulaşmaya çalışmaktır. Doğruya ulaşma derdinde olan birey de doğal olarak hata, eksik ve kusurlarından dolayı pişmanlıklar duyar. Aynı yanlışlara düşmemeye çabalar.

Pişmanlık değeri efsanelerde, aşağıda verilen örneklerde olduğu şekilleriyle işlenir.

Sarıkız Tepesi (Sakaoğlu, 2015:77-78) efsanesi, Kaz Dağı'nın Edremit Körfezi'ne bakan yamaçlarında Sarıkız Tepesi adı verilen yer ile ilgilidir. Anlatıldığına göre çevre köylerden birisinde çok güzel bir kız yaşar. Birçok delikanlı, bu kızla evlenmek ister. Kızın babası ise kızı için en ideal eşi beklemektedir. Fakat kızın kötü yola düştüğünü söyleyen insanlar tarafından kızın babası kandırılır. Kızını öldürmeye kıyamayan baba, onu Kaz Dağları'na çıkararak burada terk eder. Kız burada ölmez, aylarca yaşar. Aylar sonra kızının yaşadığını öğrenen baba, kızını görme arzusuyla yola düşer. Baba ile kız, iki ayrı tepede can verir. Babanın öldüğü tepeye Babatepe, kızın öldüğüne ise Sarıkız Tepesi adı verilir.

Aylar sonra kızını görmek amacıyla yollara düşen baba, yaptıklarına pişman olup kızını affetmiştir.

Anamas Dağı, Eğridir Gölü ile Beyşehir Gölü arasında kalan bölgede yer alan Anamas Tepesi ile ilgilidir. Efsaneye göre bu dağın eteklerinde yer alan köylerin birinde fakir bir aile ve bu ailenin küçük yaşta bir oğlu vardır. Bu çocuk daha küçük yaşlarında, annesi tarafından hırsızlığa alıştırılır. Büyüdüğünde eşkıya olan çocuk, hükümet kuvvetleri tarafından yakalanır ve asılmasına karar verilir. Son arzusu sorulan çocuk, su ister, abdest alıp iki rekât namaz kılar. Sonrasında Allah'a yalvarmaya başlar. *“Ya Rabbim, benim günahım olmadığını bilirsin. Ben masum bir çocukken anamın zoru ile bu yollara düştüm. Ya Rabbim, beni asma, anamı as.”* (Sakaoğlu, 2015:82-83). Ölüm korkusu ve heyecanla duasını yüksek sesle yapmaya başlayan genci dinleyen ilgililer, asıl suçlunun anası olduğunu öğrenip delikanlıyı affederler. Daha sonra bu dağlara, Anamas adı verilir. Delikanlı son anda affedilir, böylece adalet yerini bulmuş olur.

Adam Kurutma Kayası Efsanesi başlıklı anlatıya göre bir yörede çok acımasız bir bey yaşar. Bu bey, yakaladığı kişileri kızgın bir sac üzerinde namaza durdurur. Onların ayakları yandıkça zıplayarak namaz kılmalarını izler. Günün birinde amansız bir hastalığa yakalanan bey, rüyasında Hızır'ı görür. Hızır ona, *“Senin derdinin dermanı Adam Kurutma Kayası'ndadır. Kayalara varıp üstündekileri çıkar, iki rekât namaz kılıp Tanrı'ya yakar.”* (Tatar, 2006:155-156) der. Kötü bir kişi olan bey, Hızır tarafından uyarılır, başkalarına yaşattığının aynısını yaşaması sağlanır. Bey, iyileşebilmek için söyleneni yapar ve hatasını anlar, pişman olur, tövbe edip iyi insan olmak için uğraşır.

5.1.22. Sabır

Efsanelerimiz incelendiğinde, sabredenlerin az sayıda olduğu görülecektir. Efsanelerde sabır daha çok sevgililerin uzun zaman dilimleri boyunca buluşmaları şeklinde karşımıza çıkar. Ancak sabırla buluşan sevgililerin ilişkileri açığa çıkınca sevgililer, onları birbirlerine uygun görmeyen ebeveynleri yüzünden kaçarlar ve genellikle de bu kaçma âşıkların ölümü ile sonuçlanır. Birbirlerine kavuşmalarına izin verilenler bile yine bir şekilde ya taş, ya kuş olmak suretiyle kavuşamazlar, efsaneler acı sonla biter.

Sabır değerinin işlendiği efsane metinleri şunlardır:

Kızıtaşı (Sakaoğlu, 2015:23-24) efsanesi, Van ilinin 50 km kuzeyinde bulunan Amik köyünde geçmiştir. Efsaneye göre bu köyden bir delikanlı, Adilcevaz dizdarının güzel kızına âşık olur. Delikanlı, her gece koca gölü yüzerek geçer ve kızla görüşür. Dizdarın kızı da sevgilisi kendisini kolayca bulsun diye kıyıda, yüksek bir taşın üstünde ışık yaktırır. İki sevgili, bu şekilde uzun müddet buluşur. Ancak bir gece, kuvvetli bir fırtına ışığı söndürür. Delikanlı, azgın dalgalarla boğuşa boğuşa ışığı arar, bir türlü bulamaz ve sonunda boğulur. Kız, sabaha kadar onu bekler, sevgilisi gelmeyince Allah'a, ya kendisinin de canını alması veya taş yapması için yalvarır, duası kabul olur. Günümüzde gölün kıyısındaki taş için anlatılan efsane bu şekildedir. Kız ve delikanlı, uzun bir süre sabırla buluşurlar. Yine bir gün kız, delikanlının gelmesi için sabaha kadar sabırla bekler. Sabah olup da delikanlı hala gelmeyince acı gerçekten emin bir şekilde kız da kendi canından geçer.

Sabırlı Mimar-Sabırsız Şah (Demir, 2013:96) başlıklı efsaneye göre Ahmet Şah, Divriği Ulu Cami'yi yaptırmak için devrin en

kabiliyetli mimar ve ustalarını getirtir. Cami tamamlanır ancak iskelelerin söküleceği zamanda mimar ortadan kaybolur. Şah, onu bulmak için çok çaba harcar, iskeleleri başka ustalara söktürmek ister ama hepsinde başarısız olur. En sonunda on yıl boyunca caminin dışında ibadet etmek mecburiyetinde kalırlar. Bir bayram sabahı namazdan sonra, saç sakalı birbirine karışmış bir derviş, Şah'a yaklaşır ve neden caminin içinde ibadet etmediklerini sorar. Şah, durumu anlatır. Derviş camiye girer ve iskeleleri sökmeye başlar. Bunun, ortadan kaybolan mimar olduğunu anlarlar. Derviş, ortadan kaybolma sebebinin soran Şah'a da, on yıl sökülmeyen iskeleler sayesinde caminin kıyamete kadar ayakta kalacağını, eğer ortadan kaybolmasa idi Şah'ın sabırsızlanarak iskeleleri söktüreceğini söyler. Şah, dervişi affeder. Çünkü derviş, eserinin ömrünün sonsuz olması için böyle bir çare bulmuş, bu nedenle ortadan kaybolmuştur.

5.1.23. Sır Saklamak

Sırlar, her insana aktarılmayan, aktarıldığı takdirde sır olmaktan çıkan, sadece güvenilir ve onu taşıyabilecek olgunluğa sahip insanlar tarafından paylaşılması gereken bilgilerden oluşur. Bazen ise insan, aklının çözemeyeceği kadar zorlu bilmecelelerden oluşmaktadır ki çözmek amacıyla harcanan çabalar, genellikle boşa harcanan çabalardır.

İncelenen efsanelerde sır değeri, aşağıdaki örnekle karşımıza çıkar:

Arı (Demir, 2013:59-60) efsanesine göre, insanlar çok eskiden tıpkı arılar gibi bal yapmayı denerler ancak başaramazlar. Arıları gözlemlemeleri sonuç vermez ve nihayetinde arıların beyini yakalayıp sırlarını öğrenmek için ona çeşitli işkenceler yaparlar. Elleri bir bıçak

alıp arının vücudunun ortasını biraz keserler ama o sırlarını söylemez. Bu işi son noktaya kadar sürdürürler. Sonunda pes eden insanlar onu bırakırlar. Sırrı öğrenemezler ancak arının vücut şeklinin bugünkü hale gelmesine sebep olurlar.

5.1.24. Sorumluluk Sahibi Olmak

Toplum halinde yaşayan insanların, yüklenmek zorunda oldukları bazı sorumluluklar vardır. Bu sorumluluklar efsanelerde; Allah'a karşı, vatana karşı, insanların birbirlerine karşı sorumlulukları şeklinde karşımıza çıkar. Sorumluluklarını yerine getirmeyenler hem vicdanen, hem de yaşadıkları ortamda kendilerini huzursuz hissederler.

Sorumluluk değeri ile ilgili örnek efsane metinleri şunlardır:

Ejder ve Çoban (Sakaoğlu, 2015:32) efsanesi, Erzurum-Bingöl yolu üzerinde yer alan Çat ilçesine bağlı iki küçük köy arasında bulunan kayalar hakkındadır. Efsaneye göre; çobanın birisi sürüsünü otlatırken bir ejder görür. Ejderin, kendisine ve sürüsüne zarar vereceği korkusuyla Allah'a yalvararak bu ejderin taş olmasını ister. Taş olması halinde, yedi kurban keseceğini ifade eder. Duası kabul olur ve ejder taş olur ancak köyüne dönen çoban, kurban kesmeyi ihmal eder. Adağını hatırladığı bir gün, saçları arasında yakaladığı yedi biti öldürür. Böylece adağını yerine getirdiğini kabul eder. Çobanın bu hareketi üzerine Allah, onu ve sürüsünü taş ederek cezalandırır. Allah'a karşı sorumluluğunu yerine getirmeyen çoban, Allah tarafından cezalandırılmıştır.

Çanakkale'ye Giden Top'ta, savaş yıllarında doğu cephesinde galibiyet elde eden askerlerimiz, endişe içinde Çanakkale'den gelecek galibiyet haberlerini beklerler. Elleri kalan top ise askerler tarafından

zarar görmemesi için beklenir. O gece nöbetçi olan asker, bir ara ayakta uyumaya başlar. Bu esnada uyanan komutan, topun yerinde olmadığını görür. Hemen diğer askerleri uyandırır ve topu aramaya başlarlar. Bu arada nöbetçi olan ve ayakta uyuyan askeri de hapsederek sıkı bir sorguya çekerler. Asker ısrarla, topun yerinde olduğunu söyler. En nihayetinde tekrar topa bakmak üzere gittiklerinde topun yerinde olduğunu görür, bu duruma hiçbir anlam veremez, askeri sorguya çekmeye devam ederler. Sorgu ve sorular artık o kadar dayanılmaz hale gelir ki en sonunda top dayanamaz ve *“Burada değildim. Dün gece, yurdun Batı ucunda savaş çok amansızdı; bir top çerilerimize gülle yağdırıyordu. Oraya gittim... yendik! Bakın namlum hala sıcaktır!”* (Sepetçioğlu, 1975:73-75) der. Topun namlusuna dokunup sıcak olduğunu fark edenler, hayretler içerisinde kalırlar. Vatan söz konusu olduğunda, bizim cansız topumuz dahi duyarlıdır. Bu nedenle zor durumda olan cepheye yardıma gitmek noktasında kendisini sorumlu hisseder ve yardıma gider.

Kirsiz Taşlar (Sepetçioğlu, 1975:87-89) efsanesi, Koca Sinan tarafından Manisa’da inşa edilen Muradiye Camii ile ilgilidir. Efsaneye göre, bu camiin inşaatında çalışan bir genç, boy abdesti ihtiyacına rağmen abdest alamadan inşaatta çalışmaya mecbur kalır. Ancak genç, elinin değdiği kirli taşlarla caminin inşa edilmesini istemediği için eline aldığı bir taşı götürüp tekrar getirerek çalışıyormuş gibi görünmeye uğraşır. Bu durumu fark eden Koca Sinan, sebebini sorduğunda genç, sıkıntısını anlatır. Bunun üzerine Mimar Sinan, cami inşaatına ara verip caminin yanına hamam yaptırır. Genç, sorumluluk sahibi bir kişidir. Çalışması gerektiğinin farkındadır. Ancak içinde bulunduğu durumdan

dolayı, elinin değdiği taşın kirlendiğini düşünür ve cami inşaatında kirli taşların kullanılmasına gönlü razı olmaz. Bu nedenle kendince çözüm üretmiştir.

5.1.25. Sözünde Durmak

Verdikleri sözde durmayan insanlar, güvenilirliklerini kaybederler. Böylece daha sonra verecekleri sözlere de inanılmaz. Bu kişiler zamanla, ‘güvenilmez insan’ etiketi edinmiş olurlar.

Bu değer efsanelerde, verilen örnek metinlerdeki şekliyle yer bulur.

Ejder ve Çoban (Sakaoğlu, 2015:32) efsanesi, Erzurum-Bingöl yolu üzerinde yer alan Çat ilçesine bağlı iki küçük köy arasında dikkat çeken kayalar hakkındadır. Efsaneye göre; çobanın birisi sürüsünü otlatırken bir ejder görür. Ejderin, kendisine ve sürüsüne zarar vereceği korkusuyla Allah’a yalvararak bu ejderin taş olmasını ister. Taş olması halinde, yedi kurban keseceğini ifade eder. Duası kabul olur ve ejder taş olur ancak köyüne dönen çoban, kurban kesmeyi ihmal eder. Adağını hatırladığı bir gün, saçları arasında yakaladığı yedi biti öldürür. Böylece adağını yerine getirdiğini kabul eder. Çobanın bu hareketi üzerine Allah, onu ve sürüsünü taş ederek cezalandırır. Efsaneye göre çoban, sözünde durmaz. Bunun bedelini de taş kesilerek öder.

Şeyh Bilecen (Sakaoğlu, 2015:99-100) efsanesi, Antep ilinin Oğuzeli ilçesine bağlı Şihbilecen köyünde yaşadığı söylenen Şeyh Bilecen adlı ermişlik vasfına sahip bir hizmetkârı ilgilidir. Bu hizmetkârın ağası hacca gider. Günler, aylar geçer. Ağanın hanımı bir gün, eşinin sevdiği içli köfte yemeğinden yapar. Şeyh Bilecen’e dönerek

ağanın bu yemeği çok sevdiğinden vs. bahseder. Bilecen de, bir mendilin arasına birkaç tane koyup kendisine vermesini, ağaya götüreceğini söyler. Ağanın hanımı buna ihtimal vermez ancak yine de sıcak köftelerden Bilecen'e verir. Ağa, hacda iken henüz dumanı üstünde tüten köfteleri afiyetle yer. Aradan yine zaman geçer ve hacılar dönmeye başlar. Halk, ağayı karşılamak ve elini öpmek amacıyla yarışır. Ancak ağa, Şeyh Bilecen'i işaret ederek onun elini öpmeleri gerektiğini söyler. Ermişlik sırrının açığa çıkması üzerine Şeyh Bilecen, ortadan kaybolur. Şeyh Bilecen, yemeği götüreceğine dair ağanın hanımına verdiği sözü yerine getirir ve köftelerin, henüz dumanı üstünde iken onları ağaya ulaştırır.

Sinek Neden Vızıldar?'da (Sakaoğlu, 2015:153), herkesin sevdiği bir kişi kırdan ölür. Sevenleri, adamın cesedini bulamazlar. Arkadaş olan kuş ile sinek, birlikte uçarken cesede rastlarlar ve adamın etinden bir miktar yerler. Ancak yaptıkları işten hemen pişmanlık duyarlar ve kimseye söylemeyeceklerine dair birbirlerine söz verirler. Sonra, adamın köyüne giderek cesedi gördüklerini, sevenlerine haber verirler. Sevenleri, bu habere inanmaz. Bu durum karşısında daha fazla dayanamayan sinek, cesedi gördüklerini hatta etinden bir miktar yediklerini söyleyiverir. Verdiği sözde durmayan sineğe, kuş çok kızar. Hemen sineğin burnuna bir gaga vurur ve sinek vızıldamaya başlar. İşte o günden sonra sineğin vızıldadığı söylenir. Verilen söz önemlidir ve sözünde durulması gereklidir. Durulmadığı takdirde de cezalandırılma ihtimali yüksektir. Efsane, bu duruma örneklik göstermektedir.

Hızır ile İlyas Efsanesi'nde (Tatar, 2006:118-120) Hatay yöresinde bir ejderha tarafından beklenen suyu kullanmak isteyen

insanlar, her yıl bir kız kurban verirler. Kurban olma sırası, kralın kızına gelir. Kız, kurban olacakken bir çoban tarafından kurtarılır. Bu çoban, Hızır'dır. Günün birinde Musa Peygamber, Hızır'ı görmek için Allah'a dua eder ve Hızır'la karşılaşır ancak onun Hızır olduğunu anlamaz. Hızır, peygambere işine karışmaması ve soru sormaması koşuluyla kendisi ile birlikte gelebileceğini söyler. Ancak Musa sözünde duramaz ve her defasında Hızır'ın yaptıklarını sorgulayan sorular sorar. Sabrı kalmayan Hızır, kendisini tanıttıktan sonra ortadan kaybolur. Onların buluştukları yer, günümüzde ziyaret yeridir. Buraya 'Buluşma Kayası' denir. Musa Peygamber, Hızır'a bir söz vermiştir ancak sözünde duramamış, onun davranışlarını sorgulayan sorular sormuştur. Bu durum ise Hızır tarafından hoş karşılanmaz ve yolları ayrılır.

Kaşıkçı Güzeli (Önder, 1966:41-43) anlatısına göre, bir zamanlar Konya Çarşısında sahibi, çok yakışıklı ve hünerli olan bir kaşıkçı dükkânı vardır. Bu delikanlı, dükkâna gelen paşa kızına âşık olur ve duyduğu aşkla kaşıklarını daha eşsiz yapmaya başlar. Ününü duyan ve delikanlıyı merak eden paşa da bir gün dükkâna gelir. Delikanlı, sevdiğinin paşanın kızı olduğunu bilmeden, aşkını paşaya söyler. Paşa, delikanlının halinden pek etkilenir ve o kızı kendisine göstermesini ister ve delikanlıya, kimin kızı olursa olsun, onları evlendireceğine dair söz verir. Kız dükkâna gelince paşa, kızı olduğunu görür ve sözünü tutarak sevdalıları kavuşturur.

Gülcü Baba Efsanesi'ne göre, Isparta'da her yıl gül yarışması yapılır ve Gülcü Baba adıyla tanınan yaşlı, zengin biri, yetiştirdiği eşsiz güllerle her yıl bu yarışmada birinci olur. Günlerden bir gün kendisinininkinden daha güzel gül yetiştiren kişiye, kızını vereceğini ilan

eder. Kıza âşık olan bir genç ise onun yanına bahçıvan olur. İşi ustasından öğrenir ve onunkinden daha güzel ve büyük gülü yetiştirmeyi başarır. Sonunda Gülcü Baba bir delikanlıya, bir kızına bakar ve “*Yazılan bozulmaz, verilen sözden dönülmez, mutlu olun.*” (Tatar, 2006:179-180) der. Böylece verilen söz tutulmuş, sevenler kavuşmuş olur.

5.1.26. Tecrübe

Yaşanılan olaylardan ileriye yönelik alınacak dersler ve daha sonrası hayat için nasıl hareket edileceği tecrübeler ile belirlenir. Başa gelen hemen her iş, tecrübe defterinde kayıt altına alınmadığı takdirde hayat, kısır döngü şeklinde kendi etrafında dönüp duran ve ders alınmayan benzer olaylardan ibaret olur. Bu durumda olan insan, sürekli olarak aynı hataları yapıp durur. Dolayısıyla tecrübeler, kıymeti bilinmesi gereken değerlerdendir.

Tecrübeleri olan kişi, hayatın zorlu yollarına daha sağlam adımlarla çıkar, hatalarından aldığı derslerle daha doğru işler yapar. Efsanelerde de durum aynıdır. Tecrübe sahibi insanlar olaylar karşısında bilinçli hareket ederken tecrübe sahibi olmayanlar, daha fazla hata yapmaktadır.

Bu değer efsanelerde, verilen örneklerdeki şekillerde işlenir.

Sabırlı Mimar-Sabırsız Şah (Demir, 2013:96) başlıklı efsaneye göre Ahmet Şah, Divriği Ulu Cami’yi yaptırmak için devrin en kabiliyetli mimar ve ustalarını getirtir. Cami tamamlanır ancak iskelelerin söküleceği zamanda mimar ortadan kaybolur. Şah, onu bulmak için çok çaba harcar, iskeleleri başka ustalara söktürmek ister

ama hepsinde başarısız olur. En sonunda on yıl boyunca caminin dışında ibadet etmek mecburiyetinde kalırlar. Bir bayram sabahı namazdan sonra, saç sakalı birbirine karışmış bir derviş, Şah'a yaklaşır ve neden caminin içinde ibadet etmediklerini sorar. Şah, durumu anlatır. Derviş camiye girer ve iskeleleri sökmeye başlar. Bunun, ortadan kaybolan mimar olduğunu anlarlar. Derviş, ortadan kaybolma sebebinin soran Şah'a da, on yıl sökülmeyen iskeleler sayesinde caminin kıyamete kadar ayakta kalacağını, eğer ortadan kaybolmasa idi Şah'ın sabırsızlanarak iskeleleri söktüreceğini söyler. Şah, dervişi affeder. Çünkü derviş, eserinin ömrünün sonsuz olması için böyle bir çare bulmuş, bu nedenle ortadan kaybolmuştur. Mimar tecrübesi gereği kaybolmayı tercih eder ve nihayetinde amacına ulaşır.

Gülcü Baba Efsanesi'nde, Isparta'da her yıl gül yarışması yapılır ve Gülcü Baba adıyla tanınan yaşlı, zengin biri, yetiştirdiği eşsiz güllerle her yıl bu yarışmada birinci olur. Günlerden bir gün kendisinininkinden daha güzel gül yetiştiren kişiye, kızını vereceğini ilan eder. Kıza âşık olan bir genç ise onun yanına bahçıvan olur. İşi ustasından öğrenir ve onunkinden daha güzel ve büyük gülü yetiştirmeyi başarır. Sonunda Gülcü Baba bir delikanlıya, bir kızına bakar ve *“Yazılan bozulmaz, verilen sözden dönülmez, mutlu olun.”* (Tatar, 2006:179-180) der. Verilen söz tutulmuş, sevenler kavuşmuş olur. Gencin bahçıvan olması, mantıklı bir düşüncedir. Böylece edinmiş olduğu tecrübe sayesinde amacına ulaşmayı başarır.

5.1.27. Tedbirli Olmak

Tedbir, hayatın sürprizlerine karşı geliştirilecek en iyi savunma mekanizmalarından birisidir. Tedbirli olmak, olumsuz durumların yaşanma olasılığını en aza indirir.

Tedbirli olmak değeri efsanelerde, az da olsa işlenmiştir.

Sabırlı Mimar-Sabırsız Şah (Demir, 2013:96) başlıklı efsaneye göre Ahmet Şah, Divriği Ulu Cami'yi yaptırmak için devrin en kabiliyetli mimar ve ustalarını getirtir. Cami tamamlanır ancak iskelelerin söküleceği zamanda mimar ortadan kaybolur. Şah, onu bulmak için çok çaba harcar, iskeleleri başka ustalara söktürmek ister ama hepsinde başarısız olur. En sonunda on yıl boyunca caminin dışında ibadet etmek mecburiyetinde kalırlar. Bir bayram sabahı namazdan sonra, saç sakalı birbirine karışmış bir derviş, Şah'a yaklaşır ve neden caminin içinde ibadet etmediklerini sorar. Şah, durumu anlatır. Derviş camiye girer ve iskeleleri sökmeye başlar. Bunun, ortadan kaybolan mimar olduğunu anlarlar. Derviş, ortadan kaybolma sebebini soran Şah'a da, on yıl sökülmeyen iskeleler sayesinde caminin kıyamete kadar ayakta kalacağını, eğer ortadan kaybolmasa idi Şah'ın sabırsızlanarak iskeleleri söktüreceğini söyler. Şah, dervişi affeder. Çünkü derviş, eserinin ömrünün sonsuz olması için böyle bir çare bulmuş, bu nedenle ortadan kaybolmuş, tedbirli davranmıştır.

5.1.28. Vefa ve Sadakat

Vefa ve sadakat değeri, efsanelerde sıklıkla işlenir ve daha çok, birbirini seven kız ile erkek arasında gerçekleşir. Sevdiği insana karşı vefalı davranan ve özellikle ayrılık söz konusu olduğunda, sevdiğine

sadık kalmayı başaran kişi efsanelerde güzel bir konuma sahiptir, takdir edilir.

Bu değer ile ilgili örnek metinler, aşağıda verilmiştir.

Kızıtaşı (Sakaoğlu, 2015:23-24), Van ilinin 50 km kuzeyinde bulunan Amik köyünde geçmiştir. Efsaneye göre bu köyden bir delikanlı, Adilcevaz dizdarının güzel kızına âşık olur. Delikanlı, her gece koca gölü yüzerek geçer ve kızla görüşür. Dizdarın kızı da sevgilisi kendisini kolayca bulsun diye kıyıda, yüksek bir taşın üstünde ışık yaktırır. İki sevgili, bu şekilde uzun müddet buluşur. Ancak bir gece, kuvvetli bir fırtına ışığı söndürür. Delikanlı, azgın dalgalarla boğuşa boğuşa ışığı arar, bir türlü bulamaz ve sonunda boğulur. Kız, sabaha kadar onu bekler, sevgilisi gelmeyince de Allah'a, ya canını alması, ya da kendisini taş yapması için yalvarır ve duası kabul olur. Günümüzde gölün kıyısındaki taş için anlatılan efsane bu şekildedir.

Ayn Zeliha Gölü Efsanesi'ne göre (Kurtoğlu, 2008:23) Nemrut'un, Züleyha adında çok güzel bir kızı vardır. Bu kız, Hz. İbrahim'i gizliden gizliye sever. Babası Nemrut'un, mancınıkla Hz. İbrahim'i ateşe attığı esnada, Züleyha da dayanamaz ve kendisini ateşe atar. Onun düştüğü yerde, ayrı bir göl oluşur. Balıklı gölün hemen yanında ve ona gizliden bağlanan bu göl, 'Ayn Zeliha' adını alır ve bu isim Arapça 'da, Züleyha'nın gözü anlamına gelir. Züleyha, sevgisi uğruna canını feda etmekten çekinmez ve o da Allah tarafından ödüllendirilir.

Talihsiz Belha Efsanesi'ne göre (Tatar, 2006:128-129) Avanos ilçesi yakınlarında yaşayan bir oymakta, bu oymağın başının güzel kızı

Belha da yaşamaktadır. Belha ile bir delikanlı birbirlerine sevdalanır ancak Belha, başka gençlerin de gönlünde yatmaktadır. Kızın babası delikanlılar arasında bir cirit yarışması düzenler. Kazanan, kızı alacaktır. Sona kalan iki kişiden birisi, kızın sevdiği delikanlıdır. En son o da cirit darbesi ile yere düşer. Bu durumu gören Belha da kendisini ciritin üstüne atar. İki sevgili, birlikte ölür. Bu yöreye o günden sonra Belha adı verilir. Belha, sevdiğinin ölümüne dayanamayarak o da kendisini feda eder. Böylece ona olan sadakatını ispat eder.

Eshab-ı Kehf (Yedi Uyuyanlar) Efsanesi'nin Tarsus'ta anlatılan şekli özetle şöyledir: putlara tapan kralın altı yardımcısı, onun tanrı olmadığını düşünür ve tek tanrıya tapmaya başlar. Ancak bu yedi kişi, kralın şiddetiyle karşılaşarak yanlarına bir çoban ve onun köpeğini de alarak bir mağaraya sığınır. Burada *“Tanrım bize yardım et. Senin adını her kulundan duyduğumuz gün canımızı al.”* (Tatar, 2006:75-78) diye dua ederler. Daha sonra üç yüzyıllık bir uykuya dalarlar. Uyandıklarında ise Hristiyanlığın yayıldığına şahit olup canlarının alınması için dua ederler. İnsanlar mağaraya girdiklerinde, yedi kuştan başka bir canlı göremezler. Yedi arkadaş, davranışlarında ve dualarında samimi, Allah'a sadık kullardır. Bu nedenle de dualarının kabulüne şahit olurlar. Aynı zamanda onların başından geçenler de, asırlarca insanlara örnek olur.

Aktamar Adası Efsanesi'ne göre (Tatar, 2006:11-13) Van Gölü üzerinde bulunan adalardan birisinde bir keşiş ve onun güzeller güzeli kızı yaşar. Normalde adaya, dışarıdan kimse gelip gitmez ama bir gün, adanın karşısında yalnız yaşayan bir delikanlı merakına yenik düşerek yüzüp adaya çıkar. Burada keşişin kızı Tamara ile karşılaşır ve iki genç

âşık olurlar. Gizli gizli buluşmaya başlarlar. Durumu öğrenen keşiş, delikanlıya tuzak kurar ve fırtınanın olduğu bir gece, aynı kızının yaptığı gibi kıyıda bir mum yakar. Haberleşme araçları olan mumun yandığını gören delikanlı hemen kendisini dalgalı sulara atıp adaya doğru yüzmeye, sevdiğine ulaşmaya çalışır. Ancak keşiş mumun yerini sürekli değiştirdiğinden takatsiz kalan delikanlı azgın dalgalar arasında boğulur. Bunu öğrenen kız da kendisini sulara atar. Böylece iki sevgiliyi ölüm buluşturur. Gençler, davranışlarıyla sadakatlarını ispat etmiş olurlar.

5.2. Toplumsal Değerler

5.2.1. Adalet

Adalet değerine efsanelerde sıkça rastlanır. Efsanelere göre adaletli davranmayan insanlar, Allah tarafından mutlaka cezalandırılırlar. Bu cezalandırma da genellikle taş kesilme şeklinde olur.

Adalet değerinin işlendiği efsane metinleri şunlardır:

Ejder ve Çoban (Sakaoğlu, 2015:32) efsanesi, Erzurum-Bingöl yolu üzerinde yer alan Çat ilçesine bağlı iki küçük köy arasında bulunan kayalar hakkında anlatılır. Efsaneye göre; çobanın birisi sürüsünü otlatırken bir ejder görür. Ejderin, kendisine ve sürüsüne zarar vereceği korkusuyla Allah'a yalvararak bu ejderin taş olmasını ister. Taş olması halinde, yedi kurban keseceğini ifade eder. Duası kabul olur ve ejder taş olur ancak köyüne dönen çoban, kurban kesmeyi ihmal eder. Adağını hatırladığı bir gün, saçları arasında yakaladığı yedi biti öldürür. Böylece adağını yerine getirdiğini kabul eder. Çobanın bu hareketi üzerine Allah,

onu ve sürüsünü taş ederek cezalandırır. Böylece sözünü tutmayan çoban için adalet yerini bulmuş olur.

Dikmetaş (Sakaoğlu, 2015:36-37) efsanesine göre Bayburt'tan birkaç kilometre ötede, Dikmetaş adı verilen bir taş yığını bulunur. Anlatıldığına göre vaktiyle burada zengin bir ermeni yaşar. Bir kış çok ağır geçer; köylüler, hayvanlara vermek için bir deste ot bulamazken bu Ermeni'nin yığınlarca otu vardır. Köylünün birisi ondan ot ister, ot karşılığında ise ermeni, köylünün kızını ister. Babası, kızına durumu anlatır. Kız mecburen kabul eder ancak her gün ellerini açıp Allah'a dua eder. Düğün vaktinin yaklaştığı bir gün kızcağız, tüm otların taş kesilmesi için dua eder ve otlar taş kesilir. Kısa süre sonra da tabiat canlanır ve halk, kıtlıktan kurtulur. Kız da ermeni ile evlenmekten kurtulmuştur. Böylece, iyilik düşünmeyen ermeni için adalet yerini bulmuş olur.

Şahitler Kayası'nda Afyon –Kütahya yolu üzerinde yer alan ve insana benzeyen altı tane taş parçası ile ilgili efsane anlatılır. Buraya yakın köylerden birinde ikamet eden altı kişi şahitlik için mahkemeye giderler. Hâkimin sorduğu, “*Doğru söyleyeceğinize yemin eder misiniz?*” sorusuna “*Evet doğru söyleyeceğim, eğer yalan söylersem Allah beni taş etsin.*” (Sakaoğlu, 2015:44) şeklinde cevap verirler. Sorulan sorulara cevaplar verdikten sonra da köylerinin yolunu tutarlar ancak yolda, altısı da taş kesilirler. Şahitler, yalan söyleyerek mahkemeyi yanıltmışlardır fakat ilahi adalet, onları kısıkıvrak yakalar ve taş ediverir.

Anamas Dağı efsanesi, Eğridir Gölü ile Beyşehir Gölü arasında kalan bölgede yer alan Anamas Tepesi ile ilgilidir. Efsaneye göre bu dağın eteklerinde yer alan köylerin birinde, fakir bir aile ve bu ailenin

küçük yaşta bir oğlu vardır. Bu çocuk daha küçük yaşlarında, annesi tarafından hırsızlığa alıştırılır. Büyüdüğünde eşkıya olan çocuk, hükümet kuvvetleri tarafından yakalanır ve asılmasına karar verilir. Son arzusu sorulan çocuk, su ister, abdest alıp iki rekât namaz kılar. Sonrasında Allah'a yalvarmaya başlar. *“Ya Rabbim, benim günahım olmadığını bilirsin. Ben masum bir çocukken anamın zoru ile bu yollara düştüm. Ya Rabbim, beni asma, anamı as.”* (Sakaoğlu, 2015:82-83) Ölüm korkusu ve heyecanla duasını yüksek sesle yapmaya başlayan genci dinleyen ilgililer, asıl suçlunun anası olduğunu öğrenip delikanlıyı affederler. Daha sonra bu dağlara, Anamas adı verilir. Delikanlının son anda affedilmesiyle adalet yerini bulmuş olur.

Yeşeren Kuru Ağaç, herkesin günahkâr olarak bildiği bir kişi hakkındadır. Bu adam, bir gece rüyasında aksakallı birini görür. Bu zat ona, yol üstünde bulunan tarlasındaki kuru ağaç yeşerdiğinde, günahlarının af olacağını bildirir. Bu rüya üzerine adam hemen tarlasına kavun, karpuz ekmeye başlar. Yoldan geçenlere bunları ikram eder. Bu durum, yedi yıl sürer. Bir gün yine yolculara ikram ederken yolculardan birisi ikramı geri çevirir. Tüm ısrarlara rağmen kavun ve karpuzu almaz. Buna çok öfkelenen günahkâr adam, *“Bu güne kadar öldürdüğüm 99 idi, sen olasın yüzüncü.”* diyerek bu adamı öldürür. Birden ağaç yeşerir, yedi yıl önce rüyasında gördüğü aksakallı zat da karşısında belirir ve *“Bu adamı öldürmen Allah katında makbul bir iştir. Çünkü bu adam, iki kişinin arasını bozup onları dövüştürmek için gidiyordu.”* (Sakaoğlu, 2015:163) der. Günahkâr zat aslında, bozgunculuk yapacak kötü bir insanı ortadan kaldırmak suretiyle, Allah'ın hoşuna giden bir iş yapmış ve adaleti sağlamıştır.

Ağrı Dağları'na göre, kardeş olan büyük ve küçük ağalar çok zenginlerdir. Her ikisi de geniş bir alana hükmederler. Bu ağaların adamları bir gün, bir kervanın yolunu kesip tüm mallara el koyarlar. Bu malların içerisinde bir deve üzerinde, dul ve kimsesiz bir koca karının da malları vardır. Kadıncağız, devesine el konulduğunu işitince *“Yüce Allah’ım, Büyük Ağa’yı mallarıyla kül et! Külçe haline gelsin. Boynu bükülsün, eğri kalsın. Küçük Ağa’nın da mallarını başına çal!”* (Alpaslan, 2010:12-13) diyerek bu kardeşlere beddua eder. Kadının duası kabul olur ve her iki kardeş de mallarıyla birlikte taşa, buza döner. Her çaresiz kalan gibi bu kadın da, Allah’ın adaletine sığınır ve ondan yardım diler. Neticede, büyük ve küçük ağalar taş kesilirler.

Değirmencinin İntikamı (Demir, 2013:93) efsanesine göre değirmencinin biri, değirmende işini bitirdikten sonra evine dönerken ona bir cin musallat olur. Ne yaparsa yakasını kurtaramaya adam, bir sopa alarak cinin ayağına vurur ve ayağını kırar. Evine döndükten bir süre sonra kapısı çalınır, iki bekçi onun karakoldan çağrıldığını söyler. Adamı cin mahkemesine götürürler ve cinin ayağını neden kırdığını sorarlar. Adam durumu anlatır. Adama, evine gitmesini, ona cezasını vereceklerini söylerler. Ertesi gün değirmenci, kendisinin götürüldüğü yere gider ve ağaçta asılı bir kertenkele görür. Cin idam edilmiştir.

5.2.2. Çocuklara Önem Vermek

Toplumun en küçük bireyleri olarak çocuklar, ait oldukları toplumun geleceğidir, mirasçılardır. Onların emanetçisi olarak da yetişkinler, çocuklara gereken önem ve hassasiyeti göstermelidir.

Bir toplumun geleceği oldukları için çocuklar, efsanelerimizde de diğer halk anlatmalarında olduğu gibi önemli yer tutarlar.

Efsanelerde bu değer, aşağıdaki örneklerde verilir:

Sarıkız Tepesi (Sakaoğlu, 2015:77-78), Kaz Dağı'nın Edremit Körfezi'ne bakan yamaçlarında Sarıkız Tepesi adı verilen yer ile ilgilidir. Anlatıldığına göre çevre köylerden birisinde çok güzel bir kız yaşar. Birçok delikanlı, bu kızla evlenmek ister. Kızın babası ise kızı için en ideal eşi beklemektedir. Fakat kızın kötü yola düştüğünü söyleyen insanlar tarafından kızın babası kandırılır. Kızını öldürmeye kıyamayan baba, onu Kaz Dağları'na çıkararak burada terk eder. Kız burada ölmez, aylarca yaşar. Aylar sonra kızının yaşadığını öğrenen baba, kızını görme arzusuyla yola düşer. Baba ile kız, iki ayrı tepede can verir. Babanın öldüğü tepeye Babatepe, kızın öldüğüne ise Sarıkız Tepesi adı verilir. Aylar sonra kızını görmek amacıyla yollara düşen baba, kızına olan sevgisinden dolayı yaptığı hatayı düzeltmeye çalışır.

Süleymaniye'nin Eğri Minareleri'nde hanlar hanı Süleyman Han, İstanbul'un dört bir yanından görünecek şekilde benzersiz bir cami yaptırmaya karar verir. Bu iş için de Mimar Sinan'ı görevlendirir. Koca Sinan, camiyi bitirir. Fakat bir çocuk, bir minarenin eğri olduğunu iddia eder. İddia eden çocuk sayısı ve minareyi izleyen kalabalık sayısı artınca mimar, işçilere, "*Eğrilik düzelineye, bu çocuk 'Yeter' deyinceye kadar çekin!*" (Sepetçioğlu, 1975:46-49) der. Kalın halatlar yardımıyla minare çekilir. Bu iş, çocuk '*Tamam*' diyene kadar sürer. Minarenin eğri olmadığını, mimarın kendisi de bilmektedir. Ama yine de iyi niyetinden dolayı mimar, çocuk ve yanındakileri ikna etme çabası içerisindeydi. Çünkü çocuk da olsa, onun fikri ve ikna olması mimar için önem arz eder.

Yunusbalığı Sırtındaki Çocuk efsanesine göre, Milas'ın limanı Güllük'te, kendi halinde bir anne ile oğlu yaşar. Hermiyas adındaki bu oğul bir gün, arkadaşları tarafından yüzmek amacıyla Ege'nin tuzlu sularına davet edilir. Annesi önce izin vermez ancak aşırı istek karşısında kabul eder. Denize giren Hermiyas, bir daha oradan çıkmaz. Tüm aramalar sonuçsuz kalır. Günlerden bir gün bir balıkçı Hermiyas'ı bir yunus balığının sırtında gördüğünü iddia eder. Günler sonra ise Hermiyas ve bir yunus balığı, deniz kıyısında cansız şekilde bulunur. Bunun üzerine bir yaşlı adam, halka seslenerek *“Hermiyas’la bu yunus balığının dostluğunu görmüyor musunuz? Denize bırakmamış onu, getirip kıyıya bırakmış... Dostunu kıyıya çıkarmış ama kendi de dayanamamış buna, birlikte olmak dilemiş.”* (Püsküllüoğlu, 1996:56-62) der. Bunun üzerine dostluğun simgesi olarak yunus balığı ve Hermiyas'ın yontusu yapılır. Efsane, bir çocuk ve bir hayvanın dostluğu üzerine oluşmuştur. Biz insanlara, insan ve hayvan arasında da, dostu için canını verecek kadar içten ve derin dostluk kurulabileceği dersini verir. Hermiyas; hem ailesi, hem çevresi, hem de balık için değerli bir çocuktur.

Milas'ın Yılanlı Halı Efsanesi'ne göre (Tatar, 2006:148-149) bir obanın önderinin uzun yıllar çocuğu olmaz. Uzun yılların ardından doğan oğlunu ise bir yılan sokar ve öldürür. Yakılan ağıtlardan yer gök inler. Günler sonra çocuğun annesi, oyalanmak için halı tezgâhının başına geçer ve dokuduğu tüm halılara bilinçsizce yılan motifi işler. Bu motif zamanla gelenekleşir, günümüzde Milas halısı adıyla bilinen halılara bu motifin girişi, bu efsaneye bağlanır. Efsane, evlat sevgisi

üzerine kurgulanmıştır. Özellikle annenin, iç yangını ile vücut bulur ve bir evladın, anne gözündeki değerini yansıtır.

5.2.3. Dayanışma

Topluluk halinde yaşayan insanoğlu için dayanışma, vaz geçilemeyecek değerlerden birisidir. Çünkü yalnızlığa terk edilen insan, sosyal yaşam içerisinde fazlasıyla zorlanır, özellikle sağlık sorunları olduğu ve kendi kendisine yetemediği dönemlerde, başka insanların desteğine ihtiyaç duyar.

Dayanışma değerinin efsanelere yansıma şekli, aşağıdaki örneklerde görüldüğü biçimdedir.

Aşure'de (Alpaslan, 2010:23) Hz. Nuh, tufan dindikten sonra Cudi Dağı'na oturan gemisinden dışarı çıkar. Yiyecek pek bir şey kalmamıştır. Bu nedenle gemi ambarının kıyı, köşesinde kalan ne varsa toplar ve birbirine katarak tatlıca bir çorba pişirir. Bu çorbayı herkese dağıtır, karınlarının doymasını sağlar. İşte gemiden karaya inişin sevinci ve aynı tarihte meydana gelen birçok olayı unutmamak amacıyla bu tarihte yapılan aşure, geleneklerimiz içerisindeki yerini alır. Efsaneye göre peygamber ve yanındakilerin elinde, yiyecek adına pek bir şey kalmamıştır. Bunun üzerine peygamber, var olanlarla yetinir ve kalanlarla yemek yaparak insanların karınlarının doymasını sağlar ki bu da günümüze kadar gelen çok güzel bir dayanışma örneği olarak hafızalarda yerini alır.

5.2.4. Dostluk ve Arkadaşlık

Kişi ve toplumlar arasında dostluk ve arkadaşlık bağları ne kadar fazla ve sağlam ise o kişi ve toplumun, dünya üzerinde varlığının kökleri

o kadar sağlam ve güvendedir. Bu iki değer efsanelerimizde, kimi zaman kul ile Allah, bazen insanlar ile hayvanlar, bazen de insanlar arasında meydana gelen duygular aracılığı ile yer alırlar.

Bu değer ile ilgili örnek efsane metinleri şunlardır:

İbrahim Peygamber ve Dostluk Efsanesi'ne göre, Hz. İbrahim ateşe atıldığı esnada Cebrail (a.s.) gelir ve ona yardım etmek ister. Ancak Peygamber, bu yardımı kabul etmez ve “*Senin yardımına ihtiyacım yok. Beni yaratan, durumumu görmüyor mu?*” (Kurtoğlu, 2008:19) der. Onun bu samimi iman ve güveni sonucu, ateş su, odunlar balık olur. Ayrıca bu tavrından dolayı Hz. İbrahim, Allah tarafından ‘Halilullah’ sıfatıyla anılır. Bu sıfat, Allah’ın sadık dostu anlamına gelmektedir. Böylece Allah, İbrahim Peygamberi kendisine dost seçmiştir.

Yunusbalığı Sırtındaki Çocuk'ta Milas'ın limanı Güllük'te, kendi halinde bir anne ile oğlu yaşar. Hermiyas adındaki bu oğul bir gün, arkadaşları tarafından yüzmek amacıyla Ege'nin tuzlu sularına davet edilir. Annesi önce izin vermez ancak aşırı istek karşısında kabul eder. Denize giren Hermiyas, bir daha oradan çıkmaz. Tüm aramalar sonuçsuz kalır. Günlerden bir gün bir balıkçı Hermiyas'ı bir yunus balığının sırtında gördüğünü iddia eder. Günler sonra ise Hermiyas ve bir yunus balığı, deniz kıyısında cansız şekilde bulunur. Bunun üzerine bir yaşlı adam, halka seslenerek “*Hermiyas'la bu yunus balığının dostluğunu görmüyor musunuz? Denize bırakmamış onu, getirip kıyıya bırakmış... Dostunu kıyıya çıkarmış ama kendi de dayanamamış buna, birlikte olmak dilemiş.*” (Püsküllüoğlu, 1996:56-62) der. Bunun üzerine dostluğun simgesi olarak yunus balığı ve Hermiyas'ın yontusu yapılır. Efsane, bir çocuk ve bir hayvanın dostluğu üzerine oluşmuştur. Biz

insanlara, insan ve hayvan arasında da, dostu için canını verecek kadar içten ve derin dostluk kurulabileceği dersini verir.

5.2.5. Duygudaşlık

Yakınındaki ile hiçbir duygu birliği yaşamayan insanlar; karşılıklarındaki duygu ve düşüncelerini, huzursuzluklarını, sıkıntılarını, dertlerini bilemezler, anlayamazlar. Benzer şekilde kendileri de olumsuz durumları yaşadıkları vakitlerde, çaresizlik içerisinde kıvranıp dururlar. Toplumun, birbirlerini anlayan insanlarla daha huzurlu olacağı kabul edilirse, duygudaşlık değerinin, toplumu toplum yapan değerlerden birisi olduğu sonucuna varılabilir. Bu nedenle bu değer, toplumda yerleştirilmesi ve bireyler arasında sıklıkla uygulanması gerekmektedir .

Bu değer sözlükte, “*Empati: Aynı duyguları paylaşma; kişinin kendisini başkasının yerine koyarak onu anlamaya çalışması, anlayış, duyarlılık, duygudaşlık, kendimsemek, kendimseme.*” (Yurtbaşı, 2013:255) şeklinde tanımlanır.

Duygudaşlık değeri efsanelerimizde, aşağıdaki metinlerde işlenir:

Dikmetaş (Sakaoğlu, 2015:36-37) efsanesine göre Bayburt’tan birkaç kilometre ötede Dikmetaş adı verilen bir taş yığını bulunur. Anlatıldığına göre vaktiyle burada zengin bir ermeni yaşar. Bir kış çok ağır geçer; köylüler, hayvanlara vermek için bir deste ot bulamazken bu Ermeni’nin yığınlarca otu vardır. Köylünün birisi ondan ot ister, ot karşılığında ise ermeni, köylünün kızını ister. Babası, kızına durumu anlatır. Kız ailesinin durumunu düşünerek, onları kurtarmak amacıyla

mecburen kabul eder ancak her gün ellerini açıp Allah'a dua eder. Düğün vaktinin yaklaştığı bir gün kızcağız, tüm otların taş kesilmesi için dua eder ve otlar taş kesilir. Kısa süre sonra da tabiat canlanır ve halk, kıtlıktan kurtulur. Kızcağız, ermeni ile evlenmeyi kesinlikle istememesine rağmen ailesinin durumunu göz önünde bulundurarak, onları bu zor durumdan kurtarmak amacıyla evliliği kabul eder. Onların yerine kendisini koyarak yani duygudaşlık yaparak evliliğe mecbur olduğu sonucuna varır.

Dilek Kayası'nda (Sakaoğlu, 2015:161), bir çoban bir kayanın üzerine çıkarak Allah'a dua eder. Duasında kara kaşlı, kara gözlü bir yar ister ve dileğinin kabul olup olmadığından emin olmak için de duası kabul olursa kayanın sallanması isteğinde bulunur. Duası kabul olur, kaya sallanmaya başlar ve kayanın içinden çobanın istediği gibi bir kız çıkar. Bunun üzerine çoban, bundan sonra duası olan ve kayaya çıkanların da dualarının kabulü ve bunun işareti olarak da kayanın sallanmasını Allah'tan niyaz eder. Duası neticesinde istediğini elde eden çoban, duası, isteği, talebi olan kendinden başkalarını da düşünmeyi ihmal etmez ve onlar adına da dua etmekten geri durmaz. Amacı, isteği olan herkesin kendisi gibi isteklerine ulaşmalarıdır.

Adam Kurutma Kayası Efsanesi'ne göre bir yörede çok acımasız bir bey yaşar. Bu bey, yakaladığı kişileri kızgın bir sac üzerinde namaza durdurur. Onların ayakları yandıkça zıplayarak namaz kılmalarını izler. Günün birinde amansız bir hastalığa yakalanan bey, rüyasında Hızır'ı görür. Hızır ona, *“Senin derdinin dermanı Adam Kurutma Kayası'ndadır. Kayalara varıp üstündekileri çıkar, iki rekât namaz kılıp Tanrı'ya yakar.”* (Tatar, 2006:155-156) der. Kötü bir kişi olan bey, Hızır

tarafından uyarılır, başkalarına yaşattığının aynısını yaşaması sağlanır. Sonrasında Bey, hatasını anlar ve iyileşebilmek için söyleneni yapar. Tövbe eder ve iyi insan olmak için uğraşır.

Takkeci İbrahim Ağa Camii efsanesine göre, İbrahim Paşa, bir camii inşa ettirmek ister ancak yeterince maddi gücü yoktur. Bir gece rüyasında bir mübarek zat kendisine, *“Bağdat’a git, iki salkım üzüm rızkın var, onu ye ve dön.”* der. Rüyadan sonra İbrahim Paşa, aylarca yol giderek iki salkım üzüme bir handa rastlar. Hancıya rüyasını anlatır. Hancı ona, *“Bana kaç defadır rüyamda, ‘İstanbul’da Takkeci İbrahim Çavuş’un evinin bahçesindeki kuyunun yanında bir küp altın gömülüdür, git al!’ derler. Hiç üstünde durmam. Sen ise iki salkım üzüm için Bağdat’a gelmişsin. Allah akıl fikir versin!”* (Aslan, 2016:131) der. İstanbul’a dönen ağa, altınları bulur ve camiyi yaptırır. Muhtemelen Hancı, gördüğü rüyayı ciddiye alıp yola düşse altınlara kavuşacaktır. Ancak o, duyarlılık göstermez ve altınlara kavuşamaz.

5.2.6. Emanet ve Hediye Sahip Çıkmak

Emin insan, kendisine güvenilen ve bir şeyler emanet edilen insandır. Etrafına güven vermeyen insanların eminlik sıfatı olmayacağına göre bu insanlar, emanet verilmek açısından akla en son gelecek kişilerdir.

İçten gelerek hediye verilen insanlar ise sevilen, kalbi muhabbet duyulan kimselerdir. Hediyeleşmek aynı zamanda, kişiler arasındaki sevgi bağlarını güçlendirir. Kalpler arasında köprüler kurulmasına vesile olur.

Her iki değer yer aldığı efsane örnekleri şunlardır:

Deve Taşı, Seydişehir'in kurucusu olduğu söylenen Seyyid Harun-ı Veli ile Beyşehir Beyi arasında geçen olaylar üzerinedir. Harun-ı Veli, Seydişehir'e bir cami yaptırmaya karar verir. Eşrefoğlu, cami yapımında tuzu-biberi olmasını ister ve cami için hediyeler gönderir. Harun-ı Veli ise kapları boş göndermek istemez ve hepsinin içerisine birer defa tükürür. Beyşehir'e gelen kapların içinin balla dolu olduğunu gören Eşrefoğlu, Harun-ı Veli'ye hayranlık duyar ve Seydişehir'e gitmeye karar verir. Amacı, kendisinin de büyük bir veli olduğunu ona göstermektir. Bu nedenle bir aslana biner. Seydişehir'e vardığında ise Harun-ı Veli'nin bir taşa binmiş şekilde kendisini karşıladığını görür. Bunun üzerine, *“Canlıya binmek marifet değilmiş. Cansıza binip onu yürütmek daha büyük olmanın işaretidir.”* (Sakaoğlu, 2015:95-96) der ve böylece Harun-ı Veli'nin kendisinden üstün olduğunu kabul etmiş olur. Eşrefoğlu, cami için hediyeler gönderir, onlar karşılığında yine hediyeler alır.

Yeşeren Kuru Ağaç efsanesi, herkesin günahkâr olarak bildiği bir kişi hakkındadır. Bu adam, bir gece rüyasında aksakallı birini görür. Bu zat ona, yol üstünde bulunan tarlasındaki kuru ağaç yeşerdiğinde, günahlarının af olacağını bildirir. Bu rüya üzerine adam hemen tarlasına kavun, karpuz ekmeye başlar. Yoldan geçenlere bunları ikram eder. Bu durum, yedi yıl sürer. Bir gün yine yolculara ikram ederken yolculardan birisi ikramı geri çevirir. Tüm ısrarlara rağmen kavun ve karpuzu almaz. Buna çok öfkelenen günahkâr adam, *“Bu güne kadar öldürdüğüm 99 idi, sen olasın yüzüncü.”* diyerek bu adamı öldürür. Birden ağaç yeşerir, yedi yıl önce rüyasında gördüğü aksakallı zat da karşısında belirir ve *“Bu adamı öldürmen Allah katında makbul bir iştir. Çünkü bu adam, iki*

kişinin arasını bozup onları dövüştürmek için gidiyordu.” (Sakaoğlu, 2015:163) der. Günahkâr zat, affedilmek umuduyla yoldan geçenlere yetiştirdiği ürünleri hediye eder. Hediyeleri alan yolcular ise çok mutlu olurlar.

5.2.7. Güven

Yaşanılan toplumlar, kişilere güven duygusunu yaşatmalı, onların her türlü güvenliklerini sağlamalıdır. Efsanelerde bu kavram daha çok, kişilerin kendilerine ve yakınlarında bulunanlara güven duyması şeklinde karşımıza çıkar.

Örnek efsane metinleri şunlardır:

Taşbebek efsanesine göre, bir çiftin çocuğu olmaz. Adam, başka bir hanımla evlenir. Çaresiz ve üzgün olan birinci hanım ise bir ustaya gider ve kendisine bir taş bebek yontturur. Kadıncağız, sabahlara kadar Allah’a yalvararak dua eder, üçler, yediler, kırklar aşkına, erenler, evliyalar, pirlere hürmetine ona can verilmesini niyaz eder. Kadının duası kabul olur ve taşbebek canlanır. Sevinci tarifsiz olan kadın, hemen eşine haber verir. Böylece, sönmüş bir ocak yeniden canlanır. Taşın canlanması, mantıken imkânsızdır. Ancak kadının Allah’a güveni tamdır. Kadına göre “*O kadar mahlûka can veren Allah, elbet onun yontturduğu bebeğe de can verecektir.*” (Sakaoğlu, 2015:110-111). Kadının güveni boşa çıkmaz ve taşbebek canlanır.

Balıkli Göl Efsanesi (Kurtoğlu, 2008:16-17) özetle şu şekildedir: İbrahim Peygamber, halk arasında tek Allah inancını yaymaya çalışmaktadır. Urfa’da hüküm süren ve ilahlık iddiasında olan Nemrut, bu duruma çok kızar ve İbrahim Peygamberi huzuruna getirtip kendisine

secde etmesini ister. Peygamber bu duruma karşı çıkar ve ikisi arasında ilahlık tartışması yaşanır. Nemrut, İbrahim Peygamberin ateşe atılmasını emreder. Bu iş için altı ay boyunca odun taşınır. Peygamber, mancınıkla ateşe atılır ancak ateş suya, odunlar balığa dönüşür. Bunu gören Nemrut, İbrahim Peygambere, onun Tanrı'sının kendisinkinden büyük olduğunu, bu nedenle ona yüz deve kurban edeceğini söyler fakat yine de iman etmez. İbrahim Peygamberin, kendisine güveni vardır. Bu nedenle Nemrut'a karşı çıkar, ona boyun eğmez. Allah'a da güveni sınırsızdır. Bu nedenle de ateşe atılacak olmaktan korku duymaz.

İbrahim Peygamber ve Dostluk Efsanesi'ne göre, Hz. İbrahim ateşe atıldığı esnada Cebrail (a.s.) gelir ve ona yardım etmek ister. Ancak Peygamber, bu yardımı kabul etmez ve “*Senin yardımına ihtiyacım yok. Beni yaratan, durumumu görmüyor mu?*” (Kurtoğlu, 2008:19) der. Onun bu samimi iman ve güveni sonucu, ateş su, odunlar balık olur. Ayrıca bu tavrından dolayı Hz. İbrahim, Allah tarafından ‘Halilullah’ sıfatıyla anılır. Bu sıfat, Allah'ın sadık dostu anlamına gelmektedir. İbrahim Peygamberin, Allah'a güveni tamdır. Bu nedenle de Allah'a dost olma şerefine erişmiştir.

Süleymaniye'nin Eğri Minareleri'nde hanlar hanı Süleyman Han, İstanbul'un dört bir yanından görünecek şekilde benzersiz bir cami yaptırmaya karar verir. Bu iş için de Mimar Sinan'ı görevlendirir. Koca Sinan, bir yıl ortaldan kaybolur. Hakkında çıkan dedikodulara padişah itibar etmez, çünkü mimara güveni tamdır. Bir yılın sonunda ortaya çıkan mimar, camiye bitirir. Fakat bir çocuk, bir minarenin eğri olduğunu iddia eder. İddia eden çocuk sayısı ve minareyi izleyen kalabalık sayısı artınca mimar, işçilere, “*Eğrilik düzelinceye, bu çocuk ‘Yeter’ deyinceye kadar*

çekin!” (Sepetçioğlu, 1975:46-49) der. Kalın halatlar yardımıyla minare çekilir. Bu iş, çocuk ‘Tamam’ diyene kadar sürer. Padişahın, cami inşa etmesi konusunda mimara güveni tamdır. Onu sabırla bir yıl bekler, geleceğinden ve camiyi yapacağından emindir.

Bir Şimşek Gülümsedi efsanesindeki olayın, Orta Karadeniz bölgesinde yer alan Kepez adlı bir köyde geçtiği düşünülür. Bu köye, çok uzun bir zaman yağış düşmez. Halk, kuraklıktan dolayı fazlasıyla mağdur olur. Hacılarıyla, hocasıyla tüm halk yağmur duasına çıkar. Ancak beklenen yağmur bir türlü yağmaz. O köyde yaşayan ve bir gözü, bir kolu ve bir ayağı olmayan çoban en nihayetinde tek elini gökyüzüne açarak *“Yüceler yücesi Tanrım, öfkelenirme beni, yetti artık; şimdi gidip senin ne ulu, ne affedici ve ne büyük bir koruyucu olduğunu herkese yayarım. O zaman sana ibadet eden bulamazsın...Yağdır yağmurunu yoksa?..”* (Sepetçioğlu, 1975:56-57) der ve hemen o esnada yağmurlar yağmaya başlar. Köy, yağmura doyar. Efsaneye göre halk ve çoban, yaratıcıya güven duyar bu nedenle ondan yağmur isteğinde bulunurlar.

5.2.8. Merhamet

Merhamet, insanı insan yapan değerlerdendir. Çünkü insani bir kalp taşıyan hiçbir birey, acılarından haberdar olduğu diğer canlılara karşı duyarsız kalamaz, onları görmezden gelemes. Acılarına ortak olmaya, yaralarını sarmaya çalışır, sıkıntılarını gidermeye uğraşır.

Merhamet değeri efsanelerde, şu örneklerle yer alır:

Yaralı Kurt (Alptekin, 1993:83-84), Ergenekon Destanı’ndan izler taşır. Efsaneye göre, Bingöl’ün köylerinden birinde bir çoban yaşar. Çobanın koyunlarından birisi, her gün sürüden ayrılarak bir yere gider.

Sebebini öğrenmek isteyen çoban, koyunu takip eder ve koyunun, bir mağaraya girip yaralı bir kurdu emzirdiğine şahit olur. Bu durum, kurt iyileşene kadar sürer, çoban da bu duruma şahit olur. Kurt, koyunun düşmanıdır ancak efsaneye göre koyun, zor durumda olan düşmanı bile olsa, ona karşı merhametli davranır ve yardım etmekten geri durmaz.

5.2.9. Misafirperverlik

‘Tanrı misafiri’ tabiri hayatımızda, derin yer edinmiş bir tabirdir. Misafirperver olmayanların hem toplum, hem de Tanrı katında hoş karşılanmayacağı, hatta cezalandırılacağı düşüncesi vardır. Bu düşünce zaman zaman efsanelerde de görüldüğü üzere uygulamalı şekilde hayatta yer bulur. Misafirini gereğince ağırlamayanlar, şiddetli azaplarla cezalandırılır. Bu nedenle sadece Allah korkusuna da kalsa, kapıya gelenin boş çevrilmemesi gerekmektedir.

Misafirperverlik değeri ile ilgili efsane metinleri şunlardır:

Hz. İbrahim’in Misafirperverlik Efsanesi’ne göre Hz. İbrahim, sofraya misafirsiz oturmaz. Onun bu özelliğinden dolayı, cömert insanların açtıkları sofralara, ‘Halil İbrahim Sofrası’ denir. Hz. İbrahim, Hicaz topraklarına bıraktığı eşi Hacer ve oğlu İsmail’i yıllarca görmez. Yıllar sonra, artık yetişkin ve evli olan oğlunu görmek için çöle gider ve oğlunun evine gelir. Onu, İsmail evde olmadığı için oğlunun eşi karşılar. Ancak kadın eşinin babasını tanımamaktadır. Bu nedenle yaşlı Peygambere pek iyi davranmaz ve onu eve almaz. Hz. İbrahim de kendisini tanıtmaz. Evden ayrılırken oğluna söylemesi için gelinini, *“İsmail’e söyle çok uzaklardan gelen yaşlı bir adam seni sordu. Yalnız kapının eşiğini beğenmedi. Onu değiştirsin.”* (Kurtoğlu, 2008:20) diyerek tembihler. Gelin, bu cümlelerden bir şey anlamaz eşi gelince ona

aktarır. Hz. İsmail'e aktardığında ise o, babasının geldiğini ve gelinini beğenmediğini, onu boşaması görüşünde olduğunu anlar ve eşini boşar. Hz. İbrahim tekrar geldiğinde ikinci eş onu çok iyi karşılar ve ikramlarda bulunur. Misafir ağırlama adabı hem dinimizde, hem de geleneklerimizde geniş yer tutar, misafiri ağırlamak ve hoşnut etmek çok önemsenir.

Sapanca Gölü Efsanesi'ne göre (Tatar, 2006:157-158) vaktiyle Sapanca Gölü'nün yerinde, verimli topraklar uzanmaktadır. Burada yaşayanlar, zengin ama cimri insanlardır. Bir gün bir ermiş, buraya uğrar ama ne kimse selamını alır ne de eve buyur eder. Kasabadan ayrılacakken uzakta bir kulübe görür. Buraya, geçimini sapan yaparak sağlayan yoksul ama iyi yürekli birisi yaşar. Ermişi buyur eder, ağırlar. Sapancı ertesi gün bu kasabanın sular altında kaldığını görür. Sadece kendi evi, suyun kenarında yok olmadan kalmıştır. Sapancı Gölü, zamanla Sapanca Gölü olarak anılır. Efsaneye göre sapancı, misafirine karşı en iyi davranışı sergiler. Onu en iyi şekilde ağırlar.

5.2.10. Paylaşmak

İnsanlar, ihtiyaç duydukları her şeyi ellerinde bulunduramayacaklarına, her an bir takım ihtiyaçlar meydana geleceğine göre paylaşmak, hayatın yaşanılır olması için bir açıdan mecburiyettir ki esasında insan, zaten içerisinde yaşadığı hayatı, birileriyle paylaşmak mecburiyetindedir. *“Paylaşmak: Aralarında bölüşmek, pay etmek, üleşmek.”* (TDK, 1998:1781) anlamına gelir.

İnsanlar, hayatlarında pek çok şeyi paylaşmak durumunda kalırlar. Bunu bazen isteyerek, bazen de sosyal hayatın içerisinde birlikte yaşamak mecburiyetinden dolayı, istemeden yaparlar. Toplum içerisinde

yaşayanlar açısından bu değer, olmazsa olmaz bir değerdir. Efsanelere göre elindekini paylaşmayanlar, çeşitli cezalarla cezalandırılırlar.

Bu değer efsanelerde, verilen örneklerde yer alır.

Aşure'de (Alpaslan, 2010:23) Hz. Nuh, tufan dindikten sonra Cudi Dağı'na oturan gemisinden dışarı çıkar. Yiyecek pek bir şey kalmamıştır. Bu nedenle gemi ambarının kıyı, köşesinde kalan ne varsa toplar ve birbirine katarak tatlıca bir çorba pişirir. Bu çorbayı herkese dağıtır, karınlarının doymasını sağlar. İşte gemiden karaya inişin sevinci ve aynı tarihte meydana gelen birçok olayı unutmamak amacıyla bu tarihte yapılan aşure, geleneklerimiz içerisindeki yerini alır. Gemide kalan son ürünler, peygamber vasıtasıyla pişirilip halk arasında paylaşılır. Böylece, herkesin karnı doymuş olur.

Anadolu Sütü efsanesine göre, Afşin Bey ve adamları bir gün, Kızılırmak boyundan daha içerilere Yozgat ve Çorum'a doğru kâfirle vuruşa vuruşa gelirler. Ancak hava fazlasıyla sıcaktır, içecek su yoktur. Var olan kuyular da, Rumlar tarafından kör edilmiştir. Umutsuz bir anda, yaşlı, yüzü nurlu bir kadın, elinde küçücük bir bakraçla çıkagelir ve süt getirdiğini söyler. Afşin Bey ve adamları, bu sütün kimseye yetmeyeceğini düşünürler. İçlerinden birisi su tasını nineye uzatır, *“Doldur Ana... yanmışım!..”* der ve *“Uzat oğul... Ya Bismillah!..”* cevabını alır. Bu diyalog, tüm askerlerin susuzluğu son bulana kadar devam eder. En nihayetinde, *“Ana dolu!.. Ana yeter... Dolu bu ana dolu... Ana dolu... Ana dolu diyorum bu!..”* (Sepetçioğlu, 1975:159-162) cümleleri sarf edilir. Nihayetinde Anadolu isminin temeli, bu olay ve diyaloglardan sonra atılmış olur. Efsaneye göre nur yüzlü ana,

susuzluktan kırılan insanlara süt yetiştirir. Onlar da küçücük bakraçtaki sütü paylaşarak içerler. Süt, hepsine yetmekle kalmaz fazlasıyla da artar.

Sapanca Gölü Efsanesi'ne göre (Tatar, 2006:157-158) vaktiyle Sapanca Gölü'nün yerinde, verimli topraklar uzanmaktadır. Burada yaşayanlar, zengin ama cimri insanlardır. Bir gün bir ermiş, buraya uğrar ama ne kimse selamını alır ne de eve buyur eder. Kasabadan ayrılacakken uzakta bir kulübe görür. Buraya, geçimini sapan yaparak sağlayan yoksul ama iyi yürekli birisi yaşar. Ermişi buyur eder, ağırlar. Sapancı ertesi gün bu kasabanın sular altında kaldığını görür. Sadece kendi evi, suyun kenarında yok olmadan kalmıştır. Sapancı Gölü, zamanla Sapanca Gölü olarak anılır. Efsaneye göre yoksul sapancı, elinde olanları başkasıyla paylaşır. Zor durumda olduğunu düşündüğü kişiyi, en iyi şekilde ağırlar.

5.2.11. Saygı

Bu değer, toplumumuzda varlığını her devirde korumuştur ve sürdürmüştür. Efsanelerimizde bu değer; din büyüklerine, Hızır'a, ermişlere, yaşlılara, büyüklere saygı olarak yer alır. Dolayısıyla ya Allah katında değeri olduğu düşünülen, ya da yaş itibarıyla büyük olan kişiler, kutsal olduğu düşünülen hayvanlar veya varlıklar bu değere layık olarak görülürler. Daha çok bu şartlara uyan varlıklara saygı gösterilir. Göstermeyenler için de bazı yaptırımlar ve cezalar uygulanır.

Saygı değeri ile ilgili örnek efsane metinleri aşağıdadır:

5.2.11.1. Büyüklere Saygı

Büyüklerimize saygı göstermek, en belirgin toplumsal davranış biçimlerimizdendir. Dolayısıyla bu davranış, efsanelerde değer olarak karşımıza çıkar.

Gelin Taşı (Sakaoğlu, 2015:18-19), Eğribel Sıradağları üzerinde bulunan ve geline benzeyen taş yığınları üzerinedir. Efsaneye göre, zengin ağanın güzeller güzeli kızı, babasının çobanına sevdalanır. Kız, konak odalarından birisine hapsedilir ancak o, çobanı görmek için engel tanımaz, sıkıntıları göze alarak çobanla buluşmalar yapar. Bu durumu duyan ağa kızar ve onu, zengin birisine verir. Gelin olmuş bir şekilde baba evinden ayrılan kız, kendisini sevdiğine vermediği için babasının elini öpmeden evden çıkar. Babası bu duruma çok sinirlenir. Gelin alayı, söz konusu bölgeye geldiğinde baba dayanamaz ve kızının taş olması için ona, beddua eder. Bunun üzerine kız ve yanında bulunan gelinci, taş olurlar. Efsaneye göre kız, babasına ve onun kararlarına saygı duymaz. Bu nedenle de sonuç itibariyle taşa dönüşür.

5.2.11.2. Hayvanlara Saygı

Efsanelerimizde, hayvanlar dahi vatan sevgisi gibi bazı hassasiyetlere sahiptir. Gerektiğinde, vatani savunmak için savaşa katılırlar. Bu nedenle halk, bu şekilde hassasiyetleri olduğunu düşündükleri hayvanlara da saygı gösterir. Örnek efsane metni şudur:

Somuncu Baba'nın Balıkları (Alptekin, 1993:45-46), Malatya ilinin Darende ilçesinin Zaviye mahallesinde bulunan caminin havuzundaki balıklar ile ilgilidir. Bu balıklar gazidir ve onların yenmesi günahdır. Halk tarafından, bu balıklara büyük saygı gösterilir. Anlatıldığına göre Kıbrıs Savaşı sırasında, bu havuzda hiç balık kalmaz.

Kıbrıs Harekâtı tamamlandığı gün balıklar tekrar görülür. Ancak bu balıkların kimisi yaralıdır. İnanişe göre bu balıklar daha önce Yunan harbine de katılmışlardır. Bizdeki vatanseverlik duygusu, havuzdaki balıkları dahi harekete geçirecek kadar güçlüdür. Halkın muhayyilesi, balıkların bile vatan savunmasında yer aldığına kanaat getirir. Dolayısıyla bu balıklar saygıya değer canlılardır. Bundan dolayı halk onlara, derin bir saygı duyar ve kesinlikle zarar vermez.

5.2.11.3. Nimete Saygı

İnancımız ve geleneğimizde nimete saygı geniş yer tutar. Özellikle de nimet olarak ekmeğe, fazlasıyla saygı gösterilir. Nimete saygısızlık yapanlar ise derhal, Allah tarafından cezalandırılırlar. Nimete saygı, efsanelerimizde de işlenen bir değerdir. Bu değer ile ilgili efsane metinleri aşağıdadır:

Taşlaşan Ana ile Yavrusu (Sakaoğlu, 2015:45-46) efsanesi, Karaman'ın Ermenek ilçesine bağlı, Küçük Karapınar köyünde bulunan, sırtında çocuğu olan bir anneyi andıran taş ile ilgilidir. Efsaneye göre bu anne, ekme yapma telaşında iken çocuğu, altını kirletir. Yanan tandırın başından kalkamayan anne, çocuğun da altını temizleme mecburiyetinden dolayı bu iş için yanındaki bir kapta bulunan deve sütünü kullanır. Kadının yaptığı, nimete saygısızlıktır. Bu nedenle anne ve yavrusu, Allah tarafından taş döndürülür. Nimete saygı, geleneklerimiz içerisinde geniş yer tutar. Saygı duymayanın ise Allah tarafından bir şekilde cezalandırılacağına inanılır. Bu efsanede, deve sütüne karşı bir saygısızlık söz konusudur. Bu nedenle anne ve çocuğu, taşa dönüşmek suretiyle cezalandırılmıştır.

Kızıoğulları (Seyidoğlu,1985:130) efsanesine göre, Kızıoğulları lakaplı bir ailenin malları, mülkleri pek çoktur. Mahsulleri de pek çok ve bereketli olur. Bu aileden bir dede, buğdayları arabaya yüklemeye çalışır ancak başarılı olamaz, buğdaylar yerlere dökülür. Bu duruma öfkelenen dede, buğdaya küfreder. O andan itibaren buğdaylar eksilmeye başlar. Ertesi gün de köyü sel basar ve kalanı götürür. Bu aile o yılı, komşularının yardımıyla geçirir. Halkın inancına göre tahıl kutsaldır yere ve çöpe atılmaz, üstüne basılmaz, Ekmek şeklini almışsa özellikle yerden alınır, üç defa öpülerek alına değdirildikten sonra yüksek bir yere kaldırılır ki, küfür kesinlikle bu nimete yapılmayacak bir saygısızlıktır. Bu aile de yaptığı saygısızlığın cezasını çekmiştir.

5.2.12. Sevgi

Sevgi değeri efsanelerde daha çok; aile bireylerine duyulan sevgi, iki insan veya hayvan ile insan arasındaki aşk şeklinde karşımıza çıkar.

5.2.12.1. Aile Sevgisi

Aile, toplum olarak kutsal kabul edilen değerler arasındadır. Toplum geleceğe taşımak isteyen milletler, aileye azami önem vermelidir çünkü aile toplumun, en küçük ve temel yapı taşıdır.

Aile sevgisinin işlendiği efsane örnekleri şunlardır:

Gelin Taşı (Sakaoğlu, 2015:18-19) Eğribel Sıradağları üzerinde bulunan ve geline benzeyen taş yığınları üzerinedir. Efsaneye göre, zengin ağanın güzeller güzeli kızı, babasının çobanına sevdalanır. Kız, konak odalarından birisine hapsedilir ancak o, çobanı görmek için engel tanımaz, sıkıntıları göze alarak çobanla buluşmalar yapar. Bu durumu duyan ağa kızar ve onu, zengin birisine verir. Gelin olmuş bir şekilde

baba evinden ayrılan kız, kendisini sevdiğine vermediği için babasının elini öpmeden evden çıkar. Babası bu duruma çok sinirlenir. Gelin alayı, söz konusu bölgeye geldiğinde baba dayanamaz ve taş olması için kızına beddua eder. Bunun üzerine kız ve yanında bulunan gelinci, taş olurlar. Efsaneye göre babanın kızına, kızın da çobana sevgisi vardır. Baba, kızına olan sevgisinden dolayı onun dengini bulmasını ister. Kız ise çobana sevgi duyduğu için onunla birlikte olmak ister.

Dikmetaş (Sakaoğlu, 2015:36-37) efsanesine göre Bayburt'tan birkaç kilometre ötede Dikmetaş adı verilen bir taş yığını bulunur. Anlatıldığına göre vaktiyle burada zengin bir ermeni yaşar. Bir kış çok ağır geçer; köylüler, hayvanlara vermek için bir deste ot bulamazken bu Ermeni'nin yığınlarca otu vardır. Köylünün birisi ondan ot ister, ot karşılığında ise ermeni, köylünün kızını ister. Babası, kızına durumu anlatır. Kız mecburen kabul eder ancak her gün ellerini açıp Allah'a dua eder. Düğün vaktinin yaklaştığı bir gün kızcağız, tüm otların taş kesilmesi için dua eder ve otlar taş kesilir. Kısa süre sonra da tabiat canlanır ve halk, kıtlıktan kurtulur. Kızın, ailesine karşı büyük bir sevgisi vardır. Bu nedenle istemediği bir evliliği kabul eder.

Sarıkız Tepesi (Sakaoğlu, 2015:77-78) Kaz Dağı'nın Edremit Körfezi'ne bakan yamaçlarında Sarıkız Tepesi adı verilen yer ile ilgilidir. Anlatıldığına göre çevre köylerden birisinde çok güzel bir kız yaşar. Birçok delikanlı, bu kızla evlenmek ister. Kızın babası ise kızı için en ideal eşi beklemektedir. Fakat kızın kötü yola düştüğünü söyleyen insanlar tarafından kızın babası kandırılır. Kızını öldürmeye kıyamayan baba, onu Kaz Dağları'na çıkararak burada terk eder. Kız burada ölmez, aylarca yaşar. Aylar sonra kızının yaşadığını öğrenen baba, kızını görme

arzusuyla yola düşer. Baba ile kız, iki ayrı tepede can verir. Babanın öldüğü tepeye Babatepe, kızın öldüğüne ise Sarıkız Tepesi adı verilir. Babanın, kızına karşı sevgisi vardır. Bu nedenle de onun, en iyi eşi bulmasını ister. Aralarına giren iftiracılara rağmen onu öldüremez ve daha sonra da yine sevgisinden dolayı onu görmek üzere yollara düşer.

Üçkardeşler Köprüsü (Süt Ana Köprüsü) Efsanesi'ne göre (Tatar, 2006:93-94) üç kardeş bir köprü yapar. Ancak ertesi gün geldiklerinde, bir önceki gün yaptıkları yerin yıkıldığını görürler. Köprünün yıkılmaması için bir yakınlarını kurban etmeye karar verirler ve hangisinin karısı ilk önce yemek getirirse onu kurban etmek üzere anlaşarak öğle yemeğini getirecek ilk kişiyi beklemeye başlarlar. Küçük kardeşin karısı gelir, ona kararlarını bildirirler. Kadın, küçük bebeğinin emebilmesi için sağ göğsü dışarıda kalacak şekilde gömülmeyi talep eder ve onu, köprünün duvarına yapı taşı olacak şekilde gömer, köprüyü tamamlarlar. Kadın göğsü şeklinde olan yerden sürekli su damlar. Sütü olmayan kadınlar buraya gelerek dua eder, dilekte bulunurlar. Anne, ölüme gitmesine rağmen evladını düşünür. Onun aç kalmaması için çareler üretmeye çalışır.

Milas'ın Yılanlı Halı Efsanesi'ne göre (Tatar, 2006:148-149), bir obanın önderinin uzun yıllar çocuğu olmaz. Uzun yılların ardından doğan oğlunu ise bir yılan sokar ve öldürür. Yakılan ağıtlardan yer gök inler. Günler sonra çocuğun annesi, oyalanmak için halı tezgâhının başına geçer ve dokuduğu tüm halılara bilinçsizce yılan motifi işler. Bu motif zamanla gelenekleşir, günümüzde Milas halısı adıyla bilinen halılara bu motifin girişi, bu efsaneye bağlanır. Efsane, evlat sevgisi

üzerine kurgulanmıştır. Özellikle annenin, iç yangını ile vücut bulmuştur.

‘Şehzade Camii’nin Minarelerinin Gözyaşları’ (Aslan, 2016:116) başlıklı efsaneye göre, Şehzade Camii’nin minarelerinde gözyaşı sembolleri vardır. Mimar Sinan, bu sembolleri yaparak Kanuni Sultan Süleyman’ın oğlunu kaybetmesinden dolayı duyduğu acıyı paylaşır.

5.2.12.2. Aşk

Genellikle aşk, kadın - erkek olmak üzere iki cins arasında yaşanan bir duygudur ve bu şekilde işlenir. Efsanelerde ise yılanlar tarafından insana duyulan aşk konusu da yer alır.

Bu değer ile ilgili örnek metinler şunlardır:

Gelin Taşı (Sakaoğlu, 2015:18-19) Eğribel Sıradağları üzerinde bulunan ve geline benzeyen taş yığınları üzerinedir. Efsaneye göre, zengin ağanın güzeller güzeli kızı, babasının çobanına sevdalanır. Kız, konak odalarından birisine hapsedilir ancak o, çobanı görmek için engel tanımaz, sıkıntıları göze alarak çobanla buluşmalar yapar. Bu durumu duyan ağa kızar ve onu, zengin birisine verir. Gelin olmuş bir şekilde baba evinden ayrılan kız, kendisini sevdiğine vermediği için babasının elini öpmeden evden çıkar. Babası bu duruma çok sinirlenir. Gelin alayı, söz konusu bölgeye geldiğinde baba dayanamaz ve taş olması için kızına beddua eder. Bunun üzerine kız ve yanında bulunan gelinci, taş olurlar. Efsaneye göre babanın kızına, kızın da çobana sevgisi vardır. Baba, kızına olan sevgisinden dolayı onun dengini bulmasını ister. Kız ise çobana sevgi duyduğu için onunla birlikte olmak ister.

Kıztaşı (Sakaoğlu, 2015:23-24) efsanesi, Van ilinin 50 km kuzeyinde bulunan Amik köyünde geçer. Efsaneye göre bu köyden bir delikanlı, Adilcevaz dizdarının güzel kızına âşık olur. Delikanlı, her gece koca gölü yüzerek geçer ve kızla görüşür. Dizdarın kızı da sevgilisi kendisini kolayca bulsun diye kıyıda, yüksek bir taşın üstünde ışık yaktırır. İki sevgili, bu şekilde uzun müddet buluşur. Ancak bir gece, kuvvetli bir fırtına ışığı söndürür. Delikanlı, azgın dalgalarla boğuşa boğuşa ışığı arar, bir türlü bulamaz ve sonunda boğulur. Kız, sabaha kadar onu bekler, sevgilisi gelmeyince Allah'a, ya kendisinin de canını alması veya taş yapması için yalvarır, duası kabul olur. Günümüzde gölün kıyısındaki taş için anlatılan efsane bu şekildedir. Efsaneye göre kız ve delikanlı, birbirlerine karşı içten ve derin bir sevgi duyarlar. Birbirlerini, canlarını feda edecek kadar çok severler.

Menekşe Kalesindeki Heykeller (Sakaoğlu, 2015:27-28) anlatısı, Mersin ilimizin 40 km uzağında yer alan ve Menekşe Kalesi adı verilen tarihi kalıntılarla ilgilidir. Burada yer alan biri kız, biri erkek suretindeki heykellerle ilgili anlatılan efsane şu şekildedir: Civar köylerde oturan iki genç, birbirine sevdalanır ancak aileleri kavuşmalarına izin vermez. Onlar da haberleşip buluşur ve uzak diyarlar kaçmak üzere yola düşerler. Durumu öğrenen kızın babası, arkalarından adamlarını gönderir. Bir süre sonra iki âşık bir yerde kısıtılır. Kurtuluş olmadığını anlayan kız, ya kurtulmaları, ya da donar taş olmaları için dua etmeye başlar. Kızın duası sonrası iki sevgili oracıkta taş olurlar. İki genç arasında, ailelerini karşılarına almayı göze alacak kadar büyük bir sevgi vardır.

Kalplerin Ağrısı (Ağrı Adı Efsanesi) anlatısına göre, bir dağın eteğinde Ağrı isminde çok sevilen bir çoban yaşar. Bu çoban, şehrin

şahının kızına gönül verir. Elçiler gidip kızı isterler. Şah, dağın en korkulu yerinde bulunan bir incir ağacından incir getirmesi şartı ile kızını çobana verir. Çoban, hemen yola koyulur ancak haftalar geçmesine rağmen ondan haber alınamaz. Çoban Ağrı'yı sevenler, arkasından şöyle derler: *“Ağrı geri dönmedi; o gün, bu gün bu dağ bizim kalbimizde ‘ağrı’ olarak kaldı. Bu ağrıyı unutmak mümkün değil...”* (Alpaslan, 2010:57). Çoban Ağrı, şahın kızını büyük bir aşkla sevmektedir. Bu nedenle ona kavuşma karşılığında ileri sürülen şartı yerine getirmek için harekete geçmekten geri durmaz.

Karayılanın Aşkı (Alptekin, 1993:155-156) efsanesi, bir karayılanın bir güzele olan aşkıdan bahseder. Bu karayılan, sevdiği kızın peşini hiç bırakmaz. O nereye giderse oraya gider, uyuduğunda da hemen en yakınında yerini alarak o da uyur. Bir zaman sonra kız, gelin olup gider. Karayılan da peşine düşer ve yine onu bulmayı başarır. Bu şekilde onun yakınında yaşamaya devam eder. Uzun yıllar sonra kız yaşlanır ve vefat eder. Onun ölümüne dayanamayan yılan da onun mezarının yanında kendisini öldürür. Karayılan, folklorumuzda önemli bir yere sahiptir. Farklı yerleşim yerlerinde de bu tarz aşk hikâyelerine konu olur. Bu efsanede karayılan, bir güzele âşık olur ve onun ölümünden sonra da intihar eder. Çünkü sevdiğinin olmadığı bir dünyada yaşamayı göze almaz ve istemez.

Aktamar Adası Efsanesi'ne göre (Tatar, 2006:11-13) Van Gölü üzerinde bulunan adalardan birisinde bir keşiş ve onun güzeller güzeli kızı yaşar. Normalde adaya dışarıdan kimse gelip gitmez ama bir gün, adanın karşısında yalnız yaşayan bir delikanlı merakına yenik düşerek yüzüp adaya çıkar. Burada keşişin kızı Tamara ile karşılaşır ve iki genç

âşık olurlar. Gizli gizli buluşmaya başlarlar. Durumu öğrenen keşiş, delikanlıya tuzak kurar ve fırtınanın olduğu bir gece, aynı kızının yaptığı gibi kıyıda bir mum yakar. Haberleşme araçları olan mumun yandığını gören delikanlı hemen kendisini dalgalı sulara atıp adaya doğru yüzmeye, sevdiğine ulaşmaya çalışır. Ancak keşiş mumun yerini sürekli değiştirdiğinden takatsiz kalan delikanlı azgın dalgalar arasında boğulur. Bunu öğrenen kız da kendisini sulara atar. Böylece iki sevgiliyi ölüm buluşturur.

Anavarza Kalesi Efsanesi'ne göre (Tatar, 2006:62-64), bu kalenin krallığı ve halkı refah ve mutluluk içerisinde yaşar. Kralın çok zeki ve güzel bir kızı vardır. İki ayrı kral, bu kıza talip olur. Kız kendilerine verilmezse savaş açacaklarını, kızın kral babasına bildirirler. İkisi arasında kalan kral, durumu kızına bildirir. Kız, Anavarza'nın suyunun az olduğunu, oraya ilk suyu kim getirirse kendisini ona vermesini söyler. İki kral su yolu açmaya başlar. Birisi kerpiçten, diğeri yontma taştan yolu açmaktadır. Kız, gönlünü yontma taştan yol yapan krala kaptırmıştır. Bu nedenle onun kazanmasını ister. Ancak kerpiçten yol yapanlar, suyu daha erken getirirler. Bu duruma çok üzülen kız, kendisini bu suyun içine bırakır. Genel itibariyle aşk konulu efsanelerde rastladığımız gibi bu efsanemizde de çaresiz kalan sevgili, intihar yolunu tercih eder.

Talihsiz Belha Efsanesi'ne göre (Tatar, 2006:128-129) Avanos ilçesi yakınlarında yaşayan bir oymakta, bu oymağın başının güzel kızı Belha da yaşamaktadır. Belha ile bir delikanlı birbirlerine sevdalanır ancak Belha başka gençlerin de gönlünde yatmaktadır. Kızın babası delikanlılar arasında bir cirit yarışması düzenler. Kazanan, kızını alacaktır.

Sona kalan iki kişiden birisi, kızın sevdiği delikanlıdır. En son o da cirit darbesi ile yere düşer. Bu durumu gören Belha da kendisini ciritin üstüne atar. İki sevgili, birlikte ölür. Bu yöreye o günden sonra Belha adı verilir. İki âşık, aşklarının büyüklüğü ile birbirleri için canlarını feda etmişlerdir.

Kaşıkçı Güzeli (Önder, 1966:41-43) anlatısına göre, bir zamanlar Konya Çarşısında sahibi, çok yakışıklı ve hünerli olan bir kaşıkçı dükkânı vardır. Bu delikanlı, dükkâna gelen paşa kızına âşık olur ve duyduğu aşkla kaşıklarını daha eşsiz yapmaya başlar. Ününü duyan ve delikanlıyı merak eden paşa da bir gün dükkâna gelir. Delikanlı, sevdiğinin paşanın kızı olduğunu bilmeden aşkını paşaya söyler. Paşa, delikanlının halinden pek etkilenir ve o kızı kendisine göstermesini söyler ve delikanlıya, kimin kızı olursa olsun, onları baş göz edeceğine dair söz verir. Kız, dükkâna gelince paşa, onun kızı olduğunu görür ve sözünü tutarak sevdalılarını kavuşturur.

Gülcü Baba Efsanesi'nde, Isparta'da her yıl gül yarışması yapılır ve Gülcü Baba adıyla tanınan yaşlı, zengin biri, yetiştirdiği eşsiz güllerle her yıl bu yarışmada birinci olur. Günlerden bir gün kendisinininkinden daha güzel gül yetiştiren kişiye, kızını vereceğini ilan eder. Kızı âşık olan bir genç ise onun yanına bahçıvan olur. İşi ustasından öğrenir ve onunkinden daha güzel ve büyük gülü yetiştirmeyi başarır. Sonunda Gülcü Baba bir delikanlıya, bir kızına bakar ve “*Yazılan bozulmaz, verilen sözden dönülmez, mutlu olun.*” (Tatar, 2006:179-180) der. Böylece verilen söz tutulmuş, sevenler kavuşmuş olur.

5.2.13. Tarafsız Olmak

Herhangi bir tartışmada, karşılaşmada her iki tarafa eşit yaklaşmak zor bir iştir. Kimsenin tarafında olmadan adalet sağlamaya

çalışmak her insanın harcı değildir. İnsanlar duygularına, çıkarlarına yenik düşüp taraf tutmak mecburiyetinde kalabilirler. Dolayısıyla herkes tarafsız olamaz.

Tarafsız olmak değeri efsanelerde, şu şekillerde yer alır:

Şahitler Kayası (Sakaoğlu, 2015:44) efsanesine göre Afyon – Kütahya yolu üzerinde yer alan ve insana benzeyen altı tane taş parçası ile ilgili şöyle bir efsane anlatılır: Buraya yakın köylerden birinde ikamet eden altı kişi şahitlik için mahkemeye giderler. Hâkimin sorduğu sorulara, eğer yalan söylerlerse Allah'ın, kendilerini taş etmesi şeklinde cevap verirler. Sorulan sorulara cevaplar verdikten sonra da köylerinin yolunu tutarlar ancak yolda, altısı da taş kesilirler. Şahitler dürüst ve tarafsız davranmamışlardır. Neticede başlarına gelen olay ise dürüst ve tarafsız davranılması gerektiği konusunda ders niteliğindedir.

Kaşıkçı Güzeli (Önder, 1966:41-43) anlatısına göre, bir zamanlar Konya Çarşısında, sahibi çok yakışıklı ve hünerli olan bir kaşıkçı dükkânı vardır. Bu delikanlı, dükkâna gelen paşa kızına âşık olur ve duyduğu aşkla kaşıklarını daha eşsiz yapmaya başlar. Ününü duyan ve delikanlıyı merak eden paşa da bir gün dükkâna gelir. Delikanlı, sevdiğinin paşanın kızı olduğunu bilmeden aşkını paşaya söyler. Paşa, delikanlının halinden pek etkilenir ve o kızı kendisine göstermesini söyler ve delikanlıya, kimin kızı olursa olsun, onları baş göz edeceğine dair söz verir. Kız, dükkâna gelince paşa, onun kızı olduğunu görür; kibre kapılmaz, tarafsız davranır ve sözünü tutarak sevdalılarını kavuşturur.

5.2.14. Yardımlaşmak

Yardımlaşmak değeri, sosyal hayatta vaz geçilemez değerlerimizdendir. Ayrıca bu durum, sadece insanlar için değil aynı zamanda ülkeler ve diğer tüm canlılar için de geçerlidir. Efsanelerde insanlar, kendilerinin de zor duruma düşebilecekleri endişelerinden dolayı, bu duruma düştüklerinde yardımlarına yetişilmesi için ellerinden gelen yardımı, ihtiyaç duyanlara ulaştırırlar.

İncelenen efsanelerde yardımlaşma değeri, aşağıdaki örneklerde verilen şekillerde yer alır:

Deve Taşı (Sakaoğlu, 2015:95-96), Seydişehir'in kurucusu olduğu söylenen Seyyid Harun-ı Veli ile Beyşehir Beyi arasında geçen olaylar üzerinedir. Harun-ı Veli, Seydişehir'e bir cami yaptırmaya karar verir. Eşrefoğlu, cami yapımında tuzu-biberi olmasını ister ve cami için hediyeler gönderir. Harun-ı Veli ise kapları boş göndermek istemez ve hepsinin içerisine birer defa tükürür. Beyşehir'e gelen kapların içinin balla dolu olduğunu gören Eşrefoğlu, Harun-ı Veli'ye hayranlık duyar ve Seydişehir'e gitmeye karar verir. Eşrefoğlu, cami yapımına katkı sunmak amacıyla yardımda bulunur.

Aşure (Alpaslan, 2010:23) efsanesine göre Hz. Nuh, tufan dindikten sonra Cudi Dağı'na oturan gemisinden dışarı çıkar. Yiyecek pek bir şey kalmamıştır. Bu nedenle gemi ambarının kıyı, köşesinde kalan ne varsa toplar ve birbirine katarak tatlıca bir çorba pişirir. Bu çorbayı herkese dağıtır, karınlarının doymasını sağlar. İşte gemiden karaya inişin sevinci ve aynı tarihte meydana gelen birçok olayı unutmamak amacıyla bu tarihte yapılan aşure, geleneklerimiz içerisindeki yerini alır. Gemide bulunan insanlar, peygamber

önderliğinde, kalan son yiyecekleri birleştirerek, birbirleriyle yardımlaşarak ortaya güzel bir ürün çıkarırlar.

Kıbrıs Çıkartmasındaki Ahmed-i Hani başlıklı efsaneye göre, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Rum mevzilerini bombalamak üzere görev yapan bir pilot, benzini bittiği için geri dönerken kabinde ihtiyar bir kişinin olduğunu fark eder. Yalnız olduğunu zanneden pilot, bu duruma çok şaşırır. Dönüş sebebini soran ihtiyara, benzinin bitmek üzere olduğunu söyler. İhtiyar, *“Depon dopdolu, sen benzinim yok diyorsun. Haydi geri dön, çünkü yanlış yerleri bombaladın, benim göstereceğim hedefleri mutlaka vurman gerekir.”* (Alpaslan, 2010:152-153) der. Uçağın ibresine bakan pilot, deponun dolu olduğunu görür ve ihtiyarın gösterdiği yerleri bombalayarak düşmana ciddi hasar verir. İhtiyar, pilota kendini tanıtır ve bir gün yolu düşerse Doğubeyazıt'a kendisini ziyarete gelmesini söyler. Pilot, ziyarete gittiğinde ise onun, yüzyıllar önce öldüğünü öğrenir. Ahmed-i Hani, yıllar önce vefat eden bir evliyadır. Vatan sevgisine sahip olduğundan dolayı, pilotun başarı elde etmesi için ona yardım eder.

Sultan Murad efsanesine göre Sultan Murad, Eski Malatya'ya gelmek üzere yola çıkar. Fırat Nehri'nden geçerken boğulmak üzeredir. Bu esnada Eski Malatya'da yetişen velilerden birisi ona el uzatır ve onu kurtarır. Daha sonra bu veli, Sultan'ı karşılamaya gelmez. Sultan onu bulur ve gelmemesinin sebebini sorar. Veli ise geldiğini beyan eder. Sultan buna itiraz edince de, *“Pekiye, suya düştüğünde elinden tutup seni karşı tarafa geçiren kimdi?.. Ben gelmeseydim, sen boğulacaktın!”* (Alptekin, 1993:76-77) der. Böylece Sultan Murad, kendisine yardım eden kurtarıcısının, bu veli olduğunu anlar.

Yaralı Kurt (Alptekin, 1993:83-84), Ergenekon Destanı'ndan izler taşır. Efsaneye göre, Bingöl'ün köylerinden birinde bir çoban yaşar. Çobanın koyunlarından birisi, her gün sürüden ayrılarak bir yere gider. Sebebini öğrenmek isteyen çoban, koyunu takip eder ve koyunun, bir mağaraya girip yaralı bir kurdu emzirdiğine şahit olur. Bu durum, kurt iyileşene kadar sürer, çoban da bu duruma şahit olur. Kurt, koyunun düşmanıdır ancak efsaneye göre koyun, zor durumda olan düşmanı bile olsa ona yardım etmeye çalışır.

Çanakkale'ye Giden Top'ta, savaş yıllarında doğu cephesinde galibiyet elde eden askerlerimiz, endişe içinde Çanakkale'den gelecek galibiyet haberlerini beklerler. Ellerinde kalan top ise askerler tarafından zarar görmemesi için beklenir. O gece nöbetçi olan asker, bir ara ayakta uyumaya başlar. Bu esnada uyanan komutan, topun yerinde olmadığını görür. Hemen diğer askerleri uyandırır ve topu aramaya başlarlar. Bu arada nöbetçi olan ve ayakta uyuyan askeri de hapsederek sıkı bir sorguya çekerler. Asker ısrarla, topun yerinde olduğunu söyler. En nihayetinde tekrar topa bakmak üzere gittiklerinde topun yerinde olduğunu görür, bu duruma hiçbir anlam veremez, askeri sorguya çekmeye devam ederler. Sorgu ve sorular artık o kadar dayanılmaz hale gelir ki en sonunda top dayanamaz ve *“Burada değildim. Dün gece, yurdun Batı ucunda savaş çok amansızdı; bir top çerilerimize gülle yağdırıyordu. Oraya gittim... yendik! Bakın namlum hala sıcaktır!”* (Sepetçioğlu, 1975:73-75) der. Topun namlusuna dokunup sıcak olduğunu fark edenler, hayretler içerisinde kalırlar. Vatan söz konusu olduğunda, bizim cansız topumuz dahi duyarlıdır. Bu nedenle zor

durumda olan cepheye, yardıma gitmek noktasında kendisini sorumlu hisseder ve yardıma gider.

Zile’de Eda Edilen Hac (Sepetçioğlu, 1975:156-158), Zile’de yaşayan hasta, yaşlı bir kadın ile demirci olan oğlu hakkındadır. Bu oğul, hacca gitmek için uzun yıllar, güç bela para biriktirir. Gün gelir, hac için yola çıkar. Kısa süre gittikten sonra, yaşlı bir adamın Allah’a dua ederek, hasta ve yaşlı olması, ayrıca borçlarının çok olması ve ödeyememesi dolayısıyla yardım isteğine şahit olur. Duyarsız kalamaz ve tüm parasını bu adama verir. Kendisi de eve dönemeyip ıssız bir vadiye çekilerek kendince hac yaptığını hayal eder. Hacılar dönmeye başlayınca da evine gelir. Diğer hacılar, evlerine uğramadan bu demirciye uğrarlar ve onu tebrik ederler. Çünkü Arafat dağında, milyonlarca hacı içerisinde o vardır ve yüzü pırl pırl parlamaktadır, kafasının üzerinde de sürekli bir gölge bulutu dolaşmaktadır. Demirci, hacca niyet ederek yola çıkar. Ancak tüm parası ile ihtiyara yardım etmeyi tercih eder. Hacı ise efsaneye göre, Allah katında makbul olmuştur.

Anadolu Sütü’nde, Afşin Bey ve adamları bir gün, Kızılırmak boyundan daha içerilere Yozgat ve Çorum’a doğru kâfirle vuruşa vuruşa gelirler. Ancak hava fazlasıyla sıcaktır, içecek su yoktur. Var olan kuyular da, Rumlar tarafından kör edilmiştir. Umutsuz bir anda, yaşlı, yüzü nurlu bir kadın, elinde küçücük bir bakraçla çıkagelir ve süt getirdiğini söyler. Afşin Bey ve adamları, bu sütün kimseye yetmeyeceğini düşünürler. İçlerinden birisi su tasını nineye uzatır, *“Doldur Ana... yanmışım!..”* der ve *“Uzat oğul... Ya Bismillah!..”* cevabını alır. Bu diyalog, tüm askerlerin susuzluğu son bulana kadar devam eder. En nihayetinde, *“Ana dolu!.. Ana yeter... Dolu bu ana*

dolu... Ana dolu... Ana dolu diyorum bu!..” (Sepetçioğlu, 1975:159-162) cümleleri sarf edilir. Nihayetinde Anadolu isminin temeli, bu olay ve diyaloglardan sonra atılmış olur. Efsaneye göre nur yüzlü ana, susuzluktan kırılan insanlara süt yetiştirerek önemli bir yardımlaşma örneği sergilemiştir.

Cesaret (Sepetçioğlu, 1975:186-188), ağabeyi Çanakkale cephesinde şehit olan, kendisi de sakat kalan bir Mehmetçikle ilgilidir. Bu Mehmetçik Çanakkale'nin Keçideresi yakınlarında bir köyde yaşar. Cepheye gidemez ancak gönlü ve duaları hep oradadır. Bir gün cephedeki askerlerimiz düşman tarafından sıkıştırılır. Onlar savaşır ancak vakit ilerlemekte açlık bastırmakta ve askerlerimiz yemeğin yendiği noktaya ulaşamamaktadır. Ateş altında kalmışlardır. Çok acıktıkları ve umutsuzluğa düştükleri bir anda bu sakat Mehmet, elinde çorba dolu iki bakraçla karşıdan görünür. Çorbayı dökmek için sakın adımlarla, düşman ateşi altında korkusuzca ilerleyerek askerlere çorbayı ulaştırır. Ateş altında olmasına rağmen canından korkmayıp da çorbanın dökülmesinden korkan Mehmet, gücü yettiğinde savaşan askerlere yardım etmiş olur.

Beyazıbesten'de (Kavcar ve Yardımcı, 1990:81), Abdurrahman Çelebi isimli çok dindar bir zat abdest aldığı suya bakarken Karadeniz'de batmak üzere olan bir balıkçı teknesi görür. Üzerinde üç peşli entarisi vardır ve bu kıyafetle teknedekilerin yardımına gider. Sonra da yaşadığı yerde bulunan camiye gelerek namaza yetişir. Entarisinin peşini düzeltirken peşleri arasına doluşan canlı balıklar, camiye dökülür. Durumu sorduklarında ise Karadeniz'de bir balıkçı teknesinin batmasından dolayı onu düzeltmeye gittiğini, balıkların da oradan girmiş

olabileceği şeklinde açıklama yapar. Böylece onun, büyük bir evliya olduğu anlaşılır.

Bir Yudum Su ve Serçe Kuşu'nda (Demir, 2013:73-74) çok eski zamanlarda bir yolcu, çölün ortasında susuz kalır. Çaresiz kalınca havada uçan kargadan su ister. Karga getirmez. Bu nedenle insanlar kargayı sevmez ve etini yemez. İkinci olarak çısa kuşundan su ister. Bu kuş, yarım yudum su getirir. Yarım yudum su, adamın susuzluğunu geçirmez ama neticede kuş, yarım yudum su getirmiştir. Bu kuşun ise etinin yarısı yenir, yarısı yenmez. Son olarak adam, serçe kuşundan su ister. Serçe, suya defalarca gidip gelmek suretiyle adamın susuzluğunu giderir. Bu nedenle insanların, serçeleri çok sevdiğine inanılır. Çünkü serçe, insanoğluna en zor anında yardım etmekten geri kalmamıştır. Kendince ve gücü yettiğince yaptığı yardım sayesinde adam, ölmekten kurtulmuştur.

5.3. Yurt-Millet ve Din ile İlgili Değerler

5.3.1. Yurt-Millet ile İlgili Değerler

5.3.1.1. Bağımsızlık

Efsaneler incelendiğinde, bağımsızlık için sadece yaşayan halkın değil, savaşırken onlarca yara alan, kafası koptuğu halde savaşmaya devam eden hatta vefat ettiği bilinen insanların dahi bağımsızlık sözü konusu olduğunda savaşa katıldıkları, bulunduğu yerden ayrılıp savaştıktan sonra geri dönen topların, balıkların bile savaştığı görülür. Bu nedenle bağımsızlık değeri, Türk milletinin dirisi için de, ölüsü için de, cansız varlıkları için de çok şey ifade eder.

Bu değer, incelenen efsane örneklerinde aşağıdaki şekillerde yer alır:

Ulubatlı Hasan'da (Aslan, 2016:75) iri yarı, yiğit mi yiğit Hasan, İstanbul kuşatması esnasında korkusuzca surlara tırmanır. Vücudunda sayısız kılıç ve ok darbesi olmasına rağmen elindeki Türk bayrağını surlara dikmeyi başarır. Daha sonra da gülümser şekilde şehit olur. O, vatansever bir insandır. Bundan dolayı da vatan uğruna şehit olana kadar savaşmayı sürdürür.

Kıbrıs Çıkartmasındaki Ahmed-i Hani başlıklı efsaneye göre, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Rum mevzilerini bombalamak üzere görev yapan bir pilot, benzini bittiği için geri dönerken kabinde ihtiyar bir kişinin olduğunu fark eder. Yalnız olduğunu zanneden pilot, bu duruma çok şaşırır. Dönüş sebebini soran ihtiyara, benzinin bitmek üzere olduğunu söyler. İhtiyar, *“Depon dopdolu, sen benzanim yok diyorsun. Haydi geri dön, çünkü yanlış yerleri bombaladın, benim göstereceğim hedefleri mutlaka vurman gerekir.”* (Alpaslan, 2010:152-153) der. Uçağın ibresine bakan pilot, deponun dolu olduğunu görür ve ihtiyarın gösterdiği yerleri bombalayarak düşmana ciddi hasar verir. İhtiyar, pilota kendini tanıtır ve bir gün yolu düşerse Doğubeyazıt'a kendisini ziyarete gelmesini söyler. Pilot, ziyarete gittiğinde ise onun, yüzyıllar önce öldüğünü öğrenir. Ahmed-i Hani, yıllar önce vefat eden bir evliyadır. Vatan sevgisine sahip olduğu için pilotun başarı elde etmesi için ona yardım eder.

Nurilik, Ağrı vilayet merkezinin üç kilometre kuzeydoğusunda yer alan ziyaretgâh ile ilgili anlatılan bir efsanedir. Efsaneye göre Rus ve Ermeni birlikleri, Ağrı'nın birçok yerini işgal eder. Mevsim kıştır ve

hava oldukça soğuktur. Bir yandan kış şartları, bir yandan işgal yüzünden halk perişan durumda göçe hazırlanmaktadır. Göç eden kabile, Ruslar tarafından kuşatılır. Göçün önderliğini yapan Seyit Nuri, düşmanla günlerce çarpışır. Vücudu delik deşik olmasına rağmen o, çarpışmaya devam etmektedir. Ancak yaşlı bir kadının, “*Vah yazık yavrum vah... Her tarafı delik deşik olduğu halde, nasıl da ayakta duruyor...*” (Alpaslan, 2010:182-183) demesiyle yere yığılır. Seyit Nuri, cesur bir önderdir. Vücudu delik deşik olmasına rağmen vatan sevgisinden dolayı düşmanla vuruşmaktan geri durmaz. Bu nedenle düşmanla günlerce çarpışır ve onlardan pek çoğunu öldürür, kendisi de şehit olur.

Çanakkale’ye Giden Top başlıklı efsaneye göre, savaş yıllarında doğu cephesinde galibiyet elde eden askerlerimiz, endişe içinde Çanakkale’den gelecek galibiyet haberlerini beklerler. Elleri kalan top ise askerler tarafından zarar görmemesi için beklenir. O gece nöbetçi olan asker, bir ara ayakta uyumaya başlar. Bu esnada uyanan komutan, topun yerinde olmadığını görür. Hemen diğer askerleri uyandırır ve topu aramaya başlarlar. Bu arada nöbetçi olan ve ayakta uyuyan askeri de hapsederek sıkı bir sorguya çekerler. Asker ısrarla, topun yerinde olduğunu söyler. En nihayetinde tekrar topa bakmak üzere gittiklerinde topun yerinde olduğunu görür, bu duruma hiçbir anlam veremez, askeri sorguya çekmeye devam ederler. Sorgu ve sorular artık o kadar dayanılmaz hale gelir ki en sonunda top dayanamaz ve “*Burada değildim. Dün gece, yurdun Batı ucunda savaş çok amansızdı; bir top çerilerimize gülle yağdırıyordu. Oraya gittim... yendik! Bakın namlum hala sıcaktır!*” (Sepetçioğlu, 1975:73-75) der. Topun namlusuna dokunup sıcak olduğunu fark edenler, hayretler içerisinde kalırlar. Vatan

söz konusu olduğunda, bizim cansız topumuz dahi duyarlıdır, vatanseverdir. Bu nedenle zor durumda olan cepheye, yardıma gitmek noktasında kendisini sorumlu hisseder ve yardıma gider.

Şeker Baba (Alptekin, 1993:24-25) efsanesine göre Birinci Dünya Savaşı sırasında Doğu Anadolu içlerine kadar gelen Rus birlikleri, Bingöl'ün Sütlüce köyü yakınlarında kanlı çarpışmalar yaşar. Ancak düşman çok kuvvetlidir. Yenilmek üzere olan bölge halkı, göklerden süzülerek gelen bembeyaz ve çok büyük bir güvercin görür. Bu güvercin, düşman üzerinde uçarak onları dağıtır ve bir kurşunla vurularak ölür. Kuşun ölümüyle birden, her yer kararır. Ortalık aydınlanınca yerde, küçücük bir güvercin ölüsü vardır. Onun yardımıyla kurtulan halk, güvercini bir mezara gömer, onun bir veli olduğuna inanır ve kabrini devamlı ziyaret eder. Bu türbe daha sonra, Şeker Baba ismiyle anılır. Bu güvercin, bir veli veya değildir. Gerçek olan ise onun, vatan savunması yaparken canını feda etmeyi göze alacak kadar iyi niyetli olmasıdır.

Somuncu Baba'nın Balıkları (Alptekin, 1993:45-46), Malatya ilinin Darende ilçesinin Zaviye mahallesinde bulunan caminin havuzundaki balıklar ile ilgilidir. Bu balıklar gazidir ve onların yenmesi gūnahtır. Halk tarafından, bu balıklara büyük saygı gösterilir. Anlatıldığına göre Kıbrıs Savaşı sırasında, bu havuzda hiç balık kalmaz. Kıbrıs Harekâtı tamamlandığı gün balıklar tekrar görülür. Ancak bu balıkların kimisi yaralıdır. İnanışa göre bu balıklar daha önce Yunan harbine de katılmışlardır. Bizdeki vatanseverlik duygusu, havuzdaki balıkları dahi harekete geçirecek kadar güçlüdür. Halkın muhayyilesi,

balıkların bile vatan savunmasında yer aldığına kanaat getirir. Balıklar, vatan için canlarını ortaya koyacak kadar iyi niyetli canlılardır.

Dedeoğlu (Kavcar ve Yardımcı, 1990:121), Akçabay Köyü yaşlılarından Hasan Dede ile ilgilidir. Bu dedenin oğlu askere gider. Kendisi de bir gün, komşularıyla birlikte harman savururken birden, elindeki yabayı hızlı hızlı sallamaya başlar. Bir yandan da bağırarak askerin sıkıştığını söyler ve sonra, koşarak gözden kaybolur. O esnada asker olan oğlu da babasına benzettiği bir kişiyi takip eder ve onun yabasından kopan bir parçayı alarak çantasına koyar. Askerden döndüğünde komşuları ile durumu değerlendirip parça ile yabayı birleştirdiklerinde, savaşan kişinin Hasan Dede olduğu netleşir. Bağımsızlık bizler için çok önemlidir. Bu nedenle ülkenin bağımsızlığı tehlikede olduğunda, yaşlımız, gencimiz, ermişimiz elindeki imkânlar ile bağımsızlık mücadelesi verir.

5.3.1.2. Vatanseverlik

Türk milleti, vatansever bir millettir ve bu, hiç değişmez. Vatan söz konusu olduğunda geriye kalan hiçbir şey, hatta insan canı bile kıymetli değildir. Bu nedenle vatan için canlı cansız her unsur, elinden geleni yapar.

Efsanelerde bu değer, aşağıdaki örneklerde verildiği şekillerde yer alır.

Kıbrıs Çıkartmasındaki Ahmed-i Hani başlıklı efsaneye göre, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Rum mevzilerini bombalamak üzere görev yapan bir pilot, benzini bittiği için geri dönerken kabinde ihtiyar bir kişinin olduğunu fark eder. Yalnız olduğunu zanneden pilot, bu

duruma çok şaşırır. Dönüş sebebini soran ihtiyara, benzinin bitmek üzere olduğunu söyler. İhtiyar, “*Depon dopdolu, sen benzinim yok diyorsun. Haydi geri dön, çünkü yanlış yerleri bombaladın, benim göstereceğim hedefleri mutlaka vurman gerekir.*” (Alpaslan, 2010:152-153) der. Uçağın ibresine bakan pilot, deponun dolu olduğunu görür ve ihtiyarın gösterdiği yerleri bombalayarak düşmana ciddi hasar verir. İhtiyar, pilota kendini tanıtır ve bir gün yolu düşerse Doğubeyazıt’a, kendisini ziyarete gelmesini söyler. Pilot, ziyarete gittiğinde ise onun, yüzyıllar önce öldüğünü öğrenir. Ahmed-i Hani, yıllar önce vefat eden bir evliyadır. Evliya ve pilotu aynı uçakta buluşturan şey ise vatan sevgisidir. Bu nedenle evliya, pilotun başarı elde etmesi için ona yardım eder.

Nurilik, Ağrı vilayet merkezinin üç kilometre kuzeydoğusunda yer alan ziyaretgâh ile ilgili anlatılan bir efsanedir. Efsaneye göre Rus ve Ermeni birlikleri, Ağrı’nın birçok yerini işgal eder. Mevsim kıştır ve hava oldukça soğuktur. Bir yandan kış şartları, bir yandan işgal yüzünden halk perişan durumda göçe hazırlanmaktadır. Göç eden kabile, Ruslar tarafından kuşatılır. Göçün önderliğini yapan Seyit Nuri, düşmanla günlerce çarpışır. Vücudu delik deşik olmasına rağmen o, çarpışmaya devam etmektedir. Ancak yaşlı bir kadının, “*Vah yazık yavrum vah... Her tarafı delik deşik olduğu halde, nasıl da ayakta duruyor...*” (Alpaslan, 2010:182-183) demesiyle yere yığılır. Seyit Nuri, cesur bir önderdir. Vücudu delik deşik olmasına rağmen vatan sevgisinden dolayı düşmanla vuruşmaktan geri durmaz. Bu nedenle düşmanla günlerce çarpışır ve onlardan pek çoğunu öldürür, kendisi de şehit olur.

Şeker Baba (Alptekin, 1993:24-25) efsanesine göre Birinci Dünya Savaşı sırasında Doğu Anadolu içlerine kadar gelen Rus

birlikleri, Bingöl'ün Sütlüce köyü yakınlarında kanlı çarpışmalar yaşar. Ancak düşman çok kuvvetlidir. Yenilmek üzere olan bölge halkı, göklerden süzülerek gelen bembeyaz ve çok büyük bir güvercin görür. Bu güvercin, düşman üzerinde uçarak onları dağıtır ve bir kurşunla vurularak ölür. Kuşun ölümüyle birden, her yer kararır. Ortalık aydınlanınca yerde, küçücük bir güvercin ölüsü vardır. Onun yardımıyla kurtulan halk, güvercini bir mezara gömer, onun bir veli olduğuna inanır ve kabrini devamlı ziyaret eder. Bu türbe daha sonra, Şeker Baba ismiyle anılır. Bu güvercin, bir veli veya değildir. Gerçek olan ise onun, vatan savunması yaparken canını feda etmeyi göze alacak kadar vatan sevgisine sahip olmasıdır.

Somuncu Baba'nın Balıkları (Alptekin, 1993:45-46), Malatya ilinin Darende ilçesinin Zaviye mahallesinde bulunan caminin havuzundaki balıklar ile ilgilidir. Bu balıklar gazidir ve onların yenmesi günahdır. Halk tarafından, bu balıklara büyük saygı gösterilir. Anlatıldığına göre Kıbrıs Savaşı sırasında, bu havuzda hiç balık kalmaz. Kıbrıs Harekâtı tamamlandığı gün balıklar tekrar görülür. Ancak bu balıkların kimisi yaralıdır. İnanışa göre bu balıklar daha önce Yunan harbine de katılmışlardır. Bizdeki vatanseverlik duygusu, havuzdaki balıkları dahi harekete geçirecek kadar güçlüdür. Halkın muhayyilesi, balıkların bile vatan savunmasında yer aldığına kanaat getirir.

Çanakkale'ye Giden Top efsanesinde, savaş yıllarında doğu cephesinde galibiyet elde eden askerlerimiz, endişe içinde Çanakkale'den gelecek galibiyet haberlerini beklerler. Elleri kalan top ise askerler tarafından zarar görmemesi için beklenir. O gece nöbetçi olan asker, bir ara ayakta uyumaya başlar. Bu esnada uyanan komutan,

topun yerinde olmadığını görür. Hemen diğer askerleri uyandırır ve topu aramaya başlarlar. Bu arada nöbetçi olan ve ayakta uyuyan askeri de hapsederek sıkı bir sorguya çekerler. Asker ısrarla, topun yerinde olduğunu söyler. En nihayetinde tekrar topa bakmak üzere gittiklerinde topun yerinde olduğunu görür, bu duruma hiçbir anlam veremez, askeri sorguya çekmeye devam ederler. Sorgu ve sorular artık o kadar dayanılmaz hale gelir ki en sonunda top dayanamaz ve “*Burada değildim. Dün gece, yurdun Batı ucunda savaş çok amansızdı; bir top çerilerimize gülle yağdırıyordu. Oraya gittim... yendik! Bakın namlum hala sıcaktır!*” (Sepetçioğlu, 1975:73-75) der. Topun namlusuna dokunup sıcak olduğunu fark edenler, hayretler içerisinde kalırlar. Vatan söz konusu olduğunda, bizim cansız topumuz dahi duyarlıdır, vatanseverdir. Bu nedenle zor durumda olan cepheye, yardıma gitmek noktasında kendisini sorumlu hisseder ve yardıma gider.

Cesaret (Sepetçioğlu, 1975:186-188), ağabeyi Çanakkale cephesinde şehit olan, kendisi de sakat kalan bir Mehmetçik ile ilgilidir. Bu Mehmetçik Çanakkale'nin Keçideresi yakınlarında bir köyde yaşar. Cepheye gidemez ancak gönlü ve duaları hep oradadır. Bir gün cephedeki askerlerimiz düşman tarafından sıkıştırılır. Onlar savaşır ancak vakit ilerlemekte açlık bastırmakta ve askerlerimiz yemeğin yendiği noktaya ulaşamamaktadır. Ateş altında kalmışlardır. Çok acıktıkları ve umutsuzluğa düştükleri bir anda bu sakat Mehmet, elinde çorba dolu iki bakraçla karşıdan görünür. Sakin adımlarla, düşman ateşi altında korkusuzca ilerleyerek askerlere çorbayı ulaştırır. Vatanseverlik, ağabeyi şehit olan Mehmet'in kanında vardır. Bu nedenle ateş altında

olmasına rağmen, canından korkmayıp da çorbanın dökülmesinden korkar. Kendince, vatana bu şekilde hizmet etmiş olur.

Diyarbakır Kalesi ve Burçlarının Efsaneleri'ne göre (Tatar, 2006: 65-68) Diyarbakır Kalesi düşman tarafından çevrilir. Kaleyi koruyan yedi kardeş, onu teslim etmekten başka çare olmadığını düşünüp kale anahtarlarını vermek üzere düşman tekfuru ve seçkin askerlerini kaleye davet ederler. Tekfur ve askerleri geldiğinde ise en küçük kardeş, mahzendeki cephaneyi ateşler. Böylece hepsi havaya uçar. Tekfurları ve bütün komutanları ölen düşman dağılır. Yedi kardeş ise şehit olur. Şehitlik, dini inancımıza göre en yüksek rütbedir. Ahiret yurdunda da şehitlerin yeri apayrı olacaktır. Bu nedenle Müslüman olan her insan, vatan uğruna şehit olmayı can-ı gönülden arzu eder. Çünkü biz, vatanından asla vaz geçmeyecek bir milletizdir.

Ulubatlı Hasan (Aslan, 2016:75) iri yarı, yiğit mi yiğit Hasan, İstanbul kuşatması esnasında korkusuzca surlara tırmanır. Vücutunda sayısız kılıç ve ok darbesi olmasına rağmen elindeki Türk bayrağını surlara dikmeyi başarır. Daha sonra da gülümser şekilde şehit olur. O, vatansever bir insandır. Bundan dolayı da vatan uğruna şehit olana kadar savaşmayı sürdürür.

Dedeoğlu (Kavcar ve Yardımcı, 1990:121) efsanesi, Akçabay Köyü yaşlılarından Hasan Dede ile ilgilidir. Bu dedenin oğlu, askere gider. Kendisi de bir gün, komşularıyla birlikte harman savururken birden, elindeki yabayı hızlı hızlı sallamaya başlar. Bir yandan da bağırarak, askerin sıkıştığını söyler ve koşarak gözden kaybolur. O esnada asker olan oğlu da babasına benzettiği bir kişiyi takip eder ve onun yabasından kopan bir parçayı alarak çantasına koyar. Askerden

döndüğünde komşuları ile durumu değerlendirip parça ile yabayı birleştirdiklerinde, savaşıyor kişinin Hasan Dede olduğu netleşir. Bağımsızlık ve vatanseverlik bizler için çok önemlidir. Bu nedenle vatanın bağımsızlığı tehlikede olduğunda, yaşımız, gencimiz, ermişimiz elindeki imkânlar ile bağımsızlık mücadelesi verir. Vatanını kurtarmak için gerekirse, seve seve canını verir.

5.3.2. Din ile İlgili Değerler

Din, hem dünyaya hem de ahirete nizam veren inanç sistemidir. Bir dini kabul eden herkes, onun emir ve yasaklarına uymak mecburiyetindedir. İnkâr yoluna sapanlar, kâfir olarak kabul edilirken emirlere inandığı ve kabul ettiği halde onları yerine getirmeyenler ise günahkâr olarak kabul edilir.

Efsane metinleri incelendiğinde dini değerlerin, toplum hayatına ne kadar etki ettiği hemen göze çarpar. Dini değerler, efsanelerde geniş şekilde yer tutar. Dini değerler ile ilgili örnek efsane metinleri; Allah inancı, din büyükleri sevgisi, dua bilinci, kurban kesmek, şehitlik başlıkları altında toplanabilir.

5.3.2.1. Allah İnancı ve Dua Bilinci

Bu değere, efsanelerde sıklıkla rastlanır. Kahramanlar genellikle Allah inancı ve korkusu olan Müslüman insanlardır. Başları sıkıştığında hemen ellerini ve kalplerini ona açarlar. Allah'tan yardım isterler, ona dua ederler. Kötü işler işlediklerinde, cezalarının Allah tarafından verileceğini düşünürler, bu nedenle ve korku ile düzgün insanlar olmak için çaba harcarlar. Örnek metinler, aşağıdadır:

Şahitler Kayası, Afyon –Kütahya yolu üzerinde yer alan ve insana benzeyen altı tane taş parçası ile ilgili şöyle bir efsane anlatılır: Buraya yakın köylerden birinde ikamet eden altı kişi şahitlik için mahkemeye giderler. Hâkimin sorduğu, “Doğru söyleyeceğinize yemin eder misiniz?” sorusuna “Evet doğru söyleyeceğim, eğer yalan söylersem Allah beni taş etsin.” (Sakaoğlu, 2015:44) şeklinde cevap verirler. Sorulan sorulara cevaplar verdikten sonra da köylerinin yolunu tutarlar ancak yolda, altısı da taş kesilirler. Şahitlerin, Allah’ın adını vererek yemin etmeleri dini inanç göstergesidir.

Kızıtaşı, Van ilinin 50 km kuzeyinde bulunan Amik köyünde geçmiştir. Efsaneye göre bu köyden bir delikanlı, Adilcevaz dizdarının güzel kızına âşık olur. Delikanlı, her gece koca gölü yüzerek geçer ve kızla görüşür. Dizdarın kızı da sevgilisi kendisini kolayca bulsun diye kıyıda, yüksek bir taşın üstünde ışık yaktırır. İki sevgili, bu şekilde uzun müddet buluşur. Ancak bir gece, kuvvetli bir fırtına ışığı söndürür. Delikanlı, azgın dalgalarla boğuşa boğuşa ışığı arar, bir türlü bulamaz ve sonunda boğulur. Kız, sabaha kadar onu bekler, sevgilisi gelmeyince “Allah’ım, ya benim de canımı al veya beni taş yap; kıyamete kadar sevgilimin başucunda kalayım.” (Sakaoğlu, 2015:23-24) şeklinde Allah’a yalvarır, duası kabul olur. Günümüzde gölün kıyısındaki taş için anlatılan efsane bu şekildedir. Kızın, çaresiz kalınca Allah’a yalvarması, ona sığınması dini inanç örneğidir.

Menekşe Kalesindeki Heykeller efsanesi, Mersin ilimizin 40 km uzağında yer alan ve Menekşe Kalesi adı verilen tarihi kalıntılarla ilgilidir. Burada yer alan biri kız, biri erkek suretindeki heykellerle ilgili anlatılan efsane şu şekildedir: Civar köylerde oturan iki genç, birbirine

sevdalanır ancak aileleri kavuşmalarına izin vermez. Onlar da haberleşip buluşur ve uzak diyarlar kaçmak üzere yola düşerler. Durumu öğrenen kızın babası, arkalarından adamlarını gönderir. Bir süre sonra iki âşık bir yerde kısıtılır. Kurtuluş olmadığını anlayan kız, dua etmeye başlar. *“Allah’ım, ya bizi bu zalimlerin elinden kurtarıp birbirimize bağışla veya ikimizi de şuracıkta donar taş eyle.”* (Sakaoğlu, 2015:27-28) der. Kızın duası sonrası iki sevgili, oracıkta taş olurlar. Zor durumda kalan kızın, elini açıp da Allah’a dua etmesi, dini inanç göstergesidir.

Ejder ve Çoban (Sakaoğlu, 2015:32) efsanesi, Erzurum-Bingöl yolu üzerinde yer alan Çat ilçesine bağlı iki küçük köy arasında dikkat çeken kayalar hakkında anlatılır. Efsaneye göre çobanın birisi, sürüsünü otlatırken bir ejder görür. Ejderin, kendisine ve sürüsüne zarar vereceği korkusuyla Allah’a yalvararak bu ejderin taş olmasını ister. Taş olması halinde, yedi kurban keseceğini ifade eder. Duası kabul olur ve ejder taş olur ancak köyüne dönen çoban, kurban kesmeyi ihmal eder. Adağını hatırladığı bir gün, saçları arasında yakaladığı yedi biti öldürür. Böylece adağını yerine getirdiğini kabul eder. Çobanın bu hareketi üzerine Allah, onu ve sürüsünü taş ederek cezalandırır. Sıkıntılı anında çobanın, elini açarak Allah’a yalvarması ve ondan medet umması, dini inanç göstergesidir.

Dikmetaş (Sakaoğlu, 2015:36-37) efsanesine göre Bayburt’tan birkaç kilometre ötede Dikmetaş adı verilen bir taş yığını bulunur. Anlatıldığına göre vaktiyle burada zengin bir ermeni yaşar. Bir kış çok ağır geçer; köylüler, hayvanlara vermek için bir deste ot bulamazken bu Ermeni’nin yığınlarca otu vardır. Köylünün birisi ondan ot ister, ot karşılığında ise ermeni, köylünün kızını ister. Babası, kızına durumu

anlatır. Kız mecburen kabul eder ancak her gün ellerini açıp Allah'a dua eder. Düğün vaktinin yaklaştığı bir gün kızcağız, tüm otların taş kesilmesi için dua eder ve otlar taş kesilir. Kısa süre sonra da tabiat canlanır ve halk, kıtlıktan kurtulur. Diğer efsane örneklerinde olduğu gibi bu efsanemizde de baş edemeyeceği bir durumla karşılaşan kız, elini açarak Allah'tan yardım diler ve dualarına karşılık verilir.

Oğlan-Kız Kabiri (Sakaoğlu, 2015:53) efsanesinde, Iğdır sınırına yakın bir yerde taşlardan meydana gelen bir yığın hakkında şunlardan bahsedilir: Köyün birinde bir delikanlı, güzel bir kıza gönül verir. Delikanlının yakınları Allah'ın emri, Peygamberin kavli ile kızı isterler ancak kızın babası kızını vermez. Gençler de kavuşmak için anlaşip kaçarlar. Gençleri bir süre kovalayan baba ve adamları, en sonunda her ikisini de öldürürler. Mezarları kaybolmasın diye taşlar yığarlar. Kızın; Allah'ın emri, Peygamberin kavli ile istenmesi dini inanç göstergesidir.

Anamas Dağı efsanesi, Eğridir Gölü ile Beyşehir Gölü arasında kalan bölgede yer alan Anamas Tepesi ile ilgilidir. Efsaneye göre bu dağın eteklerinde yer alan köylerin birinde fakir bir aile ve bu ailenin küçük yaşta bir oğlu vardır. Bu çocuk daha küçük yaşlarında, annesi tarafından hırsızlığa alıştırılır. Büyüdüğünde eşkıya olan çocuk, hükümet kuvvetleri tarafından yakalanır ve asılmasına karar verilir. Son arzusu sorulan çocuk, su ister, abdest alıp iki rekât namaz kılar. Sonrasında Allah'a yalvarmaya başlar. *“Ya Rabbim, benim günahım olmadığını bilirsin. Ben masum bir çocukken anamın zoru ile bu yollara düştüm. Ya Rabbim, beni asma, anamı as.”* (Sakaoğlu, 2015:82-83) Ölüm korkusu ve heyecanla duasını yüksek sesle yapmaya başlayan genci dinleyen ilgililer, asıl suçlunun anası olduğunu öğrenip delikanlıyı affederler.

Daha sonra bu dağlara, Anamas adı verilir. Delikanlının, son dakikalarında ve çaresiz anında abdest alıp namaz kılması, sonrasında Allah'a dua ederek ondan yardım istemesi, dini inançla açıklanabilecek bir durumdur.

Çobanın İbadeti (Sakaoğlu, 2015:87-88) efsanesine göre, sürüsüyle çok güzel ilgilenen çobanın birisi, Allah'a nasıl ibadet edeceğini bilmediği için kendince bir ibadet şekli geliştirir. Kendisi için kıymetli olan şeylerden yola çıkarak Allah'a gelmesi ve sütünü, yoğurdunu yemesi için dua eder. Günün birinde bir veli, çoban ile karşılaşır. Onun ibadet şeklini beğenmez ve nasıl ibadet etmesi gerektiğini çobana bir bir anlatarak onun yanından ayırır. Bir süre yol aldıktan sonra çobanın sesini işitir. Çoban, ona bir soru sormak amacıyla arkasından gelmiştir. Veli bakar ki, kendisinin içine girerek geçmek zorunda olduğu gölden; çoban, suyun üstünden yürümek suretiyle geçmektedir. Böylece çobanın, kendisinden daha üst seviyede veli olduğunu anlar ve çobana, Allah'a bildiği şekilde ibadet etmesini nasihat ederek yoluna gider. Çobanın, saf bir Allah sevgisi vardır. Gölün üstünden yürüyerek geçmesinden hareketle, Allah'ın da kuluna sevgisinden söz edilebilir.

Taşbebek'te (Sakaoğlu, 2015:110-111) bir çiftin çocuğu olmaz. Adam, başka bir hanımla evlenir. Çaresiz ve üzgün olan birinci hanım ise bir ustaya gider ve kendisine bir taş bebek yontturur. Kadıncağız, sabahlara kadar Allah'a yalvararak dua eder, uçler, yediler, kırklar aşkına, erenler, evliyalara, pirlere hürmetine ona can verilmesini niyaz eder. Kadının duası kabul olur ve taşbebek canlanır. Sevinci tarifsiz olan kadın, hemen eşine haber verir. Böylece, sönmüş bir ocak yeniden

canlanır. Kadının, çaresizce sabahlara kadar dualar etmesi dini inanç göstergesidir.

Dilek Kayası'nda (Sakaoğlu, 2015:161), bir çoban bir kayanın üzerine çıkarak Allah'a dua eder. Duasında kara kaşlı, kara gözlü bir yar ister ve dileğinin kabul olup olmadığından emin olmak için de eğer duası kabul olursa kayanın sallanması şeklinde bir istekte bulunur. Duası kabul olur, kaya sallanmaya başlar ve kayanın içinden çobanın istediği gibi bir kız çıkar. Bunun üzerine çoban, bundan sonra duası olan ve kayaya çıkanların da dualarının kabulü ve bunun işareti olarak da kayanın sallanmasını Allah'tan niyaz eder. Çoban, inançlı bir insandır. Bu nedenle de Allah'a dua ederek isteğini ona bildirir.

Yeşeren Kuru Ağaç, herkesin günahkâr olarak bildiği bir kişi hakkındadır. Bu adam, bir gece rüyasında aksakallı birini görür. Bu zat ona, yol üstünde bulunan tarlasındaki kuru ağaç yeşerdiğinde, günahlarının af olacağını bildirir. Bu rüya üzerine adam hemen tarlasına kavun, karpuz ekmeye başlar. Yoldan geçenlere bunları ikram eder. Bu durum, yedi yıl sürer. Bir gün yine yolculara ikram ederken yolculardan birisi ikramı geri çevirir. Tüm ısrarlara rağmen kavun ve karpuzu almaz. Buna çok öfkelenen günahkâr adam, “Bu güne kadar öldürdüğüm 99 idi, sen olasan yüzüncü.” diyerek bu adamı öldürür. Birden ağaç yeşerir, yedi yıl önce rüyasında gördüğü aksakallı zat da karşısında belirir ve “*Bu adamı öldürmen Allah katında makbul bir iştir. Çünkü bu adam, iki kişinin arasını bozup onları dövüştürmek için gidiyordu.*” (Sakaoğlu, 2015:163) der. Günahkâr zat aslında, bozgunculuk yapacak kötü bir insanı ortadan kaldırmak suretiyle, Allah'ın hoşuna giden bir iş yapmış ve adaleti sağlamıştır. Günahkâr zat, günahlarına rağmen dini inanca

sahip bir insandır ve affedilmek muradı vardır. Bu nedenle de tam yedi yıl Allah'ın hoşuna gidecek işler yapmak için uğraşır.

Ağrı Dağları efsanesine göre, kardeş olan büyük ve küçük ağalar çok zenginlerdir. Her ikisi de geniş bir alana hükmederler. Bu ağaların adamları bir gün, bir kervanın yolunu kesip tüm mallara el koyarlar. Bu malların içerisinde bir deve üzerinde, dul ve kimsesiz bir koca karının da malları vardır. Kadıncağız, devesine el konulduğunu işitince *“Yüce Allah'ım, Büyük Ağa'yı mallarıyla kül et! Külçe haline gelsin. Boynu bükülsün, eğri kalsın. Küçük Ağa'nın da mallarını başına çal!”* (Alpaslan, 2010:12-13) diyerek bu kardeşlere beddua eder. Kadının duası kabul olur ve her iki kardeş de mallarıyla birlikte taş, buza döner. Her çaresiz kalan gibi bu kadın da Allah'ın adaletine sığınır ve ondan yardım diler.

Balıkli Göl Efsanesi (Kurtoğlu, 2008:16-17) özetle şu şekildedir: İbrahim Peygamber, halk arasında tek Allah inancını yaymaya çalışmaktadır. Urfa'da hüküm süren ve ilahlık iddiasında olan Nemrut, bu duruma çok kızar ve İbrahim Peygamberi huzuruna getirtip kendisine secde etmesini ister. Peygamber bu duruma karşı çıkar ve ikisi arasında ilahlık tartışması yaşanır. Nemrut, İbrahim Peygamberin ateşe atılmasını emreder. Bu iş için altı ay boyunca odun taşınır. Peygamber, mancınikle ateşe atılır ancak ateş suya, odunlar balığa dönüşür. Bunu gören Nemrut, İbrahim Peygambere, onun Tanrı'sının kendisinininkinden büyük olduğunu, bundan dolayı ona yüz deve kurban edeceğini söyler fakat yine de iman etmez. Peygamberin, Allah sevgisi sınırsızdır. Bundan dolayı canını vermekten geri durmaz.

Ayn Zeliha Gölü Efsanesi'ne göre (Kurtoğlu, 2008:23) Nemrut'un, Züleyha adında çok güzel bir kızı vardır. Bu kız, Hz. İbrahim'i gizliden gizliye sever. Babası Nemrut'un, mancınıkla Hz. İbrahim'i ateşe attığı esnada, Züleyha da dayanamaz ve kendisini ateşe atar. Onun düştüğü yerde, ayrı bir göl oluşur. Balıklı gölün hemen yanında ve ona gizliden bağlanan bu göl, 'Ayn Zeliha' adını alır ve bu isim Arapça 'da, Züleyha'nın gözü anlamına gelir. Züleyha, sevgisi uğruna canını feda etmekten çekinmez ve o da, Allah tarafından ödüllendirilir. Düştüğü yer, göle dönüşür.

İbrahim Peygamber ve Dostluk Efsanesi'nde, Hz. İbrahim ateşe atıldığı esnada Cebrail (a.s.) gelir ve ona yardım etmek ister. Ancak Peygamber, bu yardımı kabul etmez ve “*Senin yardımına ihtiyacım yok. Beni yaratan, durumumu görmüyor mu?*” (Kurtoğlu, 2008:19) der. Onun bu samimi iman ve güveni sonucu, ateş su, odunlar balık olur. Ayrıca bu tavrından dolayı Hz. İbrahim, Allah tarafından 'Halilullah' sıfatıyla anılır. Bu sıfat, Allah'ın sadık dostu anlamına gelmektedir. Hz. İbrahim, dini inancının gereğini yerine getirmiştir.

Bir Şimşek Gülümsedi başlıklı efsanedeki olayın, Orta Karadeniz bölgesinde yer alan Kepez adlı bir köyde geçtiği düşünülür. Bu köye, çok uzun bir zaman yağış düşmez. Halk, kuraklıktan dolayı fazlasıyla mağdur olur. Hacılarıyla, hocasıyla tüm halk yağmur duasına çıkar. Ancak beklenen yağmur bir türlü yağmaz. O köyde yaşayan ve bir gözü, bir kolu ve bir ayağı olmayan çoban en nihayetinde tek elini gökyüzüne açarak “*Yüceler yücesi Tanrım, öfkelenirme beni, yetti artık; şimdi gidip senin ne ulu, ne affedici ve ne büyük bir koruyucu olduğunu herkese yayarım. O zaman sana ibadet eden bulamazsın...Yağdır yağmurunu*

yoksa?..” (Sepetçioğlu, 1975:56-57) der ve hemen o esnada yağmurlar yağmaya başlar. Köy, yağmura doyar. Başına bir musibet gelen halk, yaratıcıya sığınır. Ona dua eder ve ondan yardım diler çünkü dini inançları gereği yaratıcının her şeye gücü yeter.

Kirsiz Taşlar (Sepetçioğlu, 1975:87-89) efsanesi, Koca Sinan tarafından Manisa’da inşa edilen Muradiye Camii ile ilgilidir. Efsaneye göre, bu caminin inşaatında çalışan bir genç boy abdesti ihtiyacına rağmen abdest alamadan inşaatta çalışmaya mecbur kalır. Ancak genç, elinin değdiği kirli taşlarla caminin inşa edilmesini istemediği için eline aldığı bir taşı götürüp tekrar getirerek çalışıyormuş gibi görünmeye uğraşır. Bu durumu fark eden Koca Sinan, sebebini sorduğunda genç, sıkıntısını anlatır. Bunun üzerine Mimar Sinan, cami inşaatına ara verip caminin yanına hamam yaptırır. Çalışan genç, dindar birisidir. Bu nedenle temiz olmayan taşların, cami inşaatında kullanılmasına gönlü razı olmaz ve soruna, kendince çözüm bulur.

Altın Kalbur Efsanesi’ne göre, Bitlis’in Zeydan Mahallesi’nde Altın Kalbur denen suyun kaynağının bulunduğu tepede vaktiyle yaşlı bir kadın yaşar. Kadının koyunları vardır ancak yakınlarda su yoktur. Hayvanların susuz kaldığı bir gün Allah’a yakararak “*Ulu Tanrım, şu hayvancağızların ateşini söndür. Nineyi de unutma, şu un kalburunu altına döndür.*” (Tatar, 2006:161-162) der. Dileği kabul olan nine; bakracın, taşın, teknenin, toprağın da altına dönüşmesini istemediği için dövünmeye başlar. O zaman nine, her şeyiyle birlikte taş kesilir. Nine, durumunun kötü olmasından dolayı el açacağı varlık olarak dini inancı gereği Allah’a yönelmiştir.

Beyazıbesten (Kavcar; Yardımcı, 1990:81) efsanesine göre, Abdurrahman Çelebi isimli çok dindar bir zat abdest aldığı suya bakarken Karadeniz’de batmak üzere olan bir balıkçı teknesi görür. Üzerinde üç peşli entarisi vardır ve bu kıyafetle teknedekilerin yardımına gider. Sonra da yaşadığı yerde bulunan camiye gelerek namaza yetişir. Entarisinin peşini düzeltirken peşleri arasına doluşan canlı balıklar, camiye dökülür. Durumu sorduklarında ise Karadeniz’de bir balıkçı teknesinin batmasından dolayı, onu düzeltmeye gittiğini, balıkların orada girmiş olabileceğini söyler. Böylece onun, büyük bir evliya olduğu anlaşılır.

Sular Orda Burun Oldu (Sepetçioğlu, 1975:123-125), İncir Burnu’nun efsanesidir. Anlatıldığına göre bu civarlarda ve kendi halinde yaşayan bir çoban herhangi bir eğitim almamış, sadece elif harfini duymuş, onu içselleştirerek, elif harfini söyleyerek kendince Allah’a ibadet şekli geliştirmiştir. İnsanlarla pek konuşmayan bu çobanın, Allah ile irtibatı iyidir. Bir gün bu çoban, sürüsünü otlatıp aynı zamanda ibadet etmekte iken yanına iki derviş gelerek ne yaptığını sorar ve ibadet şeklinin yanlış olduğunu söylerler. Onu deniz kıyısına götürüp nasıl ibadet edeceğini anlattıktan sonra, suyun üzerine hırkalarını sererek üstüne oturup kıyıdan uzaklaşmaya başlarlar. Bu durumu hayretle izleyen çoban, farkında olmadan ellerine kum doldurur. Sonra ibadetine dönmek üzere hareketlenir fakat birden, nasıl ibadet edeceğini anlamadığını fark edip koşarak dervişlere yetişmeye çalışır. Çoban bu esnada suyun üzerinde koşmakta, elindeki kum tanelerinin suya dökülmesiyle de suyun üzerinde karalar oluşmaktadır. Bu olayın sonunda çoban sır olur, o kara parçası da burun adını alır. Efsaneye göre

çöban, Allah sevgisiyle dopdolu bir insandır. Onun samimi ibadetleri ise Allah katında üstün bir mertebeye erişmesine sebep olur.

Zile’de Eda Edilen Hac (Sepetçioğlu, 1975:156-158) efsanesi, Zile’de yaşayan hasta, yaşlı bir kadın ile demirci olan oğlu hakkındadır. Bu oğul, hacca gitmek için uzun yıllar, güç bela para biriktirir. Gün gelir, hac için yola çıkar. Kısa süre gittikten sonra, yaşlı bir adamın Allah’a dua ederek, hasta ve yaşlı olması, ayrıca borçlarının çok olması ve ödeyememesi dolayısıyla yardım isteğine şahit olur. Duyarsız kalamaz ve tüm parasını bu adama verir. Kendisi de eve dönemeyip ıssız bir vadiye çekilerek kendince hac yaptığını hayal eder. Hacılar dönmeye başlayınca da evine gelir. Diğer hacılar, evlerine uğramadan bu demirciye uğrarlar ve onu tebrik ederler. Çünkü Arafat dağında, milyonlarca hacı içerisinde o vardır ve yüzü pırıl pırıl parlamaktadır, kafasının üzerinde de sürekli bir gölge bulutu dolaşmaktadır. Demirci, Allah sevgisinden ve dini inancından dolayı hac yapmak ister, yaptığı hayrın neticesinde ise kendisi de Allah’ın sevgisine mazhar olur.

5.3.2.2. Din Büyükleri Bilinci

Toplumumuzda, Allah tarafından gönderilen tüm elçilere sonsuz saygı duyulur, hepsi kıymetli kabul edilir. Ayrıca bazı insanlar, Yaradan’a diğerlerinden daha yakındır. Onunla daha farklı bir iletişim içerisindeyler. Böyle insanlar genellikle kimliklerini gizlerler ve çok sıradan bir hayat sürerler. Ancak Allah katında değeri daha üstün olan böyle insanların kimlikleri açığa çıktığında bu insanlar, diğer insanlar tarafından fazlasıyla saygıya değer kabul edilirler. Bu değer ile ilgili örnek metinler şunlardır:

Şeker Baba (Alptekin, 1993:24-25) efsanesine göre Birinci Dünya Savaşı sırasında Doğu Anadolu içlerine kadar gelen Rus birlikleri, Bingöl'ün Sütlüce köyü yakınlarında kanlı çarpışmalar yaşar. Ancak düşman çok kuvvetlidir. Yenilmek üzere olan bölge halkı, göklerden süzülerek gelen bembeyaz ve çok büyük bir güvercin görür. Bu güvercin, düşman üzerinde uçarak onları dağıtır ve bir kurşunla vurularak ölür. Kuşun ölümüyle birden, her yer kararır. Ortalık aydınlanınca yerde, küçücük bir güvercin ölüsü vardır. Onun yardımıyla kurtulan halk, güvercini bir mezara gömer, onun bir veli olduğuna inanır ve kabrini devamlı ziyaret eder. Bu türbe daha sonra, Şeker Baba ismiyle anılır. Bu güvercin, bir veli veya değildir. Gerçek olan ise onun, vatan savunması yaparken canını feda etmesidir. Halk da bu fedakârlık karşısında onun mezarını türbe haline getirir ve sürekli ziyaret ederek ona saygı gösterir.

Deve Taşı, Seydişehir'in kurucusu olduğu söylenen Seyyid Harun-ı Veli ile Beyşehir Beyi arasında geçen olaylar üzerinedir. Harun-ı Veli, Seydişehir'e bir cami yaptırmaya karar verir. Eşrefoğlu, cami yapımında tuzu-biberi olmasını ister ve cami için hediyeler gönderir. Harun-ı Veli ise kapları boş göndermek istemez ve hepsinin içerisine birer defa tükürür. Beyşehir'e gelen kapların içinin balla dolu olduğunu gören Eşrefoğlu, Harun-ı Veli'ye hayranlık duyar ve Seydişehir'e gitmeye karar verir. Amacı, kendisinin de büyük bir veli olduğunu ona göstermektir. Bu nedenle bir aslana biner. Seydişehir'e vardığında ise Harun-ı Veli'nin bir taşa binmiş şekilde kendisini karşıladığını görür. Bunun üzerine, “Canlıya binmek marifet değilmiş. Cansıza binip onu yürütmek daha büyük olmanın işaretidir.” (Sakaoğlu, 2015:95-96) der ve

böylece Harun-ı Veli'nin kendisinden üstün olduğunu kabul etmiş olur. Efsaneye göre veliler tarafından cami yaptırılması dini inanç göstergesidir.

Şeyh Bilecen, Antep ilinin Oğuzeli ilçesine bağlı Şıhbilecen köyünde yaşadığı söylenen Şeyh Bilecen adlı ermişlik vasfına sahip bir hizmetkârı ilgilidir. Bu hizmetkârın ağası hacca gider. Günler, aylar geçer. Ağanın hanımı bir gün, eşinin sevdiği içli köfte yemeğinden yapar. Şeyh Bilecen'e dönerek ağanın bu yemeği çok sevdiğinden vs. bahseder. Bilecen de, bir mendilin arasına birkaç tane koyup kendisine vermesini, ağaya götüreceğini söyler. Ağanın hanımı buna ihtimal vermez ancak yine de sıcak köftelerden Bilecen'e verir. Ağa, hacda iken henüz dumanı üstünde tüten köfteleri afiyetle yer. Aradan yine zaman geçer ve hacılar dönmeye başlar. Halk, ağayı karşılamak ve elini öpmek amacıyla yarışır. Ancak ağa, "Beni değil, onu karşılayın, onun elini öpünüz." (Sakaoğlu, 2015:99-100) diyerek Bilecen'i işaret eder. Ermişlik sırrının açığa çıkması üzerine Şeyh Bilecen, ortadan kaybolur. Efsaneye göre ağa, inançlı bir insandır ve hacca gitmiştir. Hizmetkâr ise veli sıfatına sahip olacak kadar dini açıdan yol almış bir insandır. Diğer insanlar ise hacca gidenin ve veli olanın kıymetini bilecek kadar dini inanç sahibidirler.

Sular Orda Burun Oldu (Sepetçioğlu, 1975:123-125), İncir Burnu'nun efsanesidir. Anlatıldığına göre bu civarlarda ve kendi halinde yaşayan bir çoban herhangi bir eğitim almamış, sadece elif harfini duymuş, onu içselleştirerek, elif harfini söyleyerek kendince Allah'a ibadet şekli geliştirmiştir. İnsanlarla pek konuşmayan bu çobanın, Allah ile irtibatı iyidir. Bir gün bu çoban, sürüsünü otlatıp aynı zamanda ibadet

etmekte iken yanına iki derviş gelerek ne yaptığını sorar ve ibadet şeklinin yanlış olduğunu söylerler. Onu deniz kıyısına götürüp nasıl ibadet edeceğini anlattıktan sonra, suyun üzerine hırkalarını sererek üstüne oturup kıyıdan uzaklaşmaya başlarlar. Bu durumu hayretle izleyen çoban, farkında olmadan ellerine kum doldurur. Sonra ibadetine dönmek üzere hareketlenir fakat birden, nasıl ibadet edeceğini anlamadığını fark edip koşarak dervişlere yetişmeye çalışır. Çoban bu esnada suyun üzerinde koşmakta, elindeki kum tanelerinin suya dökülmesiyle de suyun üzerinde karalar oluşmaktadır. Bu olayın sonunda çoban sır olur, o kara parçası da burun adını alır. Çoban, çok samimi bir dindardır. Bildiği kadarıyla, samimiyetle ve devamlı ibadet eder. Bu nedenle de efsaneye göre, mertebe açısından dervişlerden üstün durumdadır.

Zile’de Eda Edilen Hac (Sepetçiöğü, 1975:156-158), Zile’de yaşıyan hasta, yaşı bir kadın ile demirci olan oğlu hakkındadır. Bu oğul, hacca gitmek için uzun yıllar, güc bela para biriktirir. Gün gelir, hac için yola çıkar. Kısa süre gittikten sonra, yaşı bir adamın; Allah’a dua ederek, hasta ve yaşı olması, ayrıca borçlarının çok olması ve ödeyememesi dolayısıyla yardım isteğine şahit olur. Duyarsız kalamaz ve tüm parasını bu adama verir. Kendisi de eve dönemeyip ıssız bir vadiye çekilerek kendince hac yaptığını hayal eder. Hacılar dönmeye başlayınca da evine gelir. Diğer hacılar, evlerine uğramadan bu demirciye uğrarlar ve onu tebrik ederler. Çünkü Arafat dağında, milyonlarca hacı içerisinde o vardır ve yüzü pırl pırl parlamaktadır, kafasının üzerinde de sürekli bir gölge bulutu dolaşmaktadır.

İsa'nın Kutsal Mendili Efsanesi'nde (Tatar, 2006:86-87), Urfa'ya egemen olan bir yönetici, bir hastalığa yakalanır. Hz. İsa'ya mektup yazarak ona inandığını, eğer Urfa'ya gelirse kendisine iman edeceklerini bildirir. Hz. İsa gelemeyeceğini bildirir ve bir mendili yüzüne sürerek yöneticiye gönderir. Elçiler günümüzde Eyüp Peygamber makamı denen yerde mendili suya düşürürler. Suyun yüzeyinde İsa'nın yüzü belirir. Zorla sudan çıkarılan mendil yöneticiye götürülür, yönetici iyileşir. Bu kuyu Hristiyanlarca kutsal sayılır. Her yıl büyük bir saygıyla ziyaret edilir. Adaklar adanıp törenler yapılır. Dini inanç gereği peygambere saygı duyulur, onun emaneti kutsal kabul edilir ve emanetine sahip çıkılır.

Hızır ile İlyas Efsanesi'ne göre (Tatar, 2006:118-120), Hatay yöresinde bir ejderha tarafından beklenen suyu kullanmak isteyen insanlar, her yıl bir kız kurban verirler. Kurban olma sırası, kralın kızına gelir. Kız, kurban olacakken bir çoban tarafından kurtarılır. Bu çoban, Hızır'dır. Günün birinde Musa Peygamber, Hızır'ı görmek için Allah'a dua eder ve Hızır'la karşılaşır ancak onun Hızır olduğunu anlamaz. Hızır, peygambere işine karışmaması ve soru sormaması koşuluyla kendisi ile birlikte gelebileceğini söyler. Ancak Musa sözünde duramaz ve her defasında Hızır'ın yaptıklarını sorgulayan sorular sorar. Sabrı kalmayan Hızır, kendisini tanıttıktan sonra ortadan kaybolur. Onların buluştuğu yer, günümüzde ziyaret yeridir. Buraya 'Buluşma Kayası' denir. Musa Peygamber, Hızır'a bir söz vermiştir ancak sözünde duramamış, onun davranışlarını sorgulayan sorular sormuştur. Bu durum ise Hızır tarafından hoş karşılanmaz ve yolları ayrılır.

Adam Kurutma Kayası Efsanesi'ne göre bir yörede, çok acımasız bir bey yaşar. Bu bey, yakaladığı kişileri kızgın bir sac üzerinde namaza durdurur. Onların ayakları yandıkça zıplayarak namaz kılmalarını izler. Günün birinde amansız bir hastalığa yakalanan bey, rüyasında Hızır'ı görür. Hızır ona, “Senin derdinin dermanı Adam Kurutma Kayası'ndadır. Kayalara varıp üstündekileri çıkar, iki rekât namaz kılıp Tanrı'ya yakar.” (Tatar, 2006:155-156) der. Bey, iyileşebilmek için söyleneni yapar ve hatasını anlar, tövbe edip iyi insan olmak için uğraşır. Kötü bir kişi olan bey, Hızır tarafından uyarılır, namaza ve tövbeye yönlendirilir. Söylenen şekilde hareket ettikten sonra Allah tarafından şifaya erişir.

5.3.2.3. Kutsal Mekânlara Saygı

Halk arasında, kutsallık statüsünde olduğu düşünülen bazı mekânların varlığı da kabul edilir. Bu vasıfta olan mekânlara da saygı gösterilir. Bu mekânların temizliğine fazlasıyla önem verilir. Buralarda uygunsuz davranışlarda bulunulmaz, yüksek sesle konuşulmaz. Örnek metin aşağıdadır:

Ağacın Kutsallığı (Demir, 2013:46) efsanesine göre, Tokat'ın Arpaören köyünde yaşayan bir çoban, sürüsünü Tekke adı verilen bir yere getirir ve burada bulunan ağaçların yapraklarını koyunlarına yedirir. Bu yaprakları yiyen koyunların hepsi ölür. Yine buradan aldığı ağaç kütüğünü yakan bir kişiye rüyasında, aldığı kütüğü yerine koyması söylenir. Adam kütüğü yaktığı için yerine koyamaz. Adamın üç oğlu ölür. Bu nedenle halk, burada kurban kesmeden kuru bir dal dahi almaz. Yatırlar, tekkeler, farklı özel yerler kültürümüzde ayrıcalıklı konuma sahiptir. Bu nedenle buralara fazlasıyla saygı ve özen gösterilir.

Buralarda yatan kişilere dualar edilerek istekler bildirilir. Kurbanlar kesilir.

5.3.2.4. Şehitlik

Şehit ve şehitlik değerleri, efsanelerde geniş yer tutar. Çünkü dinimizde ve kültürümüzde şehitlik, çok yüksek bir makam olarak kabul edilir. Herkesin ulaşamayacağına inanılan bir mertebedir. Efsanelerde şehit olanlar, vatan uğruna savaşırken canlarını vererek bu mertebeye erişirler.

Bu değer ile ilgili örnek efsane metinleri şunlardır:

Nurilik, Ağrı vilayet merkezinin üç kilometre kuzeydoğusunda yer alan ziyaretgâh ile ilgili anlatılan bir efsanedir. Efsaneye göre Rus ve Ermeni birlikleri, Ağrı'nın birçok yerini işgal eder. Mevsim kıştır ve hava oldukça soğuktur. Bir yandan kış şartları, bir yandan işgal yüzünden halk perişan durumda göçe hazırlanmaktadır. Göç eden kabile, Ruslar tarafından kuşatılır. Göçün önderliğini yapan Seyit Nuri, düşmanla günlerce çarpışır. Vücudu delik deşik olmasına rağmen o, çarpışmaya devam etmektedir. Ancak yaşlı bir kadının, "*Vah yazık yavrum vah... Her tarafı delik deşik olduğu halde, nasıl da ayakta duruyor...*" (Alpaslan, 2010:182-183) demesiyle yere yığılır. Seyit Nuri, cesur bir önderdir. Vücudu delik deşik olmasına rağmen vatan sevgisinden dolayı düşmanla vuruşmaktan geri durmaz. Bu nedenle düşmanla günlerce çarpışır ve onlardan pek çoğunu öldürür, kendisi de şehit olur.

Ulubatlı Hasan'da (Aslan, 2016:75) iri yarı, yiğit mi yiğit Hasan, İstanbul kuşatması esnasında korkusuzca surlara tırmanır. Vücudunda sayısız kılıç ve ok darbesi olmasına rağmen elindeki Türk bayrağını

surlara dikmeyi başarır. Daha sonra da gülümser şekilde şehit olur. O, vatansever bir insandır. Bundan dolayı da vatan uğruna şehit olana kadar savaşmayı sürdürür.

Şeker Baba (Alptekin, 1993:24-25) efsanesine göre Birinci Dünya Savaşı sırasında Doğu Anadolu içlerine kadar gelen Rus birlikleri, Bingöl'ün Sütlüce köyü yakınlarında kanlı çarpışmalar yaşar. Ancak düşman çok kuvvetlidir. Yenilmek üzere olan bölge halkı, göklerden süzülerek gelen bembeyaz ve çok büyük bir güvercin görür. Bu güvercin, düşman üzerinde uçarak onları dağıtır ve bir kurşunla vurularak ölür. Kuşun ölümüyle birden, her yer kararır. Ortalık aydınlanınca yerde, küçük bir güvercin ölüsü vardır. Onun yardımıyla kurtulan halk, güvercini bir mezara gömer, onun bir veli olduğuna inanır ve kabrini devamlı ziyaret eder. Bu türbe daha sonra, Şeker Baba ismiyle anılır. Bu güvercin, bir veli veya değildir. Gerçek olan ise onun, vatan savunması yaparken canını feda etmeyi göze alacak kadar vatan sevgisine sahip olmasıdır.

Diyarbakır Kalesi ve Burçlarının Efsaneleri'nde (Tatar, 2006: 65-68), Diyarbakır Kalesi düşman tarafından çevrilir. Kaleyi koruyan yedi kardeş, onu teslim etmekten başka çare olmadığını düşünüp kale anahtarlarını vermek üzere düşman tekfuru ve seçkin askerlerini kaleye davet ederler. Tekfur ve askerleri geldiğinde ise en küçük kardeş, mahzendeki cephaneyi ateşler. Böylece hepsi havaya uçar. Tekfurları ve bütün komutanları ölen düşman dağılır. Yedi kardeş ise şehit olur. Şehitlik, dini inancımıza göre en yüksek rütbedir. Ahiret yurdunda da şehitlerin yeri apayrı olacaktır. Bu nedenle Müslüman olan her insan,

vatan uğruna şehit olmayı can-ı gönülden arzu eder. Çünkü biz, vatanından asla vaz geçmeyecek bir milletizdir.

Eshab-ı Kehf (Yedi Uyuyanlar) efsanesinin, Tarsus'ta anlatılan şekli özetle şöyledir: putlara tapan kralın altı yardımcısı, onun tanrı olmadığını düşünür ve tek tanrıya tapmaya başlar. Ancak bu yedi kişi, kralın şiddetiyle karşılaşarak yanlarına bir çoban ve onun köpeğini de alarak bir mağaraya sığınır. Burada *“Tanrım bize yardım et. Senin adını her kulundan duyduğumuz gün canımızı al.”* (Tatar, 2006:75-78) diye dua ederler. Daha sonra üç yüzyıllık bir uykuya dalarlar. Uyandıklarında ise Hristiyanlığın yayıldığına şahit olup canlarının alınması için dua ederler. İnsanlar mağaraya girdiklerinde, yedi kuştan başka bir canlı göremezler. Böylece yedi arkadaş, dualarının kabulüne şahit olur. Aynı zamanda onların başından geçenler de asırlarca insanlara örnek olur.

6. FIKRALARDA TESPİT EDİLEN DEĞERLER

Türk halk anlatmalarının bir türü de fıkralardır. Fıkralar gülme, coşma, eğlenme, rahatlama gibi duygular yaşatarak insanların bu ihtiyaçlarını karşılayan edebi bir türdür. Gülmek, insani bir ihtiyaçtır. Bu nedenle günlük yaşamın her alanında mizah ile karşılaşırız.

Fıkra tanımlarına göz atıldığında şu tanımlarla karşılaşırız:

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi'ne göre *“1.Gülünç, ilginç bir olayı, kısa ve özlü bir biçimde anlatan nükteli kısa öykü.”* (1986:4073).

“Fıkra başlangıç, gelişme ve sonuç bölümlerine sahip bir hikâyedir.” (Artun, 2018:156).

“Fıkra, hikâye çekirdeğini hayattan almış bir vak'a veya tam bir fikrin teşkil ettiği kısa ve yoğun anlatımlı, beşeri kusurlarla içtimai ve gündelik hayatta ortaya çıkan kötü ve gülünç hadiseleri, çarpıklıkları, zıddiyetleri, eski ve yeni arasındaki çatışmaları sağduyuya dayalı ince bir mizah, hikmetli bir söz.” (Yıldırım, 2016:35-36).

“Umumiyetle gerçek hayat hadiselerinden hareketle hisse kapmayı hedef tutan ve temelinde az çok nükte, mizah, tenkid ve hiciv unsuru bulunan sözlü, kısa, mensur hikâyelere fıkra adı verilir.” (Elçin, 2001:566).

Moral düzeltmek, hayatın rutinine renk katmak, hoşça vakit geçirmek amacıyla fıkralardan yararlanılabilir. Fıkralar, insanları güldürürler ancak bu sadece gülümseme değil aynı zamanda altında

yatan dersi de alma şeklindedir. Bu yönleri ile insanları eğitip yönlendirirler. Başlı sıkışanlara yol gösterirler.

Fıkra metinleri genellikle diyaloglardan oluşur. Fıkralar, kısa ancak yoğun anlamlıdır. Fıkralar dinlendikten veya okunduktan sonra yüzde gülümseme meydana getirmelerine rağmen fıkralar, genel olarak hiciv mantığı üzerine kuruludur. Fıkra kahramanı, ince bir eleştiri yaparak söyleyeceğini anında söyler. Yani fıkra metinlerinde genellikle bir olay, durum veya kişi eleştirilir. Buradan yola çıkılarak karşıdakine ders vermek amaçlanır.

“Türk fıkralarının şekil, yapı ve içerik özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

1. *Fıkralarda ayrıntıya, uzun tasvirlerle, anlatım sanatına yer yoktur. Gerçeklik, az söz, somutluk, anlamlı düşünce ve hareket esastır.*
2. *Kuruluş bakımından bir tez ve bir karşı tezdendir. Hazırlık bölümünde kısaca olay ya da ifade edilmek istenen düşünce ile ilgili kısa bilgiler verilir, daha sonra da sırasıyla tez ve karşı tez ifade edilir. Sonuçta, hükümden çıkarılacak ders gizlidir.*
3. *Her fıkra, mutlak bir şekilde bir ders vermeyi amaçlar.”* (Aça; Ekici ve Yılmaz, 2018:203).

Tüm fıkralarda bir hazırcevaplık vardır. Fıkra kahramanı hazırlıksız şekilde yakalandığı bir olay veya durum karşısında bile anında söyleyeceğini söyler, lafı gediğine koyar. Fıkra kahramanları, sosyal hayat içerisinde karşılaştıkları haksızlıkları, cesurca dile getirirler.

Kaba kuvvete başvurmazlar. Kavgadan değil, barıştan yana, içten pazarlıklı olmayan insanlardır.

İncelenen fıkra kişilerinin tarihte yaşadıkları bilinir. Haklarında bilgiler mevcuttur. Fıkra tipleri, haksızlıklara dayanamayan, oldukça zeki, hazırcevap ve nüktedan kişilerdir. Birisi eşeğiyle bütünleşmiş tastamam halkla iç içe iken, diğeri sarayda yaşayan, üst statülerde görev yapmış ancak o da halktan kopmamış, onlarla iç içe yaşayan kişilerdir. Ünlüleri ülke sınırlarını aşan fıkra kahramanları, Türklüğümüzü ve kültürümüzü simgelerler.

Dursun Yıldırım, “*Türk fıkra türünde mevcudiyeti bilinen fıkra tipleri, ortaya çıkmış hususiyetler göz önünde tutularak pratik bakımdan şöyle gruplandırılabilir:*

- *Ortak şahsiyeti temsil yeteneği kazanan ferdi tipler,*
- *Zümre tipleri,*
- *Azınlık tipleri,*
- *Bölge ve yöre tipleri,*
- *Yabancı tipler*
- *Gündelik tipler*
- *Moda tipler”* (Yıldırım, 2016:62).

Bazı fıkralar, içerik olarak neredeyse aynı olmalarına rağmen farklı fıkra tiplerine ait fıkralarımız gibi aktarılırlar. Örneğin Bektaşî fıkraları arasında geçen ‘Ondan Al Ona Ver’ (Özalp, 2020:336-337) başlıklı fıkra ile İncili Çavuş fıkraları arasında geçen ‘Paranın Üstü’

(Seratlı, 2011:245) başlıklı fıkralar, içerik olarak benzerdir. Bektaşî fikrasında, Bektaşî'ye birisi para verir. O da hemen fırına gider ekmek alır. Fırıncı paranın üstünü vermez. Bektaşî, *“Haram olsun!”* diyerek bakkala gider. Pastırma alır, para vermez. İsteyen bakkala da verdiğini iddia eder. Sonra da *“Ya Rabbi sen de biliyorsun ki fırıncı benim yirmiliği yuttu, ben de bakkalın yirmiliğini yuttum. Sen kadirsin, fırıncıdan al, bakkala ver, günahı bana olmasın!”* (Özalp, 2020:336-337) der. Aynı şekilde İncili Çavuş da bakkala gidip peynir alır. Bakkal, paranın üstünü vermez. Verdiğini iddia eder. İncili sesini çıkarmadan ve üstelemeden fırına gider. Burada aldığı ekmeğin parasını vermeyip verdiğini iddia eder. Ekmekle peyniri yerken de *“Yarabbi, sen hakkımı bakkaldan al, fırıncıya ver! Ahirette fırıncının hakkını benden isteme!”* (Seratlı, 2011:245) der.

Çalışmaya konu olan fıkra kahramanlarının fıkralarına kısaca göz atılacak olursa, şunlar söylenebilir:

Bektaşî Fıkraları:

Bektaşî fıkralarının hemen hepsinde içki kelimesi geçer. İçki sofraları kurulur, mezeler hazırlanır. ‘Onu Şımartıyorsunuz’ başlıklı fıkroda olduğu gibi din ile alay içeren fıkralar da sayıca fazladır. Nasreddin Hoca, Bekri Mustafa gibi fıkra kahramanları kavgaya fazla meyil vermeyip sorunların üstesinden kıvrak zekâları ile gelmeye çalışırken Bektaşî fıkralarında ses yükseltmekten kavgadan çekinilmez.

Fıkraların kimisinde ibadet halinde gördüğümüz Bektaşî, başka birçok fıkroda daha çok ibadetten kaçarken ya da eksik, yanlış ibadet

yaparken ve bu davranışını savunurken karşımıza çıkar. Bektaşî, dini genellikle kendisine göre yorumlar ve ona göre amel işler. Örneğin ‘Kulak asmadı ki’ başlıklı fıkrada Bektaşî, Allah’a yalvarmaz, kula yalvarır. Sebebini soranlara “*Şimdiye kadar tek duama kulak asmadı ki!*” (Cimcoz: 2000:160) diye cevap verir.

Fıkraların birçoğunda Bektaşî, orucu yer; namaz kılmaz. Oruç tuttuğunda da ya zorla, ya da iş olsun tutar. Cimcoz (2000:158)’ de ‘Geçen Yıl’ başlıklı fıkrada; “*Mübarek ramazan iki gün sonra geliyor.*” dediklerinde, “*Bu yıl gelmez, ben onu geçen yıl yemiştim.*” diye cevap verir. ‘Aptest Al Deseydin Alırdık’ (Çotuksöken, 2004:53) başlıklı fıkrada görüldüğü üzere namazı da zorla ve yarım yamalak, genelde de abdestsiz kılar.

Bekri Mustafa Fıkraları:

Bekri Mustafa fıkraları Nasreddin Hoca fıkraları ile karşılaştırıldığında; birçok Bekri Mustafa fıkrasında esrar, fahişe, içki gibi değer eğitiminde kullanılacak anlatılarda yer alması uygun görülemeyecek kelimeler geçmektedir. Bazı fıkralarda da toplum içerisinde zikredilmeyecek haller, halleri anlatmak amacıyla kullanılan argo kelimeler bulunmaktadır. Örneğin ‘Bekri Mustafa Rüya Görüyor’ adlı fıkrada Bekri, gördüğü rüyanın etkisiyle altına yapar. Bu durum başka fıkralarda da geçer. Bu fıkralarda, Nasreddin Hoca fıkralarında olduğu kadar gülme unsuru da bulunmamaktadır yani bu fıkraların, güldürü öğeleri açısından fazla zengin olmadıkları söylenebilir. Ayrıca diğer fıkra kahramanlarına göre Bekri Mustafa’nın dili daha ağırdır.

Bekri Mustafa fıkralarında değerler örtülü şekilde verilir. Bazı fıkralar ise değer bulmak bir yana, toplum içerisinde anlatılamayacak türden anlatılardır. Dolayısıyla Bekri Mustafa fıkraları, değer eğitiminde kullanılacak iseler ciddi elemelerden geçirilmelidir.

İncili Çavuş Fıkraları:

İncili, İstanbul'a sonradan ayak basan, hayatın içinde yetişmiş, halk adamıdır. Aynı zamanda saraya girmeyi başarmış, padişahın nedimi olmuş, bilgili ve görgülü bir diplomattır. Devletin üst kademelerinde görev yapmış, elçilik görevinde bulunmuştur. Padişah ve devrin ileri gelenleriyle oturup kalkan, görüşen bir kişidir.

Fıkraları incelendiğinde, Bekri Mustafa ve Bektaşî'de olduğu gibi kumarbaz veya sarhoş olduğu ile ilgili bilgiler yoktur. Sadece başkalarına şaka yapmaktan, onlarla alay etmekten fazlasıyla hoşlanan bir kişiliği vardır. Bazı fıkralarında şakalarının dozunu kaçırdığı da olur. Örneğin 'Ayakkabımı Ben Aldım' başlıklı fıkroda İncili Çavuş, çarşıda dolaşırken fakir bir kişi görür, ayağında ayakkabı yoktur. Ona bir çift ayakkabı alır. Sonrasında ise şaka yapmak amacıyla adamın peşine düşer ve sürekli olarak nasıl yürümesi gerektiği konusunda onu uyarır. Her defasında "... onu sana ben aldım!" der. Bu baskıya daha fazla dayanamayan adam, ayakkabıları çıkarıp iade eder ve iade sebebini soran İncili'ye, "*Her dakika başıma kakılan ayakkabıyı giymektense yalın ayak gezerim daha iyi!*" (Tevfik, 2020:16-18) der. Bunun üzerine İncili, ona şaka yaptığını söyler. Fakir adam, ayakkabılarını tekrar giyerek oradan ayrılır. Mesela adamın ayakkabıları tekrar giymesi, İncili'yi affettiği anlamına mı, yoksa ayakkabıya gerçekten ihtiyacı olduğu anlamına mı gelir? 'Altınlı Yumurtalar' (Seratlı, 2011:253) başlıklı

fıkra da, çarşıdan geçerken yumurta sattığını gören bir köylü ile alay etmeyi kafasına koyan İncili, adamın tüm yumurtalarının kırılmasına sebep olur. Her ne kadar sonradan gerçekleri söyleyip insanların gönüllerini alsa da alay etmek için bulduğu hiçbir fırsatı kaçırmaz.

İncili Çavuş fıkralarında, ateşli silahların pek nadir olduğu dönemlerde gerektiğinde kullanmak üzere insanların; kılıç, bıçak, harbe, mızrak, ok gibi aletlerden oluşan savaş aletleri kullandıkları bilgileri yer alır. Bazı fıkralarda, İncili'nin de iyi bir savaşçı olduğuna dair bilgiler bulunur. Dönemin silahlarını maharetle kullanır. 'Katırcı Burnumu Sil' (Özalp, 2020:107-110) başlıklı fıkra da İncilinin; ok atmak, harbe ve mızrak kullanmak maharetini çok güzel öğrendiği bilgisi vardır. 'Hakikaten Çivi Yaparım' (Özalp, 2020:110-113) başlıklı fıkra da İncili'nin savaşçı kimliğinden ve maharetinden bahseder. Dövüş esnasında İncili, haraminin iki kulağını ve burnunu keser.

Mezarının yeri ile ilgili Özalp'in, "*İncili Çavuş demekle meşhur Firuz Ağa, cennetmekân Sultan Han-ı Kanuni hazretlerinin musahibi ve nedimi olup gayet akıllı ve bilgiliydi. 918/1512 tarihinde irtihal-i darıbeke edip Divanyolu'nda kain banisi bulunduğu Firuz Ağa Cami-i Şerifi yakınında mefundur.*" (Özalp, 2020:105) görüşü vardır.

Nasreddin Hoca Fıkraları:

"Nasreddin Hoca mizahı aynı zamanda, Türk halkının meselelerini yansıtan, topluma yararlı ve yapıcı bir mizahıdır. Bu olumlu özelliklerin, aynı ölçüler içinde gerçekçi, yararlı, yapıcı insanlar yetiştirmekte büyük ve önemli etkileri olabilmektedir. İnsanları etkilemek, özellikle toplumun istediği davranışlar yönünde etkilemek, onları anlamayı

gerektirir. İnsanı anlamının yollarından biri de onun yarattığı folklor ürünlerini incelemek ve değerlendirmektir.” (Dedebağı, 2007:103).

Büyük bir söz ustası olan Nasreddin Hoca, yaşadığı toplumda karşılaştığı yanlış ve aksaklıkları kıvrak zekâsı, hazır cevaplılığı, mizah yeteneği ve cesur tavırları sayesinde eleştirir. Ünü dünyaya yayılmış olan Hoca'nın fıkraları; İngilizce, Çince, Japonca, Rusça gibi birçok dile çevrilmiştir.

Tokmakçioğlu'na göre, “*Hoca uluslararası olduğu kadar nev'i şahsına münhasır yerel (mahalli) bir mizah kahramanıdır.*” (1981:20).

Özkan'a göre, “*Nasrettin Hoca, dünyanın en meşhur fıkra tiplerinden biridir. Ona bağlı olarak anlatılan fıkralar, Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar Avrasya'da geniş bir alana yayılmıştır.*” (1999:17).

Türkmen ise, “*Toplum, kültürü unutsa bile ona hareket veren, küllenen hafızayı canlandıran insanlar vardır. Bunlar yağmur bulutları gibi zamanı geldiğinde bereket yağdırırlar. Türk Kültürünün yağmur bulutlarının başında Nasreddin Hoca gelmektedir.*” (Türkmen,1999:21) der.

Hocanın fıkralarında geçen konular, günlük hayatın içerisinde yer tutan konulardır. Mekân ve zamanın da günlük hayat içerisinde karşılığı vardır. Fıkralarda, diğer türlerde olduğu gibi eklemeler veya çıkarmalar yapılamaz. Yapıldığı takdirde, fıkraların ince anlamı ve komik yönü kaybolabilir.

Nasreddin Hoca halkın güvendiği, sözüne itibar ettiği, adaletine sığındığı bir insandır. Onun fıkralarında cami, ezan, namaz, cemaat gibi dini simgeler çok fazla yer alır. Fıkralarında genel kabul ve ahlaka aykırı

unsurlar bulunmaz. Fıkralarında geçtiğine göre Nasreddin Hoca bazen kadı, bazen müderris, bazen imam, bazen de eşeğiyle yaren olan sade bir vatandaştır. İnsanları güldürürken düşündürür, aynı zamanda eğitir. Nasreddin Hoca, fıkraları dünyanın birçok ülkesinde bilinen Türk – İslam kültürünün, önemli bir temsilcisi ve taşıyıcısı, kültür elçimizdir.

Genel olarak fıkralar incelendiğinde hemen hepsinde hazırcevaplık olduğu görülür. Bu nedenle fıkra türünde çok fazla yer kaplayacağı için ‘hazırcevaplık’ değeri başlığına yer verilmemiştir. Fıkralar, özellikle cesaret, doğruluk ve dürüstlük, elindeki ile yetinmek gibi bireysel değerlerin sıklıkla işlendiği halk anlatması türüdür.

Fıkralarda yer alan değerler incelenirken Sina Cimcoz’un *Adamın 1’i 1 Gün/ Bektaşî ve Bekri Mustafa Fıkraları*, Yusuf Çotuksöken’in *Bir Tebessüm Edelim Canlara Bektaşî Fıkraları*, Mustafa Delioğlu’nun *Nasreddin Hoca Bir Gün*, Mustafa Duman’ın *Nasreddin Hoca ve 1555 Fıkrası*, Abdulkadir Emeksiz’in *Bir İstanbul Kahramanı Bekri Mustafa*, N. Ahmet Özalp’ın *Mizahımızın Üç Beyleri Ebu Nüvas, İncili Çavuş, Bekri Mustafa ve Bektaşî Fıkraları*, İsa Özkan’ın *Ependi Şorta Sözler, Yomaklar Nasreddin Hoca Fıkraları*, Saim Sakaoglu ve A. Berat Alptekin’in *Nasreddin Hoca*, Tahir Galip Seratlı’nın *Nasrettin Hoca ve İncili Çavuş Mizahı ve Mizahımızın Üç Ustası*, Süleyman Tevfik’in *İncili Çavuş Fıkraları*, Erdoğan Tokmakçioğlu’nun *Bütün Yönleriyle Nasrettin Hoca* ve Dursun Yıldırım’ın *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları* kitaplarında yer alan metinlerden yararlanılmıştır. Tespit edilen değerler, verilen başlıklarda ele alınıp yorumlanmıştır. Fıkra türü bağlamında, incelenen fıkra kahramanlarının fıkralarında yer alan değerlere bakıldığında aşağıdaki bulgular tespit edilmiştir:

6.1. Bireysel Değerler

6.1.1. Affetmek

Affetmek, affedebilmek güzel bir erdemdir. Affeden kişinin büyüklüğünü güzel hasletlerini gösterir. Çünkü hata yapan bir kimsenin hatasını bağışlamak, onu yeniden bağrına basabilmek her kişinin kârı değil, zor bir iştir. Dolayısıyla affetmek değeri, kıymetli bir değerdir. Fıkralarımıza da çeşitli şekillerde konu olan bu değer, çeşitli fıkralarda işlenmiştir.

Affetmek değerine Bekri Mustafa fıkralarında şu örnek verilebilir:

‘Buyurun Cenaze Namazına’ başlıklı fıkroda Sultan Murad, tebdil-i kıyafet dolaşırken Bekri Mustafa’nın içki içtiği yere gelir ve onların sohbetine ortak olur. Bekri, bir ara yeni gelene kendisini tanıtır ve onun kim olduğunu sorar. “*Bana da Sultan Murad derler.*” cevabını alınca Bekri’nin ağzından, “*Buyurun cenaze namazına!..*” (Seratlı; 2011:197) cümlesi dökülür. Cümle, sultanın hoşuna gider ve sultan gülmeye başlar, bu arada Bekri’yi de affeder.

Affetmek değerine İncili Çavuş fıkralarında şu örnekler verilebilir:

Çalınır Saat (Seratlı, 2011:262-264) fıkrasında padişah, İncili’ye bir saat hediye eder. İncili bunu çok iyi korumaya çalışır ancak buna rağmen saat, uşak tarafından çalınıp satılır. Padişah olayı duyar ve İncili’ye olayı sorar. İncili, itiraf etmek durumunda kalır. Padişaha, kendisine çalınır saat verdiği için çalındığını, çalar saat verseydi

çalınmayacağını belirtir. Cevap padişahın çok hoşuna gider. İncili'yi affeder ve ona, çok değerli bir çalar saat hediye eder.

Uyuz İlacı (Özalp, 2020:153-154) fıkrasında, İncili'nin yaşadığı kasabada ileri gelenlerden bir zat, uyuz hastalığına yakalanır. İncili'den ilaç tarifi sorar. İncili, kendince bir tarif verir. Adam, hamama gidip iyice keselendikten sonra bu ilacı vücuduna sürecektir. Adam İncili'nin söylediklerini aynen uygular ama ateşler içerisinde kalarak çıplak bir şekilde, can havliyle hamamdan çıkıp İncili'nin evinin kapısına dayanır ve ona bağıırıp çağırmaya başlar. İncili ise soğuk su doldurduğu kovayı, bundan daha iyi uyuz ilacı olmayacağını söyleyerek pencereden, adamın üstüne boca eder. Adam, kısa sürede iyileşir. Gelip teşekkür eder. Dolayısıyla da İncili'yi affeder.

Ayakkabını Ben Aldım'da (Tevfik, 2020:16-18) İncili Çavuş, çarşıda dolaşırken fakir bir kişi görür, ayağında ayakkabı yoktur. Ona bir çift ayakkabı alır. Sonrasında ise şaka yapmak amacıyla adamın peşine düşer ve sürekli olarak nasıl yürümesi gerektiği konusunda onu uyarır. Her defasında adama, ayakkabıyı kendisinin aldığını hatırlatır. Bu baskıya daha fazla dayanamayan adam, ayakkabıları çıkarıp iade eder ve iade sebebini soran İncili'ye, bu baskı altında kalmaktansa yalın ayak gezmeyi tercih ettiğini söyler. Bunun üzerine İncili, ona şaka yaptığını belirtir. Fakir adam, ayakkabılarını tekrar giyerek oradan ayrılır. Ayakkabıları tekrar giymesi, İncili'yi affettiği anlamına gelir.

Affetmek değerine Nasreddin Hoca fıkralarında şu örnekler verilebilir:

Kara Karga (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:168) başlıklı Nasreddin Hoca fıkrasında, Hoca hanımıyla birlikte gölde çamaşır yıkarken kara bir karga gelir sabunu kapar, götürür. Hanım bu duruma üzülünce Hoca, hanımını teselli eder ve karganın renginden yola çıkarak karganın durumunun kendilerininkinden çok daha kötü olduğunu, üstünün başının çok kirli olduğunu ve zavallının renginin de simsiyah olduğunu söyler. Karga, hırsızlık yapmasına rağmen bir ihtiyaç nedeniyle bu işi yaptığını düşündüğü için Hoca, kargayı affeder.

Kurt Yokuş Yukarı Koşmasını (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:189) Nasreddin Hoca fıkrasında, ormana dolaşmaya giden Hoca'nın eşeği, kurt tarafından yenir. Kurdun kaçtığını haber verdiklerinde ise Hoca komşusuna, boş yere bağırmasını ne de olsa eşeğin elden gittiğini, en azından kurdun, tok karına yokuş yukarı koşturulmamasını söyler. Bu fıkra Hoca'nın eşeğinin, yenmesine rağmen, kurda karşı olumsuz bir davranışta bulunmayıp onu affetmesine güzel bir örnektir.

6.1.2. Alçak Gönüllülük

Alçak gönüllü olmak toplumda, insani vasıflar açısından büyük insanlardan beklenen bir haslettir. Kişi, alçak gönüllü oldukça toplum tarafından daha fazla sevilir ve benimsenir.

Alçak Gönüllülük değeri Bektaşî fıkralarında, verilen örneklerdeki şekillerde işlenir.

Ağaç Gelmezse Biz Gideriz (Çotuksöken, 2004:45) fıkrasında Bektaşî, bir toplulukta kerametten dem vurmaktadır. Kendisi gibi evliyaların, söylediği şeyin gerçekleşeceğini, mesela karşıdaki ağaca "Gel!" dediğinde hemen ağacın, ayağına geleceğinden vs söz eder.

Oradakiler, bu kerameti göstermesini isterler. Bektaşî, ağacı çağırır fakat ağaçta herhangi bir hareket olmaz. Bunun üzerine Bektaşî, evliyada gönül ve kibir olmayacağını, bu nedenle de ağaç gelmezse kendisinin gideceğini söyler. Bektaşî'nin, evliyada gönül, kibir olmadığını söylemesi, onların alçak gönüllü olmasına işarettir.

Ben Şimdiden Bir Hiçim'de (Çotuksöken, 2004:45) Bektaşî'nin biri, makamıyla fazlaca övünen bir kaymakamla görüşür. Kaymakamın, kendisine yüksekte bakmasına öfkelenen Bektaşî ona, bu makamdan sonra ne olacağını sorar. Art arda gelen 'Sonra?' sorusundan sonra kaymakam nihayet, 'Hiç' olacağı cevabını verir. Bu cevaptan sonra Bektaşî, kendisinin şimdiden bir hiç olduğunu, bu nedenle kurulmaması gerektiğini söyler. Bektaşî, kaymakamı alçakgönüllü olmaya davet etmektedir.

6.1.3. Cesaret

Güç olarak üst konumda olan birilerine karşı gerçekleri dile getirmek, herkesin harcı olacak bir durum değildir. Çünkü bu çıkışın sonunda, bedel ödemek gerekebilir. Gücü elinde tutan kişi, zayıf olandan hesap sorabilir. Bu nedenle cesaret, herkesin haksızlık olduğunu düşündüğü durumlarda gösterebileceği bir tepki değildir. Cesaret değeri fıkralarda, sıklıkla işlenen değerlerdendir. Fıkra kahramanları, karşılarındaki padişah dahi olsa gerçekleri söylemek cesaretini gösterirler.

Cesaret değeri, Bektaşî fıkralarında verilen örneklerdeki şekillerde işlenir.

Benimle Beraber Gömünüz’de (Yıldırım, 2016:158) Bektaşî’nin biri, ölüm döşeğindedir. Vasiyetini soranlardan, sevgili nefirinin de kendisiyle birlikte gömülmesini ister. Sebebini sorduklarında ise dünyada kendisine çok defa lazım olduğunu, mahşerde de lazım olacağından şüphe duymadığını çünkü orada yuf borusu çalacak çokların olduğunu, dolayısıyla onlara karşı yuf borusu çalacağını söyler. Bektaşî’nin, yuf borusu çalanların karşısında aynı harekette bulunacağını bildirmesi cesaret örneğidir.

Koca Allah Yarattı’da (Yıldırım, 2016:220) Bektaşî’nin biri, caminin duvarının dış tarafına küçük abdestini bozar. Durumu gören bir sofı, Bektaşî’ye kızar. Bektaşî sofıya, bu caminin duvarını Kırkor Bodus’un yaptığını, onu ise koca Allah’ın yarattığını söyler. Bektaşî’nin sofı karşısındaki geri adım atmıyan tavrı, cesaret örneğidir.

Karada O da Yok Ya (Özalp, 2020:339) fıkrasında, bir kayıkta seyahat eden birkaç kişi fırtınaya yakalanır ve çok korkarlar. Salavat getirirler, tövbe ve istiğfar ederler, duaya ve niyaza başlarlar. O esnada Bektaşî’nin biri, hiç telaş etmeden bir köşede oturmuş çubuğunu içmektedir. Büyük bir korkuyla karaya ulaşan tekneden inenlerden birisi Bektaşî’ye, korkup korkmadığını sorar ve o sırada ölümle aralarından sadece bir tahta olduğunu söyler. Bektaşî ise karada onun da olmadığını söyler. Diğerleri büyük bir korku yaşarken Bektaşî’nin bu rahatlığı cesaretinin göstergesidir.

Cesaret değeri, İncili Çavuş fıkralarında verilen örneklerdeki şekillerde işlenir.

Paranın Üstü (Seratlı, 2011:245) fıkrasında İncili Çavuş, İstanbul'a yeni geldiği sıralarda bir bakkala gidip bir akçalık peynir alır, bir sikke verir. Bakkal, paranın üstü olan bir akçayı vermez. İncili isteyince verdiğini söyleyerek ona çıkarır. Sonra İncili fırına gidip bir akçalık ekmek alır. Parayı vermez ve fırıncıya, verdiğini ifade eder. Ekmekle peyniri yerken de, Allah'a dua ederek hakkını bakkaldan alarak fırıncıya vermesini, ahirette fırıncının hakkını kendisinden istememesini söyler. İncili, İstanbul'a yeni gelmiştir. İlk olarak gittiği bakkaldan, hakkını talep edemez ama durumdan ders çıkarıp cesaretlenir. Sonradan girdiği fırında ise cesaretini sergiler ve parayı vermez.

Çalınır Saat (Seratlı, 2011:262-264) fıkrasında padişah, İncili'ye bir saat hediye eder. İncili bunu çok iyi korumaya çalışır ancak buna rağmen saat, uşak tarafından çalınıp satılır. Padişah olayı duyar ve İncili'ye olayı sorar. İncili, itiraf etmek durumunda kalır. Padişaha, kendisine çalınır saat verdiği için çalındığını, çalar saat verseydi çalınmayacağını belirtir. Cevap padişahın çok hoşuna gider. İncili'yi affeder ve ona, çok değerli bir çalar saat hediye eder.

Marsık Üflüyorum (Seratlı, 2011:265) İncili Çavuş fıkrasında, İncili bir gün sarayda Darüssaade ağasını ziyarete gider. Ağa, köşe minderine uzanmış, uyuklamaktadır. Elinde yelpaze vardır, sineklerden rahatsız olmaktadır. Durumu gören İncili, sinekleri kendisinin kovabileceğini söyler. Bu işi yaparken vezirlerden birisi içeriye girer ve İncili'ye ne yaptığını sorar. İncili ise marsık üflediğini söyler. Bunu duyan ağa, yelpazeyi ondan alır, kızgın ve kırgın bir tavırla somurtarak oturur. İncili'nin cevabı, cesaret örneğidir.

Adamına Göre, İncili Çavuş fıkrasında İncili, Osmanlı elçisi olarak Fransa'ya gider. İncili'nin kara kuru kılığına bakarak onu küçümseyen Fransa kralı, “*Bana senden başka gönderecek adam bulamamışlar mı?*” diye sorar. Bunun üzerine İncili, “*Osmanlılar, adama göre adam gönderirler. Beni de sana göndermelerinin sebebi bu olsa gerek!*” (Seratlı, 2011:271) der. İncili burada, cesaret örneği sergileyerek Fransa kralına karşı devletini savunur.

Katırcı Burnumu Sil (Özalp, 2020:107-110) İncili Çavuş fıkrasında, ateşli silahların pek nadir olduğu dönemlerde gerektiğinde kullanmak üzere insanlar; kılıç, bıçak, harbe, mızrak, ok gibi aletlerden oluşan savaş aletleri kullanırlar. İncili de ok atmak, harbe ve mızrak kullanmak maharetini çok güzel öğrenmiştir. Bir ara İncili, kış memleketine gitmek üzere iki ufak sandıktan ibaret olan eşyasını bir katıra yükler, diğer katıra da kendisi binmiş bir şekilde yola çıkar. Biraz gittikten sonra katırcı, oralarda haramilerin olduğunu söyler ve karşılıklarına çıkmamalarını temenni eder. Ancak bir süre sonra haramiler görünür. Katırcı korkuya kapılır ve İncili'ye onların geldiği haberini verir. İncili ise ellerini ceplerinden çıkarmadan katırcıdan, burnunu silmesini ister. Haramiler yaklaştıkça katırcının korku ve endişesi artar. İncili ise sakin bir şekilde, ellerini ceplerinden çıkarmadan sürekli olarak katırcıya, burnunu silmesini söyler. Katırcı onun bu rahatlığına çok kızar. Ancak eşkiya tam olarak menzile girince katırcının hiç beklemediği bir şey olur ve İncili, ellerini ceplerinden çıkarır, omzunda bulunan yayını alır, yaya bir ok yerleştirir ve attığı her okla, üç atlı haramiyi çeşitli yerlerinden vurarak yere düşürür. Durumu gören diğer haramiler, can

korkusuyla kaçarlar. Fıkraya göre İncili, büyük bir cesaretle ok atmaktaki hünerini sergilemiştir.

Leblebi Ekilir mi?’de (Özalp, 2020:126-128) İncili Çavuş, kahvehanede otururken derin derin düşünen bir adam görür. Selam vererek yanına oturur ve ne düşündüğünü sorar. Adam, iki gün önce bir bakkalda üç adet suda pişmiş yumurta ve yüz dirhem ekmek yemiştir. Kendisinden, bedel olarak altmış iki akçe istenir. Para çok fazladır, bu nedenle adam parayı vermez. Bakkala göre ise o yumurtalardan civcivler çıkacak, sonra yeni yumurtalardan yeni civcivler çıkacaktır. Bu nedenle az bile istemiştir. Bakkalın şikâyeti üzerine adam, hâkim karşısına çıkmak mecburiyetindedir. İncili adamdan, hakkını savunmak üzere kendisini vekil seçmesini ister. Mahkemeye iki saat geç giden İncili, geç kalmasının sebebini soran hâkime, evde nohut kalmadığı için tarlaya leblebi ektiğini, bu nedenle geç kaldığını söyler. Hâkim, leblebiden mahsul olmayacağını dile getirerek İncili ile alay eder. İncili’nin beklediği cümle budur. Ciddi bir tavırla hâkime, pişmiş yumurtadan piliç çıkarsa leblebinin de mahsul vereceğini söyler. Böylece adam berat eder ve adalet, İncili sayesinde yerini bulmuş olur. İncili’nin, olayın tamamen dışında olmasına rağmen hâkimin karşısındaki bu tavrı ve yaptıkları cesaret örneğidir.

Şimdi Sıtma Tuttu’da (Özalp, 2020:131-135) İncili Çavuş, şeyhülislamın vekili sıfatı ile o dönemin en meşhur şal tacirinin yanına giderek şal alır. Şalcı, yağlı müşteri bulduğu için çok memnun olur. İncili ve şalcı, üç kese akçeye anlaşılır. Birlikte şeyhülislamın yanına giderler, o da şalları beğenir ve ödemenin yapılmasını emreder. Sonra ödemeyi yapacak kişinin yanına giderler. Ödemeyi yapacak kişi aynı zamanda,

sıtma hastalığı için nüsha yazan birisidir. İncili, şalcıyı yanına almadan içeri girip şalcının sıtma hastalığı olduğunu söyler ve nüsha yazmasını ister. Daha sonra dışarı çıkar ve şalcının elindeki şalları alarak parasını almak üzere onu içeri gönderir. Bu sırada şalcının nüshasını yazan adam, ona nüshaları teslim eder. Olayı anlamaya çalışan ve bunu adama anlatan şalcı, dışarı çıktığında şallarını bulamaz. Nüsha yazan kişi şalcıya kendisinin ne şaldan, ne maldan haberi olduğunu söyler. Şalcıyı, sıkıntıdan dolayı gerçekten sıtma tutar. Dolandırıldığını düşünerek oradan ayrılır, doğruca dükkâna gider. Şallarının, İncili tarafından oraya bırakıldığını ve onun, kendisine selam da yolladığını öğrenince rahatlar. Fıkra göre İncili'nin, bunca işe kalkışması cesaretle açıklanabilir.

İnşallah, Maşallah (Özalp, 2020:138-141) fıkrasında İncili, bir valinin maiyetindedir. Vali, etrafında bulunan herkesin hoşça giden davranışını sözle, 'İnşallah, maşallah' diyerek takdir eder ancak maddi olarak kimseye hiçbir şey vermez. Bu durum, İncili'nin hoşuna gitmediği için kendince valiye bir ders vermeyi düşünür. Çarşıya çıkıp mücevher satıcılarından bir hayli mücevher ve kumaş satıcılarından türlü türlü kumaşlar satın alır. Bedelini sonra ödeyeceğini bildirir. Alacaklılar, sonradan kendisinden alacaklarını istemek için geldiklerinde onlara, İnşallah mükâfat edeceğini söyler. Nihayetinde alacaklılar, valinin karşısına çıkarak sözün para olmadığını söyleyip İncili'yi şikâyet ederler. Valinin karşısına çıkan İncili, kendisini savunmak için ücretleri, valinin verdiği ücretin aynıyla ödediğini söyler. Vali, alacağı dersi alır ve alacaklıların da ücretlerini öder. İncili'nin valiye ders vermek adına yaptıkları cesaret örneğidir.

Bu da Tazı Olur (Tevfik, 2020:19-21) fıkrasında İncili'nin, padişahın nedimi olmadan önce İstanbul'da bazı devlet adamlarının ve seçkin kişilerin konaklarında davetlere katıldığından, onlardan hürmet gördüğünden ve çok sevilen, şakacı bir kişi olduğundan bahsedilir. Yalnız İncili, devletin ileri gelenlerinden zengin bir kimsenin evine davet edilmekten hoşlanmaz. Çünkü bu zat, çok cimri, ikramdan hiç hoşlanmayan bir tiptir. Bir gün bu paşa İncili'den ava giderken yanında bulundurmaya üzere bir tazı getirmesini ister. İncili, çok iri ve semiz bir çoban köpeği bularak konağa götürür. Paşa, bunun köpek olduğunu anlar, itiraz ve tazıyı tarif eder. Paşaya ders vermek amacıyla bu cümleleri bekleyen İncili de, bu köpeğin bir hafta o evde kaldığında, tarif edildiğinden daha iyi bir tazı olacağını söyler. Fıkra göre İncili'nin paşaya tepkisi, cesaret örneğidir.

Cesaret değeri, Nasreddin Hoca fıkralarında verilen örneklerdeki şekillerde işlenir.

Yağım, Biberim, Tuzum, Ateşim Ne Olacak? başlıklı fıkrada Nasreddin Hoca, yakaladığı bildircinleri pişirir. Yemeğe komşularını da davet etmek ister ve onları çağırmak için gider. Başka bir komşu, yemeği kendi tenceresine boşaltıp yerine birkaç tane canlı bildircin koyar. Hoca, yemeği ikram etmek için kapağı açınca bildircinler uçup gider. Bunun üzerine elini açıp *“Allah'ım, inanyorum senin her şeye gücün yeter. Buna şüphe yok. Bildircinlere can verdiğine inanyorum, onları kurtardığına da inanyorum. Pekiyi, benim yağım, biberim, tuzum, ateşim ne olacak?”* (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:189) deyiverir. Bu da Hoca'nın cesaretini gösterir.

Tokadın Bedeli'nde (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:197-198) adamın biri, Nasreddin Hoca'nın ensesine bir tokat atar. Hoca ise adamı tuttuğu gibi Kadı Efendi'ye götürür. Ancak adam, Kadı Efendi'nin tanıdığıdır. Bu nedenle sadece bir akçe ödeme cezası alır. Adam; akçeyi getirmek için gider, bir daha gelmez. Hoca da kadının ensesine bir tokat atar ve adamın parayı getireceği olmadığını, getirirse de Kadı'ya attığı tokadın cezası olarak Kadı'nın kendisinde kalmasını söyler. Böylece Hoca, Kadı karşısında bir cesaret örneği sergilemiş olur.

6.1.4. Doğruluk ve Dürüstlük

Dürüstlük ve doğruluk, her insanda bulunması istenen, beklenen kişilik özelliklerindedir. Ancak her insanda bulunmayabilir. Türk halk anlatmalarının hemen hepsinde doğruluk ve dürüstlük üzere hareket edenler, eninde sonunda kazançlı çıkar. Bu durum, fıkralar için de geçerlidir.

Doğruluk ve dürüstlük değeri, Bektaşî fıkralarında verilen örneklerde işlenir.

Doğruluk Kazandırır (Cimcoz, 2000:175) Bektaşî fıkrasında, bir dilenci Bektaşî'ye yaklaşarak Allah rızası için sadaka ister. Bektaşî, güçlü kuvvetli bir insan olduğunu, çalışması gerektiğini söyleyerek dilenciyi azarlar. Dilenci, bir derdi olduğu için çalışmadığını belirtir. Bektaşî, derdinin ne olduğunu sorunca dilenci, tembellik olduğunu söyler. Bu cevap üzerine Bektaşî, doğru söylediği için dilenciye para verir. Dilenciyi, dürüstlüğünden dolayı ödüllendirmiş olur.

Palavracı, Bektaşî fıkrasında, palavracının biri tanıştığı bir Bektaşî'ye, "Dün gece iftardan sonra sabaha kadar bir Kur'an yazdım."

der. Bektaşı buna inanmaz ve *“Ben de dün gece miraca çıktım.”* der. Palavracı, böyle bir şeye inanmayacağını ifade edince de Bektaşı, *“Yalan söylüyorsam dün gece senin yazdığın Kur’an beni çarpsın.”* (Yıldırım, 2016:319) diye cevap verir. Fıkırada, her iki kişi de aslında yalan söylemektedir. Ancak Bektaşı, son olarak kurduğu cümle ile yalan söyleyen palavracıyı yalan söylememeye, dürüst olmaya davet etmektedir. Zaten esasında Bektaşı, palavracının yalan söylediğinin farkında olduğunu ifade etmek için yalan söylemiştir.

Doğruluk ve dürüstlük değeri, Bekri Mustafa fıkralarında verilen örneklerdeki şekillerde işlenir.

Harama Hile Katma fıkrasında Bekri Mustafa, içki içtiği meyhanenin sahibi Agop’un, içkilere su katmasına çok kızar ve ona, *“Agop biliyorsun ki ben seni severim. Sana fenalık geldiğini istemem. Fakat sen de kendi elinle kendine bela getirmemeye çalış. Harama hile katma, su katılmış içki satma!”* (Özalp, 2020:276) der. Bekri, harama hile katılmasına sinirlenmekte ve meyhaneci Agop’u, dürüstlüğe davet etmektedir.

Doğruluk ve dürüstlük değeri, İncili Çavuş fıkralarında verilen örneklerdeki şekillerde işlenir.

Altınlı Yumurtalar’da (Seratlı, 2011:253-254), İncili bir gün çarşıdan geçerken yumurta satan bir köylüye rastlar. Onunla biraz eğlenmek ister. Hokkabazlık bilgisine sahip olan İncili, küfeden bir yumurta alır tepesinden kırar ve parmağını içine daldırıp bir altın lira çıkarır. Aynı işlemi ikinci kez yapınca adam, yumurtaların hepsinde para var zanneder ve artık yumurta satmaz. Hemen küfesini omuzuna alır ve

bir harabeye gidip tüm yumurtaları kırarak içlerinde altın arar. Ancak hiçbir şey bulamayınca üzülür. Onu izleyen İncili açığa çıkar, adamı kandırdığını söyler ve yumurtaların hepsinin parasını öder. Yumurtacının yumurtalarının kırılmasına sebep olan İncili dürüst davranmış, suçunu itiraf edip bedelini ödemiştir.

Kör Taşına Benzemiyor'da (Seratlı, 2011: 260-262) İncili ile padişah tebdil kıyafet gezerlerken kör bir insanla karşılaşırlar. Ona şaka yapmak isteyen İncili, kendisinin de kör olduğunu söyler. Buna inanan adam, bir arkadaş bulduğuna sevinir ve İncili'ye, beraber yürüyüp arkadaş olmayı teklif eder. Beraber yürürlerken İncili, birisinin verdiğini söyleyerek cebinden bir altın lira çıkarır ve arkadaşına verir. Kaç lira olduğunu anlamadığını, onun anlayıp kendisine söylemesini ister. Ancak Kör adam parayı ondan almak için hemen saklanır. İncili ona ders vermek için adama birkaç kere taş atar, canını yakar. Adamın emanete sahip çıkması gerekmektedir. Ancak sahip çıkmamış, vermesi gereken parayı tekrar vermemiş, dürüst davranmamıştır. Bu nedenle İncili, ona ders verir.

Şimdi Sıtma Tuttu'da (Özalp, 2020:131-135) İncili Çavuş, şeyhülislamın vekili sıfatı ile o dönemin en meşhur şal tacirinin yanına giderek şal alır. Şalcı, yağlı müşteri bulduğu için çok memnun olur. İncili ve şalcı, üç kese akçeye anlaşılırlar. Birlikte şeyhülislamın yanına giderler, o da şalları beğenir ve ödemenin yapılmasını emreder. Sonra ödemeyi yapacak kişinin yanına giderler. Ödemeyi yapacak kişi aynı zamanda, sıtma hastalığı için nüsha yazan birisidir. İncili, şalcıyı yanına almadan içeri girip şalcının sıtma hastalığı olduğunu söyler ve nüsha yazmasını ister. Daha sonra dışarı çıkar ve şalcının elindeki şalları alarak parasını

almak üzere onu içeri gönderir. Bu sırada şalcının nüshasını yazan adam, ona nüshaları teslim eder. Olayı anlamaya çalışan ve bunu adama anlatan şalcı, dışarı çıktığında şallarını bulamaz. Nüsha yazan kişi şalcıya kendisinin ne şaldan, ne maldan haberi olduğunu söyler. Şalcıyı, sıkıntıdan dolayı gerçekten sıtma tutar. Dolandırıldığını düşünerek oradan ayrılır, doğruca dükkâna gider. Şallarının, İncili tarafından oraya bırakıldığını ve onun, kendisine selam da yolladığını öğrenince rahatlar. Şalcı, İncili tarafından dolandırıldığını düşünür. Oysa İncili şakacı bir insandır ve ona şaka yapmıştır. Neticede İncili, dürüst bir şekilde şalları dükkâna teslim eder.

Elmalar Limon Olmuş (Tevfik, 2020:34-39) fıkrasında İncili Çavuş, bedestende bir dostu ile sohbet etmektedir. Söz, yankesicilere gelir. Onların yaptıklarından bahsedilir. İncili ise kendisinin uzun yıllardır İstanbul'da olduğunu ve hiçbir şey çarptırmadığını, kabahatin çarpılan adamlarda olduğunu söyler. Bu esnada orada bulunan ve zamanında yankesicilik yapmış dükkâncı, İncili'ye durumun öyle olmadığıyla ilgili açıklama yapar ancak İncili, ikna olmaz. Dükkâncı, İncili'ye ders vermeyi kafasına koyar. Birkaç gün sonra İncili, bir dükkândan elma alıp heybesine doldurur. Yolda giderken dükkâncı, elmaları limonlarla değiştirir. Eve varan İncili, eşinden azar işitip geri döner. Ancak limonlar tekrar elmalarla değiştirilmiştir. Bu şekilde evi ile elma aldığı dükkân arasında birkaç kez gidip gelen İncili, çıldırarak seviyeye gelir. Dükkâncı en sonunda, elmalarla limonları değiştirdiğini, ona büyük lokma yiyip büyük konuşmaması konusunda ders vermek istediğini itiraf eder. Dükkâncının bu itirafı, onun dürüstlüğüyle

açıklanabilir. Çünkü İncili'yi çıldırtasıya kızdırdığı halde onu bu şekilde bırakmayıp yaptıklarını itiraf etmiştir.

Ört Üstümü de Öleyim (Tevfik, 2020:80-83) fıkrasında İncili Çavuş, bir gün hastalanarak yatağa düşer. Ancak kendisi cimri bir insandır ve zamanın doktorlarına hiç güvenmez. Hastalandığında bazı kocakarı ilaçlarıyla şifayı bulmaya çalışır fakat başarılı olamaz. Ziyaretine gelen dostları, böyle tedavisiz olmayacağını, bir doktora görünmesi gerektiğini söyler. Dostlarından birkaçı birleşerek bu konuda İncili'yi ikna eder. Doktor gelip İncili'yi muayene eder. İlaç masrafının ne kadar tutacağını öğrenen İncili, mahalle imamını çağırır. İmama da cenaze masraflarının ne kadar tutacağını sorar. Hesaba göre cenaze masrafları iyileşme masraflarından çok daha az tutmaktadır. Bunun üzerine İncili imama, zahmet olmazsa yorganı üzerine örtmesini söyler. Böylece ölmeyi tercih ettiğini belirtmiş olur. İncili dürüst bir şekilde masrafları kıyaslar ve lafi eğip bükmeden dürüstçe düşüncesini söyler.

Doğruluk ve dürüstlük değeri, Nasreddin Hoca fıkralarında verilen örneklerdeki şekillerde işlenir.

Ciğeri Yiyen Kedi Yüz Akçelik Baltayı Yemez mi? (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:166-167) fıkrasında, Nasreddin Hoca evine ciğer getirir. Ancak eşi onu pişirip hocanın önüne koymaz. Bunun nedenini soran Hoca'ya ise, ciğerin Tekir tarafından yendiğini söyler. Eşinin dürüst davranmadığını anlayan Hoca, ona ders vermek ister ve kedi yemesin diye eline baltayı alarak koşmaya başlar. Hoca'nın hanımı duruma dayanamaz ve kedinin, baltayı yemeyeceğini belirtmek suretiyle duruma itiraz eder. Hoca ise üç beş akçelik ciğeri yiyen kedinin, yüz akçelik baltayı kesinlikle yiyeceğini söyler. Hoca'nın hanımı dürüst değildir ve

yalana başvurmuştur. Hoca, bunun farkındadır ve her zamanki gibi kıvrak zekâsı vasıtasıyla hanımını doğrudan yalancılıkla suçlamaz ama onu, doğru söylemeye ve dürüst olmaya davet eder.

Başını da Alıp Gitsin, Nasreddin Hoca fıkrasında, yapmacık birisi Hoca'yı evine davet eder. Lakin Hoca davete uyararak geldiğinde, ona kapıyı açmaz ve evde yokmuş gibi davranır. Üstelik evde olmadığını söylemelerine rağmen Hoca, komşunun başını camda görür ve bu duruma çok sinirlenir. Evin içerisinde kendisine seslenen kişiye, *“Zararı yok, gelirse söyleyin bir daha evden çıkarken pencereden bakıyormuş gibi başını evde unutmayın. Kendisi ile birlikte götürsün. Yoksa davetlilerden biri söver mi, başka bir şey mi yapar, bilemem.”* (Özkan,1999:307) der. Hoca, ev sahibinin kendisini kandırmaya çalıştığını, dolayısıyla dürüst davranmadığını fark etmiştir. Haliyle de ona dürüstlük dersi vermek amacıyla bu cümleyi kurmuştur.

Ben Senin Delikanlılığına da Bilirim (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:186) fıkrasında Nasreddin Hoca, alış veriş yapmak için şehre gidecektir. Şehirden isteği olan komşuları da Hoca'nın başına toplanır. Hoca, eşeğine binmeye çalışır ancak bir türlü binemez ve düşer. Bu duruma canı sıkılan Hoca, komşularına dönerek kendisinin delikanlılığında, bir sıçrayışta damın üzerine bile atladığını söyler. Sonra da kendi kendisine, delikanlılığını da bildiğini itiraf eder. Fıkroda Hoca, komşularına karşı dürüst davranmasa da kendisine karşı dürüst davranarak gerçekleri itiraf eder.

Eşeğin Başı Değişmiş (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:188) fıkrasında, Hoca'nın eşeğinin yuları çalınır. Pazara giden Hoca, burada başka bir eşeğin boynunda, kendi eşeğinin yularını görür. Eşek sahibinin

duyacağı bir ses tonuyla yuların kendi eşeğinin yularına benzediğini fakat eşeğin başının değişmiş olduğunu söyler. Böylece adama, yaptığı hırsızlığın farkına vardığının mesajını ve dürüstlük dersi verir.

Ya Eyüp İp Olursa (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:192) fıkrasında Nasreddin Hoca, camide vaaz etmektedir. Cami ve orada vaaz edilmesi dini inanç unsurlarındandır. Camide vaaz dinleyenler, ‘Cemaat’ adını alır. Hoca vaazda Müslümanlara seslenerek, doğruluktan ayrılmamalarını, yalan yere yemin etmemelerini söyler. Bu cümlesiyle yalandan uzak durmak, dürüst olmak gerektiğinin altını çizer.

Kedi-Ciğer (Tokmakçıoğlu, 1981:217) fıkrasında, Nasreddin Hoca iki okka ciğer alıp eve getirir. Ancak hanımı, gelen misafirlerle birlikte ciğeri yer. Akşam Hoca ciğeri sorduğunda da kedinin yediğini söyler. Hoca, eline kantarı alıp kediyi tartar. Karısının, dürüst davranmadığını fark eder ve kedinin de iki okka geldiğini; eğer elindeki kedi ise ciğerin nerede olduğunu, yok eğer ciğer ise kedinin nerede olduğunu sorar.

6.1.5. Elindeki ile Yetinmek (Kanaatkârlık)

Hırs, kötü bir huydur. Hırslı insanlar da bu duygularını sınırlayamaz ve onu doğru yöne sevk edemezlerse kaybedenlerden olurlar. Hırsın zıddı olan ise kanaatkârlıktır. Yani elindeki ile yetinme davranışı. Elindeki ile yetinmeyen insanlar da hep daha fazlasına talip olacaklarından, hırs yapmış olurlar. Böylece hem ellerindeki kıymetini bilemezler, hem de gözleri hep başka şeylerde olduğundan mutlu olamazlar. Elindeki ile yetinmek kişiyi, hem psikolojik olarak mutlu eder; hem de daha fazlasının peşinden koşmasına gerek olmayacağından, kişinin daha az yorulmasını sağlar.

Elindeki ile yetinmek değerine, aşağıda verilen Bektaşî fıkraları örnek gösterilebilir.

Ben Şimdiden Bir Hiçim’de (Çotuksöken, 2004:45) Bektaşî’nin biri, makamıyla fazlaca övünen bir kaymakamla görüşür. Kaymakamın, kendisine yüksekte bakmasına öfkelenen Bektaşî ona, bu makamdan sonra ne olacağını sorar. Art arda gelen ‘Sonra?’ sorusundan sonra kaymakam nihayet, ‘Hiç’ olacağı cevabını verir. Bu cevaptan sonra Bektaşî, kendisinin şimdiden bir hiç olduğunu, bu nedenle kurulmaması gerektiğini söyler. Bektaşî’nin makamı, hiçlik makamıdır ve Bektaşî bu durumdan hiç şikâyetçi değildir. Elindeki ile yetinmeyi bilmektedir.

Onu Şımartıyorsunuz, Bektaşî fıkrasında, Bektaşî’nin biri bir karpuz alır ancak tadını şekersiz bularak beğenmez. *“Hey Allah’ım, şu karpuzu halk ederken biraz şekeri mi esirgedin? Kullarına bir nimet ihsan edersin, fakat onu da hiçbir zaman tam vermezsin.”* şeklinde kendi kendine söylenmeye başlar. Karpuzun içini yiyip kabuklarını kenara atar. Oradan geçen bir fakir kabukları görür, alıp kemirmeye başlar. Bir yandan da fakir, kendisine nimet ihsan ettiği için Allah’a şükreder. Bunu gören Bektaşî dayanamaz ve *“Ben onun içini yedim. Fakat tatsız olduğu için Allah’a şükretmedim. Sen kabuklarını yiyorsun, hiç durmadan şükrediyorsun. İşte böyle fuzuli yere dalkavukluk ediyorsunuz, onu şımartıyorsunuz.”* (Yıldırım, 2016:146-147) diye bağırır. Bektaşî, nimetin Allah tarafından verildiğinin farkındadır. Bu nedenle sitemlerini ona bildirir. Aynı zamanda fakir olan da, şükürlerini Allah’a ifade etmektedir. Bektaşî halinden memnun olmayıp şikâyet ederken, fakir olan ise elindeki ile yetinip şükretmektedir.

Obur Bektaşı (Yıldırım, 2016:148) fıkrasında, Bektaşı'nin biri genel savaşta askere gider. O kadar obur bir insandır ki onu hiçbir birlik istemez. Bektaşı'yi komutana şikâyet ederler. Komutan, daha fazla yemek vermelerini söyler. Ona daha fazla yemek verirler. Sonunda dua etmesini isterler. Bektaşı ise zeytinyağlı bulgur pilavı verdiği için Allah'a yalvaramayacağını, ancak bir kuzu ile bir tepsi baklava ihsan ederse, ona her akşam hatim indireceğini söyler. Bektaşı, elindeki ile yetinmeyi bilmemektedir. Savaş ortamında dahi olmayacak yiyecekleri talep eder. Onun bu yönü ise bulunduğu ortamda istenmeyen bir kişi olmasına sebep olur.

Elindeki ile yetinmek değerine, aşağıda verilen İncili Çavuş fıkraları örnek gösterilebilir.

Altınlı Yumurtalar'da (Seratlı, 2011:253-254) İncili bir gün çarşıdan geçerken yumurta satan bir köylüye rastlar. Onunla biraz eğlenmek ister. Hokkabazlık bilgisine sahip olan İncili, küfeden bir yumurta alır tepesinden kırar ve parmağını içine daldırıp bir altın lira çıkarır. Aynı işlemi ikinci kez yapınca adam, yumurtaların hepsinde para var zanneder ve artık yumurta satmaz. Hemen küfesini omuzuna alır ve bir harabeye gidip tüm yumurtaları kırarak içlerinde altın arar. Ancak hiçbir şey bulamayınca üzülür. Onu izleyen İncili açığa çıkar, adamı kandırdığını söyler ve yumurtaların hepsinin parasını öder. Yumurtaları satarak para kazanmayı reddeden yumurtacı, hepsini kırarak altınlar sahibi olacağını düşünür ancak elindeki yumurtalardan da olur.

Ayakkabını Ben Aldım'da (Tevfik, 2020:16-18) İncili Çavuş, çarşıda dolaşırken fakir bir kişi görür, ayağında ayakkabı yoktur. Ona bir çift ayakkabı alır. Sonrasında ise şaka yapmak amacıyla adamın peşine

düşer ve sürekli olarak nasıl yürümesi gerektiği konusunda onu uyarır. Her defasında adama, ayakkabıyı kendisinin aldığını hatırlatır. Bu baskıya daha fazla dayanamayan adam, ayakkabıları çıkarıp iade eder ve iade sebebini soran İncili'ye, bu baskı altında kalmaktansa yalın ayak gezmeyi tercih ettiğini söyler. Bunun üzerine İncili, ona şaka yaptığını belirtir. Fakir adam, ayakkabılarını tekrar giyerek oradan ayrılır. Fakir adam, onurunun bu şekilde kırılmasındansa ayakkabısız dolaşmayı tercih etmiştir.

6.1.6. Mantıklı Düşünmek

Mantıklı düşünen ve mantıklı adımlar atan insanlar, daha az kayıplar verirler; daha doğru kararlar alırlar. Aldıkları doğru kararlardan dolayı da sosyal hayat içerisinde daha başarılı olurlar.

Mantıklı düşünmek değeri, Bekri Mustafa fıkralarında aşağıdaki örneklerde verilmiştir:

Buyurun Cenaze Namazına'da Sultan Murad, tebdil-i kıyafet dolaşırken Bekri Mustafa'nın içki içtiği yere gelir ve onların sohbetine ortak olur. Bekri, bir ara yeni gelene kendisini tanıtır ve onun kim olduğunu sorar. *"Bana da Sultan Murad derler."* cevabını alınca Bekri'nin ağzından, *"Buyurun cenaze namazına!.."* (Seratlı; 2011:197) cümlesi dökülür. Padişahın, kıyafet değiştirerek halkın içinde dolaşması ve böylece sorunları yerinde tespit etmeye çalışması oldukça mantıklı bir davranıştır.

Buraya Kaptan Paşa Karışır! (Emeksiz,2010:156-157) Bekri Mustafa fıkrasında Bekri, bir gün gizlice meyhanede içerken dönemin bostancıbaşı (zabıta) aniden içeri girer. Bunun üzerine Bekri, şişesini ve

kadehini aldığı gibi meyhanenin bahçesindeki havuzun içine girer. Zabıta oradan çıkmasını söyler. Bekri'nin cevabı ise kendisine şimdi onun karışamayacağı, kaptan paşanın karışacağı şeklindedir. Bekri'nin söylediği, mantıken çok doğrudur.

Evimi Bekliyorum fıkrasında Bekri Mustafa, sarhoş şekilde yürürken dinlenmek için bir duvar dibinde durur. Oradan geçen bekçi, neden beklediğini sorar. Bekri, evini beklediğini ifade edince bekçi, “*Sen deli misin be, ev gezer mi?*” diyerek Bekri'ye kızar. Bunun üzerine Bekri, “*Asıl senin dünyadan haberin yok! Dünya dönmüyor mu? Dönüp dururken nasıl olsa önümden geçer.*” (Seratlı, 2004:201) der. Bekri, mantık yürütmüştür ve bu mantığa göre bekçi, ona itiraz edemez.

Mantıklı düşünmek değeri, Bektaşî fıkralarında aşağıdaki örneklerde verilmiştir:

Ağaç Gelmezse Biz Gideriz'de (Çotuksöken, 2004:45) Bektaşî, bir toplulukta kerametle dem vurmaktadır. Kendisi gibi evliyaların, söylediği şeyin gerçekleşeceğini, mesela karşıdaki ağaca “Gel!” dediğinde hemen ağacın, ayağına geleceğinden vs söz eder. Oradakiler, bu kerameti göstermesini isterler. Bektaşî, ağacı çağırır fakat ağaçta herhangi bir hareket olmaz. Bunun üzerine Bektaşî, evliyada gönül ve kibir olmayacağını, bu nedenle de ağaç gelmezse kendisinin gideceğini söyler. Böylece mantıklı bir hareketle, içinde bulunduğu olumsuz durumdan sıyrılmayı başarır.

Ben Şimdiden Bir Hiçim'de (Çotuksöken, 2004:45) Bektaşî'nin biri, makamıyla fazlaca övünen bir kaymakamla görüşür. Kaymakamın, kendisine yüksekte bakmasına öfkelenen Bektaşî ona, bu makamdan

sonra ne olacağını sorar. Art arda gelen ‘Sonra?’ sorusundan sonra kaymakam nihayet, ‘Hiç’ olacağı cevabını verir. Bu cevaptan sonra Bektaşî, kendisinin şimdiden bir hiç olduğunu, bu nedenle kurulmaması gerektiğini söyler. Mantığını kullanan Bektaşî, kaymakama ders vermiş olur.

İftar Sofrasında Tartışma (Yıldırım, 2016:154-155) Bektaşî fıkrasında Bektaşî’nin biri, bir iftar sofrasına davet edilir. Bektaşî, çok acıkmıştır. Ancak gelenler arasında öldükten sonra dirilme olup olmayacağı tartışması başlar. Bu nedenle vakit dolmasına rağmen yemeğe başlanmaz. Bu duruma dayanamayan ve iyice öfkelenen Bektaşî, tartışmaya son noktayı koymak amacıyla söz alır ve yeniden dirilmeye karşı çıkan Bektaşî’ye, insanı bir defa yaratan bir kudretin ikinci defa yaratmasına ne gibi bir mani gördüğünü sorar. Bektaşî, mantık yürüterek tartışmaya son noktayı koymuş olur.

Mantıklı düşünmek değeri, İncili Çavuş fıkralarında aşağıdaki örneklerde verilmiştir:

Çalınır Saat (Seratlı, 2011:262-264) fıkrasında padişah, İncili’ye bir saat hediye eder. İncili bunu çok iyi korumaya çalışır ancak buna rağmen saat, uşak tarafından çalınıp satılır. Padişah olayı duyar ve İncili’ye olayı sorar. İncili, itiraf etmek durumunda kalır. Padişaha, kendisine çalınır saat verdiği için çalındığını, çalar saat verseydi çalınmayacağını belirtir. Cevap padişahın çok hoşuna gider, İncili’yi affeder. İncili’nin cevabı, oldukça mantıklıdır zaten bu cevap sayesinde ceza almaktan kurtulur.

Adamına Göre, İncili Çavuş fıkrasında İncili, Osmanlı elçisi olarak Fransa'ya gider. İncili'nin kara kuru kılığına bakarak onu küçümseyen Fransa kralı, “*Bana senden başka gönderecek adam bulamamışlar mı?*” diye sorar. Bunun üzerine İncili, “*Osmanlılar, adama göre adam gönderirler. Beni de sana göndermelerinin sebebi bu olsa gerek!*” (Seratlı, 2011:271) der. Mantiğini kullanan İncili, krala haddini bildirmiş olur.

Leblebi Ekilir mi? (Özalp, 2020:126-128) fıkrasında, İncili Çavuş kahvehanede otururken derin derin düşünen bir adam görür. Selam vererek yanına oturur ve ne düşündüğünü sorar. Adam, iki gün önce bir bakkalda üç adet suda pişmiş yumurta ve yüz dirhem ekmek yemiştir. Kendisinden, bedel olarak altmış iki akçe istenir. Para çok fazladır, bu nedenle adam parayı vermez. Bakkala göre ise o yumurtalardan civcivler çıkacak, sonra yeni yumurtalardan yeni civcivler çıkacaktır. Bu nedenle az bile istemiştir. Bakkalın şikâyeti üzerine adam, hâkim karşısına çıkmak mecburiyetindedir. İncili adamdan, hakkını savunmak üzere kendisini vekil seçmesini ister. Mahkemeye iki saat geç giden İncili, geç kalmasının sebebini soran hâkime, evde nohut kalmadığı için tarlaya leblebi ektiğini, bu nedenle geç kaldığını söyler. Hâkim, leblebiden mahsul olmayacağını dile getirerek İncili ile alay eder. İncili'nin beklediği cümle budur. Ciddi bir tavırla hâkime, pişmiş yumurtadan piliç çıkarsa leblebinin de mahsul vereceğini söyler. Mantık yürüten İncili, durumu kurtarmış olur.

İnşallah, Maşallah (Özalp, 2020:138-141) fıkrasında İncili, bir valinin maiyetindedir. Vali, etrafında bulunan herkesin hoşça giden davranışını sözle, ‘*İnşallah, maşallah*’ diyerek takdir eder ancak maddi

olarak kimseye hiçbir şey vermez. Bu durum, İncili'nin hoşuna gitmediği için kendince valiye bir ders vermeyi düşünür. Çarşıya çıkıp mücevher satıcılarından bir hayli mücevher ve kumaş satıcılarından türlü türlü kumaşlar satın alır. Bedelini sonra ödeyeceğini bildirir. Alacaklılar, sonradan kendisinden alacaklarını istemek için geldiklerinde onlara, İnşallah mükâfat edeceğini söyler. Nihayetinde alacaklılar, valinin karşısına çıkarak sözün para olmadığını söyleyip İncili'yi şikâyet ederler. Valinin karşısına çıkan İncili, kendisini savunmak için ücretleri, valinin verdiği ücretin aynıyla ödediğini söyler. Vali, alacağı dersi alır ve alacaklıların da ücretlerini öder. Böylece İncili, bir sorunu daha mantığıyla çözmüş olur.

Bu da Tazı Olur'da (Tevfik, 2020:19-21) İncili'nin, padişahın nedimi olmadan önce İstanbul'da bazı devlet adamlarının ve seçkin kişilerin konaklarında davetlere katıldığından, onlardan hürmet gördüğünden ve çok sevilen, şakacı bir kişi olduğundan bahsedilir. Yalnız İncili, devletin ileri gelenlerinden zengin bir kimsenin evine davet edilmekten hoşlanmaz. Çünkü bu zat, çok cimri, ikramdan hiç hoşlanmayan bir tiptir. Bir gün bu paşa İncili'den ava giderken yanında bulundurmak üzere bir tazı getirmesini ister. İncili, çok iri ve semiz bir çoban köpeği bularak konağa götürür. Paşa, bunun köpek olduğunu anlar, itiraz ve tazıyı tarif eder. Paşaya ders vermek amacıyla bu cümleleri bekleyen İncili de, bu köpeğin bir hafta o evde kaldığında, tarif edildiğinden daha iyi bir tazı olacağını söyler.

Buraya Kadar'da (Seratlı, 2011:245) İncili, İran şahını ziyarete gider. Bir av esnasında şah, kendi kendini metheder ve adamlarının kendisine bağlılıklarından bahseder. Onların uçurumdan atlamalarını

istese, bunu bile yapacaklarını belirtir ve adamlarına uçurumdan atlamalarını söyler. Adamları hemen koşuşup uçurumdan atlarlar. Bundan sonrasında İncili'ye dönüp kendisinin padişahını ne kadar sevdiğini sorar. Eğer padişahını seviyorsa uçurumdan atlamasını ister. İncili, padişahı sevdiğinin altını çizer ve paçalarını sıvayıp uçuruma doğru koşar fakat kenarında durur, aşağıya atlamaz. Mantığını kullanan İncili, böylece ölümden kurtulmuş olur.

Mantıklı düşünmek değeri, Nasreddin Hoca fıkralarında aşağıdaki örneklerde verilmiştir:

Tokadın Bedeli'nde (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:197-198) adamın biri, Nasreddin Hoca'nın ensesine bir tokat atar. Hoca ise adamı tuttuğu gibi Kadı Efendi'ye götürür. Ancak adam, Kadı Efendi'nin tanıdığıdır. Bu nedenle sadece bir akçe ödeme cezası alır. Adam; akçeyi getirmek için gider, bir daha gelmez. Hoca da kadının ensesine bir tokat atar ve adamın parayı getireceği olmadığını, getirirse de Kadı'ya attığı tokadın cezası olarak Kadı'nın kendisinde kalmasını söyler. Fıkradaki adalet mantığına göre, hocanın yaptığı da gayet mantıklıdır.

Ciğeri Yiyen Kedi Yüz Akçelik Baltayı Yemez mi? (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:166-167) başlıklı fıkroda, Nasreddin Hoca evine ciğer getirir. Ancak eşi onu pişirip hocanın önüne koymaz. Bunun nedenini soran Hoca'ya ise, ciğerin Tekir tarafından yendiğini söyler. Eşinin dürüst davranmadığını anlayan Hoca, ona ders vermek ister ve kedi yemesin diye eline baltayı alarak koşmaya başlar. Hoca'nın hanımı duruma dayanamaz ve kedinin, baltayı yemeyeceğini belirtmek suretiyle duruma itiraz eder. Hoca ise üç beş akçelik ciğeri yiyen kedinin, yüz

akçelik baltayı kesinlikle yiyeceğini söyler. Hoca, mantık yürütür ve böylece gerçeği ortaya çıkarmaya çalışır.

Kedi-Ciğer (Tokmakçıoğlu, 1981:217) fıkrasında, Nasreddin Hoca iki okka ciğer alıp eve getirir. Ancak hanımı, gelen misafirlerle birlikte ciğeri yer. Akşam Hoca ciğeri sorduğunda da kedinin yediğini söyler. Hoca, eline kantarı alıp kediyi tartar. Karısının, dürüst davranmadığını fark eder ve kedinin de iki okka geldiğini; eğer elindeki kedi ise ciğerin nerede olduğunu, yok eğer ciğer ise kedinin nerede olduğunu sorar. Hoca, mantık yürüterek suçluyu bulmaya çalışmaktadır.

Ye Kürküm Ye!’de Nasreddin Hoca, eski elbiseleriyle bir ziyafete gider. Fakat kimse ona aldırış etmez. Hoca, hemen eve gelir ve kürkünü giyip tekrar gider. Bu sefer Hoca’yı kapıda karşılayıp başköşeye oturturlar. Bunun üzerine Hoca, kürkünün ucunu sofraya uzatıp “*Ye kürküm ye.*” der. Kendisine ne olduğunu sorduklarında ise “*İtibar bana değil, kürke olunca, bu yemekleri yemek, elbette onun hakkıdır.*” (Delioğlu,2004:16) der. Hoca, gayet mantıklı konuşmuştur.

Marifet Cübbe ve Kavukta ise Al Sen Oku (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:201-202) başlıklı fıkrada Nasreddin Hoca, dostlarıyla birlikte cami avlusunda sohbet eder. Bu esnada birisi, bir mektup getirir ve Hoca’dan okumasını ister, Hoca okuyamaz. Adam, kavuğu ve cübbesi olmasına rağmen mektubu okuyamadığı için Hoca’ya çıkışır. Bunun üzerine Hoca, marifet bunlarda ise onları alarak kendisinin okumasını söyler ve üstündekileri çıkararak adamın önüne koyar. Hoca’nın yaptığı, gayet mantıklıdır.

Ne Fark Eder ki (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:187-188) fıkrasında Nasreddin Hoca, çocukların gözü önünde eşeğe binmeye çalışır. Ancak başarılı olamaz. Son denemesinde ise eşeğin diğer tarafına düşüverir. Bunu gören çocuklar, bağrıışmaya başlar. Bu durum karşısında Hoca, zaten eşeğin öbür tarafında da, şimdi de yerde olduğunu, dolayısıyla bir şeyin fark etmeyeceğini söyler. Yani Hoca yine, kendisini savunmak için mantık yürütmüştür.

Ben Zaten İnecektim'de (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:188) Nasreddin Hoca eşeğiyle giderken eşek huysuzlanır ve Hoca'yı düşürür. Etrafına toplanıp bağrıışmaya başlayan çocuklara Hoca, eşekten düşmediğini, zaten ineceğini söyleyerek durumunu mantık çerçevesinde açıklamaya çalışır.

Hani Benim Ayağım!'da (Duman,2008:335) ayaklarını Akşehir Gölü'ne sokan çocuklar, bir süre sonra ayaklarının karıştığını söyleyerek kavga etmeye başlarlar. Duruma şahit olan Nasreddin Hoca, bastonunu suya daldırır ve çocukların ayaklarına vurmaya başlar. Canı yanan, ayağını sudan çıkarır. Böylece hepsi ayağını bulmuş, mantıken sorun çözülmüş olur.

Denizin Suyu Niçin Tuzludur (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:197) Nasreddin Hoca fıkrasında Hoca'ya, deniz suyunun tuzlu olmasının sebebini sorarlar. Hoca ise balıkların kokmaması için olduğunu söyler. Bu cevap, mantıken yanlış değildir.

6.1.7. Öz Denetim

Fıkralarda, bu değere sıklıkla rastlanır. Fıkra kahramanları, kaba kuvvetten uzak durarak, kıvrak zekâ ve hazırcevaplık ile başarı elde ederler. Böylece içinde buldukları durumdan sıyrılmayı başarırlar.

Öz denetim değeri Bektaşî fıkralarında, aşağıda verilen örneklerde tespit edilmiştir.

İftar Sofrasında Tartışma (Yıldırım, 2016:154-155) Bektaşî fıkrasında Bektaşî'nin biri, bir iftar sofrasına davet edilir. Bektaşî, çok acıkmıştır. Ancak gelenler arasında öldükten sonra dirilme olup olmayacağı tartışması başlar. Bu nedenle vakit dolmasına rağmen yemeğe başlanmaz. Bu duruma dayanamayan ve iyice öfkelenen Bektaşî, tartışmaya son noktayı koymak amacıyla söz alır ve yeniden dirilmeye karşı çıkan Bektaşî'ye, insanı bir defa yaratan bir kudretin ikinci defa yaratmasına ne gibi bir mani gördüğünü sorar. Bektaşî kavga etmez, hatta tartışmaya da girmez. Mantık çerçevesinde konuşarak karşısındakini iknaya çalışır.

Palavracı, Bektaşî fıkrasında, palavracının biri tanıştığı bir Bektaşî'ye, *“Dün gece iftardan sonra sabaha kadar bir Kur'an yazdım.”* der. Bektaşî buna inanmaz ve *“Ben de dün gece miraca çıktım.”* der. Palavracı, böyle bir şeye inanmayacağını ifade edince de Bektaşî, *“Yalan söylüyorsam dün gece senin yazdığın Kur'an beni çarpsın.”* (Yıldırım, 2016:319) diye cevap verir. Fıkroda, her iki kişi de aslında yalan söylemektedir. Ancak tartışmaya girmezler. Bektaşî, mantık çerçevesinde palavracının dersini verir.

Bekri Mustafa fıkralarında, öz denetim değeri, aşağıda verilen örneklerde tespit edilmiştir.

Buraya Kaptan Paşa Karıştır! (Emeksiz,2010:156-157) Bekri Mustafa fıkrasında Bekri, bir gün gizlice meyhanede içerken dönemin bostancıbaşı (zabıta) aniden içeri girer. Bunun üzerine Bekri, şişesini ve kadehini aldığı gibi meyhanenin bahçesindeki havuzun içine girer. Zabıta oradan çıkmasını söyler. Bekri'nin cevabı ise kendisine şimdi onun karışamayacağı, kaptan paşanın karışacağı şeklindedir. Kaptan Paşa, devrin deniz kuvvetlerinin başındaki kişidir. Bekri, o esnada havuzun içerisinde olduğu için bu cevabı vermiştir. Bekri, tartışmaya girmez; öz denetim sağlar ve akıllıca hareket ederek istenmeyen durumdan paçayı kurtarır.

Evimi Bekliyorum fıkrasında Bekri Mustafa, sarhoş şekilde yürürken dinlenmek için bir duvar dibinde durur. Oradan geçen bekçi, neden beklediğini sorar. Bekri, evini beklediğini ifade edince bekçi, “*Sen deli misin be, ev gezer mi?*” diyerek Bekri'ye kızar. Bunun üzerine Bekri, “*Asıl senin dünyadan haberin yok! Dünya dönmüyor mu? Dönüp dururken nasıl olsa önümden geçer.*” (Seratlı, 2011:201) der. Bekri, kendisini azarlayan bekçi ile tartışmaz. Bunun yerine yine hazırcevaplık ile mantıklı bir açıklama yapmayı tercih eder.

İncili Çavuş fıkralarında, öz denetim değeri, aşağıda verilen örneklerde tespit edilmiştir.

Paranın Üstü (Seratlı, 2011:245) fıkrasında, İncili Çavuş İstanbul'a yeni geldiği sıralarda bir bakkala gidip bir akçalık peynir alır, bir sikke verir. Bakkal, paranın üstü olan bir akçayı vermez. İncili

isteyince verdiğini söyleyerek ona çıkarır. Sonra İncili fırına gidip bir akçalık ekmek alır. Parayı vermez ve fırıncıya, verdiğini ifade eder. Ekmekle peyniri yerken de, Allah'a dua ederek hakkını bakkaldan alarak fırıncıya vermesini, ahirette fırıncının hakkını kendisinden istememesini söyler. İncili, adalet istemektedir. Ancak bunu kendisi sağlayamamıştır. Buna rağmen tartışma çıkarmaz, öz denetim sağlar ve tartışma çıkarmaktansa Allah'ın adaletine sığınır. Tartışmaktan kaçınanlardan birisi de fırıncıdır.

Marsık Üflüyorum (Seratlı, 2011:265) İncili Çavuş fıkrasında, İncili bir gün sarayda Darüssaade ağasını ziyarete gider. Ağa, köşe minderine uzanmış, uyulamaktadır. Elinde yelpaze vardır, sineklerden rahatsız olmaktadır. Durumu gören İncili, sinekleri kendisinin kovabileceğini söyler. Bu işi yaparken vezirlerden birisi içeriye girer ve İncili' ye ne yaptığını sorar. İncili ise marsık üflediğini söyler. Bunu duyan ağa, yelpazeyi ondan alır, kızgın ve kırgın bir tavırla somurtarak oturur ama yine de İncili ile tartışmaya girmez. Ancak İncili'yi bir daha harem kısmına sokmaz.

Buraya Kadar (Seratlı, 2011:245) fıkrasında İncili, İran şahını ziyarete gider. Bir av esnasında şah, kendi kendini metheder ve adamlarının kendisine bağlılıklarından bahseder. Onların uçurumdan atlamalarını istese, bunu bile yapacaklarını belirtir ve adamlarına uçurumdan atlamalarını söyler. Adamları hemen koşuşup uçurumdan atlarlar. Bundan sonrasında İncili'ye dönüp kendisinin padişahını ne kadar sevdiğini sorar. Eğer padişahını seviyorsa uçurumdan atlamasını ister. İncili, padişahı sevdiğinin altını çizer ve paçalarını sıvayıp uçuruma doğru koşar fakat kenarında durur, aşağıya atlamaz. Neden atlamayıp

durduğunu soran şaha da padişahını, oraya kadar sevdiğini söyler. İncili, öz denetim yapar ve şah ile tartışmaya girmez. Şaha kibarca sevgisinin sınırlarını göstermekten de geri kalmaz.

İnşallah, Maşallah (Özalp, 2020:138-141) fıkrasında İncili, bir valinin maiyetindedir. Vali, etrafında bulunan herkesin hoşla giden davranışını sözle, ‘İnşallah, maşallah’ diyerek takdir eder ancak maddi olarak kimseye hiçbir şey vermez. Bu durum, İncili’nin hoşuna gitmediği için kendince valiye bir ders vermeyi düşünür. Çarşıya çıkıp mücevher satıcılarından bir hayli mücevher ve kumaş satıcılarından türlü türlü kumaşlar satın alır. Bedelini sonra ödeyeceğini bildirir. Alacaklılar, sonradan kendisinden alacaklarını istemek için geldiklerinde onlara, İnşallah mükâfat edeceğini söyler. Nihayetinde alacaklılar, valinin karşısına çıkarak sözün para olmadığını söyleyip İncili’yi şikâyet ederler. Valinin karşısına çıkan İncili, kendisini savunmak için ücretleri, valinin verdiği ücretin aynıyla ödediğini söyler. Vali, alacağı dersi alır ve alacaklıların da ücretlerini öder. İncili, valiyle ve esnafla herhangi bir tartışmaya girmez, bundan kaçınır. Tartışmaya girmeden derdini anlatmaya çalışır, bunda da gayet başarılı olur.

Bu da Tazı Olur’da (Tevfik, 2020:19-21) İncili’nin, padişahın nedimi olmadan önce İstanbul’da bazı devlet adamlarının ve seçkin kişilerin konaklarında davetlere katıldığından, onlardan hürmet gördüğünden ve çok sevilen, şakacı bir kişi olduğundan bahsedilir. Yalnız İncili, devletin ileri gelenlerinden zengin bir kimsenin evine davet edilmekten hoşlanmaz. Çünkü bu zat, çok cimri, ikramdan hiç hoşlanmayan bir tiptir. Bir gün bu paşa İncili’den ava giderken yanında bulundurmak üzere bir tazı getirmesini ister. İncili, çok iri ve semiz bir

çoban köpeği bularak konağa götürür. Paşa, bunun köpek olduğunu anlar, itiraz ve tazıyı tarif eder. Paşaya ders vermek amacıyla bu cümleleri bekleyen İncili de, bu köpeğin bir hafta o evde kaldığında, tarif edildiğinden daha iyi bir tazı olacağını söyler. İncili, her zaman olduğu gibi tartışmaya girmez. Yanlış olduğunu düşündüğü olumsuz bir durumu, keskin zekâsıyla tartışmaya girmeden düzeltme yolunu tercih eder.

Elmalar Limon Olmuş (Tevfik, 2020:34-39) fıkrasında İncili Çavuş, bedestende bir dostu ile sohbet etmektedir. Söz, yankesicilere gelir. Onların yaptıklarından bahsedilir. İncili ise kendisinin uzun yıllardır İstanbul'da olduğunu ve hiçbir şey çarptırmadığını, kabahatin çarpılan adamlarda olduğunu söyler. Bu esnada orada bulunan ve zamanında yankesicilik yapmış dükkâncı, İncili'ye durumun öyle olmadığıyla ilgili açıklama yapar ancak İncili, ikna olmaz. Dükkâncı, İncili'ye ders vermeyi kafasına koyar. Birkaç gün sonra İncili, bir dükkândan elma alıp heybesine doldurur. Yolda giderken dükkâncı, elmaları limonlarla değiştirir. Eve varan İncili, eşinden azar işitip geri döner. Ancak limonlar tekrar elmalarla değiştirilmiştir. Bu şekilde evi ile elma aldığı dükkân arasında birkaç kez gidip gelen İncili, çıldırarak seviyeye gelir. Dükkâncı en sonunda, elmalarla limonları değiştirdiğini, ona büyük lokma yiyip büyük konuşmaması konusunda ders vermek istediğini itiraf eder. Dükkâncı, İncili ile tartışmaya girmemiştir. Ona oynadığı oyun sayesinde, İncili'ye istediği dersi vermiştir.

Nasreddin Hoca, kavgacı bir insan değildir. Tartışma ortamı oluşturmaya çalışmaz. Tartışma ortamlarında ise hazır cevaplılığı ve

kurnaz zekâsıyla durumdan sıyrılmayı bilir. Tartışmaya girmeden sözleriyle karşısındakinin dersini verir.

Nasreddin Hoca fıkralarında, öz denetim değeri, aşağıda verilen örneklerde tespit edilmiştir.

Ye Kürküm Ye, fıkrasında Nasreddin Hoca, eski elbiseleriyle bir ziyafete gider. Fakat kimse ona aldırış etmez. Hoca, hemen eve gelir ve kürkünü giyip tekrar gider. Bu sefer Hoca'yı kapıda karşılayıp başköşeye oturturlar. Bunun üzerine Hoca, kürkünün ucunu sofraya uzatıp “*Ye kürküm ye.*” der. Kendisine ne olduğunu sorduklarında ise “*İtibar bana değil, kürke olunca, bu yemekleri yemek, elbette onun hakkıdır.*” (Delioğlu,2004:16) der. Hoca burada, küsüp daveti terk etmez. Kimseyle tartışmaya girmez, öz denetim sağlar. Kendinden emin bir şekilde davet sahiplerine ders verir. Onların dış görünüşe önem verdiklerini ve bunun yanlış olduğunu ifade eder.

Dava Yorgan Davasıymış, Nasreddin hoca fıkrasında, sırtındaki yorganla bir kavgaya müdahale eden Hoca, yorganından olur. Eve girdiğinde, “*Efendi, kavganın aslı neymiş?*” diye soran hanımına; “*Kavga, bizim yorgan üzerineymiş. Yorgan gitti, kavga bitti!*” (Özkan,1999:51) diye cevap verir. Fıkroda hoca da yorganın çalınmasına üzülür ancak yine de kendisini tutar; işi kavgaya, itişmeye dökmez.

Elin Ağzı Torba Değil ki Büzesin (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:172) fıkrasında, eşekleriyle birlikte bir yolculuğa çıkan Hoca ve oğlu, karşılaştıkları insanlar tarafından, eşeğe binme şekilleriyle ilgili kınanmaktan bir türlü kurtulamazlar. Tüm ayıplanmalar neticesinde Hoca oğluna, insanların ağzının torba olmadığını bu nedenle

büzemeyeceklerini, dolayısıyla onları memnun etmeye çalışmayıp işlerine bakmaları gerektiğini söyler. Hoca, insanların tutum ve yorumlarından fazlasıyla rahatsız olmasına rağmen, yine de onlarla tartışmaya girmez.

Ben Senin Delikanlılığına da Bilirim (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:186) fıkrasında Nasreddin Hoca, alış veriş yapmak için şehre gidecektir. Şehirden isteği olan komşuları da Hoca'nın başına toplanır. Hoca, eşeğine binmeye çalışır ancak bir türlü binemez ve düşer, komşuları kendisine güler. Bu duruma canı sıkılan Hoca, komşularına dönerek kendisinin delikanlılığında, bir sıçrayışta damın üzerine bile atladığını söyler. Sonra da kendi kendisine, delikanlılığını da bildiğini itiraf eder. Fıkroda Hoca, komşularının kendisine gülmesine bozulur, canı sıkılır ancak onlarla tartışmaya girmez, serinkanlılığını korur. Bunun yerine onlara, eskiden eşeğe çok iyi bindiğini, şimdi yaşlandığı için bu işi çok iyi yapamadığını belirterek kendisini savunur.

Buraya Yeni Taşındığımızı Sanıyordum (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:196) Nasreddin Hoca fıkrasında, Hoca'nın evine hırsız girer. Hoca'nın eşyalarını toplayıp evine doğru yola çıkar, Hoca da hırsızın peşinden onun evine gelir. Hoca'yı karşısında gören hırsız, çok şaşırır ve Hoca'ya, evinde ne aradığını sorar. Bunun üzerine Hoca, onun sırtındakilerin kendi evinin eşyaları olduğunu, bu nedenle oraya taşındıklarını zannettiğini söyler. Fıkroda görüldüğü üzere Hoca, hırsızla herhangi bir tartışmaya girmez, kavga etmez. Ancak yine keskin zekâsını kullanarak haklı duruma gelmeyi başarır.

Tokadın Bedeli'nde (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:197-198) adamın biri Nasreddin Hoca'nın ensesine bir tokat atar. Hoca ise

serinkanlılığını korur ve adamı tuttuğu gibi kadı efendiye götürür. Kendisi kavga etmez, adamı dövmeye kalkmaz. Onu, adalete teslim eder.

Ödeşmiş Olmadık mı? (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:199-200) fıkrasında Nasreddin Hoca, üstü başı un olduğu için hamama gider, güzelce temizlenir. Hamam ücretine ek olarak, çalışanlara da iyi bir bahşiş bırakır. Ancak geldiğinde üstü başı un olduğundan, esasında kimse ona temizlenmesi için yardımcı olmamıştır. Bu durum, Hoca'yı üzer ve hesabını sormayı ister. Bu nedenle birkaç gün sonra güzelce giyinmiş şekilde, yine aynı hamama gider. Bu sefer ona hizmet için yarışır. Çıkışta çok az bahşiş bırakınca çalışanlar buna sinirlenir. Hoca, oradakilerin, kendisinin kürküne bakarak ona hizmet ettiklerini, ilkinde ise hizmet olmadan yüksek bahşiş verdiğini, bu durumda ödeşmiş olduklarını söyler. Karşısındakilerle herhangi bir tartışmaya girmeyen Hoca, akıl yoluyla intikamını almış olur.

Marifet Cübbe ve Kavukta ise Al Sen Oku (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:201-202) başlıklı fıkrada Nasreddin Hoca, dostlarıyla birlikte cami avlusunda sohbet eder. Bu esnada birisi, bir mektup getirir ve Hoca'dan okumasını ister, Hoca okuyamaz. Adam, kavuğu ve cübbesi olmasına rağmen mektubu okuyamadığı için Hoca'ya çıkışır. Bunun üzerine Hoca, marifet bunlarda ise onları alarak kendisinin okumasını söyler ve üstündekileri çıkararak adamın önüne koyar. Hoca sinirlenir ancak tartışma çıkarmaz. Ancak adama dersini vermekten de geri durmaz.

6.1.8. Öz Güven

Öz güven değerinin işlendiği fıkralara göz atıldığında, fıkra kahramanlarının, karşılarındaki ister halktan birisi, isterse padişah olsun

öz güvenleri sayesinde onun karşısında dimdik durdukları, söyleyeceklerini sakınmadan söyleyebildikleri görülür.

Bektaşî fıkralarında öz güven değeri, aşağıda verilen örneklerde işlenir.

İftar Sofrasında Tartışma (Yıldırım, 2016:154-155) Bektaşî fıkrasında Bektaşî'nin biri, bir iftar sofrasına davet edilir. Bektaşî, çok acıkmıştır. Ancak gelenler arasında öldükten sonra dirilme olup olmayacağı tartışması başlar. Bu nedenle vakit dolmasına rağmen yemeğe başlanmaz. Bu duruma dayanamayan ve iyice öfkelenen Bektaşî, tartışmaya son noktayı koymak amacıyla söz alır ve yeniden dirilmeye karşı çıkan Bektaşî'ye, insanı bir defa yaratan bir kudretin ikinci defa yaratmasına ne gibi bir mani gördüğünü sorar. Bektaşî, aç ve sabırsızdır. Şahit olduğu tartışmayı akıl ve mantık ile çözmek amacıyla söz alır ve tartışmayı sona erdirir. Bu da onun öz güvenine işaret eder.

Benimle Beraber Gömünüz (Yıldırım, 2016:158) fıkrasında Bektaşî'nin biri, ölüm döşeğindedir. Vasiyetini soranlardan, sevgili nefirinin de kendisiyle birlikte gömülmesini ister. Sebebini sorduklarında ise dünyada kendisine çok defa lazım olduğunu, mahşerde de lazım olacağından şüphe duymadığını çünkü orada yuf borusu çalacak çokların olduğunu, dolayısıyla onlara karşı yuf borusu çalacağını söyler. Bektaşî'nin, yuf borusu çalanların karşısında aynı harekette bulunacağını bildirmesi, öz güven örneğidir.

Koca Allah Yarattı (Yıldırım, 2016:220) fıkrasında Bektaşî'nin biri, caminin duvarının dış tarafına küçük abdestini bozar. Durumu gören bir sofı, Bektaşî'ye kızar. Bektaşî sofuya, bu caminin duvarını Kırkor

Bodus'un yaptığıını, onu ise koca Allah'ın yarattığını söyler. Bektaşî'nin, sofı karşısında geri adım atmayan tavrı, öz güven örneğidir.

Palavracı, Bektaşî fıkrasında, palavracının biri tanıştığı bir Bektaşî'ye, "Dün gece iftardan sonra sabaha kadar bir Kur'an yazdım." der. Bektaşî buna inanmaz ve "Ben de dün gece miraca çıktım." der. Palavracı, böyle bir şeye inanmayacağını ifade edince de Bektaşî, "Yalan söylüyorsam dün gece senin yazdığın Kur'an beni çarpsın." (Yıldırım, 2016:319) diye cevap verir. Fıkroda, her iki kişi de aslında yalan söylemektedir. Ancak Bektaşî, Kur'an'ın kendisini çarpmasını göze aldığı son cümlede, bir öz güven örneği sergilemektedir.

Bekri Mustafa fıkralarında öz güven değeri, aşağıda verilen örneklerde işlenir.

Buraya Kaptan Paşa Karışır! (Emeksiz,2010:156-157) Bekri Mustafa fıkrasında Bekri, bir gün gizlice meyhanede içerken dönemin bostancıbaşı (zabıta) aniden içeri girer. Bunun üzerine Bekri, şişesini ve kadehini aldığı gibi meyhanenin bahçesindeki havuzun içine girer. Zabıta oradan çıkmasını söyler. Bekri'nin cevabı ise kendisine şimdi onun karışamayacağı, kaptan paşanın karışacağı şeklindedir. Kaptan Paşa, devrin deniz kuvvetlerinin başındaki kişidir. Bekri, o esnada havuzun içerisinde olduğu için bu cevabı vermiştir.

Evimi Bekliyorum'da Bekri Mustafa, sarhoş şekilde yürürken dinlenmek için bir duvar dibinde durur. Oradan geçen bekçi, neden beklediğini sorar. Bekri, evini beklediğini ifade edince bekçi, "*Sen deli misin be, ev gezer mi?*" diyerek Bekri'ye kızar. Bunun üzerine Bekri, "*Asıl senin dünyadan haberin yok! Dünya dönmüyor mu? Dönüp*

dururken nasıl olsa önümden geçer.” (Seratlı, 2011:201) der. Fıkırada, Bekri'nin bilgisine güvendiği ve içinde bulunduğu durumdan, bilgisi sayesinde çıkmayı hesapladığı açıkça görülebilir.

İmha Ediyoruz'da (Cimcoz,2000:211) Bekri Mustafa ile iki arkadaşı, içkinin yasak olduğu günlerde, bir tenhada içmektedirler. Padişah, tebdil-i kıyafet gezerken onları yakalar ve içkinin yasak olduğunu bilip bilmediklerini sorar. Bekri, bir kadeh daha yuvarlarken yasağı bildikleri için şarabı imha ettiklerini söyler. Fıkırada, Bekri'nin iki arkadaşıyla birlikte kafa kafaya vererek yasağı deldiği görülmektedir. Delerken de kendisinden gayet emin bir şekilde aksini söyler ve padişah tarafından yakalanmasına rağmen içmeye devam eder.

İncili Çavuş fıkralarında öz güven değeri, aşağıda verilen örneklerde işlenir.

Çalınır Saat (Seratlı, 2011:262-264) fıkrasında padişah, İncili'ye bir saat hediye eder. İncili bunu çok iyi korumaya çalışır ancak buna rağmen saat, uşak tarafından çalınıp satılır. Padişah olayı duyar ve İncili'ye olayı sorar. İncili, itiraf etmek durumunda kalır. Padişaha, kendisine çalınır saat verdiği için çalındığını, çalar saat verseydi çalınmayacağını belirtir. Cevap padişahın çok hoşuna gider. İncili'yi affeder ve ona, çok değerli bir çalar saat hediye eder. İncili, cesaretle bu cevabı vermiştir. Cevap padişahın çok hoşuna gider. İncili, öz güven örneği sergiler ve suçu kesinlikle üstüne almaz.

Marsık Üflüyorum (Seratlı, 2011:265) İncili Çavuş fıkrasında, İncili bir gün sarayda Darüssaade ağasını ziyarete gider. Ağa, köşe minderine uzanmış, uyuklamaktadır. Elinde yelpaze vardır, sineklerden

rahatsız olmaktadır. Durumu gören İncili, sinekleri kendisinin kovabileceğini söyler. Bu işi yaparken vezirlerden birisi içeriye girer ve İncili' ye ne yaptığını sorar. İncili ise marsık üflediğini söyler. Bunu duyan ağa, yelpazeyi ondan alır, kızgın ve kırgın bir tavırla somurtarak oturur. Verdiği cevapla İncili, öz güven örneği sergiler.

Buraya Kadar (Seratlı, 2011:245) fıkrasında İncili, İran şahını ziyarete gider. Bir av esnasında şah, kendi kendini metheder ve adamlarının kendisine bağlılıklarından bahseder. Onların uçurumdan atlamalarını istese, bunu bile yapacaklarını belirtir ve adamlarına uçurumdan atlamalarını söyler. Adamları hemen koşuşup uçurumdan atlarlar. Bundan sonrasında İncili'ye dönüp kendisinin padişahını ne kadar sevdiğini sorar. Eğer padişahını seviyorsa uçurumdan atlamasını ister. İncili, padişahı sevdiğinin altını çizer ve paçalarını sıvayıp uçuruma doğru koşar fakat kenarında durur, aşağıya atlamaz. Neden atlamayıp durduğunu soran şaha da padişahını, oraya kadar sevdiğini söyler. İncili, öz güven örneği sergiler ve ayağa kalkıp koşarak uçurum kenarına gider fakat atlamaz. Şaha, durumuna uygun cevabı vermekten de çekinmez.

Adamına Göre, İncili Çavuş fıkrasında İncili, Osmanlı elçisi olarak Fransa'ya gider. İncili'nin kara kuru kılığına bakarak onu küçümseyen Fransa kralı, “Bana senden başka gönderecek adam bulamamışlar mı?” diye sorar. Bunun üzerine İncili, “*Osmanlılar, adama göre adam gönderirler. Beni de sana göndermelerinin sebebi bu olsa gerek!*” (Seratlı, 2011:271) der. İncili burada, cesaret ve öz güven davranışı sergiler. Kralın karşısında dahi kendinden emin bir şekilde ona ders verir.

Katırcı Burnumu Sil (Özalp, 2020:107-110) İncili Çavuş fıkrasında, ateşli silahların pek nadir olduğu dönemlerde gerektiğinde kullanmak üzere insanlar; kılıç, bıçak, harbe, mızrak, ok gibi aletlerden oluşan savaş aletleri kullanırlar. İncili de ok atmak, harbe ve mızrak kullanmak maharetini çok güzel öğrenmiştir. Bir ara İncili, kış memleketine gitmek üzere iki ufak sandıktan ibaret olan eşyasını bir katıra yükler, diğer katıra da kendisi binmiş bir şekilde yola çıkar. Biraz gittikten sonra katırcı, oralarda haramilerin olduğunu söyler ve karşılırlarına çıkmamalarını temenni eder. Ancak bir süre sonra haramiler görünür. Katırcı korkuya kapılır ve İncili'ye onların geldiği haberini verir. İncili ise ellerini ceplerinden çıkarmadan katırcıdan, burnunu silmesini ister. Haramiler yaklaştıkça katırcının korku ve endişesi artar. İncili ise sakin bir şekilde, ellerini ceplerinden çıkarmadan sürekli olarak katırcıya, burnunu silmesini söyler. Katırcı onun bu rahatlığına çok kızar. Ancak eşkıya tam olarak menzile girince katırcının hiç beklemediği bir şey olur ve İncili, ellerini ceplerinden çıkarır, omzunda bulunan yayını alır, yaya bir ok yerleştirir ve attığı her okla, üç atlı haramiyi çeşitli yerlerinden vurarak yere düşürür. Durumu gören diğer haramiler, can korkusuyla kaçarlar. Fıkraya göre İncili, kendisinden gayet emindir. Öz güveni doruktadır. Bu nedenle de istifini hiç bozmaz. Ellerini cebinden çıkarmaz. Sakin bir şekilde, haramilerin menzile girmelerini bekler.

Leblebi Ekilir mi? (Özalp, 2020:126-128) fıkrasında, İncili Çavuş kahvehanede otururken derin derin düşünen bir adam görür. Selam vererek yanına oturur ve ne düşündüğünü sorar. Adam, iki gün önce bir bakkalda üç adet suda pişmiş yumurta ve yüz dirhem ekmek yemiştir. Kendisinden, bedel olarak altmış iki akçe istenir. Para çok

fazladır, bu nedenle adam parayı vermez. Bakkala göre ise o yumurtalardan civcivler çıkacak, sonra yeni yumurtalardan yeni civcivler çıkacaktır. Bu nedenle az bile istemiştir. Bakkalın şikâyeti üzerine adam, hâkim karşısına çıkmak mecburiyetindedir. İncili adamdan, hakkını savunmak üzere kendisini vekil seçmesini ister. Mahkemeye iki saat geç giden İncili, geç kalmasının sebebinin soran hâkime, evde nohut kalmadığı için tarlaya leblebi ektiğini, bu nedenle geç kaldığını söyler. Hâkim, leblebiden mahsul olmayacağını dile getirerek İncili ile alay eder. İncili'nin beklediği cümle budur. Ciddi bir tavırla hâkime, pişmiş yumurtadan piliç çıkarsa leblebinin de mahsul vereceğini söyler. İncili'nin, mahkemeye iki saat geç gitmesi ve bu durumu savunurken ki tavrı ile konuşmaları öz güven örnekleridir.

İnşallah, Maşallah (Özalp, 2020:138-141) fıkrasında İncili, bir valinin maiyetindedir. Vali, etrafında bulunan herkesin hoşça giden davranışını sözle, 'İnşallah, maşallah' diyerek takdir eder ancak maddi olarak kimseye hiçbir şey vermez. Bu durum, İncili'nin hoşuna gitmediği için kendince valiye bir ders vermeyi düşünür. Çarşıya çıkıp mücevher satıcılarından bir hayli mücevher ve kumaş satıcılarından türlü türlü kumaşlar satın alır. Bedelini sonra ödeyeceğini bildirir. Alacaklılar, sonradan kendisinden alacaklarını istemek için geldiklerinde onlara, İnşallah mükâfat edeceğini söyler. Nihayetinde alacaklılar, valinin karşısına çıkarak sözün para olmadığını söyleyip İncili'yi şikâyet ederler. Valinin karşısına çıkan İncili, kendisini savunmak için ücretleri, valinin verdiği ücretin aynıyla ödediğini söyler. Vali, alacağı dersi alır ve alacaklıların da ücretlerini öder. İncili'nin valiye ders vermek adına yaptıkları öz güven örneğidir.

Bu da Tazı Olur (Tevfik, 2020:19-21) fıkrasında İncili'nin, padişahın nedimi olmadan önce İstanbul'da bazı devlet adamlarının ve seçkin kişilerin konaklarında davetlere katıldığından, onlardan hürmet gördüğünden ve çok sevilen, şakacı bir kişi olduğundan bahsedilir. Yalnız İncili, devletin ileri gelenlerinden zengin bir kimsenin evine davet edilmekten hoşlanmaz. Çünkü bu zat, çok cimri, ikramdan hiç hoşlanmayan bir tiptir. Bir gün bu paşa İncili'den ava giderken yanında bulundurmaya üzere bir tazı getirmesini ister. İncili, çok iri ve semiz bir çoban köpeği bularak konağa götürür. Paşa, bunun köpek olduğunu anlar, itiraz ve tazıyı tarif eder. Paşaya ders vermek amacıyla bu cümleleri bekleyen İncili de, bu köpeğin bir hafta o evde kaldığında, tarif edildiğinden daha iyi bir tazı olacağını söyler. Fıkra göre İncili'nin paşaya tepkisi, öz güven örneğidir. İncili kendisine o kadar güveniyor ki paşaya ders vermekten geri durmuyor.

Nasreddin Hoca fıkralarında öz güven değeri, aşağıda verilen örneklerde işlenir.

Ye Kürküm Ye, fıkrasında Nasreddin Hoca, eski elbiseleriyle bir ziyafete gider. Fakat kimse ona aldırış etmez. Hoca, hemen eve gelir ve kürkünü giyip tekrar gider. Bu sefer Hoca'yı kapıda karşılayıp başköşeye oturturlar. Bunun üzerine Hoca, kürkünün ucunu sofraya uzatıp "*Ye kürküm ye.*" der. Kendisine ne olduğunu sorduklarında ise "*İtibar bana değil, kürke olunca, bu yemekleri yemek, elbette onun hakkıdır.*" (Delioğlu, 2004:16) der. Hoca burada küsüp daveti terk etmez. Kendinden emin bir şekilde davet sahiplerine ders verir. Onların dış görünüşe önem verdiklerini ve bunun yanlış olduğunu ifade eder.

Bilen Var Bilmeyen Var, On Altısı Bir Kile (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014: 172-173) başlıklı fıkrada Nasreddin Hoca, bir tavşan yakalar ve eve getirir. Amacı, komşularının bu hayvanı tanıyıp tanımadıklarını test etmektir. Ancak meraklı karısı, tavşanın kaçmasına sebep olur ve heybenin içine buğday kilesini koyar. Komşuların gözü önünde heybeyi açan Hoca, kısa süreli bir şok yaşasa da, özgüveni ve kıvrak zekâsı sayesinde hemen durumu toparlar; bilen ve bilmeyenin olduğunu, on altısının bir kile ettiğini söyler.

Ben Senin Delikanlılığını da Bilirim'de (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:186) Nasreddin Hoca, alış veriş yapmak için şehre gidecektir. Şehirden isteği olan komşuları da Hoca'nın başına toplanır. Hoca, eşeğine binmeye çalışır ancak bir türlü binemez ve düşer. Bu duruma canı sıkılan Hoca, komşularına dönerek kendisinin delikanlılığında, bir sıçrayışta damın üzerine bile atladığını söyler. Sonra da kendi kendisine, delikanlılığını da bildiğini itiraf eder. Fıkırada Hoca, eşeğe düzgün binebilme işini gençliğinde de başarıyla yapamamaktadır. Ancak komşuları karşısında düştüğü komik durumdan da sıyrılmaması gerekmektedir. Bu nedenle o, şimdi olmasa da gençliğinde var olduğunu iddia ettiği başarısını öne sürer. Şimdiki durumunun yaşlılığından kaynaklandığının altını çizer. Haliyle onun gençliğini bilmeyen ve bu savunmasını duyan komşuları artık haline gülmeyeceklerdir.

Ne Fark Eder ki (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:187-188) fıkrasında Nasreddin Hoca, çocukların gözü önünde eşeğe binmeye çalışır. Ancak başarılı olamaz. Son denemesinde ise eşeğin diğer tarafına düşüverir. Bunu gören çocuklar, bağırışmaya başlar. Bu durum karşısında Hoca, zaten eşeğin öbür tarafında da, şimdi de yerde olduğunu, dolayısıyla bir

şeyin fark etmeyeceğini söyler. Hoca yine kendisine toz kondurmaz. Öz güveni ve ince zekâsıyla, içinde bulunduğu kötü durumdan sıyrılmayı bilir.

Ben Zaten İnecektim'de (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:188) Nasreddin Hoca eşeğiyle giderken eşek huysuzlanır ve Hoca'yı düşürür. Etrafına toplanıp bağrıışmaya başlayan çocuklara Hoca, eşekten düşmediğini, zaten ineceğini söyler. Böylece her zaman olduğu gibi içinde bulunduğu gerçek durumu ele vermez ve kendine duyduğu güveni ifade etmiş olur.

Ördek Çorbası İçiyorum (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:189) fıkrasında Nasreddin Hoca, kıtlık olduğu zamanın birinde, elinde kuru ekmelekle gölün kıyısına iner. Orada yüzen ördekleri görür. Yakalamak için uğraşır ama yakalayamaz. Bir kenara çekilip ekmeğini suya bandırıp yemeye başlar. Ne yaptığını soranlara, ördek çorbası içtiğini söyler. İşin aslı böyle olmamasına rağmen, Hoca yine durumuna mantıklı bir açıklama getirmeye çalışarak öz güven örneği sergilemiştir.

Tarifesi Bende Kaldı (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:190) Nasreddin Hoca fıkrasında, ciğeri çok seven Hoca, bir gün bir okka ciğer ile evine gelirken bir dostu ile karşılaşır. Adam Hoca'ya, ciğeri pişirebileceği güzel bir yemek tarifi yazıp verir. Hoca, yemeğin hayalini kurarak dalgın şekilde evine giderken bir çaylak elindeki ciğeri kapıp havalanır. Elinden bir şey gelmeyen Hoca, çaylağın arkasından bağırarak boşuna sevinmemesini, tarifesi kendisinde kaldığı için ağız tadıyla yiyemeyeceğini söyler. Fıkra göre Hoca, yine çaresiz bir durumdadır ve yine kendisini teselli etmenin yolunu bulmuştur. Hatta kendince, muhatabına üstün gelmeyi dahi başarmıştır.

Ya Tutarsa (Delioğlu, 2004:55) fıkrasında Nasreddin Hoca, Akşehir Gölü'nün kıyısına gelir ve göle kaşık kaşık yoğurt atmaya başlar. Onu bu halde görüp de ne yaptığını soranlara, göle yoğurt çaldığını söyler. Gölün, yoğurt tutmayacağını söylediklerinde de, “*Ya tutarsa!*” diye cevap verir. Hoca, kendisinden gayet emindir. Yaptığı işin arkasındadır.

Hani Benim Ayağım!’da (Duman,2008:335) ayaklarını Akşehir Gölü’ne sokan çocuklar, bir süre sonra ayaklarının karıştığını söyleyerek kavga etmeye başlarlar. Duruma şahit olan Nasreddin Hoca, bastonunu suya daldırır ve çocukların ayaklarına vurmaya başlar. Canı yanan, ayağını sudan çıkarır. Böylece hepsi ayağını bulmuş olur.

Dünyanın Merkezi Neresidir (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:194) Nasreddin Hoca fıkrasında, Hoca'nın bilgisini denemek isteyen üç Papaz, ona üç soru soracaklarını söyler. İlk soru, dünyanın merkezinin neresi olduğudur. Hoca hiç düşünmeden eşiğinin sağ ön ayağını bastığı yer olduğunu söyler. İkinci soru, gökte kaç yıldız olduğudur. Hoca bu soruya, eşiğinin kuyruğundaki kıl kadar olduğu şeklinde cevap verir. Her iki cevaba da itiraz eden Papazlara da, inanmıyorlarsa saymalarını, ölçmelerini söyler. İşin içinden çıkamayan Papazlar, üçüncü soruyu sormaktan vaz geçerler.

İnanmıyorsanız Gidin Ölçün (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:194) başlıklı fıkrada, komşuları Nasreddin Hoca'ya dünyanın merkezinin neresi olduğunu sorar. Hoca, bulunduğu yer olduğunu söyler. Buna itiraz eden komşularına da, inanmıyorlarsa gidip, ölçmelerini tembihler. Hoca kendisine ve bilgisine fazlasıyla güvenmektedir.

Denizin Suyu Niçin Tuzludur (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:197) Nasreddin Hoca fıkrasında Hoca'ya, deniz suyunun tuzlu olmasının sebebini sorarlar. Hoca ise balıkların kokmaması için olduğunu söyler. Hoca, her zamanki gibi kendinden emin bir şekilde cevap vermiştir.

Tokadın Bedeli'nde (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:197-198) adamın biri, Nasreddin Hoca'nın ensesine bir tokat atar. Hoca ise adamı tuttuğu gibi Kadı Efendi'ye götürür. Ancak adam, Kadı Efendi'nin tanıdığıdır. Bu nedenle sadece bir akçe ödeme cezası alır. Adam; akçeyi getirmek için gider, bir daha gelmez. Hoca da kadının ensesine bir tokat atar ve adamın parayı getireceği olmadığını, getirirse de Kadı'ya attığı tokadın cezası olarak Kadı'nın kendisinde kalmasını söyler. Hoca, kadiya tokat atarken kendisinden gayet emindir.

Yata Yata Usandım, Biraz da Dolaşmaya Çıkacaktım (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:198) başlıklı fıkrada, sıcağın dolayısıyla çok fazla terleyen Hoca, çamaşırlarını değiştirmek için bir mezar taşının arkasına gizlenir. Oradan geçen birkaç atlı, Hoca'yı yarı çıplak vaziyette görünce kızgın bir şekilde sebebini sorarlar. Hoca ise orasının kendi mezarı olduğunu ve yatmaktan usandığı için biraz dolaşmaya çıktığını söyler. Böylece paçayı kurtarır.

Sondaki Est'leri Görmüyor musun? (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:199) Nasreddin Hoca fıkrasında Hoca'nın, medresede eğitim aldığı, Arapça ve Farsça dersleri okuduğu bilgisi yer alır. Ancak üstünden uzun zaman geçmiş, Hoca bu dilleri çoğunlukla unutmuştur. Onu, imtihana tabi tutanlara ise bir şiir okur. Şiir Farsça değildir. Dinleyenler, Farsça'nın şiirin neresinde olduğunu sorduklarında da,

elbette ki sonlarında bulunan ‘est’lerde olduğunu söyler. Hoca, durumu kurtarmak için okuduğu şiirin her mısrasını ‘est’ ile bitirmiştir.

Tuzun Sayesinde Aklımız Denk Oldu (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:201) başlıklı Nasreddin Hoca fıkrasında, Hoca’nın hanımı yemekleri hep çok tuzlu yapar. Hoca aslında tuzlu sevmez. Bir ziyafette Hoca, çorbasına fazla tuz atınca yanındakiler, yemeklere çok tuz atmanın, akli gerilettiğini söyler. Hoca da altta kalmaz ve tuz yemese kendisinin aklının nasıl herkesin akıyla denk olabileceğini sorar. Böylece aslında ileri olan zekâsının, tuz sayesinde onlarınkiyle denk olduğunu belirtir.

6.1.9. Sözünde Durmak

Verdiği sözde durmayan insan, toplum nazarında güvenilir değildir. Konuştuklarına inanılmaz, yapacağını söylediği hiçbir söze itibar edilmez. Bu nedenle sözün eri olmak gerekir.

Bu değer, Nasreddin Hoca fıkralarının aşağıda verilen örneklerinde bulunur.

Hanım İpe Un Sermiş (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:175-176) Nasreddin Hoca fıkrasında, aldığı emaneti geri getirmeyen bir komşu, Hoca’dan çamaşır sermek için ip ister. Komşunun, emaneti iade etmediğini, sözünde durmadığını bilen Hoca da haliyle ipi vermek istemez. Bu nedenle, hanımının ip e un serdiğini söyler. Buna inanmayan komşu, ip e un serilemeyeceğini belirtince Hoca, insanın canı vermek istemeyince onun da, buğdayın da serilebileceğini söyler. Hoca’nın komşusuna cevabından, aldığı şeyi geri getirmeyerek sözünde durmayan kişinin güvenilirliğini kaybedeceği fikri çıkarılabilir.

Bu Adam Dediğini Yapar (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:181-182) Nasreddin Hoca fıkrasında, cami çıkışında cemaatten birisiyle tanışan Hoca, adam tarafından tuz ile ekmek üzere evine davet edilir. Ancak Hoca, bunun lafin gelişi söylendiğini sanır. Adamın evindeki davete gidince önüne gerçekten tuz ile ekmek getirilir. Tam bu sırada da bir dilenci, kapıya gelerek ekmek ister. Ev sahibi, onu bir iki kovar. Dilenci gitmeyince de adam, oraya giderse kafasını kıracağını söyler. Bu esnada tuz, ekmek yiyen Hoca, dilencinin yanına gider ve ona, çabuk oradan kaçmasını; aksi takdirde bu adamın, dediğini yaparak kafasını kırabileceğini söyler. Kendisini lafin gelişi tuz, ekmek yemeye çağırdığını sanan Hoca, önüne gerçekten bunlar konunca adamın doğru söylediğini, dolayısıyla sözünde durduğunu anlamıştır. Bu durumda bu ev sahibi, dilencinin de kafasını kırmaktan geri kalmayacaktır.

On Yıllık Sözümden mi Döneyim Bilmem ki (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:182) başlıklı Nasreddin Hoca fıkrasında, Hoca'ya yaşını sorarlar. O da, elli olduğunu söyler. On yıl önce de elli yaşında olduğunu söylediğini, hatırlattıklarında ise hiç istifini bozmadan, sözün ağızdan bir kere çıkacağını, bu nedenle on yıllık sözünden dönemeyeceğini söyler. Böylece Hoca, sözünde duran bir kişi olduğunun altını çizmiş olur.

6.1.10. Tecrübe

Tecrübe, hayata ve hayatın sürprizlerine karşı bireyi hazırlıklı kılar. Tecrübeleri doğrultusunda hareket eden kişi, daha az hata yaparak daha doğru seçimlerde bulunur. Böylece geçmişine nazaran canı daha az yanar. Yaşanılan olaylardan, geleceğe yönelik dersler çıkarılmalıdır. İnsan ancak bu şekilde, daha hatasız ve mantıklı adımlar atabilir. Aksi

takdirde, hayatı boyunca aynı hataları yapıp duran kısır döngü içerisine girecektir.

Bektaşî fıkralarında tecrübe değeri, aşağıdaki örneklerde tespit edilmiştir:

Allah'ın İşine Karışmam (Çotuksöken, 2004:50) fıkrasında, bir Bektaşî hamama gider ve burada hamam böcekleri görür. Kendi kendine onların niçin yaratıldığını sorgular. Bir süre sonra, Bektaşî'nin vücudunda çibanlar çıkar. Birisinin tavsiyesi üzerine birkaç hamam böceğini ezip çibanlara sürmek suretiyle çibanlardan kurtulur. İyileştikten sonra vapurla geziye çıkar. Denizde büyük bir fırtınaya tutulurlar. Herkes dualar edip Allah'a yakarırken Bektaşî sesini çıkarmaz. Kaptan kendisine kızınca da, Allah'ın işine karışmayacağını belirtir. Bektaşî, yaşadığı deneyimden sonra Allah'a teslim olmuştur. Onun her yaptığında/yarattığında bir hikmetin saklı olduğuna inanır, tecrübe sahibidir ve hiçbir şeyi sorgulamamaya karar verir. Bu nedenle sesini çıkarmaz.

Bekri Mustafa fıkralarında tecrübe değeri, aşağıdaki örneklerde tespit edilmiştir:

Tattığı Şey Değilmiş'te (Emeksiz,2010:161) Bekri Mustafa'ya, bir bardak iyi su verip içmesini isterler. Bekri suyu içer. Suyun iyi olup olmadığını sorduklarında ise ömründe içmediği için anlayamadığını, onların hatırları için içtiğini, başkasına daha tetkik ettirmeleri gerektiğini söyler. Bekri, iyi su konusunda bir tecrübesi olmadığını vurgular. Dolayısıyla da fikir beyan etmesinin mümkün olmayacağını, daha önce

iyi su içen birilerinin, bu konuda fikir beyan etmesinin daha doğru olacağını altını çizer.

Kabahat Kimde? (Özalp, 2020:276-279) Bekri Mustafa fıkrasında, hoş sohbet ve sevilen bir kişi olan Bekri, misafir olarak bir evde yatıya kalır. Ancak ev sahibine, helanın yerini sormayı unutarak odasına çekilir. Bir süre sonra çok sıkışır ve helayı bulamaz. Mecburen odada bulunan testi ve çini kavanoza ihtiyacını giderir. Sabah olunca gece yaptıklarını, ev sahibine anlatamadan evden ayrılır. Olay anlaşıldıktan sonra dedikodusu Bekri'nin kulağına gelir ve Bekri, yatıya kaldığı eve tekrar gider. Ev sahibine, evde abdesthane olmadığını kendisine önceden haber verselerdi ona göre tedbirli geleceğini, suçun tamamen onlarda olduğunu bu nedenle etrafa yaymalarına gerek olmadığını söyler. Fıkraya göre Bekri, bazı tecrübeler edinmiştir. Mesela bundan sonra, gece misafir kalmamaya veya kaldıysa da eğer en evvel helanın yerini sorup öğrenmeye karar vermiştir.

Kalk Defol Şuradan (Özalp, 2020:286-287) Bekri Mustafa fıkrasında, Bekri'nin bir akrabası, oğluna iş bulması amacıyla oğlunu İstanbul'a, Bekri'nin yanına gönderir. Bekri, hayırsever ve misafirperver olduğu için genci misafir eder. Bir işe koymadan önce de İstanbul adetlerini öğretmek ister. Bekri'nin amacı, tecrübelerini gence aktarmaktır. Böyle yaptığı takdirde gencin, yeni hayatına daha kolay uyum sağlayacağını düşünür.

Bir Daha Tövbe (Özalp, 2020:294) Bekri Mustafa fıkrasında Bekri, sedası güzel ve musikiye aşına olduğundan arkadaşlarının ısrarı üzerine bir ramazan gecesini, sahur vaktinde es- salat vermek üzere mahalle camii minaresine çıkar. Sabah namazı vakti de geldiğinden ezanı

da okur. Hava çok sıcak olduğundan aşağı inmeyerek henüz serin olan havanın biraz daha tadını çıkarmak ister ve minarede oturur, bir süre sonra derin bir uykuya dalar. Asıl müezzin, onun orada olduğunu bilmeden kapıyı kilitler, işine gider. Mahalle camisinde akşam, yatsı ve sabah namazları kılınmaktadır. Bu durumda imam kapıyı, akşam açacaktır. Bu durum Bekri'yi tedirgin eder. Bağırıp çağırarak sesini mahalleliye güç bela duyurur. Bir çilingir yardımıyla kapı açılır ve Bekri camiden kurtarılır.

İncili Çavuş fıkralarında tecrübe değeri, aşağıdaki örneklerde tespit edilmiştir:

Paranın Üstü (Seratlı, 2011:245) fıkrasında, İncili Çavuş İstanbul'a yeni geldiği sıralarda bir bakkala gidip bir akçalık peynir alır, bir sikke verir. Bakkal, paranın üstü olan bir akçayı vermez. İncili isteyince verdiğini söyleyerek ona çıkışır. Sonra İncili fırına gidip bir akçalık ekmek alır. Parayı vermez ve fırıncıya, verdiğini ifade eder. Ekmekle peyniri yerken de, Allah'a dua ederek hakkını bakkaldan alarak fırıncıya vermesini, ahirette fırıncının hakkını kendisinden istememesini söyler. İncili, ilk tecrübesinden hareketle ikinci davranışını gerçekleştirir.

Bu da Tazı Olur (Tevfik, 2020:19-21) fıkrasında, İncili'nin, padişahın nedimi olmadan önce İstanbul'da bazı devlet adamlarının ve seçkin kişilerin konaklarında davetlere katıldığından, onlardan hürmet gördüğünden ve çok sevilen, şakacı bir kişi olduğundan bahsedilir. Yalnız İncili, devletin ileri gelenlerinden zengin bir kimsenin evine davet edilmekten hoşlanmaz. Çünkü bu zat, çok cimri, ikramdan hiç hoşlanmayan bir tiptir. Bir gün bu paşa İncili'den ava giderken yanında

bulundurmak üzere bir tazı getirmesini ister. İncili, çok iri ve semiz bir çoban köpeği bularak konağa götürür. Paşa, bunun köpek olduğunu anlar, itiraz ve tazıyı tarif eder. Paşaya ders vermek amacıyla bu cümleleri bekleyen İncili de, bu köpeğin bir hafta o evde kaldığında, tarif edildiğinden daha iyi bir tazı olacağını söyler. İncili, tecrübelerine dayanarak paşaya, vermek istediği dersi verir.

İnşallah, Maşallah (Özalp, 2020:138-141) fıkrasında İncili, bir valinin maiyetindedir. Vali, etrafında bulunan herkesin hoşça giden davranışını sözle, *'İnşallah, maşallah'* diyerek takdir eder ancak maddi olarak kimseye hiçbir şey vermez. Bu durum, İncili'nin hoşuna gitmediği için kendince valiye bir ders vermeyi düşünür. Çarşıya çıkıp mücevher satıcılarından bir hayli mücevher ve kumaş satıcılarından türlü türlü kumaşlar satın alır. Bedelini sonra ödeyeceğini bildirir. Alacaklılar, sonradan kendisinden alacaklarını istemek için geldiklerinde onlara, İnşallah mükâfat edeceğini söyler. Nihayetinde alacaklılar, valinin karşısına çıkarak sözün para olmadığını söyleyip İncili'yi şikâyet ederler. Valinin karşısına çıkan İncili, kendisini savunmak için ücretleri, valinin verdiği ücretin aynıyla ödediğini söyler. Vali, alacağı dersi alır ve alacaklıların da ücretlerini öder. Böylece İncili, tecrübelerinden hareketle valiye gereken dersi vermiş olur.

Nasreddin Hoca fıkralarında tecrübe değeri, aşağıdaki örneklerde tespit edilmiştir:

Bu Adam Dediğini Yapar (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:181-182) Nasreddin Hoca fıkrasında, cami çıkışında cemaatten birisiyle tanışan Hoca, adam tarafından tuz ile ekmek yemek üzere evine davet edilir. Ancak Hoca, bunun lafın gelişi söylendiğini sanır. Adamın evindeki

davete gidince önüne gerçekten tuz ile ekmek getirilir. Tam bu sırada da bir dilenci, kapıya gelerek ekmek ister. Ev sahibi, onu bir iki kovar. Dilenci gitmeyince de adam, oraya giderse kafasını kıracağını söyler. Bu esnada tuz, ekmek yiyen Hoca, dilencinin yanına gider ve ona, çabuk oradan kaçmasını; aksi takdirde bu adamın, dediğini yaparak kafasını kırabileceğini söyler. Kendisini lafın gelişi tuz, ekmek yemeye çağırdığını sanan Hoca, önüne gerçekten bunlar konunca adamın doğru söylediğini anlar. Bu durumda bu ev sahibi, dilencinin de kafasını kırmaktan geri kalmayacaktır. Hoca, kendi tecrübesinden hareketle bu çıkarımı yapar.

Damdan Düşenin Halinden Damdan Düşen Anlar (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:174) Nasreddin Hoca fıkrasında, evinin damından düşen Hoca'nın başına toplanan komşuları, sordukları sorularla onun canını sıkırlar. Durum karşısında daha fazla dayanamayan Hoca komşularına, içlerinde damdan düşenin olup olmadığını sorar. Olmadığını öğrenince de, boşuna konuşmalarını gerektiğini çünkü onun halinden ancak damdan düşenin anlayacağını söyler. Hoca burada, aynı tecrübeleri paylaşmayan, aynı duyguları yaşamayan insanların anlaşamayacağını, birbirlerinin halinden anlayamayacağını vurgulamaktadır.

Ciğeri Yiyen Kedi Yüz Akçelik Baltayı Yemez mi? (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:166-167) başlıklı fıkrada, Nasreddin Hoca evine ciğer getirir. Ancak eşi onu pişirip hocanın önüne koymaz. Bunun nedenini soran Hoca'ya ise, ciğerin Tekir tarafından yendiğini söyler. Eşinin dürüst davranmadığını anlayan Hoca, ona ders vermek ister ve kedi yemesin diye eline baltayı alarak koşmaya başlar. Hoca'nın hanımı duruma dayanamaz ve kedinin, baltayı yemeyeceğini belirtmek suretiyle

duruma itiraz eder. Hoca ise üç beş akçelik ciğeri yiyen kedinin, yüz akçelik baltayı kesinlikle yiyeceğini söyler. Hoca'nın hanımı dürüst değildir ve yalana başvurmuştur. Hoca, bunun farkındadır ve tecrübesiyle işin aslını açığa çıkarır.

Ben Senin Delikanlılığımı da Bilirim (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:186) fıkrasında Nasreddin Hoca, alış veriş yapmak için şehre gidecektir. Şehirden isteği olan komşuları da Hoca'nın başına toplanır. Hoca, eşeğine binmeye çalışır ancak bir türlü binemez ve düşer. Bu duruma canı sıkılan Hoca, komşularına dönerek kendisinin delikanlılığında, bir sıçrayışta damın üzerine bile atladığını söyler. Sonra da kendi kendisine, delikanlılığını da bildiğini itiraf eder. Fıkroda Hoca, komşularına karşı dürüst davranmasa da kendisine karşı dürüst davranarak gerçekleri itiraf eder. Hoca, gençlik tecrübesine dayanarak bu gününü değerlendirir.

6.1.11. Tedbirli Olmak

İstenmeyen durumlarla karşılaşmadan önce, o durumlara karşı kendisini korumak amacıyla bireyin aldığı tüm önlemler, tedbirli olmak olarak adlandırılır. Tedbirli olmak kişiyi, olumsuz durumlara karşı korur.

Bu değer fıkralarımızda, aşağıdaki örnekte yer bulur:

Benimle Beraber Gömünüz (Yıldırım, 2016:158) fıkrasında Bektaşî'nin biri, ölüm döşeğindedir. Vasiyetini soranlardan, sevgili nefirinin de kendisiyle birlikte gömülmesini ister. Sebebini sorduklarında ise dünyada kendisine çok defa lazım olduğunu, mahşerde de lazım olacağından şüphe duymadığını çünkü orada yuf borusu çalacak çokların olduğunu, dolayısıyla onlara karşı yuf borusu çalacağını söyler.

Bektaşî'nin, yuf borusu çalanlara karşı nefirinin yanında olmasını istemesi, onun tedbirli olmasına işaret eder.

6.1.12. Temizlik

Fıkralarımızda temizlik değeri, daha çok sağlık ile orantılıdır. Fıkralarda, sağlık kazanmak isteyen, temizliğine dikkat etmeli fikri verilir. Bu fikir aslında, gerçek hayatta da karşılık bulur, temizliğin olmadığı yerde sağlık da güç bulunur. Bu nedenle temizliğe, azami ölçüde dikkat edilmelidir.

Bektaşî fıkralarında temizlik değeri, şu örneklerde tespit edilir:

Allah'ın İşine Karışmam (Çotuksöken, 2004:50) fıkrasında bir Bektaşî hamama gider. Burada hamam böcekleri görür. Kendi kendine onların niçin yaratıldığını sorgular. Bir süre sonra, Bektaşî'nin vücudunda çıbanlar çıkar. Birisinin tavsiyesi üzerine birkaç hamam böceğini ezip çıbanlara sürmek suretiyle çıbanlardan kurtulur. İyileştikten sonra vapurla geziye çıkar. Denizde büyük bir fırtınaya tutulurlar. Herkes dualar edip Allah'a yakarırken Bektaşî sesini çıkarmaz. Kaptan kendisine kızınca da, Allah'ın işine karışmayacağını belirtir. Temizlik hem kültürümüzde, hem de dinimiz açısından sosyal hayatımızda önemli bir yere sahiptir. Vücut temizliği için hamama gitmek de kadim geleneklerimizdendir.

Bekri Mustafa fıkralarında temizlik değeri, şu örnekte tespit edilir:

Fakat Bu Tokat Fena (Özalp, 2020:261-262) fıkrasında Bekri Mustafa, hamama gider. Orada uyuyakalır ve rüyasında bir zenginin yerine geçtiğini görür. İpekli peştamallar giydirilir, ata bindirilerek bir

konağa götürülür. Hadım ağaları tarafından karşılanır. Her şey gayet iyidir, Bekri hayatından memnundur. Ancak ensesine inen kuvvetli bir tokatla aklı başına gelip gözünü açınca rüya gördüğünü anlar. Fıkroda temizlik değeri işlenir. Temizlik hissinin, insana mutluluk vereceği üzerinde durulur.

İncili Çavuş fıkralarında temizlik değeri, şu örnekte tespit edilir:

Uyuz İlacı (Özalp, 2020:153-154) başlıklı fıkroda, İncili'nin yaşadığı kasabada ileri gelenlerden bir zat, uyuz hastalığına yakalanır. İncili'den ilaç tarifi sorar. İncili, kendince bir tarif verir. Adam, hamama gidip iyice keselendikten sonra bu ilacı vücuduna sürecektir. Adam İncili'nin söylediklerini aynen uygular ama ateşler içerisinde kalarak çıplak bir şekilde, can havliyle hamamdan çıkıp İncili'nin evinin kapısına dayanır ve ona bağıırıp çağırmaya başlar. İncili ise soğuk su doldurduğu kovayı, bundan daha iyi uyuz ilacı olmayacağını söyleyerek pencereden, adamın üstüne boca eder. Adam, kısa sürede iyileşir. Gelip teşekkür eder. Fıkroya göre, sağlığa kavuşmak amacıyla evvela, hamama gidip bir güzel temizlenmek gerekmektedir.

Nasreddin Hoca fıkralarında temizlik değeri, şu örneklerde tespit edilir:

Kara Karga (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:168) Nasreddin Hoca fıkrasında, Hoca hanımıyla birlikte gölde çamaşır yıkarken kara bir karga gelir sabunu kapar, götürür. Hanım bu duruma üzülünce Hoca, hanımını teselli eder ve karganın renginden yola çıkarak karganın durumunun kendilerininkinden çok daha kötü olduğunu, üstünün başının çok kirli olduğunu ve zavallının renginin de simsiyah olduğunu söyler. Nasreddin

Hoca kargayı renginden dolayı kirli olarak kabul eder ve temizlenmesi gerektiğini düşünür.

6.1.13. Tutumluluk

Savurgan olmayıp tutumlu davranan birey, ayağını yorganına göre uzatmış olacağı için sıkıntıya girmeyerek imkânları ölçüsünde geçinip gidecektir. Tutumlu davranmayan ise hayat içerisinde, çeşitli maddi sıkıntılar ile sürekli bir şekilde mücadele etmek mecburiyetinde kalacaktır.

Elinde olanı ihtiyaç miktarınca harcamak, aşırı tüketimden kaçınmak olarak tanımlanabilecek bu değer, sosyal hayatta insan ile yakından alakalıdır. Fıkralarda ise kahramanların, cimrilik derecesinde tutumlu oldukları görülür.

Tutumluluk değeri, Bekri Mustafa fıkralarında aşağıda verilen örneklerde işlenir.

Ziyan Olmasın (Emeksiz,2010:156) fıkrasında, Bekri Mustafa bir gece hastalanır. Çağrılan doktor, ümit olmadığını, kendisinin rahat bırakılması gerektiğini söyler. Bu cümleyi duyan Bekri Mustafa, yorgandan başını çıkarır ve öyle ise dışarı çıkmalarını ve ziyan olmaması için mumu söndürmelerini ister. Kendisi ölüm döşeğinde olmasına rağmen, mumun israf olmasını istememektedir.

İktisat Ediniz (Özalp, 2020:254) Bekri Mustafa fıkrasında, bir sohbet esnasında sohbette bulunanlar, masrafların çok olmasından şikâyet eder. Bekri ise namaz kılmadıkları için imama, başları kel olduğu için de berbere para vermezlerse iktisat edebilecekleri cevabını verir. Bekri burada, nasıl tutumlu olunacağını dersini vermiştir.

Tutumluluk değeri, Nasreddin Hoca fıkralarında aşağıda verilen örnekte işlenir.

Biliyorsun Savurganlığı Sevmem (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:170) Nasreddin Hoca fıkrasında, Hoca ateş yakar. İşini bitirdikten sonra da körüğün ağzını sıkıca bağlar ve yerine asar. Buna bir anlam veremeyen Hoca'nın hanımı, körüğün ağzını neden bağladığını sorar. Hoca da eğer körüğün ağzını tıkamasa, içindeki havanın uçup gideceğini, bunun savurganlık olacağını ve kendisinin de savurganlığı sevmeyi söylediğini söyler. Hoca'nın cevabından da anlaşılacağı gibi Nasreddin Hoca, tutumlu bir insandır.

6.1.14. Vefa ve Sadakat

Vefa ve sadakat nadir bulunan, kıymetli değerlerdir. Sosyal hayat içerisinde bulunan insanı, yalnız kalmaktan kurtarır. Fıkra kahramanlarının, bu değere önem verdikleri görülür.

Bu değer, Bekri Mustafa fıkralarında şu şekillerde yer alır:

Bekri Mustafa'nın Oğlu Oluyor (Özalp, 2020:280-283) fıkrasında Bekri'nin karısı hamiledir. Gece vakti doğum sancıları tutar. Bekri Mustafa hemen, ebe getirmek amacıyla sokağa çıkar. Ancak ebenin evini bilmemektedir. Ebeye ulaşmak amacıyla arkadaşı olan meyhaneci Agop'un kapısını çalarak ondan yardım ister. Agop, ona yardımcı olamayacağını söyleyince Agop'a, kendisinin böyle telaşlı zamanında onu yalnız bırakmasının dostluğa ve insanlığa yakışmayacağını söyler. Böylece vefa değerine atıfta bulunmuş olur. Vefasızlık örneği sergileyen arkadaşına ders verir.

Tattığı Şey Değilmiş (Emeksiz,2010:161) fıkrasında Bekri Mustafa'ya, bir bardak iyi su verip içmesini isterler. Bekri suyu içer. Suyun iyi olup olmadığını sorduklarında ise ömründe içmediği için anlayamadığını, onların hatırları için içtiğini, başkasına daha tetkik ettirmeleri gerektiğini söyler. Fıkraya göre Bekri, iyi su konusunda bir tecrübesi olmadığını vurgular. Daha önceden hiç, iyi su içmemiştir. İyi suyun nasıl olduğunu bilmemesine rağmen, ikram edenlerin hatırı için onlara olan sevgisinden suyu içer. Bu da Bekri'nin yakınında bulunanlara karşı vefalı bir insan olduğunu gösterir.

Vefa ve sadakat değeri, İncili fıkralarında şu şekilde yer alır:

Buraya Kadar (Seratlı, 2011:245) fıkrasında İncili, İran şahını ziyarete gider. Bir av esnasında şah, kendi kendini metheder ve adamlarının kendisine bağlılıklarından bahseder. Onların uçurumdan atlamalarını istese, bunu bile yapacaklarını belirtir ve adamlarına uçurumdan atlamalarını söyler. Adamları hemen koşuşup uçurumdan atlarlar. Bundan sonrasında İncili'ye dönüp kendisinin padişahını ne kadar sevdiğini sorar. Eğer padişahını seviyorsa uçurumdan atlamasını ister. İncili, padişahı sevdiğinin altını çizer ve paçalarını sıvayıp uçuruma doğru koşar fakat kenarında durur, aşağıya atlamaz. Neden atlamayıp durduğunu soran şaha da padişahını, oraya kadar sevdiğini söyler. Böylece padişahına duyduğu sevgi ve sadakatin sınırlarını belirtmiş olur.

Vefa ve sadakat değeri, Nasreddin Hoca fıkrasında şu şekilde yer alır:

Mavi Boncuk Kimdeyse, Nasreddin Hoca fıkrasında iki eşi olan Hoca, eşlerinin; “Hangimizi daha çok seviyorsun?” sorusu karşısında her

ikisini de üzmemek, kırmak istemez ve önceden her ikisine de verdiği mavi boncuğu kastederek; “*Mavi boncuk kimdeyse benim gönlüm ondadır.*” (Özkan,1999:251) cevabını verir. Neticede ikisine de mavi boncuk vermiştir ve ikisini de sevdiğini ifade etmiş olur. Böylece her iki eşi için de vefa örneği sergiler.

6.1.15. Zaman

Zaman, kıymeti vaktinde bilinmesi gereken bir değerdir. Geçip gittiğinde dönüşü olmadığından, uçup kaçtığından yakalanamadığından içinde bulunulduğu vakitlerde, en güzel şekillerde değerlendirilmesi icap eder. Diğer halk anlatımlarının aksine fıkralarda, bu değer üzerinde durulur. Zamanın önemi vurgulanır.

Zaman değeri, İncili Çavuş fıkralarında aşağıdaki örnekte yer aldığı şekilde verilir:

Leblebi Ekilir mi? (Özalp, 2020:126-128) fıkrasında, İncili Çavuş kahvehanede otururken derin derin düşünen bir adam görür. Selam vererek yanına oturur ve ne düşündüğünü sorar. Adam, iki gün önce bir bakkalda üç adet suda pişmiş yumurta ve yüz dirhem ekmek yemiştir. Kendisinden, bedel olarak almış iki akçe istenir. Para çok fazladır, bu nedenle adam parayı vermez. Bakkala göre ise o yumurtalardan civcivler çıkacak, sonra yeni yumurtalardan yeni civcivler çıkacaktır. Bu nedenle az bile istemiştir. Bakkalın şikâyeti üzerine adam, hâkim karşısına çıkmak mecburiyetindedir. İncili adamdan, hakkını savunmak üzere kendisini vekil seçmesini ister. Mahkemeye iki saat geç giden İncili, geç kalmasının sebebini sorarak hiddetlenen hâkime, evde nohut kalmadığı için tarlaya leblebi ektiğini, bu nedenle geç kaldığını söyler. Hâkim, leblebiden mahsul olmayacağını

dile getirerek İncili ile alay eder. İncili'nin beklediği cümle budur. Ciddi bir tavırla hâkime, pişmiş yumurtadan piliç çıkarsa leblebinin de mahsul vereceğini söyler. İncili, mahkemeye iki saat geç gidince hâkim sinirlenerek aslında İncili'den hesap sormaktadır. Fıkradan, zaman kavramının önemi ve kıymetinin bilinmesi gerektiği, işlerin zamanında yapılmasının gerekli olduğu bilgisi çıkarılabilir.

Fıkralardan yola çıkarak Nasreddin Hoca'nın, zaman algısının farklı olduğu söylenebilir. Zaman değeri, onun fıkralarında aşağıdaki örneklerde yer aldığı şekillerde verilir:

Daha Şimdiden Yolu Yarılalık (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:170) Nasreddin Hoca fıkrasında, Hoca ve hanımı seyahate çıkarlar. Bir süre gittikten sonra Hoca, hanımına yollarının ne kadar kaldığını sorar. Hanımı ise bugün ve yarın giderlerse iki günlük yollarının kaldığını söyler. Cevap üzerine Hoca da, daha şimdiden yolu yarıladıklarını belirtir. Bu bakış açısı ise Hoca'nın, zaman algısı hakkında fikir edinmemizi sağlar.

On Yıllık Sözümden mi Döneyim Bilmem ki (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:182) Nasreddin Hoca fıkrasında, Hoca'ya yaşını sorarlar. O da, elli olduğunu söyler. On yıl önce de elli yaşında olduğunu söylediğini, hatırlattıklarında ise hiç istifini bozmadan, sözün ağızdan bir kere çıkacağını, bu nedenle on yıllık sözünden dönemeyeceğini söyler. Böylece Hoca, sözünde duran bir kişi olduğunun altını çizmiş olur. Onun için zaman adeta durmuştur. Ya da belki, yaşlanmak fikrini kabul etmediğinden, zamanı bu şekilde değerlendirmek, işine geliyordur.

Aynı Yaştayız'da (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:183), arkadaşları Hoca'ya takılmak için onun mu yoksa kardeşinin mi büyük olduğunu sorarlar. Hoca ise gülümseyerek bu soruyu annesine geçen sene sorduğunu, annesinin ise kardeşinin Hoca'dan bir yaş küçük olduğunu söylediğini belirtir ve devamında, o zamandan bu yana bir yıl geçtiğine göre şimdi aynı yaşta oldukları çıkarımını yapar. Hoca'nın yaklaşımına bakılırsa, kendisi açısından zamanı durdurduğu söylenebilir.

6.2. Toplumsal Değerler

6.2.1. Adalet

Türk halk anlatmalarında adalet değeri, yoğun şekilde yer almaktadır. Çünkü insanımız, adil olmayan durumlara tahammül gösteremez ve adaletsizliği, gücü nispetince gidermeye çalışır. Bu durum, fıkralar için de geçerlidir. Fıkra kahramanları, adaleti sağlamak için gerekeni yaparlar, gerekirse kendi elleri ile adalet dağıtırlar. Güçleri yetmediği durumda da, adaleti yerine getirmesi için olayı Allah'a havale ederler.

Adalet değeri, Bektaşî fıkralarında şu örneklerde tespit edilmiştir:

Ondan Al Ona Ver fıkrasında, fakir bir Bektaşî, aç ve parasız bir şekilde bir fırının önünde bekler. Ekmek alanlardan birisi ona, bir okka ekmek bedeli olarak bir kuruş verir. Bektaşî hemen fırına girer ve yirmi paralık ekmek alır ancak tezgâhtar, paranın üstünü vermez. Bektaşî ısrar eder ancak paranın üstünü alamaz. Çünkü tezgâhtar, paranın üstünü verdiğini iddia etmektedir. Bektaşî, çaresiz bir şekilde paranın üstünü alamadan "*Haram olsun.*" (Özalp, 2020:336-337) diyerek fırından çıkar ve bakkala girerek pastırma ister. Pastırmayı alıp parasını ödmeden

dükkândan çıkar. Parasını isteyen bakkala da, parayı verdiğini söyler. Biraz gittikten sonra ise kendi kendine, “*Ya Rabbi sen de biliyorsun ki fırıncı benim yirmiliği yuttu, ben de bakkalın yirmiliğini yuttum. Sen kadirsin, fırıncıdan al, bakkala ver, günahı bana olmasın!*” (Özalp, 2020:336-337) der. Bektaşî kendince adalet sağlamıştır. Fırıncıya gücü yetmediği için Allah’ın adaletine sığınmış, adaleti gerçekleştirmesi için Allah’tan yardım istemiştir.

Eyvallah İmanım (Özalp: 2020:341-343) Bektaşî fıkrasında çok zengin ve misafirperver bir ağanın konağına, bir hoca ve bir Bektaşî dervişi konuk olarak gelir. Bunlar, konakta bir güzel ağırlandıktan sonra yatıya kalırlar. Ertesi gün konaktan ayrılmadan evvel ağa bu iki misafire; tütün, içki, kadın, eğlence ile aralarının nasıl olduğunu sorar. Hoca, hiçbirisi ile ilgilenmediğini çünkü günah olduğunu belirtirken Bektaşî dervişi hepsiyle alakalı soruya, “Eyvallah imanım!” şeklinde cevap verir. Yani bunların hepsi onda bulunmaktadır. Bunun üzerine ağa, hocaya on lira, Bektaşî’ye elli lira verilmesini emreder. Hoca bu duruma itiraz edince ağa, hocanın bu işlerin hiçbirisiyle işi olmadığı için masraflarının az olacağını ancak Bektaşî’nin hepsiyle arası iyi olduğundan masraflarının çok olacağını belirtir. Böylece ağa, ikisi arasında adalet sağlamıştır.

Bekri Mustafa’nın yaşadığı devirde, içki yasaklanmıştır. Ancak içkiye ve içenlere karşı hep iyi niyetli olan, aynı zamanda içkiden vaz geçemeyen Bekri, adaleti de elden bırakmaz. Adalet değeri, Bekri Mustafa fıkralarında şu örneklerde tespit edilmiştir:

Varisler (Seratlı, 2004:208-209) başlıklı Bekri Mustafa fıkrasında Bekri’yi, Bağdat’ta bir köpek bacağından ısırır. Bekri

İstanbul'da dolaşırken başka bir köpek ona saldırır. Elinde balta olan Bekri, baltanın keskin kısmıyla köpeğe vurur ve onu öldürür. Etraftakiler onu Kadı'nın karşısına çıkarırlar. Bekri, köpeğin varislerinin orada kalmasını, gerisinin gitmesini ister. Herkes gidince Kadı ona, neden sap kısmıyla vurmadığını sorar. Bekri ise köpeğin, kendisini dişleriyle ısırıldığını, eğer kuyruğuyla vursaydı o zaman ona, baltanın sapıyla vurabileceğini söyler. Bu cümle, Bekri'nin adalet anlayışını ortaya koyar. Kendince adalet sağlamıştır.

Bekri Mahalle İmamı (Özalp, 2020:290-292) başlıklı Bekri Mustafa fıkrasında, o dönemde mahalle imamlarının mutlak amir hükmünde olduğundan, kendilerine göre mahalle ve mahalleliyi yönettiklerinden bahsedilir. Mahallelinin, imamdan oldukça rahatsız olması nedeniyle yapılan şikâyet üzerine Bekri, yeni imam tayin edilir. Bekri, imam olduktan sonra mahalledeki sarhoşlara müdahale edilmemesini emreder. Ancak bir süre sonra sarhoşlar, mahallede huzur ve sükûn bırakmazlar. Bunun üzerine Bekri, mahalledeki sarhoşların listesini yapar. Listenin en başına da kendi adını yazarak onları yeniçeri ağasına şikâyet eder. Yeniçeri ağası listenin başında Bekri'nin adını görünce çok etkilenir ve neden yazdığını sorar. Bekri ise kendisinin adını yazmazsa adaletli bir iş olmayacağını, bu nedenle kendisinin de cezaya çarptırılması gerektiğini söyler. Bu davranış ve cümleler, Bekri'nin adalet anlayışına ışık tutmaktadır. Bekri, kendisinin de ayrıma tabi tutulmadan cezalandırılmasını talep etmektedir.

Adalet değeri, İncili Çavuş fıkralarında şu örneklerde tespit edilmiştir:

Paranın Üstü (Seratlı, 2011:245) fıkrasında, İncili Çavuş İstanbul'a yeni geldiği sıralarda bir bakkala gidip bir akçalık peynir alır, bir sikke verir. Bakkal, paranın üstü olan bir akçayı vermez. İncili isteyince verdiğini söyleyerek ona çıkarır. Sonra İncili fırına gidip bir akçalık ekmek alır. Parayı vermez ve fırıncıya, verdiğini ifade eder. Ekmekle peyniri yerken de, Allah'a dua ederek hakkını bakkaldan alarak fırıncıya vermesini, ahirette fırıncının hakkını kendisinden istememesini söyler. İncili, adalet istemektedir. Ancak bunu kendisi sağlayamamıştır. Bu nedenle adaleti, Allah'ın sağlamasını dilemektedir.

Adamına Göre, İncili Çavuş fıkrasında İncili, Osmanlı elçisi olarak Fransa'ya gider. İncili'nin kara kuru kılığına bakarak onu küçümseyen Fransa kralı, *“Bana senden başka gönderecek adam bulamamışlar mı?”* diye sorar. Bunun üzerine İncili, *“Osmanlılar, adama göre adam gönderirler. Beni de sana göndermelerinin sebebi bu olsa gerek!”* (Seratlı, 2011:271) der. İncili burada, Osmanlı'nın adalet anlayışına atıfta bulunur. Herkesin yapısına, özelliklerine göre muamele ettiklerinin altını çizer.

Leblebi Ekilir mi? (Özalp, 2020:126-128) fıkrasında, İncili Çavuş kahvehanede otururken derin derin düşünen bir adam görür. Selam vererek yanına oturur ve ne düşündüğünü sorar. Adam, iki gün önce bir bakkalda üç adet suda pişmiş yumurta ve yüz dirhem ekmek yemiştir. Kendisinden, bedel olarak altmış iki akçe istenir. Para çok fazladır, bu nedenle adam parayı vermez. Bakkala göre ise o yumurtalardan civcivler çıkacak, sonra yeni yumurtalardan yeni civcivler çıkacaktır. Bu nedenle az bile istemiştir. Bakkalın şikâyeti üzerine adam, hâkim karşısına çıkmak mecburiyetindedir. İncili

adamdan, hakkını savunmak üzere kendisini vekil seçmesini ister. Mahkemeye iki saat geç giden İncili, geç kalmasının sebebini soran hâkime, evde nohut kalmadığı için tarlaya leblebi ektiğini, bu nedenle geç kaldığını söyler. Hâkim, leblebiden mahsul olmayacağını dile getirerek İncili ile alay eder. İncili'nin beklediği cümle budur. Ciddi bir tavırla hâkime, pişmiş yumurtadan piliç çıkarsa leblebinin de mahsul vereceğini söyler. Böylece adam berat eder ve adalet, İncili sayesinde yerini bulmuş olur.

Adalet değeri, Nasreddin Hoca fıkralarında şu örneklerde tespit edilmiştir:

Mavi Boncuk Kimdeyse, Nasreddin Hoca fıkrasında iki eşi olan Hoca, eşlerinin; “*Hangimizi daha çok seviyorsun?*” sorusu karşısında her ikisini de üzmemek, kırmak istemez ve önceden her ikisine de verdiği mavi boncuğu kastederek; “*Mavi boncuk kimdeyse benim gönlüm ondadır.*” (Özkan,1999:251) cevabını verir. Neticede ikisine de mavi boncuk vermiştir ve ikisini de sevdiğini ifade etmiş olduğu için her ikisi arasında adil davranmış olmaktadır.

Hınk Demenin Bedeli (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:200-201) Nasreddin Hoca fıkrasında, Hoca'nın kadılık yaptığı yıllarda, adamın biri, diğerini şikâyet eder. Şikâyet eden kişi, ormanda odun keserken diğer adamın yanında durduğunu, baltayı ağaca her vuruşunda ‘Hınk’ diyerek ona yardımcı olduğunu söyler ve para talep eder. Hoca, oduncudan on akçe ister ve madeni paraları duvara çarparak sesini dinletir. Duruma itiraz eden adama da, onun hınklarının bedelinin ancak on akçenin sesiyle ödeneceğini söyler. Böylece Hoca, kendince adaleti sağlamış olur.

Kadıya Düşer (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:201) Nasreddin Hoca fıkrasında, Akşehir'in ana caddelerinden birisine bir köpek pisler. Caddenin, sağında ve solunda oturanlar, kimin temizleyeceği konusunda anlaşmazlığa düşüp, oradan geçen Hoca'ya akıl danışır. Hoca ise orası ana yol olduğu için pisliği temizlemenin de kadıya düştüğünü söyler. Böyle söyleyerek adaleti, Kadı'nın sağlayacağına vurgu yapar.

6.2.2. Dedikodu Yapmamak

Dedikodunun; hem dinimizde, hem de kültürümüzde yeri yoktur. Bu nedenle dedikodu yapanlar, hiçbir şekilde hoş karşılanmaz. Dedikodu yapmayanlar takdir edilir, dedikodu yapmamak güzel bir erdem olarak kabul edilir.

Bu değer Bekri Mustafa fıkralarında, aşağıdaki örnekte tespit edilmiştir:

Kabahat Kimde? (Özalp, 2020:276-279) Bekri Mustafa fıkrasında, hoş sohbet ve sevilen bir kişi olan Bekri, misafir olarak bir evde yatıya kalır. Ancak ev sahibine, helanın yerini sormayı unutarak odasına çekilir. Bir süre sonra çok sıkışır ve helayı bulamaz. Mecburen odada bulunan testi ve çini kavanoza ihtiyacını giderir. Sabah olunca gece yaptıklarını, ev sahibine anlatamadan evden ayrılır. Olay anlaşıldıktan sonra dedikodusu Bekri'nin kulağına gelir ve Bekri, yatıya kaldığı eve tekrar gider. Ev sahibine, evde abdesthane olmadığını kendisine önceden haber verselerdi ona göre tedbirli geleceğini, suçun tamamen onlarda olduğunu bu nedenle etrafa yaymalarına gerek olmadığını söyler. Bekri böylece ev sahibine misafirlik adabı hakkında ders vermiş olur. Suçun ev sahibinde olduğunun altını çizer. Dedikodu

yapmaması gerektiğini vurgular. Çünkü Bekri, duyduklarından sonra eve gelmiştir ve ev sahibine sinirlenmiştir.

6.2.3. Dostluk ve Arkadaşlık

Bu değer fıkralarda, çok derin anlamda işlenmez. Çünkü fıkra kahramanları genelde ya yalnızdır, ya da konumları gereği çevrelerinde birtakım insanlar vardır. Onlarla da dostluk seviyesinde bir ilişki göze çarpmaz.

Dostluk ve arkadaşlık değeri Bekri Mustafa fıkralarında, aşağıdaki örneklerde tespit edilmiştir:

Bekri Mustafa'nın Oğlu Oluyor (Özalp, 2020:280-283) fıkrasında Bekri'nin karısı hamiledir. Gece vakti doğum sancıları tutar. Bekri Mustafa hemen, ebe getirmek amacıyla sokağa çıkar. Ancak ebenin evini bilmemektedir. Ebeye ulaşmak amacıyla arkadaşı olan meyhaneci Agop'un kapısını çalarak ondan yardım ister. Agop, ona yardımcı olamayacağını söyleyince Agop'a, kendisinin böyle telaşlı zamanında onu yalnız bırakmasının dostluğa ve insanlığa yakışmayacağını söyler. Böylece dostun ve dostluğun nasıl olması gerektiğini ifade etmiş olur.

İmha Ediyoruz (Cimcoz,2000:211) fıkrasında Bekri Mustafa ile iki arkadaşı, içkinin yasak olduğu günlerde, bir tenhada içmektedirler. Padişah, tebdil-i kıyafet gezerken onları yakalar ve içkinin yasak olduğunu bilip bilmediklerini sorar. Bekri, bir kadeh daha yuvarlarken yasağı bildikleri için şarabı imha ettiklerini söyler. Fıkroda, Bekri'nin iki arkadaşıyla birlikte kafa kafaya vererek yasağı deldiği görülmektedir.

Dostluk ve arkadaşlık değeri İncili Çavuş fıkralarında, aşağıdaki örneklerde tespit edilmiştir:

Kör Taşına Benzemiyor (Seratlı, 2011: 260-262) fıkrasında, İncili ile padişah tebdil kıyafet gezerlerken kör bir insanla karşılaşırlar. Ona şaka yapmak isteyen İncili, kendisinin de kör olduğunu söyler. Buna inanan adam, bir arkadaş bulduğuna sevinir ve incili'ye, beraber yürüyüp arkadaş olmayı teklif eder. Fıkroda görüldüğü üzere insanlar, kendileri gibi olduğunu düşündükleri, kendilerine benzeyen insanlarla arkadaşlık kurarlar.

Oh Oh, En Hazık Tabiptir (Özalp, 2020:116-117) fıkrasında, İncili Çavuş'un ihtiyarlığı döneminde kulaklarında sağırlık meydana gelir. Bu nedenle tüm işlerinden ayrılıp evinde ikamete başlar. O sırada, çok sevdiği bir dostunun hasta olduğunu haber alır. Hastanın ziyaretine gitmesi gerektiğini düşünür. Çünkü dostluk zor dönemlerde dostun yanında olmayı gerektirir.

Ört Üstümü de Öleyim (Tevfik, 2020:80-83) fıkrasında İncili Çavuş, bir gün hastalanarak yatağa düşer. Ancak kendisi cimri bir insandır ve zamanın doktorlarına hiç güvenmez. Hastalandığında bazı kocakarı ilaçlarıyla şifayı bulmaya çalışır fakat başarılı olamaz. Ziyaretine gelen dostları, böyle tedavisiz olmayacağını, bir doktora görünmesi gerektiğini söyler. Dostlarından birkaçı birleşerek bu konuda İncili'yi ikna eder. Doktor gelip İncili'yi muayene eder. İlaç masrafının ne kadar tutacağını öğrenen İncili, mahalle imamını çağırtdırır. İmama da cenaze masraflarının ne kadar tutacağını sorar. Hesaba göre cenaze masrafları iyileşme masraflarından çok daha az tutmaktadır. Bunun üzerine İncili imama, zahmet olmazsa yorganı üzerine örtmesini söyler.

Böylece ölmeyi tercih ettiğini belirtmiş olur. İncili'yi tedavi için iknaya çalışan dostlarıdır çünkü dostlar, kişinin iyiliğini düşünür.

Dostluk ve arkadaşlık değeri Nasreddin Hoca fıkralarında, aşağıdaki örnekte tespit edilmiştir:

Sapasağlam Ölüyorum (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:183) Nasreddin Hoca fıkrasında, Hoca hastalanır ve yorgan döşek yatar. Hoca, sevilen birisi olduğu için bütün eşi, dostu ziyaretine gelir. Çünkü dostlar, kötü gün içindir.

6.2.4. Duygudaşlık

Her ferdin bencilce düşündüğü ortam ve toplumlarda, herhangi bir duygudaşlık belirtisine rastlanmaz. “Hep bana, hep bana.” mantığında olan insanlar; her zaman, her işte başı çekmek ve kâr elde etmek isteyen insanlardır. Aynı duyguları yaşayan insanlar ise rahatça anlaşılabilir insanlardır. Karşısındakinin duygu ve düşüncelerini önemseyenler, onunla daha sağlam iletişim kurabilirler. Fıkra kahramanları, genellikle bu değerden yoksun olan kişilere ders vermek amacıyla kolları sıvarlar ve nihayetinde başarılı olurlar.

Duygudaşlık değerine fıkralarımızda, geniş yer verilir. Bu değer, Bekri Mustafa fıkralarında aşağıdaki örnekte yer alır.

Fırtınayı Dindirme (Cimcoz, 2000:205) fıkrasında Bekri Mustafa, birkaç tüccarla gemi yolculuğuna çıkar. Hava değişir, fırtına çıkar, gemi ceviz kabuğu gibi sallanmaya başlar. Tüccarlar hemen ellerini açıp dua etmeye başlarlar. Eğer sağ salim kurtulurlarsa kimisi koç kurban edeceğini, kimisi fukaralara zeytinyağı dağıtacağını, kimisi servetinin yarısını bağışlayacağını vaat eder. Bunun üzerine Bekri de

ellerini açarak Allah'tan, fırtınayı dindirmemesini böylece tüccarların iyice kızışacağını ve bu sayede adaklar çoğalacağı için kendisi gibi fakirlerin istifade edeceklerini söyler. Fıkroda Bekri, Allah'a dua ederek kendisi gibi fakir fukaraların iyiliği için fırtınayı dindirmemesini, onları da düşünmesini istemektedir.

Duygudaşlık değeri, İncili Çavuş fıkralarında aşağıdaki örneklerde yer alır:

Altınlı Yumurtalar (Seratlı, 2011:253-254) fıkrasında, İncili bir gün çarşıdan geçerken yumurta satan bir köylüye rastlar. Onunla biraz eğlenmek ister. Hokkabazlık bilgisine sahip olan İncili, küfeden bir yumurta alır tepesinden kırar ve parmağını içine daldırıp bir altın lira çıkarır. Aynı işlemi ikinci kez yapınca adam, yumurtaların hepsinde para var zanneder ve artık yumurta satmaz. Hemen küfesini omuzuna alır ve bir harabeye gidip tüm yumurtaları kırarak içlerinde altın arar. Ancak hiçbir şey bulamayınca üzülür. Onu izleyen İncili açığa çıkar, adamı kandırdığını söyler ve yumurtaların hepsinin parasını öder. Fıkroda yumurtacı, müşterisinin altın bulmasından etkilenir ve kendisi de yumurtaların içinde altın bulma hevesine kapılır. İşin sonunda ise yumurtacının zararının olmasını istemeyen İncili, kırılmasına sebep olduğu yumurtaların parasını öder.

Oh Oh, En Hazık Tabiptir (Özalp, 2020:116-117) fıkrasında, İncili Çavuş'un ihtiyarlığı döneminde kulaklarında sağırılık meydana gelir. Bu nedenle tüm işlerinden ayrılıp evinde ikamete başlar. O sırada, çok sevdiği bir dostunun hasta olduğunu haber alır. Hastanın ziyaretine gitmesi gerektiğini düşünür. Ancak İncili'nin kulakları duymadığı için hasta ile nasıl anlaşacağını bilemez. Sonra İncili; hastaya soracağı

nasılsın, ne yiyorsun, doktorun kim gibi rutin sorulara onun vereceği cevapları kendince, onun yerine belirler. Daha sonra, hasta arkadaşına rutin soruları sormak üzere onu ziyarete gider.

Leblebi Ekilir mi? (Özalp, 2020:126-128) fıkrasına göre, İncili Çavuş kahvehanede otururken derin derin düşünen bir adam görür. Selam vererek yanına oturur ve ne düşündüğünü sorar. Adam, iki gün önce bir bakkalda üç adet suda pişmiş yumurta ve yüz dirhem ekmek yemiştir. Kendisinden, bedel olarak altmış iki akçe istenir. Para çok fazladır, bu nedenle adam parayı vermez. Bakkala göre ise o yumurtalardan civcivler çıkacak, sonra yeni yumurtalardan yeni civcivler çıkacaktır. Bu nedenle az bile istemiştir. Bakkalın şikâyeti üzerine adam, hâkim karşısına çıkmak mecburiyetindedir. İncili adamdan, hakkını savunmak üzere kendisini vekil seçmesini ister. Mahkemeye iki saat geç giden İncili, geç kalmasının sebebinin soran hâkime, evde nohut kalmadığı için tarlaya leblebi ektiğini, bu nedenle geç kaldığını söyler. Hâkim, leblebiden mahsul olmayacağını dile getirerek İncili ile alay eder. İncili'nin beklediği cümle budur. Ciddi bir tavırla hâkime, pişmiş yumurtadan piliç çıkarsa leblebinin de mahsul vereceğini söyler. İncili, bu çıkışıyla taraflar ve hâkim arasında duygudaşlık kurmaya çalışmıştır. Zaten bu duygudaşlık sayesinde adaleti sağlamıştır.

İnşallah, Maşallah (Özalp, 2020:138-141) fıkrasına göre İncili, bir valinin maiyetindedir. Vali, etrafında bulunan herkesin hoşça giden davranışını sözle, 'İnşallah, maşallah' diyerek takdir eder ancak maddi olarak kimseye hiçbir şey vermez. Bu durum, İncili'nin hoşuna gitmediği için kendince valiye bir ders vermeyi düşünür. Çarşıya çıkıp mücevher

satıcılarından bir hayli mücevher ve kumaş satıcılarından türlü türlü kumaşlar satın alır. Bedelini sonra ödeyeceğini bildirir. Alacaklılar, sonradan kendisinden alacaklarını istemek için geldiklerinde onlara, İnşallah mükâfat edeceğini söyler. Nihayetinde alacaklılar, valinin karşısına çıkarak sözün para olmadığını söyleyip İncili'yi şikâyet ederler. Valinin karşısına çıkan İncili, kendisini savunmak için ücretleri, valinin verdiği ücretin aynıyla ödediğini söyler. Vali, alacağı dersi alır ve alacaklıların da ücretlerini öder. Fıkraya göre İncili, duygu ve düşüncelerinin vali tarafından anlaşılması için duygudaşlık kurmaya çalışmıştır. Valinin bu konuda düşünmesini sağlamış, bunda da başarılı olmuştur.

Elmalar Limon Olmuş'ta (Tevfik, 2020:34-39) İncili Çavuş, bedestende bir dostu ile sohbet etmektedir. Söz, yankesicilere gelir. Onların yaptıklarından bahsedilir. İncili ise kendisinin uzun yıllardır İstanbul'da olduğunu ve hiçbir şey çarptırmadığını, kabahatin çarpılan adamlarda olduğunu söyler. Bu esnada orada bulunan ve zamanında yankesicilik yapmış dükkâncı, İncili'ye durumun öyle olmadığıyla ilgili açıklama yapar ancak İncili, ikna olmaz. Dükkâncı, İncili'ye ders vermeyi kafasına koyar. Birkaç gün sonra İncili, bir dükkândan elma alıp heybesine doldurur. Yolda giderken dükkâncı, elmaları limonlarla değiştirir. Eve varan İncili, eşinden azar işitip geri döner. Ancak limonlar tekrar elmalarla değiştirilmiştir. Bu şekilde evi ile elma aldığı dükkân arasında birkaç kez gidip gelen İncili, çıldırarak seviyeye gelir. Dükkâncı en sonunda, elmalarla limonları değiştirdiğini, ona büyük lokma yiyip büyük konuşmaması konusunda ders vermek istediğini itiraf

eder. Dükkâncı İncili'yi, çarpılan adamların durumuna düşürüp onlar gibi düşünmesini, onların yaşadıklarını yaşamasını sağlamıştır.

Duygudaşlık değeri, Nasreddin Hoca fıkralarında aşağıdaki örneklerde yer alır:

Damdan Düşenin Halinden Damdan Düşen Anlar (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:174) başlıklı Nasreddin Hoca fıkrasında, evinin damından düşen Hoca'nın başına toplanan komşuları, sordukları sorularla onun canını sıkırlar. Durum karşısında daha fazla dayanamayan Hoca komşularına, içlerinde damdan düşenin olup olmadığını sorar. Olmadığını öğrenince de, boşuna konuşmalarını gerektiğini çünkü onun halinden ancak damdan düşenin anlayacağını söyler. Hoca burada, aynı tecrübeleri paylaşmayan, aynı duyguları yaşamayan insanların anlaşamayacağını, birbirlerinin halinden anlayamayacağını vurgulamaktadır.

Neler Çektiğimi Görün (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:187) fıkrasına göre, Nasreddin Hoca, eşeğinden hariç bazen de katır veya ata biner. Uzak yolculuklarında tercih ettiği atı, biraz huysuz olduğu için Hoca bunu satmak ister. Bu nedenle atı pazara götürür. At, burada da huysuzluk yapar. Etraftakiler, huysuz atı kimsenin almayacağını söyleyince Hoca, onu kimsenin almayacağını bildiğini ancak kendisinin neler çektiğini görmeleri için getirdiğini söyler. Bu davranışıyla Hoca, attan neler çektiğini başkalarına anlatmak istemiştir.

Marifet Cübbe ve Kavukta ise Al Sen Oku (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:201-202) fıkrasına göre Nasreddin Hoca, dostlarıyla birlikte cami avlusunda sohbet eder. Bu esnada birisi, bir mektup getirir

ve Hoca'dan okumasını ister, Hoca okuyamaz. Adam, kavuğu ve cübbesi olmasına rağmen mektubu okuyamadığı için Hoca'ya çıkışır. Bunun üzerine Hoca, marifet bunlarda ise onları alarak kendisinin okumasını söyler ve üstündekileri çıkararak adamın önüne koyar. Hoca çok kızar ama adamla tartışmaya girmez fakat bu konuşması ve hareketiyle adamın, duygudaşlık kurmasını sağlamış olur.

Ye Kürküm Ye, fıkrasına göre Nasreddin Hoca, eski elbiseleriyle bir ziyafete gider. Fakat kimse ona aldırış etmez. Hoca, hemen eve gelir ve kürkünü giyip tekrar gider. Bu sefer Hoca'yı kapıda karşılayıp başköşeye oturturlar. Bunun üzerine Hoca, kürkünün ucunu sofraya uzatıp “*Ye kürküm ye.*” der. Kendisine ne olduğunu sorduklarında ise “*İtibar bana değil, kürke olunca, bu yemekleri yemek, elbette onun hakkıdır.*” (Delioğlu, 2004:16) der. Böylece oradakilere, neler hissettiğini anlatmaya çalışır.

6.2.5. Emanet ve Hediye Sahip Çıkmak

Fıkralarda bu değer, çok fazla yerini bulduğu, önemsendiği söylenemez. Fıkralarda daha çok emanet veya hediyeye sahip çıkılmaması üzerine gelişen olaylar konu edilir. Neticede yaşanan pişmanlıklar sonucu, emanet ve hediyelere sahip çıkılması gerektiği mesajı verilir.

Emanet ve Hediye Sahip Çıkmak değeri, Bektaşî fıkralarında aşağıdaki örnekte tespit edilmiştir.

Yegâne Dervîşi Benim (Özalp, 2020:339-340) başlıklı Bektaşî fıkrasında, bir hoca ile Bektaşî dervîşi yol arkadaşı olur. Hocanın beygiri, dervîşin merkebi vardır. Gece yatıp uyumak vakti gelince hoca, beygirini

Allah'a emanet eder ve korumasını ister. Bektaşî ise şeyhine emanet eder. Hoca, Bektaşî'ye Allah'a emanet etmesi gerektiğini, günaha girdiğini söylese de Bektaşî cevap vermez, yatıp uyurlar. Sabah kalktıklarında, beygirin çalındığını, merkebin durduğunu görürler. Hoca, Allah'a emanet edilen beygirin gittiğini ama merkebin durduğunu görünce bu duruma hayret eder. Bektaşî ise hocaya, bunda hayret edilecek bir şey olmadığını, Allah'ın kulunun sadece kendisi olmadığını, bu nedenle beygiri diğer bir kuluna verdiğini ancak kendisinin, şeyhinin tek dervişi olduğunu, bu nedenle de malını sabaha kadar beklediğini söyler. Fıkırada hoca, merkebin Allah'a emanet eder ve onu muhafaza etmesini ister. Bektaşî dervişi de eşğini, şeyhine emanet eder.

Bu değer, İncili fıkralarında aşağıdaki örneklerde tespit edilmiştir.

Kör Taşına Benzemiyor (Seratlı, 2011: 260-262) fıkrasına göre, İncili ile padişah tebdil kıyafet gezerlerken kör bir insanla karşılaşır. Ona şaka yapmak isteyen İncili, kendisinin de kör olduğunu söyler. Buna inanan adam, bir arkadaş bulduğuna sevinir ve İncili'ye, beraber yürüyüp arkadaş olmayı teklif eder. Beraber yürürlerken İncili, birisinin verdiğini söyleyerek cebinden bir altın lira çıkarır ve arkadaşına verir. Kaç lira olduğunu anlamadığını, onun anlayıp kendisine söylemesini ister. Ancak Kör adam parayı ondan almak için hemen saklanır. İncili ona ders vermek için adama birkaç kere taş atar. Adamın emanete sahip çıkması gerekmektedir. Sahip çıkmadığı için İncili ona ders verir.

Çalınır Saat (Seratlı, 2011:262-264) fıkrasında padişah, İncili'ye bir saat hediye eder. İncili bunu çok iyi korumaya çalışır ancak buna rağmen saat, uşak tarafından çalınır ve satılır. Padişah olayı duyar ve

İncili'ye olayı sorar. İncili, itiraf etmek durumunda kalır. Padişaha, kendisine çalınır saat verdiği için çalındığını, çalar saat verseydi çalınmayacağını belirtir. Cevap padişahın çok hoşuna gider. İncili'yi affeder ve ona, çok değerli bir çalar saat hediye eder.

Şimdi Sıtma Tuttu (Özalp, 2020:131-135) fıkrasına göre İncili Çavuş, şeyhülislamın vekili sıfatı ile o dönemin en meşhur şal tacirinin yanına giderek şal alır. Şalcı, yağlı müşteri bulduğu için çok memnun olur. İncili ve şalcı, üç kese akçeye anlaşırlar. Birlikte şeyhülislamın yanına giderler, o da şalları beğenir ve ödemenin yapılmasını emreder. Sonra ödemeyi yapacak kişinin yanına giderler. Ödemeyi yazacak kişi aynı zamanda sıtma hastalığı için nüsha yazan birisidir. İncili, şalcıyı yanına almadan içeri girip şalcının sıtma hastalığı olduğunu söyler ve nüsha yazmasını ister. Daha sonra dışarı çıkar ve şalcının elindeki şalları alarak parasını almak üzere onu içeri gönderir. Bu sırada şalcının nüshasını yazan adam, ona nüshaları teslim eder. Olayı anlamaya çalışan ve bunu adama anlatan şalcı, dışarı çıktığında şallarını bulamaz. Nüsha yazan kişi şalcıya kendisinin ne şaldan, ne maldan haberi olduğunu söyler. Şalcıyı, sıkıntıdan dolayı gerçekten sıtma tutar. Dolandırıldığını düşünerek oradan ayrılır, doğruca dükkâna gider. Şallarının, İncili tarafından oraya bırakıldığını ve onun, kendisine selam da yolladığını öğrenince rahatlar. Dolayısıyla İncili sadece şaka yapmış, emanete ihanet etmemiştir.

Ayakkabını Ben Aldım (Tevfik, 2020:16-18) fıkrasında İncili Çavuş, çarşıda dolaşırken fakir bir kişi görür, ayağında ayakkabı yoktur. Ona bir çift ayakkabı alır. Sonrasında ise şaka yapmak amacıyla adamın peşine düşer ve sürekli olarak nasıl yürümesi gerektiği konusunda onu

uyarır. Her defasında adama, ayakkabıyı kendisinin aldığını hatırlatır. Bu baskıya daha fazla dayanamayan adam, ayakkabıları çıkarıp iade eder ve iade sebebini soran İncili'ye, bu baskı altında kalmaktansa yalın ayak gezmeyi tercih ettiğini söyler. Bunun üzerine İncili, ona şaka yaptığını belirtir. Fakir adam, ayakkabılarını tekrar giyerek oradan ayrılır.

Bu değer, Nasreddin Hoca fıkrasında aşağıdaki örnekte tespit edilmiştir.

İpe Un Sermek, Nasreddin Hoca fıkrasında, aldığı emaneti geri vermeyen bir komşu, Hoca'dan ip ister. Komşunun, emaneti iade etmediğini bilen Hoca da haliyle ipi vermek istemez. Bu nedenle, hanımının ipe un serdiğini söyler. Buna inanmayan ve “*İlahi Hoca, hiç ipe un serilir mi?*” diye soran komşuya ise cevabı gecikmez. “*Vermeye gönül razı olmayınca bal gibi serilir.*” (Tokmakçioğlu,1981:182). Hoca'nın komşusuna cevabından, emanete ihanet etmemenin gerekli olduğu, ihanet edenin ise güvenilirliğini kaybedeceği fikri çıkarılabilir.

6.2.6. Güven

Bir toplumda güven duyulan kişi olmak, çok güzel bir payedir. Bu kişi, etrafındaki herkes tarafından el emin kabul edilir ve ona her şey teslim edilir.

Bektaşî fıkralarında bu değer, aşağıdaki örnekte tespit edilmiştir.

Yegâne Dervişi Benim (Özalp, 2020:339-340) başlıklı Bektaşî fıkrasında, bir hoca ile Bektaşî dervişi yol arkadaşı olur. Hocanın beygiri, dervişin merkebi vardır. Gece yatıp uyumak vakti gelince hoca, beygirini Allah'a emanet eder ve korumasını ister. Bektaşî ise şeyhine emanet eder. Hoca, Bektaşî'ye Allah'a emanet etmesi gerektiğini, günaha

girdiğini söylese de Bektaşî cevap vermez, yatıp uyurlar. Sabah kalktıklarında, beygirin çalındığını, merkebin durduğunu görürler. Hoca, Allah'a emanet edilen beygirin gittiğini ama merkebin durduğunu görünce bu duruma hayret eder. Bektaşî ise hocaya, bunda hayret edilecek bir şey olmadığını, Allah'ın kulunun sadece kendisi olmadığını, bu nedenle beygiri diğer bir kuluna verdiğini ancak kendisinin, şeyhinin tek dervişi olduğunu, bu nedenle de malını sabaha kadar beklediğini söyler. Fıkırada hoca, merkebin Allah'a emanet eder ve onu muhafaza etmesini ister. Bektaşî dervişi de eşeğini, şeyhine emanet eder. Fıkıraya göre hoca Allah'a, dervişi şeyhine güven duymaktadır.

Bekri Mustafa fıkralarında bu değer, aşağıdaki örneklerde tespit edilmiştir.

Harama Hile Katma'da Bekri Mustafa, içki içtiği meyhanenin sahibi Agop'un, içkilere su katmasına çok kızar ve ona, "*Agop biliyorsun ki ben seni severim. Sana fenalık geldiğini istemem. Fakat sen de kendi elinle kendine bela getirmemeye çalış. Harama hile katma, su katılmış içki satma!*" (Özalp, 2020:276) der. Fıkıraya göre Bekri, içki içmenin dinen haram olduğunu bilmektedir. Harama hile katılmasına sinirlenmektedir. Agop'a ise insanların güvenini boşa çıkarmaması için uyarılarda bulunmaktadır.

Bekri Mahalle İmamı (Özalp, 2020:290-292) Bekri Mustafa fıkrasında, o dönemde mahalle imamlarının mutlak amir hükmünde olduğundan, kendilerine göre mahalle ve mahalleliyi yönettiklerinden bahsedilir. Mahallelinin, imamdan oldukça rahatsız olması nedeniyle yapılan şikâyet üzerine Bekri, yeni imam tayin edilir. Mahalle imamının yerine Bekri'nin imam tayin edilmesi, onun güvenilir bir insan olduğuna

işarettir ve bu güven neticesinde mahalleli, onu başlarına imam tayin eder. Bekri de bu güveni boşa çıkarmayıp adaletli bir yönetim anlayışı sergiler.

İncili Çavuş fıkralarında bu değer, aşağıdaki örneklerde tespit edilmiştir.

Uyuz İlacı (Özalp, 2020:153-154) fıkrasında, İncili'nin yaşadığı kasabada ileri gelenlerden bir zat, uyuz hastalığına yakalanır. İncili'den ilaç tarifi sorar. İncili, kendince bir tarif verir. Adam, hamama gidip iyice keselendikten sonra bu ilacı vücuduna sürecektir. Adam İncili'nin söylediklerini aynen uygular ama ateşler içerisinde kalarak çıplak bir şekilde, can havliyle hamamdan çıkıp İncili'nin evinin kapısına dayanır ve ona bağıırıp çağırmaya başlar. İncili ise soğuk su doldurduğu kovayı, bundan daha iyi uyuz ilacı olmayacağını söyleyerek pencereden, adamın üstüne boca eder. Adam, kısa sürede iyileşir. Gelip teşekkür eder. Adam sevilen, sayılan bir insan olan İncili'ye güvenmiştir. Sonuçta da güveni boşa çıkmamıştır.

Ört Üstümü de Öleyim (Tevfik, 2020:80-83) başlıklı fıkrada İncili Çavuş, bir gün hastalanarak yatağa düşer. Ancak kendisi cimri bir insandır ve zamanın doktorlarına hiç güvenmez. Hastalandığında bazı kocakarı ilaçlarıyla şifayı bulmaya çalışır fakat başarılı olamaz. Ziyaretine gelen dostları, böyle tedavisiz olmayacağını, bir doktora görünmesi gerektiğini söyler. Dostlarından birkaçı birleşerek bu konuda İncili'yi ikna eder. Doktor gelip İncili'yi muayene eder. İlaç masrafının ne kadar tutacağını öğrenen İncili, mahalle imamını çağırır. İmama da cenaze masraflarının ne kadar tutacağını sorar. Hesaba göre cenaze masrafları iyileşme masraflarından çok daha az tutmaktadır. Bunun

üzerine İncili imama, zahmet olmazsa yorganı üzerine örtmesini söyler. Böylece ölmeyi tercih ettiğini belirtmiş olur. Böylece İncili, zaten güvenmediği doktora muayene olmaktan da kaçınmış olur.

Nasreddin Hoca fıkralarında bu değer, aşağıdaki örneklerde tespit edilmiştir.

İpe Un Sermek, Nasreddin Hoca fikrasında, aldığı emaneti geri vermeyen bir komşu, Hoca'dan ip ister. Komşunun, emaneti iade etmediğini bilen Hoca da haliyle ipi vermek istemez. Bu nedenle, hanımının ipe un serdiğini söyler. Buna inanmayan ve “*İlahi Hoca, hiç ipe un serilir mi?*” diye soran komşuya ise cevabı gecikmez. “*Vermeye gönül razı olmayınca bal gibi serilir.*” (Tokmakçioğlu,1981:182). Komşusu, Hoca'ya güven vermemektedir. Bu nedenle de Hoca, ipi vermemek için elinden geleni yapar.

6.2.7. Hasta Ziyareti Yapmak

Hasta ziyareti, kültürümüzde çok önemsenir. Hastalığı bilinen, duyulan kişi hemen ziyaret edilir. Hal, hatır ve ihtiyaçları sorulur. Bu durum fıkralar için de geçerlidir.

Bu değer İncili Çavuş fıkralarında, örneklerdeki gibi verilir.

Oh Oh, En Hazık Tabiptir (Özalp, 2020:116-117) fikrasında, İncili Çavuş'un ihtiyarlığı döneminde kulaklarında sağırlık meydana gelir. Bu nedenle tüm işlerinden ayrılıp evinde ikamete başlar. O sırada, çok sevdiği bir dostunun hasta olduğunu haber alır. Hastanın ziyaretine gitmesi gerektiğini düşünür. Ancak İncili'nin kulakları duymadığı için hasta ile nasıl anlaşacağını bilemez. Sonra İncili; hastaya soracağı nasılsın, ne yiyorsun, doktorun kim gibi rutin sorulara onun vereceği

cevapları kendince, onun yerine belirler. Daha sonra, hasta arkadaşına rutin soruları sormak üzere onu ziyarete gider. Ziyaretin sonunda her ne kadar İncili evden kovulmuş olsa da yine de o, yapması gerekeni yapmış, hastanın hatırını hoş eylediğine memnun olmuştur.

Ört Üstümü de Öleyim (Tevfik, 2020:80-83) fıkrasında İncili Çavuş, bir gün hastalanarak yatağa düşer. Ancak kendisi cimri bir insandır ve zamanın doktorlarına hiç güvenmez. Hastalandığında, bazı kocakarı ilaçlarıyla şifayı bulmaya çalışır fakat başarılı olamaz. Ziyaretine gelen dostları, böyle tedavisiz olmayacağını, bir doktora görünmesi gerektiğini söyler. Dostlarından birkaçı birleşerek bu konuda İncili'yi ikna eder. Doktor gelip İncili'yi muayene eder. İlaç masrafının ne kadar tutacağını öğrenen İncili, mahalle imamını çağırır. İmama da cenaze masraflarının ne kadar tutacağını sorar. Hesaba göre cenaze masrafları iyileşme masraflarından çok daha az tutmaktadır. Bunun üzerine İncili imama, zahmet olmazsa yorganı üzerine örtmesini söyler. Böylece ölmeyi tercih ettiğini belirtmiş olur. İncili'nin bu diyalogu yaşamasına sebep olanlar, İncili hasta yatağında iken ziyarete gelen dostlarıdır.

6.2.8. Komşuluk

Nasreddin Hoca fıkralarında, Hoca ile komşuları arasında geçen birçok diyaloga rastlarız. Bu diyalogların bazısında Hoca'nın gizlisini araştıran meraklı komşular, bazısında halden anlamadıkları için Hoca'yı üzen, sinirlendiren komşular, kimisinde hocanın iyiliğini istemeyen komşu tipleri ve diyalogları yer alır. Araştırmamızın içeriğini, değer bakımından ele alınabilecek ve örnek verilebilecek olan komşuluk

ilişkileri ilgilendirdiği için buraya, bu doğrultuda örnek gösterilecek fıkralar alınmıştır.

Haydi Sen de Dişini Çektir (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:172) Nasreddin Hoca fıkrasında, hocanın önünü bir komşusu keser ve başının çok ağrıdığını belirterek Hoca'ya, ne yapması gerektiğini sorar. Hoca ise cevaben, kendisinin de dişinin ağrıdığını, gidip çektirdikten sonra başının da ağrısının geçtiğini söyler. Komşunun da dişini çektirmesini tavsiye eder, kendince komşusuna yardımcı olmaya çalışır.

İnsanın Hayalindeki Çorbayı Bile İstiyorlar (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:173-174) Nasreddin Hoca fıkrasında, Hoca sıcak bir çorba hayali kurarken komşunun oğlu kapıyı çalar ve babasının hasta olduğunu belirterek çorba ister. Hoca, üzüntülü bir tavırla; çorbanın olmadığını söyleyerek geçmiş olsun dileklerinde bulunur ve kapıyı kapatır. Kapatırken de hayalini kurduğu çorbayı bile istediklerini düşünür. Çocuğun kapıyı çalması ve Hoca'nın, durum karşısındaki cümlesi komşuluğun önemini ifade eder ve bizlere 'Komşu komşunun külüne muhtaçtır.' atasözünü hatırlatır.

Ben Senin Delikanlılığına da Bilirim (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:186) fıkrasında Nasreddin Hoca, alış veriş yapmak için şehre gidecektir. Şehirden isteği olan komşuları da Hoca'nın başına toplanır. Şehre ulaşım çok kolay olmadığından oraya giden Hoca, şehirden komşularının ihtiyaçlarını da temin edecektir.

Yağım, Biberim, Tuzum, Ateşim Ne Olacak? (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:189) fıkrasına göre Nasreddin Hoca, yakaladığı bildircinleri pişirir. Yemeğe komşularını da davet etmek ister ve onları

çağırarak için gider. Böylece, güzel bir komşuluk örneği daha sergilemiş olur.

6.2.9. Misafirperverlik

Diğer Türk halk anlatmalarının aksine fıkralarda, misafire kültürümüzde yer aldığına ikram ve hürmet gösterilmez. Bazen zoraki misafir çağrılır. Misafirin önüne kıymeti fazla olmayan yiyeceklerden konulur. Bazen de güzel ikramlar yapıldığında, misafirin yemeği fazla kaçırması sonucu ev sahibi çekinmeden onu uyarır. Çünkü ev sahibinin gözü misafirin üzerindedir. Kültürümüze uygun misafir ağırlanan içeriğe sahip fıkralar sınırlıdır.

Bu değer, Bektaşî fıkralarının şu örneklerinde yer alır:

Sen Oradan Savuş (Özalp, 2020:350-351) başlıklı Bektaşî fıkrasında Bektaşî'nin biri, Karacaahmet Kabristanı'na girer. Burada dikkatini, üç kardeşin mezarı çeker. Türbedara, mezarların kimlere ait olduğunu ve onların nasıl insanlar olduklarını sorar. Türbedar, ilk kabirde yatan için üç kardeşin büyüğü olduğunu ve son derece iyi bir adam olduğunu, hayır ve hasenatı sevdiğini, fakirlere yardım ettiğini, daima misafir ağırladığını vs. söyler. Bektaşî, bu sözlerden sonra elini kaldırarak onun ruhu için Fatiha okur.

Helvayı Kim Yiyecek (Özalp, 2020:346-348) Bektaşî fıkrasında; bir Kadiri, bir Nakşî ve bir Bektaşî dervişi seyahate çıkarlar. Akşamüzeri bir köye misafir olurlar. Köylülerden her biri, bu üç dervişe birer kap yemek getirerek ikramlarda bulunur. Dervişler arasında helva konusunda bazı sürtüşmeler olur, lakin fıkraya göre misafire ikram, çıkarılacak değerlerdendir.

Eyvallah İmanım (Özalp: 2020:341-343) Bektaşî fıkrasında, çok zengin ve misafirperver bir ağanın konağına, bir hoca ve bir Bektaşî dervişi konuk olarak gelir. Bunlar, konakta bir güzel ağırlandıktan sonra yatıya kalırlar. Ertesi gün konaktan ayrılmadan evvel ağa bu iki misafire; tütün, içki, kadın, eğlence ile aralarının nasıl olduğunu sorar. Hoca, hiçbiri ile ilgilenmediğini çünkü günah olduğunu belirtirken Bektaşî dervişi hepsiyle alakalı soruya, “*Eyvallah imanım!*” şeklinde cevap verir. Yani bunların hepsi onda bulunmaktadır. Bunun üzerine ağa, hocaya on lira, Bektaşî’ye elli lira verilmesini emreder. Ev sahibi ağa, misafirlerini hakkıyla ağırlamış, ayrıca onlara yetecek kadar da para verilmesini emretmiştir.

İftar Sofrasında Tartışma (Yıldırım, 2016:154-155) Bektaşî fıkrasında Bektaşî’nin biri, bir iftar sofrasına davet edilir. Bektaşî, çok acıkmıştır. Ancak gelenler arasında öldükten sonra dirilme olup olmayacağı tartışması başlar. Bu nedenle vakit dolmasına rağmen yemeğe başlanmaz. Bu duruma dayanamayan ve iyice öfkelenen Bektaşî, tartışmaya son noktayı koymak amacıyla söz alır ve yeniden dirilmeye karşı çıkan Bektaşî’ye, insanı bir defa yaratan bir kudretin ikinci defa yaratmasına ne gibi bir mani gördüğünü sorar. Bektaşî’nin ramazanda iftara davet edilmesi kadim geleneklerimizden olan misafir ağırlama geleneğine örnek gösterilebilir.

Misafirperverlik değeri Bekri Mustafa fıkralarının şu örneklerinde yer alır:

Kabahat Kimde? (Özalp, 2020:276-279) Bekri Mustafa fıkrasında, hoş sohbet ve sevilen bir kişi olan Bekri, misafir olarak bir evde yatıya kalır. Ancak ev sahibine, helanın yerini sormayı unutarak

odasına çekilir. Bir süre sonra çok sıkışır ve helayı bulamaz. Mecburen odada bulunan testi ve çini kavanoza ihtiyacını giderir. Sabah olunca gece yaptıklarını, ev sahibine anlatamadan evden ayrılır. Olay anlaşıldıktan sonra dedikodusu Bekri'nin kulağına gelir ve Bekri, yatıya kaldığı eve tekrar gider. Ev sahibine, evde abdesthane olmadığını kendisine önceden haber verselerdi ona göre tedbirli geleceğini, suçun tamamen onlarda olduğunu bu nedenle etrafa yaymalarına gerek olmadığını söyler. Bekri böylece ev sahibine misafirlik adabı hakkında ders vermiş olur. Suçun ev sahibinde olduğunu altını çizerek. Dedikodu yapmaması gerektiğini vurgular.

Kalk Defol Şuradan (Özalp, 2020:286-287) başlıklı Bekri Mustafa fıkrasında, Bekri'nin bir akrabası, oğluna iş bulması amacıyla oğlunu İstanbul'a, Bekri'nin yanına gönderir. Bekri Mustafa, genci misafir eder. Bir işe koymadan önce de İstanbul adetlerini öğretmek ister. Ancak gencin tepkilerine sinirlenerek en sonunda onu kovar.

Misafirperverlik değeri, İncili Çavuş fıkralarının şu örneklerinde yer alır:

Hesaplı Uşak (Seratlı, 2011:246-249) fıkrasına göre İncili Çavuş, genç yaşlarında İstanbul'a gelir. Bir süre han köşelerinde kalır. Hemşerileri, para kazanmak için zengin bir konağa hizmetçi olmasını teklif ederler ve İncili'yi, kapısız hizmetçilerin devam ettiği bir kahveye götürürler. Oraya gelen bir zengin, İncili'yi uşak olarak konağına götürür. İncili konakta, akşama kadar çalışır. Akşam ev sahibi misafirleri ile gelir, selamlığa geçip oturur. İncili'den bir bardak su ister. İncili, isteği yerine getirmeyiz. Ev sahibi sebebini sorunca testideki suyu kupaya doldurup getirmesinin hesapsız, kitapsız bir iş olacağını, kendisinin

almasının daha hesaplı olacağını söyler. Misafirlerinin yanında mahcup olan ev sahibi ise bir kese altını İncili'nin önüne atar ve onu kibarca kovar. Konak sahibi, misafirleri ile birlikte konağa gelir ve İncili'nin tavırları nedeniyle misafirleri karşısında mahcup duruma düşer.

Bu da Tazı Olur (Tevfik, 2020:19-21) fıkrasında İncili'nin, padişahın nedimi olmadan önce İstanbul'da bazı devlet adamlarının ve seçkin kişilerin konaklarında davetlere katıldığından, onlardan hürmet gördüğünden ve çok sevilen, şakacı bir kişi olduğundan bahsedilir. Yalnız İncili, devletin ileri gelenlerinden zengin bir kimsenin evine davet edilmekten hoşlanmaz. Çünkü bu zat, çok cimri, ikramdan hiç hoşlanmayan bir tiptir. Bir gün bu paşa İncili'den ava giderken yanında bulundurmaya üzere bir tazı getirmesini ister. İncili, çok iri ve semiz bir çoban köpeği bularak konağa götürür. Paşa, bunun köpek olduğunu anlar, itiraz ve tazıyı tarif eder. Paşaya ders vermek amacıyla bu cümleleri bekleyen İncili de, bu köpeğin bir hafta o evde kaldığında, tarif edildiğinden daha iyi bir tazı olacağını söyler. Fıkraya göre İncili'nin paşaya tepkisi, misafir ağırlamanın nasıl olması gerektiği ve eli altında bulunan canlılara nasıl bakılacağına, onların nasıl beslenmesi gerektiğinin paşaya anlatılması çabasıdır.

Misafirperverlik değeri, Nasreddin Hoca fıkralarının şu örneklerinde yer alır:

Biraz da Biz Ölelim, Nasreddin Hoca fıkrasında, çok sıcak bir ramazan ayında bir komşu Hoca'yla birkaç arkadaşını iftara davet eder. İftarda, sofraya ilk olarak soğuk bir hoşaf tası konulur. Misafirlere küçük kaşıklar verilir. Ev sahibi kepçe ile içmeye başlar ve her içişinde; “Ohhh, Öldüm...” der. Bu duruma daha fazla tahammül gösteremeyen Hoca, ev

sahibinin elinden kepçeyi kapar ve komşuya, “*Ver şu kepçeyi, biraz da biz ölelim.*” (Delioğlu, 2004:30-31) demek suretiyle misafir ağırlama adabının nasıl olması gerektiği konusunda komşusuna ders verir.

Evinizi de Hatırlayın (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:174-175) Nasreddin Hoca fıkrasında, Hoca hasta olur. Komşuları ona geçmiş olsuna gelirler. Ancak kalkıp gitmeyi bir türlü akıl etmezler. Çünkü hasta ziyareti, kısa olmalıdır ve belli ki hocanın komşuları, buna dikkat etmemektedir. Bu durum, Hoca'nın canını fena halde sıkar. Hasta ziyaretinde misafirliğin böyle olmayacağını düşünür. Bu nedenle epeyce geç olduktan sonra kalkıp gitmeye yeltenen komşuları için lafi gediğine koyarak onlara, hasta ziyaretine gittikleri zaman evlerini de hatırlamaları gerektiğini söyler. Böylece Hoca, hasta ziyareti amacıyla meydana gelen misafirliğin, nasıl olması gerektiğinin nasihatini verir.

Bu Adam Dediğini Yapar (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:181-182) Nasreddin Hoca fıkrasında, cami çıkışında cemaatten birisiyle tanışan Hoca, adam tarafından tuz ile ekmek yemek üzere evine davet edilir. Ancak Hoca, bunun lafın gelişi söylendiğini sanır. Adamın evindeki davete gidince önüne gerçekten tuz ile ekmek getirilir. Tam bu sırada da bir dilenci, kapıya gelerek ekmek ister. Ev sahibi, onu bir iki kovar. Dilenci gitmeyince de adam, oraya giderse kafasını kıracağını söyler. Bu esnada tuz, ekmek yiyen Hoca, dilencinin yanına gider ve ona, çabuk oradan kaçmasını; aksi takdirde bu adamın, dediğini yaparak kafasını kırabileceğini söyler. Kendisini lafın gelişi tuz, ekmek yemeye çağırdığını sanan Hoca, önüne gerçekten bunlar konunca adamın doğru söylediğini, dolayısıyla sözünde durduğunu anlamıştır. Bu durumda bu ev sahibi, dilencinin de kafasını kırmaktan geri kalmayacaktır. Fıkraya

göre Hoca, adam tarafından tuz ile ekmek yemek üzere onun evine, misafirlığe davet edilir.

Yağım, Biberim, Tuzum, Ateşim Ne Olacak? (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:189) başlıklı fıkrada Nasreddin Hoca, yakaladığı bildircinleri pişirir. Yemeğe komşularını da davet etmek ister ve onları davet eder. Fıkra, Hoca'nın misafirperverliğine güzel bir örnektir.

Saklarlar da Kışın Yerler (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:202) fıkrasına göre, Nasreddin Hoca'nın evine misafir gelir ve yatıya kalır. Misafir ağırlama, geleneklerimiz arasındadır.

Kedi-Ciğer (Tokmakçioğlu, 1981:217) fıkrasına göre, Nasreddin Hoca iki okka ciğer alıp eve getirir. Ancak hanımı, gelen misafirlerle birlikte ciğeri yer. Akşam Hoca ciğeri sorduğunda da kedinin yediğini söyler. Hoca, eline kantarı alıp kediyi tartar. Karısının, dürüst davranmadığını fark eder ve kedinin de iki okka geldiğini; eğer elindeki kedi ise ciğerin nerede olduğunu, yok eğer ciğer ise kedinin nerede olduğunu sorar. Sonuç, hanım için pek iyi olmasa da, Hoca'nın hanımı misafir ağırlamıştır.

6.2.10. Sevgi

Sevgi, canlılar arasında bulunan en güçlü bağlardandır. Çoğu zaman da canlıları, hayata bağlar. Öyle ki sevgisizliğin bulunduğu ortamlarda insanlar, yaşamlarının anlamını ve yaşamalarına gerek olup olmadığını dahi sorgularlar.

Sevgi değeri fıkralarda, çeşitli başlıklar altında tespit edilmiştir. Bu değer Bektaşî, Bekri Mustafa, İncili Çavuş ve Nasreddin Hoca fıkralarında, aşağıda verilen örneklerde tespit edilmiştir.

6.2.10.1. Aile Sevgisi

Aile sevgisi fıkralarda, çok sık olmamakla birlikte işlenmektedir. Örnek metinler şunlardır:

Demir Halka mı Altın Halka mı? (Özalp, 2020:279-280) Bekri Mustafa fıkrasında, Bekri yalnızlıktan şikâyet ederek evlenmeye karar verir. Kendisine uygun zevce bulmaları amacıyla sağa sola görücü kadınlar gönderir. Uygun kız bulununca, istemeye gidilir. Kıza hediye etmek amacıyla demir ve altın halka alınır. Bekri, ilahiler eşliğinde zifafa götürülür. Zifaf odasında, öncelikle iki rekât namaz kılıp dua eder. Sonra eşine evlilikle ilgili düşüncelerini aktarır ve aldığı altın ve demir halkayı önüne koyar. Hanımın yaptığı tercihten sonra çok mutlu olan Bekri, hayatı boyunca hanımını başı üstünde taşır.

Mavi Boncuk Kimdeyse, Nasreddin Hoca fıkrasında iki eşi olan Hoca, eşlerinin; “Hangimizi daha çok seviyorsun?” sorusu karşısında her ikisini de üzmemek, kırmak istemez ve önceden her ikisine de verdiği mavi boncuğu kastederek; “*Mavi boncuk kimdeyse benim gönlüm ondadır.*” (Özkan,1999:251) cevabını verir. Neticede iki eşini de sevdiğini ifade etmiş olur.

6.2.10.2. Arkadaş Sevgisi

Fıkralarda arkadaş sevgisi yoğun işlenmemekle birlikte, aşağıdaki fıkra metinlerinde tespit edilmiştir:

Tattığı Şey Değilmiş (Emeksiz,2010:161) fıkrasında Bekri Mustafa’ya, bir bardak iyi su verip içmesini isterler. Bekri suyu içer. Suyun iyi olup olmadığını sorduklarında ise ömründe içmediği için anlayamadığını, onların hatırları için içtiğini, başkasına daha tetkik

ettirmeleri gerektiğini söyler. Fıkraya göre Bekri, iyi su konusunda bir tecrübesi olmadığını vurgular. Daha önceden hiç, iyi su içmemiştir. İyi suyun nasıl olduğunu bilmemesine rağmen, ikram edenlerin hatırı için onlara olan sevgisinden suyu içer.

Oh Oh, En Hazık Tabiptir (Özalp, 2020:116-117) fıkrasına göre, İncili Çavuş'un ihtiyarlığı döneminde kulaklarında sağırılık meydana gelir. Bu nedenle tüm işlerinden ayrılıp evinde ikamete başlar. O sırada, çok sevdiği bir dostunun hasta olduğunu haber alır. Hastanın ziyaretine gitmesi gerektiğini düşünür. Ancak İncili'nin kulakları duymadığı için hasta ile nasıl anlaşacağını bilemez. Sonra İncili; hastaya soracağı nasılsın, ne yiyorsun, doktorun kim gibi rutin sorulara onun vereceği cevapları kendince, onun yerine belirler. Daha sonra, hasta arkadaşına rutin soruları sormak üzere onu ziyarete gider. Kendince hastaya soracağı nasılsın, ne yiyorsun, doktorun kim gibi rutin sorulara onun vereceği cevapları kendince, onun yerine belirler. Daha sonra, çok sevdiği hasta arkadaşına rutin soruları sormak üzere, onu ziyarete gider.

6.2.10.3. Hayvan Sevgisi

İnsanların, sosyal hayatları içerisinde günlük işlerine yardımcı olan hayvanlar vardır. Yardımcı olmadıkları halde etraflarında dolaşan hayvanlar da vardır. Kısacası hayvanlar, insan hayatı içerisinde yer alırlar. İnsanlar ise hem yardımcıları olan hem de yakınlarında bulunan hayvanlara karşı sevgi beslerler. Hayvan sevgisinin tespit edildiği fıkra örnekleri şunlardır:

Bak Hiç Ben Giriyor muyum? (Özalp, 2020:357-358) Bektaşî fıkrasında, başıboş bir deve bir camiye girer. Camiyi gezdikçe başını çarpıp kandilleri kırar. Bu nedenle müezzin, eline sopa alıp hayvanı

döverek dışarı çıkarmaya çalışır. Bu duruma şahit olan Bektaşî, hayvana acır ve vurmamasını, hayvan olduğu için aklının ermediğini, akli erse girmeyeceğini, akli erdiği için de kendisinin girmedğini söyler ve deveyi, daha fazla dayak yemekten kurtarır.

Kurt Yokuş Yukarı Koşmasını (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:189) Nasreddin Hoca fıkrasına göre, ormana dolaşmaya giden Hoca'nın eşeği, kurt tarafından yenir. Kurdun kaçtığını haber verdiklerinde ise Hoca komşusuna, boş yere bağırmasını ne de olsa eşeğin elden gittiğini, en azından kurdun, tok karına yokuş yukarı koşturulmasını söyler. Hoca'nın, eşeğini yemesine rağmen kurda karşı olumsuz bir davranışta bulunmaması onun, hayvan sevgisine işaret eder.

6.2.10.4. Padişah Sevgisi

İncelenen fıkra kahramanlarının yaşadıkları çağda ülke, padişah tarafından yönetilir. Bu nedenle padişahla ilgili fıkra metinleri mevcuttur. Kimi fıkralarda padişaha duyulan korku işlenirken, kimilerinde padişah sevgisi işlenmiştir. Fıkralarda padişah sevgisi, aşağıdaki örnek fıkra metninde işlenir.

Buraya Kadar (Seratlı, 2011:245) fıkrasında İncili, İran şahını ziyarete gider. Bir av esnasında şah, kendi kendini metheder ve adamlarının kendisine bağlılıklarından bahseder. Onların uçurumdan atlamalarını istese, bunu bile yapacaklarını belirtir ve adamlarına uçurumdan atlamalarını söyler. Adamları hemen koşuşup uçurumdan atlarlar. Bundan sonrasında İncili'ye dönüp kendisinin padişahını ne kadar sevdiğini sorar. Eğer padişahını seviyorsa uçurumdan atlamasını ister. İncili, padişahı sevdiğinin altını çizer ve paçalarını sıvayıp uçuruma doğru koşar fakat kenarında durur, aşağıya atlamaz. Neden atlamayıp

durduğunu soran şaha da padişahını, oraya kadar sevdiğini söyler. Şaha göre adamları, kendisini canlarından daha fazla sevmektedir. İncili ise canından fazla olmamakla beraber, o da padişahı sevmektedir.

6.2.10.5. Yaşam Sevgisi

Yaşam sevgisine sahip insanlar, hayatlarını daha kolay ve yaşanmaya değer bir şekilde geçirirler. Zorluklarla mücadelede daha isteklidirler. Mücadele etmekten ayrıca zevk alırlar. Yaşam sevgisi değerinin işlendiği fıkra metni aşağıdadır:

Bugün Hiç İştahım Yoktur (Yıldırım, 2016:160) Bektaşî fıkrasında, Bektaşî'nin biri seyahat ederken büyük ve tehlikeli bir fırtına çıkar. Yolculardan birisi Bektaşî'ye, galiba bu akşam meleklerle birlikte cennette taam edeceklerini söyleyince Bektaşî, bu akşam hiç iştahının olmadığını belirtir ve bu taamin başka bir akşama kalması gerektiğini söyler. Bektaşî, ölmek istememektedir çünkü yaşam sevgisine sahiptir. Bu nedenle yaşamak istemektedir.

6.2.11. Yardımlaşmak

Fıkralarda yardımlaşmak değeri, diğer anlatılardaki kadar yoğun işlenmez. Hatta bazı fıkralarda, yapılan yardımın başa kakıldığı da görülür ki bu durum, hoş karşılanacak bir durum değildir.

Yardımlaşmak değeri Bektaşî fıkralarında, aşağıdaki örnekte tespit edilmiştir.

Sen Oradan Savuş (Özalp, 2020:350-351) Bektaşî fıkrasında Bektaşî'nin biri, Karacaahmet Kabristanı'na girer. Burada dikkatini, üç kardeşin mezarı çeker. Türbedara, mezarların kimlere ait olduğunu ve onların nasıl insanlar olduklarını sorar. Türbedar, ilk kabirde yatan için

üç kardeşin büyüğü olduğunu ve son derece iyi bir adam olduğunu, hayır ve hasenatı sevdiğini, fakirlere yardım ettiğini, daima misafir ağırladığını vs. söyler. Bektaşî, bu sözlerden sonra elini kaldırarak onun ruhu için Fatıha okur.

Yardımlaşmak değeri Bekri Mustafa fıkralarında, aşağıdaki örneklerde tespit edilmiştir.

Fırtınayı Dindirme (Cimcoz, 2000:205) fıkrasına göre Bekri Mustafa, birkaç tüccarla gemi yolculuğuna çıkar. Hava değişir, fırtına çıkar, gemi ceviz kabuğu gibi sallanmaya başlar. Tüccarlar hemen ellerini açıp dua etmeye başlarlar. Eğer sağ salim kurtulurlarsa kimisi koç kurban edeceğini, kimisi fukaralara zeytinyağı dağıtacağını, kimisi servetinin yarısını bağışlayacağını vaat eder. Bunun üzerine Bekri de ellerini açarak Allah'tan, fırtınayı dindirmemesini böylece tüccarların iyice kızışacağını ve bu sayede adaklar çoğalacağı için kendisi gibi fakirlerin istifade edeceklerini söyler. Fıkroda tüccarlar, kendileri için Allah'tan yardım istemektedirler. Bekri de, Allah'a dua ederek kendisi gibi fakir fukaraların iyiliği için fırtınayı dindirmemesini, bu şekilde kendisine ve fakir fukaralara yardım etmesini istemektedir.

Bekri Mustafa'nın Oğlu Oluyor (Özalp, 2020:280-283) fıkrasına göre Bekri'nin karısı hamiledir. Gece vakti doğum sancıları tutar. Bekri Mustafa hemen, ebe getirmek amacıyla sokağa çıkar. Ancak ebenin evini bilmemektedir. Ebeye ulaşmak amacıyla arkadaşı olan meyhaneci Agop'un kapısını çalarak ondan yardım ister. Agop, ona yardımcı olamayacağını söyleyince Agop'a, kendisinin böyle telaşlı zamanında onu yalnız bırakmasının dostluğa ve insanlığa yakışmayacağını söyler. Bu cümle üzerine Agop, ona yardım etmeye karar verir. Ebe kadını ve

doğum iskemlesini alıp Bekri'nin evinin yolunu tutarlar. Doğum iskemlesini Agop taşır. Böylece Agop, hem ebe kadını bulmak hem de iskemleyi taşımak konusunda arkadaşına yardımcı olmuş olur. Onlar eve gelene kadar, Bekri'nin karısı doğum yapar. Kadın, komşusu olan başka bir kadından yardım istemiş, komşu kadının yardımı ile doğumu gerçekleştirmiştir.

Kalk Defol Şuradan (Özalp, 2020:286-287) Bekri Mustafa fıkrasında, Bekri'nin bir akrabası, oğluna iş bulması amacıyla oğlunu İstanbul'a, Bekri'nin yanına gönderir. Bekri, hayırsever ve misafirperver olduğu için genci misafir eder. Bir işe koymadan önce de İstanbul adetlerini öğretmek ister, ona yardımcı olmaya uğraşır.

Yardımlaşmak değeri İncili Çavuş fıkralarında, aşağıdaki örneklerde tespit edilmiştir.

Kör Taşına Benzemiyor (Seratlı, 2011: 260-262) fıkrasına göre, İncili ile padişah tebdil kıyafet gezerlerken kör bir insanla karşılaşırlar. Ona şaka yapmak isteyen İncili, kendisinin de kör olduğunu söyler. Buna inanan adam, bir arkadaş bulduğuna sevinir ve incili'ye, beraber yürüyüp arkadaş olmayı teklif eder. Daha sonra parasını alıp saklanan kör insana İncili taş atar. Dilenci, aldığı parayı sahibine iade eder. En sonunda İncili de dilenciye bir kese altın vererek gönlünü alır. Böylece ona yardım etmiş olur.

Marsık Üflüyorum (Seratlı, 2011:265) İncili Çavuş fıkrasında, İncili bir gün sarayda Darüssaade ağasını ziyarete gider. Ağa, köşe minderine uzanmış, uyuklamaktadır. Elinde yelpaze vardır, sineklerden rahatsız olmaktadır. Durumu gören İncili, sinekleri kendisinin

kovabileceğini söyler ve yelpazeyi alarak kovmaya başlar. Fıkraya göre İncili, ağaya yardım etmektedir.

Ayakkabını Ben Aldım (Tevfik, 2020:16-18) fıkrasına göre İncili Çavuş çarşıda dolaşırken fakir bir kişi görür, ayağında ayakkabı yoktur. Ona bir çift ayakkabı alır. Sonrasında ise şaka yapmak amacıyla adamın peşine düşer ve sürekli olarak nasıl yürümesi gerektiği konusunda onu uyarır. Her defasında adama, ayakkabıyı kendisinin aldığını hatırlatır. Bu baskıya daha fazla dayanamayan adam, ayakkabıları çıkarıp iade eder ve iade sebebini soran İncili'ye, bu baskı altında kalmaktansa yalın ayak gezmeyi tercih ettiğini söyler. Bunun üzerine İncili, ona şaka yaptığını belirtir. Fakir adam, ayakkabılarını tekrar giyerek oradan ayrılır. İncili böylece bir yardımlaşma örneği sergilemiş olur.

Yardımlaşmak değeri Nasreddin Hoca fıkralarında, aşağıdaki örnekte tespit edilmiştir.

Haydi Sen de Dişini Çektir (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:172) Nasreddin Hoca fıkrasına göre, hocanın önünü bir komşusu keser ve başının çok ağrıdığını belirterek Hoca'ya, ne yapması gerektiğini sorar. Hoca ise cevaben, kendisinin de dişinin ağrıdığını, gidip çektirdikten sonra başının da ağrısının geçtiğini söyler. Komşunun da dişini çektirmesini tavsiye eder, kendince komşusuna yardımcı olmaya çalışır.

6.3. Din ile İlgili Değerler

Türkler, önceleri tek Tanrı'nın varlığına inanmış, farklı dini inançlardan sonra ise İslamiyet ile şereflenmiş, hayatlarını bu din üzerine şekillendirmişlerdir. İnsanlar, mensubu oldukları dinin etkisi altında

bulunurlar. Dolayısıyla din, insanları etkisi altında tutan bir değerdir. Bir dini tercih eden insanların, o dinin emir ve yasaklarına uyması beklenir.

Bektaşî, Bekri Mustafa, İncili Çavuş ve Nasreddin Hoca fıkraları incelendiğinde, bu dört fıkra kahramanının din olarak İslam'ı benimsedikleri görülür. Ancak Nasreddin Hoca hariç diğer kahramanlar emir ve yasaklara uyma noktasında biraz serbest davranırlar. Örneğin dinimizde içki haramdır. Bu üç kahraman da bunu bilir ve kabul eder. Ancak uygulama boyutuna uymazlar. Özellikle Bektaşî ve Bekri Mustafa fıkralarında içkinin, günlük hayat rutini arasında olduğu görülür.

Fıkralarımızda dini inanç, geniş yer tutar. Bu inanç, farklı başlıklar altında ele alınıp değerlendirilebilir. Değerler açısından incelenebilir. Bektaşî, Bekri Mustafa, İncili Çavuş ve Nasreddin Hoca fıkraları, dini değerler açısından incelenerek bulgular aşağıda verilmiştir.

6.3.1. Allah İnancı ve Dua Bilinci

Bektaşî, Bekri Mustafa ve İncili Çavuş fıkralarında, Allah inancına rastlanır ancak bu inanç bir miktar hafife alınır. Biraz da alay konusu yapılır. Onların aksine Nasreddin Hoca fıkralarında çok daha ciddi anlamda dini hassasiyet görülür. Allah ve dua bilinci, diğerlerine göre daha ağır basar. Bu inançlara daha fazla saygı duyulur. Hitap ederken üslup ve hal hareketlere daha fazla dikkat edilir.

Bu değerler fıkralarda, aşağıdaki metin örneklerinde işlenir:

Doğruluk Kazandırır (Cimcoz, 2000:175) Bektaşî fıkrasında, bir dilenci Bektaşî'ye yaklaşarak Allah rızası için sadaka ister. Dilenciler, insanların dini hassasiyetlerini harekete geçirerek bir şeyler isteme

yoluna giderler. Böyle yaptıkları takdirde daha fazla kazanç elde edeceklerini düşünürler. Bu nedenle fıkrada konu olan dilenci de, Allah rızası için on para sadaka ister.

Allah'ın İşine Karışmam (Çotuksöken, 2004:50) fıkrasında bir Bektaşî hamama gider. Burada hamam böcekleri görür. Kendi kendine onların niçin yaratıldığını sorgular. Bir süre sonra, Bektaşî'nin vücudunda çıbanlar çıkar. Birisinin tavsiyesi üzerine birkaç hamam böceğini ezip çıbanlara sürmek suretiyle çıbanlardan kurtulur. İyileştikten sonra vapurla geziye çıkar. Denizde büyük bir fırtınaya tutulurlar. Herkes dualar edip Allah'a yakarırken Bektaşî sesini çıkarmaz. Kaptan kendisine kızınca da, Allah'ın işine karışmayacağını belirtir. Bektaşî, yaşadığı deneyimden sonra Allah'a teslim olmuştur. Onun her yaptığında/yarattığında bir hikmetin saklı olduğuna inanır ve hiçbir şeyi sorgulamamaya karar verir.

Ağaç Gelmezse Biz Gideriz (Çotuksöken, 2004:45) fıkrasında Bektaşî, bir toplulukta kerametten dem vurmaktadır. Kendisi gibi evliyaların, söylediği şeyin gerçekleşeceğini, mesela karşıdaki ağaca "Gel!" dediğinde hemen ağacın, ayağına geleceğinden vs söz eder. Oradakiler, bu kerameti göstermesini isterler. Bektaşî, ağacı çağırır fakat ağaçta herhangi bir hareket olmaz. Bunun üzerine Bektaşî, evliyada gönül ve kibir olmayacağını, bu nedenle de ağaç gelmezse kendisinin gideceğini söyler. Fıkrada geçen evliyalık ve keramet kelimeleri, dini inançla alakalı kelimelerdir.

Helvayı Kim Yiyecek (Özalp, 2020:346-348) Bektaşî fıkrasında; bir Kadiri, bir Nakşî ve bir Bektaşî dervişi seyahate çıkarlar. Akşamüzeri bir köye misafir olurlar. Köylülerden her biri, bu üç dervişe birer kap

yemek getirerek ikramlarda bulunur. En son helva ikram edilir. Dervişler, helvayı kimin yiyeceğine karar vermek için istihareye niyet ederler. Kim daha mükemmel bir rüya görürse helvayı o yiyecektir. Rüyalarda cennet bahçeleri, huriler, gülmanlar, melekler vs görülür. Rüyaya yatmadan önce istihareye niyet edilir. Bunların hepsi, dini inancımızda karşılığı olan şeylerdir. Dervişlerin de dini inançları hakkında bizlere fikir verir.

Karada O da Yok Ya (Özalp, 2020:339) fıkrasına göre, bir kayıkta seyahat eden birkaç kişi fırtınaya yakalanır ve çok korkarlar. Salavat getirirler, tövbe ve istiğfar ederler, duaya ve niyaza başlarlar. O esnada Bektaşî'nin biri, hiç telaş etmeden bir köşede oturmuş çubuğunu içmektedir. Büyük bir korkuyla karaya ulaşan tekneden inenlerden birisi Bektaşî'ye, korkup korkmadığını sorar ve o sırada ölümle aralarından sadece bir tahta olduğunu söyler. Bektaşî ise karada onun da olmadığını söyler. Diğerleri büyük bir korku yaşarken Bektaşî'nin bu rahatlığı onun, Allah inancının göstergesidir. Allah'a teslim olmuştur. Diğerlerinin de tehlike esnasında salavat getirip, tövbe ve dua yapmaları da yine onların dini inançlarını gösterir.

Onu Şımartıyorsunuz, Bektaşî fıkrasına göre, Bektaşî'nin biri bir karpuz alır ancak tadını şekersiz bularak beğenmez. *“Hey Allah'im, şu karpuzu halk ederken biraz şekeri mi esirgedin? Kullarına bir nimet ihsan edersin, fakat onu da hiçbir zaman tam vermezsin.”* şeklinde kendi kendine söylenmeye başlar. Karpuzun içini yiyip kabuklarını kenara atar. Oradan geçen bir fakir kabukları görür, alıp kemirmeye başlar. Bir yandan da fakir, kendisine nimet ihsan ettiği için Allah'a şükreder. Bunu gören Bektaşî dayanamaz ve *“Ben onun içini yedim. Fakat tatsız olduğu*

için Allah'a şükretmedim. Sen kabuklarını yiyorsun, hiç durmadan şükrediyorsun. İşte böyle füzuli yere dalkavukluk ediyorsunuz, onu şımartıyorsunuz.” (Yıldırım, 2016:146-147) diye bağırır. Bektaşî, nimetin Allah tarafından verildiğinin farkındadır. Bu nedenle sitemlerini ona bildirir. Aynı zamanda fakir olan da, şükürlerini Allah'a ifade etmektedir.

Obur Bektaşî (Yıldırım, 2016:148) fıkrasında, Bektaşî'nin biri genel savaşta askere gider. O kadar obur bir insandır ki onu hiçbir birlik istemez. Bektaşî'yi komutana şikâyet ederler. Komutan, daha fazla yemek vermelerini söyler. Ona daha fazla yemek verirler. Sonunda dua etmesini isterler. Bektaşî ise zeytinyağlı bulgur pilavı verdiği için Allah'a yalvaramayacağını, ancak bir kuzu ile bir tepsi baklava ihsan ederse, ona her akşam hatim indireceğini söyler. Bektaşî, nimeti beğenmese bile kaynağının Allah olduğunun bilincindedir. Ayrıca Bektaşî, dua ve hatim indirme bilincine de sahiptir.

İftar Sofrasında Tartışma (Yıldırım, 2016:154-155) Bektaşî fıkrasında Bektaşî'nin biri, bir iftar sofrasına davet edilir. Bektaşî, çok acıkmıştır. Ancak gelenler arasında öldükten sonra dirilme olup olmayacağı tartışması başlar. Bu nedenle vakit dolmasına rağmen yemeğe başlanmaz. Bu duruma dayanamayan ve iyice öfkelenen Bektaşî, tartışmaya son noktayı koymak amacıyla söz alır ve yeniden dirilmeye karşı çıkan Bektaşî'ye, insanı bir defa yaratan bir kudretin ikinci defa yaratmasına ne gibi bir mani gördüğünü sorar. Bektaşî'nin ramazanda oruç tutması, iftar yapması, ölümden sonraki dirilmeye inanması dini inanç göstergesidir.

Ondan Al Ona Ver, fıkrasına göre fakir bir Bektaşî, aç ve parasız bir şekilde bir fırının önünde bekler. Ekmek alanlardan birisi ona, bir okka ekmek bedeli olarak bir kuruş verir. Bektaşî hemen fırına girer ve yirmi paralık ekmek alır ancak tezgâhtar, paranın üstünü vermez. Bektaşî ısrar eder ancak paranın üstünü alamaz. Çünkü tezgâhtar, paranın üstünü verdiğini iddia etmektedir. Bektaşî, çaresiz bir şekilde paranın üstünü alamadan, “*Haram olsun.*” (Özalp, 2020:336-337) diyerek fırından çıkar ve bakkala girerek pastırma ister. Pastırmayı alıp parasını ödemediği dükkândan çıkar. Parasını isteyen bakkala da, parayı verdiğini söyler. Biraz gittikten sonra ise kendi kendine, “*Ya Rabbi sen de biliyorsun ki fırıncı benim yirmiliği yuttu, ben de bakkalın yirmiliğini yuttum. Sen kadirsin, fırıncıdan al, bakkala ver, günahı bana olmasın!*” (Özalp, 2020:336-337) der. Bektaşî kendince adalet sağlamıştır. Ancak adalet peşinde koşarken Allah’tan yardım ister. Fırıncıya da ‘haram olsun’ derken helal- haram bilincini açığa vurmuş olur. Günahın kendisine olmamasını ister. Bu da onun günah bilincine sahip olduğunu gösterir. Bu çıkarımlardan yola çıkarak Bektaşî’nin dini duyarlılığa sahip olduğu söylenebilir.

Buyurun Cenaze Namazına, fıkrasına göre Sultan Murad, tebdil-i kıyafet dolaşırken Bekri Mustafa’nın içki içtiği yere gelir ve onların sohbetine ortak olur. Bekri, bir ara yeni gelene kendisini tanıtır ve onun kim olduğunu sorar. “*Bana da Sultan Murad derler.*” cevabını alınca Bekri’nin ağzından, “*Buyurun cenaze namazına!..*” (Seratlı; 2004:197) cümlesi dökülür. Dinimiz gereği, ölenin cenaze namazı kılınır. Bekri, bu cümlesiyle inancını ifade etmiştir.

Hoca Kalmazdı (Cimcoz, 2000:192) fıkrasında Bekri Mustafa, hocanın birisinin peşinde birçok çocukla yağmur duasına gittiğini görür. Hoca'ya, boşuna zahmet etmemesini söyler. Hoca, sebebini sorduğunda ise eğer bu çocukların duaları kabul olsaydı, yeryüzünde hocaların yok olacağı cevabını verir. Fıkırada hocanın, çocuklarla birlikte yağmur duasına gitmesi, dini inançla bağdaştırılabilir.

Fırtınayı Dindirme (Cimcoz, 2000:205) fıkrasında Bekri Mustafa, birkaç tüccarla gemi yolculuğuna çıkar. Hava değişir, fırtına çıkar, gemi ceviz kabuğu gibi sallanmaya başlar. Tüccarlar hemen ellerini açıp dua etmeye başlarlar. Eğer sağ salim kurtulurlarsa kimisi koç kurban edeceğini, kimisi fukaralara zeytinyağı dağıtacağını, kimisi servetinin yarısını bağışlayacağını vaat eder. Bunun üzerine Bekri de ellerini açarak Allah'tan, fırtınayı dindirmemesini böylece tüccarların iyice kızışacağını ve bu sayede, adaklar çoğalacağı için kendisi gibi fakirlerin istifade edeceklerini söyler. Tüccarların, zor anlarında ellerini duaya açıp Allah'a sığınmalarını, adaklar adamaları dini inanç göstergesidir.

Harama Hile Katma, fıkrasına göre Bekri Mustafa, içki içtiği meyhanenin sahibi Agop'un, içkilere su katmasına çok kızar ve ona, *“Agop biliyorsun ki ben seni severim. Sana fenalık geldiğini istemem. Fakat sen de kendi elinle kendine bela getirmemeye çalış. Harama hile katma, su katılmış içki satma!”* (Özalp, 2020:276) der. Fıkıraya göre Bekri, içki içmenin dinen haram olduğunu bilmektedir. Harama hile katılmasına sinirlenmektedir.

Paranın Üstü (Seratlı, 2011:245) fıkrasında, İncili Çavuş İstanbul'a yeni geldiği sıralarda bir bakkala gidip bir akçalık peynir alır,

bir sikke verir. Bakkal, paranın üstü olan bir akçayı vermez. İncili isteyince verdiğini söyleyerek ona çıkışıdır. Sonra İncili fırına gidip bir akçalık ekmek alır. Parayı vermez ve fırıncıya, verdiğini ifade eder. Ekmekle peyniri yerken de, Allah'a dua ederek hakkını bakkaldan alarak fırıncıya vermesini, ahirette fırıncının hakkını kendisinden istememesini söyler. İncili, hakkın yerini bulması için Allah'a yönelip dua etmiştir. Ahirette fırıncının hakkını istememesini, Allah'tan talep etmiştir. Bu şekilde dua etmesi, dini inanç göstergesidir.

Kör Taşına Benzemiyor (Seratlı, 2011: 260-262) fıkrasına göre, İncili ile padişah tebdil kıyafet gezerlerken kör bir insanla karşılaşırlar. Ona şaka yapmak isteyen İncili, kendisinin de kör olduğunu söyler. Buna inanan adam, bir arkadaş bulduğuna sevinir ve incili'ye, beraber yürüyüp arkadaş olmayı teklif eder. Daha sonra parasını alıp saklanan kör insana İncili taş atar. Taş atmadan önce de taşın istediği yere isabet etmesi için İncili, her defasında Allah'a yalvarır. Bu yalvarmalar, dini inanç göstergesidir.

İnşallah, Maşallah (Özalp, 2020:138-141) fıkrasına göre İncili, bir valinin maiyetindedir. Vali, etrafında bulunan herkesin hoşça giden davranışını sözle, '*İnşallah, maşallah*' diyerek takdir eder ancak maddi olarak kimseye hiçbir şey vermez. Bu durum, İncili'nin hoşuna gitmediği için kendince valiye bir ders vermeyi düşünür. Çarşıya çıkıp mücevher satıcılarından bir hayli mücevher ve kumaş satıcılarından türlü türlü kumaşlar satın alır. Bedelini sonra ödeyeceğini bildirir. Alacaklılar, sonradan kendisinden alacaklarını istemek için geldiklerinde onlara, İnşallah mükâfat edeceğini söyler. Nihayetinde alacaklılar, valinin karşısına çıkarak sözün para olmadığını söyleyip İncili'yi şikâyet

ederler. Valinin karşısına çıkan İncili, kendisini savunmak için ücretleri, valinin verdiği ücretin aynıyla ödediğini söyler. Vali, alacağı dersi alır ve alacaklıların da ücretlerini öder. Fıkroda geçen inşaallah, maşallah kelimeleri dini inanç göstergesidir.

Ayakkabını Ben Aldım (Tevfik, 2020:16-18) fıkrasında İncili Çavuş, çarşıda dolaşırken fakir bir kişi görür, ayağında ayakkabı yoktur. Ona bir çift ayakkabı alır. Sonrasında ise şaka yapmak amacıyla adamın peşine düşer ve sürekli olarak nasıl yürümesi gerektiği konusunda onu uyarır. Her defasında adama, ayakkabıyı kendisinin aldığını hatırlatır. Bu baskıya daha fazla dayanamayan adam, ayakkabıları çıkarıp iade eder ve iade sebebini soran İncili'ye, bu baskı altında kalmaktansa yalın ayak gezmeyi tercih ettiğini söyler. Bunun üzerine İncili, ona şaka yaptığını belirtir. Fakir adam, ayakkabılarını tekrar giyerek oradan ayrılır. Fakir adam, İncili'ye çokça teşekkür ve dua eder. Fakir adamın, İncili için dua etmesi, dini inanç göstergesidir.

Allah'ın Rahmetini Çiğnememek İçin, başlıklı Nasreddin Hoca fıkrasında, yağmurdan kaçan komşusuna Hoca, *“Yazık! Hiç Allah'ın rahmetinden kaçılır mı?”* (Duman,2008:342) diyerek onu kınar. Ancak ertesi gün aynı davranışı kendisi sergiler ve bir gün önce kendisinin gösterdiği tepkiyi bu sefer de komşusu Hoca'ya gösterir. Ancak Hoca bu, lafın altında kalmaz ve komşusuna, *“Ben Allah'ın rahmetinden kaçmıyorum. Onu çiğnememek için koşuyorum.”* (Duman,2008:342) der. Halk arasında yağmur, Allah'ın rahmeti olarak kabul edilir. Bu nedenle de kutsal olarak düşünülür. Hoca da bu kabulden yola çıkarak kendisini aklar. Ayrıca fıkroda bir de, Allah inancına yer verilmiştir.

Elbette Şükredeceğim (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:179) fıkrasına göre, Nasreddin Hoca'nın bir oğlu olur. Hoca'ya bu müjdeyi, komşularından birisi verir. Hoca haberi alınca, Allah'a çok şükreder. Hoca'nın, müjde sonrası Rabbine şükür etmesi inancının göstergesidir.

Yağım, Biberim, Tuzum, Ateşim Ne Olacak? başlıklı fıkrada Nasreddin Hoca, yakaladığı bildircinleri pişirir. Yemeğe komşularını da davet etmek ister ve onları çağırarak için gider. Başka bir komşu, yemeği kendi tenceresine boşaltıp yerine birkaç tane canlı bildircin koyar. Hoca, yemeği ikram etmek için kapağı açınca bildircinler uçup gider. Bunun üzerine elini açıp *“Allah'ım, inanıyorum senin her şeye gücün yeter. Buna şüphe yok. Bildircinlere can verdiğine inanıyorum, onları kurtardığına da inanıyorum. Pekiyi, benim yağım, biberim, tuzum, ateşim ne olacak?”* (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:189) deyiverir. Bu cümleler, Hoca'nın Allah inancı ve dua bilincine işaret eder.

Ya Eyüp İp Olursa (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:192) fıkrasında Nasreddin Hoca, camide vaaz etmektedir. Cami ve orada vaaz edilmesi dini inanç unsurlarındandır. Camide vaaz dinleyenler, ‘Cemaat’ adını alır. Hoca vaazda Müslümanlara, doğruluktan ayrılmamaları, yalan yere yemin etmemeleri konusunda vaaz eder. Doğruluktan ayrılmamak, yalan yere yemin etmemek de İslam dininin öğretilerindedir.

O Kadar Yıldız Var (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:192) başlıklı fıkrada Nasreddin Hoca, Konya'ya gelir ve camide vaaz vermek için kürsüye çıkar. Cemaat de onun dinlemektedir. Cami, kürsü, vaaz ve cemaat İslam dinini temsil eden terimlerdendir.

Evlerimizi Çoktan Başımıza Yıkmişti (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:192-193) fıkrasına göre, Nasreddin Hoca yine vaaz vermek amacıyla kürsüye çıkmıştır. Onu dinlemek için cemaat hazırdır. Vaaz, kürsü, cemaat dini terimlerdendir.

6.3.2. Cennet-Cehennem-Mahşer ve Kıyamet Bilinci

Fıkralarda, bu kavramlar işlenir. Metinlerden hareketle kahramanların da varlıklarına inandıkları sonucu çıkarılabilir. Ancak fıkra kahramanları, dünyayı daha çok sevmekte ve ölmeye pek fazla razı olmamaktadırlar.

Bu değerlerin işlendiği fıkra örnekleri şunlardır:

Benimle Beraber Gömünüz (Yıldırım, 2016:158) fıkrasında Bektaşî'nin biri, ölüm döşeğindedir. Vasiyetini soranlardan, sevgili nefirinin de kendisiyle birlikte gömülmesini ister. Sebebini sorduklarında ise dünyada kendisine çok defa lazım olduğunu, mahşerde de lazım olacağından şüphe duymadığını çünkü orada yuf borusu çalacak çokların olduğunu, dolayısıyla onlara karşı yuf borusu çalacağını söyler. Bektaşî'nin, mahşerde yapacağını söylediği şeyler onun dini inancının göstergesidir.

Bugün Hiç İştahım Yoktur (Yıldırım, 2016:160) Bektaşî fıkrasında, Bektaşî'nin biri seyahat ederken büyük ve tehlikeli bir fırtına çıkar. Yolculardan birisi Bektaşî'ye, galiba bu akşam meleklerle birlikte cennette taam edeceklerini söyleyince Bektaşî, bu akşam hiç iştahının olmadığını belirtir ve bu taamın başka bir akşama kalması gerektiğini söyler. Bektaşî, meleklerle ve cennete inanmaktadır. Sadece, ölmek istememektedir.

Öldükten Sonra Aramamak İçin! (Emeksiz,2010:224) başlıklı fıkrada, çok fazla içki içen Bekri Mustafa'ya, neden bu kadar çok içtiğini sorarlar. Bekri ise gülererek öldükten sonra kıyamete dek bekleyeceğini düşündüğünden, şimdiden fazla içtiğini söyler. Bekri'nin cevabından onun, kıyametin kopacağına inandığı sonucuna varılabilir.

Düşman, fıkrasına göre, Bekri Mustafa hastalanır. Ateşler içerisinde iken bir bardak su ister. Yanındakiler ise muziplik yaparak ona, *“Sen şimdiye kadar hiç su içmemişsin. Nasıl olsa öbür dünyaya gidiyorsun. İçmeden git!”* derler. Bekri'nin ise cevabı, *“Öbür tarafa giderken düşmanıyla bile insan barışmalı, kin tutmak günahdır. Getirin de barışalım.”* (Seratlı; 2004:201) şeklindedir. Fıkrada ahiret inancı, kin tutmanın günah olduğu, dolayısıyla barışmak gerektiği vurgulanır.

Ahrettekilere Selam (Özalp, 2020:255-256) Bekri Mustafa fıkrasına göre, Bekri bir gün sarhoş kafayla gezerken bir cenazeye rastlar. Israrla cenazeyi yere indirtip tabutu açtırır ve ölenin kulağına bir şey söyledikten sonra cenazenin gitmesine izin verir. Haliyle orada bulunanlar Bekri'nin, ölünün kulağına ne söylediğini merak ederler ve ona sorarlar. Bekri ise ölenlerin dünya hakkında bilgi sormaları halinde, kendisinin camiye vaiz olduğunu söylemesini, zaten bunu duyduklarında başka da bir şey sormayacaklarını söylediğini belirtir. Fıkrada, Bekri'nin ahiret inancının izlerine rastlanır. Bekri, ahiret inancına sahiptir.

Burası Ahrettir! (Özalp, 2020:284-286) Bekri Mustafa fıkrasında, bir ara meyhaneler kapatılıp içki yasaklanır. Bu yasağı, halka duyurmak için tellal çağırılır. Yasağa uymayan Bekri ve birkaç kafadar, bir mezarlığa giderek orada içerler. Yanlarına gelip onları uyaran ihtisap ağasına, *“Biz kubur ehlindeniz. Bu ahret diyarında ruz-i*

mağşere intizar ederek vakit geçiriyor ve yiyip içmekle meşgul oluyoruz.” derler. Bekri ve arkadaşlarının; ahret, mağşer demeleri, kendilerini kabir ehlinden olarak tanıtmaları vs. dini inanç göstergesidir. O dönemde kural koyma, kaldırma ve bir yeri yönetme işi paşalara aittir. Zaten meyhanelerin kapatılması da paşanın isteğiyledir. Bu olaydan sonra paşa, yasağı kaldırır.

Hangi Kıyamet (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:184) fıkrasında, ahbabları Nasreddin Hoca’ya, kıyametin ne zaman kopacağını sorarlar. Sorudan yola çıkılarak kıyametin kopacağı düşüncesinin, insanların dini inançları arasında olduğu söylenebilir.

Cennet ile Cehennem Dolana Kadar (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:197) fıkrasında, adamın birisi Hoca’ya, insanların ne zamana kadar öleceklerini sorar. Hoca ise cennet ve cehennem dolana kadar öleceklerini söyler. Fıkroda, cennet ile cehennem inancı vardır.

6.3.3. Din Büyükleri Bilinci

Din büyükleri, dini temsil ettiklerinden ve dini bilgilerinin çok olduğu kabul edildiğinden onlara, fazlasıyla sevgi ve saygı duyulur. Bu değerlerin işlendiği fıkra örnekleri mevcuttur. Aşağıdaki fıkra örnekleri, din büyükleri sevgisi ve saygısı değerlerinin işlendiği örneklerdir.

Yegâne Dervişi Benim (Özalp, 2020:339-340) Bektaşî fıkrasında, bir hoca ile Bektaşî dervişi yol arkadaşı olur. Hocanın beygiri, dervişin merkebi vardır. Gece yatıp uyumak vakti gelince hoca, beygirini Allah’a emanet eder ve korumasını ister. Bektaşî ise şeyhine emanet eder. Hoca, Bektaşî’ye Allah’a emanet etmesi gerektiğini, günaha girdiğini söylese de Bektaşî cevap vermez, yatıp uyurlar. Sabah

kalktıklarında, beygirin çalındığını, merkebin durduğunu görürler. Hoca, Allah'a emanet edilen beygirin gittiğini ama merkebin durduğunu görünce bu duruma hayret eder. Bektaşî ise hocaya, bunda hayret edilecek bir şey olmadığını, Allah'ın kulunun sadece kendisi olmadığını, bu nedenle beygiri diğer bir kuluna verdiğini ancak kendisinin, şeyhinin tek dervişi olduğunu, bu nedenle de malını sabaha kadar beklediğini söyler. Hocanın, beygirini Allah'a emanet ederek dua etmesi, Bektaşî'nin ise eşeğini Allah'a emanet etmemesine rağmen Allah'ın kulunun çok olduğunu dile getirmesi dini inanç ile ilgilidir.

Sen Oradan Savuş (Özalp, 2020:350-351) Bektaşî fıkrasında Bektaşî'nin biri, Karacaahmet Kabristanı'na girer. Burada dikkatini, üç kardeşin mezarı çeker. Türbedara, mezarların kimlere ait olduğunu ve onların nasıl insanlar olduklarını sorar. Türbedar, ilk kabirde yatan için üç kardeşin büyüğü olduğunu ve son derece iyi bir adam olduğunu, hayır ve hasenatı sevdiğini, fakirlere yardım ettiğini, daima misafir ağırladığını vs. söyler. Bektaşî, bu sözlerden sonra elini kaldırarak onun ruhu için Fatıha okur.

Bekri Mahalle İmamı (Özalp, 2020:290-292) Bekri Mustafa fıkrasında, o dönemde mahalle imamlarının mutlak amir hükmünde olduğundan, kendilerine göre mahalle ve mahalleliyi yönettiklerinden bahsedilir. Mahallelinin, imamdaki rahatsız olması nedeniyle yapılan şikâyet üzerine Bekri, yeni imam tayin edilir. Bekri, imam olduktan sonra mahalledeki sarhoşlara müdahale edilmemesini emreder. Ancak bir süre sonra sarhoşlar, mahallede huzur ve sükûn bırakmazlar. Bunun üzerine Bekri, mahalledeki sarhoşların listesini yapar. Listenin en başına da kendi adını yazarak onları yeniçeri ağasına şikâyet eder.

Yeniçeri ağası listenin başında Bekri'nin adını görünce çok etkilenir ve neden yazdığını sorar. Bekri ise kendisinin adını yazmazsa adaletli bir iş olmayacağını, bu nedenle kendisinin de cezaya çarptırılması gerektiğini söyler. Bu davranış ve cümleler, Bekri'nin dini inanç ve dürüstlüğünü gözler önüne serer. Bekri, dönemin yegâne mutlak amiri olmuştur. Bu amir, mahalle imamıdır. Toplumun dini inancı gereği, dini temsil eden zat, mutlak amir kabul edilir. Ayrıca şikâyetler şeyhülislama yapılır. Şeyhülislam, yönetimde söz sahibidir.

Aynı Merdiveni Kullandı (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:193) fıkrasında bir Papaz, Nasreddin Hoca'ya, Peygamber Efendimizin Miraç'a nasıl yükseldiğiyle ilgili soru sorar. Esasında Papaz, bu durumun gerçekleşmediğini ima etmektedir. Hoca ise ona, Peygamberimiz Hazreti Muhammed'in, Miraç'a çıkarken onların Peygamberi Hazreti İsa için hazırlanan merdiveni kullandığını söyler. Fıkra Hoca'nın, peygamber sevgisi ve onun hakkındaki olumsuz eleştirilere tahammül etmemesi dikkati çeker.

6.3.4. Kutsal Mekânlara Saygı

Dinin simgesi olan mekânlar, kutsal kabul edilen mekânlardır. Bu nedenle bu mekânlara saygı gösterilir. Buralara yapılan ziyaretler, belli hususlar çerçevesinde yapılır. Kutsal mekânlara saygı değerinin işlendiği fıkra metinleri şunlardır:

Koca Allah Yarattı (Yıldırım, 2016:220) fıkrasında Bektaşî'nin biri, caminin duvarının dış tarafına küçük abdestini bozar. Durumu gören bir sofı, Bektaşî'ye kızar. Bektaşî sofuya, bu caminin duvarını Kirkor Bodus'un yaptığını, onu ise koca Allah'ın yarattığını söyler. Bektaşî, Allah'ın yarattıklarından haberdardır. Allah inancına sahiptir.

Önden Buyur Yiğidim (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:185) Nasreddin Hoca fıkrasına göre Hoca, ziyaret için bir mezarlığa gider. Mezar ziyareti yapmak, dinimizin tavsiyeleri arasındadır. Millet olarak bunu, geçmişlerimize bir nevi vefa borcu olarak da kabul ederiz ve mezarlıklara azami saygı gösteririz.

6.3.5. Namaz Bilinci

Fıkralarda kahramanların, namaz bilgisine sahip oldukları açıkça görülür. Ancak Bektaşî ve Bekri Mustafa fıkralarında bu kahramanların, namaz bilincine sahip olmadıkları da açıktır. Bu fıkralarda namaz ya kılınmaz, ya da kılınır ancak gereken saygı ve ihtiram gösterilmez.

Hele Sen Üç Gün Terk Et de Bak (Yıldırım, 2016:191-192) fıkrasında, adamın biri bir Bektaşî'ye niçin namaz kılmadığını sorar. Bektaşî ise namazın farz olduğunu bildiğini ama alışkanlık etmediği için kılmadığını söyler. Adam da kırk gün namaza devam ederse alışacağını belirtir. Bunun üzerine Bektaşî ona, üç gün terk edip de bakmasını, bir daha aklına getirmeyeceğini söyler. Bektaşî'nin de ifade ettiği gibi namazın farz olduğunu bilmektedir. Sadece kılmakta ihmal göstermektedir.

İktisat Ediniz (Özalp, 2020:254) Bekri Mustafa fıkrasına göre, bir sohbet esnasında sohbette bulunanlar, masrafların çok olmasından şikâyet eder. Bekri ise namaz kılmadıkları için imama, başları kel olduğu için de berbere para vermezlerse iktisat edebilecekleri cevabını verir. Bekri burada, namaz kılması gerektiği halde kılmayan kişiye kendince ders verir.

Hoca Efendinin Emri (Özalp, 2020:269-271) fıkrasında Bekri Mustafa'nın fazla içmesinden ve camiye uğramamasından şikâyetçi olan Hoca, bundan sonra onun, yatsı namazını camide cemaatle kılmasını ister. Hocanın dediğine birkaç gün uyan Bekri, akşam namazlarını da cemaatle kılmaktadır. Ancak bir gün bir arkadaşıyla karşılaşır ve onun, içme davetini geri çeviremez. Birkaç kadeh içtikten sonra kafayı bulur ama ezan saati de gelmiştir. Yanına bir ıstakoz alıp camiye gider ve namaza başlar. İstakoz kaçar ve hocayı korkutur, namaz bozulur. Buna çok kızan hoca, Bekri'yi camiden kovar. Bu durum da, Bekri'nin işine gelir. Bekri aslında hocadan çekinir. Dini bilince de sahiptir ancak yaşam şekli onu, dini emirlere uymak konusunda oldukça zorlar.

Ben de Peşin Veriyorum (Özalp, 2020:275) Bekri Mustafa fıkrasında Bekri, namaz kılmak için bir camiye girer. Orada uzun uzun namaz kılan bir ihtiyar dikkatini çeker ve ona neden uzun kıldığını sorar. İhtiyar, geçmiş namazlarını kıldığını ifade eder. Sonra Bekri, namaza başlar ve o da uzun kılar. Sebebini soran ihtiyara, gelecek namazlarını kıldığını söyler. Buna itiraz eden ihtiyara da onların veresiyesi kabul edilirken kendisinin peşininin neden kabul edilmeyeceğini sorar. Bu fıkrada Bekri, ibadetini fazlasıyla yapmaktadır. Diğer fıkralarda bu gibi durumlarla pek karşılaşılmaz. Genelde Bekri, dini inancı olan ama ibadetten uzak bir kişi olarak görülür.

Bir Daha Tövbe (Özalp, 2020:294) Bekri Mustafa fıkrasında Bekri, sedası güzel ve musikiye aşına olduğundan arkadaşlarının ısrarı üzerine bir ramazan gecesi, sahur vaktinde es- salat vermek üzere mahalle camii minaresine çıkar. Sabah namazı vakti geldiğinden ezanı da okur. Fıkırada Bekri, inançlı bir insan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Onu Bana Sorun Bana (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:169-170) Nasreddin Hoca fıkrasında, Hoca'nın hanımı ölür. Öğle namazından sonra defnedilecektir. Namazdan sonra cami hocası, cemaate merhumeyi nasıl bildiklerini sorar. Cemaat hep bir ağızdan, iyi bildiklerini söyleyerek ona rahmet dilerler. Cenaze için namaz kılınması, cemaate 'Nasıl bilirsiniz?' sorusunun sorulması dini inanç gereğidir.

Cumaya Kadar Ancak Giderim (Sakaoğlu ve Alptekin, 2014:195) fıkrasında Nasreddin Hoca, komşu köylerden birisine Cuma namazı kıldırması için davet edilir. Cuma namazı, dini inançlarımız arasındadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bir arada yaşamaya başlayan insanlar, topluluk halinde yaşamının daha kolay ve dayanılır olabilmesi için çeşitli kurallar koymak mecburiyetinde kalırlar. Bu kurallar, yazının kullanılmadığı dönemlerde sözlü, yazının kullanıldığı dönemlerde ise hem sözlü hem de yazılı olarak konulan ve toplumun devamlılığı için uygulanmaya çalışılan kurallardır. Toplumun geneli tarafından kabul edilen ve uyulan kurallara uymayan bireyler ise toplum içerisinde çeşitli yaptırımlar ile kurallara uymaları doğrultusunda yönlendirilirler, uymadıkları takdirde toplum tarafından dışlanırlar.

Bir insan ne kadar değer sahibi ise o kadar ideal insan tipine yaklaşır. Değerler, kişinin ve toplumun kimliğini oluşturur, insan ve toplum hayatını düzenler, işleyişin sürekliliğini sağlar, zamanla değişebilirler, önem kazanıp önem kaybedebilir, yok olabilir, yerlerini yeni değerlere bırakabilirler. Toplumun her bireyinin başına bir polis koyma imkânı olmadığı için insanların, bu kuralları benimsemesi ve içselleştirmesi istenir, beklenir. Aksi takdirde takibini yapmak zor olacaktır. Bu nedenle de değerlerin bireylere benimsetilmesi, önemlerinin kavratılması daha doğru olacaktır. Ancak bu şekilde birey, kendisini bizzat kendisi denetlediği için değerler daha işlevli şekilde kullanılır ve o zaman değerler, polisin yerini alarak kişiyi kontrol altında tutar.

Kişiyi ve toplumu bozan olaylar, değer eğitimi ve değer donanımının ne kadar elzem olduğunu gözler önüne serer. Bu doğrultuda gerekli çalışmalar gerek devlet gerekse vatandaş eliyle yapılmalıdır.

Günümüzde değer eğitimi, eğitim-öğretimin ciddi meselelerinden biridir. Bu nedenle 2010 yılında Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından bir genelge yayımlanmıştır. Genelgede tüm ilk ve orta dereceli okullarda ders içinde ve ders dışında, değerler eğitimi ile ilgili faaliyetlerin gerçekleştirilmesi istenmiş, çeşitli değerlerin benimsetilmesi amaçlanmıştır.

Halk anlatmaları, bir toplum açısından kimlik belgesi hükmündedir. Bir toplumun kültürel kimliğine dair pek çok unsuru, bünyelerinde barındırırlar. Eski bir kültüre sahip olan Türk milletinin de tarihsel ve kültürel geçmişinde bu ürünler geniş yer tutar. Kültür, bu ürünleri aynı zamanda bu ürünler de kültürü oluştururlar. Kültürle taşınan ve kültürü taşıyan ürünlerdir.

Genel olarak Türk halk anlatmalarında, ideal insan tipi ve bu tipin ortaya çıkması için yapılması gerekenler üzerinde durulur. Nitelikli halk anlatmaları sayesinde bireysel, toplumsal, yurt-millet ve din ile ilgili değerler bireye kazandırılabilir. Bu anlatılar, bireyin karakter gelişimine katkı sunabilir.

Değer eğitiminin etkili şekilde yapılabilmesi için değerler doğrudan verilmemeli sezdirilerek, örnek olaylar anlatılarak, yaşanılardan dersler çıkarılarak verilmelidir. Aksi takdirde bireyi doğrudan hedef alan söylemler onun üzerinde olumlu etki bırakmayacağı gibi kişi, hemen kendisini savunmaya da geçebilir, verilmek isteneni almamak için direnç gösterebilir. Bu nedenle Türk halk anlatmalarından ve yazılı ürünlerden yararlanılması gerekmektedir.

Türk halk anlatmaları, insan ilişkilerinde pek çok davranış biçimi açısından yol göstericidirler. Örneğin; yalan söylememek, kapıya gelip bir şey isteyenleri boş göndermemek, üvey anne de olsak yakınımızda bulunan çocuklara iyi davranmak, yaşlılara hürmet göstermek, zor durumda olanlara yardım etmek, elindeki ile yetinip fazlasına ve başkasına ait olana göz dikmemek, doğru konuşmak, dürüst olmak, dini bilinç ve hassasiyetler, yaratılana sevgi duymak gibi değerler sıklıkla işlenir. Türk halk anlatmalarına göre insanların, hatalı davranışlar sergilemeleri durumunda ya Allah ya da toplum tarafından mutlaka cezalandırılmaları söz konusudur.

Çalışmada Türk halk anlatmaları incelenerek, halk anlatmalarının değer aktarımındaki önemi üzerinde durularak kaynak taraması, veri analizi yoluyla değer tespiti yapılmıştır. Ancak her Türk halk anlatısı metni, değer barındırmadığı için önemine binaen, içerisinde değer barındıran metinler çalışmaya alınmış, barındırdıkları değerler hakkında bilgiler verilmiştir. Neticede denilebilir ki Türk halk anlatmalarının büyük kısmı, değer barındırdığı için değer eğitiminde Türk halk anlatmaları metinlerinden yararlanılabilir. Bu metinler, değer eğitiminde kullanılabilir. Çalışma; bireysel değerler, toplumsal değerler, yurt-millet ve din ile ilgili değerler olmak üzere üç genel başlık altında toplanmıştır.

İncelemeler ve değerlendirmeler neticesinde türler bazında şu sonuçlara ulaşılabilir:

Destanlar, büyük oranda kahramanlık üzerine kurgulanan, ideal insan tipini çizen halk anlatmalarıdır. Özellikle yurt, millet ile ilgili değerler yoğun olarak işlenir. Bu değerlerin insanlara kazandırılmaya çalışılması noktasında, değer eğitiminde kullanılacak çok güzel

örneklerdir. Destanlarda on dokuz bireysel değer, on bir toplumsal değere ek olarak üç alt değer, dört yurt ve millet ile ilgili değer ve üç dini değer tespit edilmiştir.

Halk anlatmalarından olan masallar, özellikle çocuklara ve onların hayal dünyalarına hitap eder. Çocuğun dünyasını zenginleştirir. Masal metinleri zıtlık ilkesinden faydalanarak olumsuzlu anlatıp olumluyu vermeye çalışır, olumluya yönlendirir. Olumsuz tiplerin kaybedeceği, olumlu olanların ise hep kazanan taraf olacağı fikri verilir. Karısının ölümü üzerine kızı ile evlenmek isteyen, oğlunun eşine göz koyan, üvey annesi ile ilişki yaşayan, üvey annelerin çok kötü görüldüğü, gösterildiği, nadiren de olsa çok eşliliğin yer aldığı masal metinlerine, değer eğitimi açısından bakıldığında bu tarz uygunsuz davranışlarda bulunanların illaki cezalandırılacakları, bu nedenle olması gerektiği şekilde hareket edilmesi ana fikri çıkarılabilir. Aynı şekilde bazı masal kahramanlarının, oturdukları yerde çeşitli kolay yollardan zengin olmalarının, insanları tembelleğe ittiği söylenebilir. Bu nedenle içerisinde olumsuz davranışların yer aldığı metinler değer eğitimi açısından kullanılacak olduklarında dikkatli davranılarak, elemelerden geçirilerek alınmalıdır. İnceleme neticesinde masalarda, diğer türlere göre daha fazla değer tespit edilir. Yirmi dokuz bireysel değer, on üç toplumsal değere ek olarak dört alt değer ve iki de dini değer tespit edilmiştir.

Halk hikâyeleri genel olarak aşk ve kahramanlık hikâyeleri olarak ikiye ayrılırlar. Aşk konulu halk hikâyeleri çoğunluktadır. Genel itibariyle mutlu sonla biterler. Bu durum da insanlara yaşama dair olumlu duygular aşılar. Yaşamdan ümit kesmemeyi öğretir. Değer eğitimi

açısından olumsuz örnek olarak ‘Hikâyesi Mahmut Gaznevi’ hikâyesinde kahramanın, yeni tanıştığı ihtiyarın kızıyla evlenip onun hazinesini de alarak ihtiyarı öldürmesinin anlatıldığı hikâyeye gösterilebilir. İnceleme neticesinde halk hikâyelerinde on altı bireysel değer, sekiz toplumsal değere ek olarak üç alt değer, iki yurt ve millet ile ilgili değer ve bir de dini değer tespit edilmiştir.

Efsaneler, değerler açısından zengin halk anlatı türlerindedir. Efsanelerde, tespit edilen değerler üç ana başlık altında toplanmıştır. İnceleme neticesinde bireysel değerler başlığı altında; toplam yirmi sekiz değer belirlenmiştir. Toplumsal Değer olarak toplam on dört ana değer ve beş alt değer tespit edilmiştir. Yurt-Millet ve Din ile İlgili Değerler başlığı altında ise iki yurt- millet ile ilgili değer ve dört de din ile ilgili değer tespit edilmiştir. Tespitler neticesinde efsanelerin, değerler açısından zengin oldukları ve değer eğitiminde kullanılabilecekleri sonucuna varılmıştır. Ancak bazı efsane içeriklerinde gelin-kaynana, üvey anne-çocuk ilişkileri, derisi yüzülen, kafası kopan insan tipleri, bedduaların açıkça yazıldığı efsanelerin değer eğitimi açısından olumsuz örnekler oldukları ve bu örneklerin değer eğitiminde kullanılmaması gerektiğinin de altı çizilmelidir.

Fıkralar, Türk insanının mizah yönünü açığa çıkarır ve fıkralarda Türk kültüründe yer alan değerler yoğun şekilde işlenmiştir. Eğlendirerek eğitime yönü de söz konusudur. Günlük hayat içerisinde yer alan insanların sorunlarını komik ve hicveden bir üslupla dile getirirler. Genellikle örtülü olarak da sorunlara çözüm yolları sunarlar. Bu nedenle fıkralar, kültür ve değer aktarımında kullanılabilecek halk ürünleridir.

Edebiyatımızda fıkra türü denilince akla gelen ilk isimler; Nasreddin Hoca, Bekri Mustafa, İncili Çavuş ve Bektaşî fıkralarıdır. Fıkra kahramanlarımız, hazırcevap ve cesaretli, sözünü esirgemeyen, dürüst kişilikleri ile ön plana çıkarlar. İncelenen fıkralarda genellikle birden fazla değer tespit edilmiştir. Fıkra türünde en fazla değer içeren, zengin içeriklere sahip fıkralar, Nasreddin Hoca'ya ait olan fıkralardır. İncili fıkralarında ise İncili, insanlarla çok fazla alay eder. Daha sonra bu insanları bulup hatalarını telafi etse de değer eğitimi açısından uygun örnekler oldukları söylenemez. Bekri Mustafa ve Bektaşî'de ise uygun olmayan kelimeler ve davranışlar oldukça fazladır. Dolayısıyla bu fıkra kahramanlarına ait fıkralar, değer eğitiminde kullanılacak olduğunda elemelere tabi tutulmalıdırlar. İnceleme sonucunda fıkralarda on beş bireysel değer, on bir toplumsal değere ek olarak beş alt değer ve beş de dini değer başlığı tespit edilip yurt- millet ile ilgili değer tespit edilememiştir.

Sonuç olarak bireysel, toplumsal, yurt-millet ve din ile ilgili değerleri bünyesinde barındıran halk anlatmalarının, bu değerlerin kazandırılması açısından kullanılabilir verimli, akıcı, dikkat çekici, sürükleyici metinler oldukları söylenebilir.

Araştırma neticesinde varılan sonuçlardan hareketle, sunulabilecek öneriler şunlardır:

1. Maddi ve manevi kültürel hazinemiz çok zengindir. Ancak bu hazineye sahip çıkılmadığı müddetçe kaybolup gitmesinin önüne geçilemeyecektir. Bu nedenle kültürümüze ve dilimize sahip çıkılmalı, kültür ürünlerimiz yakından tanınmalı, onları gelecek kuşaklara öğretmek ve aktarmak için elden gelen yapılmalıdır.

2. Kadim kültürel unsurlarımız ve zengin şekilde değerler içeren Türk halk anlatmalarından, değerler eğitiminde faydalanılmalıdır. Değer eğitimi için halk anlatmaları esaslı bir öğretim metodu geliştirilmelidir.

3. Doğrudan verilen değerlerin etkisi sınırlı olacağı için değerler, doğrudan verilmeye çalışılmamalı, sezdirme yoluyla verilmelidir. Bu nedenle didaktik bir yol tercih edilmemelidir.

4. Değerlerin eğitim yoluyla nesilden nesile aktarılması sağlanmalıdır. Eğitim sistemi, değerleri de kapsamalıdır.

5. Değerler eğitimi üzerine yapılan bilimsel çalışmalar, sosyal sorumluluk projeleri çeşitlendirilmeli ve artırılmalı, farkındalık oluşturmaya çalışılmalıdır.

6. Her şey değiştiği gibi değerler de onların etkileri de değişebilir. Yeni değerler edinilebilir. Etkisini kaybeden değerlerin yerine etkisi fazla olan güncel değerlerin üzerinde daha fazla durulmalıdır.

7. Türk halk anlatmaları değer eğitiminde kullanıldığında hedef kitlenin ilgi, seviye ve yaş durumları göz önünde bulundurulmalıdır.

8. Değer aktarımında Türk halk anlatmalarının etkisi, somut verilerle ortaya konulmaya çalışılmalıdır.

9. Değer olarak önem arz eden fakat anlatılarda nispeten az yer verilen değerler, farklı yollar kullanılarak kazandırılmaya çalışılmalıdır.

10. Değer eğitimi için anlatılar seçilirken, küfür, argo, olumsuz örnek içeren anlatılar tercih edilmemelidir. Özellikle fıkralarda yer alan meyhane, içki, sarhoş olma durumu gibi ifadelerin yer aldığı Bektaşî, İncili Çavuş, Bekri Mustafa fıkraları seçilerek ve olumsuz örnekler

içeren metinler alınmayıp diğer metinlerle değer eğitimi yapılmaya çalışılmalıdır.

11. Kalabalık aile yapılarından çekirdek aile yapısına geçilmesi, iletişim içerisinde olacak insan sayısını zaten asgari seviyeye indirmiştir. Aile ortamı oluştuğunda evlerde, okullarda ve diğer sosyal ortamlarda masal saatleri gibi halk anlatmaları için özel saatler ayrılarak bu anlatıların gün içerisinde anlatılması sağlanmalıdır.

12. Okullarda, “Değerler Eğitimi” adlı bir ders müfredata eklenerek ders içeriğinde Türk halk anlatmaları kullanılmalıdır.

13. Değer eğitimi sadece belli derslere konu edilmeyip, diğer derslerde, hatta sosyal yaşamın her alanında aktif şekilde eğitim konusu edilmelidir.

14. Özellikle çocukların yakın çevresinde bulunan insanlar, çocuklara değer kazandırmak ve değerleri yaşamlarında uygulamak, içselleştirmek amacıyla onlara örnek ve yardımcı olmalıdır.

15. Değer edindirmede aile ve okul, etken iki kesim olduğu için MEB’in 2010 yılındaki genelgesine binaen, değer edindirmede öğretmenlerin daha başarılı olmaları amacıyla öğretmenler çeşitli hizmet içi eğitimlerden geçirilmeli, ailelere de bilinç kazandırma çalışmaları yapılmalıdır. Bunun için üniversiteler ve Milli Eğitim Bakanlığı birlikte çalışmalar yapabilir.

16. Değerler açısından zengin olan nitelikli Türk halk anlatmalarından oluşan kitaplar vücuda getirilmeli ve bu kitaplar çoğaltılmalı, yayılmalı, elden ele dolaşması sağlanmalı, değer eğitiminde

bu kitaplardan faydalanılmalı, değer eğitiminde kullanılacak zengin ders materyalleri elde edilmelidir. Ebeveynler de çocukları için kitap seçerken değer eğitimine katkı sunacak kitaplardan seçmelidir.

17. Toplum karşısında kendisini ifade etmekten çekinen kişilere halk anlatmaları anlattırılarak bireyin, topluluk karşısında konuşamama sorununa çözüm bulunmaya çalışılabilir. Böylece birey sosyalleşebilir. Sosyalleşme amacıyla halk anlatmalarının drama şeklinde işlenmesi de etkili yollardan birisidir.

18. Türk halk anlatmalarının anlatıcıları, anlatının dinleyen üzerinde daha etkili olması için ses tonlarına, vurgu ve tonlamalara, jest ve mimiklerine, vücut diline dikkat etmelidirler. Bunlara dikkat edilerek yapılan anlatımlar daha kalıcı ve etkileyici olur, değer eğitimini kolaylaştırır. Ayrıca anlatanın dil ve kendisini ifade etme becerisi gelişir.

19. Değer eğitimi için yazılı ve görsel medyadan yararlanılabilir. Filmler, çizgi filmler, animasyon filmler, drama, taklit, telkin, çocuk oyunları, tiyatro oyunları, açık ve örtük iletiler yoluyla değer eğitimi yapılabilir.

20. Değerlerin yerleşmesi için toplumun her ferdi sorumluluğu üzerine almalı, bunun için üzerine düşeni yapmaya çalışmalıdır. Herkesin değerlere ve değerlerine sahip çıkması gerekir.

Günümüzde halk anlatmaları, değer eğitiminde önemlerini yitirmiş durumdadır. Ancak ifade edildiği gibi değer açısından zengin olan bu ürünlerin, değer eğitiminde kullanılmaları gerekmektedir. Bu nedenle halk anlatmalarının, öneminin takdir edilip, sosyal hayatın içerisinde hak ettikleri yeri yeniden almaları ve değer eğitiminde yaygın

Şekilde kullanılmaları midimizdir. Ayrıca, kültürümüzün sonraki nesillere aktarılması konusunda hepimiz sorumluyuz. Bunun için de elimizden geleni yapmamız gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aça, M.; Ekici, M.; Yılmaz, A. M. (2018). “Anonim Halk Edebiyatı”. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. (Editör: M. Öcal Oğuz). Ankara: Grafiker Yayınları, ss:160-182.
- Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının (Değerlerinin) İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinde Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akkaya, N. (2014). “Keloğlan Masallarında Yer Alan Değerlerin İncelenmesi”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, S: 2/1, s. 312-324. Erişim adresi: https://asosjournal.com/?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=303997910_170%20NEV%C4%B0N%20AKKAYA.pdf&key=32840.
- Akyalçın, N. (2002). *Anadolu Efsanelerinin Dil Özellikleri ve Eğitim İşlevleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Alangu, T. (1990). *Billur Köşk*. İstanbul: AFA Yayınları.
- Albayrak, B. M. (2019). *İlkokul 4. Sınıfta Destanlarla Değer Eğitimi Uygulamalarının Etkililiği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Alpaslan, İ. (2010). *Ağrı Efsaneleri*. İzmir: Birleşik Matbaacılık-Ağrı Kitapları Dizisi 1.
- Alpöge, G. (1991). *Çocuk ve Dil*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Alptekin, A. B. (1991). *Hayvan Masalları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Alptekin, A. B. (1993). *Fırat Havzası Efsaneleri (Metinler)*. Antakya/Hatay: Kültür Ofset Basımevi.
- Alptekin, A. B. (2002a). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alptekin, A. B. (2002b). *Taşeli Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Arlantaş, H. (2003). *Cumhuriyet Sonrası (1981–2001) Çocuk Romanlarında Tema, Dil ve Eğitim Öğeleri*. Yayınlanmamış Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Artun, E. (2018). *Türk Halk Edebiyatına Giriş Edebiyat Tarihi / Metinler*. Adana: Karahan Yayınları.
- Aslan, E. (2015). *Keloğlan Animasyon Filmi Örneğinde Kültürel Animasyon ve Kültür Ekonomisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aslan, F. (2016). *İstanbul'un 100 Efsanesi*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Aslan, N. (1994). *Yozgat Masallarında Motif ve Tip Araştırması (İnceleme-Metinler)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Aslan, N. (2015). “Kültürel İşlevleri Bağlamında Masallar ve Bu Bağlamda “Şahmaran” Masalının Metin Çözümlemesi”. *Türk Dünyası Araştırmaları*. Cilt: 109 S: 215 s: 221-228. Erişim Adresi: <https://www.acarindex.com/turk-dunyasi-arastirmalari/tales-in-context-of-cultural-intent-and-textual-analysis-of-the-sahmaran-tale-815571>.

- Aslan, N. (2019). “Türklerde Aile Anlayışı ve Çocuk”. *Türk Dünyası Araştırmaları*. Cilt: 121 S: 239 s: 457-466. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1470463>.
- Ata Yıldız, N. (2015). *Türk Dünyası Destancılık Geleneği ve Destanlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Atabek, E. (1999). *Hayatımız ve Değerlerimiz*. İstanbul: Cumhuriyet Yayınevi.
- Atakan, A. (2002). *Afyonkarahisar Efsanelerinin Eğitim Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Avcı, N. (2007). *Toplumsal Değerler ve Gençlik*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Aydeniz, S. (2021). “Masal ve Efsanelerde Değerler Eğitimi: Muş İli Örneği”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (23), s: 636-659. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/rumelide/issue/62892/949511>.
- Azmun, Y. (2019). *Dede Korkut'un Üçüncü Elyazması (Yeni Soylamalar ve Boylar ile Türkmen Sahra Nüshası)*. İstanbul: Kutlu Yayınevi.
- Bakırcı, N. (2006). *Niğde Masalları (Araştırma-İnceleme-Metin)*. Niğde: Niğde Yüksek Öğretim Vakfı Yayınları.
- Bakırcı, N. (2010). *Türk Dünyası Coğrafyasında Tespit Edilmiş Hayvan Masalları Üzerinde Bir İnceleme*, Elazığ: Manas Yayıncılık.
- Bakırcı, N. (2013). *Keloğlan Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Banarlı, N. S. (2001). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi (1. ve 2. cilt)*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Batur, Z., Sır, A. N. ve Bek, H. (2012). “Nasreddin Hoca Fıkralarında Değer Yargıları ve Eğitim”. *Turkish Studies - International*

Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, p. 583-596. Erişim adresi: https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=makale_tr_ozet&makale_id=15622.

- Bayraklı, B. (1983). *İslam'da Eğitim*. İstanbul: Anda Neşriyat.
- Boratav, P. N. (1992). *Az Gittik Uz Gittik*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Boratav, P. N. (2000). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, P. N. (2007). *Zaman Zaman İçinde*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Boratav, P. N. (2015). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*. Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Boratav, P. N. (2016). *Köroğlu Destanı*. Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Bridge, B. (2003). *Siz Olsaydınız Ne Yapardınız/ Etik Değerler Eğitimi*. İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Bunsuz, H. (2015). *Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Dinî Motifler Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (1986). “Fıkra”, Cilt:8, İstanbul: Interpress Basın ve Yayıncılık.
- Can, M.; Göde, H. A. (2022). “Isparta Efsanelerinde Değerler Eğitimi”. *Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt: 4 S: 1 Haziran 2022 June (s./p.: 52-63). Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2439071>.
- Cimcoz, S. (2000). *Adamın 1'i 1 Gün/ Bektaşî ve Bekri Mustafa Fıkraları*. İstanbul: Geçit Kitabevi.
- Cüceloğlu, D. (1992). *İçimizdeki Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

- Çankırılı, A. (2015). *Ailede ve Okulda Değerler Eğitimi*. İstanbul: Zafer Yayınları.
- Çetin Efe, Ş. (2019). *Çocuk Edebiyatı Kapsamında Çizgi Romanlaştırılan Dede Korkut Hikâyelerinin Yapı ve Eğitsel Değerler Yönünden İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Çetişli, İ. (2004). *Metin Tahlillerine Giriş I*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çeribaş, M. (2010). *Kırgız Türklerinin Destancılık Geleneği ve Er Soltonoy Destanı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-Tıpkıbasım)*. Yayımlanmış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çoban, A. (2020). *Değerler Eğitimi Bağlamında Türk Destan Örneklerinde Kök Değerler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Çobanoğlu, Ö. (2007). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çomaklı, A. (2020). *Fabl Türünde Değerler Eğitimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Çotuksöken, Y. (2004). *Bir Tebessüm Edelim Canlara Bektaşî Fıkraları*. İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
- Dağı, F., Alptekin, M. ve Kaplan, T. (2018). “Türk Dünyası Hayvan Masallarında Tespit Edilen Değerler”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Bahar 2018; (43): 227-247.

Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/622438>.

- Dedebağı, H. (2007). *Nasreddin Hoca Fıkralarının Eğitim Yönünden Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Delioğlu, M. (2004). *Nasreddin Hoca Bir Gün...* İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Demir, N. (1999). *Danışmendname*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Matbaası.
- Demir, N. (2013). *Türk Efsaneleri (Cilt 1-2)*. Ankara: Edge Akademi/Tarcan Matbaacılık.
- Demir, N. (2016). *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Demiray, E. (2003). *Kepsut İlçesi ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Demirtaş, T. (2012). *Değerler Eğitiminde Edebi Ürünlerden Yararlanma: Nasreddin Hoca Fıkraları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Diaz, C. (2009). *Değerler Eğitiminde On Anahtar Sözcük*. (çev: Barış Yıldırım). İstanbul: Gün Yayıncılık.
- Doğan, M. (1982). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Birlik Yayınları.
- Duman, M. (2008). *Nasreddin Hoca ve 1555 Fıkrası*. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Ekici, M. (1995). *Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Ekici, M. (2004). *Türk Dünyasında Köroğlu*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Ekici, M. (2019). *Dede Korkut Kitabı Türkistan-Türkmen Sahra Nüshası / Soylamalar ve 13. Boy / Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Ekşi, H. (2003). “Temel İnsani Değerlerin Kazandırılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (1), 79-96. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/302619>.
- Elçin, Ş. (2001). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Emeksiz, A. (2010). *Bir İstanbul Kahramanı Bekri Mustafa*. İstanbul: Mühür Kitaplığı.
- Erdoğan, R. (2017). *Eflâtun Cem Güney'in Masallarındaki Değerler ve Bu Değerlerin Davranışa Yansıma Biçimleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Ergin, M. (2017). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergun, M. (1993). *Türk Efsanelerinde Değişme Motifi*, Yayımlanmış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ertürk, M.; Baştürk, H. (2007). *Halk Hikâyeleri*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Fichter, J. H. (2016). *Sosyoloji Nedir?* (çev. Nilgün Çelebi). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Genel Kültür Ansiklopedisi (2006). “Halk Hikâyeleri”, Cilt:1, İstanbul: Serhat Yayınları.
- Gökyay, O. Ş. (2000). *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- Gökyay, O. Ş. (2003). *Dede Korkut Hikâyeleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Güçlü, M. (2015). “Türkiye’de Değerler Eğitimi Konusunda Yapılan Araştırmalar”, *The Journal of International Social Research*, vol.8, no.38, pp.693-705. Erişim adresi: <https://avesis.erciyes.edu.tr/yayin/0b8a40b7-1e5e-4a77-ad96-e105113903b7>.
- Güney, E. C. (1997). *Masallar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Gürel, A. R.; Gürel, P. (2013). *Hikâyelerle Mizaç ve Karakter Eğitimi*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Gürlek, D. (2009). *Tebessüm ve Tefekkür*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Güven, A. Z. (2014). “Türk Efsanelerinin Değerler Eğitimi Bakımından İncelenmesi”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Mustafa Kemal University Journal of Graduate School of Social Sciences Yıl/Year: 2014. Cilt/Volume: 11. S: 26, s. 225-246. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/183355>.
- Helimoğlu Yavuz, M. (2001). *Masallar- 1/ Uçar Leyli*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Helimoğlu Yavuz, M. (2007). *Diyarbakır Efsaneleri*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Helimoğlu Yavuz, M. (2013). *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Hotamışlı Dağ, B. (2018). *İslami Dönem Anadolu Türk Destanlarından Müseyyeb-name, Battal-name, Danişmend-name ve Saltık-name'nin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*.

- Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Hökelekli, H. (2011). *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- İnan, A. (1954). “Türk Destanlarına Genel Bir Bakış”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*. Cilt: 2, s. 189 – 206. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/34055/376880>.
- İslam Ansiklopedisi (1994). “Destan”, Cilt: 9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kabaklı, A. (2008). *Türk edebiyatı 1.Sayı*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kanad, H. F. (1963). *Pedagoji Tarihi*. (1. cilt). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kantarcıoğlu, S. (1991). *Eğitimde Masalın Yeri*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Kaplan, M. (1997). *Hikâye Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, O. (2012). *Eflatun Cem Güney'in Derleyip Yazdığı Masalların Çocuklarda Karakter Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karadağ, S. (2021). *Elazığ Masallarındaki Ahlaki Değerler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Karakaya, S. (2007). *Nasreddin Hoca Fıkralarının Eğitim Değeri ve Fıkraların Benlik Durumlarına Göre Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Karasar, N. (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Karatay, H. (2007). “Dil Edinimi ve Değer Öğretimi Sürecinde Masalın Önemi ve İşlevi”. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(3), s. 463-475. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/256340>.
- Kardaş, S. (2020). *Bitlis Halk Masallarının Çocuğa Uygunluğu ve Değerler Eğitimine Katkısı Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Katı, Y. (2015). *Yavuz Bahadıroğlu'nun Çocuk Hikâyelerinde Değerler Eğitimi ve Söz Varlığı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Kavcar, C. (1988). *II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim*. Malatya: İnönü Üniversitesi Basımevi.
- Kaya, D. ; Koz, S. (2000). *Halk Hikâyeleri 1*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kaya, S. (2021). “Gümüşhane ve Bayburt Masalları” Adlı Eserdeki Masalların Türkçe Dersi 1-8. Sınıflar Öğretim Programı Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Kayman, F. (2011). *Bingöl'de Anlatılan Masalların Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Kıbrıs, İ. (2016). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Kök Yayıncılık.

- Kızar, K. (2004). *Konya'da Anlatılan Efsanelerin Çocuk Eğitimine Katkısı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Koz, M. S. (2015). *Letâif / Nasreddin Hoca Fıkralarının İlk Baskısı (Çeviriyazı-Tıpkibasım)*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Köklügiller, A. (2008). *Türkçe Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Bahçeşehir Yayınları.
- Köylü, M. (2016). *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kunos, I. (2016). *Forty Four Turkish Fairy Tales. (44 Türk Peri Masalı)* (çev. İ. Kürşad Yalçındağ). İstanbul: Tefrika Yayınları.
- Kurgan, Ş. (1986). *Nasrettin Hoca*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kurtoğlu, M. (2008). *Urfa Efsaneleri*. Şanlıurfa: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Küçük, Barış (2013). *Dede Korkut Kitabı'nda Toplumsal Değer Algıları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Memiş, Y. S. (2013). *Âşık Şeref Taşlıova'dan Derlenen Halk Hikâyelerinde Değerler Eğitimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Milli Eğitim Temel Kanunu. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.1739.pdf>.
- Mutlu, A. (2020). *Türk Dünyası Hayvan Masallarının Değerler Aktarımı Bakımından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Kırşehir.

Oğuzkan, F. (1993). *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Emel Matbaacılık.

Oğuzkan, F. (2001). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Orkun, H. N. (1943). *Türk Efsaneleri*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası/ Çınar Yayını.

Öden, U. M. (2023). *Türk Destanlarında Değer Aktarımı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Önal, M. N. (2003). *Muğla Efsaneleri (Araştırma-İnceleme)*. Muğla: Muğla Üniversitesi Basımevi.

Önder, M. (1966). *Anadolu Efsaneleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Öner, B. (2019). *Elâzığ Masallarından Seçilmiş 15 Masalın Yeniden Yazımı ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Örnek, S. V. (2014). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. Ankara: BilgeSu Yayınları.

Özalp, N. A. (2020). *Mizahımızın Uç Beyleri Ebu Nüvas, İncili Çavuş, Bekri Mustafa ve Bektaşî Fıkraları*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.

Özbay, M. ve Karakuş Tayşi, E. (2011). “Dede Korkut Hikâyelerinin Türkçe Öğretimi ve Değer Aktarımı Açısından Önemi”. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*. Cilt: 1, S: 1. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/209778>.

- Özcan, E. (2017). *Türk Dünyası Masallarının Değerler Eğitiminde Kullanılabilirliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Özdemir, H. ve Ataş, M.S. (2021). “Van Masallarının Değer Eğitimi ve Dil Unsurları Açısından İncelenmesi”. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Yıl: 2021 - S: Van Özel Sayısı. s: 481-502. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1731869>.
- Özden, Y. (2010). *Eğitimde Yeni Değerler - Eğitimde Dönüşüm*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Özer, D. (2019). *Keloğlan Masallarının Değer Aktarımı Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.
- Özhanlı, D. (2021). *Ege Bölgesi Masallarında Değerler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Özkan, İ. (1999). *Ependi Şorta Sözler, Yomaklar Nasreddin Hoca Fıkraları*. Ankara: Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı Yayınları (TİKA).
- Özkan, S. (2015). *Hakkâri Yöresine Ait Halk Anlatılarının Eğitsel Değeri ve Çocuk Edebiyatı Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Özlek, E. (2014). *Kırk Vezir Hikâyelerinde Eğitici Değerler ve Söz Varlığı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

- Pala, İ. (2012). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Parlatır, İ. (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Parlatır, İ.; Gözaydın, N. ve Zülfikar, H. (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Polat, M. (2021). *Sara Gürbüz Özeren'in Efsanelerinin Kök Değerler Bağlamında İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ağrı.
- Püsküllüoğlu, A. (1996). *Efsaneler: Yeniden Yazılmış Anadolu Söylenceleri*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Püsküllüoğlu, A. (2004). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Rayman, H. (2010). *Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu - Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sakaoğlu, S. (1992). *Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2002). *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2012). *Masal Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2013a). *Nasreddin Hoca Üzerine Yazılar*. Konya: Kömen Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2013b). *Türk Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

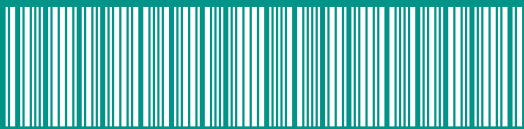
- Sakaoğlu, S. (2015). *101 Anadolu Efsanesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2017). *101 Türk Efsanesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2018). *Efsane Araştırmaları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Sakaoğlu, S.; Alptekin, A.B. (2014). *Nasreddin Hoca*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Sakaoğlu, S.; Duymaz, A. (2020). *İslamiyet Öncesi Türk Destanları (İncelemeler - Metinler)*. (15. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Saraçbaşı, M. E. (2010). *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü* (1.Cilt). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sarikaya, B. ve Aydeniz, S. (2021). “Van Yöresine Ait Halk Masallarının Değer Aktarımı Açısından İncelenmesi”. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Van Yüzüncü Yıl University The Journal of Social Sciences Institute, Van Özel Sayısı*. Sayfa/Page: 451-480. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1731861>.
- Sarıyüce, H. L. (1993). *Anadolu Masalları (Cilt 1)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sav, E. (1998). *Halk Hikâyeleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Sepetçioğlu, M. N. (1975). *Türk-İslam Efsaneleri*. İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Seratlı, T.G. (2004). *Mizahımızın Üç Ustası Nasreddin Hoca İncili Çavuş Bekri Mustafa*. İstanbul: Selis Kitapları.
- Seratlı, T. G. (2011). *Nasrettin Hoca ve İncili Çavuş Mizahı*. Konya: Kardelen Yayınları.
- Sever, S. (2003). *Çocuk ve Edebiyat*. İstanbul: Kök Yayıncılık.

- Sevim, O. (2005). *Açıklamalı Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Seyidoğlu, B. (1985). *Erzurum Efsaneleri (Erzurum'da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerinde Bir İnceleme)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Susar, S. (2015). *Dede Korkut Hikâyelerinde Değerler Eğitimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Süleyman Tevfik (2020). (Yayına Hazırlayan: Muhammet Yıldız). *İncili Çavuş Fıkraları*. İstanbul: Hasbahçe, Çamlıca Basın Yayını.
- Şahin, M. (2023). *H.Salih Zengin'in Eserlerinde Kök Değerler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tokat.
- Şimşek, E. (2001). *Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması* (Cilt 1-2). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tahiroğlu, M.; Kayabaşı, O. A. ve Kayabaşı, R. G. (2013). "Türk Halk Masallarının Öğrencilerin İnsani Değerlere Yönelik Tutumlarına Etkisi". *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 6(4), s: 477-495. Erişim adresi: <http://acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/handle/11630/5551>.
- Taner Duman, M. (2019). *Değerler Eğitimi ve Söz Varlığı Açısından Bektaşî Fıkraları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Tatar, R. S. (2006). *Bu Toprağın Efsaneleri*. İstanbul: Su Yayınları.

- Tezcan, M. (1974). *Türklerle İlgili Stereotipler (Kalıp Yargılar) ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Tezel, N. (1997). *Türk Masalları 1*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Tezel, N. (1997). *Türk Masalları 2*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Togan, A. Z. V. (1982). *Oğuz Destanı (Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili)*. İstanbul: Enderun Yayınları.
- Tok, M. (2012). “Mesnevîdeki Masalların Farklılığı ve Eğitimsel İşlevleri”. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(4), s: 42-57. Erişim adresi: <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423875326.pdf>.
- Tokmakçioğlu, E. (1981). *Bütün Yönleriyle Nasrettin Hoca*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Topçu, F. (2016). *Saltuknâme'nin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tümen, T. (2018). *Naki Tezel'in Masalları ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Türk Dil Kurumu. (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Türkmen, F. (1983). *Tahir ile Zühre*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Türkmen, F. (1999). *Nasreddin Hoca Latifelerinin Şerhi (Burhaniye Tercümesi) Transkripsiyon, İnceleme, Metin*. İzmir: Akademi Kitabevi.

- Türkmen, F. ve Cemiloğlu, M. (2009). *Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyeleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Uçgun Yaşar, Y. (2018). *Âşık Şevki Halıcı'dan Derlenen Halk Hikâyelerinde Eğitsel Unsurlar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2020). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ünlüer, P. (2013). *Masalların Dinî ve Ahlaki Değerler Açısından İncelenmesi (Billur Köşk Masalları Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yalçın, A. ve Aytaş, G. (2017). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ yayınları.
- Yalçınkaya, E. (2015). “Bektaşî Fıkralarının Eğitici Yönü ve Değerler Eğitimi Açısından Önemi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* / 74. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2581098>.
- Yaman, E. (2012). Eğitimde Yeni Ufuklar ve Değerler Eğitimi. *Eğitime Bakış Dergisi*, 22, 62-66.
- Yaman, E. (2016). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Akçağ Kitabevi.
- Yavuz, A. (2021). *Göller Yöresi Masallarında Değerler Eğitimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Yavuz, M. (1996). *Masalların Eğitim İşlevleri ve Dil Öğretimindeki Yeri*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yavuzer, H. (1993). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Yavuzer, H. (1998). *Çocuk Eğitimi El Kitabı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yeğin, A.; Badıllı, A.; İsmail, H. ve Çalım, İ. (1995). *Büyük Lügat*. İstanbul: TÜRDAV Yayınları.
- Yeni Türk Ansiklopedisi (1985). “Efsane”, Cilt:2, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Yıldırım, A. ve Şimşek. H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, D. (2008). *Nasreddin Hoca Fıkralarından Seçmeler*. Ankara: MEB Yayınları.
- Yıldırım, D. (2016). *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, N. (2018). *İncili Çavuş Fıkralarında Eğitici Değerler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Yıldırım, S. G. ve Demirel, M. (2020). *Teorik Çerçevesiyle Değerler ve Değerler Eğitimi*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Yiğittir, S. (2014). “Türk Destanlarının Değer Odaklı Analizi”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/5 Spring 2014, p. 2125-2140, Ankara-Turkey. Erişim adresi: <https://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=7050>.
- Yurtbaşı, M. (2013). *Sınıflandırılmış Kavramlar Sözlüğü*. İstanbul: Sartonet Yayınları.
- Yüksel, C. (2023). *Erzurum Masalları'nın Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

ISBN: 978-625-367-620-9